ڕۆمانی: هەڵدێران… نووسینی میقداد شاسوار

“هەڵدێران” ڕۆمانێکی 280 لاپەڕەیی نووسەر و ڕۆژنامەنووس ”مقداد شاسواری”یە.

ناوی کتێب: هەڵدێران

بابەت: ڕۆمان

نووسەر: مقداد شاسواری

تایپ: ئاراس مقداد شاسواری

بەرگ و دیزاینی ناوەرۆك: ئاکار جەلیل کاکەوەیس

چاپ: یەکەم/ 2016

چاپخانە:

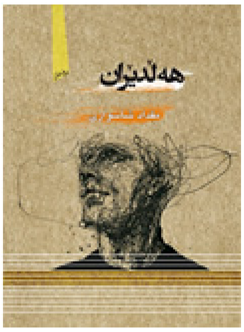

بۆ خوێندنەوەی ئەم ڕۆمانە کلیکی ئێر□ بکەن ......

لۆجیکی مافی مرۆڤ و بۆچۆنێکی تر! … کاوە کەریم

ماف کامەیە و کام لە مافەکان دەبێت مرۆڤ لێ بەهرەمەند بێت؟ مافە سروشتیەکانی مرۆڤ یان ئەو مافانەی لە کە لەئەنجامی گۆرانکاری بەسەر پرۆسەی بەرهەمهێنانی ئابووری و کۆمەلایەتی و پێشکەوتنی کۆمەڵگادا هاتۆتە پێشەوە؟

ئایا تەنیا دەبێت قسە لەسەر مافە سیاسیەکان بکرێت کە بە شێکن لە مافەکانی مرۆڤ یان دەبێت مافە بنەڕەتیەکان کەخۆی لە مافە ئابوری و کۆمەلایەتیەکان دەدات بکرێت بە سەرچاوەو بناغەی سەرکی مافەکان؟

لە کۆمەڵگا سەرەتایەکاندا کاتێك چینەکان سەریان هەڵنەدابوو وە

مڵکداریەتی بوونی نەبوو، وە توندوتیژی بوونی نەبوو، چەندم هەیە و خاوەنی چەندم جیگای نەبوو، قسەکردن لەسەر ماف و مافەکان بوونی نەبوو. واتە مرۆڤی سەرەتایی بەهەرمەندبوون لە هەموو شتێکی سروشت و کەس پێویستی بەوە نەبوو داوای مافی لە کەسی تر بکات . بەلام کاتێك و وە لەئەنجامی پێشکەوتنی گۆرانکاریە ئابوریە-کۆمەلایەتیەکان و مەسەلەی زیادەی بەرهەم و زەوی وزارو دەستبەسەراگرتن بەسەر هۆیەکانی بەرهەمهێناندا ،کە بەهۆیەوە ململانکێ سەری هەڵدا ، ووشەی ماف هاتە فەرهەنگی کۆمەلایەتی ئینسانەکانەوە و مەسەلەی کێ خاوەن مافەو کێ ئەو مافە دەبخشی چووە ناو هاوکێشەی ململانکیەکانەوە.

لە چوارچیوەی سروشتدا مرۆڤەکان لەلایەك و شتەکان لەلایەك پەیوەندی دیالێکتی نێوانیان باسێکی فەلسەفی گرنگ بووە لە مێژوودا کە خۆی لە خۆیدا بنچینەیەکی بنەڕەتی بووە لە قسەکردن بە مەسەلەی مافەکانەوە. هەرئەوەی هیگل فەیلەسووفی ئەڵمانی دەڵێ : شتەکان مافیان نییە، لە بەرئەوەی دەکەونە ژێر ئیرادەی مرۆڤەکانەوە‌، مرۆڤەکان مافی ڕەهایان هەیە بەسەر شتەکانەوە و دەتوانن ئیرادەی خۆیانی بەسەردا بسەپێنێ و ببنە خاوەنی ، ئەوەش ئامانجە نەك رێگایەك بۆ مانەوەی شتەکان. بەواتایەکی ترمرۆڤ مافی مڵکداریەتی بەسەر هەموو شتەکانەوە هەیە و دەتوانن ببنە خاوەنی . فلان شت موڵکی منە و موڵکی کەسانی تر نییە مەسەلەیەکی رەهایە لە کۆمەڵگادا . لەمەشەوە مافی خاوانداریەتی مافێکی تاکی کەسە لە سروشتدا .

وە ئەگەر پرسیار بکرێت ئایا شتێکی دیاریکراو هەیە کە مرۆڤ مافی خاوەنیداریەتی هەبێت و شتتێکی تر کە مافی نەبێت ، لە وەلامدا دەگوترێت مرۆڤ دەتوانێت ببێت بە خاوەنی هەموو شتەکان. وە ئەم بیرۆیەشە کە بۆتە بناغەی بیرکردنەوەی لیبرالیزم بۆ شیکردنەوەی مافەکان . بەلام ئەم بیرۆکەیە بەڕەوڕووی بەرانبەرەکەی دەبێتەوە کە دەڵێت چۆن دەبێت ماف و تاك هەبێت بەبێ کۆمەلگا یان بەبێ پێکهاتەیەکی کۆمەلایەتی. واتە پێناسەی ئەو مافانە لە چوارچێوەی پرۆسەی کۆمەلایەتی بە جۆرێکی تربکرێت. ئەگەر بڵێن تاکەکان مافی خاوەنداریەتیان هەیە لە کۆمەڵگادا بەلام ئەوە ئینسانەکانە کە بەکارهێنانی شتەکان ئەدۆزنەوە و داهێنان دەکەن بۆ پرکردنەوەی پێداویستیەکانی خۆیان ، واتە ئەو مافە گۆڕانکاری بەسەردا دێت کاتێك کەسانی تر بەشدار دەبن لە بەکارهێنان و بردنەپێش و پرۆسەی گۆران و بەرهەمهێناندا ، لە مەشەوە مافەکان دەگۆڕێت دەبێت مافی

بەشداربووان ، مافی خاوەنداری یەکەم نامێنێتەوە و لە جیاتی ماف کەس لە تاکەوە دەبێت مافی کەس لە کۆمەڵدا.

داڕشتنی مافەکان و چۆنیەتی و شیکردنەوەو جێکرنەوەی لە یاساکاندا تاکو سەردەمی ئێستا هێشتا بەتەواوی یەکلا نەبووتەوە و کێشمەکێشی لەسەرە . کێشمەکێشێ لەنێوان دوو بەرەدا، بەریەکی کەمینەی دەسلاتداران و خاوەن شتەکان و خاوەن هۆیەکانی بەرهەم هێنان ، بەریەکی زۆرینەی بێبەش کە خاوەنی هیچ شتك نین جگە لە فرۆشتنی هێزی کاریان. وە ئەم کێشەمکێش بەردەوام بووە لەسەر ئەوەی کام لە مافەکان دەبێت بە مرۆڤەکان ڕەوا ببینرێ و کامی تریان نابێت بچێتە چوارچیوەی یاسای بەڕێوەبردنەوە. بە درێژای مێژووی مرۆڤ ، وە لە سەردەم و قۆناغە جیاوازەکاندا ، لەبەریەکەوتن و شۆڕشەکاندا ، هەمیشە بەرەی دووەم واتە بەرەی بەشخوراوان کێشمەکێش و خەباتی کردوە بۆ بەدەستهێنانی مافەکانیان ، قوربانی ملیۆنەهای داوە تا بەرەی یەکەمی کەمایەتی ڕازی بکات یان بیخاتە ژێر فشارەوە تاکو کەمێ ملبدا بە مافەکانیان .

تا لەکۆتایدا ئەو بەرەیە واتە بەرەی دەسلاتداران و خاوەن شتەکان لەژێر ئە و فشارو ململانکێکاندا ناچار بووە هەندێك ماف بە ڕەسمی بناسێ و وەهەندێ لەوانەی لە بنەڕەتدا مانەوەی خۆی دەپارێزێ بخاتە چوارچێوەی جاڕنامەیەکی نێو دەوڵەتیەوە ناوی لێبنێ جاڕنامەی مافی مرۆڤ. لەڕاستیشدا مەسەلەی ئەو جاڕنامەیەش و هەر بەو شێوەی کەهاتووە و ڕێکەوتن لەسەری، لە ئەنجامی پرۆسەی دیموکراسی و فکری لیبرالیەوە نەبووە بەڵکو لەژێر فشاری بەرەی دووەم و بزووتنەوە و هێزە کومەلایەتی ئازادیخوازەکان وخەباتکارانەکەوە بووە لە پێناو یەکسانیدا ، کە وایکردوە لە چەند دوڵیاندا بەلانسی هێز بەلای خۆیدا ببات وە هەندێ ماف بسەپێنێ بەسەر دەسلاتداران.
هەرچەندە ئەو جاڕنامەیە هەندێك لە خاڵەکانی سەپاوە و لە هەندێ شوێندا بۆتە یاسا، لەوانە مەسەلەی ئازادی سیاسی و بیروباوەڕ و مافی خۆپیشاندان و مانگرتن ….هتد. بەلام ئەگەر بەووردی لە خودی جاڕنامەکەدا بڕوانیت کە تاکو ئێستا بەرەی دەسلاتداران وەکو خێرێك دەیبینن بە بەرەی دووەم و و هەمیشە لەسەر زاریانە و دەیڵێنەوە، ئەوە دەبینیت کە کورتکردنەوەی مافەکانی مرۆڤ لە ئازادی سیاسی و بیروباوەڕ دا خۆی لە خۆیدا دابڕانی مرۆڤە لە مافە سەرەکیەکانی خۆی لە ژیاندا.

بێگومان لە سیستەمی دیموکراسیدا بوار هەیە بۆ بەشداریکردنی تاکەکان لە شێوازی بەڕێوەبردنی کۆمەڵگاو بەشداری لە دەسلاتدا، یان

بوار هەیە بۆ دروستکردنی پارت و ڕێکخراو و ڕێکخستنی خۆپیشاندان ، بەلام ئەمە خۆی لە خۆیدا نەناسینەوەی سیماتی کۆمەلگایە. مەرج نییە دانی مافی تاکەکان و ئازادیە گشتیەکان بەرابەر بێ بە یەکسانی و دادپەروەری کۆمەلایەتی واتە مافی سروشتی مرۆڤ لە بنەماکەیدا . دەتوانین بڵێین سیستەمی دیموکراسی زیاتر لە شێوەیەك و داواکاریەکی سیاسی یە لە چوارچێوەی سیستەمی سەرمایەداریدا بۆ بەشداری توێژە کۆمەلایەتیەکان لە پرۆسەی مافگەرایەتیدا بۆ دامەزراندنی دەولەت و دەسلاتی سیاسی و هیچی تر. لە یاسای بنەڕەتی وولاتانی ئەورپای ڕۆژئاوا و ئەمەریکا نووسراوە، سیستەم شتێکی نەگۆڕە، وە پاش هەڵبژاردن هەر هێزێك یان پارتێك بێتە ناو پەرلەمان یان دەسلات بگرێتە دەست، ناتوانێ دەستبەرێت بۆ گۆڕینی یان داوای گۆڕینی بکات . لە زۆرێك وولاتانی تردا کاتێك قسە لەسەر یاسای بنەڕەتی وولاتەکەیان دەکەن دەڵێن بنەمای نەتەوە هەیە لە کۆمەڵگادا کەواتە دەبێت نەتەوە کۆڵەکەی سەرکی بێت لە فەلسەفەی کۆمەڵگادا، یان دەڵێن ئاین ناسنامەی کۆمەڵگایە بۆیە دەبێت هەموو یاساکان لە خزمەت ئاین دا بێت و هەر یاسایەك پێچەوانەی مافی ئیلاهی بێت دەبێت لابرێت و سازای لەسەر دابنرێ. دەڵێن کۆمەڵگا چینایەتییە و باری ئابووری چینەکان حەتمییە دەستی بۆ نابرێت. بەمەش دانانی قیدوبەندی پێش وەخت یان کۆمەڵێك هێڵی سووریان داناوە لەسەرەتاوە کە نابێت دەستی بۆ ببرێ کەئەمانەش سنورکێشانە بە دەوری داواکاریاکان بۆمافەکان .

شیکردنەوەی لیبرالی لەسەر مەسەلەی دیموکراسی ئەوەیە کە تاکەکان ئازاد بن، مافە سیاسیەکانیان بپارێزرێ بەشێوەیەك لە شێوەکان ، بەلام ئەم بۆچونە شێواندنی خواستی مرۆڤەکانە بۆ ئازادی، چوارچێوەیەکە بۆ دابەشکردنی مرۆڤەکان بەرەوڕووی سەرمایدار لە مەیدانی سیاسی و ڕووپێشکردنی شەرعیەتە بە دیکتاتوری چینی دەسلاتداری دابڕاو لە جەماوەر.
دیموکراسی بەرهەمی دەرکەوتنی سیستەمی سەرمایەدارییە، لەمەشەوە بۆچونیان بۆ مەسەلەی ئازادی ومافەکان لە زوربەی کاتەکاندا ئامانجیان زاڵکردنی نفوزی ئایدولوجیای مافی خاوەنداریەتی و مانەوەی سیستەمەکەیان بووە. لە ئەنجامی ئەو پرۆسەیەشەوە بیری لیبرالیزم توانی دەستەواژەی دیموکراسی بخاتە شوێن دەستەواژەی ئازادی ڕاستەقینە و خەبات لە پێناوی ئەو ئازادیەدا. سەرئەنجام ئە بیرۆیە توانی سنوورێکی کۆتایی دابنێ بۆ هێرشی چینە چەوساوە ئازادیخوازەکان بۆ سەر دەسلاتداران.

ئەمە لەلایەك ، لە لایەكی ترەوە ئەم بیرۆیە قسە لەسەر ئازادی دەكات سەربەخۆ لە باری كۆمەلایەتی و ئابووری ئینسانەكان. بەمانای پێویستە مرۆڤەكان ئازاد بن تاكو بچەوسێنەوە و دەبێت كەسان مافی مڵكداریەتیان هەبێت. بنچینەی فەلسەفەكە لە بناغەدا بۆ مرۆڤەكان قبوڵكردنی باری ئابووری ئێستا و ملكەچبوون بۆ پرۆسەی یاسای دروستبوونی دەسلات . بە واتایەكی تر ئەوان ئازادیان دەوێ بۆ ئەوەی كە ئازادی چەوسانەوەیان هەبێت بۆ چەوساندنەوە. كە ئەمەش ناوەرۆكی بیرۆكەی شیكردنەوەی للیبرلیزمە بۆ ئازدی و مافەكان.

ئەوەی شایەنی باسە و دەبێت بووترێ ئەوەیە ، دەبێت مافی مرۆڤ تەنها لە ڕوانگەی مافی سیاسیەوە نەبینرێ بەڵكو دەبێت لە لایەنە جۆراوجۆرەكانی كۆمەلایەتی و ئابووری لێ بڕوانی. دەبێت قسە لەسەر ئازادی و یەكسانی بكرێت وەكو مافی گشتی. ئازادی تەنها بە مانای ئازادی بیروباوەڕ نا ، بەڵكو ئازادی لە ڕزگاربوون لە سەركوت سیاسی، ئازادبوون لە كۆت وبەندی ئابوری سەپێنراو، ئازادبوون لە كویلایەتی فكری، ئازادی لەتەواوی چەمكەكانی ژیانی مرۆڤ لە بوارە جوراوجورەكاندا. كاتێ قسەش لەسەر یەكسانی دەكرێت، یەكسانی تەنها بەمانای یەكسانی لەبەردەم یاسادا نە، بەڵكو یەكسانی لە دەستكەوت و خیروبێری مادی و ئابووری كۆمەلگا، یەكسانی لە نرخ و كرامەتی مرۆڤەكان لە بەردەم كۆمەڵگادا.

گرنترین شت لە ژیانی مرۆڤەكاندا ئابوریە و سیستەمی ئابوریە لە هەموو سەردەمێك لەسەردەمەكانی مێژودا مرۆڤایەتیدا ، ئەمەیە كە وێنەی تەواوی شارستانی مرۆڤایەتی دەكێشێت لە هەموو سەردەمێكدا. یاسا ی ئەخلاق و ئاین و فەلسەفە و زانست و تەواوی بیروبۆجونەكانی مرۆڤایەتی پێكنایەت بەبێ كاریگەری سیستەمی ئابووری. كاتێك سەیر دەكەیت زۆرینەی مرۆڤەكان لەسەر ڕووی زەویدا بێبەشن لە ئازادی و هەموو ئیمكاناتی مادی لە كۆمەڵگاداو چەوسانەوەی ئابوریان لەسەرە، بەندی یاساكانی بەرهەم هێنانن ، كەواتە قسەكردن لەسەر مافەكان بەبێ هەڵگرتنی ئەوكوتوبەندە بنەڕەتییە بێ مانایە . وە كاتێك جاڕنامەی جیهانی مافی مرۆڤیش دەێتە مەیدان و ڕەسمیەتی پێدەدرێت ، وا دانراوە كە دەبێت پێش وەخت مرۆڤەكان بنەماكانی باری ئێستای كۆمەڵگا قبوڵ بكەن ئەوسا قسە لەسەر مافەكانیان بكەن. جاڕنامەی مافی مرۆڤی جیهانی داوای ئازادی و یەكسانی ناكات، لەوێدا وا دانراوە كە تاك دانەرو بەرپرسە لە زامنی مافی مرۆڤ نەك كۆمەڵگا، بەمش مرۆڤ لەم فەلسەفەیەدا دابڕاوە و كۆت و بەند كراوە.

بەمانا گشتیەكەی مەسەلەی دادپەروەری كۆمەلایەتی و یەكسانی لە

دابەشکردنی داهات و سەروەتی کۆمەڵگا و مەسەلەی چەوسانەوەی زۆرینە لەلایەن کەمینەیەکی کەمەوە کە خاوەن هەموو شتێکن مەسەلەیەکی رەهایە و نەگۆڕە لە فەلسەفەی دەسلاتداراندا، کە خۆی لەخۆیدا هەر ئەم خاڵەشە کە سەرچەوای نەهامەتەکانی مرۆڤە . ئەمانە ئەم سیستەمەیان بۆ هەتاهەتایی یەکلا کرۆدۆتەوە بۆ خۆیان و وە چەسپاندویانە ، وە لەسەرو ئەمەوە هاتوون دەستوور و مافی تاك و هەڵبژاردن و دەخالەتی مرۆڤەکانیان لە سیستەمدا دیاریکردوە و جیهان و سیستەمەکەشی بە ئەزەلی و نەگۆڕ دەهێڵنەوە، لەمەشەوە مرۆڤەکان دادەبڕن و دووریان دەخەنەوە لە گۆرینی پرۆسەی دنیایەکی باشتردا بۆ گەشتنی کۆتایی بە مافە سروشتیەکانیان.

□

□

مژدە … ستار ئەحمەد

شەکرە ژنێك
چێژە عەشق و
نوقڵە هیواو
بەفرە خۆزگەم پێدە بەخشێت
ژنێك چوون شیعرو
لەئەوینا سەرمەست و شێت
ئێواران گەرمەسۆز
شەوان شەرمە خەوو
رووناکی دڵ
لەئاسۆی دەروونی هەڵدێت
زەردە ی بەیان هەڵدەسێنێ و
شاباڵ□ی ئەمەك توند دەگرێت
هەتا دەگاتە ترۆپکی
گەرمە هەناوی نیوەڕۆ
وێڵە ژنەو
بەدوای خۆی و رۆحی من و
دوندی دەروونا دەگەڕێت
پیتێك لەئاونگی لێوی

چرپەیەك لەترپەی دڵی
هەناسەیەك لەماچێكی
سفرێك لەگەڵی مەمكەكانی
لەتروسكەی نیگایەكا
بەگلێنەم دەشێمەوە
چاوانم دەكەمە ریچكەی
خەونی ئاڵ و
تەمەنی شەنگی ئاواتی
لەكۆشما هەنسك دەدات و
عومرێكی نوێم پێدەنووسێ
یەرگی لاویم دەكاتە یەر
دەمبا بەرەو
شەو چرای ژوان
گوڵە خۆزگەو
لاسكە تاسەو
رەگی مژدەم پێ دەڕوێنێ
ژنێك لەیێسەی ژیانا
چەشنی چیا
بۆ مانەوەم
بووەتە چاكترین سەنگەر

ستار ئەحمەد

خەرمانلەغە … رەزا شوان

(خەرمانلەغە) یەکێکە لە بیرەوەرییە شیرینەکانی تافی منداڵیم، نەریتێکی کوردەواریی خۆشی منداڵانی کورد بوو. لە سەرەتای ساڵانی پەنجاکانی سەدەی رابردوو منداڵ بووم، ماڵەمان لە دێی "گۆگجە" لە ناوچەی شوانی سەر بە پارێزگای کەرکووک بوو.
هاوینان جووتیارەکانی دێیەکەمان کە بە داس دروێنەی گەنم و جۆیان دەکرد، رۆژانە بە شەغرە، بە گوێدرێژ و هێستر دروێنەکانیان دەگواستنەوە بۆ شوێنی خەرمانەکانیان کە زۆر نزیک بوون لە ماڵەکانی دێیەکەمانەوە. کە دروێنە تەواو دەبوو، نۆرەی گێرەکردن و

کوتانی خەرمان بە جەنجەڕ دەهات کە جووتێ گوێدرێژ یا هێستر رایان دەکێشا.. گەورەکان ئەمەی منداڵانیشیان سواری جەنجەڕ دەکرد.. خۆشییەکی زۆرمان لە سواری و لە خولانەوەی جەنجەڕدا دەبینی.. جەنجەڕ قرشەی خەرمانەکانی دەبڕین و وردی دەکرد.. پێیان دەوت پاخوێ.. دوا قۆناغی کوتانیش وردە کوت بوو.

دوای کوتان، نۆرە شەنکردن دەهات، کە قرشەی خەرمانەکانیان وردەکوت دەکردن، خاوێنی خەرمانەکان، چاوەڕێی هەڵکردنی (بای شەماڵ)یان دەکرد، کە بایەکی فێنک و لەسەرخۆیە.. بۆ ئەوەی شەن بکەن، بە شەنکردن بای شەماڵ کایەکەی لە دانەوێڵەکە دور دەخستەوە، چونکە کا لە دانەوێڵە سووکترە.. بەم شێوەیە گەنم و جۆیەکانیان لە کا پاک دەکردەوە، بە ئەو گەنم و جۆیە پاک کراوەیان دەوت جەز.. دوایش گەنم و جۆ پاک کراوەکەیان لە سەرن و بێژنگ دەدان، تا لە بەرد و لە زیوان و لە شتی تر پاکی بکەنەوە، ئینجا بە قزناخ دەیان پێوان تا بزنن، تەوەکەیان یەک و چەندی بەیوە، واتە هەر تەغارێک کە تەویان کردوون چەند تەغاری بەڕوە، ئەمەش بەپێی هات و نەهاتی ئەو ساڵە بووە، ئەگەر ئەو ساڵە بارانی باش بباریبایە و ژەنگ و کوللە و سن لە دەغڵەکانیانی نەدایە، ئەوە ساڵێکی هات بووە و هەر تەغارێک یەک و دە تا یەک و پانگزەی دەبۆی.. ئەم ڕێژەیەش بە پێی ناوچەکانی کوردستان دەگۆڕان، ناوچە هەبوو یەک و سی و یەک و چل تا یەک و پێنجاشی بەیوە.. بە تایبەتیش ناوچەی قەراج.

دێینە باسی سەربەسەڵکەمان (خەرمانەلەغە) ئەمەی منداڵانی دەیکەمان، هەر کومەڵێکی هاوتەمانی یەکتری یەکمان دەگرت، هەر یەکەمان قاپێکی گەورە یا توورەکەیەکی خامان دەگرتە دەستەمانەوە و دەچووین بۆ ئەو خەرمانەی کە گەنم و جۆیەکەی بە تەواوی پاک کرابوونەوە.. بە رووییەکی گەش و بە زەردەخەنەوە بە خاوەنی خەرمانەکەمان دەوت:"خەرمان بەرکەت" چەنییەتی وەڵامدانەوەی"خەرمان بەرکەت"ەکەمان، پەیوەندی بە بەرچاوتێری و بەرچاوتەنگی خاوەن خەرمانەکانەوە هەبوو.. گەر خاوەن خەرمان بەرچاوتەنگ بوایە، وەڵامی خەرمان بەرکەتەکەی نەدەداینەوە و بە تووڕەیی و گرژییەوە، پێمانی دەوت:"ئەوە دوابەاوەکن، بەشی ئەوەی لەبدەم چیم بەدەمەنەتەوە" بە نابەدەییەوە، گوێلەک یا دوو گوێل گەنم یا جۆی دەدایە و بە تووڕەییشەوە دەیوت: "دەبەن دووبکەونەوە و نەیەنەوە بۆ ئێرە". بەڵام گەر خاوەن خەرمانەکە بەرچاوتێر بوایە و منداڵانی خۆش بویستایە، بە زەردەخەنە و

رووخ□شییەوە پێشوازیی لێدەکردین و وەڵامی خەرمان بەرەکەتەکەمانی بە " خۆشبن.. یا تەمەندرێژبن.. یا ئەی بەخێربێن " دەداینەوە. بە هەریەکەمان مشتێک"چنگێک" یا دوو مشت گەنم یا جۆی دەداینی و هەر بە زەدەخەنە و رووخۆشیشەوە، بە رێی دەکردین.
گۆگجە دێیەکی گەورەبوو، نزیکەی سەد ماڵ دەبوون، لەوانەبوو لە رۆژێکدا دوو یا سێ خەرمان بگەڕاینایە، هەر ئێمەش نەبووین، کۆمەڵێک یا دوانی منداڵانی تریش هەبوون.
بەخشینی بەشە گەنم و جۆ لەسەر خەرمانان بە منداڵان پێیان دەوت "خەرمالۆغە"'.

بێینە سەر ئەوەی کە چیمان لە خەرمانلۆغەکانمان دەکرد.. لە دێی گۆگجە ئافرەتێکی بە تەمەن هەبوو، پێیان دەوت "میم تەمین" کوچی دوایی کردووە، دەچوو بۆ کەرکووک میوە و تەڕە و سەوزەی هەمەجۆرەی دەکڕی و دەیهێنانەوە بۆ دێیەکەمان و بە گەنم و جۆ دەیفرۆشتن.. یا لەو دێیانەی تری شوان و ناوچە نزیکەکانی دەور و بەرییەوە، کە رەز و باخی میوە و بێستانیان هەبوو، بە سەبەتە و جەواڵ میوەیان دەهێنانان بۆ دێی گۆگجە. وەکو: هەنجیر، ترێ، هەنار، زەردەلوو، شەکرەسێو، ترۆزی، قۆخ، کاڵەک.
دەچوونە ماڵە خانەخوێیەکیان، بۆ ئاگادارکردنەوەی خەڵکی ئاواییش دەچوونە سەربانی ئەو ماڵە و بە دەنگێکی بەرز هایان دەکرد و ناوی میوەکانیان دەبردن و چۆنییەتی گۆڕینەوەکەشیان بە گەنم و بە جۆ دیاری دەکردن، وەکو: های هەنجیر، هەنجیری نەمامۆکە، یەک و دوو بە گەنم، یەک و سێ بە جۆیە، های هەنار، هەناری شیرین و مێخۆشمان هەیە، سەربەسەر بەگەنم، و یەک و دوو بە جۆیە، هەر بەم شێوەیە های میوەکانی تریشیان دەکرد.. مەبەست لە سەر بەسەر بەگەنم، واتا کێشێکی ئەو میوەیە بەرانبەر بە کێشێک گەنم دەگۆڕییەوە، یەک و دوو بە جۆ، واتا کێشێک لەو میوەیە بەرانبەر بە دوو کێشی جۆ دەگۆڕییەوە، چونکە لەو دێیانەدا و لەو سەردەمەدا، پارە کەم بوو، بە گۆڕینەوە بە گەنم و جۆ هەبوو.

ئێمەش خەرمانلۆغەکانمان دەکردنە دوو تورەکەوە، گەنم بە جیا و جۆ بە جیا، دەچووین بۆ ئەو ماڵەی کە های میوەی لێوە دەکرا، خەرمانلۆغەکەمان بەو میوەیە دەگۆڕییەوە. هەنجیر بوایە، ترێ بوایە، ترۆزی بوایە، زەردەلوو بوایە.. یا هەر میوەیەکی تر بوایە. دەچووین لە سێبەری دیواری ماڵێکدا دادەنیشتین و بە خۆشی و پێکەنینەوە میوەکەمان دەخوارد.. تا کۆتایی وەرزی هەڵگرتنی گەنم و جۆ، چوار تا شەش جار خەرمانلۆغەمان وەردەگرت و بە میوە دەمان

گۆڕییەوە. دیارە ئەمەش لە منداڵانی پێش خۆمانەوە فێری وەرگرتنی خەرمانلەغە بووین. ناشزانم مێژووی بۆ کەی دەگەڕێتەوە. یا لە ناوچەکانی تری کوردستاندا نەریتی خەرمانلەغە هەبووە، یا بە ناو و بە شێوەیەکی تری بووە.

بە داخەوە بە هۆی وێرانکردنی دێیەکانی کوردستان، لە شاڵاوەکانی ئەنفالی بەدناو و لە پەرتەوازەکردن و نیشتەجێکردنی زۆرەملێی کورد لە کۆمەڵگاکاندا، کە نیازی گڵاوی شۆڤێنی عەرەبی، کە لە پارتی بەعسی ڕەگەزپەرستدا بەرجەستە ببوو، هەوڵی ئەوەیان دەدا، کە هەموو داب و نەریتێکی ڕەسەنی کوردیمان ریشەکێش بکەن و بە جارێکیش ناسنامەی نەتەوەیی کورد بسڕنەوە. بە ئەنجامدانی ئەم نیازە گڵاوەشیان، بە شێوەیەکی زۆر دڕندانە و نامەردانە و نامرۆییانە کەوتنە ڕەشبگیری و ڕەشەکوژی و کۆمەڵکوژی و کیمیابارانکردن و ئەنفال کردن و بێسەروشوێنکردنی بە هەزاران کورد، کە تا ئەمڕۆش گوڕوونن.. ناوی"خەرمانلەغە" ش لەگەڵ وێرانکردنی دێیەکان و ئەنفالکردنی خەڵکەکانیدا، ناوی نەما و لەیادکراوە.

منداڵانی ئەمڕۆمان، لە شارەکاندا، لە شەوی "بەرات" دا دەگەڕێن و نوقڵ و مەوژ وپارە وەردەگرن، یا خەریکە شەوی (هەلاوین) یش لە نیو منداڵانی کوردستان ببێت بە باو. بەڵام ئەم دوو بۆنەیە، هیچ پەیوەندی و تایبەتییەکیان بە منداڵانی کوردستانەوە نییە.
من ئەوەم لا پەسەندترە و ڕەسەنترە، کە لە ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا، لە شەوی جێژنی نەورۆزدا، باوە کە منداکان ماڵان دەگەڕێن و مەوژ و نوقڵ و قەسپ و پارە وەردەگرن
بە دەم گەڕانەوە، گۆرانی کوردیی فۆلکلۆری دەڵێن، وەکو:
هەی هەتەری و مەتەرە
نــــــەورۆزە وەرنە دەرە
....

با ئەم نەریتە باوەی منداڵانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان لە شەوی نەورۆزدا، لە هەموو کوردستاندا ببێت بە نەریتێکی باوی هەموو منداڵانی کوردستان.
ئەمەو لە ئەمڕۆدا بە هۆی پێشکەوتن و شۆڕشی تەکنەلۆژیا و داهێنانی کەرەستە و ئامێری نوێی کێڵان و دروێنەکردن، باوی هەوجاڕ و گاسن و داس و شەغرە و جەنجەڕ و خەرمان نەماون.. لە ئەمڕۆدا ئەم کەرەستە و ئامێرانە بوونەتە کەرەستە ئەنتیکەکانی مۆزەخانە کەلەپوورییەکانی کوردیمان بۆ ئەوەی بە بیری نەوەی

نوێمانیان بهێنینەوە.. ئەمەش هەر بۆ زانین و بۆ بەبیرهێنانەوە
نەریتی"خەرمانلەغە" مان بەبیری نەوەی ئەمڕۆمان هێنایەوە کە
بابەتێکە لە فۆلکلۆری رەسەنی منداڵانی کوردمان.
بێگومان ئەوەی رابردووی نەبێت ئەمڕۆ و داهاتووشی نابێت..
رابردوو و ئەمڕۆ و داهاتوو، ئەڵقەی تێکهەڵکێشەکانی زنجیرەی
مێژووی هەر گەلێکن.

رەزا شوان
نەرویج: ٢٠١٩

شەونم … محەمەد بەرزی

شەونمی پاک و بێگەرد
لەسەر گوڵی سور و زەرد

شەو باریبوو بە جوانی
دەنکی زیو بوو بەیانی

ساتێ گوڵ دەشنایەوە
شەونم دەبریسکایەوە

چۆلەکەیەکی تینوو
هەر دەهات و هەر دەچوو

بریسکەی هاتە بەر چاو
خێرا فڕی بە پرتاو

لەسەر گوڵێ نیشتەوە
تێر شەونمی خواردەوە

٢٧ / ١١ / ٢٠١٨

لە بەردەم جنەکەدا… کورتەیەک لەسەر چیرۆکی (ژنە جنەکەکانی شەمەحموو) لە نووسینی لەتیف هەڵمەت…کاوان محەمەدپوور

کاوان محەمەدپوور

ڕەنگە هیچ نووسەر و شاعیرێکی کورد بەڕادەی (لەتیف هەڵمەت) لە بواری کەسایەتییەوە، دوو دەستەواژەی (ناسراو) و (نەناسراو)ی لای خۆیی کۆنەکردبێتەوە. (ناسراو) لەو سەنگەوە کە هەر کەس تەنانەت بە ماوەیەکی کوردتیش خوێندنەوەی لەسەر ئەدەبی کوردی هەبووبێت ئەوە ناوی هەڵمەتی بیستووە و لانی کەم بەشێک لە شێعرەکانی خوێندۆتەوە. (نەناسراو)یش لەو سووچەوە کە لەتیف هەڵمەت لەو نووسەرانەیە کە هەمیشە شتی نوێیی هەیە و کەمتر ئەم نوێگەرییەی بە بەراوردی نووسەری‌تر هاتۆتە بەرباس. ڕەنگە یەکێ لەم هۆیانەی کەم باسکردنە بگەڕێتەوە سەر گۆشەگیری هەڵمەت کە خۆی بەردەوام لە وتووێژەکان ئاماژەی پێداوە. ئەزموونەکانی لەتیف هەڵمەت ڕێک وەکوو سەمای دەروێشانە جیا لە مەعریفەتی نهێنی، جەزمەیەکی شاعیرانەی تێدایە. ئەم جەزمەیە بۆتە هۆی ئەوەی نوێگەرایی هەڵمەت جارێک لە جەستەی شێعر دەرکەوێت و جارێکی‌تر لە ئەدەبی مناڵان و لە کاتێکیشدا خۆی لە قەرەی چیرۆک بدات. لە هەر سێکی ئەم بابەتانەدا هەڵمەت قسەی بۆ وتن هەیە. لە شێعردا ساڵی (1971) گرووپی کفری لەگەڵ فەرهاد و ئەحمەد شاکەلی دادەمزرێنێت و بەچەشنێک یەکەم کتێبی شێعری (پەساگەران) بەناوی (خوا و شارە بچکۆلەکەمان) دەنووسێت. لە ئەدەبی مناڵاندا خەڵاتێکی (Apic) لە وڵاتی سووید وەردەگرێت و لە چیرۆکدا لە یەکەم کەسەکانە کە بە شێوازی مێتاڕۆمان/مێتاداستان (Metanarrative /Metafiction) دەنووسێت، جیا لەوانە لەسەر سۆفیگەری کتێبی نووسیوە و چەند کاری لەسەر ڕەخنەی ئەدەبی و گریمانەی ئەدەبیش هەیە. لەم وتارەدا دەمهەوێت باسی یەکێ لەم لایەنە نوێگەریانی هەڵمەت بە ناوی چیرۆکی(ژنە جنەکەکانی شەمەحموو) بکەم.

ئەم چیرۆکە- کە خۆیی نووسەریش گومانی لەوە هەیە پێی بڵێت ڕۆمان- لە دەگمەن چیرۆکگەلێکی کوردییە کە بە شێوازی (مێتافیکشین)

نووسراوە. ئەم چەشنە لە گێڕانەوە ئاگامەندی نووسەر بەسەر چیرۆکی
باسکراوە و بە شێوەیەک لە حەولی ئەوە دایە خوێنەر بەم قەناعەتە
بگەیەنێت کە هەر چیرۆکێک لە بنەڕەتدا خەیاڵی نووسەرە، تەنانەت
ئەگەر لە ڕووداوێکی ڕاستەقینەش وەرگیرابێت.

مەتاچیرۆک یان مەتاگێڕانەوە -(لەودیو چیرۆکەوە)(لەسەروی
گێڕانەوە)- .شێوەیەک لە نووسینی چیرۆکە کە خەسڵەتی (خۆگێڕانەوە)ی
هەیە. واتە بە جێگەی گێڕانەوەی چیرۆکەکی دەرەکی سەرقاڵی گێڕانەوەی
ئەو چیرۆکەیە کە نووسەر ئەینووسێتەوە. چیرۆکێک لەبارەی ئەو
ڕۆمانەی کە نووسەر خەریکی نووسینێتی. خەسڵەتی
مەتاڕۆمان/مەتاچیرۆک، سیستەمێک لە گێڕانەوەیە کە بە شێوەی
ئاگامەندانە خودی گێڕانەوە دەکاتە بابەتی چیرۆک. بە وتەی جان
بارت(John Barth)-نووسەری ئەمریکی-(مەتاڕۆمان ئەو چیرۆکەیە کە
چیرۆکەکیتر بە جێگەی جیهانی ڕاستەقینە لاسایی دەکاتەوە). هەرکات
نووسەر بە جێگەی ئەوەی باس لە چیرۆکەکی دەرەکی بکا لە ناو
ڕۆماندا، باسی ئەو چیرۆکە بکا کە لە ڕۆماندا دەینووسێتەوە ئەوە
لە شێوەی نووسینی مەتافیکشین کەڵکی گرتوە. نووسەرانی وەکوو (کورت
ڤۆنەگات) و (ئیتالۆ کالوینۆ) و (جان بارت) لە نووسەرە هەرە
بەناوبانگەکانی ئەم شێوە لە نووسینەن.

تەکنیکی نووسینی (مەتافیکشەن) وەکوو تەکنیکی نووسینی
(فیکشەن)(چیرۆک) نییە. (چیرۆک) لایەنی گێڕانەوەی تایبەتی هەیە کە
لە نیزامەکی دابینکراودا مانا دەبەنەوە. بۆ نموونە چۆنییەتی
سازکردنی کاراکتەر و دەستەویەخەکردنی کاراکتەر لەگەڵ نیزامی
ڕیوایی چیرۆک و پارستنی پلۆت(Plot) و هێڵی مەنتیقی چیرۆک، لە
پێداویستییەکانی هەر چیرۆکێکە. بەڵام مەتافیکشەن تەکنیکەکانی
زیاتر لە ئەزموونی خودی نووسەرەوە سەرچاوە دەگرێت، واتە خودی
نووسەر دیاری دەکات بە چ شێوە تەکنیکێک بەکار بێنێت کە چیرۆکەکەی
چیرۆکی مەتافیکشەن بێت، بەڵام لە پاڵ ئەوانە چەندانە خەسڵەتی دیار
هەیە کە فیکشەن و مەتافیکشەن لە یەک جیا دەکاتەوە. خەسڵەتی سەرەکی
مەتافیکشین هەر (خۆگێڕانەوە)ی چیرۆکە، واتە بەم شێوەی باسمان کرد
چیرۆکێک کە لەبارەی خودی چیرۆکی باسکراودایە دایە. بۆ نموونە
کاتێک نووسەر لە دەقی ڕۆمانەکەیدا ڕاستەوخۆ قسە لەگەڵ
خوێنەرەکانی دەکا و ئاماژە ئەدا کە منی نووسەر چیم کردوە و چی
دەکەم و بە شێوەیەک خۆی لە دەرەوەی چیرۆک وەکوو کەسایەتی ڕاستەقینە
پێناسە دەکا ئەوە لە شێوەی میتافیکشین کەڵکی وەرگرتوە.
گێڕانەوناسەکان، (نووسەر) و (گێڕاوە)ی چیرۆک لە یەک جیا

دەكەنەوە. نووسەر كەسايەتى ڕاستەقينەيە و لە دەرەوى چيرۆك ژيان دەكا، وەكوو گشت مر□ق□كانى‌تر، بەڵام گێڕەوە تەنيا و تەنيا بوونى لە چيرۆك وەردەگرێت. ئەوەش بەو مانا يەيە كە لە شيكارى گێڕانەوەناسانەدا ڕەخنەگر هيچكات ژيان و كەسايەتى نووسەر لەگەڵ گێڕەوە تيكەڵ ناكات و ئەم دووانە لە يەك جيا دەبينێت. بەڵام لە مێتافيكشێندا هەوڵى خودى نووسەر بۆ ئەوەيە كە گێڕەوە و نووسەر هەر بە يەك كەسايەتى بزانين. واتە كاتێك دەڵێن نووسەرى ئەم چيرۆكە مێتافيكشێنە، ئەوە هەر وەكوو ئەوەيە بڵێن: گێڕەوە-يان يەكێ لە گێڕەوەكانى چيرۆك-ە. ڕەنگە لەم چەشنە ڕيوايەتەدا(مێتافيكشێن) لەگەڵ چيرۆكێك بەروڕوو نەبينەوە كە توانستى گێڕانەوەى دووبارەيى بۆ بەردەنگ پێك بێنێت. واتە بەردەنگ كاتى خوێندەوەى ئەم چەشنە چيرۆكانە بە شێوەيەكى شياو نەتوانێت چيرۆكەكە بۆ كەسێكى‌تر بگێڕێتەوە- مەبەست هەر بەو جۆرەيە كە داستانەكانى تۆلۆستۆى يان ماركز دەگێرێتەوە-، چوون لێرەدا زياتر لەوەى «گوێ بيسى چيرۆك» بين «گوێ بيسى چۆنييەتى نووسينى چيرۆك»ين. هەر بۆيە چيرۆكى مێتافيكشێن زياتر وەكوو ئەو ئۆتۆبيوگرافييە دەچێت كە بەسەرهاتى نووسەر لە كاتى نووسينى چيرۆك دا دەگێڕتەوە. واتە لەو بارەدا كە منى نووسەر كاتى نووسينى ئەم چيرۆكە چ بارودۆخێكم هەبووە.

چەشنى جۆراوجۆر لە بەكار هێنانى تەكنيكەكانى مێتافيكشێن هەيە كە ڕەنگە جێگەى ئەوە نەبێت گشتيان لێرە باس بكەين بەڵام بە پێى پێوسيت بۆ خوێندەوەى چيرۆكى (ژنە جنۆكەكانى شێمەحموو) باس لە چەند خسڵەت و تەكنيك دەكەين.

ڕا دەربڕينى نووسەر

لە ڕۆمانەكەى هەڵمەت‌دا، بەچەشنێك لەگەڵ ڕادەربڕينى نووسەر ب□ر□وين، نووسەر لە گشت لايەنەكانى چيرۆكدا بوونى هەيە. هەر لەس□ر□تاى ڕۆمانەوە نووسەر خۆى ئاوقاى كاراكتێرێك دەكاتەوە كە بێت و يارمەتى بدات كە چيرۆكەكەى بگێڕێتەوە، بۆيە لە قارەمانێك بۆ ڕۆمانەكەى دەگەرێت و باسى چۆنييەتى كاراكتێرى پێويست دەكا. نووسەر لەسەرەتاوە بە خوێنەر دەڵێت: تۆ لەگەڵ ڕۆمانێك بەروڕوويى. ئەم دخاڵەتى نووسەرە شتێكە كە لە قوتابخانەكانى ترى ڕۆماندا نايبينين. گێڕەوەى ڕۆمانى (ژنە جنۆكەكانى شێمەحموو) باس لەوە دەكا بۆ گێڕانەوەى ڕۆمانەكەى پێويستى بە قارەمانێك هەيە. بۆيە لە حەولى ديتنەوەى ئەوە قارەمانەيە. لەسەرەتا چاوى بە ژنە جنۆكەيەك دەكەوێت كە خەريكى قژ شانەكردنە تا شوو بە شێخ مەحموود بكات.

نووسەر بۆ شیکردنەوەی بەشێک لە تیپ/کەسایەتییەکانی چیرۆک-هەڵبەت ئەگەر مەجالی ئەوەمان هەبێت بڵێین کەسایەتی- لە پەراوێزی دەقەیدا شیکاری دەکا و ڕای تایبەتی خۆی دەرد□ب□ت. هەڵبەت شیکاری پاوا□زیش خۆی هەر وەکوو چیرۆکێک دەنوێنێت. دخاڵەتی بەردەوامی نووسەر لە چیرۆکی (ژنە جنۆکەکانی شێمەحموو) تا کۆتایی گێڕانەوەکەی بەردەوامە.

دەق ئاوێزان (Intertextuality)

کەڵک وەرگرتین لە دەق ئاوێزان(بینامتنیت) یەکێ تر لە خسڵەتەکانی مێتافیکشێنە کە لەم چیرۆکەشدا پاتە دەبێتەوە. بەکارھێنانی شێعر و زکری دەروێشانەنی کفری، کەڵک وەرگرتن لە حەقایەت و ئەفسانە کوردییەکان، بەکارھێنانی ناوی نووسەر و کتێب و، ئاماژەی بە کەسایەتییە دەرەکییەکانی کۆمەڵایەتی چەشنێک لە کارکردی دەق ئاوێزان لەم چیرۆکەدایە. هەڵمەت هەروەها لە پێکهاتەی چیرۆکە کلاسیکەکان-وەکوو (حەقایەتەکانی هەزار و یەک شەو)- کەڵک وەردەگرێت. لەو جێگەیانەی کە چیرۆک لە ناو چیرۆکدا دەهۆنێتەوە و کەسایەتی ڕۆمانەکەی گوێ بیسی چیرۆکی گێڕەوە دەبن دەق ئاوێزانی پێکهاتەیە بۆ رۆمانی (ژنە جنۆکەکانی شێمەحموو) کە دێتە خانەی پێکهاتەی حەقایەتی کلاسیکە.

سازکردنی پێکهاتەیەکی ئەفسانەیی

هەڵمەت لە پاڵ کەڵک ورگرتن لە پێکهاتەی گشتی حەقایەت، خۆی پێکهاتەیەکی تایبەتی ئەفسانەیی لە چیرۆکەدا ساز دەکا. پێکهاتەیەک کە لە لایەنی مێتافیزیک بوونی کەسایەتییەکان وەکوو ئەفسانەکان دەچێت و لە لایەن پێکهاتەی بووتیقاییەوە خسڵەتی مێتافیکشێنی هەیە. لێرەدا نووسەر پێکهاتەیەکی ئەفسانەیی بۆ گێڕانەوە پێک دێنێت کە دوو کەسایەتی (ڕاستی□قینە/ خەیاڵی)، دوو پێکهاتەی (کلاسیک /پۆست مۆدێڕن) و دوو گێڕانەوەی (دەرەکی /ناەوەکی) تێدایە. فەزاسازی نووسەر لەم دەستکردەیەدا گەمەیەکی بەردەوامی (وێستانی ڕیوایی) و (بازدانی ڕیوایی) تێدایە. واتە لە زۆر جێگە گێڕانەوەی چیرۆکەکە ڕادەگرێت و دەست دەکا بە شر□ق□ و خوێندەوەیەکی بە ڕواڵەت فەلسەفی وعاریفانە. بۆ نموونە ئەو کات□ ک□ کچە جنۆکەکە لە دووا بیستنی چیرۆکێک لە گێڕەوەی ڕۆمان و چێز برنی دەڵێت: ئەگەر هەموو شەو چیرۆکێکی ئاوا چێژدارم بۆ بگێڕیەوە ئەوە شووت پێدەکەم، گێڕەوە دوا نووسینی ئەم ڕستە باسی بێدەنگی نێوان خۆیی و جنۆکەکە دەکات و دواتر لە پاڕاگرافی کۆتاییدا، چیرۆکەکە دەوێستێنێت و شر□ق□ی

بێدەنگی دەکا.

ئایرۆنی لەسەر زانیاریییەکانی خوێنەر

گشت ژێدەر و شرۆڤەکانی گێڕەوەی (ژنە جنۆکەکای شێمەحموو) زانیاری هەڵە دەدەن بەخوێنەر، بە چەشنێک زانستی خوێنەر لە بازنەیەکی (ئایرۆنیک) داوێت بۆ ئەوەی هەم پلارێکی تەنزی لە دەقەکانی پێشوو بگرێت و هەمیش بەم گەمەیەکی مەعریفی جارێکی تر بە خوینەر بڵێت: تۆ ل□ گ□□□ جیهانی دەستکردەی چیرۆک بەروڕوویی و واقیعییەتی نییە. بۆ نموونە لە لاپەڕەی یەکەم دا (ئالبێر کامۆ) وەکوو کوردێکی ئاوارەی سووری! پێناسە دەکا کە ڕۆمانێکی بە ناوی (الغریب یان بێگانە) بە زمانی عەرەبی! نووسیوە، یان بۆ (هێنری باربوس) دەڵێت کە یەکێ لە جنۆکەکانی باوەگەورەم بوو کە ساڵی (١٩٣٠) بە دووک□□□ی سیگار ڕۆمانێکی بە ناوی (دۆزەخ) نووسیوە، لە لاپەڕەکانی تر کتێبی (حەقایەتەکانی هەزار و یەک شەو) لە نووسینی هاوبەشی (مارکس و هێگل) دەزانێت. ئەم شێوە زانیاریە کە بە ئەنقەست لەلایەن نووسەرەوە دێتە پانتای ڕۆمانەوە بۆ ئەوەی جارێکی‌تر بە خوێنەری چیرۆک ڕاگەیەنێت ئەم چیرۆکە ڕاستەقینە نییە و تۆ ل□ گ□□□ گ□مەیەکی خیاڵی نووسەر بەرەوڕوویی.

شکاندنی هێڵی لۆژیکی چیرۆک

جیهانی ئەفسانەکان پێکهاتەی جیهانی واقیعی نییە، واتا لۆژیکی ئەم جیهانەی بەسەردا زاڵ نییە و (هۆ و بەرهۆ)یەکانی وەکوو جیهانی واقیعی نییە، لە کاتی خوێندەوەی چیرۆکی لەتیف هەڵمەت‌دا، لەگەڵ دەستوور و هێڵێکی دیاری کراوی ڕیوایی بەروڕوو نین و دەیان چیرۆکی نێو ڕۆمانەکە هیچیان بە کۆتایی ناگەن. نووسەر بەردەوام لە (بازدانی ڕیوایی) بۆ گێڕانەوەی چیرۆکەکانی بەهەرە دەگرێت، واتە بێ ئەوی هێڵێکی مەنتقی-واتە مەنتقی دەرەکی- لە پشت کۆتایی و دەستپێکی چیرۆکی نو□ ب□□ت هەر لە نێوان چیرۆکێکدا دەپەرێتە ناو چیرۆکێکی ترەوە، بەم تەکنیکە، هەم ئاڵۆزی و خەیاڵی بوونی جیهانی جنۆکەکان و ئەفسانەکان بە نیسبەتی جیهانی واقیعی نیشان دەدات، هەم پێکهاتەیەکی مێتافیکشێنی بۆ چیرۆکەکەی دەخوڵقێنێت،

لە کۆتاییدا، (ژنە جنۆکەکانی شێمەحموو)، هەروەکوو ئەوەی کە لەتیف هەڵمەت باسی دەکا حەولێکە بۆ دەرباز بوون لە فەزایی نووسینی کلاسیک لە ناو ئەدەبی داستانی کوردی دا. ڕەنگە ئەم چیرۆکەی هەڵمەت، ئەوەندە لە بوواری تەکنیکی و پێکهاتەی چیرۆکەوە بە هێز

نەبێت بەڵام لانیکەم شەهامەت و جەسارەتی ئەوەمان پێدەدات، شەوق و چێشنی نوێ بە ئەدەبیاتی داستانی کوردی تاقی بکەینەوە و لانیکەم بە جارێکیش بێت خۆمان سەرقاڵی ئەوە بکەین کە ئایا ئەم زمان و زەینە کوردییە توانستی ئەوەی هەیە پێکهاتەی نوێ بەرهەم بێنێت یان نا؟.

ڕۆمانی پۆست مۆدێرن، جۆرە نوسینێکی تایبەتە ... ڕیاز حاجی

ئەوە ڕاستە کە لە ڕۆمانی پۆست مۆدێرندا پەیوەندییەکانی هۆ و هۆکار دەشێوێن و لەیەک دەترازێن و ناتوانرێت ڕۆمانەکە ئاراستە بکرێ و بناسێنرێ، ڕستەکان تا ئاستێک نادیار و نهێنی ئامێزن، وەکو خودی نووسەرەکە(مرۆڤ) پارچە پارچەو ناڕێک و پێکە، هەرچەندە زاراوەی پۆست مۆدێرنزمی لە ١٩٦٠ بەدواوە بوە شتێکی باو، بەڵام بەشێوەیەکی دیار (ژان فرانسۆ لیۆتار) بوو کە لە ساڵی ١٩٧٩ دا پەیدا بوونی ڕێبازی پۆست مۆدێرنیزمی ڕاگەیاند، ڕۆمانی پۆست مۆدێرن ڕیشەکەی بۆ پەیدابوونی ڕۆمانی شەپۆلی هۆش و ڕۆمانی نوێ لە فەرەنسا دەگەڕێتەوە تاوەکو ئێستا چەند کەسێکی وەک(دیڤید لاج،ئیهاب حەسەن، دەیڤید لۆج، باری لیویس، دور فۆکما، برایان ماک هەڵ، میلان کۆندێرا) تایبەتمەندییەکانی ڕۆمانی پۆست مۆدێرنیان خستەڕوو، ئەو تایبەتمەندییانەی، کە میلان “کۆندێرا” کە یەکێکە لە نوسەرە ناسراوەکانی پۆست مۆدێرنیزم، ئەو تایبەتمەندیانەی خوارەوە بە ڕۆمانی پۆست مۆدێرنیستی داناوە:

• پچڕ پچڕی (Discontinuity). گێڕانەوە پارچە پارچە و پچڕ پچڕە لەسەر شێوەی کۆلاژە، یەکێک لە تەکنیکەکان یادداشت نوسینە.

کاتێک خوێنەر ڕۆمانی(هاوزێ) دەخوێنێتەوە توشی سەرلێشێوان دەبێت و هەست بە بزربوون دەکات، بە ڕادەیەک ڕووداوەکان پەرت کراون پێکەوە لکاندنیان
بۆ خوێنەر ئاسان نییە، بۆ وێنە:

دڵاوەر ڕەحیمی، ل١٧

” گیڕۆدەو ئاڵوودەی ڕابردوویەکت کردم کە لێی هەڵدەهاتم، گیرۆدەی

ئەو چیا و دۆڵ و کەندانەت کردم کە بێباکانە و بە چاوی نووقاوەوە تیایاندا گوزەرم کردبوو، یانژی لێی بپرسم، ئەرێ تۆ ئاقڵتری، ئەمەی من پیایدا دەگوزەرێم ناوی چی یە؟ ئەو چی دەگووت ؟ زارا چی دەکرد ؟ ئەو چی کردبوو ؟ ئەو دەموچاوی دەدا بەیەک س□ی□ر□کی دەوروبەری دەکرد و دەیگوت: من؟ چیم لەتۆ کردووە؟ هاااا چی؟

• گێڕانەوەی باڵا(metanarration). گێڕانەوە هێلەکی و ڕاستەوخۆ و ڕاستاو ڕاست نییە.

ل□□ر□دا بە ڕوونی خوێنەر درک بەوە دەکات کە ڕۆمانی ناوبراو کۆتایەکەی دەستنیشانکراو و ڕوون نیە، لەگەڵ ئەوەشدا چارەنووسی کارەکتەرەکان لەم ڕۆمانەدا زۆر تەموومژاوییە.

• سەروو – دەقی، یا دەقی بە باڵابوو(Metatexuality) لە خودی دەقەکەدا، هەمان دەق شرۆڤە دەکەن.

یەکێکی تر لەو تایبەتمەندییانەی کە ڕۆمانی پۆست مۆدێرنی پێ دەناسرێتەوە لە خودی دەقەکەدا، هەمان دەق شرۆڤە دەکەن

بۆ وێنە:دلاوەر ڕەحیمی ل.ل. ٨٩ – ٩٠

“دەنگێک نە ژەنگاوی، نە لە ڕەنگی خۆڵەمێشی و ڕەساسی، نە ڕەش و بۆر و مۆر، دەنگێک وەک دووکەڵ بەرز دەبووەوە، دەبوایە لەو گشتە دەنگ و بۆن و ڕەنگە، ببیستم و بۆنی پێوە بکەم. ڕەنگە ویستبێتم ئەویش لە کەڵێنێکەوە بێتە ناومەوە و مال□□ک چێ بکات. ڕەنگە پەست بووبم یان توڕە، بۆ نایەت لە کاسەی سەرمدا کە لە نیشتیمانێک بەرینترە مال□□ک چێ بکات، باڵەخانەیەک بینا بکات. تا نێزیکتر دەکەوتمەوە شپرزەتر دەبووم، بۆ نایناسم؟ جگە لەو گشتە دەنگ و بۆن و ڕەنگە، تەنیا دیوارێکی نزم و کۆن مابوو بگەمە لای. ناسیمەوە، بەڵام بە دیوارەکەدا ناسیمەوە. ساڵ ساڵ ساڵ چ سال□□ک بوو، سا□ سال□ی چەند بوو، سی ساڵ لەمەوبەر بوو، سی ساڵ لەمەوبەر تا ئێستا ئەو دووکەڵە بەرز دەبێتەوە و کەس نایبینێ، کەس هەناسەی تەنگ نا بێت. ئەو دەنگە بەرز دەبێتەوە و کەس گوێی کەڕ نا بێت.

ئەم ڕۆمانە دا بەشی سێ بەش دەبێ لە هەردوو بەشی یەکەم و دووەم دابەشی چەند وردە ئیشێک دەبن لە بەشی سێییەمدا باسەکە بەیەک ئاراست□□ش دەڕوات و نووس□□ر ل□ن□او د□ق□ک□ ئام□ادەیی هەیە، فۆڕمالیستە ڕووسییەکان بەو بابەتەیان دەگوت(ئاشکرا کردنی تەکنیک).

جارێکیتر ئەگەڕێمەوە سەر ئەو خال□□ی کە گوێزانەوەی سەرگەردانی و پەشێوی بۆ خوێنەر چونکە خوێنەر لە درککردن و تێگەیشتنی تەواوی دەقەکەدا تووشی سەرگەردانی و سەراسیمەی دەبێت، بۆ وێنە یەکێک لە

تەکنیکەکانی ئەم کارە ئەمەیە نوسەر کاتەکان و ڕووداوەکان تێکەڵ بە یەکتری دەکات. بۆ وێنە لە سەرەتای بەشی یەکەم (فاروق) بریندارەو لەسەر جێیەو لەپڕ ئەم کارەکتەرە لە چیا زیندەگی دەکات، دوواتر لەناکاو کەسێکی کورتەبالا لە کارەکتەر بەدیار دەکەوێت ڕەوتی گێڕانەوەی لە وەردەگەرێ دەست دەکات بە گێڕانەوەی ڕووداوەکانی ژیانی خۆی ، بەمەش فەزایەکی سەرسامکەر و پڕ لە ئیستاتیکا لەناو دەقەکەدا دروست دەکات کە یەکێک لە تایبەتمەندییەکانی ڕۆمانی پۆست مۆدێرن کارەکتەرەکانی (هاوزێ) لە سەردەم و شوێنی جیاوازدا دەژین لەپڕ خۆیان بەناو گێڕانەوەی چیرۆکی یەکتر دەکەن،لەهەمان کاتدا بە شێوەیەکی گشتی پاڵەوانی ڕۆمانی پۆست مۆدێرن تەنیاو ڕەشبینن.

کاتێک باس دێتە سەر مرۆڤایەتی نوسەر ئەیەوێت ڕاستی ڕووداوەکان ون نەکرێن، بەتایبەت لەو کۆمەڵگایانەی تا ئێستا تاکەکان نەیان توانیووە سنورە ئاینی و نەریتییەکان تێبپەڕێنن بە گێڕانەوەی کۆمەڵێ چیرۆکێک لەگەڵ خۆت پیاسەیەکت پێ دەکات گەر بێتە سەر بابەتی مرۆڤایەتی خوێنەر وا هەست دەکات قۆناغەکانی تێپەڕاندوون وەلێ ڕووە ڕاستیەقینەکان دەشارینەوە و خۆمانی لێ بێ بەری دەکەین. لەگەڵ هەموو ئەمانەشدا باسکردنی ورد و درشتی ئەم ڕۆمانە پێویستی بەوەیە خوێنەری بیت هەرجارەو ببیت بە (فایەق، زارا، ئارام، فاتە، گەلاوێژ، سەرداری کەماڵ ئاغا، پێشمەرگە، جاش، عاشق، بێ وەفا، بێ وەفا) کەچەندین چیرۆکی شاراوە لەپشت (هاوزێ) هەن ئەستەمە بەبێ خوێندنەوەی بیانبینین.

سەرچاوەکان:

١ـ ڕێبازە ئەدەبییەکان، د.سیروس شەمیسا.
٢ـ هاوزێ، دلاوەر ڕەحیمی.

ڕیاز حاجی

کاتژمێری ڕۆژی فەنابوون … جەلال بەرزنجی

Doomsday Clock ….

” ئەگەر شتێک لە لیستی ناو سەبەتەکەت ماوە، نەتکردووە، ئێستا بیکە”
لە کۆبوونەوەی دەوری، زانایانی ئەتۆمی و روناکبیرانی جیهانی، کە ڕۆژی پێنجشەممە ۲٤-۱۲-۲۰۱۹ کرا، لە وانە ۱۵کەسیان هەڵگری خەڵاتی نۆبلن. بە هۆی ئەو هەڕەشانەی چەکی ئەتۆمی و گۆڕانی کەش وهەوا، لە گێتی دەکەن .

کاتژمێری ڕۆژی فەنابوون: ئەوە کاتژمێرەی، دەیان ساڵە ئایکۆنی شەڕی ساردبوو. وەک میتافۆرێک بۆ ئەو هەڕەشانەی چەکی ئەتۆمی و گۆڕانی کەش و هەوا لە گێتی دەیکەن،لە سەر ۱۱:۵۸شەو دایاناوە.

ئەم کاتژمێرە، بە پێی هەڕەشەکان میلەکەی خێرا دەبیت و بە پێچەوانەش رادەوەستێت، یان بەرەو دواوە دەگەڕێتەوە. لە ساڵی ۱۹٤۷ وە ۲۸۰ دەقیقەی تێپەڕاندووە. لە ۲۰۱۹ دوو دەقیقەی ماوە بە نیوەشەو، سەعاتی سرێنەوە گێتی؟

پرد … شیعر: ایرج جنتی عطائی – وەرگێڕانی لە فارسییەوە: پشکۆ ناکام

بۆ خەوی بێ تاوانیی عەشق
کۆمەک بکە
ژوورێک لەگوڵ دروست بکەین
بۆ کۆچی شەو ، کاتی ترس
کۆمەک بکە

بە هەموومان “پرد”ێک دروست بکەین

بۆ خەو ئاوریشم دروست بکەین

کۆمەک بکە
بە ووتەی عاشقانە
بۆ زامی ” شەو ”
مەڵحەم دروست بکەین

لێگەڕێ
تەنهاییمان بەش بکەین
لە نێوان من و سفرەی شەوی تۆ
لێگەڕێ
لە نێوان دەستی من و تۆ
پردێک هەبێ بۆ تێپەڕ بوون لە خودی خۆمان

تۆ ئەناسم ئەی ” پاسەوانی شەوانەی ” عاشق
تۆ بە ناوی ” نهێنی ” م ئاشنای
تۆ چاوت لە غەمەوە پەیا بووە
لە خێڵ و وەچەکانی عاشقەکانی
ئەتناسم ئەی سەرکێش
دوورە پەرێزی م□ک□ □ ل□ هەنسکی من
جەستەی شەکەتت بسپێرە
بەدەستی دڵنەوایی دەستە عاشقەکانی من
بە دوای کام ووتە و قسەوەیت !!
بێ دەنگیت
درکانی هەموو قسەکانە

تۆم لە لێدانی دڵتەوە ناسی
لەو دڵەی ، دڵی عاشقانی دونیایە
تۆ بە خۆ پۆشینت بە پەڕی گوڵ و ماچەوە
منت گەیانە جەژنی ئاوێنە و ڕووناکی
چۆن لە سێبەرەکانی شەو بترسم
کە تۆ خۆت سپارد بە دەستم

کۆمەک کە
جادەکان بە گرفتن
منی ڕێبوار لە تۆ نەسەنن
کۆمەک کە

تا کۆترە شەکەتەکان
ڕووەو سەهۆڵ بەنگانی چڵەکان نەڕۆن
کۆمەک کە
لە ڕێبوارە عاشقەکان
سۆراغی میهرەبانی بکەم
کۆمەک کە
تا بۆ هەمووان بمێنینەوە
کۆمەک کە
تا بۆ هەمووان بمرین
لێگەڕێ
لە نێوان من و سفرەی شەوی تۆ
تەنهاییمان بەش کەین
لە نێوان دەستی من و تۆ
پردێک هەبێ بۆ تێپەڕین لە خودی خۆمان
بۆ تێپەڕین لە خودی خۆمان

یەکەم بووم … ڕۆستەم خامۆش

سڵاو ئازیزانی ماڵ
دایەو بابەی لە خەیاڵ
ئێوەن خۆشەویستی من
لە نێو بیرو هەستی من
ئێو□ ب□ □ من ئاوێنەن
لە چاکیدا بێ وێنەن
پێتان گوتم بخوێنە
زانیاری بەدەست بێنە
منیش خوێندم بە وردی
تا ئاواتم بێتەدی
ئامۆژگاری ئێوە بوو
کەوا منی پێ دەرچوو
ئەوەش کارتی دەرچوونم
کۆشش و ماندوو بوونم
یەکەم بووم وەکو ساڵان

شادم لە نێو منداڵان
سەیرمکەن چەند ئاسوودەم
دەخەوش و لەو بە خەندەم

ڕۆستەم خامۆش

پرسی شۆڕش – 3 – ... کاوە جەلال

بەشی سێیەم

1

پەیوەند بە پرسی شۆڕشەوە ئەو پرسیارە کرۆکییە زیت دەبێتەوە، کە داخۆ چۆن تاکەکەس لە شێوەی ڕەفتار و هزرینی سوننیگەرا "دەر- بچێت"، ئاخر بەبێ خۆدنەفیکردن، واتا وەک پێشتر گۆتمان، بەبێ هەڵوەشاندنەوەی ڕەخنەییانەی کەسێتییە سۆسیۆکولتوورییەکەی خۆ و بنیاتنانەوەی کەسێتییەکی نوێ، کەسێتیی شۆڕشگێڕ چێنابێت. (ئەمە پرسیارێکە کە گەرەکە بناغەی بڕێژرێت و لە بەشەکانی دیکەدا بە وردی ڕووی تێدەکەین).
سەرەتا گەرەکە پەیوەند بە شۆڕشەوە بێژین، کە ناشێت یەک پێناسەی ئیدیۆلۆژیانە بۆ شۆڕش زیتبکرێتەوە و بسەپێنرێت، واتا دەشێت شۆڕش بە شێوەی جیا بگێڕرێت. بۆ نموونە شۆڕش هەیە لەژێرەوە، وەک شۆڕشی فەڕەنسی و ڕوسی کە لەژێرەوە بە ڕاپەڕینی خوێناوی دەسەڵاتی دێرینیان ڕووخاند؛ یان شۆڕش هەیە لە سەرەوە، وەک لە ژاپۆن کە ئەو وڵاتەی بە ئیجرای سیاسی ڕووەو سەرمایەگەری (کەپیتالیزم) پەڕاندەوە؛ لێ لە سەردەمی هەنووکەدا هاوکات دەشێت شۆڕش کرداری ئازادیخوازانەی بەرپاکراو بێت لەدژی کەسێتیی سۆسیۆکولتووریی خۆ، لێرەشدا بەبێ ئەوەی مرۆق بپەڕێتەوە بە وەرگرتنی هەڵوێستی سۆسیال و لێتەک هاوهزرانیدا خەبات بۆ گۆڕانی یان هەڵگێڕانەوەی کۆمەڵایەتی بکات. بێگومان دەشێت ئەم جۆرەی شۆڕشگێڕێتی لە ڕووی ئێتیکەوە (ئەخلاقناسییەوە) شایانی سەرزەنشتکردن بێت، چونکە کەس بەبێ وەرگرتنی بەرپرسیاریی سۆسیال ژیانی خۆی بە ئازادی بەڕێوەدەبات، لە بەڕێوەبردنەکە سەرەڕای ئەوە هێشتا هەر

ش□شگێڕانەیە، چونکە لە شێوە هزرین و ڕەفتاری سوونیی دەر-چووە. جگە لەوە ڕێنیسانسێکی زەردەشتایەتیش گۆڕانێکی شۆڕشگێڕانەیە، چونکە مرۆ ڕەخن□یانە کەسێتییە سۆسیۆکولتوورییە سوننییەکەی خۆی دەخاتە ژێر پرسیارەوە، لەو ڕەوتەشدا هێدی هێدی هەڵیدەوەشێنێتەوە و “خۆی بکەرییانە” دەکات بە کەسێتییەکی دی کە لە ناخییەوە جەخت لە بڕیاری ئازادی خۆیی دەکات. ئاخر ئەوە کەسێتییەکە کە چیدی لەخواترس نییە، بەڵکو خودای خۆی خۆش دەوێت، هەروه□ا وەک زەردەشتی، واتا وەک ناسێنەری سروشت، لە کەسێتییەکی سوننیانەی وێرانکەری سروشتەوە بووە بە کەسێتییەکی ژینگەپارێز.

لێ ئێمە گەرەکە سەرباری ئەم شێوە جیاوازانەی شۆڕش وردتر مۆرکە کرۆکییەکانی دیاربهێنین. شۆڕش لە پەیوەندییە داکەوتییەکانی ئەو د□ق□ر□ جیانا بێتەوە کە شۆڕشی لێ دەگێڕرێت، جگە لەوە شۆڕش هەردەم گۆڕانکارییە ڕووەو ئاین□د□. لەم ڕوانگەیەوە ناشێت بزاوتە پاشق□رووەکان شۆڕش بن، بۆ نموونە ناشێت بزاوتە جیهادییەکان ناوبنرێن شۆڕشی ئیسلامی، چونکە کەسانی نێو ئەم جۆرە بزاوتانە خۆیان سەرەتا وەک مر□ق ب□ تەنگژە ئەخلاقییەکانی سەردەم بارگاوی بوون، لێ لەبەر ئەوەی کوڕان و کچانی باب و باپیرانیانن، کەواتە لەبەر ئەوەی هەیەپارێزن، ئەوا ناوێرن خۆیان ڕەخن□یانە بەو تەنگژانەوە خەریک بکەن، بەڵکو وەک کەسێتیی ترساو هانا بۆ ڕابوردوو دەبەن، واتا پەرچەکردار (ڕێئەکسیۆن = ڕەجعە) دەنوێنن. ئەوان بەم هەنگاوە پاشق□رووەیان ڕووەو سەردەمانی دێرین و بنەما ئاینییە چواندووەکانی ئەو سەردەمانە دەگەڕێنەوە و وەک نموونەی باڵا دایاندەنێن، ئەوەش بۆ خاتری ڕزگارکردنی سەردەمی هەنووکە لە تەنگژەکانی. هەروه□ا □اپەڕینی ئێرانییەکان لە کۆتایی حەفتاکانی سەدەی بیستەمدا لەدژی دەسەڵاتی شاهەنشاهی شۆڕش نییە، چونکە لە سەرەتاوە وەک ڕاپەڕین لایەنێکی بەهێزی ئاینی لە خۆ گرتبوو، جگە لەوە نەدەشیا ڕێکخراوە بەناو چەپەکانی نێوی بەهۆی ئەدگاری ئیسلامییانەی (واتا سۆسیالیزەکراویی شیعی یان سوننییانەی) خەباتگێڕانیانەوە شۆڕشگێڕ بن. ئەوە لە بنەڕەتدا یەکێک بوو لە هۆکارە سەرەکییەکان کە بۆچی ڕاپەڕینی گەلانی ئەو وڵاتە لە ئاکامدا بە دامەزراندنی دەسەڵاتێکی تیۆکراتی دامرکایەوە. هەروه□ا ناشێت ڕاپەڕینی چەکداری و یاخیبوونە کوردییەکان شۆڕش بن، بۆ نموونە بزاوتە چەکدارییەکەی یان 1961 دەستپێکردنەوەی زۆرانی چەکداری دوای ئاشبەتاڵ ی 1975 لای کوردەکانی ئێراق، یان شەڕی چەکداریانەی هێزە سیاسییەکانی کوردانی ئێران (ح.د.ک و کۆمەڵە و شێخ عیزەدینی حوسەینی) دوای ڕووخانی شا لەو وڵاتە. ئەم بزاوتە ناوبراوە

کوردییانە لە ئێراق و ئێران هەشتا قەرزبارن بە ساغکردنەوەی ئەو پرسە کە داخۆ ئەوان بزاوتی "ڕزگاریخوازی ی ناسیۆنالیستی" بن یان بریتی بن لە "یاخیبوونی چەکداری بۆ ئامانجی بەشداریکردنی سیاسیی کوردان لە دەسەڵاتی مەرکەزیی دەوڵەتدا". لەم ڕوانگەیەوە دەستەواژەی "شۆڕشە کوردییەکان" هیچی دیکە نییە جگە لە ڕەوانبێژی.

2

واژەی کوردستان لە بنەڕەتدا دوو واتایە: کوردستان لە لایەک وەک تێگە بریتییە لە "پرۆژە"، کەواتە بەدیهاتوویەکی ئایندەییە. لەم ڕوانگەیەوە ئەرەبەکان ڕاست دەبێژن کاتێک ئەوان لە "ئەلخەتەر ئەلکوردی" دەدوێن؛ واتا کورد پڕمەترسییە بۆ سەرجەم قەوارە دەوڵەتییەکانی خۆرهەڵاتی ناڤین. نەشیاوە نکۆڵی لەم ڕاستییە بکرێت. لە کوردستان لە لایەکی دی ڕێزمانیانە واتای "خاک"ی "کورد" دەگەیەنێت و هەر وەک ئەم خاکەیە کە زۆرینەی کوردانی سوێندخۆر سوێندی پێ دەخۆن، یان بەبێ ئاسۆ لەسەری دەژین و بەزۆریی وێرانی دەکەن.
ئەمڕۆ ناسیۆنالیزم، کە دەشێت دەمۆکراتیگەرا بێت بۆ ڕاگەیاندنی بنەمای دەسەڵاتی پەرلەمانی لە دەوڵەتێکی نەتەوەیی یان فرەنەتەوەییدا، چیدی ناشێت بە میللیبوون بانگەشەی بۆ بکرێت و هەستەکییانە پیادە بکرێت. میللیبوون و هەستەکێتی لە پرسی نەتەوەییدا دەشێت زۆر بەلاوەکی، بۆ نموونە لە هۆزان و سروودا، بەپیت بکرێن. لەم ڕوانگەیەوە پێویستە ئاڕاستەی نەتەوەچێتی بخرێتە ژێر پرسیارەوە.

ئاشکرایە دەمێکە سەردەمی نەتەوەچێتیی کوردی بەسەرچووە، واتا سەردەمی نەتەوەخوازی بۆ حیکایەت، بۆ هۆزان، بۆ کردنی ئەندێشەیانەی ئەم یان ئەو گرووپی ئەتنی (بۆ نموونە لوڕ) بە کورد، یان حیکایەتی سنووری کوردستان و هتد. بۆ کورتی، کوردایەتی لە شێوەی حیکایەتخوانیی شەوچەرەی زستاندا بەسەرچووە. "کوردایەتیی هۆزانی" لە بنەڕەتدا تەنیا پەیوەندییە خێڵەکی و خانەوادەییەکانی کوردانی بەرهەمهێنایەوە، ئەمەش ڕووداوێکە کە لە هەناوی دووڕوو و مشەخۆری شێخایەتیی تەریقەتەوە سەریهەڵداوە. ڕوونتر ببێژین: بەچکە شێخەکانی کوردایەتی دووڕوویی و خۆحەشاردان و دەروونی مشەخۆری باب و باپیرانی خۆیان لە سیاسەتدا پەیڕەو کرد، واتا چۆن باب و باپیرانیان گەورەترین دوژمنی هەر ئابوریگەرییەکی پشت بە خۆ بەستوو بوون، بۆ نموونە کاری سەپان لای ئاغا لە پێناوی مسۆگەرکردنی بژێویی خێزاندا، یان کرێکاری، مامۆستایەتی،

قەنتەراتچێتی، دوکانداری و هتد.، کەواتە چەن باب و باپیرانیان کەمترین عیززەتی نەفسیان نەبوو بە ئەوەی بە ڕەنجی شانی خۆیان بژین، بەڵکو ساختەچییانە بە دوعانووسین و جادووگەری و هتد گیرفانی خەڵکی "ئەمی"یان بە مایەی داهاتی خۆیان دادەنا، بە هەمان شێوە لە 1961 بەدوواوە ئەم بەدڕەفتارییەی شێخایەتیی تەریقەت بە تەواوی لە بزاوتی کوردایەتیی هەزانیدا پیادە کرا: بەچکە شێخەکان کە هاتبوونە مەیدانی سیاسەتەوە و دەسەڵاتیان هەبوو، هاوشێوەی باب و باپیرانیان وەک دوژمنی خوێنخۆری پشتبەخۆبەستن چالاک بوون، ئەوجا وەک بەچکە شێخ لەم یان لەو دەوڵەت (ئێران، ئەمەریکا، تورکیا، سوریا، لیبیا و هتد) سواڵی پارەیان دەکرد و هاوکات سواڵکەرێتیی خۆیان وەک کوردایەتی بە گەل دەفرۆشتەوە. ئەوجا ئەم دەروونە سواڵکەرەی بەچکە شێخەکان سەرجەمی ئەو سیاسەتکارانەی بارگاوی کرد کە هاتبوونە نێو خەباتی کوردایەتییەوە، بەڵکە تەنانەت "کۆمەڵە" نامەی بە دەوڵەمەندانی شار دەنارد پارەی بدەنێ، لە لەبەر ئەوەی داهاتەکە مفت بوو و ڕەنجی پێوە نەدرا بوو، ئەوا زۆرینەی هەرە زۆری دەچووە گیرفانی مەسئولەکانەوە.

هەقیقەتێکی دیکەی ئەم ڕووداوەی "کوردایەتیی هەزانی" ئەوەیە کە ڕەفتاری سوننەگەرای نەتەوەچییان، بەڵکە تەنانەت ڕەفتاری ناسیۆنالیستانی سوننەگەرا، ئەمیان بە سەرکەوتنەکی بەو چەشنەی خانەوادەکان خۆش کرد. ئاخر ئەوان بە نموونە بە هەستی هەزانقانی، هەروەها بە مییللیبوون و ڕەفتاری خێڵەکییانەی خۆیان و هتد، هاتبوونە نێوەندی سیاستکردنەوە، لەبرەشدا بە لایانەوە ئاسایی و تەنانەت مایەی شەرەف بوو کە شوێن ئەم یان ئەو کوڕە شێخ یان کەسی ناوداری خێڵەکی بکەون، کە ئیدی سەرەنجام زۆرینەیان لای ئەم یان ئەو بەرپرسی خێڵەکی و خانەوادەگەرا گیرسایەوە – وەک پەرلەمانتار یان میدیاکار، وەک شایەر یان ڕستە سازێنەری لەخشتەبەر و هتد. لەنێو ئەم لیستەدا دەیان و بگرە سەدان ناوی هەڵگری دکتۆرا هەیە! بەمەش دەردەکەوێت کە تا چەند ئەم خۆژێرخستنە کەرامەتی مرۆڤ دەپووکێنێتەوە.

3

ناسیۆنالیزم، کە دەشێت وەک خەباتی چەپی مارکسیستی بە ئامانجی دەوڵەتی نەتەوەیی یان فرەنەتەوەیی بەربخرێت، هەرگیز لەسەر "بنەما"ی نووسینەکانی مارکس و لێنین و تەفسیرکردنی ئاوەزمەندانەیان بنیات نانرێت، چونکە ئەو نووسینانە خۆیان گەڕەکە

لە هەنووکەدا بخرێنە ژێر سەنگاندنی ڕەخنەییەوە. بێگومان دەشێت تەفسیرکردنی ئاوەزمەندانە سوودی بۆ فراوانکردنی ئاگایی تاکەکەسی خۆباگێڕ هەبێت، لە بنەڕەتی نییە بە بنیاتنانی شۆڕشگێڕی چەپ لەنێو کردەکەتیدا.

لەم ڕوانگەیەوە پێویستە هەروەها پەیوەند بە شۆڕشەوە پرسیاری جیاواز ئاڕاستەی چەپەکان بکەین. لەم پەیوەندییەدا بە تایبەتی ئەو پرسیارە پڕبایەخە کە بۆچی ئەوان تا ئەمڕۆ نەیانتوانیوە ببن بە هێزی کارای سیاسی. ئەوان کە پەیوەند بە مارکس یان هەر تیۆریڤانەکی مارکسیستییەوە زۆر جەخت لە "ڕیالەتی" (واقع) و گەڕانی دەکەن، هەرگیز شۆڕشگێڕانە ڕوویان لەو ڕیالەتییە نەکردووە، چونکە بە خۆیەتیی مەڕاسدراو و شەرمنانە لە نەویدا کردار دەنوێنن. لە بنەڕەتدا ئەوان بە پاساوەکانیان هێشتا لە دۆخی بەرەڵستیکردنی جیابوونەوەدان لە کەسێتییە سۆسیۆکولتوورییە کوردی-خۆرهەڵاتییەکەیان، کەواتە چەپ نین، واتا ئەوان دەر-هاویشتەیەکی بە بکەربووی "واقعەکە" نین، کە ئیدی وەک دەر-هاویشتە چیدی بەو ڕیالەتییە نەگونجێن و لەبەر ئەو هەیە هەڵوەستی شۆڕشگێڕانە بەرانبەری وەربگرن. لێرەدا مەبەستمان لەوەیە کە مەرەق پێش جومناستیکە واژەییەکانی وەک سەرخان-ژێرخان، شۆڕشی سۆسیالیستی، بۆرژوازیی کوردی و هتد، ناچارە خۆی ڕەخنەییانە بە هەرە کێشە توخمییە مرۆڤییەکانی کوردان خۆیانەوە خەریک بکات، نەک ڕۆمانتیکییانە سەحابە موسەڵمانەکانی نیوە دورگەی ئەرەبی بە شۆڕشگێڕەکانی دێرینی ڕوسیا تەرجومە بکات و هاوشێوەی ئەوان "ئیدیالیزەیان بکات"! ئەو پرسە توخمییانە کە سەرەتا بەرەکی هەر کەسێک دەگرن کە بەڕێوەیە ببێت بە کەسێتییەکی چەپ، بە نموونە بریتین لە: فەزای / سپەیسی ژیان و شێوەی دەرککردنی لە لایەن تاکەکەسەوە، واتا داخۆ ئەو هەستمەندانە لە جیهاندا دەبزوێت یان بە ئاگاییەوە ستوونیانە بەنەویدا بەداربێتەوە؛ ئەوجا ئاگامەندیی تاکەکەس لە هەنووکەدا یان هەستمەندی و سۆزداریی کەس و خەونبینین بە ئایندەوە؛ جگە لەوە لاوازیی و ترسدارییان تەنانەت ترسنۆکیی پیاو کە وا دەکەن ئەو هەمیشە پتر ژن بچەوسێنێتەوە، بەڵکو تەنانەت هاوشێوەی مەلی سەر چەڵدار یان ئاسکە کەوی بیکوژێت؛ هەروەها خەتەنەکردنی کیژان کە نوێنەرە سەرەکییەکانی تاوانەکە ژنان (دایکان و نەنکان) خۆیانن، هەروەها چڵێسیی ژنان بە زێڕ و زیو یان شەیدابوونیان بە سیلیکەن و دانانی لەنێو لەشی سروشتیی خۆدا، کەواتە دوژمنایەتیکردنی سروشت؛ ئەوجا کوڕ و کچی بەردەوام کەووزاوە، یان تەمەڵیی بە کار و هەڵوەستی سیاسی و هتد، لە بەقەد

ئەوەش دەمەوەری لە گشت بوارێکدا؛ هەروەها ئەگەری زۆر شیاوی ئەوە کە کرێکار یان فرۆشیاری دەستگێڕ و هتد موڵکدار بێت یان هیچ نەبێت دۆخی گوزەرانی باشتر بێت لە هینی فەرمانبەر؛ توخمی دیکەی زۆر کرۆکی بۆ نموونە بریتین لە: ئیجتماعەتیی بەردەوامی کەسان وەک دوژمنی سۆسیالەتی؛ خانووی بلۆکی چیمەنتۆ کە دوژمنی ژیانی مرۆڤە؛ پێککەوتنی زانستگەکان و بەمەش پێککەوتنی پیشە پسپۆرییەکانی وەک پزیشکی و ئەندازیاری و مامۆستایەتی و هتد؛ پیسبوونی ژینگە کە ئاشکرایە ژینگەی مرۆڤە و هتد.

ئەمانە لە بنەڕەتدا سەر بە توخمە بنەڕەتییەکانی "سۆسیۆلۆگیی شۆڕشن بە کوردی"، کەواتە نەک نووسینە دێرینەکانی لێنین یان ماو کە هیچ پەیوەندییەکیان بە کۆمەڵەی کوردییەوە نییە. گومانی تێدا نییە کە خوێندنەوەی ڕەخنەیی مارکس، بێگومان هینی خەباتگێڕانی دیکەی مارکسیستیش، گرنگ و پێویستە، لە خوێندنەوەی ڕەخنەیی دژبەری خوێندنەوەی سوننەگەرایە کە هاوشێوەی خوێندنەوەکانی فەقێی حوجرە ئەنجام دەدرێت. لە بنەڕەتدا چڕنەبوونی پەیوەندییەکی توخمی ی بەناو چەپەکان لەتەک ئەو پرسە ناوبراوانەی سەرەوەدا بەڵگەیە بۆ ئەو ڕاستییە کە ئەوان هێشتا هەر لە کەرەکەوە هەیەپارێزن (کۆنزەرڤاتیڤن)، چونکە نایانەوێت و ناوێرن لە گرفتاریی ناخەکییان بە وەرگرتن و ناساندنی نەوییەکی دووربکەونەوە، یان بە ستایشکردنیان وەک کوڕی یان کچی چاک – هەروەها وەک زیرەک. ئەم گرفتارییە بە وەرگرتن و ناساندن هەندە هەشقاڵی کردوون کە ئیدی نەتوانن هەستناسک بن بۆ پرسە هەرە نامرۆڤی و تەنگژاوییە ناوبراوەکان کە ئیدی لە کرۆکەوە دەرکیان بکەن، ئەوجا لە هەڵوێستی ڕۆژانە و نووسیندا بییانتەقەننەوە، بەڵێ تەنانەت لەسەر ئەو کێشە ناوبراوانەی سەرەوە "بیکەن بە ڕۆژی حەشر". ئەوە ناخی هەیەپارێزیانە کە وا دەکات نەوێرن بە کردار و نووسین هەڵوێست دژی ئەو چەوسێنەری و خۆچەوسێنەرییانە وەربگرن، کە "واقیعەکە ڕێ بە هەڵوێستوەرگرتنی ئاشکرا لەدژیان نادات". لەم ڕووەی هەیەپارێزانەوە گەرەکە هەروەها ئاماژە بە ئەو ڕەوشە بدەین، کە هزری مارکس بەهۆی جەختکردنییەوە لە پرسە سۆسیالەکان و خۆڕێکخستن، زۆر چاک دەگونجێت بۆ ئەوەی هەیەپارێزانی سوننەگەرای خۆرهەڵاتی تەواو یەکلایەنی بە مەبەستی سیاسی وەریبگرن، بەوەش درێژە بە سوننەگەراییەکەی حیزبی شیعی و "کۆمەڵە" بدەن.

ئەمە بەم شێوەیە لە ڕەوتی خەریکبوونی ڕەخنەییماندا بە چەپەکانەوە دەکەوینە بەردەم چەند کێشەیەکی کرۆکی لای ئەوان، کە گرنگترینیان

بریتین لە: شێوەی کارکردنی سونەگەرا کە تەفسیرە، بە تایبەتیش تەفسیری تەفسیرە، ئەوجا، دووەم، جوینەوەی گەتراو یان نووسراوەکان، کە بەزۆریی گەتنەوەی تەفسیری تەفسیرەکانە؛ جگە لەوە، سێیەم، گەرەکە کێشەی خۆهەڵواسین بە "ناو"ی زانا یان تیۆریڤان یان فەیلەسوفەوە دیاربهێنین، چونکە ناو بەهابەخشە، بەوەش لە کۆمەڵەی رواڵەتگەرای کوردیدا کە پڕە لە هەستی کەمنرخی (شعور بیلنەقس)ی خۆیی، جێ بە هەر کەسێک دەکاتەوە کە خۆی بە ناوەکەوە هەڵدەواسێت.

پێش ئەوەی ڕوو بکەینە کێشەی تەفسیری تەفسیر گەرەکە ڕەخنەیانە دوو کێشەکەی دی دیاربهێنین، واتا گێتنەوەی بیستراوەکان و خۆهەڵواسین بە ناوی مەزنی خۆرئاواییەوە. ئەمە لەم پەیوەندییەدا کەسێتیی بەپرسیارمان هەیە کە بە هەست و سۆز تەنراوە. مرۆ بە نموونە لە کەسێکی بە "زیرەک" دانراو تێڕوانینێک دەبیستێت، کە دەشێت ڕوونکردنەوەی تەفسیرێکی ئەرەبی یان فارسییانەی لێنین بێت، پاشان مرۆ لەنێو کۆڕی هەڤاڵانی یان لە کۆبوونەوەیەکی سیاسیدا دەیڵێتەوە. ئەمە لەنێو کوردانی ئێراقدا زۆر بڵاوە. ئاخر هەر ئەوەندە کە کەسی بەپرسیار لە تەمەنی هەرزەکاریدا، یان دوای تێپەڕاندنی ئەو قۆناغە، دێتە نێو ژیانی دەرەکیی کۆمەڵایەتییەوە و لەنێو بازاڕ، یان لەنێو چایخانە و قاوەخاناندا چاوەڕوانی وەرگرتن دەکات، یەکسەر بەر ڕەفتاری باو و ئەقڵیەتی ڕۆشنبیرگەریی، یان شێوەی سیاسەتکردنی بە باوبووی نێو ئەو پەیوەندییانە دەکەوێت. لە ئەوی هەرزەکار کە لە ڕووی مرۆڤییەوە هاوکات پێویستی بە ناساندنە (ئیعتیراف پێ کردنە)، واتا لەبەر ئەوەی کەوتۆتە بەردەم پرسی وەرگرتن لە لایەن ئەوانیدییەوە، ئەوا "زۆر دەشێت" یەکسەر بکەوێتە بەردەم ئەم بنەمایەی خوارەوە و بە ناچاری قبووڵی بکات: "من ئەوها دەهزرێم و جیهان دەبینم، چونکە ئەوان ئەوها دەهزرێن و جیهان دەبینن".

ئەم بنەمایەی بوونی نێو گرووپ، جا گەر تەنانەت گرووپی دوو کەسیی بێت، لە کارابوونیدا وا دەکات کە کەسی هەرزەکار بەڕێی "ئەوانیدی"یەوە هێزی کۆمەڵایەتی وەربگرێت، بەوەش ڕێی بە خۆش ببێت کە لەم نێوەندی کولتووری یان لەو گەڕمزەدا دەربکەوێت. لە ئەم ڕەوشە لە بنەڕەتدا خزانە نەک هەڵچوونی ئەوی هەرزەکار، چونکە لەم ساتانە بەدوواوە وەک هەڵوێستنوێنێکی باوەڕ بە خۆ بوو کردار نانوێنێت، بەڵکو وەک "ئەوان" کردار دەنوێنێت و خۆی دەردەبڕێت. بەڵێ، لە بنەڕەتدا ئەم کەسێتییە پێناگات، بەڵکو دەخزێتە نێو

دۆخێکی دژواری جووتەنییەوە: لە لایەک هاوشێوەی ئەوانیدی قایلە بە
“وتی وتی” و دانەوەی تێڕوانینە بیستراوەکان، لە لایەکی دی
پێداویستییە مرۆڤییەکانی داوای لێدەکەن کە خۆیەتییەکەی بژێنێت،
لێ ئەوی وەرگیراوی نێو ئاگایی و ڕەفتاری مێگەل، لە ترسی چاو و
دەمی ئەوانیدی ناوێرێت جەخت لەو خۆیەتییەی بکات، بەڵکو
دەیچەپێنێت. لەم ڕوانگەیەوە چەپچێتیی ترادیسیۆنی لای کوردەکان
شێواندنی کەسێتیی سۆسیۆکولتوورییە، کەواتە کارکردنی ڕەخنەیی نییە
لەو کەسێتییەدا بە ئاڕاستەی بنیاتنانی کەسێتییەکی بکەری ئاگامەند
(وەک چۆن بۆ نموونە پ.ک.ک. بە “شێوازی خۆی” کردوو□ی□تی و دەیکات).
بۆیە ئێمە لای بەناو چەپەکانی کورد کەسێتییەکی جووتلایەنمان هەیە:
کەس لە لایەک سونن□یگەرا و هەیەپارێزە، لە لایەکی دی شێوێنراوە. گەر
لەم جۆرە پەیوەندییەدا باسی شۆڕش بکرێت، ئەوا شۆڕش تەنیا
ڕەوانبێژییە یان جوینەوەی گۆتراوی نێو کتێبەکانە.

هەروەها هزرمەندانی خۆرئاوایی سەنگی تایبەتییان ل□ نێو کۆمەڵی
لاسایکی□ر□وەی کوردیدا هەیە. مەسەلەکە لەم پەیوەندییەدا
خۆخەریککردنی ڕەخن□یانەی بکەرێکی ئاگامەند نییە بە هەر هزرێکی
خۆرئاواییەوە، بەڵکو کەسی بێ پرسیار کە کەسێتییەکی لەنگ یان من-
لاوازی هەیە، زۆر سانا تەسلیمی ناوی بیانی دەبێت، چونکە ناوی
بیانی دەرخەرترە لە ناوی خۆماڵی: چە بە زرنگە وش□ی□ی□کەی، چە بە
سەدای نێونەتەوەییانەی هزرڤانی خاوەن ناو. لێرەشەوە ئیدی دەشێت
هاڤرکێی فرەشێوە لەسەر ناوەکان سەرهەڵبدات (1). ئێمە لەم
پەیوەندییەشدا دانانی لەبرییەکمان بۆ محەمەد و سەحابەکانی هەیە،
کە کەسێتیی سونن□یگرا ئەنجامی دەدات، چونکە وەک سونن□یگەرا لەوە
زیاتری پێ ئەنجام نادرێت.
لێ گرنگترین کێشەی چەپەکان یان بەناو چەپەکان تەفسیرە وەک شێوەی
کارکردنی سونن□یگەرا. مرۆ بۆ نموونە بابەتێک وەردگرێت و ئاقڵانە
ڕاڤەی دەکات، بەبێ ئەوەی ڕەخنەیانە ڕۆبچێتە نێوییەوە. ئەمە لە
بنەڕەتدا دابێکی درێژخایەنی فێرگەییە و دەشێت لە حوجرەی مەلا یان
لە زانستگەیەکی خۆرهه□□اتیدا پراکتیزە کرابێت. بێگومان هەروەها
دەشێت گەنجی فێرکراوی ئەم دابە لە زانستگەی خۆرئاوایشدا درێژەی
پێ بدات، کە ئیدی بە کۆششی خۆی، یان بە یاریدەی فێرخوازێکی ئەو
وڵاتە کە لێی دەخوێنێت، یان بە پارە، خوێندنی زانستگەیی تەواو
بکات. بە هەر حاڵ، ئەمە تەواو دژبەری هزری ڕەخنەیی مارکسە کە لە
لێکخشانی نێویەکییانەی تاکەکەس و “پەیوەندییەکانی ژینگە مێژوویی
و کولتووری ئەو خۆیەوە” پێدەگات.
گونجاو دەبێت گەر ئێمە لە پرسی تایبەتیتری تەفسیردا لای چەپەکان

یان بەناو چەپەکان ڕووبکەینە مەنسوری حیکمەت وەک تەفسیرکارێک کە بەشێکی چەپی کوردییەکان تەفسیری دەکەنەوە. لە بنەڕەتدا نووسینەکانی ئەو بەڕێزە هیچ تەجاوزێکی خۆرھەڵاتیانەی مارکس و لێنین لە خۆ ناگرن. ئەو زۆر لەنێو سیاسەتی لێنینیستیدا قاڵ بووە (پرسی حیزبی سیاسی و جیاوازیی "کومۆنیستەکان" لەم یان لەو لایەن). لە بە دەرخستنی شێوەهزرینی ئیسلامییانەی مەنسوری حیکمەت، نووسینێکی ئەو بە ناونیشانی "بەلشەفیزم و پراکتیکی شۆڕشگێڕانە". دەربارەی "مێتۆدۆلۆژیی لێنین" بە نموونە وەردەگرین، کە نوسینێکی خۆرھەڵاتیانەی باشە لە بواری نووسینی ئیسلامییانەی (واتا تەفسیری سوننی یان شیعییانەی) چەپەکاندا.

مەنسووری حیکمەت لەو نووسینەدا وای دەبینێت کە جیاوازیی نێوان لێنین و مەنشەفیکەکان جیاوازییەکی مێتۆدۆلۆژییانەی (ڕێبازناسییانەی) خەریکبوونە بە مارکسەوە. ئەو دەبێژێت: زەمینەی مێتۆدۆلۆژیی لێنین و "کەپیتال"ی مارکس بریتییە لە "تێزەکانی مارکس لەبارەی فۆیەرباخ" و "ئیدیۆلۆژیی ئەڵمانی". ئەم نووسینانە خۆیان بە ئابووری سیاسییەوە خەریک ناکەن، بەڵکو ڕەخنەن لە ماتەریالیزمی میکانیستی و سکۆلاییزم. ئەوجا مەنسووری حیکمەت دەیەوێت بە تێگەیشتن لە لێنین لەو تێزانەوە دەربچێت نەک لە پەرەسەندنی سەرمایەگەریی ڕوسیاوە. ئاخر بە دیدی ئەو لێنین بەوەفا بووە بە ماتەریالیزمی مارکس کە ماتەریالیزمی پراکتیکییە، واتا ماتەریالیزمێکی دیالێکتیکیی خۆخەریکردووە بە پەیوەندیی نێوان پراکتیکی مرۆڤ و جیهانی ئۆبژێکتیڤیانە ی خودی مرۆڤەوە. لەم ڕووەوە مێتۆدی هزرینی لێنین لە مارکسیزمی ئۆرتۆدۆکسی جیادەبێتەوە.

مرۆڤ لێرەدا لە خۆی دەپرسێت: ئایا ئەمە چییە کە خەباتگێڕێکی ئێرانی خۆی پێوە خەریک دەکات؟ ئایا ئەمە پرسە؟ گومانی تێدا نییە کە هزری مارکس، یان پوختتر ببێژین، دیالێکتیکی خۆخەریککردوو بە کرداری مرۆڤ و جیهانی ئۆبژێکتیڤیانەی مرۆڤەوە دەتوانێت لە چەندین بواری جیاوازدا بەرجەستە ببێت و بەرھەمی ڕەخنەیی یەکجار بەواتا بخاتەوە، لە ئەو دیالێکتیکە سەرەتا تەحەدای "سکۆلایزمی خودی مەنسوری حیکمەت" دەکات کە نموونەکەی سەرەوە بەڵگەیەتی. ئاخر سەرەتا گەرەکە مەنسووری حیکمەت هزرینی مارکسیستیانەی خۆی لەو پەیوەندییە جووتەنییەی نێو وڵاتی ئێرانەوە بنیات بنێت، کە پاشان بە زەرووری ئەو پەیوەندییە ئێرانیانە ڕۆشن دەبنەوە کە ئەو خۆی لەنێویاندا سۆسیالیزەکراوە (بەکەسکراوە / بە کەسی کولتورێکی

تایبەتی کراوە). گرنگترین کێشە لە خەریکبوونی مارکسیستی یان ڕەخنەییدا بە ئێران و ڕەفتاری سوننەتیی ئێرانییەوە بریتییە لە خەریکبوونێکی ڕۆشناییدەر بە مرۆقی ئەو وڵاتەوە، بە تایبەتی بە ئەجەمەوە کە مەنتالێتی و کولتوورەکەی مەتەڕەی ئێرانە، واتا کێشە بەراییەکە دەستبردنی ڕەخنەییە بۆ ناخی خۆحەشاردەری شیعەیی (هەروەها سوننی)، چونکە ئەمە بووە بە نەریت و کەسێتییەکی جووتەنیی هێناوەتە گۆڕێ کە ڕاستەوخۆ وەک کێشە لە بەردەم بنیاتنانی کەسێتیی مارکسیستیدا زیتدەبێتەوە. کێشەیەکی دیکەی کرۆکی ئەوەیە کە داخۆ چۆن ڕەخنەیانە “فەزیلە” هەرە باڵاکەی ئەجەم بخرێتە ژێر پرسیارەوە کە بریتییە لە “بکەرێتیی ماچ و پاشقول”.

سەرەتا لەم پەیوەندییەدا ئاشکرایە، کە لە بەر ئەوەی ڕەفتارەکە گەورەترین “فەزیلە”ی ئەجەمە، ئەوا ئەجەم نەک هەرگیز نایشارێتەوە، بەڵکو بە ئەوپەڕی شانازییەوە پێشانی سەرجەم جیهانی دەدات! ئەوجا پرسیار ئەوەیە کە ئایا چۆن لەنێو ئەم جۆرە کەسێتییانەوە کە لە دابی باب و باپیرانیانەوە شانازیی بە “بکەرێتی ی ماچ و پاشقول”ەوە دەکەن و ئەو بەدڕەفتارە وەک “فەزیلە” لای ئەوان لە منداڵییەوە شکۆفەی پێدەدرێت، سەبژێکتی شۆڕش بنیاتدەنرێت؟ بەدووی ئەم ڕۆشناییدانەدا پرسیارانی دی سەرهەڵدەدەن، بۆ نموونە ئەو پرسیارە کە داخۆ چۆن لەو پەیوەندییانەوە، هەروەها لەو کەسێتییانەوە کە سۆسیالیزەکردنێکی شیعەیی یان سونییان هەیە، سۆسیۆلۆگییەکی شۆڕشگێڕان پێدەدرێت و تێیدا پێگە و ڕۆڵی توێژەکانی نێو ئێران، ئەوجا دیدی کەسان بۆ جیهان و هتد دیاری کرابن. پرسێکی دی بە گشتی لەم پەیوەندییەدا پان-ئیرانیزمە کە لە بنەڕەتدا واژەیەکی دیکەیە بۆ پان-فارسیزم و لە تێڕوانینی لێنینیستانەی “کۆمەڵگەی فرە نەتەوە” تێپەڕ دەکات.

بەکورتی: گەر مرۆق لە پەیوەندیی ئێرانیانەی ئەوهادا بژی، ئیدی ئایا گەڕان بەدووی جیاوازیی مێتۆدیانەی لێنین لە مەنشەفیکەکان، ئەوجا بینینەوەی ئەو جیاوازییە لە تێزەکانی مارکسدا دژی فۆیەرباخ، چە واتایەکی هەیە؟
ئاشکرایە ئەم کێشانە واتایان بۆ ئەو کوردانەی ئێراقیش هەیە کە خۆیان بە مەنسوری حیکمەتەوە خەریک دەکەن یان لە هزرین و سیاسەتکردنیاندا لە ئەوەوە دەردەچن. لە کێشەکانی ئەمان لەوانەی ئێرانییەکان یان کوردانی ئێران ئاڵۆزترە، چونکە ئەمان، بە پێچەوانەی کوردانی ئێرانەوە، لە کۆمەڵێکدا دەژین کە تێیدا داب و

نەریتە ترادیسیۆنییەکان لە ڕیشەوە شێواون، بەڵێ گەندەڵ بوون.
ڕوونتر ببێژین، چەپەکانی کورد گەرەکە بزانن کە کوردانی ئێراق، کەواتە ئەوان خۆیشیان، لە ئاشبەتاڵی 1975 بەدوواوە خزاونەتە نێو تەنگژەی قووڵی ئەخلاقییەوە، کە سەرەنجام لای ئەوان رواڵەتگەرییەکی ترسناک سەریهەڵداوە. ئاخر ئەمان نەک تەنیا هاوشێوەی موسڵمانانی دی گیرۆدەی تەنگژەی ئەخلاقی ئیسلامی-سوننین، بەڵکو لە کاتی خلیسکانە مر□ق داماوکەرەکەی 1961 بەدوواوە لە "دۆخی جەنگ"دان، ئەوجا ژمارەیەکی زۆری ئەم کوردانە لە هەشتاکاندا بە تەواوی شەرەف و کەرامەت و عیززەتی نەفسی لەدەست دا و بوو بە جاش، موستەشار، ئەمن و ئیستیخبارات. پاشان هەر ئەم جۆرە کوردانە دوای "راپەڕین" ل□ نێو دوو پارتە ترادیسیۆنییەکەی یەکێتی و پارتیدا درێژەیان بە بەدڕەفتاری چەکەرەکردووی خۆیان دا. لەم پەیو□ندییەدا گەرەکە داتەپینی دۆخی ئابووریی کوردەکانی ئێراق لە سەردەمی حەساری نەوەدەکاندا ڕەچاو بکەین، چونکە کاریگەریی پسیکۆلۆژیانەی زۆر گەورەی لەسەر ئەوان بەجێهێشت. جگە لەوە ئەمڕۆ زۆرینەی هەرە زۆری ئەم کوردانە بەرژەوەندیان ل□ تەک پارتە ترادیسیۆنییەکانی هەرێمەکەیاندا تێکەڵ بووە و ل□ تەک ڕەوتە سیاسییەکەی ئێراقی "وڵاتیان"دا ملدەنێن. کێشەیەکی دیکەی کوردانی ئێراق ئەوەیە کە زۆرینەی گەنجانیان تاقەتی سیاسەتی نەماوە، چونکە بێهیوا بووە لە هەر گۆڕانێک.
ئەو کێشە دیارهێنراوانەی سەرەوە سەراپا ئاستەنگی بەرجەستەن و وەک پرسیار دەکەونە بەردەم هەر کەسێک کە بەڕێوەیە بۆ وەرگرتنی هەڵوێستی چەپ، جگە لەوە گەرەکە ڕەخن□یانە لە پرسی شۆڕشدا دەربخرێن.

کەواتە چیدی مەسەلەکە بە تەنیا ئەوە نییە کە چۆن کەسێتییەکی سوننیی خۆرهەلاتی دەبێت بە کۆمونیست، بەڵکو هاوکات ئەوەیە، داخۆ چۆن کەسێتییەک کە لە ژینگەیەکی رواڵەتگەرادا دەژی، دەبزوێنرێت ڕووەو بوون بە بکەرێکی ئەو سۆسیالێتییە کە ئیدیۆلۆژیانەیە پێناسەکراوە. چەپەکان دەبێت پێش هەموو شتێک وەڵامی ئەم پرسیارە بدەنەوە، چونکە بە کۆمونیست بوون هەروا گۆڕانێکی ئاسان نییە، بەڵکو لە نەفیکردنی (نێگاسیۆنی = هیچاندنی) کەسێتیی سۆسیۆکولتوورییەوە سەرهەڵدەدات، بەو ڕێیەشەوە ئیدی کەسێتییەکی کردارنوێنی سۆسیالی نێو پەیوەندییەکانی جیهان سەرهەڵدەدات، بێگوم□ان کردارنوێنێک کە زۆرینەی کێشە توخمییە مرۆڤی و کۆمەڵایەتییەکانی بە زمانی دایک بۆ شرۆڤەکراون! ئاخر ئاشکرایە کە ئاگایی مارکسیستی لە پەیوەندیی تاکەکەس و ژینگەکەیەوە

بەداردە بەتەوە، ئەو پەیوەندییەش پەیوەستی بە شرۆڤەی وردە. مرۆڤی ئەو دەڤەرە تەنگژاوییە سەرەتا وەک کەسەکی ئارام لە هەڵگیراو چالاک دەبێت، نەک بە قریوەی نەو هەڤاڵان قەڵەی لێ هەڵبکات و وەک شاگەشکەبوویەک لە نەو چایخانە و سەر شۆستەی شەقامان دیاربدات، هەروەک پێمان ببێژێت: "کوڕینە، منیش لێرەم!".

بە هەر حاڵ، مرۆڤ لە جیهانبینیی سوونیدا ناتوانێت ڕەخنەیی بێت. لە بنەڕەتدا چەپی (یان خوێندکاری) سوننەگەرا هاوشێوەی ئیمانداری سوننی ڕەفتار دەنوێنێت: چۆن پیاوی ئایین ڕەهایەتی بە نووسراوی سەر کاغەز، واتا بە قورئان دەدات و لە ناخەوە بۆی دەچەمێتەوە، ئەوجا هێدی هێدی ئەو قورئانە کە نەشیاوە بتوانێت بیخاتە ژێر پرسیارەوە، دەخزێنێتە نەو هەشی خۆیەوە و دەرخی دەکات، بە هەمان شێوە چەپەکان (خوێندکاری خوێندنگە و زانستگەکان) مامەڵە لەتەک نووسراوی بەردەمیاندا دەکەن، واتا هەر نووسراوێک وەک وشەی تۆمارکراوی نەو ڕستە وەردەگرن، نەک وەک گوزارشتی هزرڤانێک، جا ئەوە گوزارشتێکی زانستی بێت، ڕەخنەی کۆمەڵگە یان تیۆریی شۆڕش بێت. ئاخر هەموو نووسراوێک (کەواتە چە قورئان و چە نووسینەکانی مارکس و لێنین) دوو لایەنی هەیە: لە لایەک وشەی ڕیزکراوی نەو ڕستەیە، لە لایەکی دی تێیدا پسیکۆلۆژییانە دەربڕینێکی خۆیی هەیە، واتا تێیدا هەشێک بەرجەستەکراوە، کە گەرەکە بکرێت بە بابەتی پێوەخەریکبوونی ڕەخنەیی.

بێگومان پێویستە لێرەدا هەڵوەستەیەک بکەین و ببێژین، کە تەفسیرگەریی یان تەنانەت تەفسیرچێتی بەد نییە، بەڵێ ناشێت وەک بەسوود دابنرێت. مرۆ با ئیبن ڕوشد بهێنێتە بەر دیدی خۆی کە لە ئاستی جیهاندا وەک "تەفسیرکارە مەزنەکەی ئەڕیستۆتەلیس" ناسێنراوە. لە هەروەها دەتوانین لە مێژووی نزیک و هەنووکەشدا نموونەی گونجاو بهێنینەوە، جا گەرچی نەشیاوە بگەن بەو ئاستە باڵایەی ئیبن ڕوشد، وەک: تەفسیرەکانی مەنسوری حیکمەت، تەفسیرە ئەرەبیستییە ئەدەبییەکانی مەلا عەبدولکەریمی مودەڕڕیس، یان زۆر دکتۆرای ڕەسەنی سوننەگەریی کە خاوەنەکەی بە کۆکردنەوەی تێڕوانینی نەو کتێبەکان نووسیوێتی. ئەمە جگە لەوە دەتوانین ببینین کە چۆن بە تایبەتی خوێندکارانی زانستگەیی دێرین (تا ڕادەیەکی "زۆر" کەم خوێندکارانی ئەمڕۆش) بە دەرخکردن و تەفسیری زانستەکان بە ڕێژەی بەرچاو هەڵکەوتوون، بۆیی لە نەویانەوە پزیشک و ئەندازیاری باش، یان مامۆستایانی فێرگەیی باش لە سەرجەم بەشە زانستییەکاندا هەڵکەوتوون. لەم ڕوانگەیەوە دەبێت ببێژین کە سووننەگەریی

توانیوەتی بەرهەمی تا ڕادەیەک گونجاو بخاتەوە. لە ئەمڕۆ لە گشت بوارەکانی خوێندنی فێرگەیی و زانستگەیی، بازرگانی و پیشەی دەستی، یان فەرمانبەری و کرێکاری و هتد جۆرە کەسێتییەک دەبینین، کە جیاوازە لەو کەسێتییانە کە لە سەردەمی کارایی ساناتری ترادیسیۆنیدا پێدەگەیشتن. ئەم جۆرە کەسێتییە بەتایبەتی ڕواڵەتخوازە، بەپەلەیە، سەری خۆی زۆر کەم بەگەڕ دەخات، ئەوجا لەکوێ بکەوێتە بەردەم کاری سەر، هانا بۆ ئینتەرنێت دەبات و بەڕێیەوە هەر وەڵامێکی بە مەبەستەکەی دەست دەکەوێت (کە بەگومان دەشێت خۆرا بیدزێت). گومانی تێدا نییە کە ئەم ڕەوشانە لە پرسی شۆڕشدا ڕاستەوخۆ کەسپی هەڵچنراون و دەبێت ڕەخنەییانە هەڵبووەشێنرێنەوە.

4

ئاشکرایە جیاوازیی گەورە لە نێوان کوردەکاندا هەیە. تورکیزەکردن پەیوەند بە کوردانی تورکیاوە لە ئاکامدا بە پۆزەتیق کەوتەوە (2)، چونکە بەو ڕێیەوە لای ئەوانیش کەسێتیی کەمالیستی بنیاتنرا، بەوەش دەرفەت بۆ تایبەتی بە شاری و شارنشینانی ئەوان ڕەخسا کە لە کوردێتیی خێڵەکیانە و هەستی هەڵئاوساوی پەخشانی دووربکەونەوە، لەم ڕەوتەشدا کەمالیزمی تورکی بە بزاوتی ڕزگاریخوازییان تەرجومە و بە ستالینیزم تەجاوزی بکەن (پ.ک.ک). کوردانی ئێراق زۆر کەم لەم کێشەیە تێدەگەن یان تێگەیشتنیان بۆی هەیە، ئەمەش سەرلەنوێ یەکێکە لە نیشانەکان بۆ جیاوازیی گەورە لە نێوان کوردانی تورکیا و ئێراقدا. بە هەر حاڵ، کوردانی تورکیا لەو بنەمایانەش تێپەڕیان کرد، ئەمەش بەوەدا ڕووندەبێتەوە کە ئۆجەلان گەڕانی بۆ تیۆریی دێمۆکراتیی خۆسەری دا. لە لایەک گومانی تێدا نییە، کە زۆر پێویستە پ.ک.ک. و خوشکە پارتەکانی لە ڕوانگەی جیاوازەوە بنرخێنرێن و لە نێویاندا ڕوانگەی ڕەخنەیی پێگەیەکی دیار وەردەگرێت، لە لە لایەکی دی نرخاندنە جیاوازەکان هێشتا هەر ناتوانن ئەو ڕاستییە نەدرکێنن کە کوردانی تورکیا (یان “کوردانی باکوور” بەگوێرەی فەرهەنگی یان ئیدیۆلۆژیی پ.ک.ک) بەو هەڵچوونە ڕێکخراوەیی و ستراتیژی-سیاسی و میلیتارییە کاریگەریی یەکجار ترسێنەریان نواند: ئەوان، یان پوختتر ببێژین، پ.ک.ک.، لە لایەک نەک تەنیا ترسی لای دەسەڵاتدارانی سوننەتیی کوردستانەکانی دی هەنایەگێڕێ، کە ئیدی کەوتنە مشوورخواردن بۆ پاراستنی دەسەڵاتی ترادیسیۆنییان، بەڵکو هەروەها لای دەوڵەتانی ناوچەکەش. ئاخر پ.ک.ک. فێنۆمێنە، بەڵگەی ئەم دەربڕینەش ئەوەیە کە ئەو لە سەرجەم گۆی زەویدا “دەرککراوە”، یان

"هەشسامی" پێی لە ئاستی جیهاندا دەرخراوە، هەروەها ئەو خۆیشی "لەسەر ئاستی جیهان" سیاسەت دەکات! لە لە لایەکی دی پ.ک.ک. بۆ کوردان بەگشتی بوو بە مایەی هەشسامی، ئەوەش پتر دەرفەتی بۆ ڕەخساند تاکو مەبەستمەندانە لە کوردستانەکانی دیکە و دەرەوەی ئەوانیش کارا ببێت.

ئەوان لەم ڕەوتەدا بە تایبەتی کاریگەرییان لەسەر کوردانی سوریا نواند و هەر لەوە تەگەی "ڕۆژئاڤا" لە فەرهەنگی سیاسییانەوە بەرجەستە بوو، لە ئەوان تا ڕادەیەکی گونجاو بەڕێی "پژاک"ەوە کاریگەرییان لەسەر کوردانی ئێرانیش نواند، بەڵێ لە سنووری "سابڵاخ"-"سەنەندەج" تێپەڕین و ئەولاتریش شۆڕبوونەوە، کە ئیدی بەو ڕێیەوە پێگەی "حیزبی دیموکراتەکان" و "کۆمەڵەکان"یان تا ڕادەیەکی بەرچاو لەق کرد. لەم پەیوەندییەدا گەرەکە ببێژین کە کاریگەریی پ.ک.ک. لەسەر کوردانی ئێراق کەمترە وەک لەسەر کوردانی دوو کوردستانەکەی دی، چونکە کوردانی ئێراق بەرگەی کرداری بە دیسپلینی ئوجەلانیزم ("مەرقە-مەکینە"ی ستالین) ناگرن. وەک لە سەرەوە پێشانمان دا، ئەوان پتر بوون بە دیلی ڕواڵەتگەری، جگە لەوە ئەوان (تا ڕادەیەک کوردانی ئێرانیش) هێشتا هەر گیرۆدەی ئاگایی خێڵەکی و دەسەڵاتگەریی خانەوادەکانن، هەروەها لە ڕووی خەباتی جددیی نەتەوەییەوە نەیانتوانیوە ڕەخنەیانە کار لە جەمال نەبەز یان مەسعود محەمەددا بکەن، یان لە ڕووی خەباتی فرەنەتەوەییەوە پابەندی تەفسیرەکانی نووسەرانی ئەرەب یان ئەجەمن. ئەمە لە خۆیدا ئاماژەیە بە ئاستنزمی کولتووریانەی کوردانی ئێراق بە تایبەتی، لە هەروەها کوردانی ئێرانیش، چونکە هیچ کامیان تا ئەمڕۆ بە پێچەوانەی کوردانی تورکیاوە نەیتوانیوە لە لایەنی خۆیەوە گۆڕان بە سۆسیۆلۆگییەکی شۆڕش بدات، بەڵکو هەردووکیان بە "ئۆخخەی!" باوەشیان بە شێوە هزرینی ئیسلامیانەی ئەرەب یان ئەجەم گرتەتەوە و سوننەگەرایانە کاریان پێدەکەن.

-ماویەتی-

کاوە جەلال

پەراوێز

(1) مرۆ بۆ نموونە "لەو ێکی تاقمەک" کە زۆر باسی مارکس و لێنین یان ترۆتسکی دەکەن، وەک کەلەڕەقێک پەرچەکردار دەنوێنەت، لە بەر ئەوەی کەلەی "ڕەقە" و هاوکات هەیە پارێزەکی خۆرهەڵاتییە، ئەوا دەشێت ئەوپەڕی نەفامانە هانا بۆ ناوی هەرە یاخییەکانی هزری

فەڕەنسی بەرێت، بۆ نموونە سارتر. ئەم ڕەوشە زۆر ڕوونتر لە خۆگرێدان بە مارکس یان تیۆریڤانانی مارکسیستییەوە هەقیقەتی هەیەپارێزان دەردەخات، چونکە لە هزری ساتردا یاخیبوونی تاکگەرایانەی تاکەکەسمان هەیە، لێ لای وەرگرانی خۆرهەڵاتییانەی ئەم هزرە بە تایبەتی هەیەپارێزی دەروونپەژارە و خەفەتخۆری مازۆخیستی یان "کوڕی عائیلە"مان هەیە. لەم ڕەوشەدا دژبەرییەکە زۆر درشتە: لەم هزرەدا تاکەکەس لە پەیوەندیی خێزانی دەر-پەڕیوە و لە هەر بەرپرسیارییەک بۆ بەرهەمهێنانەوەی پەیوەندییە باوەکان و هتد دابڕاوە، لێ تاکەکەس ی دەر-پەڕیو هاوکات ئاگامەندانە لێرەبوونی مرۆڤدۆستانەی خۆی بنیاتدەنێت، ئەوەش شێوەیەکی یاخیبوونە کە لەتەک خۆیدا هەڵوێستی یاخی بەرانبەر سەرجەم میکانیزمەکانی چەوساندنەوەی مرۆڤی و چینایەتی دەهێنێت. لەبەر ئەم هۆیەیە کە کلوود لێڤی-سترۆس دەبێژێت: سارتر جیاوازی لە نێوان مرۆڤایەتیدا چێدەکات، چونکە فەلسەفەکەی بە تەنیا تایبەتە بە مرۆڤی ئەوروپی. لێ لە خۆرهەڵاتی کوردیدا بە پێچەوانەوە کەس دەخزێتە نێو "جومناستیکی واژە"وە، چونکە منێتییەکەی شکۆفەی نەکردووە، هەروەها پرسیاری نییە. بۆیە گەر کەسێکی بەو چەشنە بنووسێت، ئەوا بەهۆی سۆسیالیزەکراوییە سوننییەکەیەوە تەنیا تەفسیری ئەرەبیستانەی سارتری پێ دەکرێت، ئەوەش بێگومان بە زمانێکی پەخشانی نەک فەلسەفەیی، جگە لەوە وەک هەیەپارێز لە دەرکەوتنی کۆمەڵایەتیشدا بە لای سەرجەم چەوسێنەری و بەدێتی و قێزەوەنیی مرۆڤیدا ڕەت دەبێت، واتا تەواو پێچەوانەی هزری سارتر ڕەفتار دەنوێنێت. لێ کەس، وەک ئەرەبیستێکی تەفسیری، دەشێت وەک بێهەڵوێستێکی هەیەپارێز توخمیتر لە مارکسیستەکان درێژە بە جیهاندیدیی باو بدات، بۆ نموونە ئەویش، هاوشێوەی مەسئولە سیاسییەکان، بەخشکەیی تێبکۆشێت بۆ مەزناندنی خۆی و وەک "کوڕی عائیلە" بە یاریدەی کەس و کاری بۆی چالاک ببێت.

(2): ئەمڕۆ زۆر ناسیۆنالیستی تورک بەهۆی گیرخواردنیانەوە بە پ.ک.ک. و بزاوتی ڕزگاریخوازیی کورد لەو وڵاتە بە ئاشکرا ڕایدەگەیەنن کە تورکیزەکردنی کوردەکان ("تورکە کێوییەکانی ئەنادۆل") هەڵەیەکی گەورە بووە، چونکە کوردەکان بەو ڕێیەوە فێربوون جیهان ڕوونتر ببینن و ڕێکخراوی مۆدێرن بهێننە گۆڕێ، هەروەها سوپای کارا دابمەزرێنن! بە هەر حاڵ گومان لەوە ناکرێت کە پ.ک.ک. بەبێ پەروەردەی کەمالیستیانەی دامەزرێنەران و ئەندامانی نەیدەتوانی لە پرسی مۆدێرنێتی (نەک مۆدێرنیزەکردن!) نزیکبکەوێتەوە، ئەوجا وەک پارتێکی مۆدێرن سوپای مۆدێرن دابمەزرێنێت.

وێناکردنی نیشتیمان....وەك لێکەیشنی فلیمێکی ترسناك ! لە"ڕۆمان"ێکی کوردیدا ... مقداد شاسواری

نە ئەم نوسینە دەچێتە خانەی ڕەخنەی ئەدەبی و ، نە خوێندنەوەیەکی ڕەخنەییشە بۆ ناوەڕۆکی "ڕۆمانەکە"و ، نە لە بنەڕەتدا نیاز و مەرامی منیش ئەوەیە دنەی دامودەزگا پەیوەندارەکانی حکومەتی هەرێم بدەم تاوەکو سنوورێك بۆ ئازادی نووسین و ڕا دەربڕین دابنێن. چونکە هیچێك لەوانەی لە سەرەوە باسم کرد کاری من نیە و مافی ئەوەش بەخۆم نادەم تێهەڵقورتێنمە نێو کارێك کە لە پسپۆری و شارەزایی مندا نیە. بەڵام وەکو خوێنەرێك ئەو مافە بەخۆم دەدەم کە بەرهەمێکی ئەدەبی دەخوێنمەوە، جا شیعر بێ یان چیرۆکێك بێ یان ڕۆمان یان هەر شتێکی دیکەی لەو بابەتە ، سەرنج و تێبینی خۆمی لەسەر بدەم. یەکێك لەو چواردە ڕۆمانە (کوردی و فارسیەی) لە پێشانگای نێودەوڵەتی کتێب لە هەولێر، کە ساڵانە دەزگای خانەی مەدا بەڕێوەی دەبا کڕیم و خوێندمەوە ناوی"خوێنەکەی بەرپێی سنەوبەر " بوو.

دیارە ئەو ڕۆمانە گەنجێکی کورد نووسیوێتی و ، لە هەرێمی کوردستان ، کە نووسەرەکە لە نێو ڕۆمانەکەیدا بە "هەرێمی تیرۆری ڕۆژنامەنووسان و کوشتنی دەنگی ئازاد" پێناسەی کردووە، ژمارەی سپاردنی پێ دراوە و چاپ کراوە و بەو پەڕی ئازادیشەوە لە سەر ڕەفەی کتێبفرۆشەکان داندراوە ولە پێشانگای نێودەوڵەتی کتێبیشدا لە هەولێری پایتەختی هەرێم بە ئاسایی دەفرۆشرا و کەسیش ڕێگری لە فرۆشتنەکەی نەدەکرد. کاتێك دەستم بە خوێندنەوەی کرد، هەر لە لاپەڕەکانی سەرەتایدا لەوە گەیشتم باس لە کوژرانی ڕۆژنامە نووس"کاوە گەرمیانی" دەکات، کە ئێستا هاوسەرەکەی لە خۆرو بەرەکەتی خوێنەکەی ئەودا و بەسەر پێپلیکانەکانی رۆحی ئەودا سەرکەوت و بەهەموو ئیمتیازاتە چەورەکانیەوە بۆتە ئەندام لە پەرلەمانی ئەو هەرێمەی کە نووسەری رۆمانەکە وەکو دۆزەخێك وێنای

کردووە کە گوایە “جێگەی ئینسان نیە”.

کاتێکیش تینم دایە بەرخۆم و “رۆمانەکە”م هەتا کۆتایی خوێندەوە هەستم بەجۆرێك لە هەناسە بڕکێ و نەفەستەنگی کرد لەوەیا کە نەمزانی “رۆمانێکی ئەدەبیم” خوێندەوە یان گوێبیستی وتارێکی توندی کادیرێکی پڕباکراوی ئۆپۆزسیۆنی هاروهاجی ساڵانی 2009 بەدواوە بووم لەسەر کەناڵێکی گڕگرتووی ئۆپۆزسیۆن یان سەیری فلیمێکی ترسناکی ئالفرێد هیتشکۆکم کرد کە لۆکێشنەکەی ئەم “هەرێمە تۆقێنەرە”ی لەمەڕ خۆمان بێ. یانیش هەر بەراستی ئەوە “رۆمانێکی کوردی”بوو نووسەرێکی کورد نوسیبووی! لەماوەی پتر لە چل ساڵی رابردوودا لە ئێران و لە کوردستان، بەهەرسێ زمانی کوردی و فارسی و عەرەبی هێندەم رۆمان خوێندۆتەوە لە ئەژمار و حیساب دەرچووە. مەگەرەم چۆن رۆمانێك “بەتایبەتی کوردی و فارسی” لەبەردەستم دەرچووبێ و نەمخوێندبێتەوە. جا بە دید و تێڕوانین و هەڵسەنگاندنی خۆم، تیایاندا بووە رۆمانی پڕ چێژ بووە و زیاتر لە جارێك خوێندوومەتەوە و تێشیاندابووە زۆر بێ کەڵك بووە و تەنها کاتی خوێندنەوەکەی لێم بە فیڕۆ داوە.
چیڕۆك و رۆمانی ئەو نووسەرانەشم زۆر خوێندۆتەوە کە دژی دەسەڵاتی وڵاتەکەیان و رژێمە حوکمڕانە دیکتاتۆر و ستەمکارەکان نووسیویانە بەڵام قەت هێندەی ئەم “رۆمانە” کوردیەی گەنجێکی کورد نوسیوێتی و پەلاماری نیشتیمان و وڵاتەکەی خۆی داوە، هەوڵی سووکایەتیپێکردن و ناشیرینکردن و بەدۆزەخ وێناکردنی وڵات و نیشتیمانی خۆیان نەداوە.
لە بڕگەیەکی مێژوویی کۆندا هاتووە “لەدوای کۆتاییهاتنی جەنگ، ناپلیۆن دەچێتە نێو سەربازە بریندارەکان تا ورەیان بەرز بکاتەوە و دڵنەوایان بداتەوە و ئەوانەی لەسەر لێواری مردنن وایان لێ بکات بە شانازییەوە بمرن. کاتێك بەدیار سەربازێکی بریندارەوە دەوەستێ کە دوا هەناسەکانی دەدات و لە سەرەمەرگدایە، خۆی پێ دەناسێنێ و قسەی بۆ دەکات، سەربازەکە پێی دەڵێ : من تۆ ناناسم… من لەپێناو وڵاتەکەمدا جەنگام. با دوا قسەشم ئەوە بێ: بژی فەرەنسا.

***

کارەکتەری “باران”لە “رۆمانی” خوێنەکەی بەرپێی سنەوبەردا، کە ئەویش رۆژنامەنووسە، بە قسەی نووسەرەکە “چەندانجار دەخرێتە زیندانەوە و بەتوندی ئەشکەنجەو ئازار دەدرێت، لەژێر زەبر و شەللاقی جەللاد وشەقی پۆستاڵی ئەفسەردا ئێسکەکانی جەستەی ورد و خاش دەبن، بەتایبەت پشت وپەراسووەکانی. کاتێکیش کە ئازاد دەبێت

دووباره لەلایەن دەزگاکانی ئاسایش و کارمەندی نهێنی سەر بە حیزب و بەپرسەکانەوە هەوڵی تیرۆرکردنی دەدرێت، تەنانەت دووجار لە مردن رزگاری دەبێ” سەرەنجام سەری خۆی هەڵدەگرێ و ئەو نیشتیمانەی “جێی ئینسان نیە” بۆ نائینسانەکان جێی دێڵێ و لە بەریتانیا لە گەڕەکێکی لەندەن دەگیرسێتەوە.
ئەو پەرەگرافەی سەرەوە کە خراوەتە نێو دوو کەوانەوە وەسفێکی هێندە نەقۆڵاو بازاڕی و نائەدەبیانەیە هەم لەرووی تەکنیکی نووسین و هەم داڕشتن و هەم جوانیی رستەسازی لەئاستێکی زۆر خراپ و بێ سەروبەرە، تۆی خوێنەر لە پڕێکدا هەست دەکەی لەنێو لاپەڕەو دێڕەکانی “رۆمانێکی ئەدەبی” دەرچوویتەتە دەرێ و لەنێو ژاوەژاوی شەقامێکی لەنگەو کۆنەفرۆشاندا، یان لەبەرامبەر شاشەی کەناڵێکی بێ ئەتەکێتی ئۆپۆزسیۆنێکی بێ ئەزمووندا دانیشتوویت و گوێت رادێراوە بۆ ئاخاوتنی “رۆشنبیرێکی” جنێودەر و دەروونناساغ کە بە درێژایی ماوەی “فەرمایشتەکانیدا” تەنها رستەیەکت بەدی نەکرد سوودێکی پێت گەیاندبێ لە بەهەدەردان و بە فیڕۆدانی کاتت زیاتر.
چونکە ئەم شێوە داڕشتنە بێ کەڵکە لەو پەرەگرافەی سەرەوەدا قەت لە زمان و داڕشتن و نووسینێکی ئەدەبی ناچێ.

رۆمانووسێك کاتێك وەسفی ئەشکەنجەو زیندان و زوڵمی دەزگایەکی ئەمنی رژێم یان حکومەتێکی ستەمکار دەکات دەبێ لە قاڵب و چوارچێوەی داڕشتنێکی ئەدەبی مەبەستی خۆی بە خوێنەر بگەیەنێ نەك لە شێوەی وتاردانی کادیرێکی بێ سەوادی حزبێکی بەهەڵستکار.
نووسەری “رۆمانەکە” لە سلێمانی و گەرمیانەوە قەڵەمبازێکی هەولێریش دەداو قەڵەمێك لە خوێنی “سەردەشت”یش وەردەدا کە گوایە لەسەر مانشێتی “من عاشقی کچی سەرۆکم” رفێندراوە و کوژراوە.
من لەو کاتیدا کە “سەردەشت” کوژرا، سەرنووسەری گ□قارێکی ئەهلی بووم و بەهاوکاری ستافی گ□قارەکە بەدواداچوونێکی وردمان بۆ کەیسەکەو رووداوەکە کرد. نووسەری ئەم “رۆمانە” هێشتا ماوێتی بە بنج و بناوانی حەقیقەتی رووداوی کوشتنی “سەردەشت” بکەوێ. بەڵام مخابن ئەو چەند گەنجەی لێرەو لەوێ بە رووداوگەلێکی تەمومژاوی کوژران بوونە کەرەستە بۆ بەکارهێنان لەلایەن کۆمەڵێك لایەنی سیاسی و “چاودێر و چالاکوان” و هەمیش بوونە پێپلیکانەی بە “نان و رۆن” گەیشتنی کۆمەڵێك کەسی تر کە لە پێناو مەرامەکانی خۆیان بەردەوام قەتماغەی ئەو برینانە دەکولێننەوە و خودێك نمایش دەکەن و لە پاڵیدا کەسایەتیەکی کۆمەڵایەتی بۆ خۆیان دروست دەکەن.
لە شوێنێکی ئەم “رۆمانە”دا هاتووە: ” ئەوەی بەدڵی ئەو بەرپرسانە نەنووسرایەو نەوترایە ئەوە چارەنووسی ئەو کەسە رفاندن وشێواندن و

کوشتن بوو”… ئەوانەی تۆسقاڵێك شارەزاییان لە داڕشتن و زمانی نووسینی کوردی هەبێ قەت رێگە نادەن ئەو رستەسازییە خراپە بچێتە نێو مەجلیسی رستەسازی کوردی. ئەوە بێجگە لە زێدەڕۆییەکەی لە رفاندن و”شێواندن” و کوشتن!

رووبەرێکی زۆری نووسینەکانی من رەخنەگرتنە لە ئەداو کەم و کورتی و ناکارامەییەکانی حکومەتی هەرێم بە هەموو کابینەکانییەوە. هەر لە سەدان گۆشەی تەنز و دوو کتێبی چاپکراوی تەنز و، تا دەگاتە کارە رۆژنامەوانیەکانم. لەسەر کاری رۆژنامەوانیی دەیان جار بانگهێشتی بنکەکانی پۆلیس کراوم و بە کەلەپچەکراوی راپێچی بەردەم حاکم و دادوەران کراوم تەنانەت راشگیراوم لە بەندیخانەدا. رۆژنامەنووسی دیکەشم لەگەڵدا بووە لە زیندان. بەڵام ” چەکمە و پێستاڵ و ئەشکەنجەو لێدان و هەڕشەی مەرگ و خوێنی کوڵاو و گۆشتی کاڵ و هاڕینی ئێسقانەکانی تێدا نەبووە”!!
سەرلەبەری “رۆمانەکە” بەدگۆیی و پەلاماردان و سووکایەتیکردنە بە هەرێمی کوردستان، کە وەك “نووسەری رۆمانەکە” دەڵێ “تۆسقاڵێك ئازادی تێدا بەدی ناکرێ و تنۆکێ هەوای تێدا نیە بۆ هەناسەدانێکی ئازاد و، شوێنێك نیە بۆ ژیان” کەچی، رۆمانەکەی ئەو هەر لەم هەرێمەدا ژمارەی سپاردنی پێ دراوە و لەم هەرێمەدا بەسەر هەمو کتێبفرۆشەکانی سەرانسەری وڵاتدا دابەش کراوە و لە پایتەختی ئەم هەرێمەشدا لە پێشانگای ساڵانەی کتێبدا نمایش کراو منیش یەکێك بووم لە کڕیارەکانی. نە کەس و نەهیچ دەزگایەکی چاودێری و سانسۆر و، نە هیچ لایەنێکی حیزبی، نمایشکردن و فرۆشتنی کتێبەکەیان قەدەغە نەکرد. منیش ئەگەر سەرنجێکم لەسەر ناوەڕۆکی “رۆمانەکە” هەیە لەو سۆنگەیەوە نیە کە رەخنەی توند لە کوشتن و راوەدوونان و ئەشکەنجەدان و نانبڕاوکردن و تیرۆرکردن و دادگاییکردنی رۆژنامەنووسان دەگرێ. من بەخۆم یەکێك لەو رۆژنامەنووسانە بوومە لەسەر بابەتێکی رۆژنامەوانیدا خراومەتە زیندان و لەگەڵ بکوژاندا لە یەك ژووردا بوومە. هیچ بەرگرییەکیش لەو رەفتارە ناڕەواو نادروستانەی بەشێك لە دامودەزگاکانی حکومەتی هەرێم ناکەم و، پێمخۆشە هەموو نووسەرێك بەوپەڕی ئازادییەوە چیرۆك و رۆمان بنووسێ و هەموو شاعیرێك بەوپەڕی سەربەستییەوە شیعر و هۆزان بنووسێ و هەمووان لەکارو پیشەکانیان ئازاد بن وەکو هەر وڵاتێکی ئازاد و بێ سانسۆر.

بەڵام تا قووڵایی ناخ و تا سەر ئێسقان دەمئێشێ و ئازارم پێ دەگات کاتێك رۆمانێك دەخوێنمەوە کە گەنجێکی کورد نووسیویەتی “نەك غەیرە

کوردێکی دوژمن بە کورد" لە دەسپێکەوە تا کۆتاییەکەی بۆ رێزیکردن و پەلاماردان و ناشیرینکردن و بەدۆزەخکردنی باشووری کوردستانە.
"ئەدەبیاتی پەلاماردانی خود" رەگ و ریشەیەکی کۆنی نیە لەناو کورداندا و هەر تەنها گرێیەکی زەمەنی بەسەردا تێپەڕ دەبێ و، " ئەم میتۆدە لە نووسین زیاتر لە ناوچەکانی سلێمانی سەری هەڵداو بە دیاریکراویش لە ساڵی 2009 بە دواوە، بوو بە زمانی نووسین و وتاردان و تەنانەت ئاخاوتنی ئاسایی و، پێموایە نووسەری ئەم رۆمانەش" بە خەستی کەوتۆتە بن باندۆر و کاریگەری ئەم جۆرە لە ئەدەبیاتی نووسین. "رۆشنبیرێکی" ئەوێش، لە دەربڕینی هەستی خۆیدا بەرامبەر کوشتنی ئەو رۆژنامەنووسەی ئەو "رۆمانە"ی لەسەر نووسراوە زێدەڕۆیی دەکات، گوایە " لەپاش کوشتنی کاوە گەرمیانی حەزناکات ناوی کوردستان لەسەر نەخشەی جوگرافیاش ببینێ"!
هەمدیسان تەنزنووسێکی ئەوێ لەم ڕۆژانەدا و لە کاتێکدا بە بەراورد لەگەڵ وڵاتانی دەوروبەر، لەڕووی ئەمنی و خۆشگوزەرانی و ئازادیدا هەرێمی کوردستان لە پێشەنگدایە ، لە بڕگەیەکی نووسینێکی تەنز ئامێزدا : وەسیەت دەکات "ئەگەر مرد ئاڵای کوردستان بکەن بە کفنەکەی بۆ ئەوەی مەلائیکەتەکان بزانن – لە چ جەهەنەمێکەوە – هاتووە" !

بۆچوونی هەردوو"ڕۆشنبیرەکەی" سەرەوە و ناوەڕۆکی ئەم "ڕۆمانە"ی وا قسەی لەسەر دەکەین دەربڕینێکە هەم گوزارشت لە هەبوونی ئازادیەکی بێ سنوور دەکات و، هاوکاتیش بێ ویژدانی و زێدەڕۆیی و ڕەشبینییەکی لە ڕادەبەدەری نووسەرەکانیشی تێدایە . کەس نکۆڵی لە هەبوونی گەندەڵیەکی زۆر ناکات لە هەموو بوار و جومگەو سێکتەرەکاندا لە هەرێم، بەڵام ئێجگاریش ئەوها دۆزەخ نیە وەك ئەو "ڕووناکبیر و نووسەرانە" وێنای دەکەن، کە یەکێکیان لە بەریتانیا دەژی و دووانەکەی تریش هەر یەکەیان زیاتر لە پێستێکی پڕ چەور و چەند وردە پێستێکی کەم چەوریشیان هەیە و بە زگی تێرەوە خەم لە برسێتی خەڵکی تر دەخۆن ! هەموو ئەوانەی شتێك دەنووسن و "من" دەیانخوێنمەوە، کەواتە منی خوێنەر مافی ئەوە بەخۆم دەدەم دیدو سەرنجی خۆم لەسەر نووسینەکە دەربڕم. مادامەکێ بڕێ پارەم بۆ کڕینی داوە و کاتێکم بۆ خویندنەوەی تەرخان کردووە، لە هەرشوێنێك بزانم ئازاری دەروونیم پێ گەیشتووە لە خوێندنەوەیدا، دەبێ نووسەرەکەیش وەکو منی خوێنەر، ئەگەر کەمێکیش بێ، ئازارێکی دەروونی پێ بگات. بەتایبەت لەو شوێنەدا کە پەلاماری نیشتیمان دەدرێ. چونکە هەموومان ئەو راستیە دەزانین نیشتیمان موڵك و تاپۆی هیچ کەس و هیچ حزب و هیچ هێز و هیچ دەسەڵات و حوکمڕانێك نیە.

ئەگەر بەرپرسێکی خراپ کەتنێکی ناماقوڵ دەکات و تەنانەت دەستی دەچێتە ڕشتنی خوێنی کەسێك ئایا دەبێت من نیشتیمانم لەبەر چاو بکەوێ؟ ئەگەر ئەو هاوکێشە چەوتە لە ڕوانگەی ئەو "نووسەر و ڕۆشنبیرانەوە" ڕاست بێ، ئەوا دەبێ لە سەرانسەری گۆی زەوی هیچ کەسێك لە وڵاتەکەی خۆی نەمێنێ و هەمووان سەری خۆیان هەڵگرن و بەرەو هەسارەیەکی تر کۆچ بکەن. چونکە هیچ وڵاتێك لەسەر ئەو هەسارەیە بوونی نیە ئەگەر ڕۆژانە دەیان و سەدان تاوانی گەورەو تاڵانی و گەندەڵی و زێدەڕۆیی بەسەر ماف و ئازادیەکانی هاوڵاتیانی تێدا ڕوو نەدات. ئەمەیش قەت پاساو هێنانەوە نیە هێندەی ڕاستییەکەو نکۆڵی لێ ناکرێ. ئەم " نووسەرە گەنجە" لە بەشێکی "ڕۆمانەکەیدا" دەڵێ: " ئێرە هەرێمی تیرۆری ڕۆژنامەنووسان و کوشتنی دەنگی ئازادە"!.

یان دەڵێ: " ژیانی هیچ کەسێك لەم هەرێمەدا پارێزراو نیە"!

هەروەها دەڵێ: " دەسەڵاتدارەکان لەسەر نووسینی چەند وشەیەکی حەق و ڕاستی ئامادەیە گۆشاو گۆش سەرت ببڕێت"!

هەروەك پێیوایە " لەم هەرێمەدا ژیانی هەموومان لە مەترسیدایە" !

لە باسکردنی دەسەڵاتدارانی هەرێمیشدا دەڵێ: " ئەوانە بێ شەرەف و حەرامزادەن، دەستیان دەچێتە خوێنی هەموو کەسێك" !

دەشڵێ: " ئەوانە هەموو شتێکن بەڵام مرۆڤ نین"!

لە شوێنێکی تر دەنووسێ: " ئەوان بەنیاز نین هەروا بە ئاسانی وازم لێ بهێنن، هەتا، وەکو هاوڕێکانم سەرم لە جەستەم جیا نەکەنەوە لێناگەڕێن"!

نازانرێ ئەمە جنێونامەیە یان مەلایەکەو وەسفی دۆزەخ بۆ ئیمانداران دەکات یان هەڵڕشتنی رق و بوغزێکی دەروونییە. بەڵام بە بۆچوونی من بە هیچ پێوەرێك ناچێتە ناو ڕۆمانێکی ئەدەبی.

***

نووسەر، کە لەم "ڕۆمانە"دا ڕۆڵی کاراکتەری "باران" دەبینێ لە گەشتێکیدا لە وڵاتی مەغریب، لەنێو پاسێکی گەشتیاریدا دەبێتە هاوگەشتی کەسێك بەناوی "ئەنتۆنیۆ دێلگادۆ" کە خەڵکی هەرێمی کەتەلۆنیایە لە ئیسپانیا. ئەنتۆنیۆی کەتەلۆنی لە "باران"ی کوردی دەپرسێ " ئایا ڕۆژێك لە ڕۆژان بەرنامەت هەیە کە بگەڕێیتەوە بۆ خاکی خۆت و ژیان کردن لە نیشتیمانی خۆت"؟ "باران"یش پاش کەمێك بێدەنگی دەڵێ: " لە ئێستادا نیشتیمانێکی سەربەخۆم نیە، ئەوەی کە هەیە نەبوونی باشترە"!!

ئەنتۆنیۆی کەتەلۆنی، کە ئاگادارە لە ڕابردوو، لە سەردەمی ڕژێمی بەعس چی بەسەر کورددا هاتووە دەڵێ: " لەو باوەڕەدا نەبووم ڕۆژێك

له ڕۆژان ئه‌وه وه‌ڵامی کوردێك بێت له‌پاش ئه‌و هه‌موو کاره‌ساته‌ی به‌سه‌رتان هاتووه”!
“باران” روو له ئه‌نتۆنیۆ ده‌کات و ده‌ڵێ: ” برینه‌کانی ئێمه زۆر له‌وه قووڵتر و به ئازارتره که هه‌موو که‌سێك هه‌ستی پێ بکات”!

ئه‌نتۆنیۆی که‌ته‌لۆنی سه‌ری له‌م ” کورده عه‌نتیکه‌یه” سووڕ ده‌مێنێ، که ئاوها وڵاته‌که‌ی خۆی بۆ بێگانه‌یه‌ك وێناو پێناسه ده‌کات و وه‌کو ته‌رزه داده‌بارێته سه‌ر ده‌سه‌ڵات و هه‌رێمه‌که‌ی خۆی و، پێی ده‌ڵێ: ” بۆ، مه‌گه‌ر له‌مه‌ش زیاتره که ئێمه له “میدیاکانه‌وه” بینیومانن”؟
لێره‌دا “نووسه‌ره کورده‌که” به ئانقه‌ست ئه‌م پرسیاره‌ی خستۆته سه‌ر زمانی کاراکته‌ری “ئه‌نتۆنیۆ” تا به خوێنه‌ر بڵێ “خه‌ڵکی ده‌ره‌وه‌ی هه‌رێم له میدیاکانی ئۆپۆزسیۆنه‌وه ئاگادارن له‌و غه‌در و زوڵم و سته‌م و بێدادییه‌ی که ” رژێمی کوردی” به‌سه‌ر گه‌له‌که‌ی خۆیدا ده‌یهێنێ!
بۆ ئه‌وه‌ی دیسانه‌وه ته‌رزه ئاسا دابارێته سه‌ر وڵاته‌که‌ی خۆی، روو له ئه‌نتۆنیۆی که‌ته‌لۆنی ده‌کات و ده‌ڵێ: “بێگومان ئه‌وه‌ی که ئێوه ده‌یزانن به‌شێکی زۆر زۆر که‌مه له‌باره‌ی خه‌م و ئازاره‌کانی میلله‌تی کورده‌وه. ئێمه‌که هێشتا ئه‌و خه‌مانه‌مان سارێژ نه‌بووه که داروده‌سته‌که‌ی سه‌دام حوسێن به‌سه‌رماندا هێناویه‌تی، به‌ڵام له‌وه‌ش خراپتر ئه‌وه‌یه که ئێستا به‌ده‌ست رژێمێکی کوردییه‌وه ڕۆژانه رووبه‌ڕووی سه‌دان کۆسپ و ته‌نگژه ده‌بینه‌وه. کێشه‌کان گه‌یشتۆته ئاستێك که هیچ ئاسۆیه‌ك نه‌ماوه‌ته‌وه بۆ ده‌ربازبوون. له‌به‌ر ئه‌وه هیچ گه‌شبین نیم. هێنده خه‌م و ئازارمان چه‌شتووه به‌ده‌ست حووکمڕانه‌کانی ئێستای ده‌سه‌ڵاتی کوردی چیتر ئه‌و خۆزگه‌یه‌مان نه‌ماوه بۆ سه‌ربه‌خۆیی. دروستکردنی وڵاتێکی کوردی به ده‌ستی ئه‌م سیاسییانه‌ی ئێستا، هیچ دڵخۆشم ناکات”!

دیسانه‌وه‌ی له‌و په‌ره‌گرافه‌ی سه‌ره‌وه رووبه‌ڕووی داڕشتنێکی سه‌قه‌ت و خراپ ده‌بینه‌وه و، هه‌میش دیسان وه‌کو خوێنه‌ر ده‌که‌وینه جۆلانه‌ی نێوان چاوه‌کان و گوێچکه‌کانماندا. نازانین ئایا چاوه‌کانمان خه‌ریکی خوێندنه‌وه‌ی لاپه‌ڕه‌کانی ڕۆمانێکن یان گوێچکه‌کانمان وتارێکی ژه‌هراوی له‌سه‌ر شاشه‌ی فه‌زاییه‌کی ئۆپۆزسیۆن ده‌بیستن. چونکه ئه‌مه زیاتر له وتار ده‌چێ هه‌تا نووسینێکی ئه‌ده‌بی. ئه‌ویش بۆ که‌سێکی بیانی!
“باران”ی کوردی، هێشتا گڕی دوژمنکارانه‌و رشتنی رق و کینی به‌رامبه‌ر وڵاته‌که‌ی دانه‌مرکاوه‌و، دڵی گڕگرتووی هێشتا فێنك نه‌بۆته‌وه و، به ده‌روونه داڕووخاوه‌که‌یه‌وه روو له ئه‌نتۆنیۆی که‌ته‌لۆنی ده‌کات و ده‌ڵێ: ” به‌ڕێز ئه‌نتۆنیۆ، ئێمه ئه‌وه‌نده‌ی

ئازارمان بە دەستی دارودەستەکەی سەدام حوسێنەوە چەشتووە، دەسەڵاتدارە کوردەکان سەد ئەوەندەی تر ئازاریان داوین.ئەوانەی ئێستا کە بە ناوی کوردەوە قسە دەکەن و خۆیان کردووە بە خاوەنمان،هیچ جیاوازیەکیان نیە لەگەڵ ڕژێمی پێشووی عێراق.ئەوانەی ئێستا لەگەڵ ئەوەی کە دڕندەن و چەتە و سیاسیی بازرگانن، لە هەمان کاتدا جاش و نیشتمانفرۆشن. ئەوان ژێرخاك و سەرخاكیش دەفرۆشن بە دراوسێکان، لە پاداشتی ئەوەشدا سزای میللەت دەدەن. لەدوای زیاتر لە چارەگە سەدەیەك حوکمڕانی، هێشتا نەیانتوانیوە مافە سەرەتاییەکانی هاوڵاتی فەراهەم بکەن وەك ئاو و کارەبا و خزمەتگوزاری. ئەوە تاکە شتێك نیە کە ڕەشبینم دەکات، دەیان ئاریشەی دیکە هەیە کە باسی بکەم، بەڵام لە سەروو هەموو کێشەکانەوە، گرفتێکی لەوانەش گەورەتر هەیە کە نەبوونی ئازادی و دادپەروەریە، ئێمە هێشتا کولتووری لێبووردەیی و خۆشەویستی و ئازادیمان دروست نەکردووە"!!

"باران"ی کوردی، لێرەدا، داوای لێبوردون لە ئەنتۆنیۆی کەتەلۆنی دەکات کە چیتر نایەوێ لەوە زیاتر سەری بیەشێنێ. وەك ئەوەی مابێتی هێشتا وێرانی بکات.
دیارە ئەو، "باران" بێئاگایە لەوەی هەر کەسێك لەبەرامبەر بێگانەیەکدا دابنیشێ و بێ ماندوبوون بکەوێتە زەمکردن و سووکایەتی پێکردن و ناشیرینکردنی وڵاتەکەی خۆی، ئەویش لە بەرامبەر کەسێکی وەك ئەنتۆنیۆی کەتەلۆنیدا، کە هاودەردە لەگەڵ باشووری کوردستان لە گرێی "هەرێمبوون" و هاوئامانجە لەگەڵ کورد بۆ "سەربەخۆیی"و، ئاگادارە لە پێشکەوتنەکان لە باشووری کوردستان و هەروەها لە ئازادی و پێکەوە ژیانی ئێرە، ئەوا تەنها خۆی ناشرین دەکات و رەزای خۆی قورس دەکات و، خۆی دەخاتە خانەی گومان لەوەیا کە دوور نیە بەچاوی سیخوڕی وڵاتێکی دوژمن سەیری بکرێ. بەڵام "باران"ی کورد لەپاڵ داڕووخانە دەروونییەکەی و بێ هیوایی و رقئەستووریەکەی، تاکە شتێکیشی هەیە کە شانازی پێوە بکات، کە ئەویش بۆ ئەنتۆنیۆ دەخاتەڕوو: " تاکە شتێك کە شانازی پێوە بکەم ئەوەیە کە هەرگیز وێنەم نەگرتووە لەگەڵ هیچ سیاسییەکی کورد و سەرسام نەبووم بەهیچ سیاسی و پارتێکی کوردی، سەربەرزم کە هەرگیز بەشێك لەو حیزبانە نەبووم". "باران"ی کورد لە هەموو ئەو نیشتیمانەی، کە هیچ خۆشەویستی و ئینتیمایەکی بۆ نیە، پنتێکی جوان و رۆشن بەدی ناکات و لە راستیدا چاوەکانی نایبینێ تا بەو بیانیە واق وڕماوە بڵێ کە ناوی ئەنتۆنیۆیە.

لە وەڵامی ئەوەیشدا کە ئەنتۆنیۆ بە باران دەڵێ “هێشتا ئەوانە پاساو نین بۆ ئەوەی گەشبین نەبیت بەرامبەر بە خاك و دەوڵەت و سەربەخۆیی نیشتیمانەکەت،” پێی دەڵێ: ” بەڕێز ئەنتۆنیۆ، نان و ئازادی و خزمەتگوزاری لە بەها سەرەتاییەکانی مرۆڤە (دیارە مەبەستی نووسەر – مافە سەرتاییەکانی مرۆڤە). دەبێت ئەوانە فەراهەم بکرێت پاشان زەمینەسازی بۆ سەربەخۆیی نەتەوەیەك بکرێت… من وڵاتێکم ناوێت کە ماف و ئازادیم لێ داگیر بکات. ئەگەر من ئەوە پەسەند بکەم هیچ جیاوازییەکم نابێت لەگەڵ کۆیلەدا”!

ئەمە چۆن لۆژیکێکە کەسێك لە نەبوونی وڵاتێکی سەربەخۆدا هەست بە ئازادی بکات بەڵام ئەگەر ببێتە خاوەنی وڵاتێکی سەربەخۆ، دەبیتە کۆیلە!!

“باران”ی کورد تەنانەت پەند و وانەی لە شۆفێری پاسە گەشتیارییەکە وەرنەگرت کە ئەوانی دەبرد بۆ شوێنە گەشتیارییەکان و “زۆر بە شانازییەوە قسانی دەکرد و وەسفی جوانیی و بەپیتی خاك و بەهەشتی نیشتیمانەکەی دەکرد”. کەچی ئەو هەتا بۆی کرا وڵاتی خۆی بە دۆزەخ و ناشیرین وەسف دەکرد و دەیگوت: ” نیشتیمان، مەمکی دایکێك بوو بەدەست سیاسییەکانەوە وشکی کرد”.

یان دەیگوت: “لە راستیدا هەرشوێنێك بێت دەتوانێت رۆحی تێدا ئاسودە بێت تەنها هەرێمی کوردستان نەبێت”!

یان دەڵێ: ” لەوەتەی فامم کردۆتەوە هەر هەمان هەستم هەیە بۆ ئەم خاکە، ژیان لەو هەرێمەدا کارەساتە کارەسات”.

لە شوێنێکی تردا دەڵێت: ” ژیان لەم خاکەدا نەخۆشی شێرپەنجەیە، نەخۆشیەکی بەردەوام و درێژخایەن”.

دیسان دەڵێ:” ئەم خاکە کارەساتبارە هەرێمی مەرگی رۆژنامەنووسانە”.

هەروەها لە وەسفی هەرێمی کوردستان دا دەڵێ: ” ئێرە جێگەی ئینسان نیە، ئەوانەی کە من لێرە بینیمن، هەموو دڕندە بوون، لە توخمی ئادەم نەبوون… لێرە ناتوانیت هەناسە هەڵمژیت، هەرزوو ئەخنکێیت”!

لە کۆتاییدا دەڵێت: ” ئەگەر خەڵاتێك هەبوایە بۆ پووچترین و درۆزنترین مرۆڤی سەر زەوی بە دڵنیاییەوە سیاسیەکانی باشووری کوردستان لە بەدەستهێنانی، رکابەریان نەدەبوو”!

***

ئەو (499) لاپەڕەیەی من خوێندمەوە هیچی لە “رۆمانێکی ئەدەبی” نەدەچوو. نە لە داڕشتنی و نە لە فەزاسازییەکەی و نە لە تەکنیکی رۆماننوسی و نە لە رووی رستەبەندییەوە. تەنها خۆ بەتاڵکردنەوەیەك

له رقئەستووری و بوغز و کینەیەکی پەنگخواردووی نێو ناخی کەسێکی داڕووخاو و بێ هیواو دەروونپەرێشان بوو بەرامبەر بە وڵاتەکەی.
ئەوە بێجگە لەوەی هەندێ بابەتی تێکهەڵکێشی "رۆمانەکە"ی کردووە، کە بە کەرەستەی رۆمانوسی ناژمێردرێن و قسەی رووتی سەر هەندێ کەناڵی بێ ناوەڕۆکە، وەك:
"سەرێك بە نایاسایی لەسەر کورسییەکەی مابووەوە".
" لەهەموو ناخۆشتر راکردن و بەرگرینەکردنی چەکداری حیزبێکی کوردی لە شەنگال"
"سوپای عێراق چوبووە ناو هەولێری پایتەخت و پەرلەمانیان داگیرکردبوو"!
"جووت حیزبی کوردی".
"رۆژێك دێ (ئەوانەی تێیان کوشت) وەکو کەلاکی تێپیو بێگەنیان بڵاو بێتەوە".
لە کۆتاییدا دەڵێم لەنێو ئەو هەموو رۆمانەی خوێندوومەتەوە تەنها پەشیمانم لەوەی "خوێنەکەی بەرپێی سنەوبەر"م بە داشکانەوە بە چوار هەزار دینار کڕی و چەند کاتژمێرێکم لەکاتی خۆم بەخوێندنەوەی دا بە فیڕۆدا.

خۆرێگەلێک، جڤاکی کوردستان بنکۆڵ دەکەن – سێیەم- ئەمجەد شاکەلی

–3

-ئابووری بازاڕ-

جڤاکی باشووری کوردستان وەک هەموو جڤاکێکی ئەم جیهانە، لە کۆمەڵێک چین و توێژی کۆمەڵایەتی پێکهاتووە. جاران، کە کشتوکاڵ و ئاژەڵداریی، بنگەی ئابووریی کوردستان بوون، تەنێ دوو چینی سەرەکی: ئاغا و دەرەبەگ و موڵکدار(چینی سەرەوە) و وەرزێر و ڕەشایی و کرێکار و ڕەنگە بەشێکی دیکەیشی وەک سوعلووک بێ زیاد بکرێ(چینی خوارەوە) هەبوون و لەنێوان ئەو دوو چینەشدا،

کەموکەیەکیش چینی ناوەند هەبوون.
دوای 14ی تەممووزی 1958 و گۆڕانی ڕژێم لە پاشایەتییەوە بۆ کۆماری و دواتریش بزاقی چەکداریی کورد و دەسەڵاتی حیزبی بەعس، ئیدی ئەو دابەشبوونە چینایەتییە گۆڕدرا. گوند و ئاغا و دەرەبەگ و موڵکدار و وەرزێر، نەمان. زۆرینەی خەڵکی کوردستان، بە تەبزی و هەندەکیش بە ئارەزوو، ڕوویان کردە شاران و بوون بە “شلەشاری”. ئیدی لەبری بەرهەمهێنانی هەموو جۆرە دانەوێڵە، میوە، سەوزە، شیرەمەنی، گۆشت، هێلکە، هەندێک پۆشاک و جلک و کاری دەستیی و شتی نەومانە، کە تەواوی ئەوانە پێداویستییەکانی خۆیانی دەشتەکی پێدەکردەوە و شارییەکانیشیان پێیان دەژیان، تەواوی ئەو شلەشارییانە، لە بەرهەمهێنەرەوە بوونە بەرخۆر.

ئەوان، لەوەی لە ئاواییدا خاوەنی جێگە و خانوو و ماڵی خۆیان بوون، لە شاردا بوونە کرێنشین. ئەوان لە فرۆشیارەوە بوونە کڕیاری هەموو شتێک. دەبوو ڕیز بگرن بۆ نانکڕین و هێلکە، مامر، ڕۆن، میوە، شیرەمەنی، نەفت، سەوزە، ئارد، ساوەر، دانەوێڵە، گۆشت و هەموو خۆراکێک و تەواوی شتەکانی دیکەش بکڕن. دەبوو لەبری، وڵاخ(هێستر، کەر، ئەسپ و مایین)، ئۆتۆمۆبیل، ماتۆرسایکل و پایسکیل، بەکاربهێنن و سواری تاکسی ببن. دەبوو لەبری خانووی قوڕ و دار و قامیش و دارسووتاندن بۆ گەرمی و چێشتلێنان، بلۆک و چیمەنتۆ و ئاسن(بۆ زستان سارد و بۆ هاوین گەرم) و نەفت و گاز و کارەبا بەکاربەن، کە تێچوون و خەرجییەکی زیاد بوو بۆیان. دەبوو منداڵیان لە خوێندنگەکانیاندا لەبری جلکی کوردی یا دشداشە، پانتۆڵ و جلکی ئەوروپایی لەبەر بکەن، چون ئیدی شارنشینن و ئەو جلکە لادێیانە “شەرمهێنەر” بوون بۆیان. دەبوو لەبری مەڕ و بزندۆشین و شیری چێڵ خواردنەوە و پەنیر و ژاژی و کەرە و ماست و ڕۆن و دەینە و قەرەخەرمان وجاجم و بەڕە و لباد و تەلیس و هەڕە و شەڕتە…دنیایەک شتی تری دەسکردی خۆیان، ببنە کڕیاری تەواوی ئەوانە لە بازاڕدا.

دەبوو لەبری خوری و بەرگن و موو و پەڕۆ و گۆرەوی و پووزەوانە و دەستەوانە و کڵاو و فەرەنجی و کەڵەک و کڵاش، ئیدی وەدووی کەوشی ئیتالی و تورکی و شتی پلاستیکی و تەتکەولەرزانەدا غار بدەن. دەبوو لەبری دروستکردنی ترشی و ترخێنە و ساوەر و قەرەخەرمانی خۆماڵی، هاوردەی تورکیا بکڕن و لەبری بەستووقە و دەفری گڵینی جوان و خاوەنی کەرکووک و خورماتوو، پەقرەجە نایلۆن و پلاستیکی ژاراویی ئێران و تورکیا بەکار ببەن. ئیدی دەیان دەبووی دیکەی لەو جۆرە..

بەهۆی لەنێوچوون و تێکشکانی ئاواییەوە، کە بنگەی ئابووری کوردستان بوو و بەهۆی شێواندنی چەمکی ئاوایینشینییەوە، ژینگەی وڵات گۆڕا. بیرکردنەوە و جیهانبینیی مرۆڤی باشووری کوردستان، لە مرۆڤێکەوە، کە خۆی پشتوپەنای خۆی و بەخێوکەری خۆی و وەدەستهێنەری بژێوی خۆی بوو، گۆڕا بە مرۆڤێکی چاولەدەست خەڵک بوو و مشەخۆری چاولەدووی مووچە و کۆمەکی دەوڵەت و خۆراکی پاکەت و قوتووخۆر و چاولەڕێی شتی ئامادەکراو.

لە وەها بارێکدا، چینێکی مشەخۆری هەلپەرستی ناوەند(بەرژوازی) لە شاردا لەسەر حیسابی زۆرینەی دانیشتووانی کوردستان، لەسەر حیسابی گوندی و وەرزێران، لەسەر حیسابی ڕووخان و دادەپینی گیانی هەرەوەزی وەرزێر و ڕەشایی و لادێیی، هەلی قۆستەوە و بە هەموو جۆر و ڕێگەیەک، نایاسایی و تەنانەت بێڕەوشتانەیش، گەشەی کرد و بە سەرەوە هەڵکشا و دەستی بەسەر ئابووری وڵاتدا گرت. ئەم چینە، چینی ناوەند بوو، کە چینێکە لەنێوان"سەرمایەدار و چینی باڵا" و "کارگەر و ڕەشایی و سوعلووک"اندا. چینی ناوەند، کە چینی بەرژوازیشی پێ دەگوترێ، بە خۆی یەک پێکهاتە نییە، بەڵکە چینی ناوەندی باڵا(بەرژوازی گەورە) و چینی ناوەندی ناوەند (بەرژوازی ناوەند) و چینی ناوەندی خوارە(بەرژوازی بچووک یا وردەبەرژوازی)، ئەمەی دواییان لە کارگەر و نەدار و وەرزێرانەوە نزیکە، لە سروشتێکی هەلپەرستانەی هەیە و وەدووی خوانی چەور و پووڵی مفتدا دەگەڕێ و مشەخۆر و بە بەڕێن و بە ئاوەوە، ئەو دووانەی سەرەش، لە سەرمایەدار و موڵکدارانەوە نزیکن و دەزانن چۆن قۆڵ ببرن.

ئەم چینی ناوەندە ئابوورییەکی تێکشکاوی پووچەڵی خزمەتگوزاری (services) و بەرخۆریی لە کوردستاندا بەرهەمهێنا، کە جۆرە ئابوورییەکە، چ سامانێکی ماددی، چ بەرهەمێک، بۆ وڵات نابەخشێ و ئەوەی دەیهێنێتە دەست، سامان نییە، چون خزمەتگوزاری لە بنەمادا، وەک نۆکەر و پاشکۆ (subservient)ی بەرهەمهێنانی کاڵا هاتووەتە گۆڕێ و لە خزمەتی سەرمایە و سەرمایەداریدایە. ئەو ئاسانکاری بۆ گەشەکردنی سەرمایەداری و کەڵەکەکردنی فرەتری سامانی سەرمایەداران دەکات. خزمەتگوزاری، بە شێوەیەکی ڕاستەوخۆ گرێدراوی کاڵا و بەرهەمەکانی سەرمایەدارییە، ئەو، کاڵا فرۆشراوەکانی وەک ئۆتۆمۆبیل، جلشۆری، ماشینە ئەلەکتریکی و ئەلیکترۆنییەکان خاس دەکاتەوە و دەپارێزی، خانووبەرە و تەلار و باڵەخانە بەکرێ دەدا، ئۆتۆمۆبیل و ماشینی دیکە بەکرێ دەدا، بیمە و پارێزەری و کۆمەکی قانوونی دابین دەکات، بە ماشین ئۆتۆمۆبیل دەشۆرێ، ژمێریاری بە

خاوەن کۆمپانیا و فرۆشگە و شوێنی دیکە دەکات، ڕاوێژکاری قانوونی و خزمەتی دارایی و خزمەتی هەناردن و هاوردن و خزمەتی گەشتوگوزار، خزمەتی هوتێل و سینەما و یانە و جێگەی کار دەکات، ماڵ و ئۆفیس و پەنجەرە و بنمیچ و دووکەڵکێش و مێز و ئاودەستخانە و حەمام و زۆری دیکەش خاوەن دەکاتەوە، ئاهەنگ و زەماوەند و تازیەباری و ئەو بەزمانە ساز دەکات و هەڵە و جێگە بە گۆڕانی ئەو بەزمانە بە کرێ دەدا، ڕێکلام و بانگەشەی هەموو جۆرە کاڵایەک تەنانەت ئەگەر کاڵاگەلێکی زیانبەخشیش بن بە جڤاک و تاکی مرۆڤیش دەکات، بانگەشەی ئایین و دژەئایینیش لە یەک کاتدا دەکات، تەنانەت نووسینی سیڤیش بۆ ئەوانەی وەدووی کاردا دەگەڕێن، ئیدی هەر جۆرە کارێک بێت، ئەوەش دەکات و هەموو ئەوانە و زۆری تریش دەکات.
خزمەتگوزاری بەرهەم نییە، واتە: بەرهەمێکی ماددی نییە، کە بەهایەکی بەکارهێنانی هەبێت. مارکس، هەمیشە جەختی لەسەر ئەوە دەکردەوە، کە کار بە تەنیا، تاکە سەرچاوەی سامانی ماددی نییە، هەر شتێک بەهای بەکارهێنانی هەبێت، کار باوکیەتی و زەویش دایکی. ئەو دەیگوت: کار و زەوی (یا سروشت) و نەیدەگوت خزمەتگوزاری، چون ئەو بە دایکە.

کە دەڤەری نەفڕین لە لایەن دەوڵەتانی ڕۆژاواوە بە بەشێک لە باشووری کوردستان پەسەند کرا، ئیدی هێزە سیاسییەکانی کورد لە 1991دا، لە کۆژوکەوان هاتنە خوارێ و شۆڕبوونەوە نێو باژێڕان و بوون بە سەرداری ئەو دەڤەرە. ئەوان دەستیان بەسەر وڵاتێکدا گرت، کە ڕێژیمی بەعس تەواوی ژێرخانی ئابووری تێکشکاندبوو و وڵاتێکی بەدگەڕاوی لە چێکردبوو. بەعس، بنەما و بنگەی ئابووریی باشووری کوردستانی لە ئابوورییەکی دامەزراو لەسەر کشتوکاڵ، ئاژەڵداری، ئاوایی خۆبەخێوکەر و بەرهەمهێنەری پێداویستییە سەرەتاییەکانی خۆی، کاری دەستیی و بەرهەمهێنانی هەندە کاڵای وەک پۆشاک و کەوش و کڵاش و کاری دار و تەختە و شیرەمەنی، کارگەی وردە بەرهەمهێنەری کاڵای ناوماڵ و زۆری دیکە، کە سەرچاوەی تەواوی ئەوانە ئاوایی و خاک و ئاو و ئاژەڵ و وەرزێر وکارگەر بوون، گۆڕیبوو بە وێرانەیەک، کە تێیدا نە ئاوایی و نەخاک و نەئاو و نەئاژەڵ و نەوەرزێر و نەکارگەری، هێشتبوو، هەمووی سڕیبووە. خاک و ئاوایی، وێران کرابوون و سووتێنرابوون و ڕووخێنرابوون، ئاو، ژاراو کرابوو، ئاژەڵ، لەگەڵ کاولکردنی گونددا، نەمان و ئاژەڵداران، ناچارکرابوون بە فرۆشتنیان و لەبەینبردنیان و وەرزێر و کارگەریی لادێییش، ناچاری بارکردن و ڕاگوێزتن کرابوون بە شاران یا بە ئۆردووگە زۆرەملێیەکان. حیزبە کوردییەکان، بەسەر ئەو ڕەوشەدا

هاتنە سەر کار.

پاش دامەزراندنی پەرلەمان و حوکوومەت، دەسەڵاتە کوردستانییەکە، لەبری تێکدان و سڕینەوەی تەواوی شوێنەواری بەعس و کردە و نەخشە و بەرنامە و ئەنجامی کارەکانی و کاریگەرییەکانی لەسەر جڤاکی کوردستان، بەوەی گوندەکان چێبکەنەوە و کەمەک بە وەرزێرەکان و لادێییانی پەڕیوەی شاران بکەن و بیانگەڕێنەوە بە ئاواییەکانیان و بە نێو خانووە قوڕەکانیان، کە خاوێنترین ژینگە بوون و لەبری ڕووخاندنی تەواوی ئۆردووگە زۆرەملێیەکان و لەبری ئەوەی ئاژەڵداری و کشتوکاڵ بکەنە بنەمای ئابووری وڵات، ئەوان، ئابوورییەکی بێ بەرنامە و بێ نەخشە و پاشکۆی هەر چوار دەوڵەتانی دەوروبەری کوردستانیان هێنایە گۆڕێ. ئابووری خزمەتگوزار(Service economy) وەک لە ئەدەبی بەرژوازیدا پێی دەگوترێ، ئابووری بەرخۆر نەک ئابووری بەرهەمهێنەریان چێکرد. ئابوورییەکیان پیادەکرد، لە هیچ نەدەچوو و نموونەی لە جیهاندا نەبوو.

زۆرینەی سەران و بەرپرسانی حیزب، ئەوانەی لە چیا، خۆیان بە مامۆستای شۆڕشگێڕی و جەنگاوەری دەزانی و گەلێ جاران لەسەر سۆسیالیزم و مارکسیزم و ماویزم و زۆرێکی دیکە لەو ئیزمانە، ڕایان لە کەس نەبوو و خۆیان بە ڕاستینەی ئەو هەموو ئیزمانە دەزانی، لە ساڵانێکی کەمدا، لەگەڵ چینە بەرژوازییە هەلپەرستەکەی نێو شار، دەستیان تێکەڵ کرد و دەستیان بەسەر ئابووری وڵاتدا گرت و بە خۆیان، دەمامک و جلکی شۆڕش و جەنگ و مامۆستایی و سۆسیالیستییان تووڕدا و گیرفانەکانیان بەرین بەرین کردەوە و سەرتاپای لەش و جلکیان بوونە شۆڕتە و خورج و هەڵ و هەرچی کونوقوژبنەکیان لەو دنیایە شک دەبرد، پڕیانکرد لە پارەوپووڵ. پارەیان بە ژوور و هەدەی پێاوپێ، بە لۆری، بە میلیۆن و بیلیۆن دۆلار دەژمارد و شانازییان بە بوونی میلیۆنەر و بیلیۆنەرانی کوردستانەوە دەکرد. زەویان داگیرکرد. خانوو و تەلار و کۆشک و باخیان، دروستکرد. کۆمپانیایان بە میلیۆنان دۆلار پێکەوەنا. بە سڕینەوەی بازاڕی کۆنی جاران و فرۆشگەی گچکە و کاری دەستی و خۆماڵی، ئەمان مۆڵی زل و زەلام، نەک دانەیەک دەیانیان قوتکردەوە، کە یەک شتی خۆماڵیی تێدا نییە و سەرلەبەری هاوردەیە. ژن و زارەکیان، هەموو کرانە مووچەخۆر و هەموو تایبەتمەندییەکیان بە دابین کران. سەدان پاسەوانیان وەدووی خۆ خست.

ئەوان بە خۆیان بەکون فەیەکوون"کن فیکون"ەک، لە چەکدار و شۆڕشگێڕ و جەنگاوەر و سۆسیالیستەوە، کە لە ڕاستیدا هیچ یەکێک لەوانە

نەبوون و تەنێ بانگەشەی ئەوەیان دەکرد، بوون بە سەرمایەدار و هاوپشکی سەرمایەدار. بەو جۆرە چینێکی مشەخۆری مرۆڤخۆری پێکهاتوو لە: سەران و بەرپرسی حیزب و دەسەڵاتداران+ چینی نێوەندی بۆرژوازی، چینێکی نوێیان پێکهێنا، کە ڕەنگە ئەگەر ڕەوانشاد کارڵ مارکس، ئەستا لە ژیاندا بووایە، نەیتوانیایە ناوێکی لێ بنێ. ئەم چینە نوێیە بوو بە خودانی ئەو ئابوورییە مشەخۆرە، کە تا هەنووکە شیرازەی جڤاکی کوردستانی شڵ کردووە و هەڵوەشاندووەتەوە و هەرچی ڕایەڵە و پێوەندە کۆمەڵایەتییەکان و یادەوەرییە مێژووییەکان و فەرهەنگە ساکار و باو و ڕەسەنە گوندییەکانە، هەمووی لوولداوە و بەربەرە دەیانخاتە چاڵی فەرامۆشییەوە. هاتنەگۆڕێ و سەرهەڵدانی وەها چینێکی نوێ، لەسەر بنەمای ئەو پێکهاتەیە، لە هیچ هەژمار و لێکدانەوەیەکدا بە بیری هیچ کەسێکدا نەدەهات.

ئەو چینە نوێیە تێکەڵەیەی دەسەڵاتداران و بۆرژوازییە ناوەندەکان، بە هەردوویانەوە، کە ئیدی دەشێ وەک سەرمایەدار سەیر بکرێن، هەموو ئاوەز و چالاکی و زانیاری خۆیان خستە بواری خزمەتگوزارییەوە نەک بەرهەمهێنان. وەک ئاشکراشە، هەموو زیادەکردنێک لە بەرهەمهێنانی خزمەتگوزاریدا، زیادەکردنیشە بە تێچوونی ئەو کاڵانەی بەرهەمدەهێنرێن و دەخرێنە بازاڕ. بە تێچوونی سامانێک بە تەنێ خزمەتگوزارییەک، کە چ پەیوەندێکی بە بەهای بەکارهێنانەوە نییە، باری سەرشانی کاڵاکان و کڕیار و بەکارهێنەرانیان گران دەکات. کاتێک کەسێک کاڵایەک لە بازاڕ دەکڕێت، دەبێ تێچووی تەواوی خزمەتگوزارییەکانی، وەک: پێچانەوە، پڕکردن، گواستنەوە، پارەی باج و بانک و گومرک و گەنجینە، هەڵگرتن و دابەشکردن، کە ئەو کاڵایە تەواوی ئەوانەی لەنێو خۆدا هەڵگرتووە، بە ئەوەی هیچ سوودێکی بۆی هەبێت، دەبێ بیدات. ئەمە ئەو سیستەمە ئابوورییە نوێیەیە، کە ئابووری بۆرژوازی، مزدەدەرێتی و هەردەمە بە ناوێکەوە، دەمێک وەک ئابووری بازاڕ و دەمیک وەک ئابووری زانیاری و دەمێکیش وەک ئابووری ئازاد. دەردەکەوێ.

دەسەڵات و بۆرژوازییانی کوردستان(واتە: چینە مشەخۆرە نوێیەکە)، وەها ئابوورییەکیان بە کوردستان کردە دیاری. ئێوان، مەبایل، کاڵای ئەلیکترۆنی، ئۆتۆمبیل، جلکی مۆدەی ئەوروپایی، خۆراکی لە قوتووکراوی تورکیا و ئێران و وڵاتانی دیکە، هوتێل، گازینۆ، قومارخانە، مەیخانە، مەساجخانە، نۆکەر و کارگەری بیانی، ژنی فلیپینی و ئەسیووپیایی و تایلاندی، هەزاران باڵەخانە و تەلارخانەی بیست و سی نهۆمی، سەدان کەناڵی تەلیڤزیۆنی بە کڕێک و وەرانکەری

جڤاک، سەدان دەسگە و پەخشخانەی پەخش و بڵاوکردنەوەی بێبایەخ، نەخۆشخانەی تایبەتی گرانبەها، کە تەنێ چینە دەوڵەمەندە باڵاکە سوودمەندە لێی، خوێندنگە و زانستگەی تایبەت، کە بۆ منداڵە تەنبەڵ و تێڕە و تەوەزەلەکانی خێزانە دەوڵەمەندەکانە، هەزاران چێشتخانە، نێرگەلەخانە و بازاڕی جگەرەی قاچاخ، کە نموونەیان لە هیچ وەڵاتێکی جیهاندا، بێجگە لە کوردستان نابینییەوە و سەدان شتی بێبایەخ و ناپێویستی دیکەیان بۆ خەڵکی کوردستان، کردنە دیاری، کە تەنێ سوودیان بۆ گیرفانی خۆیان و زیانیان بۆ خەڵکی کوردستان هەبووە و هەیە.
ئەو ئابووریی بازاڕە، ئازادە، زانیارییە، کە ئەو چینە نوێیە کردیانە پۆشاکی جڤاکی کوردستان، بەو هەموو ڕەنگ و ناوە جوداکانییەوە، لەسەر یەک پایە و بنگە و ڕێباز ڕاوەستاوە، ئەویش هێشتنەوەی پتر لە نیوەی هێزی کارە، هێزی کارگەر و جووتیار و وەرزێر، هێزی بەرهەمهێنەر، بە بێکاری. چون ئەو هێزی کارە پڕتوانست و پڕهێز و وزە و هیوا و ئامانجە، لە لایەن چینە باڵادەستەکەوە(بەرپرسانی حیزب و دەسەڵات و چینە ناوەندەکەوە) بۆ مەبەستی دیکە بەکارهێنران، ئەوان کران بە، پاسەوان، شوان، گاوان، باخەوان، قەلەوان، چاید□ن□ر، چێشتلێنەر، سەگەوان، ئاژۆر، دەرگەوان، پۆلیس و دەیان کاری بێکەڵکی بێنرخی دیکە، لە ماڵ و جێی کار و شوێنی ڕابواردنی ئەو چینە باڵادەستە. ئەوەی، چینە باڵادەستەکە، ب□ ناوی کارەوە، بۆ هێزی کار دەیژمێرێت، تەنێ پاراستنی بەرژەوەندە ئابووری و سیاسییەکانی خۆیانە و کەڵەکەکردنی پتری سەرمایەیە و بێجگە لە بێکاری بۆ چین□ ه□زارەکەش، هیچی دیکە نییە. ئەو هێزی کارە، سەرگەرمی شتێک د□ک□ر□، کە بێ بەرهەم و وزەفەو تێن و سستکردن و مراندنی توانست و ئومێدەکانە. بێکارییەکە، بەرهەمهێنەری هیچ بەهایەک نییە، کە بشێ بگ□□ر□تەوە و سوودێک بە جڤاکی کوردستان و مرۆڤایەتی بگەیەنێت. ئەوەش ڕێک پەکخستن و زیانپێگەیاندنی بەرهەمهێنەرە ڕاستینەکانە (کارگەران و وەرزێران).

گرنگیدان بە خزمەتگوزاری و بانگەشەی ئەوەی، کە مرۆڤی سەردەم هێندەی پێویستی بە خوێندن و بارهێنان و فەرهەنگ و مۆسیقا و وەرزش و مۆبایل و تەلیڤزیۆن و ئۆتۆمبیل و خۆراکی قوتوو و مۆدەی پۆشاکی ئەوروپایی و نێرگەلە و شامپۆ و دارودەرمانی ڕوومەت و پرچ و ئارایشتگە و دیکۆر و نەخش و نیگاری بیانی نەگونجاو و مۆبیلە و...سەدان پۆخڵەواتی دیکەی جڤاکی بۆرژوازی، هێندەی پێویستی بە کەوش وکراس و جلک و نان و ئاو و گەرمی و ساردی و ئەو شتانە نییە، تێزێکە چینە باڵا بۆرژوازییە سەرمایەدارە حیزبییەکەی کوردستان

وەک هەموو چینە ناوەندەکان و سەرمایەداران و سۆسیالدیموکراتەکان لە جیهاندا، پەرەی پێدەدەن و پشتی دەگرن.
چینی نێوەند، چینێکی مشەخۆرە و مارکس بە چینی بۆرجوازی بچووک یا وردە بۆرژوا(Petty Bourgeoisie)ناوی دەبات. ئەو چینە، هەرگیز ناتوانێت وەک هێزیکی بەرهەمهێنەر لە جڤاکە نوێیەکاندا، پێگەی سەروەری وەدەستبهێنێت و بۆ وەها ئەرکێک سست و بێ وزەیە. چینی نێوەند، لەبەر ئەوەی خاوەنی ئامرازێکی بەرهەمهێنان نییە، کە بتوانێت هەموو پێویستییە بنەڕەتییەکانی جڤاک دابین بکات، بۆیە ناتوانێت سیستمێکی جڤاکیی سەقامگیر و چەسپاو دابمەزرێنێت. ئەم چینە بانگەشەی ئەوە دەکات، کە خودانی زانیارییە، بۆیە ئاڵای”ئابووری زانیاری” هەڵدەکات، لە زانیاری، ئامرازی بەرهەمهێنان نییە. زانیاری، لە کۆمەککردن بە ئامرازەکانی بەرهەمهێنان زیاتر، تێناپەڕێت، مرۆڤ هەر لەمێژە بەبێ زانیاری نەیتوانیوە ساکارترین ئامێرەکانی بەرهەمهێنان بەکاربهێنێت. دیارە ئەو زانیارییانەی پێویست بوونە بۆ دروستکردنی چەرخ لەو زانیارییانەی، کە ئەمڕۆ پێویستن بۆ دروستکردنی مووشەک یا بۆمبی ئەتۆم، پێشکەوتووتر و باڵاتر بوونە. زانیاری، ئامرازی بەرهەمهێنان نییە و تایبەتیش نییە بە دابەشکردنی کار، تا چینێکی جڤاکی پسپۆڕ لە بەرهەمهێنانی زانیاریدا چێ ببێت. پەیوەندی دیالیکتیکی کارگەر بە ئامرازەکانی بەرهەمهێنانەوە، ئەو پزدانەیە، کە هەموو زانیارییە جیاوازەکانی تێدا دەئافرێن، چون چینی ناوەند بێجگە لە خزمەتگوزاری هیچی دیکە بەرهەم ناهێنێت. ئەو چینە خاوەنی ئامرازی بەرهەمهێنان نییە تا بتوانێت سامانی نەتەوەیی بەرهەم بهێنێت.
بەم ئابوورییە خزمەتگوزارییە مشەخۆرە، وابەستەیەی داهاتی نەفت و هاوردەی هەموو شتێک، لە تەماتە و هێلکە و ساوەر و هەزاران پێویستی دیکەوە لە هەندەرانەوە، بەم ئابوورییە، کە تەلار و باڵەخانە بە حەلحەلەی ئاسمان بەرزدەکاتەوە، بەم ئابوورییە، کە شانازی بە زیادکردنی ژمارەی ئۆتۆمبیل و کۆمپیووتەر و مۆبایلەوە دەکات، بەم ئابوورییەوە، کە هەژار هەژارتر دەکات و دەوڵەمەند دەوڵەمەندتر و بە…بە…بە و هەزاران بەی دیکە، هەرگیز کوردستان ناگاتە جێگەیەک و تا دێت پتر دادەتەپێ. چارەسەر ئابوورییەکی کشتوکاڵییە وەک بنگە و بیناکردنی پێشەسازییەکە لەسەر ئەو بنگەیە. ئابوورییەک دەوڵەت، دەوڵەتی خەڵک و مرۆڤ ئاسایی و هەژارەکانی کوردستان، بەڕێوەی ببات. ئابوورییەک هێزی کار تێیدا نەرەی خۆی ببینێ و بەرهەمهێنەر و وزە بەخش بێت و دواڕۆژ دروست بکات. ئابوورییەک ئەگەر سەدلەسەدیش سۆسیالیستی نەبێت، ڕێژە زۆرەکەی

سۆسیالیستی بێت. ئابوورییەک دەستی بەرپرس و حیزب و دەسەڵاتدار و ئەو چینە ناوەندە، کورت بکاتەوە و لە دوایدا بیبڕێ، ئابوورییەک بەها بە مرۆڤەکانی خوارەی پلەکانی جڤاک بگەڕێتەوە، نەک هەندەی دی لە قوڕیان بگرێ.

قانیعی شاعیر(1898 – 1965)، لە شیعرێکیدا بە ناوی"پێنج خشتەکی لەسەر شیعری موفتی پێنجوێنی" دەڵێ:

بۆ شانەی خاکەکەم ڕازیم و ئەیپۆشم هەتا مردن
لە فاسۆن و گەبەردین تا ئەبەد سەڵتە و کەوا ناکەم

لە شیعرێکی دیکەیشیدا بە ناوی "بۆ چییە؟" دەڵێ:

تا کەڵاشی بەنچنی ژێرەحکەمی خۆم دەسبدا
قەندەرەی تەسک و تروسک و لار و خوارم بۆچییە؟
تا سەبیلی زەرد و سووری فیتکەدووری خۆم ببێ
فەتەفەتی نەرگەلە و تەپی سیغارم بۆچییە؟
شەربەتی هەرمێ لەت و دۆشاوی شەکەم دەسکەوێ
ئارەق و تریاکی هەروەک ژەهرەمارم بۆچییە؟
نەی کە شومشاڵە عەزیزم، سەد گرامافۆن ئەژی
سازی شومشاڵم ببێ من عوود و تارم بۆچییە؟
ڕانک و چۆخەم دەسکەوێ، چیمە لە فاسۆن و حەریر؟
جاوی خۆماڵیم ببێ چیتی توجارم بۆچییە؟
(بانی خۆڵان) ئاوەدان بێ بۆ قەڵەم بۆ کوردەکان
تازە ئیتر ئووچی پیسی بێدنیگارم بۆچییە؟
تا ببێ بەفراو و مەرگ و چیمەن ئەڵاخی خۆم
ئاوی سوێر و دەکەزەردەی گەرمەسارم بۆچییە؟

حەفتا ساڵێک پێش ئەمڕۆ، قانیعی شاعیر، ئەوەی گوتووە، ئەو قسانە بۆ ئێستاش کۆن نین و کاتیان بەسەر نەچووە. ئێستاش کۆمەڵی کوردستان پێویستی بە گەڕانەوەیە بۆ خۆ، بە دۆزینەوەی خۆ، بە لەسەرپێی خۆ ڕاوەستان. کۆمەڵ و نەتەوە و گەل و خەڵک و وڵاتی پاشکۆ و تەوەزەل و بێبەرهەم و خۆهەڵواس و چاولەدەست و چاولەدووی کۆمەک و خێری ئەم و ئەو و بەرخۆر، هەرگیز ناتوانێت بگاتە ئامانج و هەمیشە لە دەرەوەی مێژوو دەمێنێتەوە.

2019 – 01 – 22

ژن ، لە قوربانییەوە بۆ مرۆڤێکی بوێر، لە رۆمانی (رۆژ لێرەوە هەڵدێ)1 …. سارا فەقێ خدر

“رۆمان بەوە گەشە ناکات ،کە تێکستێک بهێنین و عاشقانە بەباڵایدا هەڵبڵێین ، یان رۆژنامەنووسانە هەواڵ وراپۆرت لەبارەیەوە بڵاوبکەینەوە ، یان بە پشبەستن بەهەستی خۆمان رووکەشانە لێکدانەوەی بۆ بکەین . رۆمان بە کۆمەگی خوێندنەوەی قووڵ و رەخنەی سەنگین ،بەرەو پێش دەچێ “2

” رۆژ لێرەوە هەڵدێ ” ناونیشانی نوێترین رۆمانی خاتو رووناک شوانییە ، وەک خوێنەرێک ، ویستم چەند سەرنجێکی لەسەر بنووسم . خۆزگە ناونیشانەکەی (خۆر لێرەوە هەڵدێ) بایە . چونکە خۆر بەرامبەر (شمس)ی عەرەبییە و رۆژ بەرامبەر (یوم) واتە رۆژەکانی هەفتە یە .

ئەم رۆمانە بەپێچەوانەی زۆربەی ئەو رۆمانانەی کەپێشتر لە لایەن ژن یان پیاوانەوە نوسراون ، ژن تەنیا وەک قوربانی وێنا ناکا ، بەڵکو لە کۆتاییدا بە هەوڵدانی خۆی شکۆ و ئیرادەی بۆ دەگەڕێتەوە . پێمان دەڵێ ئەگەر ئافرەت بیەوێ دەتوانێ دەروازەی ئازادی خۆی و ئەوانی دیکەش بدۆزێتەوە .ئاماژەیەکیشە بۆ ئەو ئاستەی ژنی کورد لەم ساڵانەی دواییدا لەکوردستان و جیهاندا پێیگەیشتووە .

پاڵەوانی رۆمانەکە کچێکە بەناوی “سەراب ” سەرەتا وەک هەر ژنێکی ئەم وڵاتە ، قوربانی دەستی کلتووری باوی کۆمەڵگە یە و ژیانیکی سەخت و کۆیلانە دەژی . وەک کەرستەیەکی بازرگانیی بۆ خزمەت و تێرکردنی ئارەزووەکان تەماشادەکرێ .هەر لە منداڵییەوە خەمێک دەیداتە دەست خەمیکی دیکە و چەندجارێک کۆستی دەکەوێ وکەسانی نزیکی لە تەمەنێکی زوودا لەدەستدەدا . قۆناغەکانی ژیانی لە وێستگەی جیاجیا دا بەسەردەبا . منداڵیی لەگەڕەکی بابولشەیخی بەغدا ، هەرزەکاریی لە خانوویەکی لەشفرۆشی لە سلێمانی ، لە هەولێر بە بازرگانێک دەفرۆشرێ . ودواجار لە کەرکوک خۆی دەبینێتەوە . ناوەکەی پێ بەپێستی ژیانییەتی . لەماڵەکەی کەرکوک بەهۆی روداوێکەوە هەلی بۆ دەڕەخسێ و دەتوانێ رابکا و رۆژنامە نووسێکیش کەلەوێ بەندکراوە ، ئازادبکا .ماوەیەک لە ماڵی پووری

رۆژنامە نوسەکە دەمێنێتەوە کە ژنێکی تەنیایە وگرنگیی زۆر بە سەراب دەدا . لەوێ هەست بەمرۆڤبوونی خۆی دەکاو ناوەکەشی دەگۆڕێ بە (ئەوین) . "لەگەڵ هەمو جوڵەیەکی میمکە ئاهوودا دڵی دەبزوا ، هەستی دەکرد مرۆڤێکی ئاساییە ولە ماڵێکی ئاساییدایە ، ئەو ماڵەی خەونی پێوەدەبینی و تەمەنێک بوو لێی ونببوو ."3

هەر لەو ماڵەوە کۆمەڵە مرۆڤێکی دیکە دەناسێ کە لە ڕێخراوێکدا کاردەکەن وهاوڕییەکی خۆی دەبینێتەوە .بەهۆی ئەوانەوە بەرچاوی ڕۆشنتر دەبێتەوە . پێشتریش سەرکەشی ڕۆژنامەنووس کاریگەری لەسەر بیرکردنەوەکانی داناوە ، بۆیە ڕێکخراوەکە تینوێتی ئەو ناشکێنێ ڕۆژێک بەتەنیا ڕێگای دەرەوی شار دەگرێتە بەر ودەچێتە شاخ و پەیوەندی بە کچانی خۆرەوە دەکا .

چیرۆکەکە تەنیا گێڕەرەوەیەکی هەیە ، کە بە شێوەی کەسی سێیەم دەدوێ . لە دەستپێکی ڕۆمانەکەدا ، شوێن ژوورێکە لە قەدپاڵی چیایەکدا ، پاڵەوانی ڕۆمانەکە بەهۆی گۆرانییەکی (تارا جاف) ە وە ، خەیاڵی دەچێتەوە بۆ سەردەمی منداڵیی . ئیدی بۆ پسانەوە ، ڕووداوەکان بەدوای یەکدا دێن و لە کۆتایی دەچینەوە هەمان شوێن .لەکاتی خوێندنەوەدا هەست بە بێزاریی ناکەی و حەزدەکەی بە دوای ژیانی پاڵەوانەکەدا بڕۆی .نوسەر کەمتر خەیاڵی بەکارهێناوەو واقیعیانە و بۆ ئاڵۆزی بەسەرهاتەکان دەگێڕێتەوە .

خاڵێکی دیکە کەدەمەوێ باسی بکەم ، زمانی نوسینی ڕۆمانەکەیە . نوسەر بەسەر زماندا زاڵە و لە وشەی کوردیی پەتیی پەکیناکەوێ . بەڵام لە هەندێ شوێندا لەزمانی ستاندارد دوور دەکەوێتەوە و زاراوەی چەند ناوچەیەک بەکاردێنێ . لەو کاتەدا کە ڕووداوەکان دێنەوە کەرکوک ، زمان پاراوترە لە چاو بەشەکانی دیکە .

ڕاناوی لکاوی (ن) ی کۆ، لەهەندێک شوێنی ڕۆمانەکە بە زیادە بەکارهاتووە . بۆ نموونە؛

* " هەواڵی ڕووداوی کۆڵانە تەنگەبەرەکەی باب ئەلشێخ ، سەردێڕی هەواڵی تیڤی وڕادیۆکان ، ڕووپەڵی ڕۆژنامەو گۆڤارەکانی پڕکردن "4

دەبوو بنوسرێ (پڕکرد) چونکە بکەر (هەواڵ یان ڕوداو) تاکە . هەواڵی یەکەمیش زیادە ، دەکرا بەم شێوەیە بایە ؛

(ڕوداوی کۆڵانە تەنگەبەرەکەی بابولشێخ ، سەردێڕی هەواڵی تیڤی وڕادیۆکان و ڕووپەڵی ڕۆژنامەو گۆڤارەکانی پڕکرد) .

* " ژنێکی باریکەلەی بەژن مامناوەندی مایکرۆفۆنێکی بەدەستەوەبوو و دەدوا ، ئەوانی تریش جارجارێ چەپڵەیان بۆ لێدەدان ."5

دەبوو بنوسرێ ؛ چەپڵەیان بۆ لێدەدا . چونکە ژنەکە تاکە و

چەپڵەکان بۆ ئەو لێدراون .
لەکۆتاییدا دەستخۆشی زۆرم بۆ نووسەر و وەرگێڕ خاتو رووناک شوانیی ، بە ئومێدی بەردەوامیی و بەرهەمی دیکە بۆ خزمەتی ئەدەبی کوردی و دۆزی ژنان و ئازادی تاک .

سارا فەقێ خدر
کانوونی دووەمی2019

سەرچاوە کان :-

– ڕۆژ لێرەوە هەڵدێ – ڕۆمان – نووسینی رووناک شوانی – چاپی یەکەم 2018 – چاپخانەی ئەندێشە
2 – (ڕۆمان و ژیننامە) – توێژینەوەی ئەدەبی – نوسینی حەمە سەعید حەسەن – چاپی یەکەم 2018 – ناوەندی ئاوێر بۆ چاپ و بڵاوکردنەوە – لا 46
3- ڕۆژ لێرەوە هەڵدێ – لا 123
4- هەمان سەرچاوە – لا 65
5- هەمان سەرچاوە لا 93

مانادۆراس .... چیرۆک ..نووسینی: موئەیەد مەحمود (کاردۆ)

ئێوارەیەکی درەنگ بوو، دونیا کش و مات.ژنان خەریکی ئامادە کردنی سفرەی ئیوارە بوون،پیاوانیش بەدیار تیڤییەکانەوە تەماشای ئەو دراما و پڕۆگرامانەیان دەکرد کە کەناڵەکان زۆر و زەبەندەکانی سەتەلایت پەخشی دەکردن.ڕۆژێکی ئاسایی بوو، جگە لە درەی نەو هەواڵەکان و گۆڕانەوەی پڕوپاگەندەکان و دەرچوونی ئاخ و حەسرەتەکان لە سینگی گەلێکی غەزەب لە گیراو ،هیچی تری تیا نەبوو.ئەو ئێوارەیە کەس بیری لەوە نەدەکردەوە کە شتێک چاوەڕوانی دەیان ساڵیان بۆ تەکاندانێک بەو وەزعە نالەبارەی کە تێی کەوتوون

بهەژێنیت.لە پڕ دەنگێکی بەرز کە قەت لە مێژوودا دەنگی وا نەبیستراوە ،گوێی تاک بە تاکی خەڵکی عێراقی لەراندەوە.دەنگێک شووشەی بە هیچ پەنجەرەیەکەوە نەهێشت.خانوویەکی زۆر درزی تێکەوت و هەندێکیشیان داتەپین.ترسێک کە بە ترسی پێش مردن ئەچوو لە دڵی تاک بە تاکی ئەو ووڵاتە نیشت.دوعا و پاڕانەوە وەک باران ئاسمانی گرتەوەو مەلاکانیش کە خۆیان بۆ بانگی مەغریب ئامادە کردبوو لە مایکریفۆنەکانەوە بە ناوی خەڵکێکی ڕەش و ڕووت و بەد بەخت و بێچارەوە داوای شەفاعەتیان دەکرد.کەرەکان زۆرترین چاویان لەسەر بوو،خەڵکەکە چاوەڕوانی کەری دەجالیان دەکرد،چونکە مەلاکان بە جۆرێک لە خوا دەپاڕانەوە کە ئەمە ئاخری زەمان بێت.لە تیقییەکانەوە بانگەواز بۆ ئەوانە دەکرا کە کەری دەجال ئەبینن بە زووترین کات شوێنەکەی دەست نیشان بکەن.خەڵکێکی زۆریش چاوەڕوانی دەرکەوتنی ئیمامی مەهدی بوون.نەجەف و کەربەلا کەسێکی تریان نە دەگرت.بەشێکی زۆریان بە پێیان و زۆریشیان بە پێی پەتی خۆیان گەیانبووە ئەوێ،بێ گومان خەڵکێکیش بە پڕادۆ و ئەڤەڵۆن.

ئەو بۆچوونە پووکایەوە.بۆمبی ئەتۆمییە،ئەمە ڕای زاڵ بوو پاش پووکانەوەی ئەگەری ئاخر زەمان.هەندێک دەیان ووت ئەمریکایە و لە وەزعەکە توڕەیەو تۆڵەی ئەو سەربازانە ئەکاتەوە کە لە هەردوو شەڕی کەنداو و شەڕەکانی تر لە دەستی داون و ئەو پارانەش کە لە عێراقدا خەرجی کردووە.هەندێک دەیان ووت ڕووسیایە و کەمیش نەبوون ئەوانەی کە پێیان وابوو بەریتانیایە.بۆ وەرگرتنی زانیاری هەموو بە دیار کەناڵە بیانییەکانی هەواڵ دانیشتن و چاوەڕوانی ئەوەیان دەکرد کە گرێی ئەم ڕووداوەیان بۆ بکەنەوە.`

ساتە وەختی تەقینەوەکە :-

لە بیابانەکانی عێراقدا دەعبایەکی بێ شومار دەرکەوتن ،ئەمەنە زل و زەبەلاح بوون دەیناسۆڕیان دەکرد بە پاروویەک . ئەم دەعبایانە تواناییەکی لە ڕادە بەدەریان هەبوو ،هەستەکانیان هەزاران جار لە هەستی مر□ق ب□هێزتر بوو.لە دووری دەیان کیلۆمەترەوە بۆنی شتیان دەکرد و چاویشیان بە قەد ئەوە حوکمی دەکرد.ئەمانە لە یەک کاتدا توانای بۆمباران کردنی چەندین شوێنیان هەبوو.دیقەتی پێکانی ئامانجەکان لای ئەوان وەک هیچ چەکێکی ئەم سەردەمە نەبوو.ئەوان هەڵەیان نەدەکرد،چیان بویستایە لە چەند ساتێکدا دەیان کردە ئامانج و هەپروون بە هەپروونیان دەکرد.تا بڵێی زیرەک و بە ئاگا بوون گوێیان لە دەنگی پێی مێروولەش دەبوو.ئەوان نەدەخەوتن هەمیشە چاوکراوە و بەخەبەر بوون و هیچیشیان نەدەخوارد ،تێکەڵەیەک بوون

لە ڕۆبۆت و بوونەوەر.

لە نێو ئاپوورای ئەو دەعبایانەوە بوونەوەرێکی کەڵەگەت دەرکەوت، بەژن و باڵای سێ بەقەد بەژن و باڵای کەڵەگەترین مرۆڤ دەبوو.،چاوەکانی دەبریقانەوە و لەپی دەستیشی بە قەد سەرە بێڵێک دەبوو.ڕیشێکی پیاوانە دەم و چاوی شاردبۆوە و قژێکی ژنانەش بەسەر و شانیدا هاتبووە خوار، بە جۆرێک کەس نەیدەزانی ژنە یان پیاو.کە ئەو دەرکەوت دەعباکان هەموو چاویان تێبڕی و چاوەڕوانی فەرمان بوون.دەستی ڕاستی هەڵبڕی و هێنایە خوارەوە.دەعباکان هەموو لەسەر ئەژنۆ دانیشتن.بە دەنگێکی گڕی ئەفسووناوی کەوتە قسە کردن بۆ دەعباکان.

(بیرتان نەچێت ئێمە بۆچی لێرەین،کارێکم ناوێت پێچەوانەی ئەو ئامانجە بێت کە بۆی هاتووین.کەس بەبێ پرسی من خاڵی سەر باڵی پەپوولەیەکیش ناڕوشێنیت.کەمێکی تر بەرەو بەغا بەڕێ دەکەوین، بەشێکتان لەگەڵ من دێن و ئەوانی تریش بە شار و شارۆچکە و لادێکاندا بڵاو دەبنەوە.ئاگادار بن ئەمەنە نەرم بڕۆن بەڕێوە زیان بە زەمینی بەر پێتان نەگەیەنن،خۆتان لە خانوو و باڵەخانە بەرزەکان بپارێزن.بەدەم کەسەوە پی مەکەنن و مۆڕەش لە کەس مەکەن.کەس تاوانبار نییە تا من بڕیاری لەسەر نەدەم.ئێستاش هەریەکە و بەرەو شوێنی دیاریکراوی خۆی بچێت.

هەموویان هەستانە سەر پێ و هەر کۆمەڵەو بەلایەکدا ڕۆی هەندێکیشیان لەگەڵ بوونەوەرە کەڵەگەتەکە بەرەو بەغا بەڕێ کەوتن.

بەغا/مەیدانی ئازادی

بوونەوەرە کەڵەگەتەکە وەستاوە دەعباکان چوار دەوریان گرتووە.کەس دیار نییە.خەڵکی بەغا و بگرە خەڵکی شارەکانی تریش لە ماڵ خۆیان حەشار داوە. ترسێکی گەورە دای گرتوون و هەزار و یەک خەیاڵ و لێکدانەوە و بۆچوون مێشکی بەگیر هێناون.کێن ئەمانە ،بۆ چی و لە کوێوە هاتوون؟ بۆچوونێک ک□ بەسەر هەموو بۆچوونەکانی تر خۆی زاڵ کردبوو ئەوە بوو کە ئەمانە لە ئەستێرەیەکی ترەوە بۆ داگیرکردن و تاڵان کردنی زەوی هاتبن.هەندێک دەیان ووت هەموومان دەکوژن،هەبوو دەی ووت هەموومان لەگەڵ خۆیان دەبەن بۆ ئەستێرەکەی خۆیان،هەشبوو دەی ووت کەشفێکی زەوی دەکەن و لێی دەکۆڵنەوە و هەرچیان پێویست بێت دەیبەن و دەڕۆن، بەڵام ئەوەی کە لە هەموو ماڵێک میوان بوو ،ترسێکی بێ سنوور، بەڵکو تۆقین بوو.

دڵەراوکێیەک بە خەڵکەوە دیار بوو کەس نانی بۆ نەدەخورا.

بوونەوەرە کەڵەگەتەکە دەنگێکی بەرزی ئەفسوناوی هەبوو ،گەر بیویستایە لە دووری هەزاران کیلۆمەترەوە دەنگی دەبیسترا و بەشێک

لە وڵاتانی دراوسێش گوێیان لێی دەبوو..ئەو دەیزانی هەمووان دەترسن و دەشی زانی کەس بە بینی نایەت ، بۆیە دەستی کرد بە قسە کردن.

من ناوم مانادەراسە، ئێمە لە هەسارەی ڤاناتەنیسەوە هاتووین.هەزاران ساڵە چاودێری زەوی و چەند هەسارەیەکی تر دەکەین کە ژیانی تیایە،بەڵام قەت نەمان ویستووە تێکەڵ بە کار و بار و ژیانی هیچیەک لەو هەسارانە بین،چونکە هیچ خاڵێکی هاوبەش لە نێوان ئێمە و ئەواندا نییە.ئێمە زیرەکترین بوونەوەری گەردوونین ،تواناییەکانمان بە بەراورد بە تواناییەکانی ئێوە ملیۆنەها جار زیاترە.ئەزانم هەمووتان دەتانەوێ بزانن ئێمە بۆچی هاتووین و نیازمان چییە.بۆیە باش گوێ بگرن.

هەسارەکەی ئێمە پڕە لە بوونەوەری زیرەک و لێهاتوو،ساڵانە پێشبڕکێیەک بۆ دەستنیشان کردنی زیرەکترین و بەتواناترین بوونەوەر بەڕێوە دەچێت. بۆ ماوەی سەد ساڵە من بە پلەی یەکەم دەردەچووم .ئەمساڵ بوونەوەرێکی تر ململانێیەکی سەرسەختانەی لەگەڵدا کردم ، ئەو ناوی مانافێریسە .من و ئەو بۆ ماوەی دوو مانگ بە چەندین شێوە تاقی کراینەوە.لە هەموویاندا دەرچووین،هەزارەها پرسیارمان ئاڕاستە کرا وەڵامی هەموو پرسیارەکانمان بە دروستی دایەوە..هیچ ڕێگایەک نەما بیگرنە بەر بۆ تاقی کردنەوەمان، بەڵام هیچمان بەسەر ئەوی تردا سەر نەکەوت.ئەبوایە کەسێکمان وەک براوە دەست نیشان بکەن..بۆ یەکلا کردنەوەی ئەم کێشەیە پەنایان بردە بەر ئەراڤاراس ،ئەو کاروباری ئەستێرەکەمان بەڕێوە دەبات،ئەوەی کە ` ئەوە پێی دەڵێن سەرۆکی حوکمەت یان دەوڵەت .ئەو پێشنیارێکی کرد کە بریتی بوو لە ناردنی مانافێریس بۆ ناوچەیەک لە هەسارەی تێکانەسار و منیش بۆ عێراق.ئەراڤاراس پێی ووتم،لەسەر زەوی وڵاتێک هەیە بە ناوی عێراق ، پێیەتی لە شتی سەیر و سەمەر،ئەوان حکومەتیان هەیەو بڕیاریان نییە،پەرلەمانیان هەیەو یاسایان نییە،نەوتیان هەیە و خەڵکەکەی لە زستاندا سەرمایەتی،بودجەیەکی زەبەلاحیان هەیەو خەڵکەکەی برسییە،ووتی ئەمانەو چەندین کێشەی تر کە مەحاڵە بەخۆیان چارەسەر بکرێت.ووتی تۆ ئەڕۆیت و پێنج ساڵ ماوەت هەیە بۆ بوونیات نانەوەی ئەو وڵاتە و بنبڕ کردنی کێشەکانیان و دابین کردنی خۆشگوزەرانی بۆ هاوڵاتییەکانی.مانافێریسیش بۆ هەمان مەبەست ئەچێت بۆ ئەو ناوچەیەی هەسارەی تێکانەسار کە کێشەکانیان هاوشێوەی کێشەکانی عێراقە.هەر کامێکتان لە ماوەی ئەو پێنج ساڵەدا توانیتان کارێکی باشتر ئەنجام بدەن ئەو نازناوەکە دەباتەوە.

من بەر لەوەی بێم بۆ ئێرە یەک سەعات لێکۆڵینەوەم لەسەر

هەسارەکەتان بە گشتی و عێراق بە تایبەتی کرد.ئێستا هەموو شتێک دەربارەی ئێوە ئەزانم.

ئەبێ ئەوە بزانن کە لەم ساتە وەختەوە من بڕیار دەری یەکەمم لەم وڵاتە ،کەس بۆی نییە گفتوگۆ لەسەر هیچ بڕیارێکم بکات.سوپایەکم هێناوە نەک هەر ووڵاتەکەتان بەڵکو دەتوانن لە چەند خولەکێکدا تەواوی زەوی بکەن بە خۆڵەمێش.،بەڵام لەوە گرنگتر ئەوەیە کە بزانن من دیکتاتۆرم و هاتووم بە پڕاکتیکێکی دکتاتۆرانەوە ئێوە بخەمەوە سەر ئەو سکەیەی کە بەرە و خۆشگوزەرانی و داد پەروەریتان ئەبات.تا بڵێیت میهرەبان دەبم و تا بشڵێیت بێ بەزەیی.میهرەبان لە ڕویی هەموو ئەوانەی کە بڕیار و فەرموودەکانم جێ بە جێ ئەکەن و کار و کردارەکانیان دەخەنە خزمەتی و بێ بەزەیی بەرامبەر ئەوانەی کە تەگەرە دەخەنە بەردەم ئامانجەکانم.
من بۆ یەکلا کردنەوەی کێشەکانتان پلانێکی پێنج ساڵیم داڕشتووە کە بریتییە لە:

یەکەم :
هەرچی حیزب و ڕێکخراوی سیاسی و مەدەنییە هەڵدەوەشێتەوە.
دووەم:
هەڵوەشاندنەوەی حوکمەت و پەرلەمان و هەموو دام ودەزگاکان.
سێیەم:
هەڵوەشاندنەوەی سوپا و میلیشیا و هێزەکانی پۆلیس و ئاسایش و هەموو هێزە چەکدارەکانی تر.
چوارەم:
پێکهێنانی حوکمەتێکی کاتیی لە کەسانێک کە پێشتر هیچ پۆستێکی دەوڵەتی و سیاسییان نەبووە و ئەندامی هیچ حیزب و گرووپێک نەبوونە
پێنجەم:
هەر کەسێک لە ماوەی ڕابردوودا بە شێوەیەکی ناشەرعی و نا یاسایی هەر بڕە پارەیەکی حوکمەتی خواردووە یان کەوتۆتە لا پێویستە لە ماوەی یەک مانگدا ڕادەستی حوکمەتە کاتییەکەی بکاتەوە.دڵنیاشتان دەکەینەوە کە هەموو دۆکیومێنتەکانمان لەلایە و هەرکەسێکیش بەدەم ئەم داواکارییەوە نەیەت سزا دەدرێت.
شەشەم:
تا پێنج ساڵی تر هیچ هەڵبژاردنێک ناکرێت،وڵات ئەو حوکمەتە بەڕێوەی دەبات کە ئێمە هەڵی دەبژێرین.
حەوتەم:
پاش تەواو بوونی پێنج ساڵەکە ئێمە عێراق جێ دێڵین و حوکمەت دەست

دەکات بە ئامادەکردنی زەمینەکانی هەڵبژاردن و لە پاش هەڵبژاردنیش حیزبی براوە دەتوانێت حوکمەت پێک بێنێت.

هەشتەم:

لەماوەی ئەم پێنج ساڵەدا هەر گروپێک دەتوانێت حیزبی تازە پێک بێنێت لەسەر بنەمای خزمەت کردنی تەواوی خەڵکی عێراق و بەدەر لە هەستی تایەفەگەری و نەتەوەیی.هەموو حیزبەکیش دەبێت پڕۆژەیەکی دە ساڵیی بۆ بەڕێوەبردن و پێشخستنی عێراق و تەواکردنی کارەکانی حوکمەتە کاتییەکە هەبێت و دەتوانێت لە ماوەی ئەم پێنج ساڵەدا ئەندام گیری بکات و بەرنامە و پڕۆژە چاکسازییەکانی خۆی بە خەڵک بگەیەنێت

نۆیەم:

لەمەڕەوە دەست دەکەین بە وەرگرتنی سیفییەکانتان.هەرکەسێک لە خۆی ڕادەبینێت دەتوانێت سیفی بە هەر پۆستێک کە دەیەوێت پێشکەش بکات.هیچ مەرجێکمان بۆ خۆ کاندید کردن نییە جگە لە دەست پاکی و دڵسۆزی و نییەت چاکی.سیفی وەرگرتن لە پاش دوو هەفتە کۆتایی پێ دێت.

ئەمە پووختەی پلانەکەی منە و چاوەڕوانی سیفییەکانتان دەکەین بە پۆستەکانی حوکمەتە کاتییەکە.سوپاس بۆ گوێ گرتنتان.

خەڵکی عێراق کە ئەمەیان بیست دڵنیاییەکیان لەلا دروست بوو و وەڵامی زۆر پرسیاریان وەرگرتەوە و خۆشحاڵ بوون کە ئەوان بە مەرامێکی خراپ ڕوویان تێ نەکردوون.

خەڵکێکی زۆر دەستیان کرد بە ئامادە کردنی سیفییەکانیان.حیزب و ڕێکخراو و سیاسەت مەدارەکانی عێراق دەیان زانی بەرانگار بوونەی مانادەراس خۆ کوژییە ،بۆیە هەر زوو هەموان حیزبەکانیان هەڵوەشاندەوە . پەیتا پەیتا هێزە چەکدارەکان چەکەکانی خۆیان تەسلیم دەکردەوە تا وای لێهات ماڵەکان خاڵی بوونەوە لە هەموو جۆرە چەکێک.گەندەڵەکانیش بەو سەدان ملیار دۆلارەی کە هەڵیانلووشی بوو خەزێنەی دەوڵەتیان گەرم کردەوە.

ڕۆژی یەکەمی پاش ووتارەکە مانادەراس هەزارەها سیفی بەدەست گەیشت و تا دوو هەفتەکە کۆتایی هات ژمارەکە گەیشتە سەدان هەزار سیفی.

مانادەراس کە لە بەهێزترین کۆمپیوتەری ئەم سەردەمە زیرەک تر بوو بە خێراییەکی ڕادەبەدەر مامەڵەی لەگەڵ سیفییەکان کرد و کەسی شیاوی بۆ حوکمەتە کاتییەکە دەست نیشان کرد.ئەوانەی کە هەڵی بژاردبوون هەموو کەسی سادەو ساکاری نێو کۆمەڵگا بوون .دەیزانی هەڵبژاردنی ئەوان دەبێتە جێی سەرسوڕمانی هاولاتیان بۆیە لە ڕۆژی ئاشکەرا کردنی ناوەکاندا ووتی:

ئەمڕۆ پۆستەکانی حوکمەت دابەش دەکەین، هەروەها پوختەیەکیش لە سیڤی کاندیدکراوەکان دەخەینە بەرچاو. ئەزانم پێتان سەیر ئەبێت کە ئێوانمان بۆ ئەو پۆستانە هەڵبژاردووە، بۆیە پێم خۆشە پێتان بڵێم کە لای من نییەت و ڕاستگۆیی و دڵسۆزی دەکەوێتە پێش بڕوانامە و توانایی و لێهاتووییەوە. لە ئەنجامی کار کردندا دەتوانی ئەمانەی دوایی بەدەست بێنیت، بەڵام پێچەوانەکەی ڕاست نییە. هەروەها ئەوانەی کە پۆستەکان وەردەگرن گەر دوو دڵ بوون لە هەر بڕیارێک کە دەیانەوێ بیدەن، دەتوانن ڕاوێژ بە کەسی لێهاتووی بواری بڕیارەکە بکەن .

مانادێراس زۆر خۆی بە سیڤییەکانەوە خەریک نەکرد. ئەو کە ڕاستگۆیی و دڵسۆزی و نیەت چاکی لە هەر شتێکی تر بە گرنگتر بوو چەند سیڤییەکی هەڵبژارد کە خاوەنەکانیان کەسانی سادەو ساکار بوون و هیچ بڕوا نامەیەکیان نەبوو بگرە هەندێکیشیان نەخوێندەوار بوون. بۆ نموونە ئەو پیاوەی کە بە سەرۆکایەتی حوکمەت هەڵی بژاردبوو بەشێک لەسیڤییەکەی بەم شێوەیە بوو

(من یانزە مناڵم هەیە. لە پاش لەدایک بوونی مناڵە بچووکەکەمان هاوسەرەکەم بە نەخۆشییەک هەردوو چاوی لەدەستدا.. من سەرباری ئەوەی کەدە سەعات لە نانەوا خانەیەک گونکم ئەبێی، کە دەهاتمەوە بۆ ماڵ ئەرکە بەجێماوەکانی ماڵەوەشم ڕائەپەڕاند. هەر یانزە مناڵەکەم کۆلیژیان تەواو کردووە. کچ و کوڕێکم دکتۆرن و دوو کوڕو کچێکی ترم ئەندازیار و دوو کچ و کوڕێکیشم مامۆستان و کوڕێکم شانۆکارە و کچێکم ڕۆمان نووسە و کوڕەکەی تریشم پارێزەرە. ژنم بە هەموو کوڕەکانم هێناوە و کچەکانیشم هەموو شوویان کردووە. تا توانیبێتم نەم هێشتووە کاتم بە فیڕۆ بڕوات و بە یارمەتی مناڵەکانم خۆم فێری خوێندن و نووسین کردووە. لەو ئابلووقە ئابوورییەی کە بەسەر عێراقدا سەپێنرابوو من جۆرێکی تازەم لە ئارد داهێنا کە تێکەڵەیەک بوو لە چەند دانەوێڵەیەکی هەرزان و تەندروست، خەڵکێکی زۆر سوودیان لێ دەبینی. خانوویەکم بە شان و بازووی خۆم و مناڵەکانم درووست کردووە و هەموویانم لەوێدا پێ گەیاندووە. چیرۆک دەنووسم و تا ئێستا دوو کۆمەڵە چیرۆکم لە دوو توێی دوو کتێبدا بڵاو کردۆتەوە و ئێستاش سەرقاڵی لە چاپدانی کتێبی سێیەمم. لە پاش پێگەیاندنی مناڵەکانم سەفەرێکی زۆرم کردووە و بەچاوی فێربوونەوە لە کەلتور و فەرهەنگی گەلانی ئەو وڵاتانە ڕوانیوومە کە سەفەرم بۆ کردوون. مێژووی زۆربەی گەلانم خوێندۆتەوە و لە سەرکەوتن و شکستەکانیانم کۆڵیوەتەوە. من دەزانم هەموو کارێک بە پارە ئەنجام دەدرێت، بەڵام ئەگەر من ببم بە سەرۆکی حکومەت، وەزیرەکان لەسەر ئەوە ڕادێنم کە بە کەمترین پارە

باشترین کار ئەنجام بدەن)
سیفی وەزیری کارەبا کە هی ئافرەتێک بوو کە ژنی ماڵ بوو زۆر لەوە سادەتر بوو. لە بەشێکیدا هاتبوو
(مــن ســێ جــار کارەبــا گرتــوومی وپێنجەیەکــم بەو هۆکــارەوە قرتاوە.مناڵەکم لە بەفر و سەرما زۆرەکە بەدەم هیتەرەکی کوژاوەوە ڕەق بەتەوە.هەموو مانگێک سی هەزار لە مەعاشە دووسەد هەزارییەکەم دەدەم بە موەلیــدەی گەڕەک.لەو چــوار ئەمپێــرەش کە لە بەرامبەردا وەری دەگــرم دوو ئەمپێــری دەدەم بە دراوســێ نەدارەکەمــان.قەدری کارەبا لای منە و هەموو هەوڵێک دەدەم بە ئەوەی کارەبای بیست وچوار سەعاتی بگەیەنمە هەموو شار وشارۆچکەکان و بگرە لادێکانی عێراقیش)
ئەوەشی کە بە وەزیری توجارەت هەڵی بژاردبوو سیفییەکەی کەمتر لەوانی تر سادە نەبوو
(من عارەبانەیەکم هەیە میوە و سەوزەی لەسەر دەفرۆشم. هەموو بەیانییەک سەعات سێ لە خەو هەڵدەستم وخۆم دەگەیەنمە علوە، تاوەکو بە نرخێکی گونجاو باشترین میوە و سەوزە بەدەست بێنم.من هەمیشە لە پاش یەکسان کردنی هەردوو تای تەرازووەکەوە بە میوەیەک یان چەند چڵە سەوزەیەک لایەکیان قورستر ئەکەم.بە قەرزی کورت خایەن و درێژ خایەن ڕزقەکانم دەفرۆشم .من کە عارەبانەکەم سەرچاوەی بژێوی ژیانمە بە باشی دەیپارێزم .میوە و سەوزە ڕزیو و تێپیوەکان جیا دەکەمەوە و دەیــدەم بە باڵنــدەکان.کە هەســت دەکەم شتەکــانم دەمێننەوە، یان هەرزان فرۆشیان دەکەم، یانیش بە خۆڕایی دەیدەم بەوانەی کە توانای کڕینیان نییە)
بەم جۆرە مانــادەراس پۆســتەکانی دابەش کــرد وحکــومەت دەســتی بە کارەکانی کرد.مانادەراس بڕیاری دابوو هیچ دەست تێوەردانێک لە کار و بــاری حکومەتــدا نەکــات تەنهــا ئەو کاتــانە نەبــێت کە دەســت تێوەردانەکە دەبێت بە زەرورەت.

لەبەر ئەوەی عێراق لە هەموو ڕووەکانەوە وێران بوو، هەر کارێک دەکرا جێگای خۆی دەگرت.وەزیرەکان هەرکەسەو لای خۆیەوە ئەوەی بە پێویستیان زانــی کردیان.ســەرەتا بە هۆی نەشــارەزاییەوە دووچاری هەندێک گرفت بوون، بەڵام پاشتر بە یارمەتی خەڵکانی پسپۆڕ و شارەزا کارەکانیان ئاسانتر بۆوە.وڵاتانی دراوسێ لە سەرەتادا نەیان دەویست هاوکاری بەدیهێنانی ئامانجەکانی مانادەراس بکەن ،ئەوەیش کە گرەوی تەنها لەسەر عێراق کردبوو بەی نەبوو دەست لە کاروباری ئەوان وەردات،بەڵام دواتر وڵاتانی دراوسێ و هەموو وڵاتەکانی دونیا ملیان بە بەرژەوەندییەکانیان کەچ کرد و کەوتنە بازرگــانی کــردن و وەبەرهێنــان لە عێــراق.زۆری نەبــرد وڵــات

پێشکەوتنێکی بەرچاوی بە خۆیەوە بینی.جووتیارەکان هەموو بوون بە خاوەنی تراکتۆر و دڕاسە و ئۆتۆمبێلی پێویست بە گواستنەوەی بەرهەمەکانیان.بەرهەمە کشتوکاڵییەکان ئەمەنە زیادیان کرد ،بەشێکی ڕەوانەی وڵاتانی دراوسێ دەکرا.کارگەیەکی زۆر دامەزراو خەڵکێکی زۆری لە بێکاری ڕزگار کرد.کارەبا لە هەموو شارۆچکە و لادێکان بیست و چوار سەعات هەبوو، تەنانەت ڕەوەندەکانی بیابانیش کە لەنێو چادرەکاندا دەژیان بەهرەمەند بوون لە کارەبا.هێزی چەکداری بە شێوەیەکی مۆدرن دروست کرایەوە و ئاسایش بەشێوەیەک بەرقەرار بوو دەتتوانی لە نێو کۆڵاندا فەردەیەک زێڕ بکەیت بە تەختی خەوتن.جادە و بانەکان هەموو بە شێوەیەکی سەردەمیانە قیرتاو کرانەوە و خەستەخانەیەکی زۆر درووست کرا کە توانای چارەسەر کردنی نەخۆشییە هەرە قورسەکانیان هەبوو.خوێندنگاکان بوون بە شوێنی پەروەردەیەکی مۆدرن و تەندروست.

عێراق بە شێوەیەک کەوتە خێر و خۆشییەوە خەڵکی وڵاتانی دونیا دەهاتنە سەر شەقام و داوایان لە مانادەراس دەکرد کە هەرچی بە عێراق کردووە بە ئەوانیشی بکات،بەڵام ئەو ئامانجەکەی سنووردار بوو، عێراق و بەس.

شان بە شانی دەست بەکاربوونی حکومەت چەند حیزبێکی سیاسی پێک هێنران و خۆیان بە هەڵبژاردنی داهاتوو ئامادە دەکرد.هەموو پڕۆژەی دە ساڵییان ئامادە کردبوو کە تەواوکەری ئەو کارانە بوون کە لە هەموو بوارەکاندا ئەنجام درابوون.پێنج ساڵەکە کۆتایی هات وهەموو شتێک بە دڵی مانادەراس و خەڵکی عێراق بەڕێوە چوو.مانادەراس هەستی بە خۆشییەکی بێ هاوتا کرد،هەستێک کە بارگاوی بوو بە خۆشی سەرکەوتن لە ناخیا دەهات و دەچوو .دەیزانی وادەکەی بەرەو تەواو بوون دەڕوات و ئەبێ بگەڕێتەوە بە ئەستێرەکەی خۆیان.ووتاری ماڵئاوایی خۆی پێشکەش کرد.

(خەڵکی عێراق من وادەی گرەوەکەم کۆتایی هاتووە.کاتی ئەوەیە خۆم و سوپاکەم بگەڕێینەوە بە هەسارەکەی خۆمان.ئەوەی مایەی دڵشادی و خۆشییە بۆ من ئەوەیە کە کارەکان وا بەڕێوە چوون کە هیوام بە دەخواست.. ئێوە ئێستا خاوەنی حکومەتێکی کارامە و دڵسۆز و تەندروستن، خاوەنی ژێرخانێکی بەهێز و حاشاهەڵنەگرن.شەمەندەفەری پرۆسەی سیاسی و ئابوری و کۆمەڵایەتیتان کەوتۆتە سەرسکەی خۆی و گەلانی دونیا ئیرەییتان پێ دەبەن.ئێمە دەڕۆین و ئێوەش بە هەڵبژاردن دەبن بە خاوەنی حکومەتێکی نوێ.دڵنیام ئەم حکومەتەی ئێستا لەسەر خستنی پرۆسەی هەڵبژاردن دڕێخی ناکات.هیوادارم حکومەتی نوێی عێراق جێ پێی ئەم حکومەتە هەڵگرێت و عێراق بەردەوام بێت لە هێنانی

هەنگاوی دروست و تەندروست بە پێشکەوتنی زیاتروە خۆش گوزەرانی زیاتر بە هاوڵاتییەکانی.من هەر ئەمەیە سوپاکەم کە ئەکەمەوەو عێراق جێ دەهێڵین .ماڵ ئاوا و سەرکەوتنتان ئاواتمە.

پاش مانادەڕاس:

مانادەڕاس و سوپاکەی عێراقیان جێهێشت و گەڕانەوە بە هەسارەکەی خۆیان.کۆمسیۆنێک بە بەڕێوەبەردنی هەڵبژاردن دامەزرا و دەستی کرد بە کارەکانی.سەرەتا حیزبەکی زۆر خۆی ناونووس کرد و تا دەهات ژمارەی حیزبەکان ڕوو لە زیاد بوون بوو.کە وادەی تۆمار کردن تەواو بوو ژمارەی حیزبەکان گەیشتبووە دوو سەد و پێنج حیزب.بەرنامەی حیزبەکان زۆر بەیەک دەچوون، هەمووشیان سوێندیان بە مانادەڕاس دەخوارد و گرەویان لەسەر جێ بەجێ کردنی ڕێبازەکەی دەکرد.
کە بانگەشەی هەڵبژاردن دەستی پێ کرد حیزبەکان بارەگاکانیان پڕ کرد لە وێنەی مانادەڕاس،لە خوار وێنەی هەر کاندیدەکیشەوە ووتەیەکی مانادەڕاس دەبینرا.ئەم لێکچوون و نزیک بوونە لە بەرنامە و دید و بۆچوون و داکۆکی کردنە لە ڕێبازی مانادەڕاس، سەری لەخەڵکی شێواند ،نەیان دەزانی دەنگ بە کامە حیزب بدەن ،کامیان نزیکترن لە ڕێباز و ئامانجەکانی ئەو.

من یەکێک بووم لەوانەی کە سەرم سوڕمابوو و نەم دەزانی کام حیزب شایستەی بردنەوەی هەڵبژاردنە و کامیان دەتوانن کارەکانی مانادەڕاس تەواو بکەن.دەستم کرد بە گەڕان و سوڕان و پرسیار کردن.سیاسەت مەدارێکی زۆرم دوواند،لەگەڵ ڕۆشنبیرێکی زۆر گفتوگۆم کرد،ڕای چەندین نووسەر و ڕۆژنامەنووس و بگرە ئەدیب و هونەرمەندم وەرگرت، بەڵام نەگەیشتم بە هیچ ئەنجامێک.تێگەیشتم کە ئەوانیش وەکو من بەدەم هەمان کێشەوە دەناڵێنن.تووشی بن بەست بووم و نائومێدییەکی بێ سنوور دای گرتم.دواتر تروسکاییەک ئومێدم بەدەست هێنایەوە، کاتێک پێیان ووتم پیرەمێردێکی گوند نشین بە ڕاو بۆچوونە دروستەکانی بەناوبانگە.ئەیان ووت ئەو زۆر دونیا دیدەیە و پرسیاری زۆر قورس بەشێوەیەکی زۆر سادە وەڵام ئەداتەوە..تەمەنی نزیک بە سەد ساڵە ،شایەتی زۆربەی شۆڕش و هەڵچوون و داچوونەکانی عێراقە..خۆم کۆ کردەوە و وەک دوا چارە بە وەرگرتنەوەی وەڵامی پرسیارەکەم ڕووم لە لادێکە کرد.
پیرەمێردەکە لە ژوورێکی بچکۆڵانەدا ئەژیا کە جگە لە دوو بەڕە و سەرینێک و سێپایەکی دار هیچی تری تیا نەبوو.پێشتر پێیان وتبووم کە ئەو پیاوە زۆر کەم قسە ئەکات و زەحمەتە وەڵامی پرسیارەکەت بداتەوە، بۆیە کە چووم هیوایەکی زۆرم نەبوو کە بە وەڵامەکەوە

بگەڕێمەوە.من ئەم ووت پیرەمەردەکی نەخوێندەواری سەد ساڵە لە کوێ دەتوانێت وەڵامی پرسیارێک بداتەوە کە مێشکی ملیۆنەها کەسی جەنجاڵ کردووە.من پێم وابوو وەڵامی ئەو پرسیارە لای فەیلەسوفەکانە ،لای قاڵ بووەکانی ناو دونیای سیاسەت، لای ئەوانەی کە دەیان کتێب لە ساڵێکدا دەخوێننەوە، بەڵام لەوانە هەموو نا ئومێد ببووم .کە خەم کــرد بە ژووری پیرەمەــردەکەدا ، ئەو پــاڵ کەوتبــوو ،نە بــزەیەک بە لەــویەوە دەبیــنــرا و نە بچــووکترین ئومێــد بە ڕووخســاریەوە دیــار بوو.کە منی بینی حاڵەتی دانیشتنی وەرگرت ، بە ووشەیەک بەخێرهاتنی کردم، سوپاسم کرد و ئەو هیچی نەووت..زانیم من ئەبێ ئەو بدوێنم .ووتم خاڵە گیان من زۆر کاتت لێ ناگرم تەنها بە وەڵامی یەک پرسیار هاتووم هیچی تر.ئەزانم حەزت بە قسە کردن نەماوە و ئەزانم گفتــوگۆ لەگەڵ کەســدا نــاکەیت،ئەشزانم لە مێــژە ڕای خۆت بەکەس نەوتووە و لەسەر هیچ قسە ناکەیت، بەڵام هاتوومەتە ماڵەکەت و ئەرکی خانە خوێییت بە وەڵامدانەوەی تەنها یەک پرسیار جێ بە جێ بکەی.

سەرەتا هیچی نەووت دواتردیار بوو بیر لە داواکاریەکەم ئەکاتەوە، سەری هەڵبڕی و سەیری کردم .

– لە ڕێیەکی دوورەوە هاتوویت دەت ناشکێنم ،بەڵام لە پرسیارێک زیاتر وەڵام نادەمەوە،

خۆشییەک سەرتاپای جەستەی داگرتم و پێم ووت.

خاڵە گیان وەک ئەزانی عێراق لە سەر و بەندی هەڵبژاردنە و زیاتر لە دوو سەد حیزبیش بەشداری لە هەڵبژاردنەکە ئەکەن.ئەم حیزبانە هەموو خۆیان بە میراتگری مانادەراس ئەزانن و هەمووشیان جەخت لەســەر پەیڕەو کردنــی بەرنــامەکەی ئەکەنەوە.مــن ئەمەوێ وەکــو هاوڵاتییەک بەشداری لە پرۆسەی گەشە کردن و بەرەو پێشچوونی عێراق بکەم،بەڵام نازانم کامێک لەم حیزبانە شایستەی ئەوەن کە متمانەی خۆمیان پێ بدەم.هاتنەکەم بۆ لای تۆ تەنها بۆ ئەو مەبەستەیە و هیچی تر.

پیرە مەرد سەرەتا هیچی نەووت.پێم وابوو وەڵامی پرسیارەکەم نــاداتەوە، دواتــر بە یەکەم جــار بزەیەکــم لەســەر لێوەکــانی بیــنی. تێگەیشتم کە گاڵتەی بە عەقڵم دێت و چوونەکەشم بۆ لای ئەو بە نەفامی و بێ ئەقڵــی ئەزانێت،لەگەڵ ئەوەشدا بــزەکەی ســەر لێــوی خۆشییەکی لە ناخمدا چاند.دەستی برد بۆ قوتوی جگەرەکە و جگەرەیەکی قەمیشی داگیرساند و قومەکی لەجگەرەکە داو ڕووی تێ کردم

کوڕم؟

بەڵێ؟

ئەگەر ئەو حیزبانە هەموو خۆیان بە میراتگری مانادەراس ئەزانن و ئەیانەوێت هەنگاوەکانی ئەو هەڵگرن،ئەی بۆچی دابەش بوونەتە سەر

دوو سەد حیزبی جیاواز؟ ڕاستە مانادێراس بۆ گرەو بۆ ئێرە هاتبوو،ڕاستە ئەو لەو ماوە کەمەدا کە لێرە بوو نموونەیەکی جوانی نیشان داین، بەڵام مانادێراس حکومەتەکەی گ□□ی و ئەقڵی خەڵکەکەی نەگۆڕی،.مانادێراس کتێبێک بوو هەمووان پیشتر خوێندبوویانەوە ، بەڵام نەیان دەویست دەقەکەی بکەن بە کردار.تاکە کەس کە شایانی ئەوە بێت دەنگی پێ بدرێت مانادێراس خۆیەتی،چونکە ئەو خەڵکی هەسارەیەکی تر بوو.
ئەمەی ووت و سەری داگرت و دەستی کرد بە قومدان لە جگەرەکەی،دواتر بە دەستی ڕاستی دوو جار لە شانی چەپی دام .زانیم ئەمە کۆتایی قسەکانییەتی و ئیتر منی لەوێ ناوێت،منیش پێویستم بە ڕوون کردنەوەیەکی زیاتر نەبوو و ئەوەی کە بۆی چوو بووم بەدەستم هێنا.سوپاسم کرد و ماڵ و لادێکەم جێ هێشت.
لە ڕێ هەر دەمویست بیانوویەک بۆ دەنگدان بە حیزبێک بدۆزمەوە، بەڵام ئەو چەند دێڕەی پیرەمێرد وەکو دیوارێک لە نێوان من و بڕیارەکەم وەستابوو.هەرچیەکم شی دەکردەوە و هەرچییەکم لێک دەدایەوە بەر ئەو دیوارە ئەکەوت و لە بەین ئەچوو.من یان دەبوایە باجی گەمژەیی خۆم بدەم و حیزبێک هەڵبژێرم یانیش بە حەسرەتەوە چاوەڕوانی ڕووداوەکانی داهاتوو بکەم.یەکەمیانم هەڵبژارد و کەسم ه□ل□ن□ بژارد.

پاش هەڵبژاردن

هەڵبژاردن تەواو بوو،لەبەر ئەوەی حیزبێکی زۆر بەشداری لە هەڵبژاردن کردبوو وە بەرنامە و پڕۆژەی داهاتوویان هەموو بە یەک دەچوون و هەموو خۆیان بە قوتابی مانادێراس دەزانی،هیچ حیزبێک نەیتوانی بە تەنها حکومەت پێک بێنێت.لە ناو یەکتردا کەوتنە گفتوگۆ.خولیای پۆست وەرگرتن سیاسەت مەدارێکی زۆری لە بازنەی ململانێکان چەقاند.وڵاتانی دراوسێ هەلێکی باشیان بۆ ڕەخسا تاوەکو جێ پێی خۆیان لە بازنەی بەڕێوەبردنی عێراقدا بکەنەوە و ووڵاتانی دونیاش کەوتنە خۆیان و دۆستیان بۆ بەرژەوەندییەکانیان پەیا ئەکرد.تا دەهات ئاگری ململانێکان زیاتر کڵپەیان دەسەند.حیزبە براوەکان بە لادان و پشت کردن لە ڕێبازەکەی مانادێراس یەکتریان تۆمەت بار دەکرد.حکومەت کە بە نەمانی مانادێراس بە باڵندەیەکی بێ پەڕ ئەچوو،بوو بە تەماشاچی و نەکەس گوێی لێ دەگرت و نەکەسیش ڕاوێژی پێ دەکرد.
ماوەیەکی زۆر تێپەڕی،هەرچۆنێک بێت چەند حیزبێک نێچیری حکومەتیان لە نێوان خۆیاندا بەش کرد و هەندێک زۆر و هەندێک کەمی

بەرکەوت.حکومەت دەست بەکار بوو.وەزیرەکان بەبێ گەڕانەوە بۆ سەرووی خۆیان کار و بارەکانیان جێ بە جێ دەکرد،لە ماوەیەکی پێوانەییدا خەزێنەی دەوڵەت بەتاڵ بوو.دەزگاکانی دەوڵەت پر بوون لە تووتی و ڕێوی.جۆگەڵەی خزمەتگوزارییەکان وەک ساڵی بێ باران کەمیان کرد.،پڕۆژەکان زۆربەیان ئیفلیج بوون و بۆڕیە نەوتەکانیش زیاتر نەزیف بوون.بە هەر چوار لادا نەوت دەڕۆی،نە ڕێژەکەی دیار بوو نە داهات.کارگەکان لە پەل و پۆ کەوتن و کرێکارەکانیش بوون بە هاوڕێی گیانی بە گیانی تەسبیح و فەیس بووک.بەها و ئاکارەکان وەک داری پێکراو بەخەزان گەڵاکانیان دەوەری و (من) کورسی لە (ئێوە) زەوت کرد.ڕەفەکان بە کاغەزی یاساکان باڕایان کرد و ئاشتی و ئارامی و ئاسایش وەک کۆتری تەڕە هەموو عێراق دەگەڕان و شوێنێکیان بۆ نیشتنەوە بەدی نەئەکرد.نائومێدیش وەک سێبەر پێ بە پێ و سات بە سات هاوڕێی هاوڵاتیان بوو.کەس نەیدەزانی دەستی تۆمەت بۆ کێ ڕاکێشیت.هەموو دەیان ووت حیزبەکانی تر ناهێڵن بەرنامەکانی مانادەراس جێ بە جێ بکەین.عێراق بووەوە بە کەلاوەکەی پێش هاتنی مانادەراس و تروسکاییەک بۆ بە گۆڕانکاری بەدی نەئەکرا.

ئەمڕۆ ئێوارە

ئێوارەیەکی درەنگە ،دونیا کش و مات. ژنان خەریکی ئامادە کردنی سفرەی ئێوارەن،پیاوانیش بە دیار سەتەلایتەکانەوە دانیشتوون،بەڵام هەمووان چاوەڕوانی دەنگێک دەکەن ،دەنگێک کە لە مێژوودا نەبیسترابێت،دەنگێک بۆ ئاخری زەمان بچێت و سەرەتای زەمانێکی تر بێت ،دەنگێک لەگەڵ پریشکی پەڕیوی شووشەی پەنجەرەکان ئاهەک بە سینگی تاک بە تاکیان بەنێت و بزە بخاتەوە سەر لێوان و خوێن بخاتەوە بەر دڵان ،دەنگێک هەموو سیحرەکان بەتاڵ بکاتەوە و هەموو دوعاکان بگرێت،هەور بێنێتەوە بۆ ئاسمان و باران بەرێتەوە بۆ بیابان.
دەنگێک.........................

موئەیەد مەحمود(کاردۆ)
٢٤/١/٢٠١٩

زەرورەتـــــی شۆڕش ... جیهـــــاد موحەمەدا

(٣)

فەیلەسوفی پراگماتیکیی و پەروەردەناس(جۆن دێوی) دەڵێت: هەموو شتێک لەم دنیایەدا دەبێت لە خزمەتی مرۆڤدا بێت، بەو واتایەی مرۆڤ ئەو خەریکە، کە هەموو ئەوەی هەیە لە سەر گۆی زەوی دەبێت بەدەوری مرۆڤدا بسوڕێتەوە، هەرچ بیر و ئایدایەک، یان هەرچ دین و ئاینزایەک، هەرچ زانستێک لە خزمەتی مرۆڤدا نەبوو، پوچە. هەڵبەت ئەم قسەیە زۆر هەڵدەگرێت کە لێرەدا ڕەنگە دەرفەتی ئەو هەموو لێکدانەوەیە نەبێت. بەڵام مەبەستی دێوی ئەوە نییە هەموو سروشت و ئاژەڵ و زیندەوەرەکان و خاک و ئاو وێران بکرێت بە ناوی ئەوەی بخرێتە خزمەتی مرۆڤ و مرۆڤایەتیەوە، چونکە مرۆڤ و مرۆڤایەتی وێران دەبێت بە وێران بوونی ژینگەی سروشت و ئەوەی لە سروشتدا هەیە، سروشت و هەموو ئەوانەی لە سەروشتدا هەن بۆ مرۆڤیشەوە، پێکەوە بەهایەکی گەورە دەدەن بە گۆی زەوی، دەنا گۆی زەویش لە وێرانەیەک زیاتر نابێت بە بێ بوونی مرۆڤ و ئاژەڵ و دارستان و ئاو و هەوا و هەموو زیندەوەرەکانی دیکە. دیــن، کە مرۆڤ بە ئەفرێندراوێکی خوداوەند دەزانێت و دەناسێت، لای وایە کە مرۆڤ لە هەموو بوونەوەرەکانی تر پیرۆزترن، چونکە خودا ئەم پیرۆزیی و باڵاییەی داوە بە مرۆڤ، بۆچوون و دیدگای دین وایە کە مرۆڤ لەسەر باشترین شێواز و بە تەواوکەیی خودا دروستی کردووە، (لقد خلقنا الانسان علی أحسن التقویم). بۆیە بۆچوونیان وا بوو کە هەموو گەردوون بە دەوری گۆی زەویدا دەسوڕێتەوە، چونکە زەوی مرۆڤە ئەفرێندراو و باڵاکەی خودای تیا دەژی، وەلێ کە کۆبرنیکەس شۆڕشێکی گەورەی زانستی بەرپاکرد، کە سەلماندنی گۆی زەوی ناوەندی گەردوون نییە، بەڵکو زەوی و مانگ بەدەوری خۆردا دەسوڕێنەوە، خۆر ناوەندی گەردوونە، نەک زەوی. بە هەرحاڵ ئەمەی باسمکرد وەک پێشەکییەک بۆ ئەوەی بچمە ناو مەبەست و باسەکەی خۆمەوە لەم نووسینە کورتەمدا.

بۆ ئەوەی بچمەوە سەر باسەکەم، وەک هەموو جارێک ئەم پرسیارە دەکەمەوە! بۆچی گەلان و کۆمەڵگەکانی ڕۆژهەڵاتی ناوین و هەموو ئەو گەل و کۆمەڵگانەی بەختەوەر نین لە ژیانیاندا، بەردەوام خوێنڕشتن و جەنگ و ئاژاوە و پێکدادان لە نێوانیاندا هەیە، بەردەوام بە دەست هەژاری و کەمدەرامەتیی و نەخۆشی و پەککەوتن و

نادادپەروەرییەوە دەناسێنن؟
بە بڕوای من، کێشەی گەورە ئەوەیە، کە هەرچی دەوڵەت و حکومەتی دیکتاتۆر و تۆتالیتارەکان و حیزبی چەتەگەر و فاشییەکان هەیە، کە فەرمانڕەوا و حوکمڕانن، لە هەرچ شوێن و وڵاتێکدا، کە بە سەدان هەزار و ملوێنان لە خەڵکی ستەمدیدە خۆیان بوون بە کۆیلەیان و ئاو و خاکێکی بە پێزن بە بووژانەوەیان، ئەمانە هەموویان، هەرچییەک بێت ئایدیۆلۆژییەکانیان، دینیی بێت، یان بە ناو عەلمانی و زانستیی بێت، نادیموکراسیی بن، یان بە ناو دیموکراسیی بن، هەموویان لە یەک پارادیمدا دەسوڕێنەوە. دەیان سەدەیە ئەم پارادایمە بووە بە بەردە ئاش و مرۆڤ و ئاژەڵ و هەموو سروشت وەک یەک دەهاڕێت. وەک ئاماژەشم پێدا ئاوی ئاشەکە خەڵکە ستەمدیدەکە خۆیەتی، ئاشەوان و هەڵسوڕێنەری ئاش و خاوەن ئاشیش حوکمڕانە ستەمکارەکانن. بێگومان لەم وڵاتانەدا، دەیان ئاشی جۆرا و جۆر نراوەتەوە بە هاڕینی مرۆڤ و سروشت، بە هاڕینی هەموو شتێک لە پێناوی کەمینەیەک لە حوکمڕانەکان و حیزب و دەسەڵاتە چەتەییگرەکان. هەڵبەت لە نێوان خاوەنی ئەم ئاشانەدا کە لە هەرچ وڵاتێکدا دەیان حیزب دروست بوون بە گرتنەدەستی ئاشەوانەتی و بوون بە خاوەنی ئاش، بەردەوام لە ململانەی دەسەڵات وەرگرتندان کە ساڵانە خوێنی دەیان هەزار کەسی لە پێناودا بەهەدەر دەڕوات. هەمووشیان بە ناوی ڕزگاری و ئازدی مرۆڤەوە ئەم شەڕە و پێکدادانانە بەرپا دەکەن.

ئەمەوێت ئەوە بڵێم و پێی لەسەر دابگرم کە ئەو پارادایمە، ئەو بازنە و تەوقە خنکێنەرە، ئەو گەماوە ئاو لەبەر نەڕۆیشتووە، بە شەڕ و پێکدادانەکانی نێوان حیزبە فاشییەکان، حکومەت و دەوڵەتە فاشییەکان، چ لەگەڵ یەکتری و چ لە ناو خۆیاندا، تەنها یەک ئەنجام زیاتری نابێت، ئەویش نوێکردنەوە و تۆکمەکردنی بازنەی هەمان پارادایمە و هیچی تر، واتا هەمان کولتووری کۆمەڵایەتیی و سیاسیی و کولتووری درێژە پێدەدات لە فۆرمێکی جیاوازتردا. بە واتایەکی دیکە، هیچ گۆڕانکارییەک ڕوونادات، ئەگەر یەک لە دوای یەکی ئەم حکومەت و حیزب و دەوڵەتانە بە دوای یەکدا هەڵبوەشێنەوە، ماددام شۆڕشێکی کۆمەڵایەتیی سیاسیی لە پشتەوەی ئەو هەڵوەشاندنەوەیەدا نییە، کە بتوانێت ئەو عەقڵییەتە کۆنباو و کولتوورە سیاسیی و کۆمەڵایەتییە هەڵبوەشێنێتەوە و پارادایمێکی نوێی زانستی و مرۆڤدۆستیی و سروشتدۆستیی بهێنێتە جێگەی. هەرچی بە ناوی شۆڕش و بزووتنەوەی ڕزگاریخوازیی و گۆڕانکارییەوە کراوە لە ناو ئەم کۆمەڵگە و گەلانەدا، دووبارە هەمان عەقڵییەت توندتر و بەهێزتر فەرمانڕەوایی گرتەتەوە دەست. بەو پێیەی جەختکردنەوەوە دەڵێم، لە

سەد ساڵی ڕابردووی دروستبوونی ئەم دەوڵەتانەدا و لە دەیان سەدەی پێشووتریشدا یەک گۆڕانکاری نەکراوە بتوانێت ئەو بازنە و تەوقە بەهێزەی پارادیمە کۆنباوەوەکە نەک هەڵبوەشێنێتەوە بەڵکو لەقیشی نەکردوە و نەیلەرزاندووە.

هەتا بزاوتێکی سیاسیی و کۆمەڵایەتیی بەهێز دروست نەبێت دژی ئەو پارادیمە، مەحاڵە هیچ کام لەگەل و کۆمەڵگەکانی ناو ئەو پارادایمە ئازدیی و ڕزگاریی بە خۆیانەوە ببینن. لێرەوە ئەمەوێت جەخت لەسەر ئەوە بکەمەوە، کە حکومڕانە شیعەییەکانی ئەمڕۆی عێراق و سەدام حسەینی جاران و پارتی و یەکێتی و هەموو حیزبەکانی کوردستان بەوانەی لە حوکمڕانییدان و بەوانەشی لە دەرەوەی حوکمڕانییدان، ئەنجامن، ئەنجامی ئەو عەقڵییەتەیە کە ناتوانێت ئەو بازنە ئەستورە تێکبشکێنێت.

بە تەواوەتیی گەیشتوومەتە ئەو ئەنجامەی، کە تا شۆڕشێکی کۆمەڵایەتیی و سیاسیی و کولتووریی بەرپانەکرێت، ناتوانرێت ئەو بازنە پتەوە، ئەو عەقڵییەتە ڕەقهەڵاتووە، ئەو کولتوورە کۆمەڵایەتیی و سیاسییە بەسەرچووە بسڕێتەوە و لە جێگەیدا عەقلەتێکی سەردەمیانەی مرۆڤدۆستانەی سروشتدۆسانە بونیاد بنرێت و لە هەنگاوی یەکەمدا سەرەتای دیموکراسیی ڕاستەقینەوە و پەروەردەیەکی هاوچەرخانە و تەندوستییەکی باش نە بۆ مرۆق مسۆگەر بکرێت، نە خۆشەویستی سروشت و بونەوەرەکانی دیکە لای مرۆق بەرجەستە بکرێت. تەنها ئەم شۆرشە کۆمەڵایەتی و سیاسی و کولتوورییە دەتوانێت مرۆق و مرۆڤبوون بخاتە سەر ڕێگەی دوور و درێژی کەتا نەهاتوو لە گەشەکردن و پێشکەوتن. تەنها کار و ئەرکی شۆرشی کۆمەڵایەتیی و سیاسیی و کولتووری، ئەوەیە، کە شۆڕشێکی پەروەردەیی بخولقێنێت، هەتا مرۆق لەسەر ئەم گۆی زەویە لە ژیاندا بێت، شۆڕشی پەروەدەیش بەردەوام دەبێت. واتا شۆرش و مرۆق پێکەوە پەیوەست دەبن بە هەتا هەتایە.
جیهاد موحەمەدا/ نەرویج

عززەت سارايليچ شانسێك لە سەرايڤۆدا ... و : نەژاد عزيز سورمێ

لە سەرايڤۆدا
بەهارى 1992
هەموو شتێك دەكرێ ببێ
لە ماڵ دێيە دەرەوە
لە ڕيزى نان دەوەستى و
خۆت لە ژوورى ئەمبۆلانسدا
دەبينيي□وە ،
قاچت بڕاوە !!
لەگەڵ هەموو ئەمەيشدا
دەڵێن :
تۆ زۆر بەختت هەبوو .

* عيزەت سارايلچ : شاعيرى بۆسنايى بەناوبانگ بەتايبەتيش بەم شيعرە كورتەى كە زياترين بەختى هەبووە لە وەرگێڕان بۆ زۆربەى زمانەكانى دونيا و كە بارى ناهەموارى وڵاتەكەى و كارەساتەكانى شەڕ دەگێڕێتەوە‌ .
بڕوانه :

http://www.poetryletters.com/mag/%d9%82%d8%b5%d8%a7%d8%a6%d8%af-%d9%85%d8%aa%d8%b1%d8%ac%d9%85%d8%a9/%d8%ad%d8%b8-/%d9%81%d9%8a-%d8%b3%d8%b1%d8%a7%d9%8a%d9%8a%d9%81%d9%88

ئاى لەو كاتەى ئ□ پۆزسي□ نێكى

تەندروست لەکوردستان لەدایکدەبێت؟ ... عیماد عەلی

پێش ماوەیەك لە نوسینێکمدا ئەوەم بە باشزانی کە بزوتنەوەی گۆڕان بەشدار بێت لە حکومەت و، ئەوەتا دەرکەوت بە هەر نرخێك بێت دەیەوێت لەم خولەی پێکهێنانی حکومەت بەشداریبکات و دەءتی خۆش بێت. بە بۆچونی لەخۆبوردوانەی من لە رووی بارودۆخی سیاسی و پرۆسەی کەوتنە سەر سکەی حکومرانی کوردستان کارێکی باشە و بە قازانج بۆ پێکهێنانی حکومرانی (واتە دەسەڵات و ئۆپۆزسیۆنی) ی دروست دەگەیەنێت و بوارێکی فراوان بۆ خەڵکی تر دروست دەبێت کە بەشێوەیەکی زانستیانە وتەندروست هەڵسەنگاندنی رێرەوی دەسەڵاتدارێتی بکەن و ئەو بۆشاییە پر بکەنەوە کە لە نەبونی ئۆپۆزسیۆنێکی راستەقینە و پاك و بێگەرد و دوور لە بەرژەوەندی تەسکی هەچەشن لە کوردستان لە ئارادایە، ئۆپۆزسیۆنێکی نوێ دروستبوی نێوەخنی بارودۆخی ئاسایی خەڵك و لەدایکبوی کلتورە تیابەتەکەی کوردستان و هەڵقوڵاوی ژانی گەل بێت، نەك بە هاندانی ئەم و ئەوی دەرەکی و ناوەکی ولە دەرئەنجامی ململانێی نێوخۆیی حزبە دەسەڵاتدارەکان یان بە مەرامی ئابووری یان تموحی تاکە کەسی و کوتلە و کۆمەڵە خەڵکێك بە شێوەیەکی شکڵی هاتبێتە ئاراوە.

تا ئێستا هیچ ئاسۆیەکی نزیکی روون بۆ ئەو پرسە نیە، ئەوەی لە ئارادایە تەنها لە حاڵەتێکی نائاسیی و لە دەرفەتێکی کتوپر و لە نێو ململانێی دەسەڵاتدا بە نارەزایەتی هەمەچەشنی کەسی و کوتلەبازی و خزمایەتی و عەشیرەتگەری و یەکتربڕی بەرژەوەندی هەمەلایەن دروستبووە، نەك ژانێکی ئاسایی کۆمەڵگە بۆ راستەرێکردنی باری حکومرانی کوردستان و پرکردنەوەی بۆشایی نەبوونی ئۆپۆزسیۆنی راست و دروستی ئاسایی و پێویستی ئەمسەردەمە.

بەم شێوەیەی ئێستا و ئەوەی هەیە سێ حزبی دەسەڵات هەن؛ پارتی و یەکێتی و گۆران، کە ئەگەر لە هەر کات و قۆناغێکدا دەسەڵاتیان لەدەست دەربچێت بونیان دەکەوێتە مەترسیەوە و لە قوناغێکی تەسکدا گلۆڵە دەبن و لێژدەبنەوە بەرەو دۆڵێکی ناروون و تا رادەیەك تاریك کە بە پێچەوانەی هەموو دونیا ئازاد و دیموکراتی و پێشکەوتنخواز ناتوانن پەیرەوی پرۆسەی جێگۆڕکێی نێوان دەسەڵات و ئۆپۆوزسیۆن بکەن.

ئەوانی تری بەدەر لەم سێ پێکهاتەیە، تا ئێستا جێگەی خۆیان

نەگرتووە و هەر یەکەو لەوانە بە شێوەیەکی گشتی بە ئیسلامی و لیبراڵیانەوە یان لەگەڵ واقع و زەمینەی سیاسی و کۆمەڵایەتی کوردستاندا نایەنەوە، یان ماوەی ئەکتیفیان کزبۆتەوە و لە دوا گیانەڵادان یان هەڵکەوت ڕێگەی دروستبونی داون و بە شێوەیەکی ئاسایی نارۆن.
ئەگەر تۆ تەماشای بۆچونەکانی حزبە دەسەڵاتدارەکان بکەیت کە بە ئاشکرا باسی چی دەکەن و بە نهێنی چی دەگوزەرێت ئەوەت بۆ روون دەبێتەوە کە تەنها مەبەستیان پەیداکردنی بژێوی ژیان و رەفاهیەتی ئەندام م کادر و لایەنگرانیانە بە هەر نرخێك بێت و گەلی کوردستان دوا بابەتە بیری لێبکەنەوە (لێرەدا قسەم لەسەر شتی زارەکی نیە کە کەس ناتوانێت رەخنەشی لێبگرێت) باسەکەمان لەسەر جەوهەری بیرکردنەوە و رەفتاری ئەم حزبانەیە کە تا رادەیەکی باش لە سەرجەم بوارەکاندا لەیەکتر نزیکن ئەگەر بواری یەکگرتن هەبێت و برەژەوەندیەکانیان رێگە بدەن دەتوانن بە یەك رۆژ لەسەر یەکگرتن رێکبکەونن و ببن بە یەکی حزب و هیچ فکر و فەلسەفە و راوبۆچونێکی هیچ لایەکیان رێگریان لێناکات.

ئەو خاڵانە لەبەر چاو بگرن کە بۆ گفتوگۆ هەرهەمویان لەسەری رازین و بە خەڵکی دەفرۆشنەوە: کار بەکارنامەی حکومەت دەکەین، قەوارەی هەرێم بەهێز دەکەین و پەوەندیەکیانمان لەگەڵ بەغدا ئاسایی دەکەینەوە،بە لێدانی قەوانەی یاساسەروەربێت؛ بەبێ ئەوەی ئەو رێبازە دیاری بکەن کە رێکاری یاساسەروەری چۆن دەکەن و حزبەکانیان دەسەلاتدارە نەك حکومەت و دەسەڵاتی دادوەری، بژێوی ژیانی خەڵك چاك دەکەین و لە راستیدا و بەنهێنی لە نێوان خۆمان گرنگ ئەوەیە بژێوی لایەنگران و کادر و ئەندامانی خۆمان مەیسەر بێت و سواری شەپۆڵی داواکاری خەڵك دەبین بۆ ئەوەی زیاتر لێمان تورە نەبن و، بۆ دابینکردنی بەرژەوەندی هاویارانی خۆمان، متمانەی خەڵك بە دامودەزگاکانی خەڵك دەگەرێنینەوە و شەفافیەت فەراهەم دەکەین و بەخۆمان لە نێو رێکخستنەکانی خۆماندا شەفافیەت بقەیە، داوای چاکسازی دەکەین و لە کاتی گفتوگۆکانماندا ئەگەر هەر چاکسازیەکی بێتە ئاراوە کە رێگە لە بەرژەوەندیە تەسکەکانمان بگرێت بە هەزار فرتوفێڵ رێگەی لێدەگرین، داوای بچوککردنەوەی حکومەت و تەرشیقی دەکەین و لەولاوە پێدادەگرین لە سەر پۆستێکی لاوەکی کە بونی تەنها لەبەرژەوەندی حزبی و پارە پەیداکردنە بۆ حزب. مەبەستی سەرەکی داواکاری سیاسی تەنها دابینکردنی پۆست و پلەدایە و هیچی تر.

بەم شێوەیە، بۆمان دەردەکەوێت تەنها گفتوگۆکان ئەوەمان بۆ

دەسەلمێنن کە ئۆپۆزسیۆنێکی راستەقینە لە ئارادا نیە و تەنها سێ حزبی باڵای دەسەڵاتدار گفتوگۆ لەسەر دابەشکردنی کێکەکە دەکەن و ئەوانیتریش چاوەرێی بەشەکەیانن کە چۆن رازیان دەکەن.

لێرەدا ئەوە روون دەبێتەوە کە ڕێڕەوی راستەقینەی دەستاودەستکردنی دەسەڵات و بونی دەسەڵات و ئۆپۆزسیۆن تەنها خەیاڵپڵاویە و کاروانی ژیانی سیاسی کوردستان نەقسێکی گەورەی تێدایە کە ئەویش نەبونی ئۆپۆزسیۆنی راستەقینەیە و تا ئێستاش روون نیە کە کەی ئەو زەمینەیە دروست دەبێت بۆ هاتنە ئارای ئۆپۆزسیۆنی راست لە منداڵدانی گەلی کوردستان و لە ژانێکی سروشتی و بە دوور لە کتوپری و رێکەوت و پاڵنانی بەرژەوەندی تەسکی هەمەجۆر و، زادەی باری ئاسایی بەرەوپێشچونی واقعی سیاسی و هەڵقوڵاوی پێویستیی سیاسی و کۆمەڵایەتی و ئابووری کوردستان بێت، چاوەرێی هاتنەئارای قۆناغەکە و هەڵچونی منداڵدانی وەزعەکە و تێکچرژانی کۆمەڵایەتی سیاسی خەڵکین کە بەرەو ئەو پرۆسەیە بمانبات.

بۆیە، کەلەسەر ئەرزی واقیع خەڵکی نارازی ناحزبی لە خەڵکانی مونتەمی حزبی و بەناو رازی زیاترە، بەبەڵگەی رێژەی کەمیی بەشداری خەڵك لە هەڵبژاردن و نەمانی ئۆپۆزسیۆنی خاوەن جەماوەر و کزبونی وەزعی گۆڕان و تا ئەمرۆکە نەبونی ئەڵتەرناتیڤی راستەقینەی خاوەن پێگە و پایە و تەندروست، لەو باوەرەدام کە کاتی دروستبونی ئۆپۆزسیۆنی راستەقینەی تەندروست تا رادەیەك هاتۆتە پێشەوە و تەنها لە هەلێکی دیاریکراوی نادیار لە رووی کاتەوە و لە شڵەژانێکی جەماوەری و سەرهەڵدانی بابەتێکی هاندەر بۆ ئەو مەبەستە و لە دەرکەوتنی نوخبەیەکی لەخۆبردوی عاقڵمەند و دڵسۆز و لێهاتووی هەمان شێوەی بژاردەکانی وڵاتان ئەو پرۆسە ئاڵۆزە پێویستە جێبەجێ دەبێت و دەبێتە ئەڵتەرناتیڤی راست و دروست. ئەگەر واقیعی بین و ئاستی بیرکردنەوە و رۆشنبیری خەڵك بخوێنینەوە کاتەکەی زۆر زۆر نزیك نابینین. کوردستان بەم شێوەی ئێستای بەدوور دەبێت لە ئۆپۆزسیۆن و زۆرجار ئەوانەی بەرژەوەندیە تەسەکەکانیان دەکەوێتە مەترسیەوە رەخنە بە نرخی ئۆپۆزسیۆنبون دەگرن و هەزار و یەك تەکتیکی سیاسی دەکەن بۆ گەیشتن بەو ئامانجە بچوکانە. چاوەرێی لەدایکبونی ئۆپۆزسیۆنێکی راستەقینە تەندروست دەبین. لەوکاتەشدا ئەم حزبانە وەکو پێری لە ئاوخراویان لێدێت، بەڵام لەناوناچن.

حیزب، پاسەوانی شەو، پۆلیسی ڕۆژ* ... نەبەز گۆران

قسەکردن لەسەر حیزبی کوردیی، قسە کردنە لەسەر دونیایەکی ئاڵۆز، دونیایەك کۆمەڵێك ڕەهەندی جیاجیا لە خۆ دەگرێت و، هەر یەك لەو ڕەهەندانە پێویستی بە لێکۆڵینەوەی ورد هەیە، تا ڕەگوڕیشەکانی بناسرێن. من لەم باسەدا هەوڵدەدەم بە شێوە گشتییەکە قسە بکەم، پاشان ئەو نمونانەی حیزب وەردەگرم لە باشووری کوردستان بوونیان هەیە و، لە جوڵەدان. لە هەمانکاتیشدا بە ئەم باسە، قسەکردن لە حیزب، قسەکردنە لە حوکومڕانیش، چونکە حیزب و حوکومڕانی_حوکومەت_ بەجۆرێك ئاوێزانبوون جیاکردنەوەیان تووشی هەڵەمان دەکات. بەڵام پێش ئەوەی بێمە سەر بەرهەمی حیزب و بوون بە دەسەڵات، پرسیار لە خودی چەمکی حیزب دەکەم؟ حیزب چییە؟ ئەم چوارچێوە نوێیەی لە رابردوودا دروستبوو بنەماکانی چیبوون؟ پاشان بۆ دروستبوو؟ ئێمە وەك کوردی باشوور چۆن حیزبمان دروستکرد و بەرهەمی حیزب چی بوو؟ ئەو حیزبانەی مێژوویان هەیە چ جۆرە حیزبێکن و، ئەوانەی لەم دواییەدا دروستبوون، چ جۆرێك بوون؟ تایپەکانی حیزبی باشوور، کامانەن و دونیاکەیان چییە؟ چۆن حیزب دەبێت بە پاسەوانی شەو؟ چۆن دەبێت بە پۆلیسی ڕۆژ؟ ئەم دوو جۆرە لە پاسەوانییە مەبەست لە چییە و هەر حیزبە و ئەرکی چ جۆرە پاسەوانییەك و پۆلیسبوونێك لە خۆی دەگرێت؟ چ جۆرە حیزبێك پێویستە بۆ ئەم کۆمەڵگەیە؟
پێشوەختە وەك دیباجەیەك، هەوڵی ناساندنی تایپەکانی حیزب دەدەم، پاشان قسە لەسەر دونیاکەیان و بەرهەمی هەریەك لەو تایپانە دەکەم. تایپەکانی حیزب لە باشوور، دابەشدەکەم بەسەر چوار جۆردا، _تایپی حیزبی ناو مێژوو _ تایپی حیزبی پۆپۆلیستی_ تایپی حیزبی ئایینی_ تایپی حیزبی چەپگەرا_. ئەم چوار شێوازە لە کۆتاییدا لەکام ڕووبەردا لەیەك دەچن؟ ڕەواڵەتیان چییە و جەوهەریان چییە؟ زمان و تێگەیشتنیان چۆن دەردەکەوێت؟ ئایا دەتوانن دونیایەکی نوێ بە چەمکە نوێیەکانییەوە دروست بکەن؟

_حیزبی ناو مێژوویی:

(مەبەستم لەو حیزبەیە هەمیشە خۆی دەبەستێت بە مێژووەکەیەوە و لە

ئێستادا نییە، بەگشت رووداوێك حیكایەتێكی مێژووی دەهێنێتەوە تا بوونی خۆی دووبارە بكاتەوە.) ئەم تایپە لە حیزب مێژوویەكی هەیە، بەردەوام ئێستا دەبەستێتەوە بە مێژووەكەیە و، هەمیشە مێژوو دەكاتە كەرەستە و میراسێك بۆ شێواندنی پرسیارەكانی ئێستا و، هیچ كام لەو گێڕانەوانەی بە مێژوو وەڵامێكی دروست نین بۆ پرسیارەكان و گومانەكانی ئێستا. ئەم تایپە دوو جۆرن، جۆرێكیان رادیكاڵن و كار لەسەر رەگوڕیشەی كێشەكان دەكەن، كە ئەم جۆرەیان لە باشووری كوردستاندا بوونی نییە. جۆری دووهەمیان خۆیان دەبەستنەوە بە گوتارە پڕ لەسمبوولییەكان و لەناو رووبەری فاشییەتدا خولدەخۆنەوە. چ لەو ساتەی لە دەسەڵاتن، چ لەو ساتەی لەدەرەوەی دەسەڵاتن، جیهانێك لە وەهم بۆ خۆیان و ئەندامەكانییان دروستدەكەن، ئەم جیهانە وەهمییە دەكەنە مەكینەیەك بۆ بردەودان بەخۆیان و، بەرهەمی ئایدۆلۆژیاكەیشان دروستكردنی جۆرێك لە حوكومڕانی فاشییە و، سیمایەكی راستەقینە بەخۆیان نادەن، تا لەڕێگای ئەو سیمایەوە خوێندنەوەیان بۆ بكەیت. لەبری ئەوە فرە سیمان و دەكرێت تەنها لەناو رووبەری فاشییەتدا بە فرە سیماكانیان بگەڕێیت، چونكە لە شوێنێكدا نەریتین، لەشوێنێكدا ئایین پەروەرن، لەشوێنێكدا بەرگریكارن، لەشوێنێكدا ستەمكارن، لەشوێنێكدا خاوەنی هەموو ئەو گوتارانەن ئازادی و ماف و هاوڵاتی بوون تێیدا جێی دەبێتەوە و، بەكردەش دژی هەموو ئەو گوتارانەن. لەشوێنێكدا عیلمانین بەبێ ئەوەی هیچ تێزێكی نوێی عیلمانی بوون پەیڕەوبكەن و، لەشوێنێكی دیكەدا سوونەتین بەبێ ئەوەی سوونەتی بوون بكەنە بنەمایەك بۆ تەفسیركردنی خۆیان. لەم بەسیمایەدا دەچنە ناو رووبەرە گەورەكەی فاشییەتەوە و لەوێ ئیدی كاری خۆیان دەكەن بە بەجەماوەر بوون. ئەم جۆرە لە حیزب لە باشووردا زۆر بەباشی دیارن و دەناسرێنەوە و، جگە لە رووبەری فاشییەت لە هەرشوێنێكدا بەیان بگەڕێین جۆرەكە لە كورتهێنان بۆ خوێندنەوەیان دێتە بەردەمان. باشترین رووبەرێك كە ئەم تایپە خۆی تێدا نمایشبكات و سیماكانی خۆی تێدا بگەڕێت، فاشییەتە.

_حیزبی پۆپۆلیستی:

ئەم تایپەیان كە هەموو قورسایی خۆیان خستوەتە سەر پۆپۆلیستبوون، كەمێك تازەن و سەر بە دونیای شارن. تەواوی تێگەیشتنیان بۆ دونیا و سیستەم و كۆمەڵگە، بریتییە لە گوتاری پۆپۆلیستی میدیایی. حیزبی روكەش و ڕەواڵەتگەڕان، هیچ رادیكاڵبوونێكیان تێدانییە و رەگوڕیشەی كێشەكان ناناسن. لەبری ئەمە لەناو جیهانی پۆپۆلیستیدا

دەمیاندەکەنەوە و بەردەوام بە زمانەکی شەعبی خەریکی وتنەوە و دووبارەکردنەوەی کۆمەڵێك قسەو تێگەیشتنی باون. کێشەیان لەگەڵ بیرکردنەوە نییە و پێویستیان بە بیرکردنەوە نییە، لەبری ئەمە فەوزای قسەکردن و هاتوهاواری شاشەیی دەکەنە شوێنی خۆ نمایشکردن و بەرهەمەکەشیان تەنها دروستکردنی کارەکتەری نمایشی بێ فیکرە. گوتاریان نییە، خۆیان بە گوتاری حیزبی دیکەوە هەڵدەواسن و سێبەری گوتاری حیزبی ترن، ئاستی تێگەیشتنیان بە حوکومڕانی و کۆمەڵگە، لە ئاستێکی زۆر سەتحیدایە و، ئەو گوتارەش خۆیانی پێوە هەڵدەواسن هێندە سەتحی دەکەنەوە ئیتر مانایەکی تێدا ناهێڵن.

_حیزبی ئایینی:

مۆدێلێکی عەرەبییە گواستراوەتەوە بە باشووری کوردستان، هەم تێگەیشتنەکەی هەم دونیابینییەکەی سەر بە ڕۆشنبیری ئاینییە. ئەرکیان بە سیاسیی کردنی ئایینە، میراسێکی فیکیری نوێی نییە و خۆی دەبەستێتەوە بە چەمکە باوەکانەوە و بەرگریکارێکی سەرسەختی ژیانێکی نەریتییە. دونیابینی نوێیی نە بە حوکومڕانی هەیە، نە بە بەرهەمهێنانی کلتووری نوێ، لە شوێنێکی نەریتیدا دەوەستێت و خەریکی سەفسەتەیە. سەر بە دونیا ڕۆحانییەکەی ئایین نییە، سەر بە دونیای بیرکردنەوەش نییە لەناو ئاییندا، بەڵکو سەر بە حیکایەت گێڕانەوەیە. ئەوەی بەرهەمی دەهێنێت کۆمەڵێک کارەکتەرن لە شاشەکانەوە خەریکی حیکایەت گێڕانەوە و بە حیکایەتکردنی ئایینن. سەفسەتە و واعیزبوون، دینەمۆی ئەم جۆرەن لە حیزب. نە توانای دروستکردنی ئەخلاقی نوێیان هەیە، نە بۆشیاندکرێت دەست لە سەفستە هەڵگرن و بیرکردنەوە بکەنە بنەمای تێگەیشتنەکانیان. نەتواناشیان هەیە ئەخلاقە باوە کۆنەکە جارێکی دیکە ببەستنەوە بە ئێستاوە و مانایەکی دیکەی بدەنێ، لەبری ئەمە لەسەر خەزێنەی کۆنی باو دادەنیشن و سەفسەتە پەخش دەکەن. میراسەکەیان سەر بە حیکایەتە ئایینەکانە و خەونیشیان بەستراوە بە دەسەڵاتەوە. کێشەیان لەگەڵ جۆرەکانی دەسەڵات نییە، کێشەیان لەگەڵ شوێنکردنەوەی خۆیان هەیە لەناو دەسەڵاتدا. زۆر بە زەحمەت خۆیان دەبنە دەسەڵات و تەواوی چالاکییەکانیان دەبەستنەوە بە بەژداربوونی دەسەڵات و، یەکێک لە پایە بەهێزەکانی مانەوەی دەسەڵاتی فاشی بوونی ئەم تایپەی حیزبە، چونکە خۆیان لە جیهانە سەفسەتەکەیاندا لە ڕێگەی واعیزەکانیانەوە حیکایەت دەگێڕنەوە و بەشێکی فاشییەتی ئاینی دەگوازنەوە بەناو پانتایی سیاسەت و، ئەم فاشییەتە ئایینییە پاڵپشتێکی گەورە دەبێت بۆ دەسەڵاتەکە.

_حیزبی چەپگەرا:

ئایدۆلۆژیاییەکی چەق بەستووی هەیە. ئەو میراسە گەورەیەی فیکر و فەلسەفە لەناو دونیای چەپدا، نەبووەتە شوێنی بیرکردنەوە و بەرهەمهێنانی چەمکی نوێ بێ، لەبری ئەمە لەسەر ئایدۆلۆژیاییەکی چەقبەستوو دانیشتووە و کێشەی هەم لەگەڵ خۆیدا هەیە، هەم لەگەڵ سەردەمەکە کە لێی تێناگات. ئەم تایپە لە حیزب، بوون بە دوو بەشەوە، بەشێکیان سەرقاڵی خۆگونجاندنن لەگەڵ حیزبەکانی دیکە و، کێشەیان تەنها خۆ ژیاندنە و خەمێکی دیکەیان نییە. بەشەکەی دیکەشیان دژبوون بە ئایین سەرتاپای دونیاکەیانی داگیرکردووە و، ئەو کەرەستە فیکریانەش ناکەنە بنەمای تێگەیشتنیان کە لەناو فەلسەفەی چەپدا هەیە تا خوێندنەوەیەکی دروست بۆ ئایین و سەردەمەکە بکەن، بەڵکو بە زمانێکی شەعبی خەریکی نەخوێندنەوەی خۆیان و سەردەمەکەن. لەشوێنێکدا گیرەدەبوون هیچ گەشەکردنێک بەخۆیانەوە نابینن. دەشیانەوێت میراسە گەورەکەی فیکر و فەلسەفەی چەپ بارگاوی بکەن بە ئایدۆلۆژیاوە و دایببڕن لە دونیای فیکر!
پاش ئەم دەروازانە بۆ چوونە ناو خوێندنەوەکە، ئیدی پەنا دەبەمە بەر (ئەنتۆنیۆ گرامشی) تا لەڕێگەی تێزەکانی ئەوەوە، خوێندنەوەیەک بۆ حیزب بکەم و، هەریەک لەو تایپانە بخەمە ناو ئەم خوێندنەوەیە بۆ ئەوەی بزانین دونیای حیزبی ئەمە، چ جۆرە دونیاییەکە و، دەرگیربوون لەگەڵ ئەم دونیایەدا بەرەو کوێماندەبات و، ئەمە لەم باشوورەدا لەم چوار تایپەی حیزب چی دەبینین. تێزەکانی (ئەنتۆنیۆ گرامشی) لە بارەی حیزب و حوکومڕانییەوە، کوێمان بۆ روناک دەکاتەوە و لەناو تایپەکانی حیزبدا، کێشەکان لە کوێدان و پێویستە تایپی نوێی حیزب چۆنبێت تا بتوانێت هوشیارییەکی نوێ دروستبکات.

بەر لە هەمووشتێک:

وشەی_حیزب_ لە رووی زمانەوانییەوە ڕەگوڕیشەکەی دەگەڕێتەوە بۆ سەدان ساڵ بەر لە ئێستا، بەڵام لە سەدەی _17_18_دا دەبێتە دامەزراوە و چوارچێوەیەک بۆ خۆی دیاریدەکات. ڕەگوڕیشەی وشەکە، لە بنەڕەتدا لەناو زمانی شەعبیدا بەکارهاتووە و، پاشان گوازراوەتەوە بۆناو دەقە ئاینییەکان، وشەکە خۆی سەر بە

زمانی_عەرەب_ە. مانای وشەکەش واتای دەستەیەک یان تاقمێک دەگەیەنێت و لەناو دەقە ئاینییەکان و فەرهەنگەکاندا، بەهەمان مانای _دەستە، تاقم، گروپێک_ بەکارهاتووە (1)

لە سەدەکانی _17_ 18_ دەبێتە دامەزراوەیەك و فۆڕمێکی سیاسیی و کۆمەڵایەتی هەڵدەگرێت و لەواتا ئایینییەکەوە دەچێتە ناو هەرێمەکی دیکە، کە چوارچێوەی ئیشەکانی فراواندەبن و، ئیدی حیزب ئەو مانا ئایینییە نییە تەنها دەستەیەك، یان تاقمێك، لەخۆ بگرێت، لەناو خۆیدا چەندین دەستەو تاقم لە خۆدەکرێت و، دەبێتە رووبەرێك بۆ چالاکی سیاسیی و کۆمەڵایەتی و جیاوازی چینەکان."چینە کۆمەڵایەتییەکان حیزب دروستدەکەن.
(2)" دەخەڵك دروستدەبێت ئەکرێت بە دەخی_زەرورەت_ ناوی بهێنین، لەو دەخەدا بەشێك لە چینە کۆمەڵایەتییەکان پێویستیان بە دامەزراوەیەك هەیە، لەرێگەی ئەو دامەزراوەیەوە دەستبکەن بە جوڵەی سیاسیی، یان کۆمەڵایەتی، ئەو دامەزراوەیەش حیزبە. لە سەردەمی مۆدێرنەدا، بەتایبەتی لە سەرەتا و ناوەراستی سەدەی رابردوو، چەندین مۆدێل لە حیزب دروستدەبن، مەترسیدارترین ئەو مۆدێلانە حیزبی فاشی و حیزبی تۆتالیتارە. ئەم دوو جۆرە لە حیزب، دەبنە دینەمۆیەك بۆ دروستکردنی دەسەڵاتێکی مەترسیداری کۆنترۆڵکەر. بنەماکانی هەردوو تایپەکە لەناو حیزبی باشووری کوردستاندا بەشێوەیەکی روون ئامادەییان هەیە و، تا ئەم چرکە ساتەش بەشێکی زۆری حیزبی کوردیی لە باشوور نەیانتوانییوە بنەوانی بیرکردنەوەی خۆیان بگۆڕن و لەو فاشییەتە بێنە دەرەوە پێشتر خۆیانیان لەسەر بونیاد ناوە. لەبری ئەوە بەهەمان دونیاوە دێنە ناو شار و لەوێوە دەچنە ناو حوکومڕانی و، حوکومڕانییەکەش بەو ئاراستەیەدا دەبەن خۆیان تێدا خولدەخەنەوە.

ئەوە روونە هەمیشە قەناعێك حیزب بەرهەم دەهێنێت، کە ئەو قەناعە بە سەرەتای دروستکردنی حیزب لای کورد قەناعی بەرگریکردنە لە شوناس و بوونی خۆی، بەڵام هەرچۆن دەسەڵاتە فاشییەکان کاردەکەن بۆ دروستکردنی کۆمەڵگەیەکی ناتەندروست، حیزبی کوردیش لەسەرەتای دروستبوونییەوە لەناو هەمان ئەو دەخەدا دەژیت دەسەڵاتە فاشییەکان تێیدا دەژین و، هەمان کردار و هەمان گوتاری هەیە، بەڵام بە جۆرێکی شەیدایانە و فریودەرانە گوتارەکە بە رەمز و سمبولەکان دەرازێنێتەوە، تا جەماوەر بەرەو ئاراستەیەکی نادیار ببات و، دیوە راستەقینەکەی خۆشی لەژێر دەواری ئەو گوتارە رەمزی و فریودەرانەدا بشارێتەوە. سەرەتای دروستبوونی حیزبی کوردی، سەرەتایەکە بۆ گواستنەوەی دەسەڵاتی فاشی دەوڵەتەکانی دراوسێ بۆناو رووبەری حیزب و رووبەری بەرگری. لە بنەوانەوە چینوتوێژەکان بەو دیدگایەوە حیزب دروستناکەن ببێتە شوێنێك بۆ دووبارەکردنەوەی فاشییەت، بەڵکو بەو دیدگایەوە دروستیدەکەن وەك دژە فاشییەتێك

بەرگری لە شوناسێك و لە ویستێكی كۆمەڵایەتی بكات و، بكرێتە وێستگەیەك بۆ هێنانەدی خەونەكان، ئەما ئەوەی پێچەوانەی خەونەكان دەجووڵێتەوە بەرلەوەی دەسەڵاتە فاشییەكانی دەوروبەر بێن، حیزبی كوردی خۆیەتی. لە مێژووی نوێدا كۆمەڵگەی كوردی لەناوەراستی سەدەی رابردوودا لە بەردەم ترسی سڕینەوەی شوناسدا بووە، تاكە دەریچەیەك بۆ ئەوەی بتوانێت بەرگری لەو شوناسەی بكات، حیزب بووە. یانی دروستكردنی حیزب بۆ خۆی دروستكردنی سەنگەرێكی بەرگری و دژێك بووە بەرامبەر دەسەڵاتە فاشییەكانی دەوروبەر، كەچی هەمان ئەو فاشییەتەی حیزب لەپێناویدا دروستدەبێت تا لەناوی ببات و مانایەك بەو شوناسە بدات ترسی لەسەرە، هەمان گوتار و كردە دەگوازرێتەوە بۆ ناو خۆی و دەبێتە شوناسێكی نوێی حیزب و، لەو رێگەیەوە قۆناغی دووهەمی سەركوتكردنی كۆمەڵگە دەست پێدەكات!

حیزبی ناو مێژوو، ئەو حیزبەیە مێژووێكی هەیە لە بەرگری و بەردەوام لەناو مێژووەكەی خۆیدا دەمێنێتەوە و، ئەو مێژووە دەكاتە وزەیەك بۆ هێشتنەوەی خۆی لە دەسەڵاتی ئێستادا. مێژوو بۆ حیزبێك لە رووبەری فاشییەتدا كاردەكات، یەكێكە لە بنەما گرنگەكانی بەردەوامیدان بە خۆی. سەنگەر و بەرگری، بەرزكردنەوەی گوتاری پڕلە سیمبولی، مەكینەی میدیاییەكی روكەشی، خۆكردن بە خاوەنی گوتارە نەتەوەییەكان، درێژەدان بە خوێن و شانازیكردن بە رووباری خوێن، _شەهید، گەشمەردە_ وەك رەمزێكی تێكۆشان و رابردوو، سەركردەی كاریزمی و خۆبەستنەوە بە حیكمەتی سەركردەوە، بەحیكایەتكردنی مێژوو، خۆراوەشاندن بە دەستكەوتی بچوكی كاتییەوە، سپیكردنەوەی شكست و خاڵە رەشەكانی سەر مێژووی حیزب، هەموو ئەمانە دەبنە بەشێك لە پەروەردەی حیزب و بەشێك لە منەت بەسەر ئەویتری هاوڵاتییەوە. حیزبی ناو مێژوو وێناو دیدگای بۆ ئایندە روون نییە و لەگەڵ رووداوەكاندا رێدەكات. ئەوەی لای روونە گەڕانەوەیە بۆ ناو مێژوو تا لەوێوە بۆ ئێستا بڵێت: پێویستە من بمێنمەوە، چونكە لەناو مێژوودا بوونم هەیە، ناڵێت پێویستە من بمێنەوە، چونكە دونیابینییەكی نوێم هەیە بۆ ئایندە. هەر رووداوێك روودەدات لەتەكیا خۆی دەگونجێنێت. گەر لە ناو رووداوەكەدا چانسێكی سەركەوتن هەبوو، دەیكاتە دەستكەوتێك بەخۆی و حیكمەتی سەركردەی رەمزی. گەر شكستێك هەبوو راستەوخۆ لە رێگەی زمانی شەعبی و میدیای فاشییەوە دوژمن دادەتاشێت و شكستەكە لە خۆیەوە دەگوازێتەوە بۆ دوژمنی داتاشراو.

گوتاری ئەم جۆرە لە حیزب، هەرگیز لەگەڵ گوتاری فاشییەت

جیاناکرێتەوە. (تێکدەر) یەکێکە لەو چەمکانەی لەم جۆرە لەحیزب بەرامبەر ئەویتری دەرەوەی خۆی بەکاری دەهێنێت." مۆسۆلۆنی بەشانازییەوە باسی رابردووی خۆیدەکرد کە هەموو کۆسپەکانی بەردەمی تێکداوە، بەڵام ئەوانەی رەخنەیان لەخۆی و حیزب و دەسەڵاتەکەی دەگرت، بە تێکدەر ناوی دەبردن.(3)" هەمان ئایدیا لە حیزبی مێژوویی لە باشووریی کوردستاندا ئامادەیی هەیە. هەمیشە سەرکردە و دەستەی دووهەمی حیزب و جەماوەری دەمکراوەی حیزب، یەکێک لە شانازییەکانیان رابردوویانە و، دەیانەوێت بە چیرۆکی ئەفسانەیی و وەهمی گوتاری بەردەوامیدان بەخۆ، باس لە مێژووی□ک بکەن ئەوان تێکیانداوە و نەیانهێشتووە میللەتێك شوناسەکەی کۆتایی بێت و، چرکەساتی دەستپێکردنی ئەوان، چرکەساتێکە دەسەڵاتە سەرکوتکەرەکانی تێکداوە و بوونەتە وێستگەیەک بۆ تێکدانی ئەو دەسەڵاتانەی هەرەشەبوون بۆسەر خەڵك. بەڵام لە تەنیشت ئەوەدا کاتێك خۆیان دەبنە دەسەڵات، یان دەبن□ ش□و□نی رەخنەلێگرتن، هەمان چەمکی (تێکدەر) بەکاردەهێننەوە بۆ رەخنەگران و، بۆ ئەو هێز و گروپ و کارەکتەرانەی، لە دەرەوەی حیزبدان و دەیانەوێت ئەو مۆدێلە خراپەی دەسەڵات، کە بەرهه□می حیزبی ناو مێژووە، بگۆڕێت بۆ دەسەڵاتێك مانایەك بە ئازادی و ماف و هاوڵاتی بوون بدات.

لە دیدی حیزبی ناو مێژووە تێکدەرەکان تەنها بریتی نین لەوانەی دونیابینیەکی جیاوازیان هەیە، بریتین لە هەموو ئەو هێز و گروپ و کارەکتەرانەی نایەنە ژێر چەتری حیزبەوە و، ئایدۆلۆژیاکەی قبوڵناکەن و داوای دونیایەکی نوێ دەکەن. تێکدەرەکان هەندێکجار لەناو حیزبدان و گومانکەرەکانی سەر گوتاری حیزبی د□خ□ن□ خانەی تێکدەرەکانەوە و، مەترسین بۆ چارەنووسی دەسەڵاتەکانی حیزب. چەمکی تێکدەر لە وێستگەیەکی سنووردارەوە د□ب□ت□ ناو رووبەرێکی فراوانەوە و، دەبێتە گاڵۆکێك بە دەست حیزبی ناومێژووە تا بیکێشێت بەسەری هەموو ئەوانەی لە شوێنێکدا گومان و پرسیار دروستدەکەن ل□ بەردەم وەهمەکانی حیزبدا. هەر حەقیقەتێکیش خۆی دەربخات، لە بەرامبەریدا جەماوەری حیزبی جۆش دەدرێت تا لە رێگای چەمکی تێکدەرەوە دژ بەو حەقیقەتە بوەستنەوە و ئاوەژووی بکەنەوە. هەرچۆن لە زمانە شەعبی و توندوتیژییەکەی حیزبدا هەمیشە وێنەی داتاشراو ئامادەیی هەیە بۆ بەرامبەر، بەهەمان شێوەش چەمکی تێکدەر لەناو پەروەردە و دونیای حیزبی ناو مێژوویدا پانتاییەکی فراوان داگیردەکات و، دەبێتە چەکێکی لاستیکی بتوانرێت بۆ هەموو کەسێك بەکار بهێنێت، ئەگەر ئەو کەسە یان ئەو گروپە رەنگێکیان هەبێت جیاواز لە رەنگی ئایدۆلۆژیای حیزب.

گوتاری نەتەویی یەکێکی دیکە لە کۆڵەکەکانی ئەم تایپەیە لە حیزب. هەڵبەتە ئەم گوتارە بەخۆی دونیایەك كێشە و گرێی تێدایە و پێویستە خوێندنەوەی بۆ بکرێت، تا ئەو کێشەو گرێیانەی چارەسەر بکرێن. (من لە شوێنێکی دیکە قسە لەسەر ئەم گوتارە دەکەم، لە بەرگە راستەقینەکەی خۆی و دایدەماڵم لە ئایدۆلۆژیای حیزب و دەچمەوە سەر بنەوانەکەی، لای حاجی قادری کۆیی تابزانین بەرگە ئەسڵەکەی چییە و حیزب چۆن شێواندی و بێمانای کرد.) یەکێك لە کێشە گەورەکانی گوتاری نەتەوەیی لەو ساتەوە دەستپێدەکات، ماناکەی خۆی لەدەستدەدات و بارگاوی دەکرێت بە ئایدۆلۆژیا و بەرژەوەندی حیزبی ناو مێژووەوە. حیزب ئەم گوتارە دەکاتە کەرەستەیەك بۆ بە جەماوەری بوونی خۆی و بۆ دروستکردنی دۆخی شەیدایی و، دەرکردنی عەقڵ لەناو کۆمەڵگەدا و، داپۆشینی بە کۆمەڵێك هەستی نەتەوەیی، کە کەی ئەو هەستانە لە شوێنە راستەقینەکەی خۆیان نەماون و حیزب بووە بەخاوەنییان. هەموو ئەو قسانەی ئەمڕۆ لەسەر ئەو گوتارە دەکرێت، قسەکردن نییە لەسەر جەوهەری گوتارەکە خۆی، هێندەی قسەکردنە لەسەر شێواندنی گوتارەکە و بێماناکردنی تا لەو گۆشە نیگایەوە خۆرزگاربکەیت لە ناساندنی بنەوانی گوتارەکە! لەکاتێکدا ئەوەی گوتارەکە دەشێونێت حیزبە خۆیەتی و هەموو شێواندنێك و لێدانێکی دیکە لە جەوهەری گوتارەکە، خزمەتکردنە بە حیزبی ناو مێژوو.

لەبری ئەوەی ئەم گوتارە بچێتەوە شوێنی خۆی و لەو چەمکانەی داوای دەکا بکۆڵرێتەوە، بە نەفرەت دەکرێت! نەفرەتەکە پەرچەکردارە، نەفرەتێك نییە بتوانێت بەهۆی لێدان لەم گوتارە گوتارێکی دیکەی عەقڵانی دروستبکات، نەفرەتەکە جۆرێکی دیکەی سەفسەتەیە بۆ خۆماندونەکردن لە ناسینی گوتارەکە و بینینی لە ئاستە ئایدۆلۆژییە حیزبییەکە هەروەك ئەوەی حیزبی ناو مێژووی دەیەوێت. حیزبی ناو مێژوو پێویستییەکی زۆری بەوە هەیە ئەم گوتارە بە تەواوەتی بشیوێت و چەمکەکانی ناوی خاڵیبکرێنەوە و ببنە دینەمۆیەك بۆ بەهێزکردنی ئایدۆلۆژیای حیزبی. چونکە شێواندنەکە دەیباتە ئاستێکەوە ئیدی لەو کاتەی گرنگە بیکاتە مەکینەی دەشدادان بەکاری دەهێنێت و، لەوکاتەی دەبێتە مەترسی بۆ بەرژەوەندییەکانی دژی دەوەستێتەوە و دژی جوڵە دەکات. تەواوی گوتارەکە بۆ خۆی و چەمکەکانی ناو جەوهەرەکەیەوە_ ئازادی، ماف_ سەربەخۆی، خۆبوون، مانەوە، شوناس_ هتد. دەشێوێنێت و چەمکەکانی دەکاتە پەتێك بۆ یارییە ئایدۆلۆژییەکەی خۆی. بەجۆرێك لە جەوهەری گوتارەکە دەدات ئیدی مانایەك بە جەوهەرەکەی نامێنێتەوە و، ئەوانەشی پەرچەکردار وەردەگرن لەسەر ئەم گوتارە و نەفرەتی لێدەکەن، ئەوانیش خزمەت بەو جوڵەیە دەکەن حیزب بەم

گوتارەی دەکات.

لە کاتی پیشاندانی جەستەی حیزب، توانای حیزب، تارمایی حیزب، بانگەشەکان دەستپێدەکەن. بانگەشەکانی حیزبی ناو مێژوو هەندێکجار تا ئاستی کۆمیدی بوون دەڕۆن. “دەستکەوتەکان دەبێت بە شایەستەیی تەماشا بکرێن(4)” دەستکەوتی حیزبی تا ئاستی دروستکردنی شەقامێك و ئاوەڕۆیەك دەڕوات. ” لەسەردەمی مۆسۆلێنیدا دروستکردنی شەقامێك، یان ئاوەڕۆیەك دەکرایە دەستکەوت و بە خەڵك دەفرۆشرایەوە، کە دەسەڵات دۆخێکی دروستکردوە ناهێڵێت خەڵك لە دواکەوتوویدا بمێنێتەوە.(5)” بێگومان دیمەنەکان لەناو حیزبێك لە رووبەری فاشییەتدا جێی خۆیکردبێتەوە لە هەرکوێکی دونیابێت دووبارە دەبنەوە. ئەوەی لە قۆناغێك بەر لە ئێستا لە دەسەڵاتە فاشییەکەی_ئیتاڵیا_ دەکرا، ئەمڕۆ لە شوێنێکی دیکە و لە قۆناغێکی دیکە حیزبی ناو مێژوو دووبارەی دەکاتەوە.

ئەو دەستکەوتانەی حیزب دەیکاتە منەتێك بەسەر خەڵکەوە، دەستکەوت گەلێك نین شایەنی قسە لەسەر کردبن. دۆخی باشووریی کوردستان دۆخەکە حیزبی ناو مێژوو کە دەبێتە دەسەڵات، ئەو قۆناغە دووبارە دەکاتەوە لە سەدەکانی پێشوودا حیزبی فاشیی لەشوێنی دیکەو زەمەنی دیکە ئەنجامی داوە. ئازادییەکانی مرۆڤ لە سەروەختی حیزبی ناو مێژوو، کورتدەکرێنەوە بۆ قسەکردن! قسەکردن وەك دەنگ، هاوار، وتنی بەردەوام و سەفسەتە، دەبنە کەرەستەیەك بۆ کورتکردنەوەی ئازادییەکان و لە بانگەشەکاندا ئەم قسەکردنە بە دەستکەوت دەفرۆشرێتەوە بە خەڵك. لەکاتێکدا لەم سەردەمە نوێیەدا قسەکردن هیچ کاتێك نە سەرەتایەکە نە بنەمایەکە بۆ ئازادی و یەکێکە لە خاڵە ئاساییانەی لەناو ئازادیدا شوێنێکی زۆر گرنگی نییە. خوێندنەوەی نوێ بۆ چەمکی ئازادی بە تەواوەتی گۆڕانکاری بەسەردا هاتووە و، ئیدی ئەو خوێندنەوە کلاسیکیانە بەسەرچوون ئازادی ببەسترێتەوە بە قسەکردنەوە.

ئازادییەکان لەشوێنێکن پەیوەندیان بە ماف و یەکسانییەوە هەبێت، پەیوەندیان بە جیاکردنەوەی دامەزراوەکانەوە دەسەڵاتەکانیانەوە هەبێت. (فۆکۆ یاما) لە کتێبی (سیستەمە سیاسییەکاندا) دەڵێت:” لەو شوێنەی میدیای ئازاد، دادگاکان، رێکخراوە ناحوکومییەکان، نیشانەی پرسیاریان کەوتە سەر، لەوشوێنەدا ئازادی بوونی نییە.” لەناو سیستەمی دەسەڵاتی حیزبی ناو مێژوو، هەریەك لەم شوێنانە نەك پرسیاری لەسەرە، بەڵکو خۆی کەوتوتە ژێر هەیمەنەی حیزب و لە دۆخی سەرکوتکردندایە. لە پاڵ ئەم شوێنانەدا گەورەترین دامەزراوەی وەك

پەڕلەمان لە دۆخی بەمتبووندایە و کەوتوەتە پەراوێزەوە و توانای خۆ هەڵسانەوە نییە، نە توانای چاودێری دامەزراوەی جێبەجێکردن! کاتێك ئەمە پرۆسەی دەسەڵات بەڕێوەبردنبێت، ئیدی قسەکردن و وتن نابنە بنەمایەك بۆ ئازادی تا وەك دەستکەوت پیشانبدرێن، چونکە ئەو شوێنانەی بەرگری لە ئازادی تاك و ئازادی گشتی دەکەن، خۆیان ئازادیان لێسەندراوەتەوە و مەحکومکراون بە چەوساندنەوە و نەهێشتنی دەسەڵاتەکانیان. دیدگا نوێکان بە چەمکی ئازادیی گەشتوەتە شوێنێك پەیوەستکراوە بە بەشێك لە دامەزراوەکانی ناو کۆمەڵگەی مەدەنیی و دەسەڵاتەوە، پاشان لەڕێگەی ئەو دامەزراوانەوە ئیش بۆ ئازادی و ماف و ئەرکی تاك دەکرێت. لە کاتێك دامەزراوەکان لە دۆخی سەرکوتکردندا بن، بێگومان ئازادی و مافی تاکیش لەژێر هەڕەشەی گەورەتردان.

بانگەشەی دەسکەوتەکان لە ڕێگەی بەرزکردنەوەی گوتاری نەتەوەییەوە، بە حیزبی مێژووی تەنها لەناو ئێستادا دووبارە ناکرێنەوە، هەمیشە بەشێکی گەورەی لەناو مێژوودا دەبن و بە ئایندەش وەهمی گەورە گەورە دروستدەکات. مێژوو و بە هەموو شکستەکانییەوە ئاوەژودەکاتەوە و دەیکاتە دەستکەوت. تەسلیمبوون بە ئەوی بێگانە دەکاتە سیاسەت، شەڕو لەناوبردنی مرۆڤ دەکاتە خەبات. پارچەپارچەکردنی چینەکان و دروستکردنی جیاوازی چینایەتی، دەکاتە خۆبەڕێوەبردن. نەهێشتنی ئازادی گشتی و ئازادی تایبەت، دەکاتە ئازادی! هەڵە گەورەکانی ناو مێژوو وەردەگێڕێت بەحیکمەت. کاریزمای حیزبی دەخولقینێت و هەرچی دەستکەوت هەیە دەیبەستێتەوە بەکاریزماوە و هەرچی شکست هەیە، دوژمنێکی بۆ دادەتاشێت و دەیخاتە ئەستۆی دوژمن. دژی بە دامەزراوەکردن کاردەکات و باس لە دامەزراوە دەکات.

جۆرێك لە حوکمڕانی بەرهەمدێنێت وەك (ئەنتۆنیۆ گرامشی) دەڵێت: “حوکومەتی موچەخۆران” ئەم جۆرە لە حوکمڕانی توانای هیچ سەرکەوتنێکی نییە. دەبێتە حوکومەتێك تەنها هەوڵدەدات موچەخۆرەکانی خۆی بەڕێوە ببات و لە هەندێك دۆخدا موچەخۆرەکانی خۆشی بە بەڕێوە نابرێت. بەڵام لە ڕێگەی میدیا و گوتاری فاشییەوە، فەزایەك دروستدەکات حوکومڕانییەکەی خۆی بە نمونەی باڵای بەڕێوەبردن پیشان دەدات. جەماوەری حیزبیش لە دۆخی شەیدابووندان و بە بەڕوایەکی تەواوە دەکەونە ژێر هەژمونی ئەم گوتارەوە و، بەرگری لەم حوکومڕانییە دەکەن. لە ڕێگەی ئەو گوتارەوە وێنای سەرسوڕهێنەر بەرهەمدەهێنرێن! بە نمونە: دورستکردنی وێنەی دوژمن، وەك

تارماییەك، هەمیشە دەوترێتەوە و ترسێكی گشتی دروستدەكرێت، تاكو جەماوەر واوێنای دونیا بكەن گەر بەرگری لەم جۆرە لە حوكمڕانی نەكەن، مێژووەكەیان كۆتاییدێت و دوژمنەكان دێنەوە. ترس دروستكردن لە كاتە جیاجیاكاندا ئیشی حیزبی ناو رووبەری فاشییەتە. لە كاتێكدا ئەوەی دوژمنی راستەقینەیە لە دەرەوەی ئەم تایپەی حوكمڕانی نییە حیزبی مێژوویی بانگەشەی بۆ دەكات، بەڵكو لەناو خودی حیزبدایە و لە بەرهەمەكەی خۆیدایە.

كردەو جوڵەكانی حیزبی ناو مێژوو، كردەو جوڵەگەلێكن كار دەكات بۆ دروستكردنی _ژێر دەستە_ ” دروستكردنی دۆخێك بۆ ناچاركردنی ژێردەستە.(6)” ژێردەستەكان بەشێك لە حیزبەكانی دیكەش دەگرێتەوە. ئەو حیزبانەی بەناچاری ئەو هەژمونی ژێر دەستەییە قبوڵدەكەن، لەتەك ئەو هاوڵاتییانەی ناچارییەكە دۆخەكەی گۆڕیوون جیاوازییەكیان نییە. حیزبی ناو مێژوو پێویستی بە دروستكردنی ئەم دۆخەیە، چونكە لەو فەزایەدا دەسەڵاتەكانی خۆی لەسەرەوە بۆ خوارەوە دادەرێژێت و، دەست بە كۆی خانەكانی ژیانی گشتی و تاك دەبات. لەم تایپەی حیزبی مێژوویدا دەسەڵاتەكان ئاسۆیی نین و ستوونین، هەمیشە لە رمەكەدا كاریزمایەكی كارتۆنی كە حیزب خۆی دروستكردوە و دروستیدەكات بوونی هەیە، لەژێر ئەو كاریزما حیزبیەوە گروپ و دەستەو تاقمی جیاجیا بوونیان هەیە و لەرێگەی ئەوانەوە دەسەڵاتەكان دابەشدەبن و بۆ خوارەوە شۆڕ دەبنەوە تا ئاستی فەرمۆشكراوترین شوێن.

چاودێریكردن وسەركوتكردن، دابەشكردنی دەسەڵات و دابەشكردنی سەروەت و سامانی گشتی، دیسپلینی ئایدۆلۆژی، بارگاویكردنی دامەزراوە حوكومییەكان بە ئایدۆلۆژیا و دەسەلاتەكانی حیزب. پۆلیسی ئەخلاق و پۆلیسی ژیان، بۆ ئەوانەی لەژێر ئەم دەسەڵاتەدا دەژین، پاسەوانیكردنی بەرژەوەندییەكانی حیزب و پاسەوانیكردنی ئەویتری دەرەوەی حیزب. سیخوریكردن و تۆمەتبەخشینەوە بەسەر كۆی ئەوانەدا جۆرێكی دیكە دونیا دەبینن. هەوڵدان بۆ بێمانا كردنی گوتاری رۆشنبیری كە یەكێك لە نەیارە راستەقینەكانی حیزبی فاشیی. گوتاری رۆشنبیری لە رووبەرێكدایە تێكەڵ بەرووبەری دەسەڵات و حیزب نابێت، گوتارەكە چاودێرئاسا سەیری رووبەری دەسەڵاتدەكات و رەخنەی دەكات. حیزبی ناو مێژوو كێشەیەكی گەورەی لەگەڵ ئەم گوتارە هەیە و، هەوڵدەدات لە چەندین رەهەندەوە دژ بەو رۆشنبیرانە بوەستێتەوە لەناو ئەم رووبەرەدا دەبینرێت. لەرێگەی میدیا و جەماوەرە شەیداكەی خۆیەوە، پەخشی تۆمەت و تیرۆری كەسایەتی و تیرۆری

مەعنەوەی دژی جیاوازییەکان دەستپێدەکات.

لەو شوێنەی دەگەڕێتەوە بۆ مێژووەکەی خۆی و باسی ئازادی دەکات، مەبەستییەتی بیکاتە دەستکەوتەکی منەتبارانە و ئازادییەکانی ئەمەی پێ کورتبکاتەوە. ئەوانەی ئازادییە حیزبییەکانیان قبوڵنییە و بەشوێن ئازادی راستەقینەدا دەگەڕێن، لای حیزبی مێژووی ئەو دوژمنانەن دەستیان لەگەڵ دەرەوە تێکەڵکردوە و دەیانەوێت ئەزمونە نمونەییەکەی حیزبی ناو مێژوو لەناو ببەن. بۆیە چاودێریان دەخاتە سەر و دەبێتە پۆلیسی ئەخلاق و ژیانیان، دەبێتە پاسەوانی بیروڕاکانییان و هەمیشە لە چوارچێوەیەکی دوژمندارانەوە وێنایان دەکێشێت و جەماوەرە شەیداکەی خۆی هاندەدات دژیان بوەستنەوە و لەڕێگەی تۆمەت و زمانی ئاستنزمی شەعبییەوە کەسایەتییان تیرۆربکرێت. فەزای شەڕێك دروستدەکات(ئەنتۆنیۆ گرامشی) بەم فەزایە دەڵێت: "شەڕی جێگەر." مەبەست لە جۆرەی شەڕە ئەوەیە حیزب ئیدی لە شێوازی پارتیزانی بۆ پەلاماردان تێدەپەڕێت و شەڕێکی جێگر دوروستدەکات دژ بە کۆمەڵگە و دژ بە هەموو ئەوانەی لە دەرەوەی خۆین.

ئەم شەڕە جێگەرە لە ڕێگەی چاندنی بارەگاکانییەوە نەخشەی بۆ دەکێشرێت. هەر بارەگایەکی حیزبی، سەنگەرێکی حیزبییە. بارەگاکان ئەرکیان تەنها کۆکردنەوە و فروانکردنی بازنەی جەماوەری نییە، تەنها ئەرکیان بۆ ئایدۆلۆژیاکردنی ژیانی گشتی نییە، ئەرکێکی دیکەیان ئەرکی سوپاییە، دەبنە سەنگەرێك بۆ حیزب، لەو چرکەساتانەی توڕەیی جەماوەر ڕوودەدا، یان هەر کردەیەك بۆ حیزب جێی ترسبێت، ئەم بارەگایانە سەنگەرەکانی حیزبن و لەڕێگەی هێزە چەکدارەکانەوە بەرگری لە حیزب و ئایدۆلۆژیاکەی دەکەن. (ئێمە لەسەر وەختی خۆپیشاندانەکاندا، تێگەیشتین ئەو شەڕە جێگرەی _گرامشی_ باسیدەکات لەڕێگەی بارەگا حیزبییەکانەوە، بینیمان و زانیمان بارەگای حیزبی سەنگەرێکی حیزبیەو هەرکاتێك مەترسی کەوتە سەر حیزب لە ڕێگەی ئەم بارەگایانەوە، هێرش دەکرێتە سەر جەماوەری تووڕەو نیگەران، یان هێرشدەکرێتە سەر نەیارانی ئایدۆلۆژیایی حیزبی.

دروستکردنی بارەگاکانی حیزب لە شار و لادێکان، دروستکردنی سەنگەری حیزبە دژی جەماوەر.)
لە تەنیشت ئەم تایپە لەحیزب، حیزبی پۆپۆلیستی دروستدەبێت. حیزبی پۆپۆلیستی جۆرێکە لە حیزب لە ناو شاشە و میدیادایە، وەك پاسەوانێکی جەماوەری خۆی پیشاندەدات و بەردەوام قسە دەکات، قسە لەسەر هەموو ئەو جوڵەو کردانەی حیزبی دەسەڵاتدار ئەنجامی دەدات و

دەبینرێن دەكات. حیزبی پۆپۆلیستی نایەوێت رادیكاڵ بێت و دەست بە رەگوڕیشەی شتەكان ببات. (دەمەوێت لێرەدا ئەو تێگەیشتنە باوەی لەسەر رادیكاڵبوون هەیە، بەم وتەیە رەد بكەمەوە، _كارڵ ماركس_ دەڵێت: رادیكاڵبوون واتە دەستبردن بۆ رەگوڕیشەی شتەكان_ نەك خۆتوندكردنەوە و دژبوون و بەردەوام هەڵوەست وەرگرتن لە رەگەی گوتاری پۆپۆلیستی و بەیاننامەی حیزبییەوە.) ئەشێت بە زیاتر ئاسانكردنی ناسینی حیزبی پۆپۆلیستی ئەم نوكتەیە وێنای راستەقینەی خۆی بكات. " مرۆق ئەگەر هەشت ساڵ و حەوت مانگ و یەك رۆژ، دەمی بكاتەوە، لەرەگەی ئەو گەرمییەی لە دەمییەوە دێتە دەر، دەتوانێت بەو ماوەیە، قاوەیەك گەرم بكاتەوە .(7)" حیزبی پۆپۆلیستی بەهۆی ئەوەی بەردەوام دەمی دەكاتەوە و باسی ئەو دیمەنە روكەشیانە دەكات حیزبی مێژووی دەسەڵاتدار ئەنجامی دەدات، لەو ماوە زۆرەی دروستكردنی فەوزای بینینی روكەشگەرایدا، بەهۆی كردنەوەی دەمییەوە دەتوانێت تەنها چەند قاوەیەك گەرم بكاتەوە.

كێشەی حیزبی پۆپۆلیستی نەبوونی گوتارە. لەسەر گوتارێك دەژیت جەوهەرەكەی لەبیركردوە و رەواڵەتەكەی دەبینێت. ئەو گوتارەشی سەتحیانە وێنەی دەكێشێت هەمان ئەو گوتارە نییە جەوهەرێكی لەگەڵ خۆی هەڵگرتووە، بەڵكو خۆی خزاندوەتە ژێر گوتاری هێزێكی ترەوە و لەرەگەی سەتحی كردنەوە و شەعبیكردنەوەی گوتارە وەرگیراوەكەوە، خۆی دەكێشێت بە دەسەڵاتەكەدا و نە پرۆژەیەكی هەیە بۆ دروستكردنی دونیای نوێ، نە كێشەشی لەتەك رەگوڕیشەی شتەكانە. هەرچۆن حیزبی ناو مێژوو ترسی لە دونیای تایبەتە و دەیەوێت هەموو دونیایەكی تایبەتی كەسەكان بشێوێنێت و بیكاتە دونیا جەماوەری، لەم خاڵەدا حیزبی پۆپۆلیستیش هەمان كردە دووبارە دەكاتەوە و شەیدای بە جەماوەریكردنی هەموو دونیاكانە. حیزبی پۆپۆلیستی واقیع جێدەهێڵێت و لەناو شاشەكاندا خۆی پیشاندەدات و شاشەكان دەكاتە فەوزا، فەوزایەك بە قسەكردن لەسەر هەموو شتێك بەبێ بیركردنەوە، بەبێ دۆزینەوەی مانای شتەكە. جەماوەر كۆدەكاتەوە و دنەیاندەدات، دنەدانەكە لە پێناو گۆڕینی سیستەم نییە وەك خۆی باسیدەكات، لە پێناو ئەو دۆخە حەماسیەیە لەناو جەماوەردا كەسی پۆپۆلیستی و حیزبی پۆپۆلیستی چێژی لێدەبینێت و دەیكاتە دیمەنێك و پیشانی حیزبی ناو مێژووی دەدا، تا بیكات بە كەرەستەیەك لە ئایندەدا خۆی لەگەڵ بگونجێنێت.

حیزبی پۆپۆلیستی لە هەرشوێنێك كێشەیەك هەبێت، پییخۆشە كێشەكە و شوێنەكە بكاتە كردەیەك بۆ نمایشی خۆی. هەندێ رەواڵەتگەڵایە

تەواوی جوڵەکانی دەبنە جوڵەی نمایشی. سەتحی بوون و زمانی شەعبی دەبێتە پایەکی بنەرەتی ئەم تایپەی حیزب. مێژووی بە گرنگ نییە، زەمەن لەو کاتەوە دەست پێدەکات ئەوی لەدروست بووە. نایەوێت نەریتەکان بکاتە شوێنێک بۆ قسەکردن لەسەریان، بە پێچەوانەوە نەریتیانە نەریت دەکا بە سەفسەتە و دەست و پەنجەیان لەگەڵ نەرمدەکات تا لەناو پۆپۆلیسبووندا حەماسەیەکی دیکە وەربگرن. هەرگیز نە لە دیوە کۆمەڵایەتییەکەوە، نە لە دیوە سیاسییەکەوە، نە لە دیوە ئایینییەکەوە، خۆی نابەستێتەوە بە بنەوانی کێشەکان و، بە وێنەی نمایشکارێك تەنها لەتوانای بیرکردنەوەیدایە باسی رەواڵەت بکات. چاوی چی ببنێت زمانە شەعبییەکەشی ئەوە دەردەخات.

هەموو دەسەڵاتێك و هەموو جوڵەیەکی سیاسیی بە حیزبی پۆپۆلیستی دەوزەمەن و بە زمانێکی کرچوکاڵ وێنایان دەکات کە خۆشی بەباشی لە وێناکردنە کرچوکاڵەکە ناگات. لە تێنیشت هەر وێنایەکەوە وێنایەکی شێواو دروستدەکات، تا رق و توندوتیژی ببێتە زمانی رۆژانە. زمانی حیزبی پۆپۆلیستی زمانێکی توندوتیژە، ئەو زمانەیە لە حیزبی ناو مێژووە وەریگرتووە و جارێکی دیکە بەرامبەر بەخۆی بەکاری دەهێنێتەوە. خۆی هیچ زمانێکی قوڵ شکنابات بە خوێندنەوەی چەمکەکان، لەبری ئەوە زمانی توندوتیژی و شەعبی بوون دەبنە بناغەیەك بۆی تا لەوەوە وێنای ئەو فەزا نادروستە بکات خۆی تێدا دەبینێتەوە. حیزبی ناو مێژوو کە رەگوڕیشەکانی لەناو فاشییەتدان و خۆی گوتارێکی توندوتیژی هەیە و، گوتارە نەتەوەیەکە دادەماڵێت لە ماناکانی خۆی و دەیکات بە گوتاری سەرکوتکەر، کێشەی گەورەی لەگەڵ حیزبی پۆپۆلیستی نییە. دەزانێت ئەم تایپە لە حیزب نابنە مەترسی بە سەر دەسەڵاتەکەی، نابنە شوێنێك دەسکاری دەسەڵات و مێژووەکەی ئەو بکەن. تەنها لە چوارچێوەی رەواڵەت و سەتحی بووندا دەخولێتەوە و بە وێنەی پۆلیسێکی جوڵەکانی حیزبی ناو مێژوو، برەو بەو کردانە دەدات حیزبی ناو مێژوو ئەنجامیاندەدات.

بەڵام هەردووکیان لەرێگەی زمانە توندوتیژەکەیان و زمانە ئاوەژوکەرەکەیانەوە، فەزایەکی گشتی دروستدەکەن کۆمەڵگە بەرەو ئاراستەیەکی مەترسیدار دەبەن. (دوو خزمەتکاری فاشییەتن.) حیزبی ناو مێژوو کاتێك خۆی دەبەتە دەسەڵات، لە جەوهەردا توندوتیژە، جارجارەش پێویستی بە توندوتیژی بەرامبەرە، تا جارێکی دیکە توندوتیژییەکەی خۆی زیندووبکاتەوە. حیزبی پۆپۆلیستی ئەو فەزایەی بۆ دروستدەکات توندوتیژییەکەی بخاتەوە گەڕ، لەرێگەی نیشاندانی توندوتیژییەوە حیزبی مێژووی پێگەی خۆی لەناو جەماوەردا

پتەوتردەکات.
ئەم پاسەوانە نوێیەی شەوی حیزبی ناو مێژوو، لە باشووری کوردستاندا ئێستا لە برەودایە. ڕۆژانە لەشاشەکانەوە خەریکی قسەکردنە و قسەکردنەکانیشی لە ئاستێکدایە، تەنها جەماوەری سەتحی دڵخۆشە پێی و گوێی لێدەگرێت و مەترسییەکانی نابینێت. ئەما لە کۆتایی دیمەنەکەدا ئەم تایپەی حیزب دەبێتە بەشێك لە دەسەڵات. پرۆژەی نییە بۆ گۆڕینی دەسەڵات و توانای نییە دەسەڵاتەکە لە بنەوانەوە هەڵتەکێنێت (ڕاستییەکەی بنەوانی دەسەڵاتیش ناناسێت)، بۆیە لەسەرەتاوە تا نیوەی ڕێگاکە بە پۆپۆلیستبوونێکدا تێدەپەڕێت و، لە نیوەی ڕێگادا پرۆژەی (خۆگونجاندن) لەگەڵ حیزبەکانی ناو مێژوو دەهێنێتە ئاراوە و دەچێتە ناو سیستەمەکەوە. کاتێك دەڕواتە ناو سیستەمەکەوە بەجۆرێك پۆپۆلیستبوونە دژەکەی دەگۆڕێت، زمانی دەبێتە هەمان زمانی حیزبی ناو مێژوو. دونیابینی و تێگەیشتنی بۆ چەمکە سیاسیی و کۆمەڵایەتییەکان، هەمان تێگەیشتن و دونیابینینە حیزبی دەسەڵاتدار هەیەتی.

لە چەندین وێستگەدا بەهەمان زمانی شەعبی خۆیەوە و بە هەمان پۆپۆلیست بوونی خۆیەوە، دەبێتە بەرگریکارێکی سەرسەختی دەسەڵاتەکە و ئەو دۆخەی پێشووی خۆی لەبیردەکات خۆی لەسەر هەڵچنیبوو. ئەرکی پاسەوانە نوێکەی شەو، پۆلیسەکەی ڕۆژ، لە چاودێری حیزبی ناو مێژووەوە دەگۆڕێت بۆ پاسەوانیکردن و پۆلیسی و بەرگریکردن لەو دەسەڵاتەی زەمەنێك پێشوتر دژی بوو. ئەم ئەرکە نوێیەشی لەبەر ئەوەیە چونکە ئەمڕۆ خۆی بەژداری لەو دەسەڵاتە دەکات، بۆیە بەو زمانە سەتحییەی خۆیەوە دەستدەکات بە بەرگریکردن. هەرچۆن گوتاری نەتەوەیی حیزبی مێژووی دەیهێنێت لەناو خۆیدا دەیتوێنێتەوە و شێوازێکی دیکەی پێدەدات، کە شێوازە ڕاستەقینەکەی خۆی نییە و نایناسێتەوە. دەسەڵاتی حیزبیش کە بەرهەمی حیزبی ناو مێژووە، حیزبی پۆپۆلیستی دەهێنێتە ناو سیستەمەکەوە و لە ڕەواڵەتێکی خۆی دایدەماڵێت و ڕەواڵەتێکی دیکەی پێدەبەخشێت و دەیکاتە پاسەوان و پۆلیسێکی نوێ بۆ بەرگریکردن لەو دەسەڵاتەی پێشوتر دژی بووە. ئەم ڕەواڵەتە تازەیەی حیزبی پۆپۆلیستی لای جەماوەرە شەیداکەی شۆکێك دروستدەکات، کە هەرگیز بروایان نەکردووە بەم بەرگە نوێیەوە ببینن، کە بەرگی ئەو نییە و لایان غەریبە. ئەما ئەم شۆکە شۆکێکی سەتحییە و پەیوەندی بەوە هەیە ئەو جەماوەرە لە ڕەواڵەتدا سەیری ئەم تایپەی حیزبی کردووە و، لەڕێگای پۆپۆلیستبوونی شاشەیەوە ناسیویەتی، ئەگینا لە جەوهەردا ئەرکی ئەم تایپە لە حیزب هەر ئەوەیە لێرەدا سەرنجمان خستە سەر.

تایپەکانی حیزبی ئایینی و چەپگەرا لە باشووری کوردستان، لە فۆرمدا لەیەك جیاوازن و هەریەکەیان کێشەی لەگەڵ کۆمەڵێك چەمکدا هەیە، بەڵام بینینان بۆ دەسەڵات لەیەك چوارچێوەدا یە. ئەشێت حیزبی ئایینی بەشێکبێت لە نەریتە شەعبییەکە و زمانە شەعبییەکە، بەشێك بێت لەو کلتوورە باوەی لە ئایینەوە دێتە ناو کۆمەڵگە و، ئەرکی ئەم جۆرە لە حیزب پاسەوانی کردنی ئەو ئەخلاقانەبێت ئایین بە ئەخلاقیان دەزانێت.(بەتایبەتی ئەخلاقی جەستەیی). پۆلیسبوونەکەشی پۆلیسبوونێکە بەرگری لە مانەوەی خۆیدەکات لە چوارچێوەی دەسەڵات و هەرەمی نەریتدا. حیزبی ئایینی لەم سەردەمەدا نابێتە حیزبی زۆرینە، ناشبێتە دەسەڵات و ناشتوانێت مانایەکی دیکە بە ئایین دروست بکات. لە فۆرمێکی سیاسیدا ئایین بارگاوی دەکات بە خۆی و دەسەڵاتەوە. دەیەوێت ئایین لەوشوێنەبێت دەسەڵات لێیەتی و، لە شوێنە راستەقینەکەی خۆی هەڵیبکەنێت و بیکاتە دەسەڵات و لەو چوارچێوەیەدا ئایین ببینێت دەسەڵاتی هەبێت. حیزبی ئایینی نە بیرکردنەوە، نە چەمکی نوێ بەرهەم ناهێنێت. سەفسەتەی میدیایی و شاشەکان، واعیزی سەر مینبەرەکان بۆ بە حیکایەتکردنی دین و دونیا، جیهانی حیزبی ئایینییە. ماڵێکە ناپێویستە، ماڵێکە خۆی دەخزێنێتە ناو ئایین و پێویستییەك نییە تا وزەیەکی نوێی پێببەخشێت. بەهەمان شێوە دەرەوەی ئایینیدا پێویست نییە، بەتایبەتی بۆ کۆمەڵگەیەك زۆرینەی بەسترا بێت بەو ئایینەوە، حیزبی ئایینی دێت خۆی دەکات بەخاوەنی و دەیەوێت لەڕێگەی وەعزەکانی ئەو، بەرژەوەندییە حیزبی و تایبەتییەکانییەوە تەفسیر بە ئایین و ئەخلاق و دەسەڵات بکات و، ناوی خۆی وەك پۆلیسێکی نوێ تۆماربکات.

“حیزب بۆیە لەدایك دەبێت و نەشونما دەکات، بەئەوەی بتوانێت لە چرکەساتە مێژووییەکاندا کاریگەری هەبێت.(8)” ئەم دەربرینە بۆ حیزبی ئایینی و حیزبی چەپگەرا لە باشووردا پێچەوانەکەیەتی. هیچکات ئایین لەناو کۆمەڵگەی کوردیی لە ژێر مەترسیدا نەبووە، تا حیزبێك بێت بەرگری لێبکات و شوناسەکەی بپارێزێت. لەبری ئەمە حیزبی ئایینی هاتووە ئایینی گۆڕیوە بە سیاسەت و سیاسەتیشی بەستووەتەوە بە دەسەڵاتەوە. نەشونماکردنی حیزبی ئایینی لەناو کۆمەڵگەیەدا روودەدات، ئەو کۆمەڵگەیە هێشتا هوشیاری نەگەیشتووەتە ئەوەی پرسیار لەسەر ئایین و حیزب دروستبکات و گومان لە جوڵەکان و کردەکان بکات. هیچ چرکەساتێکی مێژوویش چ لە رووبەری سیاسیدا، چ لەرووبەری کۆمەڵایەتی و ئاینیدا رووینەداوە، تا حیزبی ئایینی بێت کاریگەری خۆی لەسەر ئەو چرکەساتانە دابنێت و واتایەکی دیکەیان پێببەخشێت. وەك عادەتێکی سیاسیی دووبارەوە بوو حیزبی چەپگەرا و

ئایینی، هەریەکەیان بە پشتبەستن بە میراسێك دروستبوون. یەکیان میراسە فیکرییەکەی بە ئایدۆلۆیاکردووە و وێنە راستەقینەکەی شێواندووە، ئەویتریشیان ئایینی کردووەتە کەرەستەیەك بۆ سەفسەتەکانی خۆی و بە بانگەشەی واعیزی تا لە چوارچێوەی ئەخلاقێکی نێرانەدا سەیری دونیا بکات. ئەکرێت بەو جۆرەش تەئویلی بکەین، حیزبی ئایینی یەکێکە لە گورزە گەورەکان لە خودی ئایین.

لەناو پانتایی ئایندا، دوو شارێگای سەرەکی هەیە، شارێگای بیرکردنەوە لەناو ئایین و تەئویلکردنی دەق بە مانادان بە دەرەوەی ئایین، لەگەڵ شارێگای رۆحانی بوون لەناو ئایینیدا. لە ناو رۆحانی بوونیشدا دوو لقی جیاواز دەردەکەون، لقی یاخی بوو، لقی تەسلیم بوون و زوهد. حیزی ئایینی نە دەریچەیەکە بۆ ناسینی ئەم شارێگاو لقانە، نە تێگەیشتنێکی جیاوازتر دەخاتە سەر میراسی هەردوو شارێگاکە. لەبری ئەمە لە فۆرمێکی سیاسیی کرچوکاڵدا، دەستدەکات بە حیکایەتگێڕانەوە و تەفسیرێکی میدیایی. کەی تەفسیرەکانیش بەو ئاراستەیەدا دەبات لە چوارچێوە ئایدۆلۆژییەکەی خۆیدا رێیان ببەستەوە و بە پشت بەستن بە میراسی تەفسیرکردن و حیکایەت، سەرنجی کەسانێك بەخۆی رابکێشێت. ئەم تایپەی حیزب مەترسی نییە بۆ حیزبی ناو مێژوو، دەسەڵاتی فاشی، بەڵکو مەترسییە بۆ سەرکلتووری نەتەوەیی. چونکە ئەو کلتوورەی دەیگوازێتەوە کلتوورێك و فەرهەنگێکی غەریبە و، لە رێگەی ئەو کلتوورو فەرهەنگە غەریبەوە ئیش لەسەر وێرانکردنی کلتووری نەتەوەیی دەکات و لەناو کلتووردا دەبێتە دوژمنی هونەر و فەرهەنگ، چونکە خۆی سەر بەکلتوورێکە خاڵی لە هونەر و فەرهەنگی نوێ.

بەهەمان شێوە حیزبی چەپگەرا، لە دۆخێکداییە نە دەتوانێت بەرگری لەخۆی بکات، نە دەتوانێت بەرگری لە میراسە فیکرییە بکات لەناو فیکری فەیلەسوفانی چەپدا هەیە. لەبری ئەمە لە ئاستێکی ئایدۆلۆژی داخراودا لەناوخۆیدا خولدەخواتەوە و ئەرکی دەبێتە بایاننامە بڵاوکردنەوە. ئەگەر لە قۆناغێکدا ئەم جۆرە لە حیزب رایەڵەیەکی هەبووبێت و لەسەر شەقامەکاندا بەشێك بووبێت لە بەرگری لەماف و داخوازییەکانی چینە پەراوێزخراوەکان، لەم قۆناغەدا ئەو وزەیەشی تێدا نەماوە و، لە بازنەیەکی زۆر بچوکدا لەناوخۆی خۆیدا سەرقاڵی پەیوەندییە ئایدۆلۆژییەکانی خۆیەتی و رایەڵەکەی نەماوە بیبەستێتەوە بە کۆمەڵگەوە. ئەو رووبەرەی پێشتر لە واقیعدا ئیشیی تێدا دەکرد، چۆڵیکردووە بۆ چین و هێزەکانی دیکە و، هێزەکان و چینەکانی دیکە بوونەتە خاوەنی، کە پێشوتر ئەو کردانە ئەم تایپە

لە حیزب خاوەنی بوو. گورزی گەورە لەم حیزبە خودی خۆیەتی، نەك دژەکانی. چونکە هەمیشە بەجۆرێك روانینی خۆی بۆ کۆمەڵگە و نەریت و چەمکە فیکرییەکان دەربڕیوە، کە ئەو روانینانە کورتهێنان بووە لە بەگشتیکردنی و تەنها لە چوارچێوەی نوخبەی ئایدۆلۆژی حیزبیدا گەڵاڵە بووە. غیابی حیزبی چەپگەرا لەناو کۆمەڵگەیەدا و نەبوونی کاریگەریی بەسەر دەسەڵات و چینەکانەوە، بەخۆی یەکێکە لە کێشە گەورەکانی حیزبی چەپگەرا کە نەیتوانیوە درێژە بە مانەوەی خۆی بدات. نەیتوانیوە بە باشی سەردەمەکەی خۆی و کۆمەڵگەکەی خۆی بناسێت، تەنها ئەرکی ئەوەبووە لە ناو نوخبەیەکی دیاریکراوە ئایدۆلۆژیدا بەشوێن پرسیارە وەڵام نەدراوەکاندا بگەڕێت.

هەردوو تایپەکە زۆرتر لەم چیرۆکە دەچن.” دیارنییە کە عەرەبانەکە رادەکێشێت، ئەسپەکە، یان مێشی سەر شانی ئەسپەکە.**” حیزبی ئایینی پێیوایە: میراسە فراوانەکەی ئایین، کەوتوەتە سەرشانی ئەو دەبێت وەك ئەسپێکی بەهێز بتوانێت ئەم عەرەبانەیە رابکێشێت، بەهەمان شێوە حیزبی چەپگەراش، دیدگای بۆ میراسە فیکرییەکە، هەمان دیدگایە. بەڵام راستییەکەی ئەوەیە هیچکام لەم دوو تایپە ئەسپەکە نیین، مێشەکەی سەرشانی ئەسپەکەن و خۆیان لێبوە بە ئەسپەکە. نە ئەوان توانای ئەوەیان هەیە ببنە خاوەنی ئەو میراسە و مانای نوێ و بیرکردنەوەی نوێ بخەنە سەرخەزێنەکەی، نە میراسەکەش پێویستی بەم دوو تایپەیە خۆیان بکەن بەخاوەنی. لە کۆمەڵگەی باشووردا هەردوو جۆر لە حیزب زەرورەت نەبوون، بارێك بوون هەم بەسەر شانی کۆمەڵگەوە، هەم بەسەرشانی ئەو میراسانەوە خۆیانی پێوە هەڵدەواسن. دونیابینی هەردووکیان بە دەسەڵات زۆر لەیەك دەچێت، یان لە دۆخی دژێکی تەواودان، یان لە دۆخی تێکەڵبوونێکی تەواودا. هەردوو دۆخەکە نە مەترسین بەسەر دەسەڵاتەکە، نە کارکردنە بۆ گۆڕینی بەرەو شوێنێکی دروست. لە دۆخی تێکەڵبوونەکەدا دەبنە دوو حیزبی مت بووی، بێدەنگ.

وەك پەندە کوردییەکە دەڵێت: ” دەست بە کڵاوەکەی خۆتەوە بگرە، با نەیبات.” دەستگرتن بە کڵاوەکەی خۆتەوە، بەتایبەتی لە حیزبی ئایینیدا زۆر باوە و بووەتە جۆرێك لە پەروەردەی حیزبی. کاتێکیش دژ دەبێت، دژبوونەکەی لەرووی میدیاییەوە وا رەنگدەکات بەرگریکردنە لەسەر دادپەروەری و دەسەڵاتێکی دروست، ئەما لەبنەڕەتدا فشارە بۆ نزیکبوونەوەی خۆی لە حیزبی دەسەڵاتدار. لە هەرچرکەساتێکدا دەسەڵاتی حیزبی ناو مێژوو مەترسی بکەوێتە سەر، بەر لە خۆی ببێتە پاسەوانی دەسەڵاتەکە، حیزبی ئایینی دەبێتە پاسەوانی ئەو دەسەڵاتە

و دەیپارێزێت لە مەترسییەکان.(ئەم پاسەوانە چەکەکەی دەستی زمانە شەعبیی و واعیزییەکەیەتی.) هەرچەن حیزبی مەژووی لە دەسەڵاتدا دەبێتە پۆلیسی رۆژ بە ژیانی گشتی و تایبەتی، بە هەمان شێوە حیزبی ئایینی لەرێگەی واعیز و سەفسەتە چییەکانی ناو میدیاکەیەوە، بەردەوام وەك پۆلیسێك لەسەر ژیانی گشتی و ژیانی تاك خۆی پیشاندەدات و، کەی ئەو ئاکارانەی کە ئاکاری راستەقینەن پەراوەزیان دەخات و، خەریکی بەرهەمهێنانی جۆرێك لە ئاکار، کە ئاکار نییە و کەشەی نەبینینی ئاکارە. خەرکی بەرهەمهێنانی جۆرێك لە مرۆڤی ترسنۆك، سەرکز، بروابەخۆ نەبوو، دژە شۆرش، رازی بە ژیان و شوکرانەکردن و، لابردنی ئەرکی بیرکردنەوە و هەوڵدان و خۆدانە دەست چارەنووس، پارانەوە و خۆ زەلیلکردن. ئەم مرۆڤەی لە رێگەی وەعزەکانی حیزبی ئایینییەوە دروستدەکرێت هەمان ئەو مرۆڤەیە حیزبی ناوەژوو دەیەوێت و هەوڵی بۆ دەدات بە رێگای سەرکوتکردنەوە دروستی بکات. بەشێکی ئەرکەکەی خۆی جێبەجێیدەکات و بەشەکەی دیکەی، حیزبی ئایینی بۆی دەکات. (لەبەر ئەوەی حیزپی چەپگەرا بەتەواوەتی شکستی هێناوە، لەم بارەیەوە شایەنی قسەلەسەرکردن نییە.)

تاك و کۆمەڵگەی باشوور، بە چوار جۆر لە حیزب گەمارۆ دراوە، هەر چوار جۆرەکەی رەگوریشەکەی دەچێتەوە سەر یەك رووبەر، کە رووبەری فاشییەتە. لەچوار لاوە ئیشدەکرێت بۆ وێرانکردنی تاکی ناو ئەم کۆمەڵگەیە. ئەستا سیستەمی سەرمایەداری بە روخسارە فریودەرەکانی خۆیەوە و بە فاشییەتەکانی خۆیەوە هاتووە و بووەتە هێزێکی گەورە بۆ یارمەتیدانی ئەم جوار جۆرە لە حیزب و بە کوتینی تاك و شێواندنی بەهاکان. گەر لە قۆناغی پێشوودا ئەو چوار جۆرە لە حیزب کاریانکردنبێت بە گەمارۆدانی تاك و دورخستنەوەی لە خۆبوون، سیستەمەکەش هاتوتەسەری و بە شێوەیەکی فراوان تاك لە گەمارۆیەکی زۆردایە. (هاورێم رامیار مەحمود لە ئێوارەیکدا وتی: ژیانی ئەمە لەم سەردەمەدا نابێت وەك ژیانی ئازاد سەیریانکەین، دەبێت وەك ژیانی ناو کەمپ سەیری بکەین.

چونکە بەجۆرێك مرۆڤی ناو مەملەکەتە گەمارۆ دراوە، لە مرۆڤی ناو کەمپ دەچێت.) بێگومان مرۆڤی ناو ئەم خاکە مرۆڤی ناو کەمپە. هەرچەن لە رابردوودا سیستەمە فاشییەکەی _بەعس_ گوندەکانی تێکدەداو دێهێنانە ناو ئۆردوگاکانەوە تا گەمارۆیان بدات و ئاکار و بیرکردنەوە و کلتووریان بشێوێنی، لە ئەستاشدا چوار جۆر لە تایپە حیزبییەکە بە هاوکاری سیستەمی سەرمایەداری تاکی ناو ئەم کۆمەڵگەیان گەمارۆداوە و ژیانی تاك لە ژیانی کەسی ناو کەمپ دەچێت

و، تاك لە هەرشوێنێکەوە بیەوێت دەروازەیەك بدۆزێتەوە بۆ دەرچوون، یان بە جۆرێك لە بیرکردنەوەی جیاواز، توشی چەندین جۆر لە دیوار و سنوور دەبێت و، لەشکرێك لە ئەهلی ئەم چوار تایپە لە حیزب دەبن بە دیواری کۆمپێکە و ڕەگری لە فەزایەك دەکەن فەزاکە تاکی خستوەتە ناو دونیایەکی شێواوی ئالۆز. بەردەوام لە میدیاوە چەندین جۆرە گوتاری فاشی دەخرێتە ناو دونیای خێزانەکان و تاکەکان، لەناو فەزا گشتییەکاندا بە هەمان شێوە، لەناو دەسەڵات و چینە جیاوازەکانەوە بە هەمان شێوە. سەرزەمینەکی گەمارۆدراو دروستکراوە، کە لەم سەر زەمینە گەمارۆدراوەدا، تاکەکی شێواو بەرهەم دێت، کە لەرووی دەرونی و لەروی بیکردنەوەوە بەردەوام لە ناو جۆرێك نائۆقرەیدا خۆی دەبینێتەوە.

تێپەربوون بەسەر ئەم دۆخەدا، گەڕانەوەیە بۆ رادیکاڵبوون. هێزی نوێ، یان کارەکتەری رۆشنبیری نوێ، بە کەرەستەی فیکرییەوە، رادیکاڵانە و بێترس دەست بە رەگوڕیشەی کێشەکان ببڕن و مرۆڤێك بەرهەم بهێنن، دور لە هاژەهاژی شاشەکان، دور لە نمایشگەرایی، دور لە سەفسەتە و، بێبەستنەوە بە بیرکردنەوە، تا لەو بیرکردنەوانەدا دونیایەکی جیاواز دروستبکرێت. مرۆڤێك بێت لەبری رۆحانی بوون و خۆ زەلیکردن کردەی شۆرشگێڕی بکاتە بنەمای ئاکارەکانی، مرۆڤێك ئازاد و بەرهەمهێنەر. مرۆڤێکی پرسیارکەر و گومانکەر. مرۆڤێك جیاواز لە تایپەکانی پێشوو. رادیکاڵبوون لە هەموو شتێك و لەناو دونیای تایبەت و گشتیدا. مرۆڤێك گرنگی بە رەواڵتزازی نەدات و بە بنەوانی کێشەکان بگەڕێتەوە و، بەزمانەکی ئاست بەرزەوە خوێندنەوە بۆ خۆی و کۆمەڵگە و دەسەڵات بکات. ئەگەر ئەم رادیکاڵنەبوونە چ وەك هێزی نوێ، چ وەك تاك، دروستنەبێت، تاکی ناو ئەم کۆمەڵگەیە تا دۆخی خۆونکردنەکی راستەقینە دەچێت و، لەشوێنێکدا دەوەستێت و دەگەڕێتەوە، بەڵام گەرانەوەیەکی توندوتیژانە. ئەو فەزایەی ئێستا هەیە لە هەموو رووەکانەوە فەزایەکی نادروستە و بەرهەمکێشی نادروست دەبێت. فەزایەکە کۆمەڵگە بەرەو شوێنەکی [illegible] دەبات، بەرەو شوێنەکی دەبات سڕینەوە و توندوتیژی و ئاستی لاوازی زمان بۆ تێگەیشتن، شوێنی رادیکاڵبوون دەگرێتەوە. هێزی رادیکاڵ ئیشی ئەوەیە بێت ئەم میراسە نادروستە هەڵتەکێنێتەوە میراسەکی پوخت بخاتە شوێنی، کە ببێتە دینەمۆ بۆ کلتوورێك و فەرهەنگێکی نوێ. چوار تایپەکەی حیزبی ناو باشوور، چوار تایپن خۆ بەستنەوە پێیانەوە، خۆ بەستنەوەیە بە مێژووەکەوە کە تایپەکەی مرۆڤ لە هەموو بەها گەورەکان دادەماڵێت و دەیکاتە ئادەمیزادێك لە رواڵەتدا نمایشی، لە جەوهەردا خاڵی، لە زماندا

توندوتیژ و بێباك.

نەبەز گۆران

پەراوێز و سەرچاوەكان

_* ناونیشـانی ئەم باسـە، دەستەواژەی(پاسـەوانی شەو) لە بەرامبەر (دەوڵەتی پۆلیسی) یەكەمجار لای _لاساڵ_ەوە بەكار هات، چونكە ئەمە جۆرێكە لە خوێنـدنەوەیەكی دیكە بەرامبەر ئەو دەستـەواژە كۆنەی لە ئیتاڵیا بەرامبەر بە دەوڵەتی پۆلیسی بەكار دەهات، من لێرەدا لە چوارچێوەی حیزبدا هەردوو دەستەواژەكە بەكار دەهێنمەوە.
_ (1)بگەڕێـوە بۆ فەرهـەنگـی _لغـت عربـی فارسـی_ بەشـی_م_ پـان فەرهـەنگی_المعجم معانی_ یان فەرهـەنگی _المعجم الوسیط.یان پرتال جامع علوم انسانی.
_(2_3_4_5_6) دولت و جامعە مدنی، انتونی گرامشی، ترجم، عباس میلانی. تهران، نشر اختران،1384
_(7) برنامە دوری همی، مهران مدیری، نوكت درمورد دولت:
_وەك نوكتەیەك ئەم بەسەرهاتە لەلایەن مهرانی میدری سینەماكارەوە لەم بەرنامەیە باسدەكرێت، بۆ ئەوەی بیكاتە تانەیەك لە دەسەڵات، ك□ بەردەوام دەمیكراوەتەوە و قسە دەكات، بەڵام گەرمای دەمی بۆی دەكرێت لەو ماوەیەدا قاوەیەك گەرم بكاتەوە و، خەڵكیش بە قاوە ناژین.
_(8) دولت و جامعە مدنی، انتونی گرامشی، ترجم، عباس میلانی. تهران، نشر اختران،1384
_** ئەنتۆنیۆ گرامشی، نوكتەیەكی كۆنی ئیتاڵی بەكار دەهێنێت. كە مێشێك لەسەر شانی ئەسپێكە و ئەسپەكە عەرەبانەكە رادەكێشێت، بەڵام مێشەكە پێیوایە ئەوە ئەوە عەرەبانەكە رادەكێشێت. بەهەمان شێوە لەم وتارەدا بەكارمان هێناوەتەوە.

پاشخانی بازرگانیی و روئییەی نەوەی نوێ ... کامیار سابیر

سەرەکی جوڵانەوەی نەوەی نوێ-نن، پیاوێکی بیزنسمانە، ئەوەی بە زمانی شەعبیی پێیدەگوترێ بازرگان، لە مێژووی حیزبە سیاسییەکانی ناوچەکە و جیهانیشدا، لە زۆربەی ئەو سەرمایەدار و بازرگانانەی بەشداریی سیاسەتیان کردووە، کەمترینیان، سەرکەوتنیان بەدەستهێناوە! بە سروشتیی، چونکە بیزنسمان، پەیوەندییەکی راستەوخۆ و ناڕاستەوخۆی بە بازاڕ، ئابووریی و دەسەڵاتەوە هەیە، لە ئاستی شەعبییدا، مەقبوولییەتیان کەمە، مەگەر خاوەنی کۆمەڵێ کرێدتی گەورەی کۆمەڵایەتیی و مرۆیی بن و فەضیڵەت و بەهای سیاسیی کۆمەڵگە لەسەروو بەرژەوەندییە تایبەتەکانی خۆیانەوە ببینن. هەروەها، لە رێگەی پارە و سامانەکانی خۆیانەوە، بیانەوێت خزمەت بە خەڵک بکەن، نەک بیانەوێ لە رێگەی هەڵکشانی سیاسیی و قورسایی حیزبەکەیانەوە، داوای پشک و پرۆژەی زیاتر لە سەرمایەگوزارییدا بکەن.

بە تێکهەڵکێشکردنی ئەم باسە بە قیادەی نن و حیزبە کلاسیک و مۆدێرنەکانی کوردایەتییەوە، ئەم نموونەیەی خوارەوە، بە گریمان، لەسەر خاوەن کارێک (کۆنتراکتچیی- قۆنتەراتچیی) دەهێنینەوە. نموونەکە، رووی لە قیادەی نن (بە تایبەت شاسوار عەبدولواحید-شعو) و رەدفیعلەکانی گەڵانە لە ماوەی رابردوو، ئێستا و ئاییندەدا. خاوەنکار، چەند کرێکارێک، ناوبەناو، رۆژانە، ئیشی بە دەکەن. پارەی هەندێکیان بە زیادەوە دەدات، بە ئەوەی وەلائیان بکڕێت و دووزمانییش بەسەر کرێکارەکانی ترەوە بکەن. هەندێ کرێکار، پاش ماوەیەک بەدەمەوەگرتن کە ئەم مانگ نا، مانگێکی تر، پارەکە وەردەگرن، بەڵام پاش ماوەیەکی زۆر رەنجکێشان و کارکردن، نەک هەر پارە وەرناگرن، بەڵکو تۆمەتباریش دەکرێن بەوەی دزییان کردووە، یان سیخوڕییان بە ئەملاولا کردووە!(بە بەڵگە) هاوکات، خاوەنکار، دەستی لەگەڵ هەندێ مەسئولی گەندەڵی سیاسییدا تێکەڵ کردووە و پرۆژەی گەورە وەردەگرێ و بیزنسی خۆی دەکات و بەشێک لە مەسئولەکانیشی، شەریک کردووە. پاش چەند ساڵێک، دێت سیاسەت دەکات و حیزب دروست دەکات و حیزبەکەیش وەکو کۆمپانیاکانی، دەیەوێ خۆی کەسی یەکەم بێت و خۆی سییۆ (بەرزترین دەسەڵاتی پرۆفێشناڵیی لە دەسگایەکدا یان کۆمپانیایەکداCEO) بێت و هەموو ئەوانی تر، وەکو ستاف لە حیزبەکەیدا، تەعیینیان دەکات.

ناوەڕۆکی ئەو نموونەیە، بەشی هەرە زۆری رەخنەی گۆڕان و نەیارە سیاسیی و شەخصییەکانی (نن و شعو)ن. لە کۆی ئەو رەخنانە، یەک تەوەرەی سەرەکیی زۆر گرینگە کە راستەوخۆ، پێوەندیی بە مۆراڵ، کەرامەت و ویژدانی ئینسانییەوە هەیە کە ئەمەیە: من ئەگەر کرێکار بچەوسێنمەوە، ئەگەر پارەی خەڵکی کاسبکار و زەحمەتکێش بخۆم و فێڵی لێ بکەم، ئەگەر لە ئیشی کۆمپانیایەکدا(گەندەڵیی،هەڵاواردن و ناعەدالەتیی بکەم) لە جوغزی مۆڕاڵی سیاسیی و ئیعتیباری شەخصییەوە، چۆن لە رووم بێت و جورئەت بکەم حیزبێک دروست بکەم کە ئیدیعای گەڕانەوەی مافی خەڵکی هەژار و کەم دەرامەتی ئەو جیۆگرافیا سیاسییە بکات کە سیاسەتی تێدا دەکەم؟

دیوێکی تری ئەو رەخنانەی لەسەر نن و شعو هەن، وێڕای ئەوەی بەشێکی زۆریان، بازاڕیین و لە هەمان مێنتاڵیتیی و کولتووریی مافیاکانی کوردایەتییەوە، سەرچاوەیان گرتووە، کەمترین رەخنەی سیاسیی و جدیی لە نن، گییراوە. ئایا بەڕاستیی هیچ حیزبێکی سیاسیی (بەوانەی بە خۆیشیان دەگوت ئۆپۆزسیۆن) لە کوردستاندا هەیە کە کەسی یەکەمەکانیان، لەسەر حیسابی هەژاریی خەڵک و جەهلی عەوامی لایەنگرانی حیزبەکانیان، میلیۆنێر نەبن؟ یان لای کەم، وەکو جێمتمانەی کەسی یەکەمی حیزب و بنەماڵەکان، شۆردنەوەی پارە، کڕیین و شاردنەوەی بیزنس و کۆمپانیای گەورە، بۆ کوڕی بنەماڵە سیاسییەکانی ناو حیزبەکان نەکەن(بە گۆڕانیشەوە)؟

تا کاتێک، دادگایەکی عادییلانە و سەربەخۆ لە کوردستان و عێراقدا نەبێت و لە گەندەڵکاران و سیاسییە دزە گەورەکان، بپێچێتەوە، تا کاتێک ئەندام پارلمانەکان و وەزیرەکانت، زۆرینەی رەهایان لە گەندەڵییەوە گلابن، سەرۆکی حکومەتەکانت(هەرێم و عێراق)، دەیان و بگرە صەدان بیلیۆن دۆلاریان بەهەدەر دابێت، تا کاتێ تۆ دڵت خۆش بێت لەگەڵ ئەوانەی تێرۆری رۆژنامەنووسان دەکەن و دزیی لە خەڵک دەکەن، حکومەت پێکبهێنێت، هەر قسەکردنێک لەسەر دزی گەورە و بچووک، مانایەکی نامێنیت، ئەگەر بەرنامە و پرۆژەکانی خۆت لەهەمان خولگەی دز و مافیاکانی کوردایەتییە چەتەگەرییەکەدا بسوڕێتەوە و خاڵە هاوبەشەکانی نێوان ئۆپۆزیسیۆن و دەسەڵات، لە خاڵە جیاوازەکانی نێوان خەڵک و مافیاکانی دەسەڵاتدا، زۆرتر بن.

روئییەی سیاسیی نن

هەموو حیزبێکی سیاسیی، دەبێ لەیەک کاتدا، روئییە و روئیای هەبێت، واتە دید و جیهانبیینیی هەبێت، لەهەمان کاتیشدا خەونی سیاسیی

هەبێت کە لە مانیفێستەکەیدا، جێکەوتی کردبێت و پلانی بۆ داڕشبێت. روئییە، بەو دیدە لیبراڵییە ناگوترێ کە هەندێ نەشئەی غەربیی و لیبراڵیزمی ئەمەریکیی(هەندێجار، نیۆلیبراڵیزم) و گەشەی ئابووریی هەندێ وڵات، بکرێن بە پێوەر و بەراوردکاریی لەنێوان هەرێمی کوردستان و جیهاندا. گرینگ ئەوەیە، چۆن لەو ماتەریاڵ و سەرچاوە(مرۆیی)ەی کوردستان، کەڵک وەردەگریت و تەحەدای ئەم سیستەمە سیاسییە شێخنشینییە ڕەیعییەی کوردستانی عێراقی پێدەکەیت؟ ئەمانەیش، بەشی هەرە زۆریان بە قیادەی پێچەک(لە باری فیکریی و سیاسییەوە) و ڕۆحی تەحەداکردن و جەرائەتەوە دەکرێن.

دونیا، بەو فەخفەخە سیاسییە ناگەڕێت کە هەموومان دەوڵەمەند بین و هەژاریی بنەبڕ بکەین و هەموومان لە خانووی زۆر گرانبەها و راقییدا دابنشین و سەیارەی مۆدێل باڵا و براندی ناودار لێبخوڕین. ئەم فەنتازیا لیبراڵییانە نە بازاڕی بگرەوبەردەی سەرمایەداریی و نە خورافاتی کۆمیونیزمیش، ڕێگە نادەن ئەم هەلکە ئایدیال و ئایدیۆلۆژییە، جووقەی لێ پەیدابێت. لە هەموو شت، گرینگتر ئەوەیە کە ڕوئییەکی سیاسیی شەفاف، مۆدێرنانە، مرۆییانە و نیشتمانییە(کوردستان وەکو نیشتمانی هەموو ئەوانەی لەسەری دەژیێن(کورد، عەرەب، تورکمان، مەسیحیی، کاکەیی، ئێزیدیی...تاد) بە پرەنسیپەوە جێکەوت بکرێت ولە ئاستی عێراقیشدا، عێراق بە نیشتمانی خۆت بزانیت و لە چوارچێوە سیاسییەکەیدا، کار بکەیت. هەر ئالوودەبوون و یەقکردنەوە یەک بە فاشیزمی نەتەوەیی(لەسەر بناغەی نەژاد، نەتەوە، زمان و یەک ئاڵا و یەک خاکی موقەدەس)، گێڕانەوەیە بۆ درۆ گەورەکانی ٨٠ ساڵی کوردایەتیی، هەر حەساسییەتێک بەرامبەر بە عێراق، بە عەرەب، بە تورکمان، بە شیعە، بە عەرەبی سوونە، بە ئێزیدیی...تاد، گێڕانەوەیە بۆ هەمان زەرابە بۆگەنەکانی کوردایەتیی و فاشیزمە نەتەوەییە کازیکییەکەی و تەواوی ڕێگەکان قوفڵ دەکرێنەوە(هەموو لە بانەوە” کوردایەتیی”، سەر دەردەکەنەوە).

لە هەمووی گرینگتر، ئەمانە بە کەسانی قیادیی خاوەن فیکر و پرەنسیپی سیاسیی و مۆراڵیی بەرزی سیاسیی دەکرێن. بە قیادەی جەماعیی دەکرێن کە ڕوئییەیان هەبێت و سەردەمی تاکگەریی، زەعامەت و قائیدی ئەوحەد، نەک هەر بەسەرچوونە، بەڵکو نەقص و نەرجسییەتە کە مرۆڤ بییر لەوە بکاتەوە بە تەنیا، جڵەوی حیزبێک و بزوتنەوەیەک لە ئەستۆ بگرێت. لێرەدا مەسەلەی پارە، دێتە پێشەوە. حیزب و کاری سیاسیی، پێویستی بە پارە، بە مێدیا و بە کەمپەینی بەربڵاوە. ئەگەر شعو، بیەوێ بەهۆی بیزنس، پارە و ئیمکانییاتە ماددیی و

مەعنەوییەکانی کۆمپانیا و سەرمایەکەیەوە، ئەجێندای شەخصیی خۆی بەگەڕ بخات و بییر لەوە نەکاتەوە کە قائیدی گەنج، نەوەیەکی نوێ لە گەنجان بێنێ پێشەوە و هەر خۆی زەعیمی بێ و بەحری نن بێت، ئەوە بە دڵنیاییەوە، درەنگ یان زوو، هەمان رێچکەی بارزانیی باوک و کوڕ، قاسملۆ، تاڵەبانیی و نەوشیروان موصطەفا، دەگرێت و بە خۆراییش بەرەو هەڵوەشاندنەوە دەچێت(مەگەر ئەوەی وەکو حسک، قیادە لەسەر خۆی طاپۆ بکات)، هەروەکو چۆن ئەو زەعیمە کوردانە، تاکە زەعیمی حیزبەکانی خۆیان بوون و رێگەیان نەدا، یەک قائید لە ناو حیزبەکانیاندا دروست بێت.

بە تێڕوانینەکەی کەنەدی، ئەگەر قیادەی سیاسیی و فێربوون لەخەڵکەوە، لازم و مەلزومی یەکتر بن، ئەوە قیادەی نن (بە تاک و بە کۆ)، لەهەموو کات زیاتر پێویستیان بە فێربوون، بە پەروەردە، بە روئییە و دیسپلینی سیاسیی هەیە. دیارە ئەم کاتەگۆرییانە نەک بە مانا ستالینیستیی و حیزبە چەپەکانی ئەوروپای رۆژهەڵات، بەڵکو بە ئامبازبوون لەگەڵ رۆحی نیشتمانیی تاکەکانی وڵات و لەبەرچاوگرتنی بەها، مۆراڵ و فەضیڵەتی سیاسیی، بە رای گشتیی و بە خەڵکی کوردستانی عێراق، بە تایبەتیی…

سەرکەوتن و پووکانەوەی نن، بەندە بەوەی، هەمان ریس، نەڕێسێتەوە کە گۆڕان، رستی. گۆڕان و سیاسەتەکانی (پرۆژەکانی، خۆکردن بە وەکیلی خەڵکی هەژار و کەمدەرامەتی کوردستان، قۆرغکردنی ئۆپۆزیسیۆنبوون لەسەر خۆیان، بەشداریکردن لە حکومەت، مەثەلی ئەعلای سیاسەتی کوردیی…تاد) بە شوێنێک گەیشتوون کە مرۆق زۆر چاوی قایم نەبێت لە رووی نەیات بڵێ رۆژێ لە رۆژان، گۆڕان بوومە. ئەو فەشەلە خۆراییەی گۆڕان(کەمتر لە دەیەیەک)، چەند پەیوەندیی بەوەوە هەیە کە رێکخەری گشتیی (پێشوو)، سەرمایە مەعنەوییەکەی خۆی بە مێژوو لە دەستدا کە نەیتوانی قەناعەت بە زۆرینەی حیزبەکەی خۆی و لایەنگرانی بهێنێت کە پارە، سەروەت و سامانی شەخصیی بەلاوە گرینگ نییە و لە پێناوی خەڵکدا دەژیێت و سیاسەت دەکات؟ چەند پەیوەندیی بەوەوە هەیە کە متمانەی سیاسیی و دەستپاکیی (بە تایبەتیی لە ئابووریی و مومتەلەکاتی حیزب) بە گۆڕان و بە قیادەکەی، تەواو هەرەسی هێنا؟ ئەوەندەیش زیاتر پەیوەندیی بەوەوە هەیە کە نەیتوانی قیادەیەکی عەقڵانیی و واقیعیی کە بەرژەوەندیی خەڵک(نەک خۆیان) لەبەرچاو بگرن.

هاوکات لە سیاسەتیشدا، ئەوەندە کورتیان هێنا کە جیاوازییە سیاسییەکانی گۆڕان لەگەڵ پارتییدا لەچاو خاڵە هاوبەشەکانیان(

حیکمەتەکانی کوردایەتیی، ریفراندۆم، دەوڵەتی ڕەیعیی کوردیی، تەصدیقکردنی جەهەننەمی سەربەخۆیی ئابووریی، رقبوونەوە لە شیعە، لە عەرەب و لە عێراق، هاوسۆزیی لەگەڵ سەرکەوتنەکانی داعش لە موصڵ و لایەنگرییکردن لە سیاسەتە فاشیلەکانی هەرێم لە هەمبەر بەغدادا(بەتایبەتیی لە ساڵانی رابردوودا)، زۆر کەمترن. ئایا قیادەی نن، ئەگەر قیادەیەکن وەکو گرووپ کار دەکەن، روئیییەیان هەیە و مەتیقی بازرگانیی بەسەر کەسی یەکەمی حیزبدا زاڵ نییە و توانای تەحەداکردنی ئەم هەموو وەرانەیەیان هەیە کە ٨٠ ساڵ لە فەشەلی کوردایەتیی لەسەریەک کەڵەکەبوونە؟ ئەگەریش، هەموویان گوێ بەس لە رێنماییەکانی شعو، دەگرن، ئایا حیزبی زەعیم واحید، قائید واحید و سەرکردەی ئەلجەبارولقەهار، نەک هەر فەشەلی هەناوە، ئایا بەسەرنەچووە؟ لەسەروو هەموو ئەمانەشەوە، ئایا پارتیی و یەکەتیی، دەبێ چەند کەسیان لەناو قیادە گەنجەکانی(نن) دا، زەرع کردبێت؟ چۆن گەرەنتیی ئەوە بە خەڵک دەدرێ کە ئەندام پارلمانەکانی نن، بە فیکر و بە مەرامە، بە پرەنسیپ و بە کردەوە، چۆن جیاوازتر دەبن لەوانەی گۆڕان و یەکگرتوو کە زۆرینەیان هێزی یەدەک و زەرعکراوی پارتیی، دەرچوون؟ پارتییش وەکو سووکایەتییکردن بە دەنگی ناڕەزایەتیی خەڵک و زەلیلکردنی ئۆپۆزسیۆن، دەیانکاتەوە بە وەزیری دارایی، بە سەرۆکی لیست، بە موستەشاری مەرجەعی قەبیلە و عومدەی ریفراندۆم و...تاد؟

هەقە ئاڵتونییەکانی دافوس چییان لە هەژارانی جیهان دەوێت؟ ... عەلی مەحمود محەمەد

لە کاتێکدا جیهان بە قۆناغی تەڵەی سەسیدیس دا تێدەپەڕێت, بەوەی سەرکردایەتی جیهانی ئاڵوگۆڕی پێبکرێت, چین لە دەرگای هاتنە ژورەوەدایە و ئەمەریکاش نازانێت چۆن فەرمووی لێبکات, ئاشتی یان شەڕ, هەرچەندە لە سەدەی رابردوو تەڵە سەسیدیسەکان بە ئارامی رۆیشتوونە, بەریتانیا بە ئارامی جێی هێشت بە ئەمەریکی و سۆڤیەتییەکان, سۆڤیەتیش بە ئەمەریکای بە قەڵ چۆڵی کرد, پڕۆژە

ز□ بلاحەکانی مێد ئین چاینەی 2025 و پشتێن و رێگا و گەیشتن بە بەشی تاریکی سەر مانگ و گەشەسەندنەکانی کۆمپانیاکانی هەواوی و عەلی بای و شیاومی و …. و گەشەی پیشەسازی زیرەك و راگەیاندنی هەر رۆژەی داهێنانێك لە بواری پیشەسای زیرەك و سەربازی و گەیاندن بەتایبەت جی 5 و کارکردن لەسەر جی 6, ئەمەریکای خستۆتە ناو تارمایی تاڵی گومانی تەڵەی سۆسیدیسەوە, ترسی لە دەستدانی سەرکردایەتی جیهانی دایگرتووە, بەوەی وەك پۆتین وتەنی ئەوەی سەرکردایەتی پێشەسازی زیرەك بکات سەرکردایەتی داهاتووی جیهان دەکات, لەم کاتەدا جیهان خەریکی چین و ئەمەریکایە و ململانێکانیان هەمووانی بە خۆیەوە خەریك کردووە, کەچی سەرکردەکانی ئەوانیش بەشداری کۆبونەوەی عەولەمە 4 ناکەن لە دافوس, لە کاتێکدا خۆیان ململانێیانە لەسەر سەرکردایەتی شۆڕشی 4ی پیشەسازی, ئەسڵی کێشەکانن.

جیهان بەهۆی زیرەکی دەستکردەوە لە بەردەم ئاڵوگۆڕی هێزەکانە, ل□نێوان براوەی نوێ و دۆڕاوی نوێ, وڵاتان, کۆمپانیاکان, کۆنە بەناو بانگەکانی وەك کۆداك و بەریتانیا و فەرەنسا دەڕۆن, ئەپڵ و ئەمازۆن و مایکرۆسۆفت و عەلی بابا و چین و هیند و بەرازیل دێن, عەولەمە لە پاشە کشەدایە, ناسیۆنالیزمی ئابووری لە پەرەسەندندایە, سەرمایەگوزاری لە کەرتە پێشکەوتووەکانی پیشەسازی بەربەست لەبەردەمی دروست کراوە, شەڕی بازرگانی لە نەشونمادایە,متمانە بە حکومەتەکان نەماوە , بە پێی راپرسی ئەدلمان ترێست, دانیشتوانی 20 وڵات لە کۆی 28 وڵات کە راپرسی تێدا کراوە متمانەیان بە حکومەتەکانیان نەماوە, متمانە بە سەرمایەداری تەنانەت لە وڵاتێکی وەك ئەمەریکاش لاواز بووە, بە پێی راپرسی دەزگای گالوپ, کەمتر لە نیوەی گەنجانی ئەمەریکی تەمەن ل□نێوان 18 بۆ 29 ساڵ هەڵوێستی باشیان هەیە لەسەر سستەمی سەرمایەداری, رێژەی گەنجان کە بە پۆزەتیف سەیری سەرمایەداری دەکەن لە 68%ەوە لە ساڵی 2010 ەوە دابەزیووە بۆ 57% لە ساڵی 2016 و بۆ 45% لە ساڵی 2018, واتا لە ماوەی 8 ساڵدا 323% متمانە بە سستەمی سەرمایەداری دابەزیووە , ئەو گەنجانەشی بە باشە سەیری سۆسیالیزم دەکەن رێژەیان گەیشتۆتە 51%, واتا لایەنگیری سۆسیالیزم 6 خاڵی زیاتر بووە لە سەرمایەداری , هەرچەندە هێشتا سەرجەم ئەمەریکیەکان بە رێژەی 56% پشتیوانی لە سستەمی سەرمایەداری دەکەن, بەڵام لەناو دیموکراتەکان و بێلایەنەکان لەسەرجەم تەمەنەکانیان 57% یان بە باشە سەیری سۆسیالزم دەکەن.

لە 22ی ئەم مانگەوە لە 3100 لە دەستە بژێری سیاسی و ئابووری جیهانی لە دافوس وەك 40 ساڵی رابردوو کۆبونەتەوە بۆ چارەسەرکردنی کێشەکانی سیستەمی سەرمایەداری, ئەو کێشانەی تا ئێستا بەشداربووان قامکیان لەسەری دانەناوە, بۆیە چارەسەرێکیشیان نەدۆزیوەتەوە.
کۆڕبەندی دافوس دەسەڵاتێکی شاراوەی هەیە, ئەجندای بازاڕەکان دیارییی دەکات بۆ رزگار بوون لە قەیران, لە راستیدا نەك قەیرانی هەژاری و نا یەکسانی و ژینگە و جیاوازی جێندەری چارەسەر ناکات وەك ئیدعای دەکەن, بگرە قولی دەکاتەوە, چونکە کۆبونەوەکە خودی خۆی بۆ رزگارکردنی سیستەمی سەرمایەدارییە لە قەیرانەکان کە سەرچاوەی ئەو دەردو مەینەت و کێشانەن.

دابەزینی رێژەی گەشەی ئابووری جیهان بە تایبەت چین, زیادبوونی نایەکسانی ئابووری, مەترسی ژینگە, ئاڵۆزی سیاسی, زیرەکی دەستکرد, شەڕی بازرگانی و بەدەسەڵات گەیشتنی حکومەتە راستگەرا پۆپۆلیستەکان.... گەشەی خەباتی چینایەتی , ... ئەمانەو زۆر کێشەی دیکەی بەرۆکی بە دافوسچییەکان گرتووە.
دافۆس دەزگایەکە کاری پاراستنی سیستەمی جیهانە لە بەرژەوەندی دەسەڵاتی ملیاردەرو کۆمپانیا فرە نەتەوەییەکان, بۆیە ناتوانێت دەست بۆ کرۆکی کێشەی پرۆلیتاریا و بریکاریا ببات کە کێشەی نایەکسانییە, وەلێ کاتێکی گونجاوە بۆ ژوانی پیاوانی سیاسەت و پیاوانی وۆڵستریت و کۆمپانیا زەبلاحەکان, لە دوری ژاوە ژاوی راگەیاندنەکان بە ئارامی گوێ بە دەردە دڵی یەکتر بگرن و سەفقاتی ئابووری واژۆ بکەن.
دافوسی 2019 لە ژێر دروشمی " بەرەو چارەنوسێکی هاوبەش لە جیهانێکی پارچە پارچەدا " بەڕێوە دەچێت, کە خودی ئەوانەی سەرچاوەی پارچە پارچە بوون و نا یەکسانیەکەن بەشداری ناکەن, ترامپ کە هەڵگری دروشمی یەکەم بۆ ئەمەریکایە بەهۆی داخستنی حکومەتەوە , تیریزای مای بەهۆی شکستەکانی برێکسەوە , ماکرۆن بەهۆی شۆرشی ئەلەگ زەردەکانەوە, مۆدی بەهۆی دۆڕانەکانی لە هەڵبژاردنی 3 هەرێمەوە, روسەکان بەهۆی ئابلوقەی ئەمەریکاوە … بەشداری دافوس ناکەن.

هاوکات ئەمساڵ فاشیستێکی وەك جایر بولسۆنارۆ سەرۆکی بەرازیل بەشداری دەکات, دەیەوێت بەهۆی دروشمی لە رەگ دەرهێنانی مارکسیزمەوە لە بەرازیل تەواوی دەستکەوتەکانی هەژاران بتاوێنێتەوە لە بیمە و دەستکەوتی بۆ سفر کردنی هەژاری سەرۆك لۆلا بێبەشیان بکات, هەژاران هەژارتر بکات, ئەو بە هەڵگرتنی دروشمی

ئابووری نەتەوەیی دژ بە دروشمی سەرەکی ئەمساڵی دافوسە , بە بڕینەوەی دار لە ئەمازەن دەیەوێت مرۆڤایەتی بەرەو چارەنوسێکی نادیار ببات, دەبوایا ئەوە ترامپ بەهۆی کشانەوەیان لە رێکەوتنی ژینگە بانگی کۆڕبەند نەکرابایان ئەگەر بە راستی لە گەڵ پاراستنی ژینگەدان.

جیاوازی چینایەتی ئەمڕۆ لەهەموو کات و ساتێکی نیو سەدەی رابردوو زیاتر بۆتە کێشەی مرۆڤایەتی لە بەشێکی زۆری جیهاندا, رۆژ لە دوای رۆژ ئەم جیاوازییە لە بەرزبونەوەدایە, شۆرشی پیشەسازی زیرەك" زیرەکی دەستکرد" زیاتر بەرەو هەڵکشانی دەبات, راپۆرتە ساڵانەکانی ئۆکسفام و مشتومڕەکانی دافوس بونەتە تیرمۆمەتری سەرمایەداری جیهانی, لە رێگەیەوە دەتوانین لە ئەحواڵیان بزانین و ئاگداری گیرفان و قازانج و ترس و دڵەراوکێکانیان بین, ئەوان جار جارە لە کەناڵەکانی خۆیانەوە باسی خزمەتی مرۆڤ و دادپەروەری و پاراستنی ژینگەو نەخوێندەواری و نەخۆشی دەکەن, وەلێ ساڵ لە دوای ساڵ سفری پارەکانیان زیاد دەکات و دەبنە سەرچاوەی زیادبونی نایەکسانی لە جیهاندا, ئەو دەستەبژێرە کە باسی چارەسەر دەکەن, بە خۆیان سەرچاوەی کێشەکانی ئەمڕۆی مرۆڤایەتین, بەناوی مافی داهێنانەوە سەرچاوەی گرانی دەرمان و نەخۆشی بەردەوام و پیسی ژینگەو تاڵان کردنی رەنجی کارو سامانی سەر زەمینی ژێر زەمینی ئەم گەردونەن.

41ساڵە سەرمایەدارانی جیهان لەرێ لەم دافوسە بچکۆلانەیە, لە پەنای چیای ئەڵپ و لەناو بەفری ئەم شارە رەنگینە لە هۆڵ و ژورە گەرمەکانەوە کۆدەبنەوە, سیاسەتێکی رەش لەو شارە سپییەوە بە جیهان دادەڕێژن, کۆدەبنەوە بۆ باسکردنی کێشەکانیان و لە رێگرییەکانی بەردەم کەڵەکەکردنی سەرمایەو دەرباز بوون لە قەیرانەکان , ساڵ لە دوای ساڵ بە پارەی زیاترو خانوی گەورەتر و کەشتی جوانترو هاوسەری گەنجتر و ئۆتۆمۆبیلی مۆدێل باڵاترەوە دەگەڕێنەوە بۆ ئەم بەهەشتە زستانییە, کەچی بەردەوام باسی قەیرانیش دەکەن, وەلێ هەر غەمبارن و ناڕازین لە بەش و دەسەڵاتیان, شەوە دەنە دەم رۆژەوە بە کۆکردنەوەی زیاتر, کەچی باسی دادپەروەریش هەمیشە لەسەر زاریانە, لە هەر 5 دۆلاری ئەم جیهانە 4ی لە گیرفانی ئەماندایە, کەچی مستەری ملیاردەر لە گەڵ ملیاردەردا گفتوگۆی ژیانی کرێکاران دەکەن,باسی لانی کەمی کرێ و نا یەکسانی و کارە خێرخوازییەکانیان دەکەن, بە وتەی خۆیان کێشەی هەژاری چارەسەردە کەن, هەرچەندە ئەوەی هەیانە زۆر زۆر زیاترە لە نرخی چارەسەری هەژاری, نەخوێندەواری, نەخۆشی, کێشە کۆمەڵایەتییەکان, چارەسەری ژینگە, جەندەر...... کێشەی ئاو و

تەوالێت و پیسی ژینگە و مردنی ژنان و ......دەیان دەردو ئافات کە سستەمەکەیان سەرچاوەین لە جیهاندا, وەلێ هەر حەکایەتی لەسەر گەرمە کەن کەچی لەو رۆژەی کۆڕبەندی دافوس دامەزراوە, جیهان بەرەو خراپتر دەڕوات و کێشەکان گەورەتر دەبن, جیاوازییەکان زۆرتر, هاوکات رۆژ لە دوای رۆژ بەشداربوانی دەوڵەمەندتر دەبن, لە پاڵیا ماوە ماوە کونجێکی جیهان دە کەنە جهەنەم بۆ ئەوەی جهەنەمەکان دیکەی پێ جوانتر بکەن و چەکەکانیانی پێ تاقی بکەنەوە.

کۆبونەوەی ئەم گروپە 3100 کەسیە کە 2019 کەسیان هاووڵاتی ئەوروپای خۆرئاواو ئەمەریکاو کەنەدان, تەنها 22%یان ژنن, کۆبونەوەی دەستبژێری سیاسی و ئابوری جیهان و ملیاردێرەکان و بەڕێوەبەری بانکەکان و سیاسەتمەدارانی سەرمایەداریییە, زۆریان ملیاردێرن, سەرۆکی 1700 کۆمپانیا بەشداری دەکەن, سەرمایەی کۆمپانیاکانیان لە 5 ملیار کەمتر نییە,هەندێکیشیان سەرکردەی ملیاردێرن, هەشیان□ د□□□ا□ی ملیاردێرەکانن, دەسەڵاتداران و سەرمایەدارانی دافوس کلکیان پێکەوە گرێ داوە, ئێستا زیاتر لە هەر کاتێك ئاشکرایە دەسەڵاتداران بەرژەوەندی سەرمایەداران دەپارێزن,فاقی تەنافی سستەمی سەرمایەدارین, تەنها ئامرازێکن بۆ شەرعیەت دان بە تاڵانییەکان لە جیهاندا بۆ سستەمی سەرمایەداری, بەشێکی دیکەشیان بەڕێوەبەری راپەڕاندنی کۆمپانیاکانن کە موچەکانیان سەدان جاری کارمەندانی ناو دەزگاکەی خۆیانە وێڕای بەخششەکان و وەرگرتنی پشکەکان" لە هیندستان 0,35 رۆژ بەسە بۆ ئەوەی بەڕێوەبەرێکی راپەڕاندنی کۆمپانیایەك کار بکات, بۆ ئەوەی موچەی ساڵێکی کرێکارێکی ئاسایی وەربگرێت , لە ئەمەریکا 1,56 رۆژ , لە مەکدۆناڵد کرێکارێك پێویستە 3101 ساڵ کار بکات تا موچەی ساڵێکی بەڕێوەبەرێی راپەڕاندن وەربگرێت",بەڕێوەبەری راپەراندنی کۆمپیانیا ئەمەریکییەکان کە لە ساڵی 1965 دا 65 جاری کرێکارێکی ئاساییان وەردەگرت, لە ساڵی 1989 بەرزبوەوە بۆ 58 جار, لە ساڵی 2009 ەدا گەیشتە 200 جار , ئەمساڵ کە بەشداری دەکەنەوە کرێکانیان 312 جاری کرێکارێکی ئاسایی ئەمەریکییە, بە پێی عەقلیەتی بەشداربووانی کۆڕبەندەکەش بێت زۆر ئاساییە, ئەوان زیرەك و داهێنەرو جێنتەڵ مانن شایستەی ئەو موچەیەو ئیمتیازاتەن.
کۆڕبەندەکە وێڕای ئەوەی زوڵمی ژێندەری تێدایە, کە ژنان تەنها 22%ی بەشداربوانن, هاوکات هەموو ئەفریقا 118 کەس و ئەمەریکای لاتینیش 112 کەس بەشداری تێدا دەکەن, نزیك بە 65%ی بەشداربووان هاووڵاتی ئەوروپای رۆژئاواو ئەمەریکا و کەنەدان, واتا کۆڕبەندی رۆژئاوایە نەك جیهان.

هر یك ل ب شــــداربووان 60 هزار دلاری خیـــــان ددن ب بشـداریکردن" جگ لوانی بانـگ دکرــن وك ســرك حکـومت و دوتکــان, یــان پشکشکرانــی توژینوکــان",ک هاوتــای بکارکردنی 75 سای کرکارکی هیندی و بنگلادشی و کمبدی و دیــان وــاتی دی, لم دیـــداری نــوان ســرمایداران و دسـاتداران,ئاسایشی ئم نوخب دستدار راستقینی جیهان هزاران چکداری سویسری دیان پارزت,شارچکیك فینی ئاسمانی و خپیشانــدانی ســر زوی تــدا قدغ دکرــت ل رژانــی کبندک, هرچند بریار وای دیموکراسی راستوخکی سیوسرا نمــوونیی بت ل جیهــان, ب ناچاری نیــارانی ســرمایداری ل دوروخپیشاندان ل دژیان ئنجام د دن, ئوان حز ب بیستنی ژاو ژاوی نیـــارانی ســرمایداری نـــاکن, هرچنـــدیش گــــوای گفتوگکانیان ب چارسرکردنی کشی هزارییی, ول ناشیانوت راستوخ گوبیستی داخوزی هزاران بن.

ستیف بانون راوژکاری راستگرای درکراوی ترمپ, یکك ل مر گرنگکانی راستیزم و ئابووری نتویی ل جیهان, ئگر هیچ وتو وشیکی راست نبووبت تا هنووک, ئو وتیی راست بوو ک ل سای 2014 وتی" کرکارانی جیهان بزار بوون بیار ل گروپك ل دافوس وربگرن", ل راستیدا هموو بیارکانی جیهان ل چند ک و کبـــونویکی واو وردگرتــــت, ول رو ل کرکــــاران نیی بیارکــان رو ل ســرمایدارانب چنیتــی برو روبــونوی کرکاران.
پاپا فرانسیسیش بزاری خی ل برز بوونوی جیاوازی چینایتی ب بشدارانی دافس دربی, ول بزاریکی نابت جگای پشوازی بشداربووان ب ئاستی دابزاندنی باج ل لاین ترامپو ل سای 2018دا ل 35% و ب 21%, ملیاردرکان سوپاسی ترامپیان کرد ب کمکردنوی باج, ل نیاری ترامپو بون دستی نزیکی, هوای ئم مزگنیی حاکم ملیاردرک خشی بیاری سا و دی بو بیــان,ئوان مــردون ب سیاســتی ئــابوری ترامــپ چونک دربی برژوندیی چینایتیکانیان, بام نیاری سیاستین ک زیان ب برژوندیکانیان دگیتت, پچوانی ئباما دژ ب بیار ئابوریکانی بوون شیدای سیاستکی بوون, ئوبوو سای 2018 بوو سای قازانجی زیاتری سرمایداران و برز بوونوی بازای پشك و دراو, ســای خــرو برکت ب ســرمایداران ب گشتــی و ئمریکا ب تایبتی.

راپۆرتی ئەمساڵی ئۆکسفام 2019 ” ئۆکسفام تۆڕی رێکخراوە خێرخوازییەکانە بۆ کەمکردنەوەی هەژاری لە ساڵی 1942 لە بەریتانیا دامەزراوە ” کە رۆژێك پێش دەستپێکردنی دانیشتنەکانی دافوس بڵاو کرایەوە واتا لە 21ی جەنیوەری 2019, ئاگری بەردا لە جەستەی کۆبونەوەکە, بەوەی ئەمساڵ سەروەت و سامانی تەنها 26 کەس لە ملیاردێرەکانی جیهان , هاوتایە بە سەروەت و سامانی 3800 ملیۆن کەسی هەرە هەژاری جیهان , واتا نیوەی ژمارەی دانیشتوانی جیهان, پارساڵ سەروەت و سامانی 42 ملیاردێر یەکسانە بە سەروەت و سامانی 3,8 ملیار مرۆڤی هەژار لە جیهاندا,2017 ئەم ژمارەیە 61 کەس و ساڵی 2016 تەنها 86 کەس و ساڵی 2009 بریتی بوو لە 390 کەس, بەم شێوەیە دەبینین ساڵ بە ساڵ ژمارەی ملیاردێرەکان لە کەمبونەوەدان و ژمارەی هەژارە هاوتاکانیان لە بەرزبونەوەدایە, راپۆرتەکانی ئۆکسفامیش ساڵانە گڕی گەرماکەی کۆڕبەندەکو کاردانەوەکان لە بەرامبەری بەتینتر دەبێت بە بڵاوکردنەوەی ئامارەکانی , وەلە ناتوانێت هەرەس بە بەفری دافوس بهێنێت, تا ئەوکاتە لایەنی بەرامبەر 3,8 ملیارەکە لە پێناو خۆیاندا نەیەنە مەیدان, چارەسەر لای ئۆکسفام نییە، بەڵکە لە هاتنە مەیدانی سەربەخۆیدایە .
لە سەرەتای ساڵەوە تا رۆژی دەستپێکی کۆڕبەند واتا 22ی جەنیوەری , لە ماوەی ئەم 21 رۆژەی پێش کۆربەندەکە, سەرمایەی ئەو 26 کەسە ,کە 17یان ئەمەریکین , 2 فەرەنسی , یەك مەکسیك, یەك هیندی, 3 چینی , یەك هۆنگ کۆنگ (چین)ین , کۆی گشتی لە ئێستادا تا دەستپێکی دافوس 2019 خاوەند 1357,3 ملیار دۆلارن, کە لەسەری ساڵەوە 73,599 ملیار دۆلار سەرمایەکەیان زیادی کردووە, واتا رۆژانە 3,3454 ملیار دۆلار چۆتە سەر سەرمایەی ئەم تەنها 26 کەسە, بۆیە ئەگەر ئەمرۆ ئامارەکە نوێ بکرێتەوە , ژمارەکە دەبێتە 24 کەس , لەو 26 کەسە جگە لە دوویان ئەوانی دیکە هەموو قازانجیان کردووە, تەنها خاوەندی ئەمازۆن جیف بیزۆس 15,4 ملیار دۆلاری دەست کەوتووە , بیل گیتس 4,98 ملیار دۆلار” ئامارەکان دواین رێکخستنی تایبەتی خۆمن”.
ساڵی 2018 سەروەت و سامانی ملیاردێرەکان بە رێژەی 12% چووە سەر, کۆی گشتی 900 ملیارد دۆلار قازانجیان کردووە, واتا رۆژانە 2,5 ملیار دۆلاریان دەستکەوتووەو دوو رۆژ جارێکیش ملیاردێرێکی نوێ لە دایك بووە , لە بەرامبەردا سەروەت و سامانی 3,800 ملیار کەس کە نیوەی دانیشتوانی جیهانە , بە رێژەی 11% دابەزیووە.

هاوکات له 18,1 ملیۆنێری جیهان , سەرمایەکەیان بە رێژەی 10,6% زیادیکردووە گەیشتۆتە 70,2 ترلیۆن دۆلار لە ساڵی 2017 , پێشبینی دەکرێت لە ساڵی 2025 دا, سەرمایەکەیان بگاتە 100 ترلیۆن دۆلار, کە

لە ساڵی 2010 دا 42,2 ترلیۆن دۆلار بووە, لە ساڵی 2008 دا تەنها 32,8 ترلیۆن دۆلار بووە, واتا لە 10 ساڵی رابردوو زیاتر لە 110% زیادی کردووە, بەڵام ئەوملیۆنێرانەی 30 ملیۆن دۆلار زیاتریان هەیە, سەرمایەکەیان پارسانە بە رێژەی 12% گەشەی کردووە بووە بە 24,5 ترلیۆن دۆلار, ژمارەیان تەنها 174000 کەسە.
ئەمە لە کاتێکدایە گیرفانی ئەوان پڕتر دەبێت, کەچی قەرزی جیهانی گەیشتۆتە 244 ترلیۆن دۆلار , واتا 318%ی داهاتی نەتەوەیی جیهان.
پیاوانی دافوس ساڵ لە دوای ساڵ بەهۆی زیادبوونی سەرمایەکانیانەوە دڵخۆشتر دەبن, ئەم کۆبونەوەیە بە ڕێکەوتن و سەفقاتی ئابووری سیاسی بەکار دەهێنن, سەیر بکەن لە 10 ساڵی رابردوو کە بە ساڵەکانی قەیرانی دورو درێژی سەرمایەداری دەناسرێت , ئەمان مەش مەوانیان نەبووە, ژمارەکانیان وا دەڵێن نەك دروشمەکان, هەمیشە ژمارەو سەرمایەکەیان زیادی کردووە, لە ساڵی 2009 ژمارەی ملیاردێرەکان 793 کەس بووە, کە خاوەندی 3,6 ترلیۆن دۆلار بوونە, لە ساڵی 2018 بوونە بە 2208 ملیاردێرو خاوەند 9,1 ترلیۆن دۆلار, ژمارەیان 359% و سەرمایەکەشیان 396% زیادیان کردووە.

ساڵی 2000ژمارەی ملیاردێرەکانی جیهان تەنها 470 کەس و سەرمایەکەشیان 898 ملیار دۆلار بووە, لەوساوە سستەمی سەرمایەداری جیهانی چەندین قەیرانی درێژخایەنی توندی بڕی, وەلێ ئەمان لە روی ژمارەو سەرمایەوە هەر زۆربوون و دەوڵەمەندتر بوون, لە کاتێکدا جان بۆل غیتی بەریتانی لەپێنجاکانی سەدەی رابردوو بووە یەکەم ملیاردێر لە جیهاندا, ساڵی 2019 ژمارەیان بەرەو 2500 دەڕوات.10 لە یەخە ئاڵتونییە ملیاردێرەکان کە بەشدار بوون لە دافوسی 2009 کە ئەمساڵیش بەشداری دەکەنەوە, سەرمایەکانیان 6 جار زیادی کردووە , خاوەندی فەیس بووك سەرمایەکەی لە 10 ساڵی رابردوو لە 3 ملیار دۆلارەوە بە 55,6 ملیار دۆلار بەرز بۆتەوە واتا 1853% گەشەی کردووە,ستیف شوارزمان سەرۆکی کارگێڕی گروپی بلاکستۆن سەرمایەکەی لە 2,1 ملیار دۆلارەوە بە 10,1 ملیار دۆلارزیادیکردووە …..بە پێی راپۆرتی ساڵی 2018ی ئۆکسفام 82%ی زێدەی سەروەت و سامانی بەرهەم هاتوو لە ساڵی 2017 بۆ 1%ی کۆمەڵگا بووە, 99%ەکەی تریش بە هەر هەمویانەوە 18%یان بەرکەوتووە,لە هیندستان 1% تەنها 73%ی بەرکەوتووە, لەوەش زۆر وڵات دەست بەتاڵ دەرچوونەو لە زێدەی سەروەت و سامان هیچیان لە نیعمەتی گەشەی ئابوری و سەروەت و سامانی جیهان بەر نەکەوتووە, لە ساڵی 2010 ەوە کرێکاران کرێکانیان تەنها 2% زیادی کردوە, کەچی ملیاردێرەکان داهاتیان 13% چۆتە سەر, لە نێوان 1980 بۆ 2016 , 50%ی هەرە هەژارە دانیشتوانی

جیهان 12 سەنتیان لە هەر دۆلارێکی داهاتی جیهان بەدەست هێناوە,
کەچی 1%ی هاووڵاتیانی دەوڵەمەندی جیهان 27 سەنتیان بەدەست
هێناوە.

ئەمەش هۆکاری ئەوەیە رۆژ لە دوای رۆژ قڵشتی چینایەتی لە جیهاندا دەچێتە سەر, بە پێی راپۆرتی جیاوازی داهاتی ساڵی 2018, 1%ی دەوڵەمەندە ئەمەریکییەکان داهاتیان لە 11% ەوە لە ساڵی 1980 بۆ 20% لە ساڵی 2014 بەرز بۆتەوە, لە روسیا لە 4% لە ساڵی 1980 بەرز بۆتەوە بۆ 20% لە ساڵی 2015, لە چین 6% لە 1978 بۆ 14% لە 2015, ئەمەش پێچەوانەی ئاستی ژیری قەڵەم بەدەستانی بۆرژوازی کوردە کە وا دەزانن دیاردەی هەژاربوون تەنها کوردستانییە,بە پێی ئاماری ناوەندی جیهانی نایەکسانی بۆ ساڵی 2018, لە رۆژهەڵاتی ناوەڕاست 10% دەوڵەمەندەکان خاوەند 61% سامانن ئەمەش بەرزترین رێژەی نایەکسانییە لە ئاستی جیهان, کە هەرێمەکەی خۆمان بەشێکە لێی, لە هیندو بەرازیل و ئەفریقا55 – 54%و باکوری ئەمەریکا 47% و یەکێتی ئەوروپا37%,لە ئاستی جیهانیش1%ی هەرە دەوڵەمەندەکان خاوەند 27%ی سەروەت و سامانی جیهانن, لە ساڵی 1980 تەنها خاوەندی 16%ی بوون,هاوکات لە بەرامبەردا 50%ی هەرە هەژارەکانی جیهان تەنها خاوەند 9%ی سەروەت و سامانی جیهانن.

ئۆکسفام رێگ گرتن لە هەڵاتن لە دانی باج و بەرزکردنەوەی کرێی کرێکاران و سنور دانان بۆ موچەو داهاتی بەڕێوەبەری راپەراندنی کۆمپانیاکان بە رێگا چارەی گونجاو دەزانێت بۆ رێگا گرتن لە بەرز بونەوەی نا یەکسانی, نەك هەڵوەشاندنەوەی خاوەندارێتی تایبەتی, وەلێ کاتێك ترمپ دەبێتە حاکمی جیهان, پێشنیارەکەی بستێك بۆ ناکات, چونکە حکومەت و چین و کۆمپانیا بونەتە یەك دەستگا, 41 ساڵە ئەم حکایەتە روو لە دافوس و دافوسچییە هەقە ئاڵتونییەکان دەڕێنەوە, نەیتوانی بە نیو ئەندازەی راپەڕینی ئێلەگ زەردەکان کاریگەری دابنێت و تەخت و تاراجێك بلەرزێنێت, ئەدی کاتێك لە بری راپۆرتە ساڵانەکان برۆلیتاریاو بریکاریای جیهانی قسەی خۆیان بکەن و شەڕی هەقە رەنگاو رەنگەکان بێتە ناو باریکاردو سەر شەقامەکان چی روودەدات؟.
بە پێچەوانەی ویستی ئۆکسفامەکان,باج لە ساڵی 1970دا بۆ رێژەی 62% بوو, بۆ 38% کەمبوەوە لە ساڵی 2013, لە وڵاتانی تازە گەشەکردوو 28% و لە وڵاتێکی وەك بەرازیل 10% ەیە.دەوڵەمەندەکانیش نەك رێژەی باجیان بۆ کەمکراوەتەوە, بگرە 7600 ملیار دلاریان لە 2500 شوێنی جیهان لە باج شاردۆتەوە, بەشێوەی گشتی ئێستا دەوڵەمەندەکان و

کەمپانیاکان باجی کەمتر دە دەن وەک لەوکات, بگرە بۆ کەمەی وڵاتان بەیار لەسەر کەمکردنەوەی باج دەدەن, کەواتا دافوس و ئەکسفامەکان 41 ساڵە چی دەکەن و چ بەرهەمێک دەدورنەوە .
زیاد بوونی ژمارەی دەوڵەمەندەکان نیشانەی پێشکەوتنی ئابوری نییە, بەڵکۆ نیشانەی شکستی سستەمە کە ناتوانێت پارسەنگ رابگرێت و بەرئەنجامی گەشەی ئابووری دادپەروەرانە لە نێوان مرۆڤەکان لە جیهان دابەش بکات, نەک وەک سیاسییەکانی کوردستان پێیان وابوو بوونی هەزاران ملیۆنێر و 30 ملیاردێر نیشانەی پێشکەوتنی کوردستانە.
لە کاتێکدا 3,8 ملیار کەس هیچیان بەر نەکەوت لە نیعمەتی گەشەی ئابوری جیهان بگرە قازانج سەری مایەشی خواردووە, تەنانەت کریستین لاغارد بەڕێوەبەری سندوقی دراوی جیهانی وتی"لە 15 وڵاتی جیهانی سێیەم داهاتی تاک دابەزیوە"کەچی لە لایەکی ترەوە رۆژانە 2 ملیاردێری نوێ چاو هەڵدەهێنن لەسایەی سستەمی سەرمایەداری جیهانی و ژمارەیان لە ئێستادا گەیشتۆتە 2208 کەس تا سەرەتای ئەمساڵ, کە نزیک 90%یان پیاون, لە کاتێکدا ساڵی 2017 ژنان بایی 10 ترلیۆن دۆلار کاری خۆبەخشیان ئەنجامداوە لە ماڵەکانیان, هەرچەندە ئەمساڵ بەشێک لە دانیشتنەکانی دافۆس ژنان بەڕێوەیان بردو 1%ی بەشداری ژنان زیادیکرد بۆ 22%.

دیاردەی جیف بیزۆسپارساڵ ئەمساڵ دوای 7 دەیە لە دایک بوونی یەکەم ملیاردێر لە مێژووی جیهاندا, یەکەم خاوەند سەت ملیار دۆلار لە دایک بوو,ئەویش جیف بیزۆس " 1964-1-12 "ی ئەمەریکی خاوەنی کەمپانیای ئەمازۆن" 1994-7-5 دامەزراوە, نرخەکەی ئەمساڵ ترلیۆنێکی دوای ئەوە تێپەڕاند کە دواتر دابەزیەوە, داهاتی ساڵانەی 177,9 ملیار دۆلارە, بیزۆس خاوەند16%ی پشکەکانی کەمپانیاکەیە, 550000 ژمارەی هێزی کارەتی,لە ئەمەریکا 12 دۆلار کرێی سەعات کاری کرێکارانێتی , بەیاری داوە پێویست بەت بۆ کەمپێینی 15 دۆلار بۆ سەعاتێکی کار کە سەسیالستەکان و بیرنەر ساندەرز کاندیدی پێشووی سەرۆک کۆماری پشتیوانی لێدەکەن وەک یەکەم سەرمایەداری ئەمەریکا , لە هیندستانیش کرێکارانی مانگانە 233 دۆلار وەردە گرن, واتا کرێکارێک 150 هەزار ساڵ کاربکات ناتوانێت سەرمایەی بیزۆس وەربگرێت نەک کۆبکاتەوە, هەر خولەکێک بۆ ئەندازەی 12 ساڵی ئەوانی دەست دە کەوێت " تەنها22 رۆژی ئەمساڵ 14,5 ملیار دۆلار دەست کەوتی بووە , لە ساڵی 2016 ەوە هاتە ریزی 10 دەوڵەمەندەکەی جیهان و پلەی پێنجەمی بەدەست هێنا,لە ساڵی 2002 لە ریزی 293 ەمین و لە 2006 لە ریزی 147ەمینی ملیاردێرەکانی لیستی

فۆربیسدا بووە, ئێستا ناوبراو خاوەند 140 ملیار دۆلار و دەوڵەمەندترین کەسە لە مێژووی مرۆڤایەتی, بە سەرمایەیەکەی دەتوانێت چارەسەری نەخوێندەواری وبەشێک لە نەخۆشییە درێژخایەنەکانی وڵاتانی هەژار و ژینگەی جیهان بکات.

چین و دافوسعەولەمەی چوار , شۆڕشی پیشەسازی چوار, ڕێژەی گەشەی ئابووری جیهان و شەڕی بازرگانی …. ئەمانە بابەتە گرنگەکانی دافوسی ئەمساڵن , لێرەوە دەچنە نێو پیشەسازی زیرەک یاخود زیرەکی دەستکرد و ڕۆبۆت و …, هەمووشی لە دەورو بەری چین دەخولێتەوە, ئەگەر بەشداریش نەبێت لەناو ناوەندی بابەتەکاندایە.
چینییەکان 40 ساڵ لەمەوپێش بە شاندێکی چەند کەسی بەشداری دافوسیان کرد, تەنها گوێگر بوون نەک قسە کەر, لە کاتی دگمەندا نەوبەت قسەیان ناکرد, ئێستا پێشبڕکێ لەسەر هێزی یەکەم دەکەن لە جیهان , خاوەند کۆمپانیای زەبلاحی داهێنەر و دووەم هێزی ئابووری و یەکەم هێزی بازرگانی جیهانن, چین هەفتەی دو ملیاردێری زیاددەکات, کۆمپانیاکانیش لە پێشکەوتنی بەردەوامدان, لە روی داهێنانیشەوە هەنگاوی گرنگی ناوە, بۆیە چین بە شاندە 120 کەسیەکەیەوە کە نزیک 4%ی بەشدار بووانە, بەهۆی ئامادە نەبوونی شاندی ئەمەریکا و بەریتانیا و روسیا و فەرەنسا و هیندەوە , بونەتە بابەتی سەرەکی کۆڕبەندەکە, ئاخر چین 30%ی گەشەی ئابووری جیهان دابین دەکات, شادەماری گەشەی ئابووری جیهانە, بۆیە کرێِبندی ئابووری جیهانیش ناتوانێت خۆ لەباسکردنی لا ببات, لە کاتێکدا بۆتە ئاڵا هەڵگری داکۆکی لە بازاگانی ئازاد لەمەڕی جیهاندا.

ملیاردێرەکانی کوردستان

ئۆغستینۆس ئەژێت لە وڵاتێک دادپەروەری نەبێت دەبێتە وڵاتی دزان, کوردستانیش وای لێهاتووە دزە گەورەکان لە هەمووان ڕێزدارترو شەریفترن, بندیواری فەقیر پێی دەڵێن گەندەڵ, سەرمایەداری گەورە کە دز یان شەریکە دزی گەورەیە پێی دەڵێن وەبەرهێن, هەردوکیشیان یەک پرۆسەیان ئەنجامداوە, یەکیان بە خەفیفی ئەوی تریان بە خەستی, وەک سەردەمی شاخ خەفیفە زۆرجار سزاکەی قورستر بوو لە مەفرەزە خاسەی سەقیلە.
دیموکراتیەتی دو بنەماڵە, دووی بچوکیش لەدایک بوندایە, ئەوانیش وەک ئەمیبا زیاد دەکەن بۆ بنەماڵەکەی بچوکتر لە ئایندە , وەک دیموکراتیەتی ڕۆمانی وایە, تەنها بۆ خۆیانە , هەموو شتێکیان بۆ خۆیان و کۆیلەکانیان کۆنترۆڵکردووە. ئەمە لە کوردستان خاوەند زیاتر لە 30 ملیاردێری ئاشکراو هەندێکی سیاسی شاراوەین, کەچی

ناوی ئاشكراو شاراوەیان لە لیستەكانی فۆربیس و بلۆمبێر و ….. نین, حالەتێك نەبێت بەشداری كۆڕبەند و كۆنفرانسە ئابوورییەكان ناكەن, ناوی ئەوان تەنها لە لیستی خەڵكی كوردستانە, 10 لەوانە كە سەرمایەكانیان ئاشكرایە بریتین لە "ئەحمەد ئیسماعیل خاوەندی كۆمپانیای ماس , خاوەند زیاتر لە 6 ملیار دۆلارە , شێخ باز بارزانی خاوەندی گروپی كۆمپانیاكانی كار و سەرمایەكەی زیاتر لە 4 ملیارد دۆلارە, شێخ فاخیر و براكانی خاوەندی كۆمپانیاكانی قەیوان سەرمایەكەی نزیك 4 ملیار دۆلارە, فاروق مەلا مستەفا خاوەنی گروپی كۆمپانیاكانی فاروقە و خاوەند نزیك 4 ملیار دۆلارە, سیروان بارزانی 80% كۆڕەك سرمایەكەی نزیك 3 ملیار دۆلارە, هادی نەزیرو براكانی یۆبی هۆڵدین زیاتر ل 3 ملیار دۆلار, ئاسۆ یامۆڵكی گروپی كۆمپانیاكانی هەڵەبجە سەرمایە نزیك 3 ملیار دۆلارە , ئازاد حاجی یەحیا و براكانی گروپی كۆمپانیاكانی جیهان 2,5 ملیار دۆلار, پێشڕەو ئاغا دزەیی گروپی كۆمپانیاكانی فالكۆن 2 ملیار دۆلار, سەعد فایەق كۆڵەك كۆمپانیاكانی كۆڵەك زیاتر لە 1 ملیار دۆلار- 15 ملیاردێرو 5 هەزار ملیۆنێر هەیە دیپلۆماتیك مەگەزین " , كۆی گشتی ئەم 10 ملیاردێرە كە ناوی هیچیان لە لیستە جیهانییەكان نییە, خاوەند 30,500 ملیار دۆلارن, خاوەند 5 ساڵ بودجەی سەرجەم هاووڵاتیانی كوردستانن, دەبێت ئەم جیهانە چەند ملیاردێری شاراوەی وای هەبێت كە فۆربیس و دافوسەكانیش نایان دۆزنەوە.

ل□ ك□نادا دەڵێم لە سایەی دافۆسچییەكانەوە , 60% خەڵكی جیهان چاوەڕوانن هەلێكیان بۆ رێكەوێت كۆچ بكەن, كەواته جەهەنەمەكەی كوردستان تەنها نییە , ئەگەر پرۆلیتاریای رۆمانی لەسەر كۆیلەكان دەژیان وەك ماركس وتەنی, ئەوا ئەمرۆ دافۆسچییەكان لەسەر پرۆلیتاریای جیهانی دەوڵەمەندتر دەبن, كەواتا تەنیا نیین 1000 هێندەی ئێمە خەڵك لە نیشتمانی خۆیان بێزارن.

خۆشەویستی لە شانشینی بووندا …

سەران ئازاد

لە شانشینی بووندا، نەکردەکان وەکو ئەگەری کردن دەمێننەوە، چونکە لەو شانشینەدا، هێزی گەورە خۆیان مەڵاس داوە. لە بنەڕەتدا، ئەو هێزانە لە بوونەوە دێن بۆ ئەوەی نوێنەرایەتی بوون بکەن. لەژێر سایەی پێکهاتەی هێز بە گشتی و مانیفێستە جیاوازەکانیدا، بوون لە ژیاندا و هەموو پڕۆژەکانی وزە وەردەگرن. یەکێک لەو هێزە گەورانە خۆشەویستییە. ئەو هێزە دەمانخاتە بەردەم شۆڕشی بیرکردنەوەی جیاواز لە ژیاندا. وەک هەموو هێزێکی تر، لە بیرکردنەوەی ئێمەدا ئەو هێزە بە بۆچوونی جەماوەری و هەلومەرجە سەختەکانی ژیان لە ناوەڕۆکەکەی خۆی دوور خراوەتەوە. ئەو بیرکردنەوەیەی، بە زمانی (هایدیگەر) بێت، ڕاستیی بوونمان بۆ نەدۆزێتەوە، لە ناوەڕۆکە بنەڕەتییەکەی خۆی دابڕاوە. لە ئەنجامدا، تێڕامان لە خۆشەویستی دوور لە پێناسی کۆمەڵایەتی و دوور لە ستایشی هەنەرانەی ڕووکەش بە واڵا دەکات و ڕێگەمان دەدات هەر خۆمان بە تەنیا خاوەن تێگەیشتنی خۆمان بین بۆ وزە پەنهان و شاراوەکانی ناوەوەمان. وزەکانی بوون ئەوانەن، کە هەموو بوون ئاسۆیانە و ستوونیانە بەرەو پەرەسەندن پاڵ دەنێن.
بۆ دەمانەوێت لە خۆشەویستی تێبگەین؟ بۆچی لە جیاتی هیچ شتێکی تر، ئێمە پەنا بۆ تێگەیشتن دەبەین؟ پێ دەچێت ئەو پارچە هۆنراوەی (فردریک نیتچە) لە پەرتووکی (زانستی هەژی) وەڵامێک بێت بۆ ئەو پرسیارە:

“بێ شەکەتی بەدواگەڕان مەزن بووم و
خۆم فێری ڕێگا دۆزینەوە کرد
بەو گەردەلوولەی جارێک ڕاماڵدرام
ئێستا بە شوێن ئاڕاستەی با-یەکەی دەڕۆم. “

خۆشەویستی دەتوانێت ئەو گەردەلوولە بێت، کە ئەگەر بە ئاڕاستەی با-یەکەی، وەک ئەوەی (نیتچە) ئاماژەی پێ دەدات، ڕووەو ئاسۆ نەڕۆین، لە خۆیدا ڕامان دەماڵێت. گەردەلوول کاتێک توانای ڕاماڵینی هەیە، کە ئەگەر بە هێزێکی گەورەوە هەڵ بکات. هەرچەند ئەو هێزە گەورەتر بێت، هێندە زیاتر کاریگەرییەکانی گەورە دەبێت. لە ڕاستیدا، ئەوەی (نیتچە) ئاماژەی پێ دەدات، گەردەلوولی ڕاستەقینە نییە، بەڵکو ئەو هێزانەن، کە لە ناوەوەی ئێمە هەڵدەقوڵێن. ئێمە هەرچەند دژ بە ئاڕاستەی ئەو هێزانە هەنگاو بنێین، هێندە زیاتر ڕادەماڵدرێین. هەر لەبەر ئەوەیە، کە لە

بەرھەمەکانیدا، (نیتچە) بەردەوام پێداگری لە ھێزی خوڕسکەکانی مرۆڤ دەکات، تەواو پێچەوانەی ئەوەی ئایین فێرمان دەکات. ھۆکارەکە ڕوونە؛ خوڕسکەکان لە بوونەوە دێن و سەر بە بوون و ژیانن. ھەتا ئەو کاتەی خوڕسکەکان ھەبن، بوونەوەران بۆ ھێز تێدەکۆشن. خوڕسک (غەریزە) سەر بە ژیانە و دەیەوێت ژیان بەرەو پێشەوە ببات. ھۆکاری ھەوڵدانمان بۆ تێگەیشتن لە ھێزی خۆشەویستی ئەوەیە، کە مادام خۆشەویستی ھێزە و لە ھەرە ناوەوەی بوونەوە سەرچاوە دەگرێت، ئەگەر بە پێچەوانەی ئاڕاستەکەی بەرەو ئاسۆ بڕۆین، ڕامان دەماڵێت. نەک ھەر ئەوە، بەڵکو ھێزە ئاگرینەکەی خۆشەویستی، ئەو کاتەی لە دژی ھەنگاو دەنێین، لە ئاستماندا یاخی دەبێت و تا دواین پڕوشکی خۆی شەڕمان پێ دەفرۆشێت. خۆشەویستی ھێزێکە دژ بە ڕاھاتن و دەستەمۆییەکانی مرۆڤ دەجەنگێت و لە ھەمان کاتدا مرۆڤ بە وزەی جیاوازەوە دەخاتە بەردەم ئەگەرە کراوەکانی بەردەم بوون. لەگەڵ ئەوەشدا، ئاڕاستەی باسەکەمان لەسەر بۆچوونەکانی (نیتچە) بونیاد ناندرێت، بەڵکو ھەوڵ دەدرێت خوێند□ن□وەیەکی بوونگەرایانە بۆ خۆشەویستی بکرێت، بە تایبەت لەبەر ئەوەی باسەکەمان لەژێر ڕۆشنایی بۆچوونەکانی (سۆرێن کیاکەگارد) بەرەو قووڵاییەکی نەزاندراو دەچێت.

لە یەکێک لە نامە خۆشەویستییەکانی بۆ (ھانا ئارێنت)، (مارتن ھایدیگەر) باسی خۆشەویستییەکمان بۆ دەکات، کە پێویستە لە (ھەرە کڕۆکی بوون) بپارێزرێت ، وەک دەنووسێت،

“ئێمە بۆمان ڕەخساوە یەک بناسین: پێویستە ئەوە لە وەکو دیارییەک لە ھەرە کڕۆکی بوونمان ھەڵگرین و خۆمان لەوە دوور بگرین، کە لە ڕێگەی خۆ-فریودان سەبارەت بە پاکیەتی ژیان، بیشێوێنین.”

مەبەستەکەی (ھایدیگەر) ڕوونە؛ خۆشەویستی لە ھیچ کوێیەک نا، لە ھەرە کڕۆکی ناوەوەی بوونی ئێمەوە دێت و پێویستیشە ھەر لەوێدا بپارێزرێت. بەڵام چونکە نوێنەرایەتی قووڵاییەکانی بوون دەکات، خۆشەویستی ئەو کاتەی باڵەکانی بەسەر ئاسمانی بوونی ئێمەدا بڵاو دەکاتەوە، بۆمان ڕوون نا بێت بەرەو کامە ئاسۆ دەفڕێت و بەرەو کامە سەرزەمین بوون ئاڕاستە دەکات. ئێمە تەنیا یەک شت دەزانین، ئ□و□یش ئەوەیە، کە ھێزی خۆشەویستی سەرسورھێنەرە. ھەرچەند لێشمان ھەڵگەڕێتەوە، ھەرچەند لێشمان یاخی بێت و بوونمان ڕووەو مەترسی گەورە ئاڕاستە بکات، ھێشتا پێگەی خۆی لە ناوەوەماندا لە دەست نادات. ئەگەر بە گڕوتینی ئاگری خۆشەویستیش چەندجار و جارانی زۆر بسووتێین، ھێشتا لە ئەندێشەماندا پەیکەری نەمریی بۆ یادەرەورییەکانی خۆی دروست دەکات و یادی سووتانی خۆی لەناومان

دەکاتەوە، وەک بەڵێی هەمیشە وەک ئەگەری داهاتوو خۆی لە بەردەممان بەرز بکاتەوە.

(هایدیگەر) دەیەوێت گوتاری خۆشەویستی لە گوتارەکانی تر، لەوانە ئەو وەهمانەی، کە ئەوە بەسەر مرۆڤدا دەسەپێنن لەژێر ناوی پاراستنی پاکیەتییەکانی ژیان وا لە هێزەکانی بهێنێت، بپارێزێت. پاکیەتی ژیان ئەو بەچوون و بەربەستانەن، کە بە هۆیەوە ژیانی ئازاد لە تاک داگیر دەکرێت. بە واتایەکی تر، ئەو پەرۆژە ڕەوشتیانەن، کە ڕەزامەندی گشتی لەسەرە و لەگەڵ سەربەستیی تاک یەک ناگرنەوە.
پرسیارەکی بنەڕەتی ئەوەیە، کە ئایا دەکرێت خۆشەویستی لە بوونەوە بێت و دژ بە بوون بێت؟ ئایا دەکرێت خۆشەویستی ببێت بە هۆکاری ئەوەی ئێمە لە بوونەوە بە بە ناو خۆرندی مردن هەڵدا؟ یان، ئایا دەکرێت ئێمە بەهۆی خۆشەویستییەوە پێ بین لە هەیەجان و بفڕین بە بەرزاییەکانی ئاسوودەیی، بەڵام لە دەمە تاریکەکانیدا، ئەو کاتەی ژیانمان دەکات بە پارچەیەک لە تاریکییەکی سامناک و کوشندە، بەرگەی ئازارەکەی نەگرین و بەو هۆیەوە هەتا بۆمان دەکرێت خێراتر خۆمان بخەینە ناو بۆشایی مردن؟

مەبەستمان چییە، کە ئەو هێزە لە بوونەوە دێت؟ تەواوی مێژووی مرۆڤایەتی، هیچی نەسەلماندبێت، ئەوەی سەلماندووە، کە تاوەکو ئەو ساتەی ئێستامان، هیچ بەڵگەیەک نییە، کە مردووەکان هەستی خۆشەویستییان بە یەکتر و بە ئێمەی زیندوو هەبێت. تاوەکو ئێستا، هیچ مردوویەک هەستی خۆشەویستی بە کەسێکی زیندوو دەرنەبڕیوە. بۆ ئەوەی کەسێک بتوانێت خاوەن خۆشەویستی بێت، دەبێت و پێشمەرجە، کە سەرەتا بوونی هەبێت. بۆ ئەوەی کەسێک هێزی هەبێت و ئەو هێزە بە کار بهێنێت، پێویستە بوونی هەبێت. دەکرێت زیندووەکان هەستی خۆشەویستییان بە مردووەکان هەبێت، دەکرێت هێز بە پەیژەی مردووەکان ببەخشن، بەڵام نەکردەیە مردوویەک هێز بە زیندووەکان ببەخشێت. خۆشەویستی لە نەبوونەوە نایەت، بەڵکو هەمیشە هێزەکی شاراوەیە لە بووندا. ئێمە هێشتا ئەوەیش نازانین، کە ئاخۆ مردنیش هێزەکی تری بوون نییە، چونکە ئێمە کاتێک دەمرین، کە بوونمان هەبێت. کەس ناتوانێت لە نەبوونەوە بچێت بە ناو نەبوون. ئایا مردنیش ئەو ئاگرە نییە، کە پڕوشکی بوون بە خۆی دەگەڕێنێتەوە؟ یان وەک ئەوەی ئاگرەک پڕوشکەک لە خۆی فڕێ دەدات و دواتریش ئەو پڕوشکە ژیانەکی دوور لە ئاگرە گەورەکە دەژیێت و لە هەمان کاتدا هەموو پێکهاتە و نهێنییەکانی ئەو ئاگرەی لە خۆیدا هەڵگرتووە، بوونیش ئەو پڕوشکە

سەربەستە بێت و بە مردن خۆی بگوازێتەوە بۆ فۆڕمی جیاوازتر؟ هەتا بوون هەبێت، هەموو ئەگەرەکان، بە مردنیشەوە کراوەن و لەبەردەمان دان. لەبارەی خۆشەویستی، هەمان هۆکار وا لە (هایدیگەر) دەکات، کە (کۆڵکی بوون) بە نیشتیمانی خۆشەویستی دابنێت. لەوە زیاتر، هیچ کەسێک ناتوانێت لە جیاتی کەسێکی تر ئەزموونی خۆشەویستی بکات. خۆشەویستی هەر کەسێک وابەستەیە بە ئەزموونی ئەو کەسە. دەشێت ئەو خۆشەویستییە ببەتە پێوەندیی نیوان کەسێک، دووان، سیان و کۆمەڵێک، بەڵام هەر یەکێک لەو کەسانە بە جیا ئەزموونی ئەو خۆشەویستییە دەکەن. بۆ ئەوەی ئەوانیش ئەو ئەزموونە بکەن، پێشمەرجە کە بوونیان هەبێت.

لە پەرتووکی (ترس و لەرز)، (سۆرێن کیاکەگارد) دەمانخاتە بەردەم هێزی باڵای خۆشەویستی و دەنووسێت:
“نەخێر، نابێت تاقە کەسێکی مەزن لەبیر بکرێت. بەڵام هەر کەسەو بە ڕێگەی خۆی مەزنە و هەر کەسێکیش بە پانتای ئەو شتەی خۆشی ویستووە، مەزنە. ئەوەی خۆی خۆش دەوێت، بە خۆی مەزنە و ئەوەی ئەوانی تری خۆش دەوێت، بەهۆی ئەو خۆتەرخانکردنە ناخۆپەرستییەی مەزن دەبێت، بەڵام ئەوەی خوای خۆش ویستووە، لە هەموویان مەزنتر دەبێت.”

لە دیدی (کیاکەگارد)، خۆشەویستی و ئەو بابەتەی ئێمە خۆشەویستیمان بەرانبەری هەیە، بڕیار لەسەر مەزنی ئێمە دەدەن. وەک خۆی ئاماژەی پێ دەدات، کە ئەگەر کەسێک بە تەنیا خۆی خۆش بوێت، بە تەنیا بە خۆی مەزنە. بەڵام، باڵاترین فۆڕمی خۆشەویستی، خۆشویستنی خوایە. لە دیدی ئەو، ڕەگی هەر خۆشەویستییەک دەچێتەوە سەر خۆشەویستیی یەزدانی، بۆیە (کیاکەگارد) پێداگریی لەسەر بە پێشەنگزانینی خۆشەویستیی یەزدانی لە سەرووی هەموو جۆرە خۆشەویستییەکانی تر دەکاتەوە. بە ڕەچاوکردنی ئەو کاتەی (کیاکەگارد) تێیدا ژیاوە، دەستەڵاتی کڵێسە حاشاهەڵنەگر بوو. نووسینە جیاوازەکانی لەبارەی مەسیحییەت و پیاوانی ئایینی وای کرد، کە لە کاتی مردنیدا، هیچ کەشیشێک لە شاری (کۆپنهاگن) ئامادە نەبێت ڕێوڕەسمی بەخاکسپاردنەکەی بەڕێوە ببات. بەڵام لە کۆتاییدا، یەکێک لە کەشیشەکان، کە هاوڕێی کۆنی باوکی بوو، ڕێوڕەسمەکەی بەڕێوە برد. بۆیە تێگەیشتنی ئەو بە خوا جیاوازە لە تێگەیشتنە ئایینەکان. لە هەمان کاتدا، مەبەستی (کیاکەگارد) لەبارەی خۆشەویستی ڕوونە. گەورەیی خۆشەویستیی هەر کەسێک بڕیار لەسەر مەزنیی ئەو کەسە دەدات. ئەگەر کەسێک بە تەنیا خۆشەویستی لە هەستی سۆزدارانە بە کەسێکیان بە چەند کەسێک کورت بکاتەوە، ئەو کورتکردنەوەیە ڕووبەر

بە مەزنی ئەو کەسە دادەنێت. ئەوەی خاوەن گەورەترین خۆشەویستییە، ئەو کەسە پێویستە خاوەن گەورەترین پێگە بێت لە یادەوەری ئێمەدا.

بە گشتی لە بیرکردنەوەی ئێمەدا خۆشەویستی لە چوارچێوەی پێناسە سەرزارییەکان دەرنەچووە. خۆشەویستی لە کۆمەڵگەی ئێمەدا ڕووبەرەکەی بچووکە و ئەو ڕووبەرە سنووردارەش کەسی بچووک بەرهەم دەهێنێت. گەورەترین خۆشەویستی بۆ خوایە، بەڵام وێنەی ئێمە بۆ خواش بچووکە و سنووردارە. لە باشترین حاڵەتدا، خوا پاسەوانە گەورەکەی دۆزەخ و بەهەشتە. خوا ئەوەیە، کە بە وشە داهێندراوەکانی مرۆڤ، ترس و تۆقاندن بەناو دەکاتەوە و بەسەرمان دەسەپێنێت، کە پشت لە جیهانی ڕاستەقینە بکەین. بە گشتی، وێنەی ئێمە بۆ خوا هەمان ئەو وێنەیە، کە بۆ جەللادەکەی خۆمان سارد هەمانە و هەرچەند دەشزانین، کە وەها بوونەوەرێک زۆر دڕندەیە، بەڵام هەشتا دەمانەوێت لەچاوی ئەو دڕندەیە میهرەبانی بدزینەوە بۆ ئەوەی لەمان خۆش بێت. ئەوە هەمان لۆگیکی (ماکیاڤیللی)یە، کە لە پەرتووکی (شازادە) پەیداگری لەسەر دەکات. (شازادە) کاتێک بە هۆی شەڕ خاکێکی تر داگیر دەکات، سەرەتا پێویستە کەسێک ڕاسپێرێت بۆ ئەوەی دەست بکات بە کوشتارییەکی لەناکاو و ژمارەیەک لە خەڵکە داگیرکراوەکە بکوژێت.

لەو ڕێگەیەوە، خەڵک هەرچەند دەزان جەللادەکە دڕندەیە، بەڵام هەشتا هەوڵ دەدەن میهرەبانی و لێبووردەیی لە چاوەکانی ئەو جەللادە ببینن. بۆیە دوای ئەو کوشتارە، شازادە پێویستە جەللادەکە بکوژێت، بۆ ئەوەی وێنەی خۆی بە گوماناوی بهێڵێتەوە و خەڵکیش بە ترس و گومان و لە هەمان کاتدا بە کەسێکی لێبووردە لێی بڕوانن، کە تۆڵەیان بۆ دەکاتەوە، چونکە ئەوان بە گومانن لەوەی، کە هەر لە بنەڕەتدا ئەو جەللادە ڕاسپاردەی شازادە خۆی بوو یان کەسێک بووە دەرفەتی لە داگیرکاری هێناوە و بەناوی شازادە مەیدانەکەی کردووە بە کوشتارگە. وێنەی ئێمە و ئەوەی ئایین پێمان دەبەخشێت سەبارەت بە خوا هەمان شتە؛ خوا دۆزەخێکی گەورەی دروست کردووە و خەڵکی تێدا دەسووتێنێت، واتە ئەوە دێوە هەرە ترسناکەکەیەتی و ئێمە دەزانین، کە خاوەن وەها دێوێکی ترسناکە، لە لایەکی ترەوە بانگەشەی میهرەبای و لە خۆشبوون دەکات. لەبەر ئەوە بچووکی تێگەیشتنی ئێمە بە هۆکاری ترس و لەرز و ڕووکەشی بەردەوام بچووکترمان دەکاتەوە. لە کاتێکدا خوا ئەو وێنەیەیە، کە ئێمە بە بوونێکی باڵاتر دامانناوە. خۆشەویستیی یەزدانی لێرەدا خۆشەویستنی ئەو ئەگەرە گەورانەیە، کە لە بەردەم مەزنبوونی ئێمەدان. کاتێک مرۆڤ خۆی لەناو

بەربەستی سرووشتی دەبینەتەوە و خاوەن ویستەکی باڵاشە بە هەڵکشان بەسەر خۆیدا، تەکەشان بە گەیشتن بە ئاستە باڵاکانی بیرکردنەوە و زاڵبوون بەسەر خۆدا، گونجاوتر دەردەکەوێت ئەگەر خاوەن دڵنیاییەکی گەردوونی بێت، کە خوایە. بە واتایەکی تر، لە بەردەم هەڵومەرج و بەربەستەکاندا، بە ئافراندنی وێنەیەکی باڵاتر بۆ هێزی بوون، پەنابردن بە خوا پەنابردنە بە ئەو هێزەی لە بوونەوە دێت و بوون دەخاتەوە بەردەم خۆی. کەواتە دەشێت ڕاڤەی ئەمە بە خۆشویستنی خوا بریتی بێت لە پەیوەستکردنی خوا بە خۆمانەوە؛ خوایەک کە بوونی پەیوەستە بە بوونی ئێمەوە. ئەوەی ئێمە و خواش کە دەکاتەوە بوونە، چونکە بە ئەوەی خوا هەبێت، دەبێت ئێمە هەبین.

مرۆڤ بە ئەوە دەجەنگێت، کە خۆشی دەوێت. جەنگان لە پێناو ژیان بە ئەوەی هەلومەرجەکانی خۆمان بخەینە ئاستی بوونمان گەورەترین دەستکەوتی خۆشەویستییە. لەژێر ئەو ڕۆشناییەدا، وەک (کیاکەگارد) لە پەرتووکی (کارەکانی خۆشەویستی) پێداگری لەسەر دەکات، خۆشەویستی هێندە هەست نییە هێندەی کردارە. ئەوە ئەوەمان بۆ ڕوون دەکاتەوە، کە خۆشەویستی لە پێناو ئەوە نییە مرۆڤ هەست بە خۆشی بکات، چونکە ئەو جۆرە خۆشەویستییە ئیرۆتیکییە، بەڵکو ژیانکردنە بە خۆشەویستییەوە. ئەو کەسەی خاوەن خۆشەویستییە لە ژیاندا، ژیاندۆستی دەبێت بە بەشێکی دانەبڕاو لە ژیانکردنی. ئەوە لە خۆیدا ئاماژەیە بەوەی، کە خۆشەویستی، وەک (کیاکەگارد) فەرمان دەکات، پەیوەستبوونی ئێمەیە بە ژیان لە پێناو ژیان.

هەر لەبەر ئەوەیە، کە لە پەرتووکی (ترس و لەرز)، تەمای سەرەکی باسەکە بە هاوپەیوەندیی نێوان خۆشەویستی و باوەڕ تەرخان دەکات. بە هێنانەوەی بەسەرهاتی (ئەبرەهام/ئیبراهیم)ی پەیامبەر لە ئامادەیی ئەو بە قوربانیکردنی (ئیساک/ئیسماعیل)ی کوڕی بە خوا، (کیاکەگارد) ئەو هاوپەیوەندییە بەرفراوانتر دەکات. لە دیدی ئەو، (ئەبرەهام)ی پەیامبەر خۆی لە نێوان خۆشەویستی خوا و کوڕە تاقانەکەی دەبینێتەوە. لە لایەکەوە خوا یەک لە دوای یەک دێتە خەونەکانی (ئەبرەهام) و داوای لێ دەکات کوڕە تاقانەکەی بە سەربڕێت و بیکات بە قوربانی، لە لاکەی ترەوە، ئەو کوڕە خۆشەویستترینییەتی لە ژیاندا: (ئەبرەهام)ی پەیامبەر لە بەیانییەکی زوودا لە خێمەکەی دێتە دەرەوە و بەرەو چیای (موریا) بەڕێ دەکەوێت. پاش سێ ڕۆژ و لە بەیانی ڕۆژی چوارەمدا، چەقۆکەی دەردەهێنێت و دەیەوێت سەری کوڕەکەی ببڕێت تا بیکات بە قوربانی بە خوا. هەرچەند (ئیساک) لە باوکە پیرەکەی دەپاڕێتەوە، دەپاڕێتەوە بە ئەو ڕۆژە خۆشانەی

هەیبووە و دەیبەت، بە گەرموگوڕی ماڵە و بە ئەو تەنیاییە و ئازارانەی لە دوای مردن پێی دەگات، بەڵام (ئەبرەهام) پێ لەسەر جگەری خۆی دادەنێت و دەیەوێت فەرمانی خوا بە جێ بگەیەنێت. (کیاکەگارد) بەچوونی وایە، کە (ئەبرەهام) سەروەری باوەڕە. ئەو ئامادە بوو، کە خۆشەویستیی باوکانەی خۆ بکات بە قوربانی خۆشەویستیی خوا. بەڵێ لای ئەو، ئەو جۆرە خۆشەویستییە باڵاترینە و باوەڕی (ئەبرەهام)یش بەرزترینە.

بەڵام (کیاکەگارد) لەو نموونەیەدا مەبەستی ئەوە نییە، کە مرۆڤ کوێرانە بە دوای باوەڕی خۆی بە خوا بکەوێت. واتە لە پێناو خوادا ئامادەی کوشتن بێت و وەکو دەستکەوتێک بیبەخشێتەوە بە خوا و ئەوانی تر، بەڵکو ئەوەی (کیاکەگارد) پێداگری لەسەر دەکات پاراستنی خۆشەویستییە لە ویستە خۆپەرستییەکان. خۆشەویستیی (ئەبرەهام)ی پێغەمبەر بۆ (ئیساک) خۆشەویستییەکی باوکانەیە، کە ڕێگی دەگۆڕێتەوە بە خۆپەرستی. (ئەبرەهام) بۆیە (ئیساک)ی هێندە خۆش دەوێت، چونکە کوڕێتی. ئەگەر کوڕی نەبووایە، تا ئەو ڕادەیە خۆشویستن مەحاڵە دەبوو. لە دیدی (کیاکەگارد) مادام (ئەبرەهام) ئامادە بوو لە پێناو خۆشەویستی بە خوا و باوەڕەکەی کوڕە تاقانەکەی بکات بە قوربانی، ئەوا (ئەبرەهام) هێزی خۆپەرستی و خۆسکەکانی تێپەڕاندووە و وەک کەسێک لە دەرەوەی بەرژەوەندییە کەسییەکانی خۆی باوەڕی هەیە. ئامادەبوونی (ئەبرەهام) لە بە قوربانیکردنی کوڕەکەی لە هێزی باوەڕی ئەوەوە بە خوا هاتووە. ئەو باوەڕەی (ئەبرەهام)ی بە ناخۆشترین و پڕ ئازارترین ساتەکانی ژیان ئامادە کردووە؛ هێزی ئەو باوەڕەیە، کە وا لە (ئەبرەهام) دەکات بەسەر تەواوی بەربەستەکان زاڵ بێت و خۆی بە تەواوی ناخۆشی و ئازارە سەختەکان ئامادە بکات. (ئەبرەهام) کوڕەکەی سەرنابڕێت، بەڵام ئەو ئامادەییەی بە دەستبەرداربوون لە خۆشەویستییە خۆپەرستییەکەی وا دەکات ببێت بە کەسێکی نموونەیی. لەبەر ئەوەیە، کە (کیاکەگارد) خۆشەویستیی خۆپەرستانە و سەرزارانە دەخاتە خانەی خۆپەرستی. لای ئەو دەستبەرداربوون لە خۆپەرستی و زاڵبوون بەسەر ویستە کەسییەکان باڵاترین ئاستی خۆشەویستییە. وەکو تر، (کیاکەگارد) نکۆڵییەکی گەورە لەوە دەکات، کە خۆشەویستی بە ئەم ژیانە و جیهانەی ئێستا نەبێت، چونکە ئەو کەسەی ئەم ژیانە و جیهانەی ئێستای خۆش دەوێت، نیگەرانی ئەوە نابێت لە دوای مردن چی بەسەر دێت مادام ئەو ژیانەی کە ژیاوە بە خۆشەویستییەکی گەورە و دوور لە خودپەرستی بووە. ئەو کەسەی بە پاداشتی ژیانی ئەو دیو جیهان دەکات بە قەسابخانە لە پێناو پاداشتی خۆپەرستییە، چونکە ئەو دەیەوێت لە ڕێگەی کوشتن و

ئازاردانی ئەوانی تر بە باشترین شوێنی جیهانی ئەو دیو بگات. ئەو جۆرە خۆشەویستییە دوورە لە خۆشەویستی بۆ خوا، چونکە ئەگەر خوا مەبەستی ئەوە بووایە، کە مرۆڤی بە بکرێت بە قوربانی، لە بنەڕەتدا (ئەبرەهام) وازی لە کوشتنی کوڕەکەی نەدەهێنا. بۆیە لە دیدی (کیاکەگارد) ڕەتکردنەوەی ئەم ژیانەی ئێستا و چاوەڕوانبوون بە مردن دوورە لە باوەڕ. ئەو نموونەیە بۆچوونەکەیمان زیاتر بۆ دەردەخات:

” (ئەبرەهام) باوەڕی هەبوو و باوەڕەکەی بەم ژیانە بوو. بەڵێ، ئەگەر باوەڕی ئەو تەنیا بۆ ژیانی داهاتوو بووایە، بەبێ گومان هەموو شتێکی فڕێ دەدا و بۆ ئەوەی بەخێرایەکی بێ وێنە لەم جیهانەی، کە شوێنی ئەو نەدەبوو، دەربچێت. بەڵام باوەڕی (ئەبرەهام) لەو جۆرە نییە. ئەگەر ئەو جۆرە هەبێت، لە ڕاستیدا ئەوە باوەڕ نییە، بەڵکو دوورترین ئەگەری باوەڕە…

بەڵام (ئەبرەهام) باوەڕی بە تەنیا بە ئەم ژیانە بوو، بە ئەو خاکەی تێیدا پیر دەبێت، لە لایەن خەڵکەکەیەوە ڕێزی لێ دەگیرێت، لەلایەن نەوەی سەردەمەکەی ئاسوودە بێت، بە هەتاهەتایە بەهۆی (ئیساک)ەوە لە بیر بێت، بە ئازیزترین شتی لە ژیانیدا، کە بە جۆرە خۆشەویستییەک لەخۆی گرت زۆر هەژارە ئەگەر دەربڕینەکەمان ئەوە بێت، کە وەفادارانە ئەرکی باوکانی خۆی بە جێ گەیاند لە خۆشویستی کوڕەکەی، کە لە ڕاستیدا لە وشەی فەرمانەکان [فەرمانەکانی خوا] بە بەڵگەوە هەیە: ‘ئەو کوڕەی، کە خۆشەویسترینتە.” یاقوب دوانزدە کوڕی هەبوو و یەکێک لەوانی خۆش ویست؛ (ئەبرەهام) یەک کوڕی هەبووە، ئەو کوڕەی خۆشی دەویست.”

پشتکردنە جیهانی ئێستا و هەوڵنەدان بۆ بەرەوپێشبردنی دۆخ و هەلومەرجەکانی ژیان لەژێر ناوی باوەڕبوون بە خوا و خۆشەویستی بۆ خوا هەموو شتێک بێت باوەڕ نییە، بەڵکو ویستێکی تێکدەرانەیە بۆ ژیان. (کیاکەگارد) پێداگری لەسەر ژیان دەکاتەوە و لە باوەڕی ناڕەسەن دەیپارێزیت. لەو هاوکێشەیەدا خۆشەویستی بۆ خوا خۆشەویستی نییە بە کەسێکی باڵاتر لە ئێمە، کە لە دەرەوەی بوونە، بەڵکو خۆشەویستییە بۆ ئەو هێزەی لە بوونەوە سەرچاوە دەگرێت و توانای خستنەبەری بوونی بە بوونەوە هەیە. ئەو هەوڵە بۆ پەیوەستبوونی ئێمە نییە بە هێزێک، کە نادیار بێت و دەرفەتی قۆستنەوەی ئەو نادیارییە ببێت بە بەشێک لە تاکتیکی ئەوانەی دەیانەوێت لە مەیدانی هێز لە هەرە براوەکان بن و بڕیار بەسەر ئێمەدا بسەپێنن، بەڵکو بۆ ئەوەیە، کە ئێمە بە تەنیا نوێنەرایەتی ئەو هێزە بکەین، کە لە بنەڕەتدا هەر خۆمانین.

لە ڕێگەی باسکردنی خۆشەویستی بە خوا و ژیانکردن بە خۆشەویستییەوە، (کیاکەگارد) پەیداگری لەسەر ئەوە دەکات، کە خۆشەویستی لە خۆپەرستی و بەرژەوەندییە کەسییەکان بپارێزرێت. خۆشەویستی هەستخۆشی نییە و ئامانج لێی چێژوەرگرتن نییە، بەڵکو هێزی ژیانکردنە بەوپەڕی بەکارهێنانی وزەکان بە بەرەوپێشبرنی ژیان. خۆشەویستی لەهەرە قووڵاییەکانی بوونی ئێمەوە دێت و پێویستیشە بخرێتە خزمەت بوون و ژیان. ئێمە دەزانین، کە خوا هیچی تر نییە، جگە لە بوون. ئێمە بۆچوونەش لەو ڕوانگەیەوەیە، کە خوا کاتێک هەیە، کە بوونی هەبێت. هەر بۆیە باسی خوا هەیە یان خوا نییە لە ڕووی لۆگیکییەوە نادروستە. کەسێک ناتوانێت بڵێت من باوەڕم بە خوا نییە، چونکە ئەگەر خوا هەبێت، هەر دەبێت باوەڕمان پێی هەبێت. پرسیاری دروستتر ئەوەیە، کە ئاخۆ خوا بوونی هەیە یان بوونی نییە. کاتێک ئێمە وشەی (بوون) زیاد دەکەین، واتە (بوون) کێشە سەرەکییەکەیە نەک خوا، لەبەر ئەوەی ئەگەر خوا بوونی نەبێت، باسکردن لە خوا بەتاڵە. لەو ڕوانگەیەوە بۆ ئەوەی خوا هەبێت، دەبێت سەرەتا بوونی هەبێت. گرنگ نییە ئەو بوونە باڵاترینە یان نا، چونکە بێگومان بوون باڵاترینە. هەر لەبەر ئەوەیە، کە بوون، کە بوونی خواشە لێرەدا، باڵا و پێشمەرجە. هەر شتێکیش بوونی هەبێت، بە تەنیا ناتوانێت بوونی هەبێت، بەڵکو بوونی ئەو وابەستە دەبێت بە بوونی ئەوانی تر و گەردوون. لە باسکردنی خواش، ئێمە ڕووبەڕووی هەمان لۆگیک دەبینەوە: بۆ ئەوەی خوا بوونی هەبێت، دەبێت ئێمەیش بوونمان هەبێت. ئێمە ئێستا، کە بوونمان هەیە، بە تەنیا ناتوانین هەبین، بەڵام بەبێ بوونی ئێمەیش، بوون و نەبوونی هیچ هێزێکی تر کێشەی ئێمە نییە، مادام ئێمە کاتێک دەتوانین کێشەمان هەبێت، کە بوونمان هەبێت. (کیاکەگارد) بەردەوام دەبێت و دەنووسێت:

“هەر وەک چۆن گۆمێکی بچووک لەهەرە قووڵایی سەرچاوەیەکی شاراوە، کە تاوەکو ئێستا هیچ چاوێک نەیبینیووە، سەرچاوە دەگرێت، ئاوا خۆشەویستیی کەسێک زۆر زیاتر لەو قووڵاییەی لە خۆشەویستیی خوا سەرچاوە دەگرێت. ئەگەر ئەو سەرچاوەیە خرۆشێنەرە لەو قووڵاییەوە نەبووایە، ئەگەر خوا خۆشەویستی نەبووایە، ئەوا نە گۆمە بچووکە و نە خۆشەویستیی مرۆڤەکان بوونیان نەدەبوو. هەر وەک چۆن ئەو گۆمە بچووکە لە تاریکیی ئەو سەرچاوە قووڵەوە دێت، ئاوا خۆشەویستیی مرۆڤ سیحریانە لە خۆشەویستیی خواوە سەرچاوە دەگرێت.”

یەکەم (کیاکەگارد) بۆچوونی وایە، کە خوا خۆشەویستییە، دووەم

بەچوونی وایە، کە خودی ئەو خۆشەویستییەش لە ئەوەوە دێت. لە ئاکامدا، بەچوونەکەمان نالۆگیکیی نییە، کە پێمان وایە خوا خۆشەویستییە بۆ بوون، چونکە بەبێ بوون خۆشەویستی هیچ شانشینێکی تری نییە. بۆ ئەوەی مرۆق بتوانێت خۆشەویستی هەبێت، بۆ ئەوەی خوا خۆشەویستی بێت، پێویستە بوون هەبێت. هەر لەبەر ئەوەیشە ئاڕاستەکردنی ئەو هێزە نموونەییە دژ بە سەرچاوەکەی خۆی، کە بوونە، وەک (کیاکەگارد) ئاماژەی پێ دەدات، دوورترین ئەگەری باوەڕە و سەرچاوەکەی گومڕایی و خۆپەرستییە. مادام خوا خۆشەویستییە و ئامانجی خۆشەویستیش کاولکاری و وێرانکاری نییە، بەچوونەکەی (ئیمانوێڵ کانت) لەبارەی چیرۆکی (ئەبرەهام) و (ئیساک)، هەرچەند ناکۆکە لەگەڵ هیی (کیاکەگارد)، بەڵام دروستە: (ئەبرەهام) دەبووایە زانیبای، کە وەها فەرمانێک ناتوانێت لە لایەن خواوە بێت.

بەگومان لە کۆمەڵگەی ئێمەدا هەم خۆشەویستی ئیرۆتیکی و هەمیش باوەڕبوونی توندڕەوانە بە خوا وایکردووە، کە خۆشەویستی لە ناوەڕۆکە ڕەسەنەکەی خۆی داببڕێندرێت. لە ئاکامدا، دۆخێک دروست بێت، کە تێکدەر و گومڕاکەرە. ئەوەی نەتوانێت بەسەر خۆی بەرز ببێتەوە و ژیان بە ڕەهەندە بەرفراوانەکانەوە ببینێت، ئەوەی بەردەوام لە گۆڕی خۆپەرستانە و بەرژەوەندپەرستیدا بژیێت، ئەوەی هێشتا تاریکستانی بیرکردنەوەی ڕۆشن نەکردبێتەوە و بەو هۆیەوە هەستە کوشندە و ڕووخێنەرەکان دەستیان بەسەر ئاسمانی ئەگەرە گەورەکانی بوونیدا گرتبێت، بڕیار نییە هەر لە خۆوە بکەوێتە ناو قووڵایی هێزە باڵاکەی خۆشەویستی. هەر بۆیەش بڕیار نییە خۆشەویستی شۆڕشێکی لەناکاو بێت بەسەر بیرکردنەوەی ڕووخێنەرانە بە ژیان، لە کاتێکدا خۆشەویستی هاتنی هەستێکی جیاوازتر نییە لەوەی کە هەمانە، بەڵکو فەرمانبەخشینە بە هەستەکان و ئاڕاستەکردنیانە بەرەو ژیانکردنێکی جیاوازتر بە هێزێکی باڵاتر، کە بە خۆشەویستییەوە لەپێناو ژیاندا و بە ژیان و بوون و جیهان. ئەو ئاڕاستەکردنە داهێنەرانەیە، چونکە وا دەکات لە دەمە هەرە سەختەکانیشدا، لەو کاتەی بیرکردنەوە لە وشکەساڵیی بێ هەستی ئارامی و ڕۆشنایی پڕ ئازارە، لەو کاتەی تاریکیی دەروون ژیان هەراسان دەکات، خۆشەویستی هێزی بەردەوامیدان و پێتی ڕێنیشاندەرمان دەبێت. ئەگەر ئەو خۆشەویستییە لە بنەڕەتدا بۆ بوون نەبێت، هەمیشە ئەگەری تێکشکانی لەبەردەمە و لە خۆی و لە بوون هەڵدەگەڕێتەوە. لە ئاکامدا، هەر جۆرە ئەزموونێکی خۆشەویستی، ئەگەر وەکو دیارییەک، وەک (هایدیگەر) ئاماژەی پێ داوە، کە لە بوونەوە هاتووە سەیر نەکرێت و ئەگەر لە هەرە کڕۆکی بوونیشدا

نەپارەزرەت، هەزی هەڵگەڕانەوەی لەمان هەیە، چونکە ئەمە لە ئاست نیشتیمانەکەی ئەو و خەمان، کە بوونە، هەڵگەڕاوینەتەوە. لەژێر سایەی بوونە، کە ئەمە دەتوانین خاوەن خۆشەویستی بین، بوونەک، کە بە تەنیا لە بوونی ئیگۆیانە یان منیەتی کورت ناکرێتەوە، بەڵکو بوونە لە کۆمەڵگەی مرۆڤایەتی، لەنێوان بوونەکانی تر، لە جیهان، لە گەردوون، لە یەکانگیری و باڵاییدا.

سەرچاوەکان:

Grau, C., Smuts, A., & Lippitt, J. (n.d.). Kierkegaard on Love. In The Oxford Handbook of Philosophy of Love (p. The Oxford Handbook of Philosophy of Love, Chapter 23). Oxford University Press.

Heidegger, Martin. ‘A Letter on Humanism’. Translated by Frank A. Capuzzi. First Edition, 1949

Kierkegaard, Søren. ‘Fear and Trembling’. Translated by Walter Lowrie, 1941. An HTML Presentation by Siegfried. http://www.solargeneral.org/wp-content/uploads/library/fear-and-trembling-johannes-de-silentio.pdf

Kierkegaard, Søren. ‘Works of Love’, Some Christian Reflections in the Form of Discourses. Translated by Howard and Edna Hog. Harper Torchbooks.

McClelland (1996), ‘Romans and Humanists’, ch 9 and 11 (on Machiavelli and Hobbes).

Nietzsche, Friedrich. ‘The Gay Science’. Translated by Josefine Nauckhoff. Edited by Bernard Williams. Cambridge University Press. First Publication 2001.

Popova, M. (2016, May 02). The Remarkable Love Letters of Hannah Arendt and Martin Heidegger. Retrieved from https://www.brainpickings.org/2016/04/25/hannah-arendt-martin-heidegger-love-letters/

ڕیتا و تفەنگ شیعری مەحموود دەروێش … و: پشکۆ نەجمەدین

لەنێوانی ڕیتا و چاوانمدا، تفەنگ.
کەسێک،
کە ڕیتای ناسیبێت،
سوژدە دەبا،
بۆ خودایەک نوێژ دەخوێنێت،
لە میحرابی چاوانی هەنگووینیی ئەودا!
ڕیتام ماچ کرد، کیژۆڵەیەک، منداڵ و تازە دەگەیێ،
وای چۆن ئاوێزانم بووبوو، لەبیرم دێ،
بە جوانترین هەودای پرچی، باسکەکانم نەخشێنرابوو.
چۆن چۆلەکە ئاوی گۆلاوی لەبیرە،
ڕیتام بیرە.
ئاخ… ڕیتا!
لەنێوانی من و تۆدا،
یەک میلیۆن چۆلەکە و وێنە،
هەزاران ژوان،
تفەنگ ئاگری تێبەردان!
ناوی ڕیتا،
شادییەک بوو لە زارمدا.
جەستەی ڕیتا،
شاییەک بوو لە خوێنمدا!
من دوو ساڵان لەنێو ڕیتادا بزر بووم.
ڕیتا دوو ساڵ، هەڵاژیا بوو،
لەسەر باسکم، لەنێو مندا!
لەسەر جوانترین پەیمانە، پەیمانمان بەست،
لە شەرابی لێوانماندا، گڕمان گرت و
دوو جاران لەدایک بووینەوە!
هاوار… ڕیتا!
پێش لە تفەنگ،
چی دەیتوانی چاوەکانمان لێک دابڕێ؟

مەگەر تەنیا دوو وەنەوز و پەڵەهەورێکی هەنگووینی.
هەبوو نەبوو…
وای بێدەنگییەکەی ئەنگۆرە!
مانگەکەی من، لەدەمی کازیوەیەکدا،
لە چاوانی هەنگووینیدا، دوور کۆچی کرد،
شاریش ڕیتا و سترانبێژانی فڕێ دا.
وای لە تفەنگ، لەنێوانی چاوانی من و ڕیتادا!

بێدەنگی ئەوروپا جگە لە مانگرتنی ناکۆتا چ□ێیەکی تری بۆ نەهێشتینەوە … کاردۆ بۆکانی

ئەنجامدانی مانگرتن چالاکیی□کی نافەرمانی مەدەنیی□ لە دژی ناعەدالەتی، ستەم و زۆرداری. چالاکیی□کی سادەیە. بۆ داواکانی پێویستی بە کەرەستە و سەفەربەری نیی□. هەموو کەسێک دەتوانێ ئەنجامی بدات بێ ئەوەی کە پێویستی بە سەرچاوەیەکی ئەوتۆ هەبێت. لە هەمان کات دا کارێکی پڕمەترسیە کە پێویستی بە هێزی ئیرادە، پێداگری و دۆزێکیڕەوایە کە مرۆڤ ئامادەیە لە پێناوی دا بمرێت.

وەک گروپێکی پێکهاتوو لە ١٥ ک□س□ ئاکادیمیی، رۆژنامەوانو پەرلەمانتار لە ١٧ ی دیسەمبەری ٢٠١٨ ەوە لە ستراسبۆرگ دەستمان بە مانگرتن لە خواردن کردووە. ئامانجی ئەم چالاکیە بۆ هەڵگرتنی ئەو گۆشەگیریە نامرۆییە بەردەوامەیە کە دەوڵەتی تورک بەسەرڕێبەری گەلیکورد عەبدوڵا ئۆجالان دا سەپاندوویەتی.

لە ساڵی ١٩٩٩ ەوە ئۆجالان لە زیندانێکی تاکەکەسی ئیمرالی زیندانی کراوە، ئەو زیندانییەکی سیاسی ئاسایی نیی□. یەکەمو لە هەمووی گرنگتر ئەوئاکتۆرێکی سیاسیە کە لە لایەن ملیۆنان کوردەوە وەکڕێبەرێکیڕەوای خۆیانی دەبینن کە هەموو ژیانی تەرخان کردووە بۆڕزگاری گەلەکەی لە داگیرکەرانی دڕندەیڕژێمەکانی تورکیا، ئێران،

سوریا و عێراق. دووەم ئەو تیۆریسیانەکی سیاسییە کە بەشداریەکی هەمەلایەنەی هەیە لە مەسەلە فەلسەفییەکانبە وەرچەرخانی دەوڵەت و گەیشتن بە کۆمەڵگەیەکی مەدەنی. فەلسەفەی سیاسی ئەو بوو کە شێوەی بەو پێشکەوتنانە داوە لەڕۆژئاڤاکە لەسەربنەمای کۆمەڵگەیەکی دیموکراتی، فرەکەلتوریو فەمینیستیەو بۆتە مایەی پەسەندی کۆمەڵگە پێشکەوتنخوازەکانی جیهان. سێیەمین، زیاترین دەنگی بیستراوە لە تورکیا لە پێناوی ئاشتی دا. لە ساڵی ١٩٩٣ ەوە مشتومڕی لەسەر ئاشتیو چارەسەری سیاسی پرسی کورد لە تورکیا کردووە. پەکەکە بە ڕێبەری ئەو، هەشت جار ئاگربەستییەکلایەنەیڕاگەیاندووەو دوو جار هێزەکانی گەریلای بە دەرەوەی سنوور کشاندووەتەوە بۆ باکوری عێراقلە پێناوی ئاشتیدا. بەدەنگکردنی کەسایەتیەکی سیاسی وەک ئەجالان بەدەنگکردنی تاکە دەنگەکەلە تورکیا کە دەتوانە ئاشتی بەرقەرار بکات.

لە ڕووی بابەتیەوە، ئەوەبازە سەربازییەی تورکیا بە بەردەوامی گرتوویەبەر لە دەیەکانیڕابردوو سەلماندوویەتی کە ڕێبازەکی بەفیڕۆچووە. ئەگەر تورکیا بیتوانیایە کە پرسی کورد بە ڕێی سەربازییەکلابکاتەوە دەکرا لە ساڵانی ٨٠ کان ئەو ڕێبازە سەرکەوتووبێت، تەنانەت بەر لەوەش نەک ئێستا.

بەو ئیلهامەی کە فەلسەفەی ئەجالانو ئەو ڕێکخراوەییەی کە لە چوارچێوەی ڕێبەرایەتیەکەی ئەودا، پەکەکە و گەلی کورد گەیشتنە هێز و کاریگەریەکی ئەوتۆ کە دەولەتی تورک بە هیچ شێوەیەک توانای لە ناوبردنی نیە. بزوتنەوەی کورد بەو فەلسەفە پێشکەوتنخوازو خۆخۆبەڕێوەبەرییە خۆی گەیاندەتە گەلانێکی خاوەن پاشخان و بەچوونی جیاواز و ئاستی هاوپەیمانیی لە هەرچوارلای جیهان. ئەنجامدانی ئەم مانگرتنە لە کوردستان و دەرەوەی وەلات، ئاستی ناوازەیئەو بزوتنەوەیە نیشان دەدات لە نێو کۆمەڵگەی کورددا.

یەکەمجار مانگرتنی ناکۆتا لە ٧ نۆڤەمبەری ٢٠١٨ ەوە لە لایەن پەرلەمانتاری کورد لەیلا گویڤەنەوە لە زیندانی تورکیا دەستی پێکرد. لە ماوەیەکی کورت دا بە زیندانەکانی تر و هەموو بەشەکانی کوردستان و ئەوروپادا بەلاوبوویەوە. داوای مانگران بەوانەی ئەمەوشەوە لەڕێ لە ستراسبۆرگ هەمان شتە. زۆر سادە و کردەییە. لە ڕاستیدا مایەی شەرمەزارییە بۆ دونیای مۆدێرن کە دەست بدەیتە چالاکییەکی وەها ئەوپەڕگیری بۆ جێبەجێبوونی سادەترین داخوازی. لە هەمان کات دا ئاماژەیە بە قەیرانی دیموکراسی و لەدەستچوونی بەهاکانی مرۆڤ لە دونیای ئەمڕۆی ڕۆژئاوادا.

لەوانەیە یەکێک بپرسێت بۆ ژیانی خۆت دەخەیتە بەر مەترسییەوە بە داوایەکی ئەوەندە سادە؟ وەڵامەکە سادە و ڕاستەوخۆ لە ڕووە: بێدەنگی و فەرامۆشی ئەورووپا لە ئاست پرسی کورد بە گشتی و دۆزی ئۆجالان بە تایبەتی چ ئەلتەرناتیڤێکی نەهێشتۆتەوە. ئەوە ڕاستەوخۆ پەیوەندی بە بێچارەیی ئەورووپا هەیە، فەشەلی دەزگاکانی ئەورووپا، دەزگایەکی وەک سی پی تی و ئەنجومەنی ئەورووپایە، لە هەستان بە جێبەجێکردنی ئەرکەکانیان.

دەزگاکانی ئەورووپا لە قۆناغی ڕابردوودا ڕۆڵی زۆر بونیادنەریان بینیوە بۆ چارەسەرکردنی ململانێیە ئەتنیکییەکان لە هەموو دونیا. بۆ نمونە یەکێتی ئەورووپا کاری زۆری کرد بۆ چارەسەرکردنی پرسی ئێرلەندای باکور. بە هاوکاری یەکێتی ئەورووپا ئەو پرسە مەحاڵە بوو چارەسەر بکرێت. جگە لەوە، ڕێکخراوی ئاسایش و هاوکاری OSCE بەشداری کرد لە چارەسەرکردنی پرسی ناگۆرنۆ-قەرەباغ و ململانێیەکییەکانیبەڵکان. بەڵام کاتێ دێتە سەر پرسی کورد بە کراوەیی پشتگیری توندوتیژی تورکیا دەکەن لە کاتێکدا کە دەوڵەتی تورکیا نکوڵی لە ناسنامە و کەلتوری کورد دەکات و لەناوی دەبات. باشترین نمونەی ئەو هاوڕاییە شومەی لەگەڵ تورکیا، تاوانبارنیشاندانی بزوتنەوەی ئازادی کوردستانە لە لایەن یەکێتی ئەورووپاوە. لەگەڵ ئەوەیکەلەلایەن دادگایباڵایبەلجیکا و دیوانیدادیئەورووپاوەڕەتکراوەیەوە، بەڵام یەکێتی ئەورووپا بەردەوامە لە هێشتنەوەی پەکەکە لە لیستی ڕێکخراوە تیرۆریستەکاندا. ئەوە بە ڕاشکاوی هانی دەوڵەتی تورکیای داوە کە بەردەوام بێت لە ڕێبازی سەربازییانە لەبەرامبەر بە کورد و ڕێبەرەکەی عەبدولا ئۆجالان.

لە دۆخێکی وادا، لەگەڵ ئەوەی کە داوامان لەیەکێتی ئەروپا نەکردووە کە ڕێز لە سەروەرییاسا و ئەوڕێسایانە بگرێت کە لە دەزگایاساییەکانی ئەورووپادا داڕژراوە، بە لابردنی پەکەکە لەولیستەیە، کە یەکێتی ئەورووپا پێی وایە داوایەکی عەمەلی نیە و سەختە، داواکەی ئێمەسادەیە، ئەویش هەڵگرتنی گۆشەگیری سەر ئۆجالان و ڕێدان بە خێزان و پارێزەرانی کە بیبینن.

تا گەیشتن بە ئامانجەکانمان بە دلنیاییەوە درێژە بە مانگرتنەکەمان دەدەین. تا دواین سات داکۆکی لەوە دەکەین، مردن پاساوێک نیە کە لە داواکەمان دوورمان بخاتەوە. ئێمەلەدونیایەکدا دەژیندەرکبەوەدەکەینکە خۆبەرپرسیار ببینین. هێزی ئەوەمان هەیە بڕیار بدەین کە ئەم جیهانە چۆنە. پاشەکشە لە دیموکراسی بۆ ئێمە مایەی پەسەند نیە، ئێمە بە سادەیی هەڵێک

ناکێشین بەڵام بێدەنگیو فەرامۆشینا مرۆییا نەڕەتدەکەینەوە.

بە پێویستی دەزانم بڵێم، هەر زیانێکی گیانی بەرپرسیارێتیەکەی لە ئەستۆی سی پی تیو ئەنجومەنی ئەوروپایە بەتایبەتی و دەزگاکانی ئەوروپایە بە شێوەیەکی گشتی… بە دلنیایەوە د□ بێتە پەڵەیەکیڕەش بە نێوچەوانی دیموکراسیەتیڕۆژئاوایی و ئەنجامی مەترسیداری□ ب□تلەسەر ئەوروپا لەکا تێکداکەژمارەیەکیزۆرکورد و تورک لەموڵاتانە دەژین. بۆڕێگرتن لەوە هیوادارین کە دەزگاکانی ئەوروپا بەرپرسیارێتیەکانی بەجێبێنێت بۆ رزگارکردنی ئەو گیانانە لە سەر خاکەکەیو گوێ لە بانگەوازی هاوڵاتیانی بگرێت و ئەرکەکانی لە ئاست مافی مرۆڤ و هەڵگرتنی گۆشەگیری سەر ئۆجالان پێک بێنێت.

پیاسەیەك بە تانوپۆی (شەقامەکە)ی ئۆکتاڤیۆ پازدا…. سۆران محەمەد

***بە ئەژی و هەموو ژیانکاران پێشکەشە..**

***بەرایی/ سیحری دەق و راڤەکان:**

ئایا راستە ئەوەی هەندێك دەڵێن: راڤەو شیکاریی بۆ هەر کارێکی شیعریی سیحرەکەی بەتاڵ دەکاتەوە؟ یان بە پێی خودی شیعرەکان دەگۆڕدرێت؟ بۆ نموونە ئەو شیعرانەی خاوەنی بونیاتێکی دەوڵەمەندن و رەهەندی جۆراوجۆر لە خۆ دەگرن، هەرگیز بە یەك راڤەو یەك جۆر لێکدانەوە دەرگایان بەسەردا داناخرێت و کۆتایی بە بوونیان نایەت، هەر خوێنەرێك بە پێی ئاستی تێگەشتن و جۆری چێژی شیعریی خۆی لێی دەڕوانێت و دەیخوێنێتەوە.
خۆشبەختانە ئەم دەقەی شاعیری بەناوبانگی مەکسیکی ئۆکتاڤیۆپاز بۆ زۆربەی زمانە زیندووە جیهانییەکان تەرجەمەکراوە، دیارە لەبەر ناوازوبوونییەتی، جا پێش ئەوەی دەرگایەك بەسەر دەقەکەدا بکەینەوە، جێی خۆیەتی شتێك لەسەر بایۆگرافی ئەم شاعیرە بزانین:

***بایۆگرافی شاعیر:**

ئۆکتاڤیۆ پاز لە ساڵی ١٩١٤ لە مەکسیك لە دایك بووە، باوکی پارێزەرو باپیری ڕۆمان نووس بووە.
یەکەم پەڕتووکی هۆنراوەی لە تەمەنی نۆزدە ساڵییدا و لە ساڵی ١٩٣٣دا نووسی بە ناوی (مانگی دڕندە) . لەجەنگی ناوخۆی ئیسپانیا لایەنخوازی کۆمارییەکان بوو دژی فاشییەکان، لە ساڵی ١٩٤٣دا سەفەری بۆ وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا کرد، لە ساڵی ١٩٤٥ تا ١٩٥١ لە پاریس ژیا، لەوێ چاوی بە سارتەرو کامۆ و برێتۆن و چەندان نووسەری ناوداری تر کەوت و ئەو دیدارانە بوونە هێزێکی ئایندە بۆ بەرهەمی نووسینەکانی. لە سەرەتای ساڵانی پەنجاوە کاری دیپلۆماتیکی کردووە و ئەمانە هەموو بوونە هۆی دەوڵەمەندکردنی ئەزمونەکانی، لەوانەش گەڕانەکانی لە ئاسیاو ڕۆژهەڵات وەك یابان و هندستان، هەر لەوێش ئاشنای (بودایی) بوو، لە ساڵی ١٩٦٨ دەستی لە کاری دیپلۆماتیکی کێشایەوە. لەگەڵ هاوسەرەکەی (مێر خۆسێ) کە هونەرمەندی نیگارکێش بوو لە مەکسیکە دەژیان، هاوسەرەکەی [illegible] بووە لەو خەڵاتە جۆراوجۆرە جیهانیانەی لە بواری هۆنراوەدا بەدەستی هێنا، لەوانە خەڵاتی نۆبڵ بۆ ئەدەب لە ساڵی ١٩٩٠دای وەرگرت، مەخابن چرای تەمەنی لە ساڵی ١٩٩٨دا بۆ یەکجاری کوژایەوە، بەڵام بەرهەمەکانی وەك دەقی هەمەلایەن و کراوە هەردەم لە تێڕاماندان..

***دەقە شیعریی شەقامەکە:**

(شەقامەکە)
ئەوە شەقامێکی درێژ و بێ دەنگە
لە ڕەشاییدا هەنگاو دەنێم، پێم ئەترازێ و ئەکەوم
پاش بەرزبوونەوە، ئەڕۆم بە کوێری، پێکانم
پێ ئەنێن بە بەردە بێ دەنگەکان و گەڵا وشکەکان.
کەسێکیش لە دوامەوە پێی ئەنێ بە، بەردەکان، گەڵاکان:
گەر من هێواش بمەوە ئەویش هێواش ئەبێتەوە؛
گەر ڕاکەم، ئەویش ڕا ئەکا، ئاوڕ ئەدەمەوە : کەس نیە
هەموو شتێك تاریك و بێ دەرگایە،
تەنیا هەنگاوەکانم ئاگاداری منن
ئەخولێمەوە و ئەخولێمەوە لە نێو ئەو سەر گۆشانەدا
کە بۆ ئەبەدی ئەچنەوە سەر شەقامەکە
لەوێ کە کەس چاوەڕوانی ناکا، کەس بە دوامدا نایە،
لەوێ لە پیاوێك ورد ئەبمەوە کە پێی ئەترازێ
بەرزئەبێتەوە و کاتێك ئەمبینێ ئەڵێ : کەس نیە

....

شیعرەکە بە ئینگلیزی:

The Street
Here is a long and silent street.
I walk in blackness and I stumble and fall
and rise, and I walk blind, my feet
trampling the silent stones and the dry leaves.
Someone behind me also tramples, stones, leaves:
if I slow down, he slows;
if I run, he runs I turn : nobody.
Everything dark and door less,
only my steps aware of me,
I turning and turning among these corners
which lead forever to the street
where nobody waits for, nobody follows me,
where I pursue a man who stumbles
and rises and says when he sees me : nobody

*** شیکاری هۆنراوەکە:**

(پاز لە بێ هودەییدا هەنگاو دەنێ)
ئەم هۆنراوەیەی پاز دەقێکی کراوەیە و وەك بابەت راستەوخۆ پەیوەندی بە فەلسەفەی ژیانی مرۆڤەوە هەیە، من لە گێڕانم بۆ دوای مانا جیاجیاکانی ئەم دەقە زۆر شیکاری جۆراوجۆرم پێش چاو کەوت ، یەکێك لە ڕەخنەگرو خوێنەر و چێژلێبینەرەکانی هۆنراوە (کوانجی، جی، دانگ)بوو کە لە سوچێکی تری جهانییەوە بۆچوون و لێکدانەوەکانی خۆی بۆ ئەم دەقە بەم جۆرە دەربڕیوە:
لەم دەقەدا کە دەبینین بەدرێژایی شەقامێکی بێ دەنگ. سیمبوڵێ و پێمان دەدرێت بەجۆرێك کاراکتەرەکە ژیانی گرتووە کە دێت و نازانێ که بۆ تەواوی چی دەوێ لە ژیان فەراهەمی بهێنێت. ئەو دەڕوات بۆ نشێویەکاندا و هەمان کاری ڕابردوو بۆ ئاکام دەگەیەنێتەوە. ئەو تەماشای خۆی ئەکات وەك ئەوەی هیچ کەس ببینێت لای وایە، بەڵام دەیەوێت ببینرێت وەك زیاتر لە خۆی، بۆ بەدەست هێنانی کەسێکی باشتر.
پاز لە دێڕەکانی ٣ و٤ دا گریمانی ئەوە بۆ خوێنەر دروست دەکات کە نازانێ لەم ژیانەدا چی دەوێت و بۆیە بەردەوام دەبێت لە ڕۆشتن.

لە دێڕی ٥ دا: کەسێک لە دواوەیەتی پێ دەڵێ بە بەرد و گەڵاکاندا؛
بەردەوامییەتی ڕۆشتنە بۆ هەمان تەرحی نشێوەکانی ڕابردوودا.
پاز متیتافۆڕی درێژکراوە بەکاردێنێت بۆ هەماهەنگی شێواوی نەدۆزینەوەی خود یان بۆ دیدگایی.
دێڕی دووهەم: ئاماژەی ژیانی تەنیایی و دوورەپەرێزیی دەردەخات.
من دەڕۆم لە تاریکیدا…

دێڕی ٦ و ٧: دووبارە کردنەوەی شتەکان مانای نەبوونی ئامانجێکی دیاری کراوە، وەك دەڵێ:
گەر من هێواش بمەوە ئەویش هێواش دەبێتەوە…

مرۆڤ لە هەڵبژاردنەکانی ژیاندا خۆی سەرپشکەو دەبێت کاریگەریی لەسەر ژیان جێ بهێڵێت و بەردەوامییەتی ڕۆشتن و نەزانینی بۆ کوێ چوون پرسیارێکی فەلسەفی لای خوێنەر دەهروژێنێت، یان هەندێك جار وەك مرۆڤەکان ژیان بە جۆرێک دەگرن بە شێوەیەک وەك ئەوەی کە خۆی دێته پێشەوە.
پێ هەڵترازان ئاماژەی ئەو نشێوانەیە کە ڕووبەرووی مرۆڤ دەبنەوە لە ژیاندا لە سەر ڕێگای زیندەگی، بە جۆرێك لە ڕۆشتنی بەرەو پێش نەوەستەن، بەڵام ئەمە خۆمەڵاندنی داهاتووی پێ نابەخشێت کە گوایە چ ناکاوێك چاوەڕوانی ئەکات ، مرۆڤ کاتێک تەماشای دەوروبەر دەکات کەسێك دەبینێت، بەڵام ئەم کە تەماشا دەکات خۆی بە هیچ کەس دەبینێت، چونکە هەمان شتەکان دووبارە دەبنەوە لە دیدی پازەوە..
بەم جۆره بەردەوام ئەبێت و ڕاستە ڕێگا نابینێت بۆ کردنی شتی جیاواز و هەوڵی هەنگاونانی جودا، بۆیە کاتێك تەماشای خۆی دەکات خۆی لە ڕابردوودا دەبینێتەوە و بێ هودەیی دووچاری شاعیر دەکات و لەگەڵ ئەمەشدا هەر هەوڵی گۆڕانکاریی و بەرەو پێش چوون دەدات بۆ دۆزینەوەی خودی باشتر و جیاوازتر نەك لەسەر چووچی شەقامێکدا بەڵکو ڕاستە ڕێیەکی سەرەتا ون و داهاتوو تازە.
یەکێکی تر لە تامەزرۆیانی شیعر لە گۆشەیەکی تری ڕەخنەی ئەدەبیدا دەڵێت:
پاز ئەم دەقەی لە ساڵی ١٩٦٣دا نووسیوە بە تەواویی بە هیوایی باڵی ڕەشی بەسەر ژیانیدا کێشاوە، بۆیە تروسکاییەك نابینێتەوە، چونکە مرۆڤ لە تاریکیدا تەنانەت هەنگاوەکانی خۆشی نابینێت، کە ڕەنگە خودی خۆی لە سێبەرەکەیدا ببینێتەوەو دەستێکی ڕزگارکەر بەدی ناکات بۆیە لە بازنەیەکی داخراودا دەخولێتەوەو دەڕوات و بە دەنگیی بەردیش سیمبوڵێکه بۆ ئەو جیهانەی دەق لەوەی ئەدوێ.
له کۆتاییدا دەخوازم له شەیدایانی شیعرو خوێنەرانی کوردزوبانی

ئازیز، کە هەوڵی خوێندنەوەو تێگەشتنی جیاوازتر بۆ ئەم دەقە بدەن، چونکە هەموو خوێندنەوەکانی پێشوو هەر ڕاو بۆچوونن و ماناکان لەم شیعرەدا بە کراوەیی و فرەچەشنی دەمێنێتەوە، ئەمەش سیفاتێکی دەقی جوان و سەرکەوتووە، کە هەندێك جار تەنانەت لێکدانەوە پێچەوانەکانیش لە خۆ دەگرێت.

***تێڕوانین:**

من وەك (سۆران) دەتوانم بڵێم ئەم دەقە سنووری شوێنکات دەبڕێت و بەم جۆرە لای خوێنەرانی راستەقینەی شیعر- مانەوە بۆ خۆی مسۆگەر دەکات، بەو مانایەی شاعیر شیعرەکەی سنووردار نەکردووە بە زەمانێکی دیاریکراو یان وڵات و کەسێکی دەستنیشانکراو، ئەو شەقامەش دەکرێت لە هەموو شوێن و کاتێکدا بوونی هەبێت و مرۆڤەکانیش جیاواز بەسەریدا هەنگاوبنێن و تۆمارەکان پڕ بکەنەوە. بەڵام ئەم شەقامەی شاعیر چۆڵە و هەر خۆی دەبینێتەوە لەسەری- لەکاتی تێپەڕینەی دووبارەکان بەسەریدا.

خاڵێکی گرنگ کە تا ئێستا نەمبینیوە ئاماژەی پێکرابێت بریتییە لە باسنەکردنی دەرچوون لە ناوچەی شەقامەکە، یان بە هۆی هۆکاری دەرەکی وەکو یاساغبوون یان لە ئارادانەبوون، یاخود هۆی ناوەکی وەکو نەتوانین یان قەناعەتنەبوون و ملکەچیی قەدەر.
شاعیر بە تەکنیکێکی ناوازەو جیاواز خودی خۆی دابەش دەکات بە سەر دوو مێژوو، یان دوو کەسدا؛ ڕابردوویەکی تاریك و نادادپەروەر، هەروەها ئێستایەکی دووبارە، بۆیە خۆی لەقەرەی باسکردنی داهاتوو نادات، ئەستەمە بۆ شاعیرێك خاوەن ئەزموونێکی دەوڵەمەندبێت، هیوایەك هەڵیبخەڵەتێنێت کە لە واقیعدا بوونی نەبێت، بەڵام ئەو گێشت و خوێنی مەکسیکییە؛ بۆیە لەگەڵ ئەو هەموو کێشانەدا کە دەیزانی رووبەرووی دەبێتەوە لەوێ، ئەو لە 1971دا جارێکی تر دەگەڕێتەوە بۆ مەکسیك.
بۆ زیاتر روونکردنەوەی مەبەستی سەرەکی دەق، دەتوانین هێڵکاری ئەو جوڵە دراماتیکییەی بۆژەر ئاوها رەنگڕێژ بکەین:

ئەمەش دەمانگەیەنێتە شێوەی مانای گشتی دەقەکە، کە دەکرێت بە جۆری جیاواز و لە بۆنەی تایبەتیدا سوودی لێ ببینرێت کە بەم شێوەیەیە:

هەوڵدان......(بەدەستهێنانی هیچ)......گەڕانەوە بۆ سەرەتا (بێ ئومێدیی)

جێی ئاماژەشە خاڵێکی گرنگ دەربارەی تاریکایی شەقامەکە باس بەکەین؛ کە ئەو تاریکییەی باڵی کێشاوە بەسەر شەقامەکەدا مادی نییە، بەڵکو مەعنەوییە، چونکە شاعیر تیایدا دەبینێت وەك دەڵێت (لەوێ لێ پیاوێك ورد ئەبمەوە کێ پێی ئێترازێ).
شاعیر لە چاوپێکەوتنێکدا کە لە لایەن (ئێلفرید ماك ئادێم)ەوە لە نیویۆرك ساڵی 1991 لەگەڵیدا سازدراوە، ئاماژە بەو غوربەتە دەکات کە لەساڵانی 1959 تا 1971 لە دەرەوەی مەکسیك بەسەریبرد، کەواتە نووسینی ئەم هۆنراوەیەش دەکەوێتە ئەو ساڵانەوە، شاعیر لەو چاوپێکەوتنەدا دەڵێت:
"بەڵام لە ماوەی مانەوەی سەفەری دووەممدا لە هندستان، لە نێوان ساڵانی ١٩٦٢و ١٩٦٨ من زۆر دەقی ئاینی و فەلسەفیم خوێندەوە......
جوڵانەوەی قوتابیانی ساڵی ١٩٦٨ بزواندمی، وام هەستکرد ب□□گ□یەکی دیاری کراو هیواو ئامانجەکانی خودی لاویم لەدایك بووە تێوە....

لە ٢ی ئۆکتۆبەری ساڵی ١٩٦٨دا میریی بڕیاریدا سەرکوتکردن بەکاربێنێت دژی قوتابیانی خۆپیشاندەر بە ڕێگەیەکی دڕندانە. من وام هەست کرد نابێت چیدی خزمەتی حوکمەتێکی ئاوها بکەم، بۆیە لە بواری دپلۆماتیك کشامەوە".

لەم گوتەیەشدا ئاسۆی فراوانی هزری ئەم شاعیرە و پێشکەوتنخوازیی هەست پێدەکرێت، وێڕای بەشداربوونی شان بە شانی پابلۆ نیرۆدا لە شۆڕشی ئیسپانیادا دژی فاشیست.

من کە چەند ساڵێك لەمەوبەر لە کتێبی (شنەیەك لە رۆژئاواوە) خوێنەری کوردم ئاشناکرد بە 23 شاعیری جیهانی و شیعرەکانیان، هەر گرنگی ئەم شیعرەی ئۆکتاڤیۆ پاز بوو وای لێکردم لە یەکەم شیعردا دایبنێم.

..............................□

*** سەرچاوەو پەراوێز/**

– شیعرەکە لە سەرچاوەی وەرگێڕانەکەوە:-poem hunter/Octavio paz

The Street

Here is a long and silent street.
I walk in blackness and I stumble and fall
and rise, and I walk blind, my feet
trampling the silent stones and the dry leaves.
Someone behind me also tramples, stones, leaves:
if I slow down, he slows;
if I run, he runs I turn : nobody.
Everything dark and door less,
only my steps aware of me,
I turning and turning among these corners
which lead forever to the street
where nobody waits for, nobody follows me,
where I pursue a man who stumbles
and rises and says when he sees me : nobody.

Octavio Paz

کام بیرکردنەوە دروست و ساغڵەمە؟ ... جیهاد موحەمەد

بیرکردنەوە، چالاکییەکی بەردەوامی مێشکی مرۆڤە، پاڵنەری بیرکردنەوە غەریزەیەکی خۆسکیانەیە لە مرۆڤدا، مرۆڤ بە بێ بیرکردنەوە ژیانێکی تێکچوو و نالەباری هەیە، وەک هەموو ئەوانەی لە زکماکییەوە مێشکیان باش کار ناکات بۆ بیرکردنەوە، یان ئەوانەی بە هەرچ هۆکارێک بێت تووشی تێکچوونی مێشک دەبن، ئیتر ناتوانن بیربکەنەوە، ئەگەر هەستیشیان هەبێت بیرکردنەوەیان نامێنێت بۆیە حاڵ و ژیانێکی زۆر پەشێو و نالەباریان هەیە، ئەگەر کەسانێکی دەسڕەز یان نەخۆشخانەی تایبەتی نەبێت، وەک ئاژەڵیش ناتوانن بلەوەڕێن و خۆیان بپارێزن.

بەڵام ئایا بیرکردنەوەی مرۆڤەکانی هەموو گەلانی ئەم جیهانە، وەک یەک وایە؟ ئەگەر وایە، بۆچی گەلانێک هەن توانیویانە ژیانێکی بەختەوەرتر و باشتر لە گەلانی تر بۆ خۆیان دابین بکەن، گەلانێک هەیە بەردەوام بە دەست ژیانی ناهەموار و شەڕ و جەنگ و ئاژاوەی سیاسیی و کۆمەڵایەتییەوە دەناڵێنن، گەلانێکیش هەن زۆربەی هەر زۆریان بە دەست نەبوونی و هەژارییەوە دەناڵێنن.

هەموو ئەو گەل و کۆمەڵگانەی توانیویانە خۆیان دەرباز بکەن لەو ئایدۆلۆژیە بەستەڵەکانەی مێشکی مرۆڤ دەخاتە قاوغێکی ڕەقەوە بیرکردنەوەیەکی ساغڵەم و دروستیان هەبووە و تێگەیشتوون لەوەی ئەو ئایدۆلۆژیە بەستەڵەکەکان گەورەترین کێشەی ڕێکخراوبوونی ژیانیان بە دروست دەکات، ناتوانن لە ژێر سایەیی کولتوورێکی دواکەوتووی کۆمەڵایەتیی و سیاسییدا هیچ جۆر بەختەوەرییەک و خۆشگوزەرانییەک بەدی بهێنن، ناتوانن مرۆڤبوون و خۆشەویستی بکەن بە بەردی بناغەی پێکەوەژیان و خۆڕزگارکردن لە چەوساندنەوە و ستەمکاریی، بیرکردنەوەیەکی بوێرانە و ئازایانە بووە، بۆیە توانیویانە شۆڕش بەرامبەر بە بیرکردنەوەکانی خۆیان و دەسەڵاتە ستەمکارەکان بەرپا بکەن و خۆیان دەربازبکەن لە زۆربەی نەهامەتی و کوێرەوەرییەکانی ژیان، وەک گەلانی ئەوروپا و ڕۆژئاوا بە گشتی.

ئەو گەل و کۆمەڵگانەی داما و کەیلەی دەستی بیرکردنەوە ترادسوەن و کۆنەباوەکانی خۆیان و دەسەڵات و حکومڕانە ستەمکار و

چەوسێنەرەکانن، بیرکردنەوەیان بیرکردنەوەیەکی دواکەوتووی قەتیس ماو و پەنگەوەخواردووی گوماوی ئاو لەبەرنەڕۆشتووی سەدان ساڵەی میشکیانن. ئەم جۆرە کۆمەڵگە و گەلانەی وەک گەلانی ڕۆژهەڵاتی ناوین و عێراق و کوردستان گیرۆدەی عەقڵیەتێ کۆنەباوەکەی خۆیانن بۆیە ناتوانن هیچ جۆرە ئازادی و ڕزگاریەک بەدەست بهێنن.
بیرکردنەوەی ساغلەم و دروست لای هەرچ مرۆڤ و گەل و کۆمەڵگەیەک، ئەو بیرکردنەوەیەیە، کە بتوانێت شۆڕش دژی بیرکردنەوە کۆنەباوەکانی ناو مێشکی خۆی بەرپا بکات. ئەوسا ئاسانە بتوانێت شۆڕش بەرامبەر دەسەڵاتە سیاسییە حکومڕانە ستەمکارەکان بەرپا بکات.

جیهاد موحەمەد/نەرویج

تەنزی تاکسی : کەلتووری عەشایری! ... جەلال قادر

لە فڕۆکەخانەی شارەکەم موسافیرێکم هەڵگرت. پیاوێکی بەساڵە چوو و قەڵاو خرپن بوو. سمێڵ ئەستوور و لچ پان بوو. یەکسەر وتی : من تازە لە بەغداوە هاتووم و زمانی ئینگلیزی نازانم!.
منیش بەخێرهاتنێکی گەرمم کرد و وتم : قەیچییەکە… دەتوانی بە زمانی عەرەبی بدوێین!.
بە شێوازی قسەکردنم وتی : تۆ کوردی کەرکووکی؟
_ چۆن دەزانیت؟
+ ماوەیەک لە کەرکووک پۆلیس بووم. پاشان نەقلی بەغدا کرام، بووم بە بەڕێوەبەری یەکێ لە بنکەکان….
بە پێکەنینەوە وتم : ئە ئەبو ئیسماعیل…هەوالی بەغدا چییە؟
+ بەغدا زبالەیە…من لە سەردەمی سەدام پۆلیس بووم ، ئێستا خانە نشین کراوم.
لەم کاتە گەیشتینە نزیک بە ترافیکێکی سوور.کوڕوکچیک دەستیان لەناو دەستی یەکتربوو لەشەقامەکە پەڕینەوە، کە گەیشتینە تەک ماشێنکەم باوەشیان بەیەکتر کرد کەوتنە ماچکردن لەبەر لێومژین و

ماچکردن بالانسیان نەماو خۆیان بە ماشێنەکەوە گرتەوە، پاشان خەندەیەکیان کرد و دوورکەوتنەوە.
موسافرەکەم وتی : وەللا.. کەلتوری ئەمانە تەواوە، کوڕوکچیان ئازادن لە دڵداری کردن.
_ وادیارە تۆ بەرگی عەشایریت فڕێداوە.
دای لەقاقای پێکەنین و وتی : لەسەر وشەی عەشایر ڕووداوێکت بۆ دەگێڕمەوە.
_ زۆر سوپاس...چونکە منیش جگە لە کاری تاکسی، چیرۆکش دەنووسمەوە.
+ چیرۆکی وەک چی؟
_ چیرۆکی پۆلیسی!.
+ یەک هەفتە لەگەلم بە (هەزارویەک شەوەت) بۆ دەگێڕمەوە. بەلام با سەرەتا ئەم بەسەرهاتەت بۆ بگێڕمەوە:
(ڕۆژێکی هاوینی گەرمی بەغدا، لە بنکەکەم دانیشتبووم. بێزارببووم لە کێشەی ئەو خەلکە، بەتایبەت خەلکی عەشایر کە لەسەر ڕووداوی هیچ و پووچ و بێ مانا دەبوایە دەستیگیریان بکەین. پێش نیوەڕۆ ژنێکی باڵا بەرز وئەسمەریان هێنایە ئۆفیسەکەم، بە شکات کردن لە خزم و کەسی مێردەکەی. ئەو ژنە لەجوانیا پیاوی حیزدەکرد. ئارەق بەنێو درزی مەمکی دەهاتە خوار، بەگریانەوە پییگووتم : فریام کەوە...کچەکەم دەی بە گەنجێکی هاوسێمانەوە بوو. هەفتەی ڕابووردوو کچەکەماین مارە کرد و شیرینیمان خوارد.لەبەر قسەوقسەلۆک بڕیاریارماندا ئەم هەینییە کچەکەم بگوازرێتەوە. بەلام خزم و کەسی مێردەکەم کە دەکاتە ئامەزای کچەکەم، هەڕەشەیان کردووە و دەلێن شایی یەکە تێکدەدەین.
منیش وتم : تۆ ناوی ئەو عەشایریانەم بۆ بنووسە کە دەیانەوێت شایی کە تێک بدەن. ئیتر خەمت نەبێت.
ژنەکە لەخۆشیا وتی : سوپاس بۆ خوا لەدواجار کەسێک پەیدابوو گوێم بۆ ڕاگرێ. ئەم هەموو کێشەیە خەتای مێردە گەوادەکەمە، کە پشتی ئەمە ناگرێت و بە عەشایری بیردەکاتەوە.
ژنەکە ناوی ئەو خێزانانەی نووسی کە دەیانەوێت ئاژاوە بنێنەوە.
منیش چووم دەستم نایە سەرشانی ووتم : ئیتر دە لە دە مەدە ئەوە زەماوەندی خۆتان بکەن... من شەوێک پێشتر هەموویان زیندان دەکەم. مەفرەزەیەک پۆلیسیش پاسەوانی زەماوەندەکە دەکەن. بەلام لەبیرتان نەچێت خزمەتی پۆلیسەکانم بکەن.
+ بەسەر چاو..گەورەم ...
ئینجا بە توانجەوە وتم : بەلام من وتەش لەشەوی زەماوەندی کچەکەت پێکەوە دەبین.
ژنەکە دیاربوو حەزی لەبوو...یەکسەر هەلسایە سەرپێ ووتی : تۆ لەو

کێشەیە ڕزگارم کە. چیتدەوێ لەخزمەتدام.
لە ژوورەکەم چەند جارێک ماچمکرد و پاشان پێمگووت : ئێستا دەتوانی برۆیت و لە شەوی زەماوەند دەتبینم!.
شەوێک پێش زەماوەند هەرچی گەنج و پیاوی ئاژاوە گێرعەشایر هەبوو زینیدانیانم کرد. خۆشم وەک عومدە لەناو شایی یەکە لەگەل مەفرەزەکەم دەسووڕامەوە.
شەو کە بووک گواسترایەوە. باوکی بووکە هاتە لام و پاڕایەوە کە خزم و کەسەکانی بەردەم. فەرمانم بە پۆلیسەکانکرد کە ئەویش بەرن بۆ زیندانی.
ئەو ئێوارەیە پۆلیسەکانم تەرکرد. خۆشم لەگەل دایکی بووکە تا نیوە شەو ڕامانبوارد.

بە سبەی زیندانی یەکانم لە حەوشەی بنکەکەم لە بەر خۆرەتاو بە برسیەتی ڕیز کردو لە بەرچاویان قەیماخ و چایم دەخوارد. فەرمانشم دابوو هەریەکێک فزە لە دەمی بێت شووڕاق دەخوات.
کاتژمێری دەی بەیانی دایکی بووکە هات و لێمپاڕایەوە وتی : گەورەم من دەبمە کەفیل ئەم هەموو خزمەم تکایە ئازادیان کە.
ئەم بیرۆچکەیە تەکبیری هەردووکمان بوو کە لەژێرجێگە پلانمان بۆ دانابوو.
بەو شێوەیە هەموویان کاغەزیان ئیمزاکرد کە چیتر تەداخوولی ژیانی بووک و زاوا نەکەن).

کاتێ موسافرەکەم لە گێڕانەوەی چیرۆکەکەی بوەوە..دەستی نایە بانشانم وتی : ئێستا تێگەیشتی لە مەبەستم؟
منیش هەلوەستەیەکم کرد وتم : نەوەلا …ئەوە نە خۆش چیرۆکەکەت گێڕایەوە لەبیرم چوەوە.
دای لە قاقای پێکەنین و وتی : بەخوا تۆش عەشایری… مەبەستم ئەوەیە ئەگەر ئەو عەشیرەتە عەشایر نەبوونایە دایکی بووکەش بە گاین ناچوو!.

زەنگیانەی ئاویی -10-… فەتاح حەسەن

ڕستی دەهەم

(ماڵی من)
ئەو شەوەی لەسەر سەفەر بم
خەو، لەچاوانم ناکەوێ
دەترسێم
نەگەمەوە ماڵەکەی خۆم.
ماڵم لەهەرکوێ بێ
ئەوێ نیشتمانمە
ئەی نازانی.. من، قەرەجم؟!

(کەشتی من)
لەجێی (نوح) بام لێنەدەگەڕام
بێ لە عاشقان
پێ بنێنە ناو کەشتیەکەم
.ئەڵای دەکرد خودا غەزەبی لێدەگرتم

(نۆش)
مەیخانە بەقوڕگیرێ، بێ مەینۆش
گەر ئاوا نەبێ.. ناچاردەبی
بەمەیفرۆش بڵێی نۆش.
خەوە خەیاڵە))
هەندێك جار بەئاواتەوەم بتوانم
کەم (فۆڕمات کە،(دڵم
وەلێ،هەر خەیا□ پ□□اوە
دەزانی بۆ ؟
چون ناتوانم
دەنگی ترپەکانی دڵم
کپکەم
ساتێك، هاوار دەکات:-
ئەو.. ئەو

(سوژدە)
سەرشاخم دەگری،
ئەمنیش
پێك لەسەر پێك تێیدەكەم
تا ئەو دەمەی مەست دەبم ب□ تۆ
سوژدە دەبەی بۆ خوا،
ئەودەمەی كە ، من جێمدێڵی ؟!
ئەودەمەی كە جێمدێڵی
ئەوەندە بەخشندە دەبم
نە لەخوا دەبورم
نە لە تۆ.

(پەیام)
قینمە لە مانگی چواردە
چون، بەمەعشوقەكەم دەچێت،
ئەو مەعشوقەی بێ ماڵاوایی
دڵڕەقانە بەجێیهێشتم. ..
پەری شیعر،
ئەم پەیامە بدە بەگوێیدا
من ناتوانم
هێندەی خودا بەخشندەبم.

(بێ ئومێدبوون)
بار دەكەی، ناكەی چش
تۆ بڕۆیت یا نەڕۆی بۆ من هەر یەكە
ژیان بێ تۆ هیچ نییە بە غەیری هیچ
دە لێمگەڕێ
هەی ئەو كەسەی ژیانیش لەگەڵتا..
هەر هیچە .. هیچ.

فەتاح حەسەن
دانیمارك / ڤالبی

2018

هاوڕێ مەڕۆ ... ستار ئەحمەد

ئەم سەفەرە
شانت لەگەردن دەترازێنێ
نەجانتایەك دڵت هەڵدەگرێت
دڵیکیش نابینی
ئارامگ□ بێت
تەماشای کەشکۆڵی لوولت کە
بزانە دێوانەی خاکی
یان کت و مت” شێتێکی شێت
بۆ کوێ دەڕۆی
ئەو گۆشەیەی تۆ دەگرێنێ
هەمان لانکۆڵەی حەوایە
ئەو بەهەشتەی لێیدەگەڕێی
هەر دارستانی ئەفسوسە
ئادەمێك
چەندین شەرابی رەنگاڵە
داڵاشێك
جەستەی براکەت و
قابیلێکی دی تێدایە
مەڕۆ..
شیعر لێر□ بێت
یان لەوێ
ئەسکڵێکە..
تەنها بەر جەرگ و هەناوی
نەداران و
رۆحی شاعیران دەکەوێ
ئێمەو ئەوان
لەزمانی ئەمەك ناگەین
هەموو نیگاکان
بەخوناو دەچوێنین
ئێمە بین یاخود ئەوانیش
لەژێر پێی گوڵ و جوانیا
مین لەدەروونی قەڵەما دەڕوێنین
ئاسمانمان یەك و
ئەستــێرە .. هەتاو

سروشتمان
لەهەمان گڵکۆیا دەمرێت
بیرت ل□ بوخچەکەت دەرکە
جگەرەیەك داگیرسێنە
من دەتناسم
پرچت چرۆی سپی دەرکردووە
ناخت تەرزەی عەشقی لێدەبارێت
مەڕۆ .. هاوڕێ مەڕۆ
بۆ نازانی عاشق شێتە
وەکوو ئەم خاکە زامدارە
ب□ ئەوین و راستی دەژێت

ستار ئەحمەد

چەپڵە و چۆلەکە ...
محەمەد بەرزی

پەنجەرەی پۆل شکابوو
دەلاقەی گەورەی تیابوو

لە سەرمانا هەموومان
فوومان دەکردە دەستمان

لە ناکاو یەک چۆلەکە
فڕی بۆ ناو پۆلەکە

کەوتینە چەپڵە ڕێزان
ژوورەکەمان دەلەرزان

بە هاوار و بە فیکە
دەخولایەوە چۆلەکە

مامۆستا هاتە ژورێ
خێرا فڕی بۆ دەرێ

هەموو تەقین لە گەرما
سەرمامان لە بیر نەما

١١ / ١٢ / ٢٠١٨

خۆرەگەلێک، جڤاکی کوردستان بنکۆڵ دەکەن –دووەم … ئەمجەد شاکەلی

بەشی دووەم …

-ج□گر-

ج□گر، دەستەواژە و ناونیشانێکە، پلەیەکی کار و پۆستێکە، هیچ کەسێک نییە لە کوردستان نەیزانێ، تەنانەت مر□ق د□بینی ناوی “جێگر”یان لێ نراوە و خەڵکیش دەبینی ناوی”ڕێگر”یان لێ نراوە، کە نە ئەویان جێگرە و نە ئەمیشیان ڕێگر و ڕەنگیشە هۆردووکیشیان هەو بن!
سەرۆکی هەرێم، سەرۆکی حوکوومەت، سەرۆکی پەرلەمان، وەزیر، لە وەزیر خوارەوەتر، بەڕێوەبەری گشتی، سەرۆکی شارەداری، سەرۆکی دادگە، ئوستاندار، سەرۆکی زانستگە، سەرۆکی تەندروستی شار، بەڕێوەبەری پۆلیس، سەرۆکی یانەیەکی وەرزشی، میراو، سەرۆکی ئەلەکتریک، سەرۆکی فرۆشگە، تەنانەت بەڕێوەبەری خوێندنگەی سەرەتایی و سەرپەرشتیاری چاپخانە و چایخانە و مەیخانە و چێشتخانە و نازانم چی، هەموو جێگریان هەیە و جێگرەکان، جێگریان هەیە و جێگری جێگرەکان، جێگریان هەیە و ئەوانیش سکرتێریان هەیە و سکرتێرەکان، جێگریان هەیە و ئیدی ڕەنگە تا کوێخا(موختار)ی ئاواییش بەردەوام بێت و ئەویش جێگری هەبێت. لە کوردستان لەشکرێک جێگر هەن و ئەوانیش پلەوپایەی خۆیان هەیە و بودجە و تایبەتمەندیی و کەشوفش و بەزمی خۆیان هەیە.

وڵاتگەلێکی جیهان، کە کارگێڕیی تێیاندا لەسەر بنەمای خزمەتکردن بە هاووڵات و بە مرۆڤ دانراوە، هێندە گرنگیی بە دروستکردنی کورسی و پۆست و پلەوپایە، تەنیا لە پێناوی دروستکردنی کەسێک و پڕکردنەوەی کورسییەکدا، نادرێت. وڵاتێک، ژیانی دانیشتووانی وڵاتەکەی، خۆشگوزەرانی ئەوان، پێشکەوتنی ئەوانی مەبەست و ئامانج بێت، هەرگیز پلەوپایە بە دەسەڵاتدارانی بە گرنگ نابینێت. لە کوردستان، پلەوپایە، بێ ئەوەی پێویست بن و بێ ئەوەی سوودێک بە هاووڵاتێکی کوردستان بگەیەنن، دادەتاشرێن و مووچە و دەرماڵە و نێوماڵە و پشتماڵە و ژێرماڵە و بانماڵە و دەیان جۆرە پارەی دیکە دەخرێنە خزمەتیانەوە و دەسگە و دامەزراوەی زەلام و قەبەیان بۆ چێدەکرێن و کۆشک و تەلاریان بۆ تەرخان دەکرێن و پاسەوان و ئاژەر و نۆکەر و چایلێنەر و چێشتلێنەریان بۆ مسۆگەر دەکرێن.

لە وڵاتی سوێد، کە من بۆ خۆم ساڵانێکە تێیدا دەژیم، سەرۆکی حوکوومەت، جێگری نییە. هەرکاتێک لە دەرەی وڵات بێت و مانەوەی درێژە بکێشێت، کە هەرگیز ڕوونادات، و لەو کاتەدا لە وڵات پێشهاتێک بێتە پێشێ و ڕووداوێکی گرنگ بێتە گۆڕێ، کە وەها ڕەوشێکیش هەرگیز نە هاتووەتە پێش و نەش دێتە پێش، ئەودەمی یەکێک لە وەزیرەکانی حوکوومەتەکەی، لەبری ئەو سەرپەرشتیی کارەکانی دەکات. واتە: جێگری سەرۆکی حوکوومەت، کە کاری ئەو تەنێ جێگریی بێت و هیچی دی، وەک کار و پلەیەکی دیاریکراو، هەرگیز نییە. ئیدی لەوەوە وەرە خوارێ تا دەگەیتە بەڕێوەبەری خوێندنگە، کە جێگری نییە. واتە: وەک چۆن کارگوزار(فەڕاش) لە سوێد نین، هەر بەو جۆرەش جێگر نین، ئەگەریش هەبن، یەکجار دەگمەنن. وەک ڕیزپەڕێک لەوانە، سەرۆکی پەرلەمان جێگری هەیە. دیارە ئەو نموونەی سوێدە، وڵاتانی دیکەی ئەوروپاش دەگرێتەوە و ئەوانیش هەر وەهان. ئێستا لە عیراقیشدا جێگری سەرۆککۆمار و جێگری سەرۆکی حوکوومەت نەماوە. لە باشووری کوردستانیش، کە بە قانوون هێشتا بەشێکە لە عیراق، دەبوو جێگری سەرۆکی هەرێم و جێگری سەرۆکی حوکوومەت نەمابا و وەک عیراقی لێ کرابا.

دانانی جێگر لە کوردستان، داتاشینی پۆستێکە، بۆ ڕازیکردنی ئەم حیزب و ئەو حیزب و ئەو باڵ و ئەم باڵە، نەک بەهرە و کارایی و شارەزایی ئەو جێگرانە. نەبوونی ئەو جێگرانە، چ بۆشایەک ناهێنێتە گۆڕێ، ڕێک بەپێچەوانەوە، بارسووکییەکە بە سەرۆکی حوکوومەت و سەرۆکی هەرێم، چون دەستیان دەکاتەوە و لە کارەکانیاندا سەرپشک دەبن و ئازادانە و ئاسانتر، دەتوانن بیربکەنەوە و کار و

ئەرکەکانی خۆیان ئەنجام بدەن. گەلێ جار جێگر، ئیدی جێگری هەرکێ بووبێت، بەهۆی ئەوەی سەربە حیزبێکی جیاواز بووە لەوەی سەرەکەکەی، بووەتە ڕێگر و بەربەست، لە بەردەم جووڵانەوە و چالاکی و کارایی ئەو کارگێڕییەی کاری تێدا کردووە.
ئەگەر بڕیارە و هەر دەبێ جێگر بۆ سەرۆکی هەرێم و سەرۆکی حوکوومەت و سەرۆکی پەرلەمان هەبن، ئەوا هیچ پێویست ناکات جێگری سەرۆکی هەرێم و جێگری سەرۆکی حوکوومەت بدرێن بە یەکێتی یا گۆڕان، کە هەردوو ئەو حیزبانە، کوون بە کوون وەدووی وەدەستهێنانی ئەو پۆستانەوەن، نەک هەر ئەو دوو حیزبە، بە من پێویست ناکات بدرێن بە هیچ حیزبێکی دیکەی کوردی. باشترین و ڕاسترین هەڵبژاردەیەک بۆ جێگرانی سەرۆکی هەرێم و سەرۆکی حوکوومەت ئەوەیە، کەسێک لە نەتەوەی تورکمان و کەسێک لە کریستیانەکان بن. دیارە پۆستی کێهە لەو جێگرانە، جێگری سەرۆکی هەرێم یا جێگری سەرۆکی حوکوومەت گرنگترە، بدرێ بە نوێنەری تورکمان و بێجگە لەو جێگرە، چەند وەزارەتیکیش بدرێن بە تورکمان. بەشی تورکمان لە هەموو دەسگە و کارگێڕییەکاندا، تەنانەت لە ڕیزی لەشکر و پۆلیسیشدا دابین بکرێ، چون تورکمان لە کوردستاندا نەتەوەی دووەمن. مرۆڤ، کاتێک باس لە تورکمان دەکات، گەرەکە جیۆگرافیای باشووری کوردستان لەبەرچاو بگرێت و تەلعەفەر، هەولێر، پردێ، کەرکووک، تاوغ، خورماتوو، کفری، قەرەتەپە، جەلەولا(قەرەخان)، خانەقین، قزڕەبات و مەندەلی لە یاد بێت و بخوێنێتەوە، کە خەڵکی نەتەوەی تورکمانی تێدان، دیارە کریستیانیش هەر بەو جۆرە، لە دەڤەری بادینان، هەولێر، کەرکووک و سلێمانی هەن و ئەوانیش لە پاش تورکمان دەبنە پێکهاتەی سێیەم، چون کریستیانەکان وەک ئایین، هەمووی یەک ئایینیان هەیە، لە وەک نەتەوە، چەند نەتەوەیەکن. بە هەردوویانەوە، تورکمان و کریستیان، دوو پێکهاتەی سەرەکی کوردستانن.

لە حاڵێکدا سەرۆکی هەرێم و سەرۆکی حوکوومەت، جێگریان هەبوون و جێگرەکان دران بە تورکمان و کریستیان، ئەگەر جێگرەکانی سەرۆکی پەرلەمان، بدرێن بەو حیزبە کوردییانەی، پارتی لەگەڵیاندا پێکدێت، ئیدی یەکێتی، گۆڕان، ئیسلامی یا هەر لایەنێکی دیکەیە، ڕەنگە ئەوە چارەسەرێک بێت بۆ قایلکردنی ئەوان، لە ئەگەر سەرۆکی هەرێم و سەرۆکی حوکوومەت جێگریان نەبوو، ئەوا جێگرەکانی سەرۆکی پەرلەمان بدرێن بە تورکمان و کریستیانەکان، ئەوەش باشترین هەڵبژاردەیەکە، کە دەبێ بکرێ و هیچ پێویست ناکات حیزبێکی کوردی ئەو جێگرییە وەرگرێ.
کە مرۆڤ باس لە تورکمان دەکات، هیچ گومانێک لەوەدا نییە، ئەگەر

ژمارەی تورکمانی هاووڵات و دانیشتووانی کوردستان ڕەچاو بکرێن، ئەوا بە هەموو پێوەرێک لە حیزبی یەکیەتی و گۆڕان زیاترن، ئیدی بۆ ئەوان مافی وەرگرتنی ئەو جێگرانەیان نەبێت و یەکێتی و گۆڕان هەیانبێت! ئەوانەی لە 16ی ئۆکتۆبەری 2017ەدا بە ڕادەستکردنی کەرکووک و دۆڕاندنی لەنیوەزێتری خاکی باشووری کوردستان و گێڕانەوەی پرسی کوردستان بۆ خانەی یەکەم و تەواوی ئەو نەگبەتی و بەدبەختییەی بەسەر کوردستانیاندا هێنا، هەرگیز تورکمان نەبوون، بەڵکە یەکیەتیی نیشتمانیی کوردستان بوو، کەچی "چەرمی ڕووی هێند قایمە شمشێری میسری نایبڕێ…" ، هێشتا ئەوانن ناز دەکەن و دەیانەوێ مەرج و پێشمەرج و خواست و داواکانی خۆیان بەسەر حوکوومەتی زۆرینەدا بسەپێنن!

لەنێو جڤاکی کوردستاندا، تەنانەت لەنێو کوردەکەیشیدا، هەندێ بەشی خ□□ک□ی کورد هەن، تایبەتمەندیی ئایینییان هەیە، کە بێگومان ل□ بەرچاوگرتنیان و گرنگیدان پێیان، بەهێزکردن و سەقامگیری و یەکگرتنێکی پتری جڤاکی کوردستان و دڵنیاییەکی زیاتر و مەزنترە بۆ ئەو خەڵکانە، نموونەکانیشیان: کوردانی فەیلی(کە لە خوارووی کوردستان و بەغدا دەژین و لە ڕووی ئایینزایشەوە شیعەن)، ئێزدییەکان(چ ئەوانەی خۆ بە کورد نازانن و چ ئەوانەیشی خۆ بە کورد دەزانن) و کوردانی یارسان(کاکەیی).
سیاسەتی ڕاست و دروست ئەوەیە، بەرژەوەندی کوردستان و خەڵکەکەی لەبەرچاو بگیرێت و دانیشتووانی وەڵات بێ جیاوازی، وەک هاووڵات سەیر بکرێن. ئەڵبەت پێوەری یەکەم بۆ پێشاندانی ڕەسین و پێگەیشتن و پێشکەوتن و ئاستی ئەخلاقی و شارستانەتی هەر جڤاکێکیش، چۆنیەتی مامەڵە و بەرخوردی ئەو جڤاکەیە، لەگەڵ نەتەوەکانی دووەم و سێیەم و کەمینە و گرۆ و خەڵکانێک، کە خودان تایبەتمەندییەکی بڕێک جیاوازن لە زۆرینە،

13–01 – 2019

خاوەنـــد پرۆژەکـــانی هەڵوەشاندنەوەی خانەنشینی پلە باڵاکانی کوردستان چییان وت و چییان کرد … عەلی مەحمود محەمەد

ئەمساڵ 10 ساڵی تەواوە جوڵەیەکی بێ بەرهەم لە کوردستاندا دروست بووە لە پێناو دادپەروەری لە دابەشکردنی سەروەت و سامان و کەمکردنەوەی جیاوازی موچەو نەهێشتنی خانەنشینی پلە باڵاکان و ئیمتیازاتەکانیان، کاردانەوەکان بەرامبەر بە داخوازی ئەم بزووتنەوەیە توانی روی راستەقینەی هەمووان لە هەڵوێست و بەڵێن و پرۆژەکانیان ئاشکرا بکات، ئەمرۆ خواستی دادپەروەری ئابووری بەهۆی ئەو جوڵانەوە بۆتە خواستی گشتی و نەمانی متمانە بە بەڵێنی هەڵخەڵەتێنەری پۆپۆلیستیانە.

دوای 10 ساڵ لەم داواکاریانە، جێی خۆیەتی بپرسین، باشە چۆن متمانە بە قسەو بڕیارو یاساکانی پەرلەمانی کوردستان بکەین کە گیرفان و ورگ خەونی یەکەمی پێکهاتەکانی بێت، لە تارمایی شاراوەداو لە ژێرەوە دەبێت لە گەڵ چەند لە دانا غازەکانی ناوخۆیی و دەرەکی رێکەوتبێتن و دیسانەوە لە خزمەتی گیرفان و ورگ، چۆن متمانە بەمانە بکەین دادپەروەر بن و یاسای دادپەروەرانە بۆ کۆمەڵگا بنووسنەوە کە خەونی یەکەمیان خۆیان و دواتر دوکانە سیاسییەکەیان کە ناوی حیزبە بێت، کە بێتە ئامرازی خۆژیاندن و دەوڵەمەندکردن و پاراستنی دەسەڵات، چۆن لە ئێستا بەدواوە باوەڕ بە لافاوی پرۆژە درۆزنانەکانیان بکەین و شەویش لە بەر درۆکانی سەر شاشەکانیان دابنیشین، کە یەکەم یاسایان بودجەی حیزبەکانیان بوو هەرچەندە یەکەم بەڵێنی پیش دەرچونیان رەتکرنەوەی موچەی فەلەکی فیرعەونی خۆیان بوو، ئەگەر دە خولی دیکەو دە جاریش بچونایەتە پەرتوکی گینزەوە بەلایدا ناچوون،ئەمانە تەنها خۆیان خانەنشین نەبوون بگرە لە گەڵ خۆیان یەك سوپا لە کوڕو براو زاواو خەزور و برازاو خوارزایان بە تەمەنی هەرزەکاریەوە خانەنشین کردووە بە ناوی حیمایەو شەفەرییەوە، ئەمانە نەبوونە باوکی خەڵك و دەنگدەرانیان، تەنانەت ئەو گەنجانەی شەو رۆژ دەنگیان بۆ

کەدەکردەوە، تەنها باوکی کەسوکاری خۆیان و هاوسەرەکانیان بوون، تەنها باوکی کوڕو زاواو خەزورەکانیان بوون.

زۆریان پێش گەیشتن بە پەرلەمان باسی نەهێشتنی خانەنشینی پلە باڵاکانیان دەکرد و پرۆژەیان دەنوسییەوەو بەڵێننامەیان واژۆ دەکردو سوێندی ئاینی و نیشتمانیان دەخوارد تا ئاستی گیانی شەهیدان و قوربانیان و هەموو موقەدەساتەکیان تێپەڕاند, بەڵێنەکان گەیشتنە ئاستی هێندەمژینی ئەکسجینی ناو پەرلەمان, ئێستا بەمان دەرکەوت خول لە دوای خول تەڵەکەبازترو فێڵبازتر دەردەچن, لە خولی رابردووەوە 16 تەڵەکەباز بە هەوێنی فرت و فێڵ بە ئەم خولە ماونەتەوە, بە کردارەکانیان دیموکراسی درۆزنانەی نوێنەرایەتیشیان خستە ژێر پرسیارەوە, تا کار گەیشتە سەر ئەوەی کەمتر لە نیوەی خەڵکی کوردستان بچنە سەر سندوقەکانی دەنگدان لە هەڵبژاردنی رابردوو, ئەمەش دەگەڕێتەوە بۆ نەمانی متمانە بە سستەم و قسەو بەڵێن و کردارو درۆو پرۆژەکانیان, ئەوانەشی چوونە سەر سندوقەکانی دەنگدان زۆرینەیان لەوانەن لە سایەی دەسەڵاتدا توانیویانە موچەیەك بپچرنەوە بۆ خۆیان وەك خەڵك نەکەونە ژێر هێڵی هەژارییەوە لە سایەی ئینتمایەکی نامەبدەئی بە دەسەڵاتداران, ئەوانەی هیچیان نییە باوەڕیان بەوە نەما گروپێك بازرگانی سیاسەتی دیکە دەوڵەمەند بکەن, زیاتر لە 90%یان لە ماڵەکانیان دەرنەچوونە دەرەوە, زەماوەندی دیموکراسی رۆژی هەڵبژاردنیان گۆڕی بە زەماوەندی مانگرتن, ئەمەش پەرچە کردارێکی هوشیارانەی چینایەتییە لە بەرامبەر گەندەڵی و درۆی پۆپۆلیزم.
دەمەوێت لە کۆتاییدا هەڵوێستی خۆم لەسەر کۆی ئەو بابەتانەی کە تایبەت بە خانەنشینی پلە باڵاکان و وەرگرتنی 6 موچەی کۆتایی دەربڕم:

1- وەرگرتنی موچەی 6 مانگ لە لایەن وەزیرو پلە باڵاکان و پەرلەمانتارانەوە بە پاشەکەوت, بۆ خۆی جیاکردنەوەی ئەم توێژەیە لە خەڵك و کارێکی نادادپەروەرانەیە, کە بە یاسای ناعەدالەتی دەسەڵاتداران رێکخراوە.

2- وەرگرتنی لە لایەن ئەو پەرلەمانتارانەی دەرچوونەتەوە بۆ پەرلەمانی کوردستان, گەندەڵی و ناعەدالەتییە, گەندەڵییە چونکە خانەنشین نەبوونە وەریان گرتووە, ناعەدالەتییە چونکە زۆرەو بە یاسای نادادپەروەرانە کە خۆیان بۆ خۆیان و لە خزمەت خۆیان نووسیویانەتەوە وەریدەگرن, هاوکات بە پاشەکەوتیشە جیاکارییکردنە لە گەڵ عامی خەڵکی.

3- وەرگرتنی لە لایەن ئەو پەرلەمانتارانەی بە پەرلەمانی عێراقی ەرچونەتەوە, دووجار گەندەڵی نا دادپەروەرانەیە, دەبوایا بیان زانیایە کاری ئەوان لە کوردستان تەواو بووە و نابێت هیچکە دەست بە قوتی خەڵکی کوردستان ببەن, هاوکات خانەنشین نەبوونە و لەو بەغدایەی ئەوان بوونە بە پارێزەری یاسا تیایدا شتی عاجباتی وا نەبووەو ناشبێت.

4- ئەوانەی وەریانگرتووەو دەگەڕێنەوە سەر کارەکانیان گەندەڵی و نا عەدالەتییە, چونکە ئەو 6 موچەیە تەنها بە ئەوانەیە خانەنشین دەبن.

5- ئەوەی خانەنشینی وەرناگرێت و موزایەدە دەکات بەناوی گەڕانەوە بە سەرکاری پێشوو, وەلێ لە ژێرەوە خۆی بە پۆستی باڵا هەڵگرتووە کارێکی بە ئەخلاقی بەرامبەر بە خەڵکی کوردستان دەکات لە ژێر ناوی دادپەروەریدا.

6- ئەوانەی پێشتر پەیمانیان دابوو, سوێندیان بە بەها باڵاکان خواردبووو هەمووو ئیمتیازات و خانەنشینیەك رەتبکەنەوە, ئێستا پەیمان شکێنی دەکەن, یان ئەوانەی بەڵێنیان لە کاتی بانگەشەی هەڵبژاردن دابوو, یاخود واژۆیان لەسەر پرۆژە یاساکان بۆ هەڵوەشاندنەوەو چاکسازی خانەنشینی پلە باڵاکان کردبوو, کاری نا ئەخلاقی دەکەن پشت بکەنە قسەو بەڵێنەکان رابردویان .لە کۆتادا دەڵێم ئەمەش ئەوەندە خۆشباوەڕین هەموومان بە وتەکانی محەمەد حەلبوسی سەرۆکی پەرلەمانی عێراق کەوتینە سەماو روبارەك دەستخۆشیمان بۆ نووسی, سەبارەت بە پشتیوانی لە هەڵوەشاندنەوەی خانەنشینی پەرلەمانتارانی عێراقی کە دادگای باڵای فیدراڵی دەریکرد, لە کاتەکەدا خۆی پۆستەکەی بە 30 ملیۆن دۆلار کریوەو دەیەوێت کەلەبەرێکی گەندەڵییەکانی خۆی بەو موزایەدەیە پڕ بکاتەوە, دادپەروەری ئەرکی جێبەجێکردنی بە گەندەڵکاران ناکرێت, وەك چۆن لە کوردستان نەکرا ئاواش لە عێراق ناکرێت, با هیچکە بە بەڵێنی دزو گەندەڵ و ...... هەڵنەخەڵەتێین .

یەکشەممە، شینە! ... شیعـــــــری مەحمـــــــوود دەروێـــــــش – و: پشک□ نەجمەد ین

لە ستراندما، ژنێک دانیشتووە و تەشی د□□س□،
چا تێدەکات و پەنجەرەش لەسەر ڕۆژان ئاو□□،
زەریاش دوورەدەست.
ژنێک، یەکشەممە، شینی پۆشیوە،
لەگەڵ گۆڤار و نەریتی گەلان، خۆی دەخجڵێنێ،
شیعری ڕۆمانسی دەخوێنێتەوە و
لەسەر کورسییەک خۆی دەڕازێنێ...
پەنجەرە بەڕووی ڕۆژاندا واڵا،
زەرياکەش دوورە!
دەنگێک دەژنەوێت، چاوەڕواننەکراو،
دەرگا واز دەکات،
کەسێک دەبینێت لەسەفەردایە،
دەرگا دادەخات،
وێنەی دەبینێ،
پرسی پێ دەکات:
من خۆم بکوژم؟
موزیکی مۆزارت، ل□ بەر دڵ دەنێ و
لەگەڵ زەوینە ئاسمانییەکەدا،
ئاسوودە و دڵشاد،
پەنجەرەش بەڕووی گشت ڕۆژەکاندا،
ئاواڵە و گوشاد،
زەرياکەش هەر دوور،
ئێمەش پێک گەیشتین...
زەریام خستە نێو قاپێکی فەخفوور،
سترانم ون بوو،
نا تۆم لێ ون بوویت،
نەک گۆرانییەکەم،
دڵیش ئاواڵە بەرەو ڕۆژەکان،
زەرياش بەختەوەر!

شەڕی براکان لەسەر دەسەڵات ... جەمال کۆشش

تالانی وفەرهوودو تیرۆر زیندانی وسەرکوت بەرھەمدەھێنێتەوە ھەروەها ئاشتیشیان

لەدوای ریفراندۆم(٢٥.٠٩،٢٠١٧) بەدواوە کێشەکانی نێوان یەکێتی وپارتی، دەورەیەکی نوێێ دەستپێکردووە. یەکێتی هەستی بە کەم سەنگی وبەحەواچوون دەکرد وخەریک بوو دەستی لەهەموو شت دەقرتاو بەئاسماندا بەرزدەبوەوە . حکومەتی عیراقی سەرکەوتنی گەورەی لەبەرامبەر داعشدا بەدەستهنابوو، ڕایفراندۆمیش (سەرەڕای هەموو خیانەت وسەرکوت ونانبڕین ودزو تاڵانب□□ی)، کەژاوەیەکی پیرۆزی بەدەوری پارتی دا کێشایەوە. پارتی لە هەردوو ه□بژاردنی عێراق(١٢.٥.٢٠١٨) وکوردستانیشدا(٣٠،٠٩.٢٠١٨) سەرمەستی هەڵدانی پێکی سەرکەوتن و تەکاندنی تەپوتۆزی ڕیفراندۆم و بەستنەوەی پەلکوتانی یەکێتی وئۆپۆزسیۆنی کۆن بوو.
لەپاش دەستکێشانەوە مەسعود بارزانی ،(کۆتایی ئۆکتۆبەری ٢٠١٧) وەک بابەتێکی فۆرماڵی دا بەشکردنی دەسەڵاتەکانی بەسەر حکومەتی هەرێمدا، پارتی تەماحی لە یەکێک لە پۆستە هەرە باڵاکانی بەغدا (لەوانە سەرۆک کۆمار) بوو. نێوماڵی کوردی جاڕێ تر دەورەیەکی تری ش□□جن□و خ□گیقکردنەوە کەوتەوە نێو براکان. . تا دەهات لایەنە براوەکانی پەرلەمانی عێراق ، گوشاریان بۆ سەر یەکیتی وپارتی زیاد دەکرد بۆبەربژێرکردنی کاندیدکیان یان ڕێککەوتن لەسەر تاکە کاندیدێک.

پارتی ملینەدا،بە کاندیدی یەکێتی وئەوەبوو دکتۆر فوئاد حسێن وەک نوێنەری سەرۆک بارزانی ب□ س□□□ک کۆماری ئایندەی عێراق دەسنیشانکرا. بەڵام یەکێتی پێشتر لەلایەن ئەندازیارانی سیاسەتی عیراقەوە دڵنیایی□کی بەدەستهینابوو. ئەوە بوو کاندیدی یەکێتی دکتۆر بەرھەم سالح ، لەبەرامبەر دکتۆر فوئاد حسێن کاندیدی بارزانی کەوتنە کێشمەکێشێکی کۆمیدییەوە، کە بەشێوەیەکی تراژیدیی بە شانسی دکتۆر فوئاد کۆتایی هات.(بەرھەم ٢١٩ دەنگ ، فوئاد ٢٢دەنگ)

لەڕاستیدا ٢.ئۆکتۆبەری ٢٠١٨ رۆژی دەنگدانی پەرلەمانی عیراق رۆژی سەرکەوتنی بەرهەم سالح بۆ سەرۆککۆمار، نەک ١٦ ئۆکتۆبەر ٢٠١٧، هاوکیشەیەکی تری سیاسی لەکوردستانی عێراقدا دەستپیدەکات. بۆ ئەوەی پۆستی سەرۆککۆمار لەلای یەکێتی بمێنێتەوە، لەکاتێکدا لەسەر کاندیدیک ڕێکناکەون و هەموو ئەو کاندیدانەی تریش لە لەلیبوکەک زیاتر نین، حکومەتی عیراقی و لایەنەکانی نێو پەرلەمانی عێراقی، داوایەکی دیایکراویان جێبەجێ ببوو ، بەدەستەوەدانی کەرکوک وئارایشدانەوەی کەرکوک وناوچە سنورییەکانی کە پێشتر بەهاوبەشی هێزەکانی پێشمەرگەولەشکری عێراقی کۆنترۆڵکرابوو، پاش شکانی لەشکری عیراقی لەبەرامبەر داعشدا، هەندێ ناوچە هێزەکانی پێشمەرگە لەبەرامبەر داعشدا بەرگریان کرد وڕاوەساتانەوە. یەکێتی یان چەند باڵ وماڵباتێکی ناو یەکێتی لە پلان و لە مامەڵەیەکی ناشیریندا دەستپێشخەری بۆ گەڕانەوەی دەسەڵاتی بەغدا کرد بوو.
دەورەیەکی دی شەڕێ جنێوی نێوان یەکیتی وپارتی بەبەهاراتی توندی ژماردنی خیانەتەکان وملهوڕی وپێشلەشکری گەرمکرا. ئەمجارە دەستی پارتی لە تۆڵەکردنەوەی یەکێتی بەهانەیەکی گونجاوتری بەگیرهێنا. ئیدی بەخیانەتی نەتەوەیی گەورەو بزاندنی خەتی سوور، تۆڵە لە ملنەدانی یەکێتی بۆ تەسلیمبوون بەقەدەروقوەتی پارتی بۆ سەرۆک کۆمار .

لەسەرەتای ساڵی تازەد٢٠١٩ا ، پارتی هیچ نەرمییەکی لە بەرامبەر لایەنە براوەکانی پەرلەمانی کوردستاندا نەنواند، وە زۆر بێباکانە مەرجەکانی خۆی بۆ هێزەکانی نێو پەرلەمان بۆ بەشداری لە دەسەڵات دیاریدەکرد وهەردوو پۆستە گرنگەکانی سەرۆکی هەرێم (نێچیرڤان بارزانی)، سەرۆکی حکومەت (مەسرور بارزانی) ، قۆرخکرد وپرس وڕای بەکەس نەکرد. پۆستی نەوت و دەرەوەش هەر بۆ خۆی دەبێت، وە بەدەنگییەکی گشتی کە نیشانەی ڕازیبونێکی ترسناکە خەریکە دەکاتە ئەمری واقیع. یەکێتی پەرچەکرداری بەدەنگی کە متبوونی تووڕەبوونێکی لەخۆیدا شاردبوەوە، چەند رۆژەی گەڕی بۆ دەستیبرد بۆ گرتن وڕاونانی ئەندامان وکادرانی پارتی ، بەهەمان شێوازو هەندێک قەهراوەی تر، پارتیش دەستی برد بۆ بارمتەگرتنی کادرەکانی هەولێری یەکێتی. ئە پەزسەیەنی پاکەجەکانی سەردەمی ١٧ شوبات وملخواروشکستخواردوەکانی ئەم دەورەیە، دەستەوەستان تەماشای حەمەی حاجی مەحمودیان دەکرد، نێوەندگیری بکات وتوندوتیژییەکە خاو کاتەوە ئەوە بوو بەگەڕینەوەی دیل بە دیل دەرگای گتوگۆی پێکهێنانی حکومەتی هەرێم کرایەوە. لە پرسە کۆنفرانسەکاندا هەواڵی ئەوەمان بیست بەهۆی نەخۆشیەوە بەڕێز هیرۆ خان نەیتوانیوە بەشداری

وەفدەکەی یەکێتی بکات.

یەکێتی دەستی برد بۆ ڕاگەیاندنی قەدەغەکردنی تەڤگەری ئازادی وڕێکخراوە نزیکەکانی سەر بە تەڤگەر وداخستنی بنکەو ئۆفیسەکانیان لە ناوچەی سلێمانی. هاوکات سەرککۆماری عێراق سەردانی تورکیای کرد ولە پرێسە کۆنفرنسەکەی لەگەڵ ئەردۆگان سەرۆکی تورکیا کە بەرهەم ساڵحی وەک دەستی ئازیزم یان هاوڕێی بەوەفام تاریف کرد، ڕووبەڕووبونەوە و بنەبڕکردنی تیرۆریان وەک ئامانجی هەردوولا باسلەوەکرد. ئەو هەنگاوانەی دواتری یەکێتی لە گرتن وزیندانی کردنی ئەندامان ولایەنگرانی تەڤگەری ئازادی وداخستنی سینەما سالم ونەهێشتنی مەراسیم وئەم کردەوانە بۆ ئەوەیە کە پشتیوانی ئەردۆگان بەدەستبهێنی بۆ گوشار خستنە سەر پارتی کە چەگەوەڕگەیەکی شیاوتری لە پێکهاتەی دەسەڵاتی حکومەتی هەرێم پێبدات.

لەبەرەوە دەتوانین باشتر لە ڕووەندەکە ولە پرۆسەکە ووردبینەوە.. چ شەری یەکترو چ شەڕی نەوخۆیی لەگەڵ لایەنەکانی دیبکەن، ئامانج پاوانی دەسەڵات وگومرگ ودزینی نەوت وسەروەت وسامانە، چ ڕیکبکەون وئاشتی بکەن هەر هەمان کارەسات بەرهەمدەهێنەوە.

ئەم دنیا و ئەو دنیا …. سەباح ڕەنجدەر

کاتژمێر دەبەمە دواوە و ڕوخساری نوێژێك هەبوو
شان و ملی دایکی تامەزرۆیی شەڵا و وەك شیر هەوێنبوو
خودای دڵی خۆی ناسی و نەبووە پەڕەیەکی هەڵبزڕکاو
لە نزیك ڕێگایەك دانیشتووم و هێز دەخەمەوە ئەژنۆم
ڕۆژ سپێدە بدات دەچمە ناو شار
ئەستێرەیەك هەڵدێ و جێ بە ئەستێرە نەمەیوەکان چۆڵ دەکات
ئەستێرەی دەشتاییەك که خاوەنی کلیلەکانی دنیایە
ڕوخساری گەرمی سروشتخوازانیش
دەرگای شار کلیل و قفڵی نەکەوتووە
لە سێبەری کلکی ئەژدیها داندراوە
هاتوچۆی تێدا ناکرێ

جگە لە نەریت و ڕێوڕەسمی پشیلە
لەبەر ئاگری حەوت ماڵان بەچکە چاونەپشکوتووەکانی گەرم دەکاتەوە
مۆسیقای پێی ئاشنا نابیسترێ
ئاوی شار لێڵ و گرانە
بەڕۆژوو ناتوانی بیخواتەوە
شیعر و نوێژی شاعیرێك
دوایێکات فرمێسکە لە چاوێکی گەرمدا
یان شکۆی ئاهەنگێکە دڵی بۆمان دەکاتەوە و جوانی دەهێنێتە ناومان
دەستێك دەبێتە هەڵگری هەموو ناو و میوەی درەختە بە تەمەنەکان
بە دەشتاییەکی تابڵۆی ڕوون ڕاوەکا و هەناسەیەك وەردەگرێ
چاوی بەرزدەکاتەوە و ئەستێرەیەکی لێ هەڵدێ
ئێمەین بە دەورییەوە گەرمایی گیانین
هێز دەخاتەوە ئەژنۆی و دێتەوە شار
پەیکەری ناودارەکان کەسمان ناناسنەوە و دەپرسن ئێوە پشتێنی کام پشتن
پێش بەرزکردنەوەی دەستی دوا ماڵئاواییان
برینەکانیان پاراو نەکراون
خۆیان لەبیرچووەتەوە و تەماشای باڵندەیەك دەکەن
بەسەر هێلکەی بەسەرچوودا کڕکەوتووە
ناوچەوانی درەوشاوەی دەبێتە دەشتاییەك کە خاوەنی کلیلەکانی دنیایە
باڵندەیەکی ونبوو دێتەوە ناوی و سەرگەردان نافڕن
لە گەرمایی باڵەکانیدا
درەخت و شەقام و گوڵدانی زەماوەند و ڕۆژی هەستانەوە دڵیان بۆمان دەکەنەوە
دژی باڵەکان شەڕ ڕاناگەینین
فڕین خودا لەخۆ ڕازیکردنە و ئاواتت دەدا
گوڵەکان لە بەیانییەوە چاوەڕوانن ببیندرێن
بە تەنێ دەنکە هێلێك بشکێنە ناو چاپەست و ئاگری حەسرەتێکی کۆن خۆشکە
دەرکەوتن دێت و دەبێتە خاوەنی ئاگری پاگژکراوە
ئومێد لە هێڵەکانی ئەمپەڕ و ئەوپەڕت دەڕژێنە ناویەك و لە بۆنی گوڵ ناترسی
مشتێك گەنم لەبن کووپەی ماڵ دەچێنیت
زانیت چی لە بیرخۆت ببەیتەوە
چیش بەبیر خۆت بهێنیتەوە
دوورییەك وەك سادەیی گوڵت لێ دەگرێ

لەناو چاوترووکانەکان وەرتدەگرێ و دەتباتە ماڵێك
بەختەوەریی تێدا نووستوون
جانتاکەت لە شانت داگرە و کەلوپەلی پێویست جیابکەرەوە
دوودڵ بەسەر پرددا مەوەستە
تکا دەکەم پەلە بکە کاتژمێر بخوێنەوە و بپەڕەوە
کیژەکانمان کەزییان بە ئاڵای بەسێبەر و هەتاوی تێوە دەنووسێنن
لە ئاواز و یەکەم تەزووی درەوشانەوەدا نقوومن
کەوان دەشکێن و تیر دەکەونە خوارێ
لەقلەقێك لە هەولێردا هەڵدەفڕێ و دڵەڕاوکێی هەرگیز دوایی نایەت
زۆد ناوکە لە سێوێکی ئاڵدا
وەك منداڵ گەورە دەبێ و شاخەکانیش بەرزن

کانوونی یەکەمی 2018 هەولێر

ئەوینێک لە غوربەت … کتێبێکی شیعری سەردار جاف

ناوی کتێب: ئەوینێك لە غوربەت
بابەت: شیعر
نووسەر: سەردار جاف
دیزاینی ناوەڕۆك و بەرگ: فەهد شوانی
هەڵەچن: فەهد شوانی و خودی شاعیر
تیراژ: 500

بۆ خوێندنەوەی ئەم کتێبە کلیکی ئێرە بکەن …

کێشە گەورەکە ... جیهاد محەمەد

گەورەترین کێشەی گەلی کورد وسەرجەم گەلانی ناوچەکە دین و نەتەوە پەرستییە.
ئەم دوو ئایدیۆلۆجیە سەرچاوەی هەموو پێکدادان و ئاژاوەکانن لە نێوان خەڵکی ناوچەکەدا. گەلانی ناوچەکە بە هۆکاری ئەم دوو عەقیدەتە بەردەوام لە شەڕ و پێکداداندان.
هەرچی حکومەت و دەوڵەت و حیزبی فاشی و دیکتاتۆر هەیە لەم ناوچەیەی ڕۆژهەڵاتی ناویندا لە ژێر ناوی دین و خواپەرستیی و نەتەوە پەرستیدا دەیان ساڵ درێژەیان بە حوکمی خۆیان داوە.

حیزبە ستەمکارەکانی کوردستانیش وەک پارتی و یەکێتی دەیان ساڵ خەڵکی کوردستانیان بە کوشتدا، هەرچی ماڵوێرانی و جینۆساید و جەنگی دژە مرۆق هەیە بەسەر گەلی کوردا هێنایان، ئەنامەکێشی دوای ڕاپەڕینی خەڵکی کوردستان دژی زوڵم زۆر و فاشیەتی بەعسیکان، ئەمان جڵەوی حوکمیان لە خەڵک سەندەوە، هەمان کارەسات و تاوانیان بەسەر خەڵکدا هێنایەوە. ئەم حوکمە فاشیانە هەرچ ەکاتێکیش ڕوخابێتن حوکمەکە کەوتەتەوە دەست کۆمەڵێکی دیکە کە هەمان عەقیدەتیان هەبووە، بە هۆکاری نەزانین و ناهۆشیاری خەڵکی گشتیەوە، ئەمانیش لە ژێر ناوی ڕزگارکردنی دین و نەتەوەدا جارێکی تر دەستیان کردۆتەوە بە چەوساندنەوە و ستەمکاریی.

هەتا خەڵکی ئەم ناوچەیە خۆیان خۆیان ڕزگار نەکەن لەم دوو عەقڵیەتە ساختەکارییە مەحاڵە ڕۆژێکیان بۆ بێتە پێشەوە ئەخۆی لە ژیان بکەن.
هەر ئەم دوو عەقڵیەتەشە کە خەڵکی ناوچەکەی بە گشتی خستۆتە خزمەتی حوکمڕانە ستەمکارەکانی ناوچەکەو سەرمایەداری جیهانیەوە. هیچ کات و لە هیچ سەردەمێکدا نە دەوڵەتە زلهێزەکانی دنیای ئەمڕۆ نە سۆڤیەت و بلۆکی سۆسیالیستی جاران و نە حوکمڕانەکانی ناوچەکە خۆی لە بەرژەوەندی خەڵکی گشتی نەبوون و ناشبن. هەرچ کەسێک و هەرچ بیر و ڕاو بۆچوونێک و هەرچ حیزب و بزاوتێک چەند گەورە و زەبلاح بێت چەند جەماوەرەکەی زۆرینەی خەڵک بێت، ئەگەر نەیتوانیبێت مەسەلەی نەتەوە پەرستیی و سەپاندنی حوکمی خوا تێپەڕێنێت ناتوانێت هیچ شتێک بکات کە بەڕاستی لە بەرژەوەندی خەڵکی گشتی بێت. ئەم حیزب و حوکڕانانە نە بە خوای دەکەن نە بە ڕزگارکردنی نەتەوە لە

چەوساندنەوە، ئەمانە سیاسەتێکی ناشەریفانە و درۆزنانە بە ناوی خوا و دین و نەتەوەوە دەکەن.

جیهاد محەمەد/ نەرویج

دووری … چرۆ زەند

ئەی چەند ستەمە دووریی، بۆچی زۆربەی خۆشەویستییەکان دوورن
مانگ و خۆر هەردوو لە ئاسمانێکدان، لە دووری یەك دەردەکەون
ئەمەش لە دوورەوە دەیان بینین
پێدەچێ دەریاو ئاسمان لە ئاسۆیەکی زۆر دووردا بەیەك بگەن،
هەردوو لە خۆشەویستی یەکدا یەك ڕەنگ دەگرن
چاو وەختە پێی هەڵدەخەڵەتی، لە بری چاوم منیش وەختە دەم هەڵخەڵەتی
دەمەوە لەوان فێربم، لە دوورەوە خۆشەویستی بکەم
لە دوورەوە لە باوەشت کەم، لە دوورەوە هەواڵت بپرسم،
لە توڕەی شەپۆلی دەریادا، گوێم لە دەنگتی توڕەییتە
ئەو کاتی لە خەو ڕامام، یەکەم وشە لە گوێمدا چرپێتە
لە یادەوەری ژینمدا زێرینەی وێنەکەتە
لەسەر زمانم هەموو ساتی ناوەکەتە
لەم هەموو دوورییەدا،
تۆ لە دەم نزیکتری.

چرۆ زەند
zandchro@hotmail.com

وانەیەك دەربارەی بەختەوەری لای

ئالان بادیۆ … د. شەونم یەحیا / علی هادی

پرسیار: ئەو شتانە چی بوون کە ژیانی تێیان بەرەو ئاراستەیەکی دیاریکراو برد ؟

بادیۆ / بەر لە ئاشنا بوونم بە بواری شانۆ و فەلسەفە ، ووتەیەکی باوکم هەبوو، لە کاتی جەنگی چیهانی دووەم ، بیگومان ئەمە یادگارییەکی هەمیشە لەبەر چاووم بوو، ڕێڕەوەی ژیانم یان بوونمی دیاریکرد.
لەو سەردەمە تەمەنم شەش ساڵ بوو ، باوکم خەریکی پارتیزانی دژ بە نازییەکان بوو، هەر بۆیەش باوکم کرا بە پارێزگاری تولوس دوای جەنگ، لە ژوورەکەی باوکم نەخشەیەکی جەنگ لەسەر دیوارەکە هەڵواسرابوو بەتایبەتی لەبەرەی رووسیا . هێڵی بەرەی نێوانیان پەتێك بوو جوڵەی بەرەوپێشبردنی هەر لایەنێکیان لەسەر نەخشەکە بە بزماری بچوك جوڵەی پێ دەکرا ، بۆ ئەوەی هیچ پرسیارێك بکەم .
باوکم پارتیزانیکی نهێنی بوو، لەدەست پرسیاری منداڵەکانی ، سەبارەت بە هەرشتێك لەبارەی جەنگ خۆی دەشاردەوە. لەبەهاری 1944 ڕۆژێك لەکاتی هێرشی سۆڤیەتی لە کریمە ، باوکمم بینی بزمارەکانی سەر نەخشەکە، هەمووی بەرەو دەستی لای چەپ جوڵاندی بە ئاراستەیەك دیاربوو کە ئەلمان شکستیان خواردووە و بەرەو ڕۆژئاوا کشاونەتەوە ، نەتەنیا هەر هێرشی داگیرکەریان پێ رانەوستێندرا ، بەڵکو بەشێکی زەویەکانیشیان لەدەست چوو ، لە چرکەیەکدا تێگەیشتم بە باوکم گوت دەکرێ شەڕەکە ببەینەوە ؟ بۆ یەکەمجار وەڵامەکەی زۆر زۆر روون بوو (بیگومان کوڕم ، هەر تەنیا بەوەی کە دەمانەوێت سەربکەوین).

پرسیار / ئایا ئەم ڕستەی باوکت بوو بە ڕێنیشاندەرت ؟

بادیۆ / لە هەقیقەتدا ئەمە پەروەردەیەکی باوکانانە بوو، ئەم ڕستەیە بڕوایەکی لای من دروست کردووە کە هەر چەندە بارودۆخ نالەبار بێ ویست و بڕیار و ئیرادەمان گرنگە و بنەمایە بۆ ژیانمان، لەو کاتەوە دژی بیروباوەری هەژموونداریم ، هەرگیز دەست بەرداری باوەڕی خۆم نەبوومە چونکە ئەم باوەڕە لەگەڵ زەوقی مندا ناگونجێ .

پرسیار / زۆر گرنگی دەدەی بە ویست، لە کاتێکدا یەکی لە

ترادیسیۆنە گەورەكانی فەلسەفە ، ستۆیسیزمیەكان واتا "ڕەواقیەكان "، ڕێنمایی خەڵك دەكەن ، كە دەبێ ئەو شتانەی كە ڕوودەدەن قبوڵمان بێ بۆ ئەوەی بەختەوەر بین ، دانایی نیە ئیمەش بەو چیهانە ڕازی بین ، لەوەی هەوڵی گۆڕینی بدەین ؟

چارەنوسمان لە ساڵی 1941 وەکو فەرەنسیەكان دۆڕاوی چەنگ بووین، ستۆیسیزمیەكان لەو بڕوایە دابوون كە باشترە هەموومان ببین بە (پیتینین) كە چنڕاڵێكی فەرەنسی بوو سەری بۆ نازیيەكان دانواند .

"پیتان " جەماوەرێكی زۆری هەبوو لەكاتی گەڕان و سەردانی كردنی پارێزگاكان ، ڕەنگە وا بزانن كە ئەمە وڵاتی لە وێرانی و كاولكاری جەنگ پاراستووە ، ئایە دەبوو قبوڵمان بكردایە ؟
من گومانم لە "ستۆیسیزمیەكان" هەیە و گومان لە (سینك) هەیە ، كە خاوەنی سامانێكی گەورەبوو، لەناو بانیۆ زۆرینەكەی بانگەوازی قبوڵكردنی ئەوەی هەتە بێت نوسراوە دەكرد . ماتریالیستە توندڕەوەكان "ئەبیكۆرییەكان" لەو بڕوایەدابوون ڕووبەڕووبوونەوە دژ بە یاساكانی چیهان جۆرێكە لە عەبەسیەت و ریسك دان بە ژیان لە پێناو هیچ .

پرسیار/ بەڵام ئەنجامی ئەم بروباوەڕە گەیشت بە چی ؟

بادیۆ / گەیشتە چێژ وەرگرتن لە ئیستا یان لەو كات و ساتەی كە تێدا دەژی ، گەیشتە ئەم ووتە بەناوبانگەی "هۆراس" (لەم ساتەی خۆتدا بژی) . لە دانایە دێرینەكاندا توخمێكی بە تەواویی خۆپەرستی هەیە ، "لەوەی مرۆڤ دەبێ جێگایەكی ئارام لەناو دونیایەكی وەكو خۆی بۆ ئەوەی گوێ بدات بەوەی كە ژیانی ئەوانی دیكە لەم دونیایە وێران دەبێ "

پرسیار / ڕەگی خۆپەرستی سەرچاوەكەی دەگەڕێتەوە بۆ كوێ ؟

بادیۆ / ئەمانە هەموویان نەوەی ئیمبراتۆریەتی ڕۆمای كۆنن ، كە دۆخیان لە دۆخی ئیستای ئێمە دەچێ ، بە تەواوی هەژموونی چیهان دەكەن و هیچ هەولێك بۆ وێناكردن و ڕووبەڕووبوونەوە یان جێ بە جێ كردنی ڕەفتارێكی تەواو پێچەوانە ناهێڵنەوە ، دژ بەو سیستەمە ئابووری و سیاسی كەخۆی فەرز كردووە ، ئەم حاڵەتە لە هەموو شوێنێكدا بیرۆكەیەك بڵاو دەكاتەوە كە دەبێت لەگەڵ سیستەمێكی وادا لە پێناو بەدەستهێنانی پێگەیەكی باشتر خۆی بگونجێنێ.
لە ئەنجامدا فەیلەسوفی " واقیعی " دەڵی (لە پێناو ئارامیدا باشترە دەستبەرداری هەموو دیدگاكانی گۆڕانی چیهان بین)

ووتەکەی "باسکال بروکنر" نموونەیەکە لە پارێخوازی توندڕەو کە دەڵی " شێوازی ژیانی رۆژئاوا جێگای سازشکردن و گفتوگۆکردن نیە " من سەردانانوێنم بۆ ئەم بۆچوونە ، من شتێکی ترم دەوێ ، ئەمەش وەفاداری منە بۆ داانایی باوکم.

پرسیار / دوای جەنگ پرۆفیسۆرێك هەبوو ئێوەی بە شانۆ ئاشناکرد ، بۆ ئەم دیدارە چارەنوسازییە ، چۆن شانۆ بوو بە ڕێنیشاندەری ژیانت ؟

بادیۆ / لەکاتی خوێندنمدا ئەوەی بگەیشتبوایتە ئامادەی بیویستایە یان نا یەکسەر وانەکانی (راسین و کورنەی و مولییر) دەخوێند ، تا کۆتایی ساڵی ئامادەیی ، هەموو سالێك لەسەرمان بوو لەسەر هەر یەکێك لوانە شانۆ ، لەسەر یەکێك لەوانە ئەمە پرۆگرام بوو .
بەڵام کەسایەتێك زیاتر لە پرۆگرامەکە سەرنجتی رادەکێشا، ئەمەش لەگەڵ مندا ڕوویدا ، لە دووەم ساڵی ئامادەیی ئاشنابووم بە مامۆستایەکی زمانی فرەنسی کە زۆر بە بایەخیکی زۆر باڵاوە مامەڵەی لەگەڵ شانۆ دەکرد ، ئێمە دەمانتوانی ببین بە بەشێك لەو باڵاییە ، چونکە لە بنەڕەتەوە جوڵە و نمایشەکەی لە خوێندنەکە گرنگتر بوو .
ئەم مامۆستایە گرووپێکی شانۆیی دروست کرد، هەر ئارەزوومەندێك جێگایەکی بۆ خۆی لەناو ئەم گرووپەدا دەدۆزییەوە ، هەروەها هەنگاو بە هەنگاو من و چەند قوتابیەکی تر ، بووین بە ئەکتەرە ، چ دیدارێك بوو ، جۆرێك لە دابران بوو لە ژیانی ئاسایی و رۆتینی، کاتێك کە دەچووین بۆ سەر شانۆ بەرامبەر بە جەماوەر بەرپرسیار بووین لەوەی کە روودەدات ، ئەمەش وەکو چۆن باوکم دیگووت (دەبێ بتەوێ) واتا ویست، ڕۆڵی سەرەکیم لە شانۆیی (فوریری دی سکابان) بینی ، ئەم پارچەیە چاوی منی کردەوە لەسەر خەڵەتاندن و وووریابوون لە ئاخاوتندا .
هەمیشە خۆم لەبیرە لەکاتی ئامادەبوونم لە ژێر رۆشنایی شانۆدا دەلەرزین و هەروەها یەکەم ڕستەم لەبیرە (بەڕێز ئۆکتاق ئەمە چیتە چی روودەدات و ئەم گەڕەلاوژەیە چیە؟) ، کاتێك کەدەچوومە سەر شانۆ دەبوایە قسە بۆ جەماوەرێکی غەریب بکەم .
بەڵی بۆ ئەوەی شانۆ بکەی ، دەبێ ویستی سەرکەوتنت بەسەر بەربەستەکاندا هەبێ، بوونما لێرەیە تەنیا لە جەرگەی روناکی بەرامبەر بە هەمووان، بەر لە نمایشکردن لەناختەوە ڕادەچەڵەکیت بەرامبەر بەو مەترسیانە کە هەیە .

پرسیار / ئایە جۆرێك لە پارێزخوازی خودی کە ئامادەیەکی مرۆیی بۆ پارێزگاریکردن لە خود لە چیهان وەکو ئەوەی کە هەیە بوونی هەیە ؟

ئالان بادیۆ / بەڵێ شتێك لەناخی مرۆڤدا هەیە کە پارێزخوازە لە قوڵایەوە کە لە خودی ژیانەوە دێت ، بەرلە هەموو شتێك دەبێ لەسەر ژیان بەردەوام بین ، خۆپارێزی و پاراستن وەك چۆن (سپینۆزا) دینوسی (بەردەوامبوون لەسەر بوون) ، کاتێك باوکم باسی ئەوەی دەکرد کە ئەشێ ئیرادە ویست بێ ، بەو مانایەی ئامادەگی پارێزخوازی لە ناخماندایە .

شانۆ ، ئەو ساتەیە کە جەستەی زیندوو لە خزمەتی چیرۆکێکی خەیاڵیەدا ، شتێك لە شانۆدا هەیە لەگەڵ غەریزەیەکی رووت پێکدادادەدات . ئەکتەر لە نمایشەکەی بۆ لە ئەستۆگرتنی مەترسیەکان نمایشکردنی خود رووبەرووی بریارێکی سەخت دەبێتەوە ، زۆر سوباسی مامۆستاکەم دەکەم لە دووەمی ئامادەیی ئەم هەموو شتەتانەم بینی ، شانۆ خولیای یەکەمە و هەموو کات بۆی دەگەڕێمەوە.

پرسیار/ بەیەگەیشتن لەگەڵ شانۆ و ناسینی وەکو بڕیار بوو ؟

بادیۆ / بیگومان پێش هەموو شتێك من کەسایەتێکم ناسی ، ئەویش مامۆستای زمانی فەرەنسیم بوو ، ئەو مامۆستایە وەکو ناوەندگیرێك بوو بۆم ، بۆ ناسینی شانۆ ، رێك وەکو ئەوەی ئەفلاتۆن لە کتیبی (مائدە افلاگون)دا ، باس لەوە دەکا کە فەلسەفە خۆی لە خۆیدا پشت دەبەستێ بە ناسینی کەسێك ، چونکە لەڕێگای ناسینی کەسێکی دیاریکراو ئەو پرسیارانە دیتە ئاراوە وەکو ویست و بڕیار و خۆنمایشکردن و پرسی پەیوەندی لەگەڵ ئەوەی دیکە ، هەموو ئەمانە دەمانخاتە حاڵەتێکی زیندووی گەورە ، بەڵام بە زۆر مەترسی گەمارۆدراوە.

پرسیار/ چاوپێکەوتنەکانی دیکەتان بریتی بوو لە فەلسەفە و خوێندنەوەی "ژان ژاك رۆسۆ" هۆکاری هەڵبژاردنی فەلسەفە وەکو ئاراستەیەك لە ژیانتاندا چۆن بوو ؟

بادیۆ / ئاشنا بوونم بە فەلسەفە لە ڕێگای سارتەر بەردەوامیبوونە لە دانایی باوکم ، من هەمیشە وەفادارم بۆ خاڵێکی بنەڕەتی زۆر گرنگی سارتەر کە دەڵێ "ئێمە ناتوانین هەر گفتوگۆ دەبارەی بارێکی دیاریکراو بکەین ، بۆ ئەوەی بگەینە کردارێك یان ئەنجامێك " ئەمەش خاڵێکی زۆر گرنگە و چەقی فەلسەفەی سارتەرە ، لێرەدا ئەو هەر تەنیا لەسەر پرسی ئیرادە و کردار راناوەستێت ، بەڵکو بیری ئازاد ، تەنیا بیری ئازاد ئەتوانێ واتایەك بە بارێکی دیاریکراو ببەخشێ ، ئەو کات دەتوانین دەرباز بین لە بەرپرسیاریەتی تایبەت لە هەر هەڵومەرجێك یان بارودۆخێکدا بێن . ئەگەر ئەو دۆخە وا نیشانیش

بدات کە ئەوەی ئێمە دەمانەوێت یان ویستی ئێمە شتێکی مەحاڵە ، بەکورتی ویستی گۆران ئەو دۆخەیە بەشێوەیەکی بنەڕەتی تەواو ئەرکە لەسەر شانی بیری ئازاد ، ئەمە کرۆکی فەلسەفەی سارتەرە .

پرسیار / لە چ شتێك فەلسەفە دەتوانێ یارمەتیمان بدات بۆ ئەوەی بەختەوەر بین ؟

بادیۆ / بەختەوەری ئەوەیە کاتێك کە ئەزانین ئێمە توانای شتێکمان هەیە ، بەڵام بڕوامان نەدەکرد کە بتوانین ئەم شتە بکەین ، بۆ نموونە لە دیداری عەشقدا شتێك هەیە ڕێگری یاخود خۆویستی ئەشکێنی ، ئێوە بەتەواوەتی قبوڵی ئەوە دەکەن کە بوونت پەیوەست بێ بە ئەوەی تر ، بەر لە ئەزموونی خۆشەویستی هیچ بیرۆکەیەکتان نەبوو دەربارەی ئەم شتانە ، لە ناکاو ڕازی دەبن بەوەی کە بوونت بکەوێتە دەستی مرۆڤێکی دیکە ، هەموو ئەو ووریابوونانەی کە بۆ پاراستنی خۆتان دەتانکرد هیچ کاریگەری لەبەرامبەر ئەوەی تر نابێت ، کە هاتۆتە ناو ژیانت لە دوایشدا دەبێ سوود وەرگری لە بەرهەمەکانی ئەم بەختەوەرییە ، هەوڵدان بۆ ئەوەی ئەم بەختەوەرییە لە لوتکەدا بمێنیتەوە یان دووبارە بێتەوە ، یان سەرلەنوێ بونیادی بنێتەوە بۆ ئەوەی لەناو ئەم نوێکارییە خۆرسکدا بژی ، دەبێ قبوڵی ئەوە بکەین کە بەختەوەری جاربەجار پێچەوانەی " قەناعەت" کار دەکات .

پرسیار / بۆچی بەختەوەری دژ بە قەناعەت دادەنێ ؟

بادیۆ / بەختەوەری لە بنەڕەتەوە لەسەر یەکسانی دامەزراوە ، چونکە بەختەوەری پەیوەستە بەوەی تر ، لە کاتێکدا قەناعەت پەیوەستە بە خۆپەرستی ، تاك لایەنەیە قەناعەت نامۆیە بە یەکسانی ، لە دوایشدا مەرج نیە پەیوەست بێ بە چاوپێکەوتن و بڕیاردان ، قەناعەت کاتێك دروست دەبێ کە جێگایەکی باش لە جیهاندادا دەدۆزیتەوە وەکو کارێك یان وەزیفەیەکی یان هەندێ جار سەفەرێکی نایاب ، قەناعەت بریتیە لەبەکاربردنی ئەو شتانەی کە هەوڵمان بۆی داوە بۆ بەدەستهێنانی ، لە ئەنجامدا بۆ ئەوەی چێژ لە خۆشیەکان وەربگرین کارمان بۆ پێگەیەکی گونجاو کردووە لە چیهانێکی سەقامگیر ، بۆیە " قەناعەت و چێژ وەرگرتن" سەبارەت بە بەختەوەری وەکو وێنەیەکی تەسکی خودگەرایيە و وێنەیەکی سەرکەوتنە بە پێوەری چیهان . ڕەنگە بڵێ لەم بوارەدا چێژ لە قەناعەتەکان وەربگرن ، ئەمەش هەڵویستێکی زۆر ئاساییە و دابەشکراوە لە نێوان خەڵك لە نێوانیاندا منیش ، بەڵام وەکو فەیلەسوفێك من ناچارم بڵێم کە شتێکی جیاواز هەیە ناوی لێ دەنێم بەختەوەری ، فەلسەفە هەمیشە مرۆڤەکان بە ئاراستەی

بەختەوەری واقیعی هان دەدات ، ئەگەر چی ئەم بەختەوەرییە بەبێ قەناعەت نابێ .

پرسیار / ئەگەر بەختەوەری چێژ وەرگرتن لە بوونێك یان توانای داهێنانی شتێکی مەحاڵ بێ، ئایە گۆرانی چیهان مەرجە بۆ ئەوەی بەختەوەر بین ؟

بادیۆ/ لە چیهاندا پەیوەندیەکی دیالێکتیکە لە نێوان (ئاسوودەی و نائاسوودەی) یان (ڕازیبوون ناڕازیبوون) هەیە ، لەبنەڕەتەدا ئەمە دیالێکتیکی داوکارییەکانە کە دەتوانین ناوی لی بنین ڕوانگەی سەندیکایی بۆ چیهان ، بەڵام بەختەوەری واقیعی فۆرمێکی ئاسایی بۆ ژیانی کۆمەڵایەتی نی یە ، چونکە کاتێك داواکارێك بۆ وەرگرتنی بەختەوەری پێشکەش دەکەی بە نەرێنی وەڵام دەدرێتەوە ، لەبەردەم دوو بژارەی :
یەکەمیان / خۆتان بگۆرن دەست بەرداری داواکاریی مەحاڵ بن ، بەختەوەری لێتان قەدەغە دەکەن و ڕاتان دەهێنن کە دەبێ ڕازیبن بە قەناعەت ، ملکەچ دەبن ، ئەمەیە سەرچاوەی پارێزگاریکردن یان خۆپەرستی خود .
دووەمیان / هەروەکو لاکان دەڵێ " تەنازول نەکەن لە ویستەکانتان وەکو چۆن باوکم یگووت " نابێ ڕابوەستین لەوەی کە دەمانەوێت ، ساتێك هەیە کە ویستی گۆرانی چیهان دەکات بە ئەرکێك ، لە پێناو رزگارکردنی وێنەی مرۆڤایەتی ئەو وێنەی کە لەناخماندایە ، لە جێگای ملکەچیکردن بۆ دەسەڵاتەکانی مەحاڵ .

پرسیار / کاتێك کە بەختەوەر بین دەتوانین چیهان بگۆرین ؟

بادیۆ / بەلێ ئەو کاتەی کە دڵسۆزی بیرۆکەی بەختەوەری بین ، داکۆکیکردن لە بەختەوەری هاوشێوەی ڕازبوون نیە ، سەروەرانی دونیا حەزیان لە گۆران نیە ، کاتێك کە بەردەوامی هەڵدەبژێرن سەرەرای سەختیەکان ، شتێکی مومکین پێیان دەلێت ئێوە بەهەڵەدا چوونە ، ئەمەش ئەو کێشەیە لەو رۆژانەدا یۆنان لەناویدا دەژی . گەلی یۆنان دەیانگووت " زوڵم و چەوسانەوەی دارایی بانقەکانی ئێوەمان ناوێ ، ئێمە دەمانەوێ بە شێوەیەکی دی بژین " دەزگا ئەوروپیەکان وەڵامیان داوە بەوەی " دەبێ حەز بکەن لەو شتە کە ئێمە دەمانەوێ ، تەنانەت ئەگەر دژ بە ویستی ئێوەش بێ ، ئەگەر لەسەر نەخواستن بەردەوامبن ، دەبینن چی چاوەڕیتان دەکات".
کاتێك خەڵك ڕەفزی کوێلایەتی خۆبەخش دەکەن ، هەڕەشەیان لێ دەکەن ، واتا یۆنانیەکان نایانەوێ لەناو دیالێکتیکی ڕازی بوون ناڕازیبوون

بمێنەوە ، ئەوان دەیانەوێت بڕیار بدەن لەوەی کە شتێکی تر مومکینە و جیاوازە لەوەی کە فەرزکراوە بەسەریان ، جگە لەمە حاڵە تێکی یۆتۆپیا نیە ، چونکە ژمارەیەك لە پسپۆری ئابووری پێیان وایە کە مومکینە دووبارە قەرزی یۆنان رێکبخرێتەوە یان هەر نەمێنێ ، لەڕاستیدا ئەوەی کە ڕای ئەوروپیەکان وەکو مەحاڵ دەبینیت ، لەوەی میللەتێك لەسەر ئەم خاڵە بڕیار بدات ، ئەمە سزایەکی ئابووری عەقڵانی نیە بەڵکو سیاسیە ، سزای ویستی بەختەوەرییە بەناوی ڕازی بوونێکی ناڕازی.

پرسیار / باسکال دەڵی " ئێمە هەرگیز ناژین بەڵکو ئومیدی ژیان دەکەین و هەمیشە هیوای بەختەوەریمان هەیە، پێ دەچێ هەرگیز بەختەوەر نەبین" ئایە بەختەوەری راستەقینە وابەستەیە بە بێ ئومیدی ؟

بادیۆ / ئەوانەی کە دیسەڵمێنن لە فەلسەفەدا بەختەوەری مەحاڵە، لە هەمان کاتیشدا پەیمانی بەختەوەریەکی دیکەمان پێ دەدەن ، چونکە ئەوان دەزانن کە ناتوانن چۆش و خرۆشی خوێنەر بورژێنن ئەگەر پێیان بلێن کە بەختەوەری مەحاڵە ، دوای لە ژێر کلاوەکەی ئەوان بەختەوەرییەکی زۆر باڵاتر بۆمان نمایش دەکەن .
من بە تەواوی دژی ئەم تێزەم ، ئەمە پەیمانی ، بەختەوەرێکی خەیاڵی و خەونە و هەرگیز ناتوانی بەدەستی بهێنێ ، چونکە بەختەوەری مومکینە بە شێوەیەکی ڕەها ، بەڵام نەك بەشێوەی ڕازیبونێکی پاریزخوازە .
بەختەوەری مومکین لە ژێر مەرجی مەترسیەکانی دیدار و بڕیارداندایە ، چونکە لە کۆتای یان بەدرێژایی ژیانی مرۆڤ هەر ڕووبەڕووی ئەم ڕێکەتە دەبێتەوە .

پرسیار / بەڵام چی دەکەن لەبەرامبەر ناخۆشی و دڵتەنگی : نەخۆشی و رووداو بریندابوون لە ژیان و کارەسات وداباران و شێوەکانی ململانێ و بەگژداچوون ؟

بادیۆ/ جیاوازی نێوان بەختەوەری و ڕازیبوون ، دابەشبوونێکە لە وشەی ناخۆشی ، تەنها لە ناڕازیبوونێکی قوڵدا ناخۆشیەك هەیە، بەڵام دەبێ بزاندرێت تەنانەت لە دۆخی دارووخانێکی گەورەشدا دەرگاکانی بەختەوەری بەتەواوەتی داناخرێن ، چونکە پێگە و گرنگی مومکین خۆی دەگوازێتەوە .
بۆ نموونە بۆ کەسێك کە گرفتی قاچەکانی نەبێ و لە تەندروستێکی باش دابێت ، رۆیشتنی چەند هەنگاوێك بۆ ئەوە شتێکی ئەوەندە گرنگ نیە ،

بەڵام بۆ کەسێکی تر کە شەلەل و گرفتی قاچەکانی هەبێ و خەریکە ئەزموونی رۆیشتنی پێ دەکەن ، ئەم هەنگاونانە بۆ ئەوە بایەخێکی یەکجار باڵایە . چونکە بەختەوەری بوونی هەیە لە حاڵەتێکی دیاریکراودا ، ئەویش بە گۆڕینی سنووری نێوان مومکین و مەحاڵ ، بە کورتی نابێ ڕێگا بەوە بدین کە مەحاڵی رووت و گشتی بەسەرمان داسەپێنن .

پرسیار / ئەی ناخۆشی چیه ؟

بادیۆ/ دەتوانین پێناسەیەکی سەرەتایی بۆ ناخۆشی بکەین ، وەك نارازیبونێکی بەهێز لە حاڵەتێك یان دۆخێکدا ، و بۆ بابوونەیەکی فراوانی مەحاڵ ، دەتوانین بڵێین ناخۆشی جۆرێکە لە دۆڕان یان فەشەل یا کەوتنی بەختەوەرەوی .
لێرەدا یاسای وەفاداری دەهێنمە ناو ئەو هاوسەنگییە ، کە هەمیشە پەیوەستە بە دیدار یان ناسین ، واتا بەختەوەری وەکو بەردەوامیدان لە گەڕان بەدوای وەفاداری ، وەفاداری تاکە مەرجی ئەخلاقیە ، هەرچەندە ئەم مەرجە بۆ هەموو مەترسیەکان گرەنتی نیە . دەبێ دان بە بوونی کارەساتەکانی بەختەوەری دابنێین ئەمانەش چەند جۆرێکن : هەندێکیان لە بێزاربوونەوە دێت ، یان لە بەجێ هێڵان ، ئەوانی دی لە بێ وەفایی و خیانەتکردن .
خراپەکاری لە فەلسەفەدا، ئەوەیە کاتێك خود بەپرسە لە تێکدانی بەختەوەری، کە ناوی دەنێم رووخان ئەزموونێکی تاڵە ، هەر وەکو ئەزموونی بەختەوەری پارێخوازی توند ، کە زۆر حەزیان لە تێکچوونی بەختەوەرییە ، چونکە وەکو بەڵگەیە بۆ قەناعەتکردن بە بانگەوازەکانیان بەکاری دەهێنن .

پرسیار/ بەڵام پێت وایە کارەسات و رووخان باشترە لەوەی کە تۆ بونت نەبێ ؟

بادیۆ / بە تأکید باشترە ریسك و کارەسات بکەین واتا ریسکی بەختەوەری واقیعی لەوەی ڕێگری بکەین ، من ناوی لێ دەنیم (نەبوون) ، هەموو ئەو ڕیکارییە پارێزخوانەی مرۆق ، بۆ مانەوەیەکی ئاژەڵی دەگەڕێتەوە ، ئەویش تەنیا بۆ ڕازیکردن و مانەوە لە پێگەی کۆمەڵایەتیە . ” نەبوون” ڕێگریکردنە لە زاتێکە ، لەوەی تاقیکردنەوە لەو شتانەی کە لە توانایدایە بکات.

پرسیار / ئایە پەیوەندی خۆشەویستی و هاوڕێیەتی لە مەملەکەتی ڕازیکردنی زەرورەتە راستەوخۆییەکان مایە پووچە یان تێکچووە ؟

بادیۆ/ ئەمرۆ چیهان مۆدێلیك یان فۆرمێكی بنەڕەتی هەیە ، لە ئالوگۆركردن لەگەڵ ئەوەی تردا ، لە سەر بنەمای پرادیگمای بازرگانیکردن ، روون هەموو پەیوەندیەکانمان لەگەڵ ئەوەی دیکە ، بۆ ڕەهەندێکی بەرژەوەندی دوولایەنە دەگەڕێتەوە ، بۆیە ئەمرۆ جیابوونە مەترسیەکی گەوەرەترە لە رابردوو ، زۆر بە خێرایی هەستێکی نا پێگەیشتوو و بێ سوودە .
بەکاربەر، کەسێکی بابەتی هەژموندارە ، ئەوەی کە چیهان بەڕێوە دەبات، سەردارەکانمان بە دڵەڕاوکێ وە بەدواداچوون بۆ ئاستی کڕینی کاڵاکان لەلایەن خەڵکەوە دەکەن ، گریمان لەناکاوە کەس هیچ شتێك نەکڕن، ئەوا هەموو سیستەمەکە دەرووخێ، بۆیە ئێمە دەست بەستراوین بە زەروورەتی کڕینی کاڵاکان هەر لە ڕۆژی دەرچوونیان، لە تازەبوونیان ، سوودی بنەڕەتیان یان ناشیرینێکی تاوانکاری .
بۆیە بە دووری نازانم ئەم نەخۆشیە یان ئەم پەتایە گەیشتبێتە جۆری پەیوەندییەکانی نێوان مرۆڤەکان ، ئەو پەیوەندییانە کە بەهایەکی فەرمی بە پێشبڕکێ دەدەن.

پرسیار / ئایە ئێوە ستایشی وەفاداری دەکەن؟

بادیۆ/ بە جۆرێك بەڵێ ، چونکە سووربوون لەسەر تازەگەری یان نوێکاری بازاڕ زۆر جار دەمامکدراوە لە ژێر پەردەی مۆدە ، دیاردەیەکە لە بەختەوەری دەدات. وەفاداری بە هەموو شێوەکانی لە ئێستا بەدواوە بەهایەکی هەڕەشەلێکراوە مافی ئەوەمان نیە تا کۆتایی یان هەتا هەتایی بەرامبەر بەکاڵاکان وەفادار بین ، بۆ نموونە ئوتۆمبیلە کۆنەکەمان دەبێ دانەیەکی نوێتر بکڕین ، ئەگەر نا سیستەمە ئابووریی لە ژێر مەترسی دادەبێت، ئەم مەرجە دەچێتە ناو چیهانی کۆ و تاك و زۆر جاریش لێکدابران بەرهەمدێنێ .
بەرامبەر ئەم لۆژیکە دەبێ ئەم ووتەی باوکم بە میرات بهێنینەوە ” دەتوانین لەسەر ویست و ئەو شتەی کە دەخوازین بەردەوام بین، ئەو شتەی کە دەتویست کە دەزانی و لە تواناتدایە ، تۆ دەتوانی ، بۆیە دەبێ بیکەی.

-________________

ئەم چاوپێکەوتنەی ئالان بادیۆ لە لایەن ” سیڤرین میلیە” لە لە ڕۆژنامەی لومۆند بە زمانی فرەنسی بڵاوکراوەتەوە 14/8/2015

ئستاتیکای وشە لەشیعری نەوەی دوێنێو نەوەی ئەمڕۆدا ... سەدیق سەعید ڕواندزی

مالارمێی شاعیری فەڕەنسی وجیهانی دەڵێت: (شیعرتەنهازمانە)ئەم بۆچوونەلەلایەن زۆرلەنووسەرانو ئەدیبانی دنیا،جەختی لێکراوەتەوە.ئەوەش وەك ئاماژەیەك کەزمان توخمێکی سەرەکی دەقی ئەدەبی بەگشتیودەقی شیعریشەبەتایبەتی. بەومانایەی ئەگەرلە ژانرەکانی دیکەی ئەدەبدا وەك چیرۆكوڕۆمان،جگەلەزمان توخمەکانی دیکەش لەشێوەی کاتوڕووداووکارەکتەر،بینای هونەری دەق پێکبهێنن، ئەوالەشیعردا بینای هونەری دەق تەنها زمانە وزمان لەدەقی شیعریدا لەیەك کاتدا ئستاتیکای دەربرینو شیعریەتوچڕژو وێنەی هونەری بەرجەستە دەکات. لەکاتێکدا لەچیرۆكو ڕۆماندا، زمان پترڕۆڵی گێڕانەوە ووەسف وگوزارشت لەڕووداوەکان دەبینێت. زمان لە شیعردا،بەدەرلەوەی لەفۆرمێکی سادە، یا ئاڵۆزدایە، ناوەڕۆکێکی ساکار، یان بابەتێکی ئاڵۆزو تەمومژاوی هەیە، ئەوەی گرنگە ئەو زمانە چەند دەتوانێت شیعریەت، چڕژومانا، دروست بکات. زۆرجارلەپشت زمانێکی سادەوە، مانای قووڵوەدەربڕینی هونەریانەی جوان دەبینین. گەلێك جاریش لەپەنای زمانێکی ئاڵۆزوتێکچڕژاوەوە مانا وندەبێت.

لەبەشێکی زۆری ئەزموونی شاعیرانی ئێمە وەك(شێرکۆ بێکەس_پەشێو_هێمن موکریانی_ ڕەفیق سابیر)و چەندان شاعیری تریش، زمان لەبەشێك لەدەقەکان لەفۆرمێکی سادەدایە، بەڵام لە ناوەڕۆکدا هەڵگری مانایەکی قووڵ، چڕژوئستاتیکایەکی هونەریانەی هێندەبەرزە، کەخوێنەر سەرسام دەبێت لەوەی چۆن لەپشت ئەو زمانە سادەوە، ئەوهەمووما نابابەتیوفەلسەفییانەدەبینین.

چڕکردنەوەی زمان وبیناکردنی وێنەی هونەریانەی شیعری جوان، دەشێ لەڕێگەی زمانێکی سادە لەفۆرمیشدا، بەرجەستە بکرێت. ئەوە تواناکانی شاعیرە کەچۆن و بەچ شێوەیەك زمان دەکاتە پانتاییەك بۆدروستکردنی شیعریەت وچڕژلەدەقدا. بێگومان ئەمە بەومانایە نییە کەزمانی شیعر هێندە سادەبکرێتەوە تائاستی زمانێکی نائەدەبی.

بەڵکوبەومانایەی چۆن لەڕێی چەمك ودەستەواژە زمانییەسادەکان، جوانترین وێنەی شیعری دروست دەکەین. هاوشێوەی ئەوقوڕەی کەلەکاتی پرۆسەی قوڵبووندا، جگەلەکەرەستەیەکی سادە ونائستاتیکی، سەرنجێکی ئەوتۆی ئێمەڕاناکێشێت. بەڵام لەهەمان ئەوقوڕەشێداراوەدەتوانرێت جوانترین گۆزەونەخشەی هونەری پێ دروست بکرێت.

لەوڕوانگەیەشەوە دەشێ شیعریەت وئستاتیکای وشە لەڕێگەی زمانێکی ساکارلەفۆڕم وسادەلەناوەڕۆك، بێتە بوون. بەڵام بێگومان زمان فابریکای دروستکردنی وشەیەوهیچ شاعیرێك ناتوانێت بەبێ بەردەوامی وقوڵبوونەوەو لەزمان وباکگراوەندی زمانی درێژە بە ئەزموونی شیعری خۆی بدات. چونکەلەوکاتەدا جگەلە کاوێژکردنەوەی چەند وشەیەك ناتوانێ بە وشەو دەستەواژەی شیعری تازە بگات. شێرکۆ بێکەس بۆیە توانی بۆماوەی چڵ ساڵ زیاتریش پێشەنگی ئەزموونی شیعری کوردی لەهەموو قۆناغەکانەوەبگرێت، چونکە ئەوهەرتەنهاشاعیرنەبوو، بەڵکو فەرهەنگێکی زمانەوانیش بوو. لەشیعرەکانی ئەودا، هەرچی وشە ودەستەواژەی زمانی هەیە، بەرچاو دەکەون.شاعیرکاتێ لەزماندا دەتوانێ نوێبوونەوە بکات، ئەوالە شیعریشدا دەتوانێ هەمان نوێبوونە بکات. بێگومان بۆئەزموونی شیعری شاعیرانی تریش.

لەوڕوانگەیەوە کاتێ بەراوردی وشەی(شیعری) لەدەقی ئێستای شیعری نەوەی نوێ وشیعری هەفتاکانی سەدەی ڕابردووی ئەزموونی شیعری کوردی دەکەین، دەبینین لەزۆرلایەنی هونەری وئیستاتیکی، شیعری ئەوقۆناغە لە شیعری شاعیرەگەنجەکانی ئێستامان جوانترە. وشەکان لەودەقە شیعریانەدا، ئستاتیکی تر، مانادارتر، شیعریەتردەکەونە بەرچاو کە سەرنجی خوێنەر ڕادەکێشن. گۆرانی شاعیر نیو سەدە زیاتر لەمەو بەر وشەی (ئاڵتونی داری) لەشیعردا بەرجەستە کردووە. ئەودەربڕینە زمانییە بۆئەوکات وئەزموونی شاعیرێك کەلەسەرەتای شیعر نووسیندا بووە، جۆرێك بووە لەداهێنان. چونکە وشەیەك دێتە نێوشیعرکەلە دەرەوەی زمانی باوی نووسینە. کەهەم ماناداره، هەمیش سەرنجی خوێنەر ڕادەکێشێت. کاتێ سەرنج لەئەزموونی شیعری شاعیرانی هەفتاکانیش دەدەین، هەمان ئەوئستاتیکایەی وشەی شیعری لە ئەزموونی شاعیران دەبینین. بێگومان لەلایەکەوە بە هۆی بزووتنەوەی ڕوانگەو ڕەوتی نوێکردنەوەی شیعری کوردی، لەلایەکی دیکەشەوە بە هۆی قۆناغی ئاشتی ودروستبوونی کەشێکی سیاسی ئازادو سەربەست، شاعیرانی ئەو قۆناغە توانییان ئەزموونێکی دیکەی جیاواز لەڕووی نووسینی شیعرەوە بێنەئاراوە. کەبەقۆناغی ڕوانگەدەناسرێت. لەوقۆناغەدا،چەندین وشەو دەربڕین و دەستەواژەی شیعری نوێ دەبینین، کەهەڵگری ماناو

چێژوشیعریەتن. کاتێکیش ئەم وشانە بەراوردەکەین لەگەڵ بەشێك لەووشانەی لەشیعری نەوەی ئێستادا هەن، دەبینین شیعری هەفتاکان لەشیعری نەوەی ئێستا ئستاتیکیترە.

زمان لەبەشێکی زۆری شیعری ئەونەوەیە، هیچ هونەرکاریی و جوانکارییەکی تێدانییە، کەببێتە جێگەی سەرنجی خوێنەر. لەهەندی کاتدا، هێندە لاوازو سادەو نائستاتیکی دەبێتەوە، وەك زمانی باوی جەماوەری لێدێت. ئەمە بەبڕوای من وەك خوێنەرێك بەشێکی زۆری پەیوەندی بەنەبوونی ماناو ناوەڕۆك و پەیامی ئەو شیعرانەوە هەیە، کەهەندێکیان دەرەدڵ و هەندێکیشیان ورێنەی شیعرین، نەك شیعر بەماناڕاستەقینەکەی. لەکاتێکدالەشیعری هەفتاکان و بەتایبەتیش دوای هەرەس هەم شیعر بەگشتی و هەمیش وشەی شیعری بەتایبەتی، ئەرك وڕۆڵێکی هەیەلەدەقدا. جاسیاسی، یاخودکۆمەڵایەتی و پەروەردەیی.لەشیعری هەفتاکاندا، بەتایبەتیش قۆناغی دوای هەرەس،وشە لەشیعردا زۆرتر لەمەدلولێکی شیعری هەیە، شاعیرانی کورد لەو قۆناغەدا، کەدەچێتە خانەی شیعری سیاسی وسیمای بەرگری و هەستانەوە و یاخیبوون، بینای هونەری دەق پێکدەهێنن، گەرچی لە ئاستی زماندا زمانێکی واقیعی و سادە بەسەریاندا زاڵە، بەڵام زمانێکە هەڵگری چەندان وێنەی هونەری جوان، کەلەکاتی خوێنەوەیاندا، ئستاتیکایەك بەدەقەکە دەبەخشن. لەشیعری ئەوقۆناغەدا، بەرچەندان دەربڕین ومانای شیعری قووڵ دەکەوین.کاتێ بەراوردی ئاستی بەرجەستەکردنی وشە لەشیعری نەوەی هەفتاکان وشیعری نەوەی ئێستا دەکەین، دەگەینە ئەودەرەنجامەی لەبەشێکی زۆری پانتایی شیعری ئەو نەوەیە زمان ونە. ونبوونی زمان لێرەدا بەو مانایە نییە کەزمان لەشیعرەکاندا بوونی نییە، بەڵکو بەومانایەی زمانی دەربڕینی شیعریانە ونە.

کەزمانی دەقێکی شیعریش هەمان ئەوزمانە بوو کەکەسانی ئاسایی ڕۆژانەو لەکوچەو کۆڵانەکانی شارداقسەی پێدەکەن، ئیدی شیعریەت لەکوێدایە؟ ئەوکات چ جیاوازییەك هەیە لەنێوان شاعیرێك و نانەواچییەك و کاسبکارێك؟ بۆیە دەڵێن شیعر زمانە، بەو مانایەی زمان کانگاو سەرچاوەی دروستکردنی وێنەی شیعری و ئستاتیکای وشەو چێژو شیعریەتە. دەکرێ بۆ بەرچاوڕوونی زیاتر، بەراورد لەنێوان چەنددەقێکی شیعری نەوەی هەفتاکان ونەوەی ئێستاش بکەین. ئەوکات ڕوونتر جیاوازی ئستاتیکای وشە لەنێوان هەردوونەوەدا لەئەزموونی شیعری دەردەکەوێت. بۆنموونە: (فەرهادشاکەلی) لەشیعرێکدا کەلەشوباتی 1976 ولەدوای هەرەس نووسیویەتی دەڵێت:*_

لەشەوێکی تاریکەدا..جوانووی ئەوین هەڵمدەگرێ..
ڕووەو جێژوانی شین دەمبات..
ڕووەو کێلگەی ئەوین دەمبات..
دەڵێن کەرکووك پێناکەنێ..ساوای بچووك پێناکەنێ..
دەڵێن وڵات بۆ ڕووبارە.. هەتاو بریندارە..
کێ دەڵێ کوردستانی پەژارەو زام..بسکی هەتاو داناهێنێ..
لەدوای شەوی تاریك و ڕەش..ڕۆژی زێڕین هەڵدێتەوە..
بەهاری شین دێتەوە..ڕەوەتفەنگ بۆ هێلانەی گەرمی سەنگەردێتەوە.

ئەم شیعرەی شاعیرکەئێمەچەندکۆپڵەیەکمان لێ نووسیوەتەوە، یەکێکە لەشیعری قۆناغەکانی ساڵی هەفتاکانی سەدەی ڕابردوو.
ئەگەرلەئاستی ناوەڕۆکدا بڕوانینە ئەودەقەی شاکەلی،دەبینین ڕەنگدانەوەی قۆناغێکی سیاسی دیاریکراوە کەتیایدا خامۆشی هەموو شتێکی گرتۆتەوە. شاعیرلەنێوئەوهەمووشکست وهەرەس و نائومێدییەدا، موژدەی هەڵهاتنی خۆرێکی تازەو قۆناغێکی تازەدەدات. شاعیربەئاشکرا بەگژئەوواقیعە دادەچێتەوەوبڕوای وایە ڕەوەتفەنگ سەنگەرچۆڵ ناکات.پەیامی ئەوشیعرەپەیامێکی سیاسی،شۆڕشگێڕیی ونەتەوەییە. وێرای ئەوەی پەیامی هەڵسانەوەیەوئومێددەبەخشێتە مرۆڤەکان.

شیعرلەوکاتەدا،چەکێکی دیکەی دەستی پێشمەرگەبوو. شاعیران بەشیعرەکانییان، هانی تێخکردنەوەی بیروباوەڕی نەتەوەیی و بەرزکردنەوەی گیانی نەتەوەیی ونیشتمانی مرۆڤی کوردییان دەدا. هاوکات چەندین وشەی شیعریش لەدەقەکەیدا دەبینین،کە ئستاتیکایەکییان بەدەقەکەداوە.شاعیرلەنێونائومێدییەکی گەورەدا، موژدەی هاتنەوەی ڕەوە تفەنگ بۆسەنگەرەکان دەدات. کەدواتریش هاتنەوە. ئەم شیعرەی شاکەلی، کەلەبنەڕەتدا تێکستێکی درێژە، هەم لەڕووی ناوەڕۆك هەمیش لەڕووی فۆرمی شیعری،چێژومانابە خوێنەردەبەخشێ. سەرنج بدەن شاکەلی شاعیر،چل ودووساڵ لەمەو بەرچ دەستەواژەووشەیەکی شیعرییانەی ئستاتیکی لەشیعردا بەرجەستە کردووە وەك:_(جێژوانی شین_ کێڵگەی ئەوین_ بسکی هەتاو_ بەهاری شین_ ڕەوە تفەنگ_ ڕۆژی زێڕین_پاپێڕە وێنجەی پەرچەم_ پەلکە زێڕینەی ئەوین) وچەندان وشەی شیعری دیکەش کەبەسەریەکەوەلەڕووی فۆرمەوەئستاتیکایەکییان بەدەقەکەداوە. کەلەکاتی خوێنەوەیدا، خوێنەرهەست بەجۆرێك لەچێژی شیعری دەکات. کاتێ بەراوردی ئەودەقەش بەنموونەبەدەقێکی شیعری ئەوەی ئێستا دەکەین، یان شاعیرە گەنجەکانی ئێستا دەکەین، ئەوکات دەگەینە ئەوبڕوایەی کەشیعری دوێنێ لەڕووی وشەسازییەوە لەبەشێکی هەرەزۆری دەقەکانی ئەوەی

ئێستائستاتیکی ترە.ئێمەلەبەرامبەرئەوچەندوێنە شیعرییەدا، نموونەیەك لەشیعرێکی (ڕەنج سەنگاوی) دێنینەوە. سەنگاوی لەناو شیعرەکەیدا دەڵێت:_**

کاتێ لەبەغدا بەدەستوورێکی عەرەبی..
عەگالێکی عەرەبییان لەسەر کردی..
بەبێ بێدوره وڵات بەڕێیان کردی..
ئەوڕۆژە شینم بۆکردی..

خوێنەرکەئەوبەناوشیعرەدەخوێنێتەوە، نازانێ ئەمەشیعرەیان فەرمانگەی ئاو وئاوەڕۆ(لەگەڵ ئەوپەڕی ڕێزم بۆکارمەندەکانی ئەو بوارەکەدەزانم چەندماندوون). چ جوانی و ڕەهەندێکی واتایی لەو شیعرەداهەیە؟ ئەودەستەواژەودەربڕینانەی لەدووتوێی ئەوچەند پەڕەگرافەدایە،چ پەیوەندییان بەدنیای جوان وڕۆمانسیانەی شیعرەوە هەیە؟ ئەم دەربڕینانە جگە لەچەند چەمکێکی سیاسی و ئایدیۆلۆژی، هیچ بەهاوجوانکارییەکی هونەریانەیان نییە. ئستاتیکای ئەو وشانە، نەلەڕووی فۆڕم، نەلەڕووی گوتارومانا، نەلەڕووی ناوەڕۆك، بەهای ئەوەیان نییە سەرنجی خوێنەرڕابکێشن. ئەکرێ شاعیروەك مرۆڤ هەڵوێستی سیاسی هەبێت، بەڵام شاعیران موڵکی نەتەوەن. پەیامی شاعیرپەیامێکی مرۆییە، نەك سیاسی وئایدیۆلۆژی و شۆڤێنی.

عەگالی عەرەبی،هەرچییەکوهەرچۆنێك بێت ئاماژەیە بۆکلتووری نەتەوەیەکی جیاوازلەئێمە. ئەگەرئەوانە هێندە پەرێشی کوردایەتین، بۆبەشداری پەرلەمانی عێراق دەکەن و بۆیەکپارچەیی خاکی عێراق سوێند بەقورئانی پیرۆز دەخۆن؟ئەمە بابەتێکی دیکەیە. بەڵام گەر سەرنج لەوێنە شیعرییەکان بدەین کەوابزانم سەنگاویش لەشیعرەکەیدا مەبەستی شاری کەرکوکە، دەگەینە ئەوبڕوایەی کەشاعیرێك چل و دووساڵ لەمەوبەر،چەندلەشاعیرێکی نەوەی ئێستای شیعری کوردی داهێنەرتربووە. چ دنیابینییەکی شیعری ودەستەواژەی شیعری، لەدەقەکانیدا بەرجەستە کردووە. بێگومان ئەگەربڕوانینە ئەزموونی شاعیرانی دیکەش،ڕەنگە هەمان،جیاکاری ببینین.

(کۆڕۆمبس کیشوەرێکی دیکەدەدۆزێتەوە) ناونیشانی نامیلکە شیعرییەکی شاعیری کێچکردوو(ئەبوبەکرخۆشناو)ە. شاعیرلەتەمەنی بیست ساڵی ولەژێرستەم وقامچی ڕژێمی شۆڤێنی بەعس، ئەوشیعرانەی چاپکردووەو وەك مانفێستێکی یاخیبوون لەدژی ئەودەسەڵاتە، شیعری نووسیوە. شیعرەکان سیمای بەرگری وهەستانەوەو،هاتنەوەبەگژ شکستییان پێوەدیارە. لەهەمووشی گرنگتر ئەوەی جێگەی هەڵوەستەکردنی من بوو

وەك خوێنەرێك، بەرگی نامیلكەكەبوو. شاعیرلەبەرگی پێشەوەی كۆمەڵە شیعرییەكەیدا، وێنەیەكی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستی گۆی زەوی كێشاوەوبەتۆخی بەشێكی لەوێنەكە نیشانە كردووە،كەنەخشەی كوردستانی گەورەیە.من كەئەم نەخشەسازییەم بینی،سەرسام بووم كەچۆن شاعیرێك لەسەردەمی ژێردەستەیی و ستەمی سیاسی و نەتەوەیی، لەسەردەمی پەت و سێدارەو قامچیدا، لەسەردەمی بەعس وجەلادەكانیدا، لەسەردەمی خامۆشی دوای هەرەس، ئەو دنیابینییە شیعریەی هەبووە. ئەوهەموو بوێریەی هەبووە،سەركێشی بەژیانی خۆی بكات. ئەمە وێرای ئەوەی شیعرەكانی هەموویان گوزارشتن لەخەبات و قوربانیدان وبەرزكردنەوەی گیانی نەتەوەیی ونیشتمانی. خۆشناو لەشیعرێكی كورتی چەنددێڕیدا، لەو كۆمەڵە شیعرەدا دەڵێت:_***

ئێرە ژوورێكی تاریكە…
دەگەڕێم بۆ پەنجەرەیەك…
تاكوتیایدا بخۆمەوە پشووی درێژی هەناسەیەك..
ئێرە ژوورێكی تاریكە..

شاعیرئەوشیعرەی مانگێك دوای تێكچوونی شۆڕشی ئەیلول و ڕێكەوتننامەی یانزەی ئازارنووسیوە. ئەوشیعرە،لەچەندوشەیەكی سادەپێكهاتووە. ئاستی واتایی وشەكان، لەڕووی ئاماژەی زمانیدا، بۆ هەمووان □ونن. بەڵام لەپشت ئستاتیكای ئەو وشانەوە،شاعیر مانایەكی قووڵی بەرجەستەكردووە. پەیامی ئەوچەندوشەیە، پەیامێكی سیاسی ومرۆییە، كەئامانج لێی ئازادی و سەربەستی تاكەكانە. لەژێرسایەی دەسەڵاتێكی شۆفێنیدا. ئێرەژوورێكی تاریكە، ئاماژەیە بۆ ئەو ژینگەو جوگرافیایەی كەشاعیرلەوكاتەدا، واتەساڵی 1976تیایدا ژیاوە. ئەوژوورە تاریكە، وڵاتێكی زیندان ئاسای داخراوبووە بەدەستی ڕژێمی بەعس و جەلادەكانییەوە.كەلەوكاتدا، بەتایبەتی دوای دەستپێكردنەوەی شۆڕش، سەدان كەسیان لەسێدارەدران.

شاعیربەدوای هەناسەیەك دەگەڕێت، بەڵام ئەوهەناسەیە،هەناسەی نێوسییەكانی ژیانی ئەونییە، كە ئەوكاتیش هەناسەدەدات. بەڵكوهەناسەیەكە كەلەدۆخێكی ئازادی وسەربەستیدا بدرێت. ژیانی مرۆڤەكان لەوكاتەدا، لەژیانی نێو ژوورێكی تاریك دەچوو. چونكەهەمووسووچێكی ژیان، بەعس تەنیبووی. خۆشناوی شاعیرلەدووتوێی ئەوچەند وشانەدا، وێنەیەكی شیعری چەندجوانی بەرجەستەكردووە. پەیامێك لەڕێگەی شیعرەكەیەوە بەگوێی هەمووان دەدات، كەژیانی بێ ئازادی و سەربەستی، لەژیانی بێ پەنجەرە دەچێت، كەهیچ هەناسەوكڵاوە ڕۆژنەیەكی تێدا نەبێت. لەبەرامبەر ئەو چەنددێڕە

شیعرەی شیعری هەفتاکاندا، نموونە لەشیعری شاعیرێکی نەوەی ئێستای شیعری کوردی دێنینەوەکەئەویش(بەشدارسامی)یە. شاعیرلەوشیعرەیدا، لەکۆپڵەیەکدا دەڵێت:_****

خەریکم بۆ چێشتخانەیەك دەچم.
داوای پێنج جۆرخواردن دەکەم..
دواتریش دەچمە چایخانەیەك..
داوای شەش چا دەکەم..

ئەگەرلەئاستی فۆرمی شیعریدابڕوانینە ئەوچەنددێڕانە، ئەوا بێگومان بەرهیچ ئستاتیکاوشیعریەتێك ناکەوین. وشەکان وشەی نامۆزیکی وناشیعرین. ئەو وشانەن کەڕەنگەهەمووومان بەشێوەیەکی هەمیشەیی وڕۆژانە، بەکاریان بێنین. چونکەڕۆژانەملیۆنان کەس لەماڵەوەو لەچێشتخانەوچایخانەکاندا، نان دەخۆن ودواتریش چایەك نەك شەش چا دەخۆنەوە. وشە لەوچەند دێڕانەدا هیچ جوانکاریەکییان نییە تاکو ببنە جێگەی سەرنجی خوێنەر.ئەمە لەلایەك،لەلایەکی دیکەوە ئەگەر لەئاستی ناوەڕۆکدا بڕوانینە ئەم چەندوێنانە، دەبینین شاعیر بانگەشەی زۆرخۆری دەکات. باس لەوەدەکات گەدەمان لە بڕی هزرمان تێربکەین. ئەگەر خواردن و خواردنەوە وەك پێداویستییەکی ژیانی ڕۆژانەی مرۆڤەکان ببینین، بێگومان کەس بێ خواردن ناژیت. ئەمە گرفت نییە، بەڵام ئایادروستە کەچووینە چێشتخانەیەك، داوای شەش جۆری خواردبکەین؟ ئاخۆخواردنی زۆرچەندحەزووئارەزوو بێت،هەزارئەوەندەش مەترسی نییە بۆسەر ژیان وتەندروستیمان؟ کێشەی ئێمەلەوەدایە. لەنێوان چێشتخانەیەك و چێشتخانەیەکی تردا، یەکێکی دیکەیان هەیە. بەڵام هەمووشارێك کتێبخانەیەکی هەیە. ئەگەر کۆمەلگایەك لە خەمی ئەوەدا بێت گەدەی تێر بکات، ناپرژێتە سەرەوەی هزری تێربکات. شاعیردەبێ بەشیعرەکانی بەگژئەودیاردە نادروست وناپەروەردەییانە دابچێتەوە کەبەشێکن لەنەخۆشی کۆمەڵایەتی کۆمەلگە. دەبێ لەڕێی پەیامی شیعرەکانیەوە، مرۆڤ هوشیار بکاتەوەو فێری ئەتەکێتی خواردن و ژیانیان بکات.

نەك کە چوونە چێشتخانەیەك، لەبڕی خواردنێك داوای شەش جۆربکەن. خوێنەر کاتێ ئەو دەربڕینانە لەشیعری نەوەی ئێستا دەبینێت و بیری فڕێدانی پەچەی شەرمی شیعری بێکەسیش دەکات،کەهەفتا ساڵ زیاترلەمەوبەرباسی نەمانی جیاوازی نێرو مێ دەکات، ئەوکات باشتر لەماهیەتی شیعری ئەو نەوەیە دەکات.باشتر درك بەئاستی نووسینی شیعری ئێستاودوێنێ دەکات. هەڵبەتە، ئەگەربەشیعری قۆناغی هەفتاکان دابچینەوە، وەك قۆناغێکی شیعری کەشیعرەکان جۆرێك لە زمانی

ئایدیۆلۆژیاو ڕیالیزمیانەشیان هەبووە، بەڵام وێنەی شیعری جوانیش دەبینین.واتە شاعیرانی ئەوقۆناغە بەگشتی هەر تەنها فۆڕمی شیعرو ئستاتیکای وشەیان بایەخ پێنەداوە، بەڵکو لەئاستی گوتارو ناوەڕۆکیشدا، هەڵگری گومان و پرسیارو لێکدانەوەی دیاردەکانی ژیان بوونە.

لەپەراوێزیشەوە ڕەخنەیان کردووە. هاوکات هانی مرۆڤی کوردییان داوە، هەمیشە بە گشت ژیانی باوو دابچێتەوە یاخی ببێت لە ئاست ئەو کۆت و بەندانەی ئازادییەکانی مرۆڤ سنووردار دەکەن. بە پێچەوانەی بەشێکی زۆری شیعری نەوەی ئێستا کەنەناوەڕۆك، نە زمانی شیعریشیان لەو ئاستەدا نییە سەرنجی خوێنەر ڕابکێشن. بگرە هەندێ جارزمانەکەیان هێندە سادەو ناشیعری دەبێتەوە، کەخوێنەر لەخۆی بپرسێت کەئەمە شیعرە، یاخود وڕێنەی کەسێکی نەخۆش کە لەتایەکی بەرزدایە.هەتا بەشێکی زۆری شیعری ئەوەنەوەیەش بەراورد بکەین بەشیعری هەفتاکان، باشتر ماهیەتی پووچگەرایی شیعری بۆ ناوەڕۆك و ئەرزشمان لای ئەونەوەیە بۆدەردەکەوێت. لەشیعری هەفتاکاندا(جەلالی میرزا کەریم) ناوێکی دیاروبەرچاوە.شیعرەکانی هەڵگری پەیامێکی مرۆیی و شۆڕشگێرین کەهەمیشە خەون بە ژیانێکی شایستەتر دەبینێت. ئەم شاعیرە داهێنەرە لەشیعرێکیدا کە لە ساڵی 1971 بڵاویکردۆتەوە دەڵێت:_*****

دێدارەکەم…دوای خوێندنەوەی ئامۆژگاریی..
سێبەری تەرمی مردووان بە خوێن بشۆن..
سەرهەڵگرن بڕۆن بڕۆن..
ڕێکخەری شار وتی بۆ کوێ سەرهەلگرم..
قورگی کام نەهەنگی تاری دەریای شەوگار.. بە سەوڵی پرچم هەڵدرم..
سەرهەڵگرن بڕۆن.. جارێکی تر سەنگەر بە خوێن بەگڵ بشۆن..

چل و هەفت ساڵ لەمەوبەر، جەلالی شاعیرچەندین وشەی جوانی لە شیعرەکەیدابەرجەستەکردووە، کەکاتێ خوێنەردەیخوێنێتەوە، سەرنجیان ڕادەکێشێت.(سێبەری تەرم)(قوڕگی نەهەنگ) (سەوڵی پرچ)(سەنگەری گڵ). ئەم وشانەبەسەریەکەوە، لەپاڵ مانایەکی شیعری، ئستاتیکایەکیشیان بەدەقەکە داوە. بێگومان ئەگەرلەئاستی هێزووتوانا بڕوانینە پرچی مرۆڤ، ئەوا هەرگیز ناتوانێت ببێتە سەوڵ. بەڵام داهێنان و جیاوازی ئەم شاعیرە لەوە دایە کەپرچ دەکاتە سەوڵ.

بەڵام وەزیفەی شیعرلێرەدا کۆتایی نایەت، بەڵکودەست پێدەکات. ئەم قژەهەرتەنها بۆماتریالێکی مردوو نابێتە سەوڵ. بەڵکوکاروئامانجی

خۆی هەیە. ئەویش دەبێ قورگی نەهەنگی دەریای شەوی تاری پێ ببڕێت تاکوئاسۆ دەربکەوێت. دەبێ سەنگەر بەخوێن بەگۆبشێن، بۆ ئەوەی بگەینە خۆری ئازادی. بێگومان من دەزانم لەنێوان ئەرك و ڕۆڵی شیعرلەهەفتاکان وئێستادا، جیاوازییەکی چەندگەورەی مێژوویی و بابەتی و کۆمەڵایەتی هەیە.

بێیەمەبەستی ئێمەئەوەنییە شاعیرێکی ئێستا، وەك هەفتاکان بنووسێت.چونکە دەزانین ناوەڕۆك وپەیامی شیعرجیایەلەئێستادا بەڵام شیعربەگشتی هەڵگری پەیامێکی ئینسانییە.ئەوڕەهەندەئیسنانییە پەیوەست نییەبەقۆناغێکی دیاریکراو. دەشێ لەهەمووکاتێکدا ڕەنگبداتەوە.چەند ژیان ئاڵۆزبێت، چەندمرۆڤ لەنێوخەمەکانی بوون وڕۆژگاردا نغرۆببێت، ئەوڕەهەندە ئینسانییە قووڵتردەبێتەوە. لەبەشێکی زۆری شیعری نەوەی ئێستادا، ئەو ڕەهەندە ونە.شیعربێتەقسەی ڕێزکراوی بێ مانا و بێ فۆڕم و ناوەڕۆك. بێتەنووسینەوەی دیاردەکانی ڕۆژ.ئەزموونەتایبەتی و کەسییە بێ ماناکانی خۆیان کەهیچ پەیوەندییەکیان بەخوێنەری شیعرەوەنییە.ئێمە لێرەداوەك خوێنەرێك لەبەرامبەرئەوشیعرەی(جەلالی میرزا کەریم)دا، نموونەلەشیعری شاعیرێکی نەوەی ئێستادێنینەوە.(غەمگین بۆڵی) لەشیعرێکدا دەڵێت:_******

بمخەنە قۆدییەك..
سەرم لەسەر دابخەن..
تاسەردەمێکی تر..
لەپەراوێزی ونبووندا بمشارنەوە..

شاعیر لەبڕی ئەوەی بە گژ ئەو اقیعەدا دابێتەوە کە تیایدا لەنامۆبوون و بەریەککەوتندایە، بەپێچەوانەوە خۆی لەقۆدییەکدا دەشارێتەوە. واتە بەکورتییەکەی هەڵدێت. بێخۆی دەژیت و ئیدی باکی بەوەنییەلە دەوروبەری چی دەگوزەرێ، چی ڕوودەدات. ئەوەگرنگە خۆی لەو سەردەمەدا هەڵبێت و لەپەراوێزێکدا بیشارنەوە. بێگومان مرۆڤیش کەخۆی شاردەوە ئیدی هیچ ڕۆڵێکی لەئاست گۆڕانکارییەکان نابێت. ناتوانێت ئەو واقیعەی تیایدادەژیت،بەواقیعێکی گونجاوتربگۆڕێت.شاعیران نابێ بچنەوە نێوخۆیان. دەبێ یاخی ببن.

دەبێ هەوڵی جوانترکردنی ژیان بدەن. دەبێ مرۆڤەکان فێربکەن بە گژواقیعی دۆگمادابچنەوە. دەبێ لەڕێی شیعرەوەئەوهەستەیان لا دروست بکەن کەژیان هەرکاتێ وەستا بێگەن وزەڵکاوەدەبێت. شاعیر دەبێ لەڕێی پەیامەشیعرییەکەیەوە ئەوهەستە لای هەمووومان دروست بکات کەژیان

خۆشاردنەوەنییە.بەڵکونوێبوونەوەوگۆڕانکارییە. خوێنەر کاتێ ئەوبەناوشیعرەی بۆی دەبینێت وبەراوردی دەکات لەگەڵ شیعرەکەی جەلالی میرزاکەریم، دەگاتە ئەوڕاستییە کەشاعیرێك چل و هەفت ساڵ لەمەوبەرکەنیوئەوەندەی ئێستاش ژیان ناشرین وبێ مانا نەبووە، چۆن لەشاعیرێکی نەوەی ئێستا زیاترونوێگەریانەتربیری کردۆتەوە.چۆن ڕوانیویەتییە ژیان چۆن هانی مرۆڤەکان دەدات یاخی ببن وبڕۆن. بەڵام شاعیرێکی ئێستا،ئێستایەك کەبەهەمووپێوەرێك ژیانێکی ئاڵۆز، بێ مانا، بێ جوانی و بێ ناوەڕۆك، بێ پیرۆزی وبێ بەها مرۆییەکانە، خۆی دەشارێتەوەلەپەراوێزێکی ونبوودا. ئەمەش دەلالەتە لەوەی کەشیعرئەو ڕۆڵەومانای جارانی نەماوە.

لەکاتێکدا سەردەمانێك پێشمەرگە هەبوو خۆزگەی دەخواست شەهید ببێت، تەنها بۆ ئەوەی شێرکۆ بێکەش شیعرێکی بۆ بنووسێت. کەچی نەوەی ئێستا باسی قۆدی وخۆشاردنەوەدەکات. کەنەچەمکی شیعرین، نەئستاتیکی و ڕەهەندێکی وشەسازیشیان هەیە کەسەرنجی خوێنەرڕابکێشن. شیعر هەرتەنها ناوەڕۆك نییە، بەڵکولەیەك کاتدا فۆڕم وناوەڕۆکە. بۆیە ئاستی چێژبینینی دەقێك لەشیعردا پەیوەستەبەوشەی شیعری وئەو وێنەهونەریەشی لەڕێی زمانەوە بەرجەستەدەکرێت. ئەگەر ئستاتیکای وشەلەشیعردا لەئاستێك نەبێت کەسەرنجی خوێنەرڕابکێشێ ئیدی جیاوازی لەنێوان شیعرو قسە چییە. کەشیعر ماناو چێژو جوانی جارانی نەماوە لەبەرئەوە نییە سەردەمی شیعروخوێنەری شیعر نەماوە.بەڵکولەسۆنگەی ئەوەیەکەزۆرجارشیعر دەبێتەقسە ڕیزکردنێکی ئاسایی بێ ناوەڕۆك، کەناتوانێت بەقەدگێڕانەوەی چیرۆکێکی میللی بەر ئاگردان سەرنجی خوێنەر ڕابکێشێ..

پەراوێزەکان:_

*ڕەوە تفەنگ هێلانەی سەنگەر چۆڵ ناکات/ شیعر/ فەرهاد شاکەلی/ ئەدەب و هونەری کوردستانی نوێ ژمارە_1015)ڕۆژی پێنچشەممە 2017-11-16.
**شیعری ڕەنج سەنگاوی/ ڕۆژنامەی(هەولێر) ژمارە(2732)لە 2017_11_21.
*** کۆلێمبس کیشوەرێکی دیکەدەدۆزێتەوە/شیعر/ئەبوبەکر خۆشناو/1976_هەولێر.
**** شیعری بەشدارسامی(ڕەخنەی چاودێر)ژمارە(576)لە 2017_11_20.
***** شیعری (جەلالی میرزاکەریم) ڕوانینەکانی چاوی شەقام.

کەبەسوپاسەوە سەباح ڕەنجدەری شاعیر، جارێکی دیکەو لەچاپێکی نوێدا ئەو کۆمەڵە شیعرەی چاپکردۆتەوە.
****** شیعری غەمگین بۆڵی لەڕووتبوونەوەی وشەکان..

*ئەم ڕێکۆڵینەوەیە لە ئەدەب و هونەری کوردستانی نوێ ژمارە(1068)ی ڕۆژی 20-12-2018 بڵاوکراوەتەوە…

فەرهەنگێک کوردی-فەڕەنسی-ئینگلیزی … نووسین و ئامادەکردنی: زانکۆ یاری

(وێژە، ڕێزمان، دەروونناسی، کۆمەڵناسی، فەلسەفە)

مرۆڤ، بۆ زمانێوە مرۆڤێ کە دەوروبەری هەست پێدەکات و پێکهاتەی هزریی دێتە بەرهەم. چونکوو زمان کۆرستەی ڕووناکبیری و داهێنانە. (د، شوانی 1393) زمان بەردی بناغەی هەر کولتوورێکە و یەکەم ئامرازی تێگەیشتن و بیرکردنەوەیە. زمانی کوردی، ئەمڕۆ بە بڕوای زانایان و ڕۆژهەڵاتناسان و بە گوێرەی جوگرافیای مێژووی کوردستان و بەهۆی تایبەتمەندییەکانی زمانناسییەوە، درێژەی [illegible] بەسەردا هاتووی بنەماڵەی زمانی ئارییایی و لە لقی زمانی مادییە (Medes). (د، ڕوخزادی 1389)
لێکۆڵینەوە لەسەر وشە زانستییەکان و کارکردن لەو بوارەدا، زمان دەوڵەمەند دەکات و توانای زمان بەرانبەری گۆڕان دەپارێزێت. لێرەدا ئامانجمان ئەوەیە کاتێک کە قوتابی و خوێنەرێک (بەتایبەت ئەوانەی کە زۆر تامەزرۆی زمانی زگماکیی خۆیانن) زاراوەیەکی پسپۆڕانە دەبینێت، لە هاوواتا کوردییەکەی تێبگات؛ هەروەها هەوڵدانێ بۆ گەیاندنی واتای زانستیی وشەکان. لێرەدا لە پێرستی خوارەوە، هەندێک وشەی زانستی لە بوارەکانی وێژە، ڕێزمان، دەروونناسی، کۆمەڵناسی و فەلسەفە دەخەینەڕوو، کە لە زمانی فەڕەنسی و ئینگلیزیدا هەڵبژێردراون و بەرانبەرە کوردییەکیان بۆ نووسراوە.

–بەشی یەکەم: وێژە

ئینگلیزی	فەڕەنسی	کوردی		ئینگلیزی	فەڕەنسی	کوردی	
Metircs	Métrique	کێشناسی	16	Accent	Accentuer	شێوەزار	1
Meta fiction	-	بان چیرۆک	17	Anecdote	-	کورتیلەچیرۆک	2
Normative	Normatif	بەهامەند	18	Approach	Approcher	بۆچوون، ڕێباز	3
Novelette	Nouvelle	کورتەڕۆمان	19	Burlesque	-	گاڵتەجاڕی	4
Oration	Discours solennel	لێدوان، ئاخاوتن	20	Chorus	Chœur	کۆڕی گۆرانیبێژان	5
Ornate Prose	-	پەخشانی ڕازاوە– دەستکرد	21	Denouement	Dénouement	ئاکام	6
Parable	Parabole	چیرۆکی ڕەوشتی	22	Exposition	-	ڕاڤە	7
Quatrain	-	چوارخشتەکی	23	Folktale	Conte, conte populaire	چیرۆکی نەتەوەیی	8
Rhyme	Strophe, vers	سەروا، پاشەل	24	Futurism	Futurisme	داهاتووخوازی	9
Sect	Secte	تاقم	25	Genre	-	جەشنی بەرهەمی ویژەیی	10
Style	modèle	شێواز	26	Heraldic	-	ئاماژەیی	11
Turning Point	lapointe tourner	خاڵی وەرچەرخان	27	Irony	Ironie	تەوس، توانج	12
Univocal	Univoque	تاکواتا	28	Illusion	-	ئاوات	13
Verbal Irony	Ironie Verbale	تەوسی وشەیی	29	Journalism	Journalisme	ڕۆژنامەگەری	14
Work	Travail, œvrer	بەرهەم	30	Love Poem	Poème d'amour	چامەی ئەڤینی	15

–بەشی دووهەم: ڕێزمان

ئینگلیزی	فەرەنسی	کوردی		ئینگلیزی	فەرەنسی	کوردی	
Relatives	Relatif	پەیوەندی	16	Accusative	Accusatif	بەرکاری ڕاستەخۆ	1
Reciprocal Pronoun	Réciproque Pronom	جێناوی دوولایەنە	17	Adjectival	Adjectif	ئاوەڵناوئاسا	2
Sentence	Phrase	ڕستە	18	Auxiliary Particle	Particule Auxiliaire	کرداری یاریدەر	3
Slash	Entaille	لارەهێڵ	19	Comparison	Comparaison	دۆخەکانی بەراوەرد	4
Subject	Sujet (à)	بکەر ـ کریار	20	Conjugation	Conjugaison	گەردانکردن (ـی کردار)	5
Subjunctive	Subjonctif/ive	ویچوون	21	Declination	Déclinaison	گەردانکردن (ـی ناو ـ جێناو ـ ئاوەڵناو)	6
Superlative	Superlatif	بەرزترین	22	Finite Clause		ڕستەی بەرەنوور	7
Syllable	Syllabe	بڕگە	23	Genitive	Génitif	دۆخی خستنەپاڵی	8
Thesaurus, Synonym, Synonymous	Synonyme	هاوواتا	24	Interjection	-	ئامرازی سەرسووڕمان	9
Syntax	Syntaxe	پێکهاتەی ڕستە ـ ڕستەنووسی	25	Mark	Marque	نیشانە	10
Tense	Tendu(e)	دەم	26	Nominative	Nominatif	بکەر	11
Tone	Ton	ئاواز	27	Object	Objet	بەرکار	12
Transitive	Transitif	تێپەڕ	28	Passive	Passif	ناکارا	13
Dot	Point	خاڵ (.)	29	Pronoun Possessive	Pronom Possessif	جێناوی خاوەنی	14
Class Word	Classe mot	جۆری وشە	30	Reflexive Pronoun	Réfléchi Pronom	جێناوی خۆیی	15

https://dengekan.info/wp-content/uploads/2019/01/wezha3.jpg

https://dengekan.info/wp-content/uploads/2019/01/wezha4.jpg

https://dengekan.info/wp-content/uploads/2019/01/wezha5.jpg

———

-نووسین و ئامادەکردنی: زانکۆ یاری

Email: zanko.yari@yahoo.co.uk

———

سەرچاوەکان:

1-بێکانی، سابیر بەکر، "فەرهەنگی سایکۆلۆژی"، ل: 2، بڵاوکردنەوەی نووسەر. سلێمانی 2004.
1-د. ڕوخزادی، عەلی، "ڕێزمانی کوردی سۆرانی"، ل: 2، بڵاوکردنەوەی کوردستان. سنە 1389.
3-د. شوانی، ڕەفیق، "کاریگەرییە کۆمەڵایەتییەکانی خوێندن بە زمانی دایک"، ل: 120، تیشک/35. هەولێر 1393.

Http://trovamy.altervista.org/ English: Wikitionary,-4
(available under the CC BY-SA 3.0 license)
5-Http://trovamy.altervista.org/ Française: Wikitionnaire, (et
(il est disponible sous license CC BY-SA 3.0

چەمکی ئازادی لە پانتایی بیری نەتەوەیی و دیدی جەمال نەبەزدا ... هەڵۆ بەرزنجەیی

{{ ئازادی ئەمڕۆمان هیچ نییە،جگە لە ئازادی تێکۆشان لە پێناوی ئازدی دا}} ج. پ. سارتەر

هەر لەگەڵ ماڵئاوایی زانا و بیرمەندی گەورە جەمال نەبەزدا، گوتەیەکی مامۆستا« ئازادی لە سەربەخۆیی بەنرخترە» بووە جێی باسێکی گەرمی میدیا و گەلێ لە دۆستان و نەیارانی مامۆستا. هەندێک لەمانە لێکدانەوەی نادروستیان بۆ ئەم گوتەیە کرد و بە مەبەستی سیاسی بەکاریان هێنا. گەلێکیش وەک بەرپەرچدانەوەیەک بەرامبەر بەم قسەیە کەوتنە خۆ. بەشێکی زۆریش لە خوێنەران لە مانا و دەلالەتی ئەم دروشمە و ناوەڕۆکەکەی حاڵی نەبوون، بەڵکیشیان بۆ چەواشەکاریی و دیماگۆگی پەنایان بردە بەر ئەم قسەیە.

ئەگەرچی مێژووی تێکۆشان و هەوڵی مرۆڤ بۆ بەدەستهێنانی ئازادی زۆر دوورودرێژە، گەلێ زانا و هزرڤانی گەورەی جیهانی وەک ئەبرەهام لینکۆلن و ژان ژاک رۆسۆ و ئەلبرێت شڤایسەر و… هتد قسەیان لەسەر ئازادی کردووە و بەرز نرخاندوویانە. لەوەش زیاتر هەر یەک لە ئێمە ئەم قسە بەناوبانگەی بیستووە: مرۆڤ بە ئازادی لەدایک بووە. هەڵبەت لەم دەرفەتە تەسکەدا جێی ئەوە نابێتەوە خۆمان بە قووڵایی مێژوودا شۆڕ بکەینەوە و بگەڕێینەوە بۆ سەرەتاکانی سەرهەڵدانی بەهای « ئازادی» لای مرۆڤ. بەڵام بۆ ئەوەی دەسپێکێکی نووسراو و دیاری بکەینە وەک سەرەتایەک تا بچینە نێو باسەکەوە، ئاماژە بە شۆڕشی فەڕەنسی بەر لە دوو سەدە لەمەوبەر دەدەین. بە دروشمەکانی” ئازادی، یەکسانی برایەتی” بەرپا بوو. ئەم شۆڕشە و گەلێ لە بزاڤ و

شۆڕشەکانی تریش لە مێژووی مرۆڤایەتی دا، لە پێناوی ئازادی دا بوون، یاخود دروشمی ئازادی کرێکار و گەوهەری داواکارییە سەرەکییەکانی بووە. ئازادی دوا وێستگەی حەسانەوە و ئاسوودەیی مرۆڤە. ئازادی ئەو هەوار و مەنزڵگایەیە، کە کۆتایی بە چەوسانەوەی مرۆڤ لە لایەن مرۆڤەوە دەهێنێت. ئەمە مانای بەرز و گەوهەری بەهاداری ئازادییە. ئازادی ئەو ژینگەیە و سەکۆیەیە، مرۆڤ بێ کۆت و زنجیر دەتوانێ، گوزارشت لە هەبوونی خۆیی و خەون و ئاواتەکانی بکات.

لە باشووری کوردستانیش لە ناوەڕاستی پەنجاکانی سەدەی رابووردوودا، بزاڤ و ڕەبازێکی نوێ سەری هەڵدا، کە بە دید و تێڕوانینێکی نوێوە بۆ پرسی نەتەوەیی کورد هاتە کایەوە و لە ڕوانگەیەکی گشتەوە، بایەخی دا بە «چەمکی ئازادی» لە چوارچێوەی مانیفێستێکی سیاسی فەلسەفی دا. ئەم چەمک و جیهانبینییە، سەرەتا لە چوارچێوەی قەوارەیەکی وەک کاژیک « کۆمەڵەی ئازادی و ژیانەوە و یەکێتی کورد» لە ١٤/٤/١٩٥٩ ،ئازادی دروشمی سەرەکییەتی و دواتر لە دامەزراندنی پارتی سۆسیالیستی کورد– پاسۆک دا لە ١١/٩/١٩٧٥ دا، بە دروشمی « کوردستانێکی ئازاد و گەلێکی یەکسان » خۆی بەرجەستە دەکات.

دروشم و ئامانجی ئازادی چ بە کاژیک چ بە پاسۆک شاکلیلەکە و شاڕێ و شائامانجی هەرە بەرز و ستراتیژی گرنگ و پیرۆزی، بیروباوەڕ و ڕەبازی خەبات و تێکۆشان بووە و لە ئایندەش دا هەروا دەمێنێتەوە، تاوەکو نەتەوەی کورد بە باڵاترین و پیرۆزترین مافی سروشتی خۆی لە ئازادی دا شاد دەبێت. هاوبیرانی نەتەوەیی بەدرێژایی خەباتی هزریی و سیاسیی و ڕۆشنبیریی، تێکۆشاون بە بەدەستهێنانی ئازادی و لە هیچ کات و سەردەمێک دا، دەستبەرداری ئەم پرنسیپ و دروشمە ناوەندییەی بیرکردنەوەی نەبوون و هەرگیزاو و هەرگیزیش نابن. دیارە لە ڕوانگەی هاوبیرانەوە، ئازادی بە یەکسانی، جگە لەوەی مەحاڵە بێتە دی، هاوکات ناتەواویشە و نابێتە هەکارێکی کاریگەر بە بەختەوەری مرۆڤ و ژینگەیەکی لەبار بۆ پێڕەوکردنی حەز و خواستەکانی مرۆڤ. کەواتە بیری نەتەوایەتی ، بەچاوێکی بەنرخ و هێژاوە لە چەمکی ” ئازادی و یەکسانی” ڕوانیوە و کردوویەتە پێڕەوو پرۆگرام و ئەگەندای ژیانی هزریی و سیاسی و ڕۆشنبیریی و دادپەروەریی خۆی و بژێوی بەنرخ و گرنگی پەروەردەکردنی ڕۆڵەکانی نەتەوەی کورد.

ئەم کورتە پێشەکییە بۆ ئەوە بوو، وەک پاشخانێکی مێژوویی و هزریی و سیاسی بیکەینە دەروازەیەک بۆ چوونەوە بۆ لای گووتەکەی مامۆستا نەبەز ” ئازادی لەسەربەخۆیی بەنرخترە “. جەمال نەبەز، هاوبیرێکی ئەم قوتابخانە هزرییە و بەم بیروباوەڕەوە گەشت بووە و سەرچاوەی

بیرکردنەوە و هێز و وزەی چالاکی لە دروشمی ئازادی و یەکسانییەوە وەرگرتووە. دواتریش خۆی وەک بیرمەندێک دەستی بەکارکردن لەم کایەدا کردووە، بە ئامانجی د□و□م□ندکردنی ئەم چەمکانە بەشدارییەکی چالاکانەی بەپێزی لەڕێی نووسینەکانییەوە کردووە بۆ فراوانکردنی ئاسۆی تێگەیشتنیان.
مامۆستا نەبەز لە بیرکردنەوەیەکی قووڵ و کۆنتێکسێکی هزریی و فەلسەفی دا، دێت و دەیەوێ شیکار و شرۆڤەی زیاتر بۆ چەمکی ئازادی و یەکسانی بکات و ڕەهەندی دیکەش بەم چەمک و دروشمانە ببەخشێ و لە دروشمێکی سیاسییەوە بیگوێزێتەوە بۆ قال□ب□کی تیۆریزەکردن. هەر بۆیە دەبینین باسێکی سەربەخۆ بۆ ئازادی تەرخان دەکات و پێی وایە: ” یەکسانی لەئامی خستنەکاری، واتە کارپێکردنی تایبەتکاریی ئازادیی لە کۆمەڵ / نەتەوە دا دێتە دی.

جێ پەنجەی مامۆستا لەم بوارەدا لەوێدا دەگەشێتەوە، کاتێ دێت و دەبینێ خودی ئازادیش سنووردارە. یاخود ئازادی وەک چەمێکی ڕووت، بێ بوونی میکانیزمێکی گونجاو و کارا، نە بەها یەکی تەواو سەنگین و نە ڕۆڵێکی گەورە گرنگ دەتوانێ بگێڕێ. کاتێ ئازادی تاکێک لەلایەن ئازادی ئەوی ترەوە دیاری کراو بێت. یاخود مر□ق با وای دابنێین ، مر□ق ت□واو ئازادە، کەچی دەسەڵاتی نییە سوود لە ئازادییەکەی و□رگرێ. مامۆستا نەبەز دەڵێ : ئازادی بەتەنیا بەس نییە، بەڵکو پێویستە تەواوکەرێکی هەبێت، ئەویش مافی دەسەڵاتە. واتە ئازادی بێ بوونی مافی دەسەڵات ناتەواوە و کێماسی تێدایە. بەواتایەکی دیکە، گەر بێت و خاوەنی ئازادیش بێت، لێ مافی دەسەڵاتی بەکارهێنانی ئەو ئازادییەی نەبێت، ئەوە ئازادییەکی ناتەواو و نوقسانە. کاتێکیش کێماسی لەئازادی بوو،واتە مر□ق ه□شتا بە قۆناخی حەسانەوە و بەختەوەری نەگەشتووە و ئاسوودیی ژیانی زامن نەبووە. کەواتە لێرەدا مر□ق ناتوانێ بەتەواوی باس لە ئازادی بکات. بۆ نموونە گریمان سبەینێ کوردستان سەربەخۆ دەبێت. ئەمە مانای ئەوە نییە تاکی کورد بەتەوای ئازادن. چونکە خەبات بۆ دادی کۆمەڵایەتی و ئازادی ڕێگا و ئەرکێکی سەخت و دوورودرێژە و زۆری ماوە پێی بگەین. بەم جۆرە دەبینین لە ڕوانگەی جەمال نەبەزەوە، هەر ئازادییەک مافی دەسەڵاتێکی لە پشتەوە نەبێت، نیوە ئازادییە. دەرئەنجام دەگەینە ئەوەی بڵێین ئازادی و یەکسانی دوو دیوی یەک مەدالیان. و مافی دەسەڵات میکانیزمی پراکتیزەکردنییانە. قسەیەکی بەناوبانگ هەیە دەڵێ : کێ دەستبەرداری ئازادی بێت لە پێناوی بەدەستهێنانی ئاسایش دا، ئەوە هەردووکیانی لە کیس دەچێ. ئاسایشی کوردی لێرەدا، بە حوکمی ئەو واقیعە هەڵکەوتوو نالەبارەی وڵاتێکی کۆلۆنیالکراو و

دابەشکراو پارچەپارچە بووە، پرسی سەربەخۆییە. واتە ئەو هەموو قسەیەی لەسەر ئازادی و یەکسانی کردوومانە، جارێ لە ڕووی تیۆریی و هیپۆتێزەوە کراوە. گەر بێت کوردستان سەربەخۆ نەبێت، ئەمە ناتوانین باس لە ئازادی بکەین، ئازادی لەسەر زەمینی داگیرکراوی و دابەشکراوی شین نابێ، بەڵکو نەمامێکە لە سایەی سەربەخۆیی دا،دەتێ بوونەوە. بۆیەکا زۆر گرنگە ئەم دوو چەمکە و قۆناخەکانیان تێکەڵ نەکەین و جێگۆڕکێ بە سەردەمەکانیان نەکەین. وەک گەلێ کەس و لایەن بۆ مەرامێکی نادروستی سیاسی دەیانەوێ کەڵکی لێ وەرگرن.

بەڵێ تا کوردستان سەربەخۆ نەبێت، هەر قسەیەک لە ئازادی بکەین، لە ڕاستی و ئامانج دوور دەکەوینە و زۆر ناواقیعی دەبین. چونکە ئەزموونە مێژووییەکان پێمان دەڵێن: لە ژێر چەپۆکی داگیرکاری دا، کورد هەرچی هەبێت و خاوەنی هەر دەسەڵات و ئازادییەکیش بێت، هی خۆی نییە و تەواو کاتییە، لەبەرئەوەی جارێ هێشتا هەڕەشە و مەترسی دوژمنانی لەسەرە. کاتێ سەرنج دەدەین لە پرۆسەی سەربەخۆیی و گرنگی و هەستیارییەکەی، وەک قۆناغێک پێش گەیشتن بە ئازادی، ئەوسا دەزانین یەکەم ئامانج و وێستگە سەربەخۆییە. بۆیەکا پێویستە خەباتی کورد تا سەربەخۆیی دابین دەبێت، هەر بۆ سەربەخۆیی بێت. پێویستە و پێویستییەکی ژیاریی و ئەقلانیشە، دروشمی سەربەخۆیی ئامانجی سەنتڕاڵی گشت پارت و کۆمەڵە و سازی و هێزی ڕۆشنبیر و جەماوەری هۆشیار بێت. لە سەربەخۆیی بەولاوە، داواکردنی هەر مافێکی دیکە بۆ کورد، ڕاست و دروست نییە. لە ئەوەی جێگەی سەرنج و سەرسوڕمانە ئەوەیە بۆچی هەندێ کەس و لایەن بەوە خۆشحاڵن، کە چەمکی سەربەخۆیی داپاچن و تاوانەکەش بخەنە ئەستۆی جەمال نەبەز! لە کاتێکدا ئەو بەدرێژایی تەمەنی بۆ سەربەخۆیی تێکۆشاوە!!.

شایانی وەبیرهێنانەوە، پرسی سەربەخۆیی قۆناخێکی سیاسیی و ئامانجێکی کاتییە. مامۆستا نەبەزیش پێی وایە : سەربەخۆیی بەشێکە لە ئازادی،لە ئازادی،ئازادی و سەربەخۆیشی لە خۆ گرتووە. لەم سەرەڕێیەی خەباتی سەربەخۆیی دا تێکۆشان و کارکردن بۆ گەیشتن بەئازادیش هاوشان بەڕێوە دەچێت. بەڵام دوای سەربەخۆ بوون خەبات بۆ ئازادی هەر درێژە دەکێشێ و هەر بەردەوامە. چونکە کە سەربەخۆ بووین مانای وا نییە ئازادیشی، بەڵام کە ئازاد بووین واتە سەربەخۆیشت. ئەم خاڵە هەستیارە پێویستە وەک خۆی لێی حاڵی بین و خۆمان بە هەڵەدا نەبەین. بەڵێ دوای گەیشتنە سەربەخۆیی، کورد دەتوانێ باشتر قسە لەسەر ئازادی و مافەکانی تر بکات. لەم بارودۆخەی نەتەوەی کورددا، نابێت هیچ ئامانج و دروشم و ئایدۆلۆژی

و ستراتیژێک پێش لە سەربەخۆیی بگرێت. هەر تەنیا سەربەخۆیی، دەبێتە بەردەبازی ئازادی. کاتێک پاسۆک دەڵێ کوردستانێکی ئازاد. واتە کوردستانێکی سەربەخۆ و یەکگرتوو و ئازاد. بەڵێ لەبەر ئەمەیە، بەلای مامۆستا نەبەز و گشت هاوبیرانی کوردایەتییەوە، کە مانا و ناوەڕۆک و بەهاى ئازادی لە سەربەخۆیی گرنگترە، بەو پێداویستیانەی گرێ دراون بە چارەنووس و هەڵکەوتی بارودۆخی نەتەوەی کورد و نیشتمانی کوردستانەوە. نەک پێچەوانەکەی.

پوختەی باس: ئازادی تایبەتمەندیەکی خۆڕسک و سروشتی مرۆڤە،لەگەڵ لەدایکبوونی دا ئەم تایبەتمەندێتییە دێتە مەیدانەوە. ئازادی نە کەس دەیدات و نەکەس مافی لێسەندنەوەی ئەم تایبەتکارییەی لە کەسێکی تر هەیە. ئازادیش بە تەنها بەهایەکی ڕووت و نیوەناچڵە، تەواوکەرەکەی یەکسانییە. یەکسانیش بریتییە لە پراکتیزەکردنی ئازادی، واتە خستنەکار و بەکارهێنانی ئازادی لە ڕووی پراکتیکییەوە. ئەم دوو چەمکەش بێ میکانیزمێکی کارا،شیاوی هاتنەدی و سوود لێوەرگرتنێکی تەندروست نییە، گەر بێت و مرۆڤ مافی دەسەڵاتی بەکارهێنانی ئازادی نەبێت، بۆ ئەوەی مرۆڤ یاخود نەتەوەکانی پێ یەکسان بکات. یەکسانی لەدەسەڵات دا، کە دایکی هەموو یەکسانییەکانی تری نێوان مرۆڤەکانە. واتە مرۆڤەکان مافی دەسەڵاتیان وەک یەکی لێ دێت. بەشی مرۆڤەکان لەدەسەڵات ئەوە نا بێت، کەسێک زۆر و کەسێک کەم. ئەم نموونەیەش بەسەر نەتەوەکان دا جێبەجێ دەبێت. واتە نەتەوەکانیش دەبێت لە ئازادی و یەکسانی و مافی دەسەڵات دا هاوشێوەی یەک بن. نا بێت تورک و عەرەب و فارس دەوڵەتیان هەبێت و کورد بێ دەوڵەت بێت. یاخود ئەوان با□□ا و سەردەست بن و کورد بندەست بێت. گەرەکە لای مرۆڤی ژیر و نەتەوەی هۆشیار، هەموو وەک یەک مافی یەکسانیان هەبێت. کەواتە ئەو نەتەوانە نا بێ خۆیان خاوەن دەوڵەت بن و بە ئێمە بڵێن بە مافی کولتووری و ئۆتۆنۆمی ڕازی بن. یاخود ئێمە خاوەن دەوڵەتین و ئێوە نا بێ ببنە دەوڵەت. جگە لەمەش ئەوەی ژیان نیشانی دەدات، مافی دەسەڵات بۆ پراکتیزەکردنی ئازادی ،لەسەر زەمینی واقیع دا تەنها دەزگای دەوڵەتە کە بتوانێ ئەو ئەرکە بەجێ بگەیەنێ. بێ دەوڵەت مەحاڵە مافی دەسەڵات هەبێت و ئامادەگیت ل□ □وداو و پێشهاتەکان دا هەبێت و بتوانی پراکتیزەی دەسەڵاتی خۆی بکەیت. کەواتە کوردیش دەبێت وەک گەلانی جیهان بێتە خاوەنی ئۆرگانی گرنگ و هەستیاری دەوڵەت ، بۆ ئەوەی کار بۆ ئامانجەکان بکات.

ئالێرەدا کورد جگە لە داگیرکراویی و دابەشکراوییەکەی،هاوکات مافی

ئازادی سروشتی و یەکسانی هاومانا و دەسەڵاتی وەک ئەوان نییە. بۆیەکا دەبینین کورد خەبات دەکات بۆ بەدەست هێنانی ئەم ماف و ئامانجانە. دیارە تا کوردیش بەهەمان مافی ڕەوای خۆی نەگات، وا ئەوانیش ناتوانین بە کامی دڵی خۆیان ژیانێکی ئاسوودە و ئارام بەسەر بەرن. ئاخر دەستبەرداربوونی مافی سەربەخۆیی و ئازادی، دەکاتەوە کەمبوونەوەی هەموو مافەکان لە بەرامبەر ئەوانی دیکەدا. ئەمەش ناوەڕۆکی ڕاستەقینەی بیری ئازادی و یەکسانییە لای هاوبیرانی نەتەوەیی. هەر بەم پێداویستی و ڕوانگەیەوە، هاوبیران تا سەربەخۆبوونی کورد و کوردستان، بۆ سەربەخۆیی بەشێوەیەکی سەرەکی خەبات دەکەن، دوای سەربەخۆیش تێکۆشان بۆ ئازادی و یەکسانی هەر بەرقەرار دەبێت. کۆتایی باسەکە بە گوتەیەکی ژان ژاک ڕۆسۆ دەهێنم لەمەڕ ئــازادییەوە دەڵێ: ئــازادی مــەرەق لەوەدا نییە، ئەوەی حەزی لێیەتی دەتوانێ بیکات، بەڵکو لەوەدایە پێویست نەبێت ئەوە بکات کە نایەوێ بیکات. کەواتە لەڕێشدا مافی دەسەڵات پرسێکی جەوهەری گرنگە وەک میکانیزمێک بۆ بەکارهێنانی ئازادی.

ــ سڵاو لە گیانی پاکی مامۆستا جەمال نەبەز و گشت ئازادیخوازانی کورد و کوردستان و جیهان.
. سەرنج: ئەم وتارە لە ١٧/١٧٢٠١٩ لە چلەی مامۆستا ج. نەبەزدا لە بەرلین خوێندراوەتەوە.

هەڵۆ بەرزنجەیی ١٧/١/٢٠١٩

کۆچ ... چەلی فایەق

زەریای ژیان لەم جوگرافیایەدا
شەپۆڵەکانی هزرم، لەخۆ ناگرن
لە پێناو بەردەوامی و
نوێبوونەوەی شەپۆڵەکانم…
لانیکەم
دەبێ
ئەقیانووسێک بدۆزمەوە…

لە ئاقاری سەربەستیی ئێرە

ئەسپی ئارەزووم پێ تاو نادرێ
بۆ تاودانی ئەسپی ئارەزووم
د□ بێ
دەشتێکی بننەهاتوو ببینمەوە…

هەرچی شەقامی شارە
نەقشی بنەپێڵاوەکانمی لەسەر دیارە
شارەوانی فەرمانی داوە
لەجیات ناوی ناوداران
بەپێی پای من، بە ژمارەی شەقاوەکانی قاچم
تابلۆی ناوونیشانی شەقامەکان
هەڵبواسرێ…

ئەم هەموو ڕۆیینە
بۆ چی؟
بۆ دووبارەنەبوونەوەی هەنگاوەکانمە…

لە عیشق
دووبارە و دووبارە
مەعشووقیم نیشان دەدەیتەوە
بۆ ناپرسیت
چ عەزابێکە
کوڕ بیت و مەعشووق بیت؟

لە دابڕان
دووبارە و دووبارە
هەموو ئەو قوژبنانەم نیشان دەدەیتەوە
کە ئازیزترینی من
لە پێش چاوی من
ڕووی خۆی لەسەریان دەنوێنێ،
خودا یەکجار ئەوی مراند
تۆ هەموو ڕۆژێ دەیکوژیت و
مەرگیم نیشان دەدەیتەوە
چ عەزابێکە
هەموو ڕۆژێکی نووێم ماتەتم بێ
وەک ئەوەی دوێشەوێ
زیندووبووبێ!

ئەی ئەو هێلانەیەی
هەوایەکی نوێم پێ هەڵنامژی
من لە دووبارەبوونەوەت وەڕس بووم
ئەی شاری نەفرەتیی چوارخوداڤەندەکە
ئەی دووبارەترین شاری دنیا
ئەرێ تۆ تۆ،
تا کەی لە من وەڕس نابیت؟

دەنگی “من” بە گوێی “خۆم” دەڵێ
پێستەی نوێ .. بخشێنە
بۆنی نوێ .. بۆ کە
دەنگی نوێ .. ببیستە
ڕەنگێ نوێ .. ببینە
تامی نوێ .. بچێژە…

قاچێکم لەنێو فیکر
قاچێکم لەنێو ئەدەب
هەزاران جار عەقڵ و دڵم
بە پێیەکانم پێ کەنیون…

ئەو قاچانەم، چەشنی چرقەی نیوەڕۆ
خۆیان بۆ تواندنەوەی داکەسان و دانیشتنی
وجوودی من، مەڵاس داوە…
قاچەکانم
تەمای ماچی خاکێکی دیکەیان هەیە
دەخوازن
بە سواری هێسترێ
بەسەر بەرزاییەکانی هێمالایا بکەون،
بەدووی یۆگییەکی پێنج-سەت ساڵە بگەڕێن،
پێ لەسەر پەیژەیەکی پۆڵاین
خۆ بگەیننە سەر ملی فیلێک
ڕووبارە پڕ لە مار و تێمساحەکانی
هێندوستان ببڕن،
چل و هەشت کاژێر
لە سەید بەدەویی تەنتا
لەگەڵ سۆفیان
بڕەقسن و سەما بۆ خوا بکەن،
قاچەکانم

مرۆڤێکیان هەڵگرتووە
تەمای وایە
لە سەنگافورە مۆزی تیژ بخوات،
چای سوێر
چای بە خوێی ئەندەنۆسیا بخواتەوە،
لەگەڵ مێگەلان لە سیلان ئەنەناس کاوێژ بکاتەوە،
دەڵێن لە دوورگەی بالێ
نانی ماسی چێ دەکرێ
قاچەکانی چوونە وێ دەخوازێ،
دڵی خواردنی مار و م□ڕوولەکانی
هۆنگ کۆنگی دەوێ،
یادی فلیپین دەکا
دەڵەمەی هێلکە
بە سماق و بیبەر لەسەر بکا،
بەسەر پشتی وشترێ بکەوێ
چاو لە فیرعەون و
هەرەمەکانی جیزەی میسرێ
بگێڕێ،
گەلابیەیەک بپۆشی
عەگالێ لەسەر نێ
لە سەحڕای عێراقێ
ڕەبا□ بژەنێ،
لەگەڵ سەگ و تاژیان
سەرخەوێ بشکێنێ،
بە عەمامەیەکی ڕەش
لە قوم
شین و واوەیلا بگێڕێ،
بە ڕوتوقوتی□وە
لە شەقامەکانی ئەمستردامێ
تێر لێی وەسووڕێ،
بە هەستانێکی فەرهاد زیرەک
دڵی سەرکۆماری کۆریای باکوور
نەرم بکا..
لەنێو
قاپووتێکی کەوا خوری هەورامان
لە وەڵاتێ بەفر و ئەسکیمۆ،
لە شەوێ

کە کاتێ تف هەڵدەی دەیبەستێ
دەگەڵ قژکاڵێکی لێوئاڵی ڕووسیایی
هەرچی شەرابی ترێی سپییە
چۆڕینە فرەنساییەکەی
بنۆشێ،
چارشێولەسەرێکی جادووبازی مەغریبی
لە کەنارێ ڕامووسێ،
لە فڕۆکەی نێوان
تۆکیۆ و نیۆڕۆک
کتێبی سەمفۆنیای ژیان بنووسێ،
لە فارگۆنی هەشتەمینی
شەمەندەفەری نێوان
وارشۆ و ڤیەننا
وا نەی نۆتەی مۆسیقا بخوێنێت،
لە تێڕمیناڵیەکەێ میلانۆ
فێری درووین ببێ
بە یادی ئۆلیڤەر
کتێبێ لە ڤینیسیا بدزێ
لە تێکساس
دە هەزار دۆلار لە قومارخانە
بژمێرێ،
لە بۆمبای
مەریجوانەی ئەفەغانی بکێشێ،
هەر بۆ دیتنی دکتۆرە چاوبازەکان
سێ مانگ
لە نەخۆشخانەیەکی تەهران بکەوێ،
لای گۆڕی گۆتە
ماڵی بیتھۆڤن
مەرقەدی ڕۆمی
کارگەی کڵانشیکۆف
قەورستانی قاهیرە
تیاترۆخانەی موسڵێ
حەفتەیەک بخەوێ…
بکرێتە سەرۆکی نەتەوە یەکگرتووەکان
بە فەرمان و دەستی خۆی
هەرچیی کتێبە بسووتێنرێ..
لەسەر گۆڕی نالی

لە ئیستەنبۆلێ
تنۆک تنۆک فرمێسک
بۆ غوربەتی ئەزەلیی کوردان
بەسەر دڵی بڕژێنێ،
ببێ بە پێغەمبەرێ
خودا لە مرۆڤایەتیی بتۆرێنێ
مرۆڤایەتیی لە خۆی بتارێنێ…
لە لانکێ
تا ڕۆژی سەر تاتەشۆرێ
وەڵامی
دنیا “هیچ”ە
یان
“هیچ نییە”؟
لە کۆچەکانی بپرسێ!
دژوارترین کۆچ
بۆ وەڵامی دژوارترین پرسیار…

ڕۆژانی مەلوولیی ٢٠١٦

وەکو شاژنی دارستان پاشماوەی جەهل ئ□م□□م …. چنوور نامیق

ڕۆمانە ژنێک زۆری ماوە بیڵێت و ناتوانێ
دەستێک بۆ ئەوەی دڵنیای بکاتەوە سزا هەیە
لەژورێکدا
جەهەنەمی پیشان ئەدا
ئەوەیە بەڵگەی ئیلاهی
ڕۆمانە ژن
ئیتر لەوێ نا
ئا لێرە
دیارە ڕاوڕاوێنێ خێڵی بەهەشت و جەهەنەمە
دیارە گۆڕینەوەی دنیا و قیامەتە لێرە

من خەڵکی ئەم زەوییە نیم
زەوییەک ب□ تە ستەیجی
نمایشی جەهەنەم و پیاوانی خوا
لەو شوێنەی دڕینی قورئان
ئەکرێ بە ئەلبومی وێنە….
سوتاندنی مرۆڤەکان ئەبێتە بۆنەی دیدار و عەسرە چایی و هیلاکبونی
دایکێکی ڕوو بزڕکاو
دەسموچێنی ڕیشسپیان و
گۆڕینەوەی بەرژەوەندی بزنسمان و
گەرمبونی ئەحادیسی گوێئاگردانی بوختان و
ساغکردنەوەی چەن پرۆژەیەکی بەسەرچوو….
ئیتر لێرە؟
نا نا لێرە
کە ناپاکی ژن و پیاوێک ئەگۆڕێت بۆ بەرائەت و
عەشقی پیاوێک دابەش ئەبێتە سەر کۆمەڵێ ژن….
ئەمە فیلمی جارییەکانی سەردەمی زووم پیشان ئەدا…،
دیسان لێرە؟
نا نا لێرە
ڕۆمانە ژن وەکو شاژنی دارستان ڕاوەستاوم
بەفرێک بێت و….
دەستێکی سارد بەڕوومەتی مناڵی منا بێنێت و
جەستەی گەرمی یاخیبونی چەن ساتێکت ساردکاتەوە…
ڕۆمانە ژن
چاوەڕوانم ئەو بێت و قردێلەی سپی بدات لەقژی مناڵیم..
لەوێشەوە بەپروشە ناخی گەرمت ساردکاتەوە
ڕۆمانە ژن
تۆ ئازاترین ژنەکانی سەر زەویت
هەر تۆ توانیت لەسەردەمی ئەبو جەهلدا بڵێی نا…
هەنارە ژن
وەکو شاژنی دارستان چاوەڕوانی بارانێکم
برژانگم بەسەرکاتەوەو
دانپیانانی ئاگرەکەی تۆ وەرگرێ …
رووی تۆش مانگێکی تۆراوە و
بەشەوقی خەم سێ پەروانەی سوتاندووە
وەکو شاژنی دوای هەرەسی دارستان
بەدیار بێدەسەڵاتی هەورەوە ڕڵوەستاوم
کۆمێنی گەنجێکی موعتاد ئەخوێنمەوە

بەفۆنتێکی زۆر شپرزە نوسیویەتی
(یانار کونی بردا وسلاما علی سێوان)
ئەو سێ مناڵەکەی سێوانی بیرچووە…
کەچی کچێک بە دڵنیاییەوە دەنوسێت
من لەهەوەڵەوە زانیم باوک مناڵی خۆی ناسوتێنێ
هەنارە ژن
وەکو شاژنی دارستان لەدەرگای سێبەران ونم
قەت ناتوانم مشتێ فێنکی بەسەر ئێوەدا بپرژێنم
ڕۆمانە ژن
ئەم ڕۆمانە تەمومژاوی کردووم و
گێڕەرەوەی تێدا نیە
ڕۆمانە ژن
ئیتر لێرە جێیەک نەما بۆ من و تۆ
پێم وایە جەهەنەم لەولا بونی نییە
چونکە پێچەوانەی فەتوای گشت تەریقەتەکان لێرە بینیم
ئیتر لێرە ناگیرسێمەوە
نا لێرە…
سیمایەک ل□ بەهەشت ئەچێ و جەهەنەم دێ و ئەیسوتێنێ
کە سێ پەروانەی بەهەشتی بەدەوری تۆوە داگیرسێن
عەشق و وڵات و متمانە نەما لێرە
ڕۆمانە ژن
وەکو شاژنی دارستانەکانی دوای جەنگی گشت مر□ق□کان
پاشماوەی جەهل ئەماڵم
چاوەڕوانی کلووە بەفر و نمە بارانی شپرزەم
تاکو بێت و □وداوەکانی هەناسەت بنوسێت
تا من و تۆ لەگوناهی دەستی تاوان پاککاتەوە
ڕۆمانە ژنەکەی ژیان…

چنوور نامیق
2019-1-16

خوداوەند شیعر : د. علی شریعتی
… وەرگێڕانی: پشکۆ ناکام

خودایە......
کفر ناکەم…پەرێشانم
چیت ئەوێ لە گیانم
بێ ئەوەی خۆم بمەوێ
…دیلی ژیانت کردووم

خودایە.......
گەر ڕۆژێک لە عەرشەکەت
هاتیتە خوارێ
بەرگی ” هەژاری” بپۆشی
بۆ پاروویـەک نان
لەخۆ ڕازی بوونت
بخەیتە ژێر پێ ی نامەردان
و
شەوی خاو و شەکەت
دەستی بەتاڵ و دەمی داخراو
بەرەو ماڵەکەت
بنێ ی هەنگاو
بە ئەرز و ئاسمانا کفر ئەکەی
مەگەر نایکەی ؟!

خودایە
خۆزگە ڕۆژێکی گەرمی هاوین
خۆت بەیتە بەر سێبەری دیوارێک
لێوت بەی لە جامی
مسی قیراوی
و
هەر لەوبەر خۆتەوە
تەلاری مەڕ مەڕ ، ببینی
و
مێشکت لە پارەی
ئەم لایە و ئەو لایە ، بخولێتەوە
بە ئەرز و ئاسمان کفر ئەکەی

مەگەر نایکەی ؟!!

خودایە......
گەر ڕۆژێک ڕوو بە ڕووی
بەشەرەکانت بوویتەوە
لە حاڵی "بەندە" کانت بەخەبەر هاتیتەوە
لە حیکایەتی " خەڵق" ت
پەشیمان ئەبیتەوە

لەم " بوون"ە ، لەم داهێنانە
پەشیمان ئەبیتەوە

خودایە......
تۆ بەرپرسیت،،
تۆ ئەزانی کە ئینسان بوون و مانەوە
چ دژوارییەکە لەم دونیایە
چ ڕەنجێک ئەکێشێ
ئەو کەسەی ئینسانە
و
پڕا و پڕ بە ئیحساسە

دوبنەماڵەی هاوشێوەی مافیاو ستەمکار... فەرەیدون کونجرینی

کاتێك شای ئێران هەوڵی خستنی حکومەت و داگیرکاری و سەرکەوتنی کودەتاکەی بیست" وتی" پدر و مادر ندارە سیاسەت" ئیدی نەهاتەوە ناو گۆڕەپانی سیاسی و چوو" ئامانج لە ڕاپەڕین و هیوای پێشمەرگەو هاوڕاتیانی ئەنجامدەری ڕاپەڕین نەهاتەدی و وەك شاە چوو" بنەماڵەی پارتی و یەکێتی شـــ . بە فیلتەری تورکی ئەردۆغان و فارسی شیعە سیاسـەت دەکەن جەوی ئابڵوقەیان لە هەمـو ڕوانگەیەکەدا گـرتەتە ئەستە " جەنگی ناوخۆیان ئەنجامدا کە لە دو تەوەردا دەخوێندرێتەوە "

١ / ئاشکرابونی سامانەکی زۆری کانزایی و گومرکی سنوری وایکرد خوێنی لەپێناو بۆ بڕژێ و لە 55% ی خەزانەکان زیانیان لێکەوت و نەوەکانیان بونە قوربانی دوبنەماڵەی مافیا” تا ساڵی ڕابوردو 2018 داهاتی ئیبراهیم خەلیل پتر لە یەك ملیۆن دۆلار ڕۆژانەی بوە” سنورەکانی ژێر دەسەڵاتی یەکێتی داهاتی ڕۆژانەی هاوشێوەی ئیبراهیم خەلیلە و پتر لە 760 کان نەوت هەیە لە ژێر دەسەڵاتی پارتی و یەکێتی 440 پاڵاوکەی نەوتی نافەرمی کە بازرگانە ڕەشەکان دەیبەن بەڕێوە لەپێناو دەوڵەمەند کردنی ئەمدو بنەماڵەیە ” داهاتی ئاڵتون هەروەك نەزاندراو خەڵک بۆ ئاگابوە فڕۆکە خانەکانەکانی لەسەر داخرا! داهاتی مانگانەی پتر لە 100 ملیۆن دۆلار بوە” وڵاتی ئێران ئابڵوقەی ئابوری لەسەرە یەکێك بەهاوردەکردنی زێڕو زیو فڕۆکەخانەی هەولێرو سلێمانی بوو تا وڵاتانی ئەفغانستان ناوچەکانی تر سودمەند بون” وەك چین لە هیندستان و پاکستان نرخی زێڕ دوهێندەی نرخی قەتەر بەهایەتی، لە دەسەڵاتی عەبادی ئیبراهیم خەلیلی بەگرنگ نەزانی بەهۆی فشاری تورکیاوە گەر دەسەڵاتی ئێراقی لە سنوری تورکیا هەبێت ئەوا تورکیا نرخی نەوتی لە 12 دۆلارەوە بەدەکرێ بۆ 30 دۆلار” ئەوەی گرنگ بوو فڕۆکە خانەی نێودەوڵەتی سلێمانی و هەولێربوو ” فڕۆکەخانەکانەکانی داخست تا ئەوداهاتە بگەڕێتەوە بۆ فڕۆکەخانەی نێودەوڵەتی بەغدا” لە ئێستاشدا هاوردەکردنی زێڕ لە وڵاتانی خلیجەوە بۆ هەرێمی کوردستان ڕاگیراوە تەنها بەغداد ڕێگەدراوە

٢ / هەر لایەنێک زۆرترین کوژراوی هەبێت مانەوەی مسۆگەرە
لە سەرەتای جەنگی ناوخۆو سیاسەتی هەردوو بنەماڵەی بارزانی و تاڵەبانی تا کوشتاریان هەبێت جەماوەریان زۆردەبێت و لە هەڵبژاردنەکاندا گرەوی براوە دەبن کە ڕیژی کوژراوو بەسەروشوێن گەیشتە پتر لە 36 هەزار” ئیدی چەند حیزبی کوردی دامەزرێت نابنە بەربەست بۆ نەمانیان” لەگەڵ ئەوەیشدا پەلاماری هەر هێزو لایەنێکی تریاندا بۆ بچوکردنەوەیان و بۆ ئاراستەیەك هەشتویانەتەوە ناتوانن بە هێزو پانتایی ئەوانیان پێبکرێ باسیش لە دیموکراسی فرە حیزبی دەکەن هەر لایەنێک بێت و داکۆکی لە مافی گەل بکات بەئاشکرا ڕێگیری لێدەکەن و خاوەن کوژراوەکان دەبنە دەمراسیان و دەیان” ئەوانەی لە جەنگی ناوخۆدا کوڕ برا یان هەر کەسێکیئ نزیکیان لەدەستدابێت ئامادەیی ئەوەیان نیە هاوڕاو هاودەنگ یان بچنە ناو لایەنێکی تر چونکە بنەماڵەی پارتی و یەکێتی ئازارەکی هاوەهایان چاندوە لە هزن و بیروباوەڕیاندا لانادەن ناشهێڵن لایەنی خاوەن کوژراو لە پێگەی کەمبەتەوە”

ئەوەی دەیڵێم مەبەست□ د□ب□ت خ□□ك ه□شیارتر بێت و خۆی بەئاگابهێنێ لەو خەوە قوڵەی تێیدایەو چەقبەستو بوە ، دەنا بنەماڵە پارتی و یەکێتی ناکەون و دەمێنەوە هەروو□ك چۆن لە ماوەی 27 ساڵی ڕابوردودا هێناویانە خراپتر دەبن بۆ خەڵك و خۆشیان بەهێزترو دەوڵەمەنتر دەکەن" ڕۆژانێك دێت هاوڵاتیەك دۆنمە زەویەکی بیەوێ و بکڕێ" دەبێت راوێژ بە پارتی و یەکێتی بکات " ئەوان تەواوی هەرێمی کوردستانیان داگیرکردوە" لە سنوری پارتی زەویەکانی نێوان دهۆك و زاخۆ کڕاون بەێ بەرامبەر دراونەتەوە بە خاوەنی پێشویان بەم جۆرە بەکۆیلەکردنی خەڵکیان دەسداوەتێ" لە سەری ڕەشو دەورو بەری هاوڵاتیان سەدان ساڵەی نیشتەجێ بۆیان نیە خان و دوکانەکانیان نوێژب بنەکەنەوە دەبێت بڕۆن و جێیبهێڵن بەو نرخەی پارتی بۆی دیاری کردون" ئیدی لە ناوچەکانی سلێمانیش هاوشێوە یەکێتی دەشتو چیاو هەرشوێنێکی بوێ دەیکڕێت"

پارتی و یەکێتیش سیاسەتیان لەگەڵ بێگانە پێناکرێ ئەوەی براوەبون لە سیاسەتدا خەڵکە بونەتە کاڵاو گەمەی سیاسەتی ئەم دوبنەماڵە " هەر وەرزەو بە با بەتێکی گرنگەوە سەرقاڵیان دەکەن و کات دەگرن وەك چۆن 27 ساڵیان هێناوە"

فەرەیدون کونجرینی

گفتوگۆی ڕادیۆی پێشەنگ لەگەڵ ڕێبوار عارف سەبارەت دۆخی سیاسی ئێران

بۆ گوێگرتن لە قسەوباسەکە کلیکی ئێر□ بکەن ......

بـۆ ڕێبوارێک …. دابین ڕەمەزان

چی تۆی هێناوە بۆ ئێرە؟!
لەسەر پشتی کام ئەستێرە بەربوویتەوە؟
هەوای ئێرە سینگ تووند ئەکا !
هەوای ئێرە مر□ق کوژە.

هاتووی چی بکەی؟
هەوای ئازادی هەڵمژی؟!
ئەی نازانی هەوای ئازادی قەتیسە، لەم وڵا تە؟

هاتووی چی بکەی؟
بۆنی گوڵکەی؟
ئەی نازانی خونچە لێرە چرۆ ناکا و هەڵ ئەوەرێ؟!

هاتووی بۆنی باران بکەی لەم ووڵا تە؟!
ئێرە هەور تۆفان دێنێ،
بۆنی مەرگی لەگەڵدایە!

مەگەر هاتووی، جێژوانی عاشقان ببینی،
یاخوود دیدەنی کووشتنیان؟
هاتووی چرای کام سووچی شار داگیرسێنی؟
ئەی نازانی ئێرە شاری خامۆشانە؟
شاری تاریک پەرستانە؟!

چۆن نازانی لەم وڵا تە مردن نامۆ نییە بەژیان،
نامۆ نییە بە عاشقان؟
لێرە مردن خاک و خۆڵە!
هەرکات ویستت دەست ئەکەوێ!
هێندە بەسە مرۆڤێک عاشقی ئازادی و
دوانیتر عاشقی یەک بن،

لێرە مەرگ لەهەر ساتێک نزیکترە
لەکیژۆڵ□ یەکی بەگوڵ ڕەنگین،
هێندە بەسە، خەیاڵ بیبات بۆلای کوڕێک.
ئەی نازانی ئێروکانە کوفرستانە؟
لێرە کوفر ناونیشانی دارو بەردە؟!
وێنە،

عەشق،
جوانی،
هونە،
لێرە هەمووی باری لەنگە!

ئەرێ بەڕاست!
هاتووی لێرە چی ببینی؟
تا بلۆی ژیان؟
تا بلۆی جوانی؟!
باش بزانە!
ئەوەی کە لێرە ئەیبینی
تا بلۆیەکە و لێی نووسراوە: ئاگاداربن□! ش□رەف لێرە هەڵوسراوە!
بڕۆ لێرە، پێم نەووتی هەوای ئێرە سینگ تووند ئەکا!

Dabin Ramazan

داهۆڵەکە ... نوسینی: لوئەی ئەمین ... وەرگێڕانی لەعەرەبییەوە / فەرهاد ئەحمەد بەرزنجی

ڕۆژ لەدوای ڕۆژ داهۆڵەکە زیاتر هەستی بەتەنیایی دەکرد،باڵندەکان لێیدەترسان،منداڵەکانیش هەرچەندە کەلەدوورەوە دەیانبینی پێدەکەنین ، بەڵام ڕایاندەکرد و نەدەچوون بۆلای . تەنانەت ئەو زەوییەش کەلەسەری دانرابوو هیچ شتێکی تێدانەبوو.لەگەڵ ئەوەشدا داوای لێکرابوو کەپاسەوانیی بکات.ئەو نەیدەزانی هۆکارەکە چییە؟؟بەڵام سوربوو لەسەر ئەوەی ئەرکەکەی خۆی بەوردی جێبەجێ بکات.بۆیە بۆتەنها یەك چرکەش چاوەکانی نەدەتروکاند.
لەبەر خۆیەوە دەیوت {من لێرە بەتەنیام کەس گرنگیم پێناداتو کەسیش قسەم لەگەڵ ناکات}.سەرلەبەیانی ڕۆژی دواتر هەورێکی ڕەش بەری ئاسمانی گرت ،تیشکی خۆر دیار نەماو نەرمەبایەك هەڵیکرد ،ئینجا

بروسكە و هەورە گرمە پەیدابوون و بەدوایاندا بارانێكی باش بەسەر كێڵگەكەدا باری. زەوی زۆر بەخۆشحاڵییەوە پێشوازی لێكرد.داهۆڵەكەش كڵاوەكەی كردەسەری ووتی:[هەموو منداڵان لەماڵەكانی خۆیانن، بەڵام من بەتەنیام و كەسێك نییە باسی هەست و سۆزی خۆمی ب□ بكەم].ئەو بەجۆرێك بێزار بوو،بیری لەوە دەكردەوە كەواز لەئەركەكەی بھێنێت وبڕوات لەدەرەوەی كێڵگەكە هاوڕێیەك پەیدا بكات.

سەرلەبەیانی ڕۆژی دواتر ،لەگەڵ خۆرهەڵهاتندا داهۆلەكە گوێی لەدەنگی خۆش و قاقای پێكەنین بوو.بەملاو بەولای خۆیدا ڕوانی ، بەڵام هیچی نەبینی. پاشان گوێی لەدەنگێك بوو لە دامێنییەوە وتی: داهۆڵی هاوڕێ ،ئێمە لێرەین . داهۆڵ سەری دانەواند بینی كێڵگەكە یەكپارچە بووەتە گوڵەگەنم. یەكێك لە گوڵەگەنمەكان وتی: داهۆڵی خۆشەویست سوپاس بۆتۆ كەلەپێناو پارێزگاریكردن لەئێمە بەرگەی سەرماو گەرمای زۆرت گرت. داهۆڵەكە هەستی بەشانازییەكی گەورەكرد.بەدڵخۆشییەوە وتی: من هیچم نەكردووە ،تەنها ئەركی سەرشانم جێبەجێ كردووە. گوڵێكی تر وتی: تكایە دەربارەی ئەو ڕۆژگارە ناخۆشانەت قسەمان بۆبكە كەبەسەرت بردن،بەڵام تۆ هەر كۆڵتنەداو پارێزگاریت لێكردین.ئێمە تەنها تۆوێك بوین ،ئێستا گوڵەگەنمی گەشاوەین.
داهۆڵەكە خەندەیەكی كردو وتی: پەلەمەكەن هاوڕێكانم من ڕۆژانە بەسەرهاتەكانتان بۆدەگێڕمەوە تاگەورە دەبن ،ئەوسا ئێوە جێدەهێڵم و دەچم بۆكێڵگەیەكی تر.

ئەم چیرۆكە لە ژمارە { 180 }ی گۆڤاری [پەپولە] بڵاوكراوەتەوە.

بەفر و یاری … عەلی حەمەڕەشید بەرزنجی

پڕوشـــەی بەفـــــر
سپی وەك شـــەكـــــر
شــــــاری داپـــۆشی
بوو بە هـــۆی خۆشی

منیش دەستوبرد
خۆم ئامادە کرد
بینیم منداڵان
هاتوون بۆ کۆڵان
ئەوانیش وەک من
شاد و دڵخۆشن
هاتوون بەشدار بن
لەیاریکردن
هەتا توانیمان
تێر یاریمان کرد
لەو خۆشترین
کاتمان بەسەر برد

20/12/2016

ڕیفۆرم یان شۆڕش .... نووسینی: کریس هەجز ... وەرگێڕانی: گۆران عەبدوڵڵا

لە ئەرشیفی دەنگەکانەوە ...
https://dengekan.info/archives/315

کریس هەجز ئەم وتارەی لەسەر سۆسیالیستی شۆڕشگێڕ “ڕۆزا لوکسمبەرگ” لە یانەی فۆرمی چەپ لە شاری نیویۆرک لە ئەمریکا پێشکەشکرد .

شەوی 15/1/1919 کۆمەڵێک چەکداری فریکۆرپس کە گروپێك بوون لە کۆنە سەربازە راستڕەوەکانی جەنگی جیهانی یەکەم درووستکرابوو (لەلایەن سۆسیال دیموکراتەکانەوە) ، بە پەلەپروزکێ ڕۆزا لۆکسەمبەرگی تەمەن ٥٠ ساڵەیان گرت، کە ژنێکی بەبالا بچکۆلە بوو کەمێك بە نەرمی دەشەلی، بردیان و گەیاندیانە ئوتێلی ئیدن لە بەرلین، کە بنکەی

سەرەکی فیرقەی پاسەوانە ئەسپسوارەکانی (فریکۆرپسی سۆسیال دیموکراتەکان) بوو.

دوای ئەوەی بردیانە ژوورەکی ئۆفیسی نهێمی سەرەوە کاپتن ڤالدیمار پابست رووی تێکرد و لێی پرسی:” تۆی خانمی ڕۆزا لۆکسەمبەرگ؟”
لە وەڵامدا بە نەرمییەوە وتی: “تۆ خۆت بڕیار بدە.”
ئەویش وتی:”بەپێی وێنەکان بێت تۆ ئەویت.”
ئەمیش بە ئارامییەوە وتی:”چۆن دەڵێیت با وابێت.”
پابست پێی وتبوو کە دەگوازرێتەوە بۆ زیندانی مۆبیت (لە بەرلین)، بەڵام لە ڕێگای چوونە دەرەوەیان لە ئوتێلەکە خەڵکەکەی زۆر وەستابوون بە قۆرەباڵخی و تێکەڵ و پێکەڵی گردببونەوە و تێکڕا بەرامبەر رۆزا هاواریان دەکرد و جنێویان پێدەدا وەك “ئەی لەش فرۆش”، هاوکات لەگەڵ هاوارو هوتاف و هوها پێکەوە تفیان لێدەکرد.
سەربازێک بەناوی ئۆتۆ رونجی 50 مارکی بەرزکردەوە کە بیدات بە ئەوەی یەکەم کەس بێت لە رۆزا بدات و هاواری کرد: ” بۆ زیندویی لەرێ ناچێتە دەرەوە”، ئا لەو کاتەدا بوو بە قۆناغی چەکەکەی کێشای بە پشتی سەری ڕۆزادا و بەدەما خستی و خوێن بەدەم و لوتیدا فیچقەی کرد.

ڕۆنجی بە جاری دووەم پێیدا کێشایەوە هەتاوەکی کەسێکی دیکە بەردەمی گرت و وتی:” ئەوەندەی بەسە”.
سەربازەکان ڕۆزایان بەکێشکرد بۆ لای ئوتومبیلێکی خۆیان کە چاوەڕێی هاتنیانی دەکرد.
تاکێك لە پێڵاوەکانی رۆزا لەو کاتەدا لە دوای جەستەی بەجێما، یەکێك لە سەربازەکان جارێکی دیکە لە کاتی بەکێشکردنیدا لێیدا.
کاتێك ئوتومبیلەکە بە خێرایی دوور کەوتەوە، نەقیب کورت ڤۆگێل دەمانچەکەی بەرزکردەوە و لەسەری رۆزا خاڵی کردەوە.
سەربازەکان لاشەکەی ڕۆزایان فڕێدایە ناو ئاوی نەکەندی لاندڤێر.

کارڵ لیبکنیخت، ئەو کەسەی کە بڕوای بە ڕۆزا هێنابوو بەشداری راپەڕینەکە بکات، چەند ساتێک بەر لە رۆزا کوژرا بوو.
لیکبنیخت ئەو کەسە بوو کە بڕوای بە رۆزا هێنا بچێتە ناو شۆڕشەکەوە، هەرچەندە رۆزا بە گومان بوو چونکە دەیزانی راپەڕینەکە سەرکەوتوو نابێت بەڵام چووە ناوی و ئیتر هەردووکیان بەوشێوەیە کوژران و راپەڕینی سپارتاکسیەکان (چەپە سۆسیالیستە شۆرشگێڕەکان لە ئەڵمانیا) سەرکوتکراو فاشیزم لە ئەڵمانیا لە دایك بوو.
بکوژەکانی ئەو دوو شۆرشگێڕە لە ئەڵمانیا هەروەکو پۆلیسەکانی ئێرە کە چۆن لە شەقامەکانی شارەکانی ئەمریکا خەڵکانی بە رەنگ (رەش پست

و ئەوانەی سپی نین) دەکوژن ، هەروەکو ئەم پۆلیسانەی ئەرێ ئەو بکوژانەی ئەوەش لە ئەڵمانیا دادگایی کران، بەڵام دادگا تەنیا هۆشیاری پێدان چونکە دەوڵەت (دەوڵەتی ئەو کاتەی ئەڵمانیا) هیچ مەبەستی نەبوو بکوژەکان سزا بدات چونکە بکوژەکان بۆ کوشتنی رۆزا و لیکبنیخت ئەو کارەیانکردبوو کە دەوڵەت خوازیاربوو بیکەن.

ئەوە پارتی سەسیال دیموکراتی ئەڵمانیا بوو کە هەستا بە درووستکردنی فریکۆرپس، کە دواتربووە هەوێنی درووستبوونی پارتی نازی.

ئەم هێزە چەکدارە میلیشیایە و سوپا هەردووکیان بەکارهێنران بۆ سەرکوتکردنی هەموو ئەو ناڕەزایەتیانەی لەلایەن بزوتنەوەی چەپەوە ڕێکدەخران و بە مەترسی بۆ سەر خۆیان دەیانبینی. (سەسیال دیموکراتەکان بە باڵی راستی ئەڵمانەکان لەم قۆناغە دەناسرێن، چەپ لێرە مانای سەسیالیستە شۆرشگێرەکانی رێکخراوی سەسیالیستە سپارتاکۆسیەکانە).

کوشتنی ڕۆزا ئەوپەڕی دڵسۆزی نوخبەی لیبڕاڵی دەرخست بە کۆمەڵگەی سەرمایەداری کە رووبەروی مەترستی ببوەوە لەلایەن چەپەکانەوە.

ئەو کاتەی سەسیالیزم لە شەقامەکاندا خۆی نمایش دەکرد ئەو نوخبەیە ئامادەبوو هەموو کاتێکیش ئامادەیە بە دروستکردنی بەرە لەگەڵ توخمە هەرە دواکەوتووەکانی کۆمەڵگەدا بە سەرکوتکردنی ئامانجەکانی چینی کرێکار و (بزووتنەوەکانی خەڵك).

لیبڕاڵیزم، کە ڕۆزا شیاوترین پیناسەی بۆکردوە و وەک “ئەپۆرتۆنیزم ” (هەلپەرستخواز) ناساندی، بەشێکی دانەبڕاوی سیستەمی سەرمایەدارییە.

هەرکاتێک جەماوەری خەڵك بەرەو وچان دەچن لە خەبات و تێکۆشان ، لیبڕالیزم دەست دەکات بە رەخنەگرتنی زێدەڕۆییەکانی سەرمایەداری، بەڵام وەک رۆزا باسی لێوەکردوە سەرمایەداری دەژمنێکە هەرگیز ناکرێت هێرشەکانی نەرم بکرێتەوە.

سەرمایەداری دەست دەبات بۆ ریفۆرمی لیبڕالەکان بۆ هێورکردنەوەی نارەزایەتییەکان، ئەو کاتەش کۆمەڵگە ئارام دەبێتەوە، ئیتر دووبارە کار لەسەر دوا ڕێڕەوی خۆی بەرەو سەرمایەداری دەکات، کە بە کۆیلەکردنی کرێکارانە.

خەباتی کرێکارانی ئەمریکا لە سەدەی ڕابردوودا تەواو درووستی بۆچونەکانی ڕۆزا دەسەلمێنێت.

سیاسەت وکەلتور و دەزگا دادوەریەکانی سیستەمی سەرمایەداری هەموویان کار بە پاراستنی مافەکانی موڵکدارێتی تایبەتی دەکەن.

هەر وەکو ئادەم سیمس (بیرمەندی سەرمایەداری) پێناسەی کردووە:
“دامەزراندنی حکومەتی مەدەنیە بۆ پاراستنی ئارامی بە مۆڵکدارێتی تایبەت. لە ڕاستیدا بەرگریکردنە لە دەوڵەمەندەکان بەرامبەر هەژاران، یان ئەوانەی خاوەنی چەند بەشێك موڵکن لە بەرامبەر ئەوانەی بێ موڵکن”.

سیستەمی سەرمایەداری هەر لەسەرەتاوە ئەم یاریەی کردووە، هەر بۆیە بۆچونەکانی ڕەزا زۆر گرنگن ، هەروەکو چۆن کۆمپانیا گەورەکان ئێستا بەتەواوی لە هەموو کۆتوبەندێك ئازادبوون لە ئاستی ئابوری جیهاندا، بەوڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکاشەوە، کە ئێستا زیاتر لە سیستەمی سەرمایەداریەوە بووە بە فۆرمێکی زەدە بێڕەحمی دەرەبەگایەتیەکی نوێ (نوێ فیوداڵیزم).
لە سیستەمێکی لەوشێوەیەدا،(کە ئەمریکا بەڕێوەی دەبات) کاری کرێگرتە بە پێی یاسا دەستنیشان ناکرێت بەڵکو بە پێی پێویستیەکانی بازاڕ دەستنیشان دەکرێت.
ئەوە بازاڕە کرێکار بە چۆکدا دەنێت لە پێناو قازانجی بازاڕی جیهانی و ئەم خواستە بۆ قازانج هەرگیز لە ڕێگای یاسا و بە یاسایکردنەوە چارەسەرناکرێت.
دیموکراسی لەم سەردەمەی سەرمایەداریدا بەشێوەیەکی یاسایی گۆڕاوە بۆ سیستەمێکی بەرتیل وەرگرتن .
هەموو دامودەزگا حکومیەکان لەگەڵ دادگا و سیستەمەکانی خۆشگوزەرانی کات بەسەربردنی خەڵك و دەزگاکانی هەواڵ هەموو لەلایەن دەزگا ئابوریەکانی کۆمپانیا گەورەکانەوە بەڕێوە دەبرێن.
سیاسەتەکانی هەڵبژاردن تەنها نمایشکردنی بوکەڵەکانە، واڵ ستریت (ناوەندی بازاڕی سەرمایەداری ئەمریکا) یان سوپا هەرکامیان بێت، ئینجا دۆناڵد ترەمپ یان کلینتۆن، هەریەك لەوان (لەو بوکەڵانە) لەو نمایشەدا دەیبێنەوە.

ڕەزا دەڵێت:”سەرمایەی کەڵەکەبوو بە جوڵەی خۆی پێویستی بە شوێنێك هەیە سەرمایەی تێدا نە بێت. سیستەمی سەرمایەداری تائەوکاتە دەتوانێ بەردەوامبێت کە زەمینەی جوڵەکردنی لەو شوێنانە هە بێت.”
سەرمایەداری لە جیهاندا دەگەڕێت بۆ قۆرخکردنی کاری هەرزانی کرێکارانی ناڕێکخراو هاوکات سامانی سروشتی بۆ قازانجی خۆی تا کردنی سروشت بە زەبڵدان بەفیڕۆ دەدات.
نوخبە خۆجێیەکانی ئەو شوێنانەش (ئەو وڵاتانەی بۆ تاڵان دەبرێن) دەکڕدرێن یان لادەبرێن بۆ ئارەزووی سیستەمەکە خۆی، بەمەش ڕێگری دەکات لەوەی ئەو وڵاتانەی خەریکە لە گەشەکردندان نەگەن بە قۆناغی

پشت بەخۆبەستنیان.

لە هەمانکاتدا، کرێکار لە وڵاتە پیشەسازییەکاندا ناچارکراون بە کاری قورس و بێبەشن لە کرێی شیاو و بیمەی تەندروستی و پارێزبەندی یاسایی، بۆیە لە پێناوی ژیان و گوزەران ناچارکراون بەوەرگرتنی قەرز لە بانکەکان، ئەو قەرزەش بە قازانجی دەوڵەمەندە جیهانیەکان دەشکێتەوە (کە خاوەنی بانکە جیهانیەکانن).
رۆزا پێشبینی ئەوەی دەکرد کە ئابوری لەسەر بنەمای قەرزکردن لەگەڵ خۆیدا زنجیرەیەك قەیرانی بچوکی یەك لەدوای یەك بەرەو قەیرانی ئابوری نارێك دەبات، هەروەك ڕوویدا لە سەرەتای ئەم سەدەی بیست و یەکە لە ئەمریکا، وەک قەیرانە سەرەتاییەکانی بازاڕی ئینتەرنێت لە سالە 2000 و دواتر توانەوەی بازاڕ بەتەواوەتی لە سالی 2008دا.

لێرەش بەدواوە بەرەو قەیرانێکی دیکە دەڕۆین و لە کۆتاییدا ئەنجام هەر کۆیلەبوون و خزمەتکاری ئاغاکانە جا چی لێرە (لە ئەمریکا) یان لە وڵاتانی دەرەوە بێت.
تێگەشتنێکی تری گرنگی رۆزا دەربارەی ئەوانەی خۆیان قەتیس کردوە لە ناو خولەکانی هەڵبژاردندا ئەوەیە کە هەڵبژاردنی ناو سەندیکا کرێکاریەکان وەک پرۆسەیەکی هۆشیارکردنەوە کار دەکات لەناو سیستمی سەرمایەداری، بەڵام ئەو هەڵبژاردنەی سەندیکا کرێکاریانەش کە خۆیان تەڵاقدا لەگەڵ "هۆشیاری شۆرشگێرانەی سۆسیالیستی" بۆ تەواو ریشەکێشکردنی سیستەمی سەرمایەداری، ئیتر رۆزا وەک "کرێکاری سیسیفوس" ناویبردن. (سیسیفوس لە ئەفسانەی یۆنانی دێریندا کارەکتەرێکە کە بەهۆی ناڕێکی کارەکانیەوە خوداوەند وەک سزا تۆپێکی پێدەدات بیباتە سەر شاخێك و تۆپەکە کە دەگاتە سەر لوتکەی شاخەکە خل دەبێتەوە خوارەوە و دیسان دەیباتەوە سەرەوە و ژیانی سیفوسیس وەك ئەشکەنجە لەو خولانەوەیەدا سوڕدەخوات، میتۆلۆژیاکە لە ئەدەبیتای سەدەی بیستەم زۆر بەکار هاتەوە دیارترینیان دەقێکی ئەلبیرت کامۆ یە بە بەناوی داستانی سیسیفوس).

ئەمە کە باس لە پێکهێنانی بزووتنەوەیەکی ڕادیکاڵ دەکەین کە بێتە مەیدان وەك هێزی سێهەم، دەبێت ئەوە بزانیین ئەمە بۆ بەدەستەوەگرتنی دەسەڵات نییە لە ئێستادا چونکە گرتنی دەسەڵات لە باشترین کاتدا دەبێ لە ئێستاوە تا دە ساڵی دیکە کاری بۆ بکرێت، هەروەك ڕۆزا بە بیرمان دەنێتەوە کە "شۆڕش کاتی دەوێت".
بێرنی ساندەرس (بەربەژریی دیموکراتەکانی ئەمریکا کە لەگەڵ هیلاری کلینتۆن لە پێشبڕکێدان بۆ بوون بە کاندینی پارتەکە لە هەڵبژاردنەکانی سەرۆکایەتی ئەمریکا)، خۆی و لایەنگرەکانی وەك

نەعامە سەری خۆیان خستەتە ناو لم و خۆیان دەدزنەوە لەوەی ئەمریکا وەکو هێزێکی ئیمپریالیستی ڕەخنە بکەن.
باسێکی رەزا هەیە کە بەسەریاندا تێپەڕیوە ئەویش کە پێی وابوو سۆسیالیزم و ئیمپریالیزم بەیەکتر ناتەبان و ئیمپریالیزم نەک تەنها ئامێری جەنگە، بەڵکو سەرمایەدارێکی جیهانیە کە خاوەنی گەورەترین بازاڕی چەك و ئایدۆلۆژیایەکی ژەهراویە، کە رایت ماکدۆناڵد وەک "ئالودە بە جەنگی بەردەوام" پێناسەی ئەم ئیمپریالیزمەی کردووە و ئەمەش هۆکارە بۆ ئەوەی سۆسیالیزم مەحاڵ بێت.

نەتەوەییەکان، بە ناوی ئاسایشی نەتەوەییەوە ئێستا داوای کەمکردنەوەی ئازادییە مەدەنییەکان دەکات و ئۆپۆزسیۆن بە خیانەت دەزانێت، ئەمەش لە کۆتاییدا دەبێتە هۆکاری هاتنەئارای – مەرکەزیەت (سەنترالیزمی) دەسەڵات کە دەرەنجامەکەی هێزی ئیمپراتۆرییە نەک دیموکراسی.
لە جیاتی هێزێکی دیموکرات، ئیتر دیموکراسی دەبێتە گاڵتەجاڕەی یان وەک ئەم بارودۆخەی ئەمڕۆی لەدەت لەنێوان دوو لە نابوترین کەسەکانی مێژووی ئەمریکا بە سەرۆکایەتی بەندە گۆڕەپانەکە، وەك ئەوەی کارل مارکس وتی:" کانیدی پەرلەمانیی ئیفلئج"، یان وەك سیاسەتمەدار شێڵدن وۆڵین دەڵێت:" تۆلیتاریزمی سەربەرەوخوار" کە تیایدا دیموکراسی دووڕوویەکی دەمامکدارە.
سەرمایەداری لەسەر دوو بنەمای ئاسنین یاساکانی خۆی داڕشتووە، بە دەستهێنانی قازانجی زۆر و کەمکردنەوەی تێچووی حەقدەست، ئێستاش کە سەرمایەداری پێشڕەوی کردووە لە چەسپاندنی هێز لە جیهاندا باجێ مرۆیی و ژینگەییەکە بە بەدەستخستنی قازانج زۆر زیادی کردوە لە جاران بەوەی سەرچاوەکان زۆر کەمن لەکاتێکدا میکانیزمەکان (بە تەکنەلۆژیاوە) زۆر پێشکەوتوون.

ڕەزا نووسیویەتی:" چەوسانەوەی کرێکار وەك پرسێکی ئابوری لەناوبردنی یان نەرمکردنەوەی لەڕێی یاساوە ناکرێت لە کۆمەڵگەی بۆرژوازیدا". هەروەها سەبارەت بە ڕیفۆرمی کۆمەڵایەتیش وتی ریفۆم " داگیرکاری ناوەندەکانی چەوساندنەوەی سەرمایەداری نییە، بەڵکو ڕێکخستن و ڕێکوپێککردنی ئەم چەوساندنەوەیەیە بە قازانجی خودی کۆمەڵگەی سەرمایەداری."
سەرمایەداری بەخۆی دژی سیستەمی دیموکراسییە و ڕێگرە لەوەی کرێکاران ئامرازەکانی وەبەرهێنان بەدەستەوە بگرن یان چۆنیەتی خەرجکردنی قازانجی ئەوەی بەرهەمیان هێناوە دیاری بکەن. کرێکارانی

ئەمریکا بەڕاست و چەپەوە پشتیوانی لە گرێبەستە بازرگانەکان ناکەن، پشتیوانی لە حکومەتی فیدراڵیش ناکەن کاتێك پارەیەکی زۆر دەخاتە خزمەتی ڕزگارکردنی بانکە گەورەکان و کۆمپانیا داراییەکانەوە بۆ ڕزگارکردنیان لە مایە پوچی، بەڵام گوێ بە کرێکاران نادرێت. هەتاوەکو کرێکارانی ژن و پیاویش بە زەحمەت گوێیان لێبگیرێت، کارکردن و ژیان و فۆرمەکانی کۆنتڕۆلکردنیان قورستر و توندوتیژتر دەبن لەلایەن ئەو دەوڵەتەی کە دەوڵەتی کۆمپانیاکانە.

ڕۆزا لە ناسیۆنازمیش باش تێگەشتبوو، زۆر زیاتر تێگەشتبوو لەوەی کە بەسەر لینیندا تێپەڕی، لە پێناسەکردنی ناسیۆنالیزمدا ڕۆزا دەڵێت" دروشمێکی پڕ لە هەرای بەتاڵی وردە بۆرجوازییە" کە کاری دابەشکردنی چینی کرێکارانی وڵاتەکە بەسەر نەتەوەی جیاوازدا، ئەمە بۆ خۆی ئامانجێکی بنەڕەتی چینی سەرمایەدارانە.
هەردوو پارتی (ئەمریکا) کۆمارییەکان و دیموکراتەکان پێشبڕکێ دەکەن لەوەی کە کامیان نیشتمان پەروەرترن لەوی دیکەیان، دیارە دەزگا سەربازییەکان و ئاسایشی ناوخۆش بۆ بیانووی پاراستنی ئاسایشی نەتەوەیی و یاساوە بەربەست بۆ ئازادییە مەدەنییەکان درووست دەکەن. ئەم هەرایەش ڕەنگدانەوەی دەبێت لەسەر جەماوەر وەک دەبینین چۆن فاشیزم خۆی دەنوێنێ لە خۆپیشاندانەکانی لایەنگرانی (دۆناڵد ترەمپ)دا.
وەک ئەوەی ڕۆزا ئاماژەی پێداوە " نەتەوەپەرستی هەمیشە ئامرازێکە لەلایەن بەرەی دژە شۆڕشەوە بەکار دەهێنرێت بۆ پەرتەوازەکردنی چینی کرێکار".
پەتای ناسیونالیزم لەگەڵ سەرهەڵدانی جەنگی جیهانی یەکەم دەرکەوت، پارتە لیبڕالەکانی ئەوروپا و تەنانەت پارتی سۆسیال دیموکراتی ئەڵمانیاش زۆر زوو تەسلیم بە باڵی ڕاست بوون لە ژێر ناوی بەرگریکردن لە نیشتمان، لە کاتێکدا بەرەی چەپ زۆر پێش ئەوە قسەی ڕۆشنیان هەبوو لەو بارەیەوە.

ڕۆزا ئەم بەلارەدانەی وەك نیشانەی ناپاکی و مایەپوچی لیبڕاڵیزم لە سیستەمی سەرمایەداری پێناسەکرد.
ئەو کاتەی شەڕ کۆتایی هات 11 ملیۆن سەرباز لەهەردوو لای بەرەی شەڕ کوژران کە زۆربەیان لە چینی کرێکاران بوون. سەرمایەداری لە ڕێی کوشتارەوە کەڵەکەی سەرمایەکەی دەکات، هیچ قازانج و ڕەوایەتییەکی بۆ چینی کرێکار پێنییە و نانێك کە پەیداون لە لولەی چەکەکانیانەوە بووە.

ڕۆزا باوەڕی بە لینین نەبوو لەسەر نوخبەی دیسپلینی شۆڕشگێڕ، ئەوەی لینین پێی دەوت ڤانگارد (شۆڕشگێڕی پێشکەوتوو)، هەروەها ڕاشکاوانە ئیدانەی بەکارهێنانی تیرۆری دەکرد وەکو ئامرازێک بۆ شۆڕش، هۆشداریشیدا بزووتنەوەیەکی شۆڕشگێڕانە بەڕای بێ دیموکراسییەت نەبێت هەر زوو دەگۆڕێت بۆ دەسەڵاتێکی سەرکوتگەر.
ئەو باش لە لایەنەکانی جوڵەی شۆڕش تێگەشتبوو، سەبارەت بە هەڵچونی شۆڕش وتی: "زۆر زەحمەتە هەر ئۆرگانێکی بزووتنەوەی پرۆلیتاریا بتوانێ پێشبینی ئەو هۆکار و هەلومەرجانە دیاری بکات کە دەبێت یان نەبێت بۆ هۆکاری تەقینەوەی شۆڕش." لەبارەی ئەوانیشەوە کە لە قاڵبێکی ئایدیۆلۆژیدان و لەو دۆگمەوە هەلومەرجەکان دەکەن یان لە ڕێگای هێزەوە ڕووداوەکان درووست دەکەن وەک ئیفلیج بوو بە "کۆنسێپتێکی توندی میکانیکی بیرۆکرات" ئەژماری کردن.
شۆڕش لای ڕۆزا بەرهەمی خەباتی بەردەوامی جەماوەرە نەك ئەوەی بە هاندان درووست دەبێت و باش دەیزانی شۆڕش قەوارەیەکی زیندووی هەیە و چوار چێوەکەی لە سەرەوە دانەڕێژراوە، بەڵکو لە ئاکامی چوونە سەرەوەی هۆشیاری لە خوارەوە دێت، ئەم هۆشیاریەش ساڵانێکی دەوێت بۆ ئەوەی درووست بێت. شۆڕشگێڕەکان دەبوایە وەڵام بەو هەست و باوەڕە چاوەڕواننەکراوانەی جەماوەر بدەنەوە کە لەسەردەمی شۆڕشدا تووشی دەبن.
لینین لە کاتی رابەریکردنی شۆڕشی 1917ی ڕوسیادا لە زۆر کاتدا بە گرتنەدەستی دەسەڵاتی شۆڕشگێڕ گوێڕایەڵی ئامۆژگاریەکانی ڕۆزا بوو، دەستبەرداری بەشێك لە بیرو بۆچون و دەقە ئایدیۆلۆژیەکانی خۆی بوو لە پێناو وەڵامدانەوە بە پێویستییەکانی ژیانی روسەکان لەسەروبەندی شۆڕشدا، هەروەك ڕۆبەرت لووکەر لەوبارەیەوە نووسیویەتی: "لینین سەرباری خۆی لە ناخەوە لوکسبۆرگیست بوو".
لە کۆتاییدا جەماوەر ڕادەپەڕێت بەرامبەر بەم سیستەمە بەسەرچووە کە نەک تەنیا لە هۆشیاریانەوە دەبێت لەسەر شۆڕش بەڵکو وەک ئەوەی ڕۆزا ئاماژەی پێداوە ڕێگایەکی تر نامێنێتەوە لە بەردەم جەماوەری خەڵك.
تەقینەوەی شۆڕش تەنیا بە کارکردنی شۆڕشگێڕەکان بەدی نایەت بەڵکو ئەوە داخرانی ڕێگاکانی ئەم ڕژێمە کۆنەیە دواجار کۆپەی پێدەدات. ڕەنگە زۆرێك لە شۆڕشەکان سەرکەوتوو نەبن، بەڵام گۆڕانکاری کۆمەڵایەتی لەگەڵ خۆیاندا درووست دەکەن.
سەبارەت بە شۆڕشی 1905ی ڕوسیا ڕۆزا وتی: "هیچ ئامادەکارییەکی پێش وەخت یان پلانێك لە ئارادا نەبوو ، چونکە پارتەکان ببون بە بەشێك لە هەڵچونە جەماوەریەکان، بەدەگمەن رابەر هەبوو پەلەی نەکردبێت لە دروشمەکانیاندا، شۆڕش لەسەر داواکاری ناکرێت و ئەمە کاری پارت

نییە داوا بکات. ئەرکی ئەمە لە هەموو کاتێکدا ئەوەیە ڕاشکاوانە و بێترس بدوێین بۆ ئەوەی بتوانرێت بە ڕۆشنی کاریگەری هەبێت لەسەر گەل لە ساتەوەختە مێژوییەکاندا، تا بتوانرێت بانگەشەی بەرنامەی سیاسی بکرێت بۆ کارکردن و بەرزکردنەوەی ئەو دروشمانەی کە دەربڕی راستەقینەی هەلومەرجەکانن. نیگەرانی لە بارودۆخەکە و کەی بزوتنەوەی شۆڕشگێڕانەی جەماوەر رێچکەی خۆی بەرەو سەرەوە دەگرێت دەبێت بە دڵنیایی و بە ئەمانەتەوە بە مێژوو بەجێبهێڵدرێت. خەڵکانێك پێیان وایە سۆسیالیزم وەک کروزانەوە وایە لە ناو دارستانێکدا، بەڵام ئەم مەرامەو ئەم ئەخلاقە سیاسییە لە کۆتایدا بەرهەمی خۆی هەیە ئەو کاتەی ساتەوەختە مێژووییەکە لە باردەبێت و زێرینە گرنگی پێدەدات.”
من روماڵی هەواڵی زۆربەی ڕاپەڕین و خۆپیشاندانەکانم کردوە لە جیهاندا و (وەک رۆژنامەنوسێک تیایاندا بەشدار بووم)، هەر لە یاخیبونەکانی 1980ی ناوەڕاستی ئەمریکای لاتینەوە تا ڕاپەڕینەکانی فەلەستین ، شۆڕشی 1989ی ئەڵمانیای ڕۆژهەڵات، چیکسلۆفاکیا و ڕۆمانیا تا خۆپیشاندانەکانی سربیا کە سلۆبۆدان میلۆسۆڤیچی لە دەسەڵات هێنایە خوارێ.

هەموو ئەو ساتەوەختە مێژوییانەی بینیومن، درووستی تێگەشتنی ڕۆزا لۆکسبۆرگی بە سەربەخۆبوونی شۆڕش پشتڕاستکردۆتەوە.
کۆمیتە مەرکەزی بەلشەفیەکان چونکە بێڕەحم و نهێنیکار و زۆر بەدیسپلین بوون، ئەمە وایکرد دژەشۆڕش دەسەڵات بگرێت و ئاواتی دیموکراسیانەی کرێکاران تێکبشکێنرێت، بەڵام لە راستیدا ئەم ناوەندانە بزوێنەری بنەڕەتی شۆڕش نین. لەگەڵ هەموو ئەو ئاژاوەو تێکشکانەدا هێشتا شۆڕش بە زیندوێتی دەمێنێ و هیوای ژیانە چونکە دەتوانێت خەڵك لە خراپ بەکارهێنانی دەسەڵات لە دەسەڵاتدارانی ناوەند بپارێزێت.
لە شوێنێکی تردا ڕۆزا لوکسمبۆرگ دەڵێت:” بەبێ هەڵبژاردنی گشتی، بێ ئازادی ڕۆژنامەگەری و ئازادی ڕادەربرین، بێ ئازادی کۆبونەوە، بێ ململانێی بۆچوونە جیاوازەکان، دام و دەزگا جەماوەرییەکان ژیانیان تێدا نابێت و دەبن بە دەزگایەکی کاریکاتێریانە و بیرۆکراتییەت وەک تاکە فاکتەر گەشەیان تیادا دەکات”.
ئاکامی شۆرش نەکردن لە بەرانبەر داسەپاندنی هەیمەنی کۆمپانیا گەورەکاندا (corporatism) بۆ خۆی کارەساتە.
لێرەدا گرنگی ڕۆزا دەردەکەوێت کە ئاگاداریکردینەوە لە قەیرانەکاندا نوخبەی لیبراڵ دەبن بە دوژمنمان، هۆشداریدا بەرانبەر بە تیرۆر و توندوتیژی و هانیداین بۆ پارێزگاریکردن لە

بنەما راستیەکانی دیموکراسیەت و دڵنیا بوون لەوەی کە ئەو هێزانە لەگەڵ خەڵك نین.
رۆزا لە مەترسی ئیمپریالیزم تێگەشتبوو، بە بیری هەموو ئەو سۆسیالیستانەی دەهێنایەوە کە بەدوای بنیادنانی سۆسیالیزمەوەن کە چۆن دەبێت دونیایەکی باشتر درووست بکەن، بەتایبەت بۆ چەوساوەکان، دەبێت دەست بەم ئەرکە مۆراڵییە نەگۆرانەوە بگرین وەکو ئەو لێیان تێگەشتبوو، ئەگەر سازش بکەین، هیوا لەناودەبەین.

____

سەرچاوە:
/http://www.truthdig.com

دوانامەی براتیگان… سەدای گیانە بزربووەکان به‌شی2 ... سۆران محه‌مه‌د

(بو، تا ئەبەد)

دەسو□م□وە وەك خێو
لە بنەوەی سەرەوە
من داگیرکراوم لەلایەن
هەموو ئەو بۆشایانەی
تیایدا ئەژیم بێ
تۆ

– ڕیچارد براتیگان-

ڕەنگە بزربوونی توتکەکەی ڕیچارد بە ناوی (بو) تەنیا بزربوونێکی ماددی نەبووبێت، بەڵکو بزربوونی گیان، یادەوەریی، خود، تەمەن… یش بووبێت.
ڕۆژێك پزیشکێکی ڤێرتینەری باسی کەسێکی گێڕایەوە سەگێکی بزر کردبوو، ئیدی لەوساتی لە دەستدانەوە چاوی ب□ه□□یدا دەبرد لە

تەماشاکردنی هەر شتێکدا بیبینیایە، ئەمەیە هەستی دووبارەبووی لەدەستدان کە بناغەی لەسەر نەدۆزینەوەی شتانی عادەتییش دادەکوتێت ، ئەمەیە مانای بێهیوابوون کە زیاتر دەچەسپێت لە ڕێی جیابوونەوەی هەستەکی، ئەمە بەهێزترین بەشی ئازاری خەمناکییە، لێـرەوە یادەوەریی دەبێتە ستەمکار لەو زەمەن و شوێنانەی تیایدا دەجوڵێین، چونکە بەرەو پێشەوەو بەرەو دواوە درێژدەبێتەوە لە ساتی تایبەتی خۆیاندا.

لە مایسی ١٩٣٤داو تەنیا هەشت مانگ پێش لە دایك بوونی ریچارد: (بێرنارد فریدریك براتیگان١٩٠٨-١٩٩٤)ی باوکی ڕیچارد کە کرێکاری کارگە بوو و دایکی (لولو ماری١٩١١-٢٠٠٥) لێك جودابوونەوە، پاشتر دایکی لەگەڵ ئارسەر مارتین تیتلاند ژیاو لە ساڵی ١٩٣٩ دا (باربرا ئان) ی خوشکی لەدایك بوو، ڕیچارد دەڵێت جارانێك بووە دایکم بۆ ماوەی ٢ رۆژ ئێمەی بەجێدەهێشت لە ژوورەوە لە کاتێکدا تەمەنی من ٧ ساڵان و خوشکەکەم ٢ ساڵان بوو. دواتر لە ساڵی ١٩٤٣ بۆ جاری سێهەم بووە هاوسەری رۆبەرت پۆرتەرفیڵدو کچێکیان بوو بە ناوی ساندراو لە١٩٤٦ جیابوونەوەو لە ساڵی ١٩٥٠دا بۆ دواجار دایکی بووە هاوسەری ول□یم د□یقید فۆڵستۆن و کوڕێکیان بوو.

ڕیچارد براتیگان لەگەڕان بە دوای سۆزی لەدەستچوویدا لەساڵی ١٩٥٣دا دایکی باشترین هاوڕێی خۆی (پیتەر وێبستەر) ی کردە دایکی خۆی و ساڵێك لەگەڵیاندا ژیاو پاشان لە بێ پارەییدا سەری خۆی بۆ سانفراسیسکۆ هەڵگرت و چەند جارێکیش گەڕایەوە بۆ ئۆریگۆن.
خانەوادەی ریچارد رۆژانێکیان بەسەربردووە هیچ خواردن نەبووە بیخۆن، ڕیچارد ناچار دەبوو بە قولاپی ماسیگرتنەوە لە کەناری دەریا چاوەڕوانی ئەو ماسیانە بێت بەزەییان پێیدا بێتەوە، کۆتایی بە ژیانی خۆیان بھێنن و خۆیان بکەن بە قولاپەکەیەوە، تا خۆی و خانەوادەکەی لە برسێتی رزگاریان بێت.
لەساڵی ١٩٥٥دا و لە نەخۆشخانە چیرۆکێکی ٦٠٠ وشەیی نووسی و بۆ دوو بڵا وکراوەی ناردن، وەل□مەخابن ئەوان بە هێندیان نەگرت و هیچیان بڵا ویان نەکردەوە، لەمساڵانەی دواییدا کۆپی ئەم چیرۆکە لە لای (هاری مووتۆن) دۆزرایەوەو رووناکی بینی.

ریچارد بە هۆی قەموریی پشتیەوە بۆ خزمەتی سەربازیی رەفزکراو ئەم هەلەی ژیانیشی لە دەستچوو… بەڵێ، ئاوها لە نێوان دڵڕەقی ژیانێکی بێویژداندا مرۆڤەکان بە دڵشکاوی دەگرین و کەس لێیان تێناگات و ئاوڕێکیان بەلادا ناداتو□، تەمەنێکی کورتی چەند چرکەیی بۆچی دەبێت لێوانلێو بێت لە ئازاردان و ئەم تراژیدیانەش کەسانێك

دخشبكات؟ لبن چتری شقامكانداو لناو بیبلگرافیای چركانی
پیرمردكی مم فرشی كوردا چندان حسرت خیان داد داو،
یك یك تپی پی مرقكان دژمرت تا دستكی میهربان ممك
دكت، ئو گی پ بردات چرای شو تاریككانی ژیان، ئمیش
نانكی گرمی پ دكت و ل برستی زگاری دكات. یان ئو مرق
كمئندامی ل گشیكی قربغی بازی لشاغكانو ب
پانان زیاتر و زیاتر دیخن كنارو ئویش چاووانی كسك
دكات ب مرقكی تواوی خاون هست و فرمسك و زردخن
تماشای بكات و كارتكی مبایلی لبكت، تا ب پیوندیكردن
گای دوور ب ئو نزیك بكاتو ئمیش پاتری عربانكی پ
شحن بكاتو.
چند ژك دوانامی یچارد براتیگان ك ب (تكاك شینا)ی
هاوی نووسی بوو ل ناخو هژاندمی و ووبووی ئو فرمسك
گرمانی دكردمو ك ل ئازاركانی یچارد تدگشت، ل
كاتكدا ئو دوور ل مرقكان برو خی دریا ل سپدیكی
زوودا ك زینگركان درگای دوكانكانیان دكردو ئویش برو
دریای شینی ب بن هنگاوی دنا، نگ دریا هناسیكی ژ
میهربانكانی یابانی پ بت، تا گیانی نام و تنیای
بگشینتو، نازانرت رنگ دوا سردانیش بت ب ئقیانووس.

/ ئقیانووسی ئارام تمومژكی پشوبخشی لگ خدا هگرتبوو، و
هواكش برامیكی تازی خشی پبوو./

ئم زرجار ب هی سرقایی بوونمان و ب تینبوونی ژیان ل
دیدگاو دنیابینینكانمانو، زر شتی گچك ل بیر دكین ك
رنگ ماناكانی ژیانیان پ تواو بت، ب نموون ئم زرجار
سفری كورت و درژ.. ب ویست و ب ناچاری دكین، بام نگ
زر كمتر ئو دنیایی ب جی دین ب تبایی و ل هارمنییتدا
مائاوایی ل بكین، ك ئم حات تش ئاسوودییكی سایكلجی ل
فراهم دت، ل مژ شاعیری مردمندای فرنسی بناوبانگ
(ئارسر رامب ١٨٥٤-١٨٩١) ل شیعری كچ دا پی بم حات
پنهان گرنگ بردوو ل كچ و سفرداو رنگ لبر ئمش بت
ل كتایی شیعركدا دت :

/ كچ ل ناو سزو دروشانو /

چند خش ب دشكاوی مائاوایی نكین، دنیا زوویركان
ئاشتبكینو، ئوسا همیش یادوریكان هیوایكمان ببردا

دەهێننەوە، ئاسوودەییەکمان پێ دەبەخشن، وەك ئەوەی بەشێك لە گیانمان لەو جێیانەدا جێهێڵا بێت بۆ موتابەعەی گۆڕانکاریەکان تیایاندا، پرسینی هەواڵی ئەزیزان و جۆرێک لە ژیان لەگەڵیاندا، یان یادەوەری مەنیمەنتی ئەو دەستە میهرەبانانەی تیایدا ڕوابوون، هەرواش هزرە لۆژیکیە داناکان کە لەبەهای مرۆڤ تێگەشتبوون و بە گومانی بەد ناخیان تاریك نەکردبوو.
ڕیچارد براتیگان، مرۆڤێك تا سەر ئێسقان وەدەرنراو لە بازنە تاریك و نوستالیژیاکانی کۆمەڵگا، برسێتی و چەرمەسەریی مامەستا دەسڕزەکانی بوون، کەمئەندامێتی ئەو شێتییە زانایییەی پێ بەخشی کە ڕەخنەنووسە ئەروستوکرات و بەساوکەرە بورجوزاکان چاویان پێدا هەڵنەدەهات، ڕەنگە ئەوان لە زمانی موعاناتەکانی تێنەگەشتبن.

ئەو؛ سەگە دەریاییەکانی پێ جوان و سەرنجڕاکێش بوون، بە هێمنی و تەنیایی تێی دەڕوانین، دوور لە مرۆڤەکان لە قوڵایی ئۆقیانووسەکانەوە هاتبوون و یارییان دەکردو بە پەساپۆرت بە مەلەوانی لە سەرو بنی دەریادا دەهاتن و دەچوون، لە دیدگای فەلسەفی و ئەفراندنی ڕیچاردەوە ڕەنگە لەگەڵ کەسایەتی هەنێك لە مرۆڤەکاندا تێکەڵاوبووبن وا زیاتر بە شێوازی سەگی دەریایی قسەیان دەکرد! ئەوان لە زمانی شەڕ نازانن، بەیانییان بە یاریکردنەوە بەڕێکرد. ڕەنگە پەیامی ڕۆخەکانی یابانیان بۆ ریچارد هێنا بێت، خۆ سەگە دەریاییەکانی هەردوو لا وەك یەکن و جیاوازی لە ناو خۆیاندا ناکەن وەك مرۆڤەکان.
کە لە خەمەکانی ریچارد براتیگان تێدەگات؟ خشتەی نەخشەی ژیانی لای سپێدەش شاراوەیەو ڕەنگە جیابوونەوەو مەلەکردنی ئەو دوو سەگە دەریاییە جوانە بە دوو ئاراستەی جیاوازدا هەر ئاماژەیەکی تیل نیگا ئاسا بێت بۆ دوا قەسیدەکەی ئازاد سوبحی مرۆڤ و شاعیر کە دەڵێت:

/ بێزاربووم هێندە ژیام
نامەوێ یاری بەم قوڕە بکەم…
ناگۆڕێمەوە بە نیشتمان…
تازە من ڕۆشتم
بێزاربووم هێندە ژیام
ئەمەوێ یاری بەم گەڵا کەنانە بکەم…/

لەو لێکدانەوەیە جوانترم بۆ ئەم حاڵەتانە نەدۆزیوە وەك ئەوەی ڕەخنەگرێك لە ژێر ناونیشانی (کەوتنی ڕۆشنبیرێك)دا لێکیداوەتەوەو نووسیویەتی: ” شوێن وزەمەنی مانەوەو ژیان کردن لە لای ئەو لە

دەرەوەی بازنەی زەمەن وشوێنە خودیەکانی ئەودا بوون..” رەنگە ڕیچارد زانیبێتی بۆ دوا جارە سەردانی دەریا دەکات، حەز دەکات بچوکترین دیمەن و خێراترین چرکەشی لە دەست نەچێت، ئێدی لەگەڵ سوبحیدا و دوای تاوتوێکردنێکی درێژ گەشتبێتە سەر ئەو بەرەنجامەی بڵێت بێزاربووم هێندە ژیام.. شتەکان دووبارەن، قێزەونن، گیانم ئازار دەدەن، هەر بە نامۆیی ژیام و بە نامۆییش ئەمرم، ئەمە جیهانی من نییە، با کەمێك لەو شەپۆلانە رابمێنم کە بەشێك لە گیانمی تیا ئاوێزان بووە، رەنگە میهرەبانیەکم لێ بەجێمابێت لە تۆکیۆ، با بۆ دواجار کەمێك بەو هەوایە هەناسە هەڵمژم کە لەو ئاراستەیەوە دێت، با کەمێك لە هارمۆنییەتدا زەردەخەنە بۆ کۆتاییەکان بکەم.

خۆرەگەلێک، جڤاکی کوردستان بنکۆڵ دەکەن -1- … ئەمجەد شاکەلی

یەکەم

– هێزی چەکداری حیزب –

هێندەی لە کوردستان، لە میدیا و ل□ نێو خەڵکی سەرجادە و هەموو کون و قوژبنێکدا، باس لە دیموکراتی دەکرێ، ڕەنگە لە هیچ وڵاتێکی دەوروبەری کوردستان و تەنانەت ئەوروپاش، نیوهێندە باسی لێوە نەکرێت. دیموکراتی، بە واتا گشتییەکەی، هەموو بوارەکانی سیاسی، ئابووری، جڤاکی و تەواوی وردەکارییەکانی ژیانی مرۆڤ، چ وەک کۆمەڵ و چ وەک تاک، دەگرێتەوە، لێ لە کوردستان، کە باس لە دیموکراتی دەکرێ، تاکە یەک دیوی دەبینرێ، تەنێ ئەو دیموکراتییەی گرێدراوی سیاسەتە و مەبەست لێی سیستمی پەرلەمانتاریزمە، ل□ بەرچاو دەگیرێت، واتە: هەڵبژاردنی خەڵکانێک لە حیزب و گرۆ و دەستە و ڕێکخراو و نەتەوە و ئایین و تەنانەت تاکیش، کە بەرنامە و نەخشەڕێگەیەکیان هەبێت، وەک نوێنەری خەڵک، بۆ ئەندامیەتی پەرلەمان و دواتریش

بەوەی ئەوانە ببنە پارێزەری سیستەمە سیاسییەکە و داڕێژەری قانوون لە وڵاتدا و بەڕێوەبردنی وڵات و کارگێڕی و دەسەڵات.

لە سیستەمی دیموکراتی پەرلەمانتارییدا، زۆرینە و کەمینە، بنەمای سەرەکی دەسەڵات و هەموو بڕیارێکە. لە کوردستان، دیموکراتی تەنێ لەو هەڵبژاردن و پەنجەمۆرکردنەدا دەبینرێ، کە ڕێژی هەڵبژاردن و لەسەر سندووقەکان، پێشاندەدرێن. ئیدی لەوە بەولاوە، دیموکراتی لە هیچ شتێکی دیکەدا نییە و دیموکراتی نەچووەتە خوارێ بەنێو کەمێک و هەموو دەمار و جمگەکانی ژیاندا، بەنێو خێزان و بیرکردنەوە و ئاوەزی تاکدا، بەنێو ئابووری، جڤاک، فەرهەنگ، دادوەری، پەروەردە و بارهێنان و خوێندن، تەندروستی و لەشساغی، گواستنەوە، کشتوکاڵ، میدیا و...تەواوی بنەما و پایەکانی دیکەی ژیاندا و وەدی ناکرێ.

لە هەڵبژاردنی مانگی سێپتەمبەری 2018ـدا، لەنێو حیزب و هێزە سیاسییەکانی کوردستاندا، پارتی دیموکراتی کوردستان، زۆرترین دەنگ و زۆرترین ژمارەی پەرلەمانتاری هێنا و لەگەڵ دووەم حیزبدا، کە یەکیەتیی نیشتمانی کوردستانە جیاوازییان 24 پەرلەمانتارە واتە:(پارتی 45 – یەکیەتی 21). بە دوای ئەوانیشدا حیزبەکانی دیکە دێن.
بە گوێرەی هەموو پێوەرێکی سیستەمی پەرلەمانتاریزم، دەشێ پارتی، وەک براوەندە و مافی براوەندەیی، بەو جۆرەی خۆی دەیەوێ، حوکوومەت پێکبهێنێت. پارتی، دەتوانێت لەگەڵ یەک حیزبی دیکەدا، کە خاوەنی شەش نوێنەر بێت لە پەرلەماندا، یا لەگەڵ چەند وردیلەحیزبدا، کە بە هەموویانەوە شەش ئەندامی پەرلەمانیان هەبێت، حوکوومەت دامەزرێنێت، چون ئەودەمە ژمارەی پەرلەمانتارانیان(پارتی و ئەو حیزبە یا ئەو وردیلەحیزبانە) دەبنە 51، ئەوەش دەکاتە زۆرینەی ئەندامانی پەرلەمان. ئەمەی دەیڵێم، وەک قانوون و ڕێسایەک، لە هەموو سیستەمێکی دیموکراتی پەرلەمانتاریزمی جیهاندا، پەیڕەو دەکرێ و ڕێزی لێ دەگیرێ، لێ لە کوردستان وەها باسەک، دەبێتە مایەی هەڕەشە و ماسولکە دەرپەڕاندن و خۆگیڤکردنەوە و هێزپێشاندان.

ئەوەی مەڕەق لە کوردستان دەیزنەفە و خەڵک دەیڵێنەوە، ئەوەیە، کە دەبێ پارتی لەگەڵ یەکیەتیی نیشتمانی حوکوومەت پێکبهێنێت و یەکیەتییش بەگەزی خۆی بیپێوێ، ئیدی فڵانە پۆستی گەورەکە و بە فڵانە پۆست نارازییە و دەبێ حوکوومەتەکە وا بێ و وا نەبێ و زۆری تریش. ئەوەی وا دەکات، هەم یەکیەتیی خۆی و هەم خەڵکیش بەو جۆرە بیربکەنەوە، تاکە یەک شتە، کە وەها بەچوونێک دەنێتە گۆڕێ، ئەوەش بوونی هێزی چەکدارە. هەردوو حیزبی پارتی و یەکیەتیی خاوەنی هێزی

چەکدارن و هیچ یەکێک لەوان ئەگەر بەرەندەش بێ و ڕێژەی پەرلەمانتارانی بگاتە 70%یش، بەگوێرەی ئەو پێوەرە نادروستە باوەی کوردستانە، هەر ناتوانێت بە تەنێ خۆی حوکوومەت پێکبهێنێت، چون لەوی دی دەترسێ، لەوەی یاخیبوونێک، کوودەتایەکی سەربازی، چەکداری، سیاسی بەسەردا بکات یا جاڕی جیابوونەوەی دەڤەری کەسک و زەرد لەیەکدی بدات. تەواوی بەڵا و نەهامەتی و نەگبەتی و سیابەختیی پرۆسەسی سیاسی لە کوردستاندا، دەگەڕێتەوە بۆ ئەو هێزە چەکدارە حیزبییانە.

70 و 80، ناوی دوو هێزی چەکداری یەکێتیی و پارتیین و ئەو هەموو"حەفت و هەشتە"یشی دەیکەن، هەر بەهۆی ئەو دوو هێزەوەیە. بێجگە لەو دوو هێزە چەکدارە حیزبییە، هێزی دژەتێرۆر و ئاسایش و پۆلیسی نهێنی و پۆلیسی ئاسایش هەن، کە هەر هەموویان حیزبین. هێزی چەکدار، لە وڵاتێکی فرەحیزبیدا، هەرگیز نابێ سەر بە حیزب بێت. لە سۆڤیەتی جاران، چین یا کووبا، کە تاکە حیزبێک فەرمانڕەوا بوو، لەشکر و هێزی چەکدار، بە دەست ئەو تاکە حیزبەوە بوو و ئیدی چ مەترسییەک چاوەڕوان نەدەکرا، چون ئەو حیزبە هەموو تاکێکی ئەو وڵاتەی خۆی، بە هزر و ئایدیۆلۆگیی تایبەتی ئەو حیزبە دەسەڵاتدارە باردەهێنا و پەروەردە دەکرد. لە کوردستان، تا سەردەمی سەرۆک مستەفا بارزانی، وەها هێزێکی چەکدار هەبوو، چون یەک ڕێبەر، یەک حیزب، یەک هێزی پێشمەرگە هەبوون. ئێستاش لە هەموو جیهاندا، هەموو دەوڵەتێک، یەک هێزی چەکداری تێدایە، کە لەشکری وڵاتە و بە داکۆکی لە وڵات و پاراستنی خەڵک و وڵات، دامەزراوە و یەک فەرماندار و ڕێبەری هەیە. ئەو ڕەسایە نە تەنێ وڵاتان پێشکەوتووی وەک ئەوروپا، ئەمەریکا، چین، ژاپۆن و…ناگرنەوە، بەڵکە تەنانەت وڵاتانی وەک ئێران، تورکیا، سووریا، سعوودییە، پاکستان، تەنانەت عیراقی سەردەمی سەددام حوسێن و ئەم عیراقە فشەڵە و بێسەروبەرەی ئەمڕۆش، دەگرێتەوە.

دەسەڵاتی پاش 1991ی کوردستان، لە یەکەم ڕۆژەوە، کە هەموو ئەو حیزبانەی چیا، گەڕانەوە و هەریەکە کۆمەڵێک چەکداری خۆی هێنایە شارەوە، ئیدی هەر یەکە کەوتە هەڵپەی بەهێزکردنی هێزەکەی خۆی، بۆ پاراستنی حیزبەکەی خۆی، نەک بۆ پاراستنی کوردستان. لەبری دامەزراندنی یەک هێزی چەکدار، لەشکرێکی ناحیزبی، هێزێکی سەربازیی چەکداری وەک هەموو ئەو هێزانەی جیهانە، کە وەلاء تێیدا تەنیا بۆ خاک و وڵات و نیشتمان، واتە: کوردستان، بێت، نەک بۆ حیزب. ئەوە نەکرا. ئەوان، هەر حیزبە و چەکداری خۆی وەک دابەستە بەخێو کرد،

هەرچی چەکداری خۆی هەبوو، هەموو بەناوی پێشمەرگەی دێرین و سەرکردە و بنکردە و شەهیدی سەنگەر و…دەیان ناوی دیکەوە، خانەنشینییان بۆ بڕایەوە. کۆنە شوان، کۆنە گاوان، کۆنە سەربازێکی ئاسایی هەڵاتووی لەشکری عیراق، کۆنە دێوەرە، کۆنە کۆترباز، کۆنە چەقۆکێش، کۆنە خوێندکارێکی تەنبەڵ، کە شەشەمی سەرەتایی تەواو نەکردووە، کۆنە 16، 17 ساڵانێک، کە لەگەڵ باوکیدا تێکچووە و هەڵاتووە، کۆنە گەنجێک، کە حەزی لە کچێک کردووە و بۆی نەبووە و بە گەیشتنتی شاد نەبووە، کۆنە کوڕی گەڕەکێک، کە لە کوڕانی گەڕەکەکەی ئەولایانەوە هەڕەشەی لێکراوە، کەسانێک تەنێ وەک میوان و بۆ ماوەیەکی کەم لە چیا، وەک وێستگەیەک بۆ پەڕینەوە بەرەو هەندەران ماونەوە و زۆر جۆری دیکەی مر□ق، ل□تەک ڕێزمدا بۆ هەموو ئەو جۆرە مر□قانە و هەر پیشە و پاشخانێکیان بووبێت، هەموو ئەمانە، بە گوێلێک تاج و ئەستێرە و شمشێر و داڵ و پلەی خەیاڵیی عەقید و جەنراڵ و فەریق و ڕائید و دەیان ناوی قەبەی دیکە، کە من نایانزانم، خانەنشین کران و مووچەی خەیاڵییان بۆ تەرخان کران.

هەموو یەکێک لە ئێمە دەیان لەو ئەفسەرە قوللابی و ساختانە دەناسین، کە تەنێ بەهۆی حیزبیبوونیانەوە بوون بە ئەفسەر یا وەک ئەفسەر خانەنشین کراون، کە زۆرینەیان تاکە ڕۆژێکیش نە ئەفسەر بوون و نە شتێک لە ئەفسەری و زانستی جەنگ دەزانن و تەنانەت سەربازیشیان نەکردووە و ڕەنگە فیشەکێکیشیان لە ژیانیاندا نەتەقاندبێ، ئەوانە و چەندین جۆری دیکە هەن، تەواوی ئەوانە، تەنیا دەمچەورکردن و کڕینی ئەو مر□قانە بوون و بۆ پاراستنی بەرژەوەندی حیزبەکان وەها کردەیەک جێبەجێ کراوە.

لە کوردستان، لە 1991ەوە، کە ئیدی دەسەڵاتێکی کوردیی نیمچەسەربەخۆ، جێی عیراقی گرتەوە، تا هەنووکە نەتوانراوە هیزی چەکداری پێشمەرگەی سەر بە حیزب و هێزی ئاسایش و هێزی دژەتێرۆر و هێزی پۆلیسی نهێنی و پۆلیسی ئاسایی، بکرێن بە یەک لەشکری ناحیزبی. یەک ئاسایش، یەک دژەتێرۆر، یەک پۆلیس. تا ڕەوشەکە بەو جۆرە بێت، وەک هەیە، تا ئەو هەموو ئەفسەرە پلەدارە، پلەباڵا خانەنشینکراوە ساختانە هەبن، تا هەر حیزبەو هێزی چەکداری خۆی هەبێت، تا ئەو هەموو پارەوپووڵە بەو چەکدارە حیزبییانە بدرێن و ئامادەبکرێن بۆ جەنگی حیزبەکە یا حیزبەکانی ڕکابەریان، هەرگیز شەوە و تارمایی هەڕەشەی دابەشکردنی د□ق□ر□کان، بەگوێرەی ڕەنگ، ناڕەوەێتەوە و هەرگیز ئارامی و ئاسوودەیی، جێگیر نابێت و هەرگیز چەمکی زۆرینە و کەمینەی پەرلەمانتاریزم پێڕۆ ناکرێت و پرۆسێسی

سیاسییش هەر لە خانەی یەکەمدا، بۆ هەمیشە لە سمکۆڵان لەجێی خۆیدا، ناکەوێ. ئەگەر چارەسەرێک بۆ ئەو ڕەوشە هەبێت ئەوەیە: ئەو دەسەڵاتەی(سەرۆکایەتی حوکوومەت، سەرۆکایەتی هەرێم و سەرۆکایەتی پەرلەمان) کە لە کوردستان دێتە سەر کار، یەکەم کارێک، گەرەکە لە زووترین کاتدا بیکات، هەڵوەشاندنەوەی هەموو هێزێکی چەکداری حیزبییە لە کوردستان و دامەزراندنی یەک هێزی چەکدار، یەک لەشکری نیشتمانیی کوردستانییە.

2019- 01-04

خەیاڵە شێتەکانی (هاوزێ) … کەریم سمکۆ

ڕۆمانەکە نەك تەنها فێری خود خوێندنەوە، یان گەڕانەوە بۆ جەوهەری بیری ئاڵۆزی مرۆڤەکان دەتخشێنێ، بەڵکو وا لە خوێنەر دەکات دیاریکردنی کات و شوێنی خوێندنەوە ل□ پێش خوێندنەوەی رۆمانەکە دابنێت.

کە (هاوزێ)ـی (دلاوەر رەحیمی)ـم خوێندەوە، گەیشتمە ئەو بڕیارەی دەبێت شوێنی ئارام بۆ ئاشنابوون بە چەند لاپەڕەیەك، گرنگتربێت لە درێژەدان بە خوێندنەوەی هاوزێ.

نقاری چکۆلانە هەر تەقەیەکی بەگوێدا گەیاندبام، زنجیرەی خەیاڵی ئاڵۆز دەکردم و لە هاوزێ دايدەبڕاندم، هاوزێ بە جیڕەیەکی دەرگا دەبێتە دوژمنت، بە کەشێکی ئارامیش بە (خۆت) ئاشنات دەکات و ناتوانی دەستبەرداری بیت.

دوای هەموو دابڕانێك لە کارە دووبارەبووەکانی رۆژانە، دوای ساردکردنەوەی قاوە و چایی و پڕبوونی میزڵدان و شکاندنی ژوانە دیاریکراوەکان، بە هاوزێدا تێگەیشتم مەستبوون بە مەی چی لە بیری مرۆڤەکان دەکات.

لە 2005 ئەوکاتەی بە (سەد ساڵ تەنیایی) ئاشنابووم، رەنگە بڵێم چوار تا پێنج جار، ئێوە بڵێن حەوت، دەستم بە خوێندنەوەی کردووە و نەمتوانیوە تەواوی بکەم، ئاخر کە (خۆسێ ئەرکادیۆ پۆندا) ژووری

ماڵەوە جەندەهەڵەت و لە کوختەکە، یانزی لە ژووری حەسارەکەیان خەریکی تاقیکردنەوەکانی دەبێت، خانەوادە و خەڵکی لادەکەشیان نەك بەشێتی دەزانن، بگرە شێتی دەکەن، بەڵام ئەو کەڵەندان و پەیوەستبوونەی پێندا بە ئامانجەکانی، وایلەدەکات شەوانە لەگەڵ خەیاڵەکانیدا ژیان دروست بکات.

ئیدی لە خەیاڵەی منیشدا کە هاوزێ بەم جەنجاڵەی و ئاڵۆزیی و لەڕووارییەی بە ئەندێشەی بەخشیم، وایکرد لای من پێش شاکارەکەی (مارکیز) بکەوێت و زریزەی هزرم نەپچڕێنێ، ڕەنگە کەمی قەبارەی ڕۆمانەکە منی بە هەڵە بردبێتم، نا..نا وایە.
وەك (عاشقان بەپێوە دەمرن) نازانی چۆن دەستی پێکردووە، لە کۆتاییشدا وەك کۆتاکەی (تاگو) لە فیلمی (پی کەی) بەچیرۆکەك کۆتایی پێ دەهێنێت و ماڵئاوایی دەکات، بە ئەوەی زیاتر روونی بکاتەوە، خوێنەر کێش دەکات بە ئەوەی هەر بەخۆی خەیاڵ و چیرۆك و بەسەرهاتەکە کۆتایی پێ بهێنێت، یان درێژەی پێ بدات.
ئێنگە لە هزری مندا بە جۆرەها سیناریۆ هێشتاش نەگەمە کۆتایی، خۆ ڕەنگە ئەمە ژیانی هەموومان بێت! ڕەنگە ژیانی کەسیشمان نەبێت! کە هاوزێ دەخوێنیتەوە ئیدی ئاساییە تووشی ئەو خەیاڵانەش بیت! ڕەنگە خەڵکیش بەمە بڵێن (شێتی).

چیرۆکە پێشەنگەکان تەنها بە درێژەدان یان بە تاموبۆی ڕۆمانەکە بە حەسانەوەی مێشك داندراون، دەنا لەناو ئەو دیمەن و مەشهەدە خەیاڵەی و تراژیدیایانە ئەستەمە خوێنەر بە ورووژاندن راکێشێت.

داغەو خەیاڵ، گەڵاڵەوە بە ڕۆژانی رابردوو، یان ڕۆیشتن بۆ ژیانی داهاتوو، کەڵکەڵەی مێشك و پەستانی هزر لەسەر مرۆڤ لە ساتەکی دیاریکراودا وادەکات مرۆڤ بیری بۆ شتی جیاواز و سەیر سەیر بچێت.
وەك بیرکردنەوەی ناوی ئەو کانیاوەی کە فاروق بیری لێ دەکردەوە و نەیدەزانی لەلایەن دایکی یان پووری ناوەکەی پێی گوتراوە و ئێستایش لەسەر زاری سەما دەکات و بیری ناکەوێتەوە.

ئەم لەکەیشنانە زۆرجار لەژیانی خۆماندا پەییمان پێبردووە، کە بە شەوانە دەست لەملانەی هاوزێ دەکەیت هەر لە خۆتەوە دەگەیتە ئەو رایەی کە ئەمەش ئەو خەیاڵ و بیرکردنەوە پووچانەمان زۆر جار نا، هەموو کات تووش بووە. چۆن؟ ئەها ئاوەهاك لە ژیانی رابردووی کۆمەڵایەتی، رامیاری، ئابووری، فەرهەنگی خۆت بدەوە، ساتەك بوەستەو هەموو شتەکان وەك ئاوێنە بهێنەوە بەرچاوی خۆت و لەکن هزری خۆت دایانبنێ.. چۆن بوو؟ بەراست تووشی ئەو بیرکردنەوانە

نابیتەوە؟ راست دەکەیت.

خۆزگە چیرۆکی سکیپەی ئەسمەر لەسەرەتای رۆمانەکە بوایە و بەم ئەفکارانەی فارووق و بەم بیرلەخۆکردنەوە و وێنانەوە دەستی پێ بکردایە.

پرسیارکردن لە خۆت، وەڵامدانەوە لە خۆت زۆرجار چۆڵی وەتاغ دەکاتە شەقامێکی تەژی قەرەباڵغ، هەر یەکەی بە کاری خۆیەوە سەرقاڵ دەبێ و کەس ئاگای لە کەس نییە، زۆرجار لەبیرکردنەوەکانی ژیان تەوژم و بیری ئاڵۆز لەناو خانەکانی مێشکت شەپۆل دەدەن، ئینجا لە شەقامەکەدا پێیەتی لە کەسی جیا.. یەڵڵا تەماتە، خەیار، وەرەوە بۆ شەلمەی کوڵاو، تەق..تەق.. ئەو سەماوەرە چاك نابێتەوە، وەڵێی کوورە و جیڕەی ئامێرەکانی دارتاش و زرینگ زرینگ. خەریکی بیور کوتانەوەن. عارەبانەیەك لە دواوە پاڵت پێوەدەنێ “لاچۆ کاکە.. رێگاکەت گرتووە بێکار بۆ لێرە وەستاوی؟” پێم دەڵێت.

لەناو مشتومڕی خەیاڵدا منیش بە ئاگادێمەوە، سەیری لای راست و چەپ و سەروو و ژووری خۆت دەکەیت. هەر لە خۆتەوە هەست بە خێرایی دەنگەکان و زرینگانەوەیان لە گوێچکەدا دەکەیت، خێرایی وێنەی دەموچاوەکان، خێرایی کات، ژیان زیاتر خێرایی پێوە دیار دەبێت، خێراتر بیر دەکەیتەوە.. ئیتر دوای کاتێکی دوورو درێژ دێیتەوە سەر بنەڕەتی جارانی خۆت کە لە ژوورێکی چۆڵی وەك کوڵژیلە تێیدا خوێندبێتی! ئیدی خەیاڵەکانی خۆت و هاوزە ژوورەکان دەکاتە حەمامی ژنان!

گفتوگۆی ئەسمەر و فارووق لەسەر پرسیارکردن و بەڵێ و ناڵێم و چی؟ هەزاران مانا بۆ خوێنەر دەگەیەنێ..

-کاکە فارووق؟

+سەرم هەڵدەبڕم و هیچم نەگووت!

-کاکە فارووق، دەڵێم..

+ئە بەڵێ. دەی؟

-هیچ

+بۆ هیچ؟

-هیچ، چونکە تۆ ناتەوێ!

+یانی چی؟

-تۆ ناتەوێ من قسە بکەم.

+بەڵێ چیت دەوێ، بەڵێ!

-چی، خەندەیەکی تاڵ و درێژ… ل (164)

ر□نگ□ ئ□مج□ر□ وتوو□ژ□، ئ□مج□ر□ ب□د□نگيي□ ه□زاران مانا بب□خش□ت□ ئ□و ك□س□ى ل□ زمانى ئ□م ئاخاوتن□ ت□د□گات. ئيدى هاوز□ پ□ي□تى ل□م خ□يا□□، ب□□ام دواجار ش□تت د□كات و ه□ر ل□ خ□ت□و□ د□□□يت: ئ□ر□ (ر□حيمى) ش□ت نيي□؟

“من چرك□م ب□□□ كرد، ن□ك س□عات، ن□ك ر□ژ. ئ□و چركان□م ه□ر ماو□ي□ك ب□ شت□ك□و□ بارم د□كردن، ت□سبيح□كى در□ژى ق□زوانم د□گرت□ د□ستم و د□نك د□نك د□مژماردن؛ رزگارم د□ب□ □زگارم ناب□، □زگارم د□ب□ □زگارم ناب□، □زگارم د□ب□ □زگارم ناب□، د□ب□ ناب□، د□ب□ ناب□، د□ب□ ناب□، د□بم نابم، د□بم نابم، د□بم نابم! ك□مجار گ□يشتووم□ ك□تايى، ب□□ام □زگارم ن□بوو□!” ل (139)

ه□موومان واين، ب□□ام خ□مان ل□ گ□لى د□د□ين، ك□ (هاوز□) د□خو□نيت□و□، د□گ□يت□ ح□قيق□تى خ□ت، ز□رجار قس□كردن ل□گ□□ خ□ت د□تگ□ي□ن□ت□ ناو□□□كى گر□كو□ر□كان، ك□ كردووماناني□ت□ پ□□□ى ر□ش و ب□ب□ر پ□رد□ى هيوا و ئامانج□كانى ژيان ه□□مانواسيو□.

قوربانيەك لە ناو چ□ژى بە ك□مە□دا .!! … جوتيار

ماوەيەكە لە ناو ت□□ە ك□مە□ايەتيەكان ، بە□كوو بە ش□وەيەكى گشتيش لە ناو خە□كى كوردستاندا دياردەيەكى ناوازە ب□تە ج□گەى سەرنج ب□ كات بەسەربردن و بەش□كى ز□رى لە خە□كى سەرقا□ و توشى ئەنگيزە كردووە بە خ□يەوە، تا ئاست□ك كە مر□ق ناتوان□ت لە ن□وان حەقيقەت و گا□تەجا□يدا ل□كى جيا بكاتەوە، دياردەيەك كە ب□ بەش□كمان پ□اوپ□ە لە پرسيارى م□□ا□ى و تا ئاست□ك لە حەژمەتى نا دنيابينيەكى □ەش و نا ئينسانى لە بەرامبەر هەموو ئەو چەمكە خودنەفرەتيانەى كە ماهيەتى ك□مە□گا دەخەنە ژ□ر پرسيارەوە ، ئەويش دەركەوتنى گەنج□كى ناديدە لە ژيان و ت□كشكاو لە □ووى دەروونى و نا تەندروست لە □ووى باي□ل□جيشەوە، چير□كى ئەو گەنجە بەندب□ژەى كە بە ناوى (خدر ب□گە□اسى) ناسراوە، تا ئەو ئاستە كاريگەرە كە من ناتوانم تەنها جار□ك بە ديار قسەكانيشى دابنيشم و گو□ى ل□ □ابگرم، چونكە مر□ڤى تەندروست ب□ جار□ك هەست بەوە دەكات كە ئەو مر□ڤە چەندە ب□تاوان لە ژ□ر چەق□ى دەستى ك□مە□گايەكى د□□ەقى

ناتەندروستدا بۆتە قوربانیەکی گەورەی دەستی نا ووشیاری و بێویژدانی مرۆڤە نەخۆش و سەرگەردانەکانی ئەو کۆمەڵگایە.

من زۆر جار لە بۆچونەکانمدا ئەوەم باس کردووە کە کۆمەڵگای کوردی چەندە کۆمەڵگایەکی بێ بونیادو کەمهێنە لە ئاستی چەمکە گشتگیرە کۆمەڵایەتیەکان و فەلسەفەی مۆڕاڵی مرۆیی، لای ئێمە (مۆڕاڵ) ڕەوشت تەنها لە جوغزە ئیرۆتیکیەکەیدا قەتیسکراوەو زۆربەی زۆری خەڵك تەنها ئەو بۆچونە باوە ڕیتواڵیە بە بنەما وەردەگرن بۆ قسەکردن و هەڵسەنگاندن لەسەر چەمکی مۆڕاڵ.

ئێمە ناتوانین دیاردەیەکی مۆڕاڵی بخوڵقێنین لە ناو کۆمەڵگادا و وەك نمونەیەکی بەرجەستە بیخەینە ڕوو وەك فاکت و بونیاد؛ ناتوانین تێڕوانین و خوێندنەوەیەکی مرۆیشمان بۆ دیاردە مۆڕاڵیەکان هەبێت، کۆمەڵگای ئێمە پڕیەتی لە دیاردە و شتە ناکۆکەکان بەیەکتری، پڕیەتی لە فیگور و کاراکتەری سەیرو سەرنج ڕاکێش کە تەنها لە ڕووی شێوەوە جیاوزن، بەڵام هەموو شتێکیان وەك یەکەو لەیەك دەچێت، لە سروشت و بیرکردنەوە و سەلیقەو تێڕوانیندا، لە هەڵسوکەوتی ڕۆژانەیاندا و لە گریان و پێکەنیندا، من بەلامەوە زۆر سەیرە کۆمەڵگایەك بتوانێت لەسەر قوربانیدان بە تاکەکانی خۆی کۆمێدیا بخوڵقێنێت و چێژو ئاسودەیی لێ وەربگرێت، بەلامەوە زۆر سەیرە لەزەت لەسەر بنەمای تێکشکان و وێرانبوونی باری دەروونی مرۆڤێکی نەخۆش و خاوەن پێداویستی تایبەت بەرهەمبێنێت و ئاسودەیی لەسەر دەستەبەر بکات، کۆمەڵگایەك بتوانێت تەنها لە پێناو پێکەنینێکدا قوربانی بە تاکەکانی خۆی بدات ، دەبێت بەڕاستی بمانخاتە بەردەم تێڕامان و هەڵوێستێکی قوڵی مرۆیانەوە.
منیش بروای زۆرم بە بەسەربردنی کات و ساتی چێژبەخش هەیە بۆ ژیانی هەرکەسێك، چونکە چێژوەرگرتن دەتوانێت بەشێك لە خۆشبەختی لە ناو کۆمەڵگادا بەرهەمبێنێت و بەشێکە لە بنما سەرەکیەکانی ئیرۆسیەت و بوونێکی بەختەوەر و تەندروست بۆ تاکەکان.

موسیك وەك هەر ڕەگەزێکی تری ستاتیك لە ناو کۆمەڵگادا پێویستیەکی سەرەکیە بۆ بوژاندنەوەی لایەنی ڕۆحیمان و هەندێك جاریش لە جیاتی هەموو ژەمە ناتەندروستەکانمان پێویستە لەسەر مێزەکانمان گوێچکەکانمان تێربکات و ساڕێژی هەموو ئەو برینانەمان بکات کە دەروون و زیهنمان بەدەستیەوە دەناڵێنێت ، موسیك پێویستە لە هەموو شوێنکدا وەك بەشێك لە هۆشیاری مرۆڤەکان ببیندرێت و ببێت بە بەشێك لە بەرخوردو هەڵسوکەوت بە مەرجێك مرۆڤ بتوانێت وەك کولتورێکی ئینسانی پێشکەش بە بەرامبەرەکەی بکات،

ئێمە خەڵکی کۆمەڵگاکەی (ئیبن ڕوژد) ین وەك کۆمەڵگایەکی ڕۆژهەڵاتی، کە ئەو بەشێکی زۆری ژیانی لەگەڵ میوانداریکردن بە قەرجە میوسیکژەنەکانی ئەندەلوس بەسەر برد، ئەو هەردەم پێی وابوو کە میوسیك شتێکی جیاکراوە نییە لە فیکرو فەلسەفە و پێی وابوو دوو چەمکن کە بە بێ یەکتری هیچ مانایەکیان نییە.

ئەوەی کە ئێمە ناتوانینن فێری ببین تەنها نەبینینی مرۆڤە وەك خۆی، وەك ئەوەی کە هەیە ، وەك ئەوەی کە پێویستە ڕێزو کەرامەتی مرۆیی پێ ببەخشرێت لە ئاستی وجودە سروشتیەکەی خۆیدا ، مرۆڤێکی ناکامڵ و نا تەندروست کە پێویستە لە لایەن دام و دەزگا پەیوەنددارەکان و کۆمەڵگاوە چاودێری و سەرپەرشتی بکرێت ئێمە بۆین و بۆ ساتە بێکەڵکەکانی خۆمان کۆمێدیای لێ بەرهەم بێنین و بیکەین بە مەهزەلەی سۆشیال میدیاو واش نیشانی بدەین و بڕوا بەویش بهێنین کە ئەو نمونەی باڵای میوسیکی کوردیە، بەڕاستی من پێم وایە ئەوە جۆرێکە لەو (depression) گۆشەگیریەی کە خەڵکی بە شێوەیەکی کۆمەڵ لە ئەنجامی بێ بەرهەمی کۆمەڵگادا و نەبوونی پەروەردەیەکی سیستماتیك توشی دەبێت.

هەڵوێستی ” لینین” سەبارەت بە ئازادی خۆشەویستی و هاوسەر گیری چی بووە ؟ ... و: سەردار عەبدوڵا حەمە

لە ساڵی ١٩١٥ یەکێ لەو پرسیارانەی لە ‘لینین”کرا سەبارەت بە خۆشەویستی و هاوسەر گیری بوو لە لایەن ژنە خەباتکاری بزووتنەوەی ژنانی جیهانیەوە “ئینیسا ئەرماند” کە دواتریش سەرجەم وەڵامەکانی کردە نامیلەیەک بۆ ژنانی کرێکار سەبارەت بە کێشە کۆمەڵایەتیەکانیان .

پاش وورد بوونەوە لە پرسیارەکە “لینین ” پرسیارێکی بۆ جۆرێکی تر لێ کرد : ئایا مەبەست لەمە جودا کردنەوەی خۆشەویستیە لە

بەرژوەندیەیە ماددیەکان(پارە وسامان)؟ یا لە خورافات؟ یا زۆرداری باوکان ودایکان؟ یا لە خورافاتی کۆمەڵگا (داب ونەریتە کۆنەکان) ؟ یا لە تەسک بینی ووردە بۆرژواکان (جوتیاران یا ڕۆشنبیران)؟ یا لە کۆت و بەندی یاسا ودادگا وپۆلیس ؟یا لە جیدیەتی خۆشەویستی؟یان ئامانجی منداڵ دروست کردن ؟یا ئەوەی بە ئازادانە خیانەت لە هاوسەر گیری بکرێت؟ ئەگەر وەڵام بەم پرسیارانە بدەینەوە سێ خالی دوایی پەیوەندیان نیە بەم مەسەلەوە بۆ ئەوەی خوێنەر بە ئاسانی لە هەڵویستی کۆمۆنیزم تێ بگات لەم بارەوە ،دەبی ئەوە بلێین بە بێ جیاکردنەوەی خۆشەویستی لەمانە هەڵوێستیکە دوور دەبێت لە هەڵوێستی کۆمۆنیستی سەبارەت ئازادی خۆشەویستی.

لە ڕوانگەی کۆمۆنیستەکانەوە خۆشەویستی ڕاستەقینە نابه□ستریتەوە بە هیچ شتێکی ترەوە، ئازادی خۆشەویستی بە مانای جیا کردنەوەیەتی لە ئامانجە مادیەکان (پارە وسامان)، لە خورافات لە هەر جۆرێکی بێت ، لە دوو ڕوویی ودرۆ کردن ، لە زۆرە ملێ ی باوکان ودایکان ، لە یاسا دژە یەکسانیەکان، بە مانایەکی تر ئازادی خۆشەویستی ڕەها بە مانای هەڵبژاردنی هاوژین چ ژن بێت یا پیاو وە بەستنی گرێ بەست تەنها دەبێ لە سەر بنەمای خۆشەویستی بێت وهیچی تر، ئەگەر ببەسترێتەوە بە هەر شتێکی ترەوە ئەوە خۆشەویستی نیە، هەر هاوژینی دروست کردنێک لە سەر بەرژوەندە ئابوریەکان بێت ئەوە سەرکەوتنی تیا نابێت، بە تایبەت ئەوە لە بەرچاو بگیرێت هاوژینەکە ت دەوڵەمە ندەو خاوەن پارەو سامانە لە کاتێکا ئەو کەسە هەڵگری هیچ بنەمایەکی ئینسانی نیە بۆ هاوژینی پێک هێنان ئەمەش دەبێتە هۆی سەرهەڵدانی درۆ ودووڕووی و ستەم کردن، خۆشەویستی ڕاستەقینە پێویستی بە ڕاستگ□□یی وگۆڕینەوەی هاوسۆزی بۆ یەکتر هەیە .
لە خۆشەویستیدا دوو کەس بەشدارن بەڵام سێ یەمیش دێتە بوون ئەویش ژیانێکی نوێ یە، لێرەشەوە بەرپرسیارەتی دەبێتە ئەرک لە بەرانبەر مر□قدا (لە بەرانبەر منداڵی خۆشەویست وەنەوەکان وئەنجا لە بەرانبەر کۆمەڵگاش) .

سەردار عەبدوڵا حەمە

لەزمانی عەرەبیەوە وەریگێڕاوەتە سەر زمانی کوردی ئەمەش لینکی نوسینەکەیە :
https://bnibou3iyach3.skyrock.mobi/817ماڵپەڕی (سکایڕۆک)

ولیەم بتلەر یێتس .. نزيك باخچەی گشتی ... و : نەژاد عزیز سورمێ

لە باخچە گشتییەکاندا
ژوانم لەگەڵ خۆشەویستەکەم دانا
بە هەنگاوی بەفراوی بەگەردی لەسەرخۆوە ..
ئامۆژگاری کردم
خۆشەویستی بە نەرمی وەربگرم
وەك ئەوەی
گەڵای داران پێدەگەن .
بەڵام من
وەك هەر گەنجێکی ساویلکە
باوەڕم نەهێنا
لە کێڵگەدا ، نزیك ڕووبار
لەگەڵ خۆشەویستەکەمدا وەستام
دەستی سپی بەفراوی
لەسەر شانم دانا
ئامۆژگاری دەکردم :
ژیان بە نەرمی وەربگرم
چوون گیا
لەسەر بەنداوان پێدەگا
بەڵام من
وەك هەر لاوێکی گەوج مامەوە
ئەوەتا ئەمڕۆیش پڕم لە ئەسرین .

(*)ولیەم بیتلر ییتس : شاعیری ئێرلەندی ییتس ، لە دبلن لە دایك بووە . جگە لە شیعر شانۆنووس و کەسایەتییەکی نیشتمانیش بووە و ئەندامی ئەنجوومەنی گشتیی بەریتانیا بووە .. یێتس بۆ یەکەمین جار قەسیدەکانی لە تەمەنی بیست ساڵیدا لە ڕۆژنامەیەك لە دبلن دا بڵاوکردوونەوە .

بڕوای بە سیحر و دونیای ڕۆحانی هەبووه ساڵی 1923 خەڵاتی نۆبلی وەرگرتووه ساڵی 1939 لە تەمەنی 73 ساڵیدا کۆچی دوایی کردووه.

بڕوانه ماڵپهڕی adab.com
.

دەشێت باوەڕ بە ترامپ بکەین؟ … عیماد عەلی

بۆ یەکەمجارە ئەمریکا هەڕەشەیەکی توند و راستەوخۆ لە هاوئەندامێکی لە هاوپەیمانی ئەتڵەسی بکات و نەخاسما تورکیای کۆنە کوڕە بەنازەکەی خۆی و خاوەن پێگە ستراتیجیەکەی لە ململانێی لەگەڵ یەکێتی سۆڤێت و روسیای ئێستادا. ئەمە ئەگەر بۆ ترامپ ئاسایی بێت ئەگەر لەگەڵ رەفتارو قسە و لێدوانەکانی تردا بەراورد بکرێت، بەڵام هەڕەشەیەکی لەم جۆرە بێ وێنەیە زۆر شتی نهێنی پەوەندیە دیبلۆماسیە نوێکانمان بۆ دەردەخات کە لێکەوتەی کارلێکە تازەکانی گۆڕانکاریە هەمەجۆرەکانی جیهان بە گشتی و ناوچەکەن بە تایبەتی.

هەرچەند دەتوانرێت هۆکاری کورتمەودای خودیی ترامپ و ئەمریکای پشت ئەم بریارە باس بکرێت، ئەگەر زۆر رەشبین بین بە خۆقوتارکردنی ترامب لەو فشارە نێوخۆیيەی لە دەرەئەنجامی بڕیاری کشانەوەی هێزەکانی ئەمرکیا بێت لە سوریا بیخوێنینەوە، بە تایبەتی بۆ ماوەیەکە زۆرێك لە حکومەتەکەی لەکارخراوە، بەڵام ئەمەش تەنها پاساو بۆ ئەو لێدوانە نادات بەدەستەوە کە لە کاتێکدایە پێشهاتە نوێیەکان لە ناوچەکە بە روونی دەردەکەون و دەرکەوتەی زۆری لێ دەبینرێت.
بەڵام پرسیارەکە ئەوەیە ئایا ترامپ راستگۆیە و دەشێت باوەڕی پێ بکەین یان قسەیەکی سەرپێیە و بۆ درەبازبون و زەمینەسازی و ئاسانکاریە بۆ کشانەوەی سوپاکەی لە سوریا و خۆ سەرقاڵکردن ترامپە بە ئێرانەوە.

لێرەدا دەبێت لە روانگەی چۆنێتی دروستبونی بڕیار لە ئەمریکا و هەڵبواردنی ترامب لەوبارەوە قسە بکەین، یان لە جموجوڵ و لێدوان و

رەفتارە سیاسیەکانی ئەم قۆناغەی بڕوانین، ئینجا دەکرێت لێدوانەکەی ترامپ وەکو خۆی بخوێنینەوە. ئەگەر گۆڕانی کتوپری ناوچەکە لە ئارادابێت و ئەمریکا و روسیا ژوورێکی پرۆسەکان و موبەقێکی هاوبەشی نهێنی بۆ جێگیربون و پاراستنی بەرژەوەندیە دورمەوداکانیان ریکخستبێت، ئەوا بەو پێیە دەبێت بەرژوەندیەکانی گەلی کورد لە نێو هاوکێشەو پێشهاتەکان بخوێنرێتەوە و رەفتاری پشت لێدوان و جموجوڵەکان بخوێنرێتەوە و راقە بکرێت و زەمانی رێکەوتنەی سایکس بێکۆ بێنینەوە یادی خۆمان و لێی بروانین. لە لایەکی ترەوە ئەگەر کەسێتی ترامپ وەکو بازرگانێکی سیاسی رووت و قسەکانی سەرزمانی بەو سەرپێیە بخوێنینەوە، ئەوە پێشتر دەرکەوتووە کە ئەو قسە راستەوخۆیانەی وەکو خۆی و بە تۆزێك دوور لە دیبلۆماسیەتی بۆ پێشینە جێبەجێ کردووە، بەڵام لێرەدا قسەیەکی ئاوا لە مەڕ تورکیا دەبێت زۆر بە وردی بخوێنرێتەوە.

بۆیە، ئەگەر ئەو رەخنە توندانەی رووبەرووی ترامپ بۆتەوە لە دەرئەنجامی بڕیاری کشانەوەی هێزەکانی ئەمریکا لە رۆژهەڵاتی فورات بە تایبەتی زۆر گەروەبوون و بە بەراورد بە هەڵوێستی ئەمریکای پیشتر لەمەڕ داگیرکردنی عەفرین لە لایەن تورکیاوە. هەر بۆیە راستگۆیی ئەمریکا لە رووی پەیوەندی هاورێتی و هاوپەیمانێتی لەم بریارەی ترامپ کەوتە ژێر پرسیارگەلێکەوە کە وا دەرکەوت کاریگەریەکانی بۆ ماوەیەکی زۆر دوورودرێژ لە سەر ئاستی سیاسەتی دەروە و ناوەوەی ئەمریکا بمێنێتەوە. بۆیە پەشیمانبونەوە بە رووسوری لە رەفتارە پراگماتیەکانی سەرکردەمە و بە تایبەتی کە هەندێك ئەخلاقی سیاسی و رەفتاری رۆژهەڵاتانە لەبەرچاو نەگرین.

لە لایەکی ترەوە، دەشێت ترسمان لەوە بێت کە رێکەوتنێکی تورکیا ئەمریکا بەخۆی سیناریۆمان بخاتەوە بیر، کە تەقینەوەی چاوەروانکراوی پاش گەرمکردنی مەیدانەکە بە شێوەیەکی باش بۆ گەلی کورد نەکەوێتەوە و ترامپ و ئەردۆگانیش چەندین چۆلەکە بە یەك بەرد بکوژن و ببن بە تاکە هێزی عاوبەشی ناوچەکە لە کارێکدا کە شۆك بێت بۆ هەمووان.

بۆیە ئەگەر لە رووی مەعنەویشەوە بێت و، لێدوانەکەی ترامپ قازانجی هەبێت بۆ ئێمەومانانی کورد، ئەوە دەبێت هەموو لایەنەکانی بخوێنرێتەوە و هێزەکانی رۆژئاوا دووبارە هێلکەکانیان بە تەنها نەخەنە سەبەتەکەی ئەمریکاوە و پاڵی لێبدەنەوە لە مامەڵە کردنیان لەگەڵ حکومەتی سوریا کەمتەرخەم بن و لە کاتی رووگیری ئاوادا بە

هەڵەکەداوان روو بکەنە حکومەتی سوریا بۆ پاراستنیان لە تورکیا.. لەگەڵ ئەوەشدا تائێستا سیاسەتی پەیەدە تا رادیەیەکی باش بە جوانی هاوکێشەکانی خوێندۆتەوە و دڵسۆزی و یەکانگیری و دیسپلینی نێوخۆیی و بەدوور لە گەندەڵی و خۆخۆری وای لێکردووە دوور بێت لە شکست و نسکۆ، ئەمەش هەلێکی باشە بۆ دووبارە بەخۆداچونەوە و پشتبەستن بە ئەو لایەنانەی دەتوانرێت تەکتیکیان لەگەڵ بکات.

دەکرێت بڵێین دەبێت زۆر خۆشباوەر نەبین و رەشبینیش نەبین و ئەم قۆناغەی ناوچەکە و رەفتار و جموجوڵە تازەکان و بە تیابەتی ئەوانەی پەیوەندی بە کورد بە گشتی و رۆژئاوا بە تایبەتی هەبێت، لێکبدەنەوە و لەمەشدا لە دەسەڵاتی باشوور باشتر بوون تاوەکو ئێستا و دەتوانن لە و قەیرانە کاتیە دەربازیان بێت و هەردوو بڕیار و لێدوانەکەی ترامپ وەکو خۆی بخوێننەوە.

گۆرانی هیوا … ستار ئەحمەد

تۆ گریان هاوسەرتە
فرمێسك ساویلكەی هڵگریت
كە كۆشت لە خەما بخنكێ
چاوەكانت بۆ ژوانی ئەشكی روون
دەتكەن بە گۆ.. ئاو.. دەریای بێسنوور
تۆو فرمێسك پێكەوە لەدایكبوون
دیدەكانت بوونە مەنزلی ئارامگەو
لانەیەك بێشكەی خەمی شەوانێتی
تۆی لانەوازی كووچەی ئازار
كە ئارامێك دەروونت رادەژەنێ
كەنارێكی دەم لێشاویو هەرەس دێنێ
بۆ نازانی شاعیرێك لە ناخی خۆزگەی تووڕە بێ
بە هێمنی دادەنیشێ
گۆرانی بۆ هیوای وونی دەڵێتەوە
شەیدایەك لە خۆشەویستی دوور خەنەوە
لەگەڵ شیعرا شەوگاری تاڵ بەڕێدەخا
شاعیر لەگەڵ عەشقی پاكیا

زۆر مەحاڵە وەك تۆ بكا
دەزانم بە چرپە
روومەتت.. دەبێتە سایەی گڕ
دەروونت.. بڵێسەی تینی خۆر
چاوانت.. لە خەندەی خۆزگەت دادەبڕێ
حەز ناكەم گلێنەت لە ئاوا بخنكێو
نەتوانێ بۆ باخچەی ئەنجامێك هەڵفڕێ
تۆو گریان
ئەوینو شیعری جوان
فرمێسكێك چاوانت بكاتە جێژوان
بە دڵم ئاشنان
ناتوانم ساتێك لە بوونیان بڕەنجێم
بۆ سكاڵای نەرمە وەنەوزی سۆزی تۆ
گۆرانی ئەشكاوی خەم دەڵێم

ستار ئەحمەد

نوێترین پرۆژەیان راگەیاند ... شەهێن سابیر

لەدەستپێكی ساڵی نوی َدا، تیپی (شانۆی هاورێیانی گەزیزە)، بەرهەمێكی نوێیان راگەیاندو بریارە لەناوەراستی مانگی شوبات دا نمایشی بكەن.
لەمەراسیمێكی تایبەتدا بەئامادەبونی پارێزگاری سلیمانی (د. هەڤاڵ ئەبوبەكر)و بەرێوەبەری گشتی رۆشنبیری (بابەكر درەیی)و ژمارەیەكی زۆر لەهونەرمەندانو بەبەشداری كەنالەكانی راگەیاندن، نوێترین بەرهەمی تیپی (شانۆی هاورێیانی گەزیزە) بەناوی (دكتۆر فاوست) راگەیندرا كە دەقئاوێزانو دەرهێنانی هونەرمەند (رێباز محەمەد)ە.
لەمەراسیمە كە‌دا پارێزگاری سلێمانی وێرای پیرۆزبایی، دەستخۆشی لەستافەكەكردو پشتگیری خۆی دوبارەكردەوە بۆهەركارێكی فەرهەنگیو هونەری كە خزمەت بەمێژووی هونەری میللەتی كورد بكات.
لایخۆشیەوە هونەرمەند (گەزیزە عومەر)، باسی مێژووی كاركردنی

تیپەکەی کرد، کەتائێستاو بێ دابراو بەدەیان گرفتی نەبونی شوێنو نەبونی پشتگیری دارایی، بەلام بەردەوامبون لەکاری بەرهەمهێنانی دارماو شانۆ .
دەربارەی ناوەرۆکی شانۆییەکەش (رێباز مەحەمەد) وتی:” دکتۆر فاوست دەقێکی ئاوێزان ـ میکسی نێوان چەند دەقێکی جیهانیە و هەریەکە لەو دەقانە کەم و زۆر بەکار هاتوون لەناو ئەم تێکستەداو تێهڵکێشکراون لەدەقەکانی هەریەکەلەنووسەران (کریست□ف□ر مارلۆ ، گۆتە، د.عبدالکریم برشید)و منیش هەم وەک نووسینەوەو هەم وەک کاری دەرهێنان ، بەگونجاوم زانیوە هەندێ تێگەیشتنی کوردیانەی بۆشانۆ تێکەڵبکەم”
لەو شانۆییەدا هەریەك لە (دکتۆر سەردار ، ليناعوسمان ، شادی ئارام ، گلێنە حەمە علی ، محمد تاهیر ، سەنگەرمحمد، ئەژدەرسازگار فواد، ، محمد حسن) وەك ئەکتەر رۆڵی تێدا دەبینن هەروەها بەرێوبەری شانۆ(بێستان سالار)ەو کاری موزیکیش لەلایەن (مشتاق فازل)ەوە ئەنجام دەدرێت، دیکۆری شانۆییەکەش (وەستا سەباح) کاری بۆدەکات.

شەهێن سابیر
بەرپرسی راگەیاندنی تیپی شانۆی هاورێیانی گەزیزە.

جادووی زمان و جێندەری زمانەوانی … سەلام ناوخۆش

□

کورتە وتارێکە لە دابڕینی جێندەر لە زمان دەدوێت
سەلام ناوخۆش

دەروازە

زمان لە بنەڕەتدا سروشتییە ، سیستەمکارییە ، بە واتای لە بنەڕەتدا ” وشە ” موڵکی تێکست و کۆنتێکست بوو ، نەك سیاسەت . لە جیهانی ئەمڕۆ دا سیاسەت هەژموونی بە سەر هەموو شتێکدا داگرتووە، بە واتای زمان لە زمانەوانی قسەی لە سەر ناکرێ ، بەڵکو هەندێ

وشەی بە سیاسیکراودا ، بوونەتە ناسنامە بۆ قسەکەر ، جاران لە قۆناغی کشتوکاڵی یا دەرەبەگی ، بۆ نموونە ، کە دەوترا :

-.لق ، بیرت بۆ لقی دار دەچوو

.مەڵبەند ،بیرت بۆ دەڤەرێك ، ناوچەیەك وەك مەڵبەندی زرارەتی ، خۆشناوەتی دەچوو

.مەکۆ : بیرت بۆ حەشارگەیەك دەچوو کە ” ئەشقیاکان “خۆیان لێ شاربۆتەوە ، ئەمڕۆ لە زەمەنی سەرمایەداری شار ، زێدە واتا ، واتای حیزبیان وەرگرتووە .

لە حکومەتی کوردیدا 1992-2018 هەندێ لە وشەکان سیما و ئەدگار و هەتا شوناسی جێندەریان وەرگرتووە.

لەم وتارەدا قسە لە سەر هەژموونی سیاسەت ، لە فۆڕمی جێندەر لە سەر وشە دەکەین.

وشە : سیستەم و جیهانی بەرائەت و
ئیقاعی شیعری و ناسکوێژی

وشە وەك منداڵ وایە زۆر حەزی بە سیستەمکارییە ، چونکە زمان لە بونیاتگەری دا خۆی سیستەمە ، داشەکانی وەك داشی شەترەنج وان هەموو پێکەوە گرێدراون ، هەر جوڵەیەك دەبێتە هۆی گۆڕانکاری 1.

ئەو سیستەمکارییە لە ئینگلیزی پێی دەڵێن ” ئەنالۆجیست ” پێچەوانەی ئەنۆمالیست. 2

فێمینیزم بە بیانووی هەبوونی پیاوسالاری یا نێرسالاری لە خودی وشەکانیشدا دەیەوێ ئەو سیستەمکاری بشکێنێت و دووبارە زمان پاکبکاتەوە لە هەژموونی نێر . هەموو خەمی فێمینیزم بریتییە لە بە کۆتزانینی ئایین ، کۆمەڵگا ، پیاو …هتد بۆیە دەیەوێت ئەوانە هەموو بشکێنێت و بە دڵی خۆی بنیاتیبنێتەوە.

کەس نکووڵی لەوە ناکات هەندێ وشە بەرهەمی قۆناغێکی کۆمەڵایەتین ، پیاو بۆ نموونە لە سەردەمی دەرەبەگایەتی ئەورووپی و کوردیدا کاراکتەری یەکەم بووە ، هەندێ وشە بە هۆی ئەو کارانەوە دروستبوون و بوونە لێکسیێنێك لە فەرهەنگدا .

تراسك و مەیبلین 2000 ، ل140 لە ژێر ناونیشانی لاوەکی سێکس لە زمان sexism in language دەڵێن : ئێمە لە ئینگلیزی ئێستا هەوڵدەدەین هەندێ ڕێگای کەم-سێکسیی لە ئاخاوتن و نووسین بدۆزینەوە ،

وشە و فرێزی نوێ دوور لە سێکس دابڕێژین ، بۆ نموونە

وشەی کۆن وشەی نوێ واتا

postman Letter carrier پۆستەچی

Chair chairman سەرۆك
Firefighter fireman ئاگر کوژێنەوە"

فیمینیستەکان زۆر بە وشەی" پیاو" قەڵس دەبن ، بۆیە هەوڵدەدەن هەموو ئەو وشانەی وشەی man پیاویان پێوەیە لە زماندا نەهێڵن . لە زمانی ئینگلیزی هەندێ وشە هەن هەر کە لە زمانی تر وەرگیراون یان هەر خۆیان ئەو ڕێنووسەیان هەیە . زۆرێك لەو وشانە لە کۆندا تایبەت بووە بە پیاو ، بۆیە وشەی man یان بۆ زیادکراوە ، وەك Clergyman , policeman , chairman , fireman , postman , man of arms , man of letters , man of means , man-eater , man-made , man of war

لە تاوتوێکردنی هەندێ ماستەرنامەدا لە زانکۆی دهۆك وا ڕێككەوتووە سەرۆکی لێژنەکە ئافرەتێك بووە ، ناچار وشەی chairman " سەرۆك " گۆڕیوە بۆ chairperson or chair .

ئەو جۆرە گۆڕانکارییە سروشتی زمان دەشێوێنێت ، چونکە مەرج نییە ئەوەی ئەو کارانە دەکات لە ڕەگەزی نێر بێت ، بۆ نموونە spokesman " وتەبێژ ".…

لە لایەکی تر دا ، لە کوردیدا هەندێ وشەی داهێنراون لە ڕووی کۆمەڵایەتیەوە جوانن هەروەها بە ئەدەبیانە ئاماژەی جێندەریان لێکراوەتەوە ، بۆ نموونە پێشتر پیاو دەیگوت :
-ئەم حورمەیە ژنمە ، دایکی منداڵەکانمە ، ژنکا منە .
هەروەها ژن لە ناساندنی پیاوەکەی دەیوت :
ئەم پیاوە مێردمە ، زەلامێ منە ، سەرداریماڵەوەیە باوکی منداڵەکانمە.

بۆ ئەم دوو وشەیە ژن و مێرد کە هەڵگری جێندەرن ، وشەیەك بۆ هەردووکیان لە خودی زمانی کوردی هەیە :
هاوسەر \ هاوژین \ هەڤژین

ئەمە ڕێك وەك ئەوەی قورئان وایە . لە قورئاندا جیاوازی مۆرفۆلۆژی لە نێوان ژن و مێرد ڕ ناکرێت ، واتە زوج و زوجة نییە ، بەڵکو بۆ هەردووك وشەی زوج \ هاوژین \ هەڤژین هەیە.

فێمینستەکان دەستبەرداری پیاو نابن ، بەڵام پێیان خۆشە ڕکابەری بکەن لە مافدا نەك لە ئەرکدا . فێمینستەکان بە ڕەخنە لە ڕەگەزی نێر دڵیان ئاو ناخواتەوە ، سنوور دەبەزێنن و قسە لە سەر زاتی خوداش دەکەن ، دەڵێن : بۆچی خودا وەصفی خۆی بە " هو " دەکات ، کەواتە نێرسالاری لە دەقی قورئانیش هەیە .

لە گوندا ، کەلتووری دێهاتدا یا لە ئەدەبی ڕۆمانسیدا ، وشە ئیقاعی شیعریی هەبوو ، نەك جێندەریی . جەبار 2009 چەندان دەقی شیعری دەهێنێتەوە ، کە هەڵگری ئیقاعی شیعریین وەك ئەو دەقەی

گۆران:
قژ کالی ، لێو ئالی ، پڕشنگی نیگا کاڵ
....
وشەکانم
گەڵای داری گریانم
لە شەقامی شارەکەما
ڕێبوارێکی وێڵە بە دوای یارەکەما
هەندێ کۆپلەی تر هەن ، نەك هەر ئیقاع نابەخشن ، بەڵکو واتا و چێژیشیان نییە ، بۆ نموونە
تای مەمکان لەبەردان
مووی نەخۆشەکان گۆرانی
ڕۆناکی هێسکان ساقۆ3
هەندێ وشە هەڵگری تابۆی ئایینی ، کۆمەڵایەتی هەتا خودی زمانەوانین ، لەبریتی ئەو نالەبارییە جڤاکی و زمانەوانییە لە کوردیدا ناسکوێژی هەیە. شکور مستەفا 2010 ، ل62 بەو دەربڕینە دەڵێت : قسەی بە نەزاکەت…کورد لەبریتی بڵێت:
.فلانە کەس مرد..دەڵێت : خوا بردیەوە ، بە جێگەی هەقی گەیشت ، کۆچی دوایی کرد.
یان لە بریتی برسیەتی دەڵێ : دەمی بە قوتەوە گرتووە 4
جێندەری سروشتی و جێندەری زمانەوانی
لە بریتی پارێزبەندی وشە لە بە سیاسی کردن و بە مێکردن و کوشتنی ئیقاع و ناسکوێژی تیایدا ، پرسێکی تری خەتارناك هەیە ، ئەویش تۆمەتبارکردنی زمانە بە نێرسالاری .

فێمینیستی کوردی ئامانجی ستراتیژی بریتییە لە بە کۆتزانینی ئایین بە تایبەتی ئیسلام ، بە باوەڕی خۆیان ئایین کۆتێکە لە بەردەم حەزی مێ و ئازادی مێ ، لەمەش زیاتر خودی زاتی خودا بە کارەکتەری " نێر " وێنادەکەن ، چونکە لە قورئاندا بە " هو " هاتووە. فائز2015 ، ل102 باوەڕی وایە لە هیچ کتێبێکی سۆسیۆلۆژیدا چەمکی وەك پیاوسالاری یا ژنسالاری نادۆزیەوە ، چونکە تیۆرەکە هیچ پەیوەندی بە کۆمەڵناسی و ئەنسرۆپۆلۆژی وەنییە ، بەڵکو بڕیارێکی ئایدیۆلۆژی چەپیە.5
هەر لەو ڕوانگەوە زۆربەی فێمینستی کوردی هەڵگری پەتای ئایدیۆلۆژین ، نەك بەڵگەی کۆمەڵناسی ، هەربۆیە کار لە سەر هەڵوەشاندنەوەی چەمکی " نێرسالاری " یا " پیاوسالاری " دەکەن . کەس نکوولی لەوە ناکات لە کۆمەڵگای دەرەبەگی و توێژی سیاسی پیاو زۆربەی کایەکانی کۆمەڵگای داگرتووە . ئەو پەڕاوێزخستنەی

کاراکتەری مێ لە دامودەزگاکاندا لە سەر بنیاتی ڕەگەز ، مێبوون ، کاری لە سەر ناکرێت ، بەڵکو ملکەچی چینایەتی کۆمەڵایەتی و سیاسییە . ئەو ئافرەتانەی لە چینی سەرەوەن یا لە ماڵباتێکی سیاسیین ، زۆرکات لە سەرەوەی ڕەگەزی پیاون ، بۆ نموونە لە کۆمەڵگای کوردی ئافرەتانی وەك خانزادی میری سۆران ، عادیلە خانمی دایکی هەردوو شاعیری بەناوبانگ ئەحمەد موختار بەگی جاف و تاهیر بەگی جاف بۆ تەمەنێك ململانێی لەگەڵ شێخ مەحموود دەکرد هەروەها زۆر دبلۆماسیانە شێخ ڕەزای تاڵەبانی لە ماڵی خۆی دەرکرد 6 هەروەها کەسێکی وەك حەپسەخانی نەقیب بە قەد سەدان پیاو ناوبانگی هەیە…

ئەو تێکەڵکردنە لە نێوان جێندەری ڕەمەکی (سروشتی) و جێندەری زمانەوانی ، فێمینیستە کوردەکانی بە ئاراستە و ئاقارێکی ترسناك دابردووە.

جێندەری ڕەمەکی و جێندەری زمانەوانی تەواو لە یەك جودان. زمان جیایی یەکێ لە ئایەتەکانی خودای گەورەیە ، تەنها ئەوانەی یتفکرون , اولوالباب لە شتة پەنهانەکانی گەردوون ، یەکێ لەوانە جادووی زمان دەگەن ، وەك دەفەرموێت:

وَمِنْ آيَاتِهِ خَلْقُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافُ أَلْسِنَتِكُمْ وَأَلْوَانِكُمْ ۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّلْعَالِمِينَ (22 الروم)

جا بۆ ئەوەی بە دروستی لە جیاوازی ئەو دوو چەمکە بگەین ، نموونە لە چوار زمان دەهێنینەوە .

دەیڤید کریستال 1992 ، ل151 باسی دوو جۆری جێندەر لە کۆمەڵگا و زمان دەکا ، ئەوەی کۆمەڵگا بە جێندەری سروشتی ناودەبات وەك سێکسی جیا : مێ ، نێر ، نێرەموك ئەویتریان جێندەری ڕێزمانی وشەیە کە پەیوەندیەکی ڕێزمانی لە نێو بەشەکانی ئاخاوتن دەردەخات 7

لەو زمانانەی پڕ جێندەرن وەك زمانی فەرەنسی و زمانی عەرەبی و بنزاری بادینی کوردییە . مێگەر1981 دەربارەی زمانی فەرەنسی دەنووسێت : لە زمانی فەرەنسیدا ئەو پەیوەندییە ڕێزمانییە هەر تەنیا وشەکان نییە ، بەڵکو ئەو پەیوەندییە ڕێزمانییە لە نێوان ئامرازی ناسین و نەناسین هەیە ، چونکە ئەو ئامرازانە هەڵگری جێندەرن ، بۆ نموونە le \ la) وەك دوو ئامرازی ناسین) جێندەری وشەی پاش خۆیان دیاردەکەن هەروەها هەردوو ئامرازی نەناسین ، نەکرە un

\une جێندەری وشەی پاش خۆیان دیاردەکەن 8 . ئەو جێندەرە زمانەوانییە تەواو پێچەوانەی جێندەری ڕەمەکییە ، چونکە هەبوونی

ئەو ئامرازە جێندەریانە بە هیچ جۆرێك نابنە هۆی ئەوەی وشەی پاش ئەوانە هەڵگری هیچ جێندەرێك بن . دەیڤید کریستال لە هەمان کتێب و لاپەڕەدا چەند وشەیەك دەهێنێتەوە ، کە هەڵگری جێندەری ڕەمەکی ، بۆ لایەنن ، هەرچەند ئامرازی جێندەریان لەگەڵ بەکاردێت :

La gare , la cravate , le tableau , le couteau

وشەکان هیچ پەیوەندیان بە سێکسەوە نیە ، چونکە واتای ئەو چوار وشەیە واتای دەرەوەی سێکسن : وێستگە ، بۆینباغ ، تابلۆ ، چەقۆ . مێگەر ، جگە لەوەی چەندەها وشەی ئەوها دەهێنێتەوە ، لە کۆکردنەوە ئامراز و وشەکەش لە جێندەر دەبنەوە ، بۆ نموونە

تاك\ جێندەری نێر :

Un oiseau , un bateau , un livre , un manteau

تاك \ جێندەری مێ :

Une table , une jambe , une main

لە کۆکردن un \ une دەبنە des جێندەر نامێنێت :

Des bateaux , des manteaux

Des tables , des jambs

هەردوو ئامرازی ناسین le\ la کە بە تاك دێن هەڵگری جێندەری جیان ، بەڵام لە کۆکردن جێندەریان نامێنێ لە فۆڕم و واتادا و دەبنە les :

Le livre +pluriel = les livres

La table + pluriel= les tables

لە زمانی ئینگلیزیدا وا زەن دەبردرێت she\ he جێندەر لە ئینگلیزی پیشان دەدەن ، بەڵام لە هەموو کاتێکدا پەیوەندی بە جێندەرەوە وەنییە ، بەڵکو ئەمە جۆرێکە لە جادووی زمان. هەردوو وشەی baby u ship پێچەوانەی بیرۆکەی جێندەرن :

. وشەی baby لە فەرهەنگی مێریەم وێبستر ئەوها پێناسەکراوە :

a.an extremely young child : infant

ساوا \ مەلۆتکە \ زارۆك

.b. an extremely young animal : He is the baby of the family

بەچکە \ فەرخە

In slang means “ girl ‘ and ‘ boy ‘ : girl , oh my baby .

.Boy : Hey baby , nice car

لە سلانگدا بە واتای کچ و کوڕ دێت9

جگە لە وشەی بێیبی چەندەها وشەی تر وەك

…. Ship , country , car , vessel , vehicle

ئاماژەیان پێکراوە She کە هیچیان هەڵگری سێکس نیین ، بەڵام بە

A ship is called a she because there is always a great deal of bustle around her; there is usually a gang of men about;

But seriously: why are ships and countries (and sometimes cars and other vessels and vehicles) often referred to with the feminine pronoun?10

زمانی ئینگلیزی زمانێکی دووره جێندەره ، دەیڤید کریستال 1992 ، ل151 دەنووسێت : ئینگلیزی تەنها جێندەری ڕەمەکی نەك جێندەری زمانەوانی هەیە هەردوو ڕاناوی he \ she تەنها ئەو کاتە بەکاردێن کە ئاماژە بۆ مێ و نێر دەکەن ” 11

وەك لە سەرەوە ئاماژەمان پێکرد لەوەندەش ، حاڵەتی شاز هەیە بەوەی دوو ڕاناوەکە پەیوەندیان بە ڕەگەزە نییە.

زمانی قورئان زیاتر هەڵەشەی جێندەری لە سەر –ە ، زمانی قورئان کە بە ” لسان عربی مبین ” لە قورئان ئاماژەی پێکراوە ، هەندێ دیاردەی دژە عەرەبی تێدایە ، وەك جێندەری سروشتی فەرق لە بەینی زوج\زوجة نحل \ نحلة…هتد ناکات ، زوج بۆ هەردوو ڕەگەز ، نحل لە فۆڕم نێرە کەچی فرمانەکانی ئایەتەکە هەموو فرمانی فۆڕمی مێن :

(وَأَوْحَى رَبُّكَ إِلَى النَّحْلِ أَنِ اتَّخِذِي مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا وَمِنَ الشَّجَرِ وَمِمَّا يَعْرِشُونَ * ثُمَّ كُلِي مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ فَاسْلُكِي سُبُلَ رَبِّكِ ذُلُلًا يَخْرُجُ مِنْ بُطُونِهَا شَرَابٌ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهُ فِيهِ شِفَاءٌ لِلنَّاسِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ) [النحل: 69].

فێمینستەکان ئاماژە بە هەبوونی چەند فۆڕمێکی مێینە وەك -…ة ، هذا \ هذه دەکەن . با بزانین ئەوانە هەردەم لە جێندەر جیایی دەکەن .

لە هەندێ وشەدا …ة ناوی نێر دەکاتە مێ ، وەك

مخلص –-مخلصة ، ساکت ساکتة ، مؤمن–-مؤمنة ، جمیل –جمیلة

بەڵام ئەم …ة لە هەموو حاڵەتێکدا گوزارشت لە مێبوونی وشە ناکات ، بۆ نموونە

ابواب مغلقة ، کتب جیدة ، أراء قیمة ، بلدان جمیلة…هتد ئەو وشانە کە لە حاڵەتی تاکن ، خۆیان بۆ لایەنن ، بەڵام لە فۆڕمدا نێرن و گوزارشت لە نێربوون دەکەن ، وەك

هذا الباب ، هذا الكتاب ، هذا رأی ، هذا بلد

دووەم هذا \ هذه لە هەموو حاڵەتێکدا ناوی نێر و مێ یان لە دوا نایەت ، لە نموونەی خوارەوە

هذا الولد …هذه الفتاة

بەڵام لەو وشانەی خوارەوە ، ناوی دوای هذا \ هذە ناوی بێ لایەنن ، وەك
هذا جبل
هذە غابة
لە لایەکی تر لە هەندێ شوێن لە دوای(هذا) ناوێك دێ هەڵگری (…ة)
وەك ئایەتی 98ی سوڕەتی کهف
قال هذا رحمة ربی
فێمیستی کوردی بە قسەکردن لە سەر ناوەکان ڕاناوەستێ ، دەمدرێژی لە سەر زاتی خوداش دەکات و دەڵێت خێی بە (هو) دەناسینی : قل هو الله احد
لە جێندەری زمانەوانی لە بریتی ناوی بێلایەنیش ..هو بەکاربێت ،
باب مغلق : هو مغلق
کەواتە وەك فائیز 2015 ، ل93-237 دەنووسێت : چێن قەفەسی پیاوسالاری ، قەفەسی کولتوور و داب و نەریت و قەفەسی ئایین ، بانگاشەی پلە نزمی ژن هەرەسی هێنا 12، ئەوهاش لە جێندەری زمانەوانی زیاتر هەرەس دێنن.
لە بادینیدا هەردوو پاشگری(…ا ، …ێ) ، هەندێ جێناو ، وەك (وی \ وێ)…هتد گوزارشت لە جێندەر دەکەن ، وەك
…کچا من ، کوڕێ من
…وی گوتە من \ وێ گوتە من.
…من گوتە وی \ من گوتە وێ .
ئەم وی \ وێ یە لە کورتکردنەوەی ڕستەدا نامێنن ، یانی دەلالەت لە مێبوون و نێربوون ناکەن 13وەك
گوتمێ ، کردمێ ، بردمێ
لەمەش زێتر جگە لەو ناوەی هەڵگری جێندەری ڕەمەکین : زەلام \ ژنك ، کچ\ کوڕێك …هتد ناوەکانی هەڵگری جێندەری زمانەوانیین ، لەو جێرە جێندەرەش سێکس دیارخەری ناو نییە ، وەك
. ” دەرگەهێ پەرستگەها دەللفی ”
. ” ژ ڤێ پەندێ ”
” ئازادیێ بیاڤەکێ دەست نیشانکری هەیە!؟14
وشەی دەرگا و پەرستگا و پەند و ئازادی …هەموو وشەی بێلایەنن لە جێندەر ، بەڵام هەڵگری پاشگری جێندەری زمانەوانیین.
ئەنجام
تێکەڵکردنی هەردوو جێندەری ڕەمەکی و زمانەوانی پرسێکی بێ ئاگایی و ئایدیۆلۆژییە . لەو زمانانەی ناسراویشن بە زمانی پڕ جێندەری لە بەردەم جێندەری زمانەوانی بە چێکدا دێن. کەواتە پرسی جێندەر پرسێکی لەرزێکە ، چونکە ئەوەی فێمینیستەکان قسەی لە سەر دەکەن ،

جێندەری رەمەکی و ئایدیۆلۆژی و بەرهەمی ململانێی چینایەتی –ە هیچ پەیوەندی بە جێندەری زمانەوانی و زایەندەوە نییە .

-__________

1 ئەمە ڕای دی سۆسێری باوکی بونیاتگەری ئەوروپیە ، بڕوانە A course in General linguistics
2 Analogist and a monologist
3 تەیب جابر 2009 گەڕان بە دوای ئیقاعی وشەدا ، ل35-36
4 شوکر مستەفا ، ناسکوێژی
5 فائیز ئیبراهیم : ژن لە قەفەسی ئازادیدا
6 صدیق ، کتێبی عادیلە خانم ، لە بڵاوکراوەکانی بنکەی کوردلۆژی
7 grammatical gender is associated with arbitrary word classes , and signals grammatical relationships between words in a sentence ‘
8 G. Mauger : Cours de Langue et de Civilisation Francaises
9 Merriam Webster Dictionary
10 internet
11 crystal : language and languages
12 فائیز ئیبراهیم : ژن لە قەفەسی ئازادیدا
13 سەلام ناوخۆش و عبداللە بابان 2000 ڕێنمای مۆرفیمی ، لە کورتکردنەوەی ڕستەدا ، گۆڤاری زانکۆی دهۆك
14 گۆڤاری بیاڤ ، ژمارە 25 ل89 و ل101

دوا نامەی ڕیچارد براتیگان بۆ (تۆکاکۆ شینا) ١١/٨/١٩٨٤ … بەشی1 … سۆران محەمەد

-1-2

وەك لای زۆرمان زانراوە، ڕیچارد براتیگانی ڕۆمان نووس و شاعیری بەناوبانگی ئەمریکی سەدەی بیستەم لە بەرواری ٣٠/١/١٩٣٥ لە ناوچەی تاکۆمای پایتەختی ئەمریکا (واشنتۆن) لە دایك بووە، لە بەرواری

١٤/٩/١٩٨٤ کەتایی بە ژیانی خۆی هێناو بە دوا جار ماڵئاوایی لەم ژیانە پڕ لە کێشمەکێشە کرد، بەڵام ئەستاشی لەگەڵدا بەت ژیان و بەرهەمەکانی جێی مشتومڕێکی زۆرن و لایەنگەلێك بە شاراوەیی ماونەتەوە تیایاندا، جیاواز لە نووسەرانی پێش خۆی، شێوازێکی سەیری تێکەڵ لە گاڵتەجاڕیی و سوریالی و واقیعیی تێکەڵاو دەکردن و بەرگی سۆزو خەیاڵی لەبەردەکردن، ئەم شێوازە جارانێك لە سەردەمەکەی خۆیدا ڕەخنەگرانی چەواشە دەکرد و ئەوانیش خۆشیان پێدا نەهات و ئەویش نەوانێکی کاولی هەبوو لەگەڵیاندا.

لەگەڕانم بەدوای ئەرشیفەکانی ئەم کەڵە نووسەرەدا دوانامەی بە تەکاکۆ شینا سەرنجی ڕاکێشام و وای لێکردم بە دواداچوون بکەم بە کەسایەتی ئەم خانمە.
تەکاکۆ شینا ئەو خانمە یابانییەیە کە خاوەنی باڕێك بوو لە یابان بە ناوی (لانکەکە The Cradle) کە زیاتر نووسەران و هونەرمەندان هاتووچۆیان دەکرد و تێیدا کۆ دەبوونەوە، ئەم خانمە وێنەی هەیە لەگەڵ نووسەری بەناوبانگی ئەمریکی (ڕیچارد براتیگان) لەسەر بەرگی دواوەی پەڕتووکێکی بڵاوبووەتەوە کە لە تۆکیۆ- مۆنتانا ئەکسپرێس وێنەکەیان گرتبوو، تەنانەت هەندێك لە چیرۆکەکانی ناو ئەو پەڕتووکە باس لە تەکاکۆ شینا دەکات. ئەو هاوڕێیەکی براتیگان بووەو نووسەر بە (خوشکە یابانییەکەم) ناوی هێناوە.

هەروەها چوار هۆنراوەش لە بەرواری ٣٠ ی حوزەیرانـدا لە لایەن براتیگانەوە بۆ ئەم خانمە نووسراون.
فوجیمەتە ئەو وەرگێڕەیە کە چەند پەڕتووکێکی براتیگانی پەرچڤەی سەر زمانی یابانی کردووە، یەکێك لەو کارە بڵاونەکراوانەی پەیوەندی بە براتیگانەوە هەیە بریتییە لە یادەوەرییەك لە لایەن ئەم خانمەوە بە زمانی یابانی سەبارەت براتیگان نووسراوە ، فۆجیمەتەش وەك یادەوەرییەك بە یەکەمجار لەگەڵ یادەوەرییەکانی تردا سەبارەت براتیگان بڵاوی کردووەتەوە کە لە بنەڕەتدا لەلایەن ماساکە کانە پەرچڤەی سەر زمانی ئینگلیزی کراوە.

ئاوها یادەوەرییەکە دەست پێدەکات:

” بە پێی ڕۆژمەری یابانی لام وابێ ١ی حوزەیرانی ١٩٧٦ بوو، کاتێك ڕیچارد براتیگان بە یەکەمجار هات بۆ دوکانەکەم به ناوی (لانکەکە The Cradle) ، من ئەو کات هیچ لە پەڕتووکەکانیم نەخوێندبووەوە، بۆیە هیچ وێنەیەکی پێشینی لە بیرو هزری مندا نەبوو، دوای ئەوەی هەموو میوانەکان ڕۆشتن ئەو شەوە پێکەوە دانیشتین و وتوێژمان کرد،

بەم دەرکەوت ڕیچارد براتیگان زۆر پیاوێکی پاڵفتەو راستگۆیە، ئیدی وام هەست کرد چیدی پێویست ناکات نیگەران بم لەوەی کە ئەو چۆن دەربارەی من بیر دەکاتەوەو یان من چی پێدەڵێم، ئەمە یەکەم ڕەنگدانەوەو مۆرکی بەهێز بوو دەربارەی براتیگان لە لای من دروست بوو، دواجاریش کە ئەوم بینی ١١ی مایسی ١٩٨٤ بوو، هەمان ئەو تێگەشتنەم هەبوو هەتا دوا دیدار وەک خۆی مایەوەو گۆڕانی بەسەردا نەهات.

من هەرگیز وەک میوانێک سەیری براتیگانم نەدەکرد، ئەو لە هوتێلی (کیۆ پلازا) مایەوە بە نیوە بەها بە هۆی هاوڕێیەکمەوە لەوێ، بە گشتی ئەو پاشنیوەڕۆیانی لە کافەی (هاراجوکو) بەسەر دەبردو لە شەواندا دەهات سەردانی باڕەی (لانکەکە The Cradle) ی منی دەکرد، جارانێک ئێمە پێکەوە هاتوچۆمان دەکردو سەردانی هاوڕێیان و خێزانەکەمان پێکەوە دەکرد، و ئەوم دەبرد بۆ کۆنسێرتەکان، شانۆکان، ئاهەنگی پێشانگا تایبەتەکان، و هەروەها باڕە جۆراوجۆرەکانیش کە ژمارەیان زۆر بوون، من دەتوانم بڵێم ئەو لە یابان وەک گەشتیار نەبوو، بەڵکو وەک کەسێکی نزیک لە دانیشتوانی ئێرە دەبینرا، کاتێک هەڵدەستا لە خەو بۆ بۆ فەرامۆشکردن ئەو سڵاوی لێدەکردم، و کاتێکیش پێش ئەوەی بیویستایە بخەوێت بانگی دەکردم و هەمو ئەوانەی پێ دەگوتم کە ئەو ڕۆژە بەسەریدا هاتبوون…
سەرەتا ریچارد داوای لە من کرد ببمە خۆشەویستی، بەڵام من بە شێوەیەکی ڕۆمانتیکی نەمدەتوانییە ئەو- خۆشەویستان و هاوسەران ڕەنگە لە یەک جودا ببنەوە، بەڵام براو خوشک پێکەوە دەمێننەوە لە سەرتاپای ژیانیاندا، ئیدی پێم گوت ئەی بۆ نەبینە خوشک و برا؟ ئیتر ئەویش دوای ئەوە بانگی دەکردم خوشکەکەم… ”
***
جێی ئاماژە پێکردنە وێڕای ئەوەی لە ٢٤/١٢/١٩٥٥ دا ریچارد براتیگان لە لایەن پۆلیسەوە گیراوەو ڕەوانەی نەخۆشخانەی ویلایەتی ئۆریگۆن کرا، بۆ چارەسەری نەخۆشی دەروونی دوای ئەوەی شوشەی پەنجەرەی پۆلیسخانەی شکاند تا ڕەوانەی بەندیخانەی بکەن و لەوێ نانی دەست بکەوێت و لە برسێتی ڕزگاری بێت، کەچی بە پێچەوانەوە لە نەخۆشخانەی ئۆریگۆن چارەسەری ئەلەکتریکی درا لەسەری بە بیانووی دەستنیشانکردنی حاڵەتی خەمۆکی و بەدگومانیی شیزۆفرینیایی.
یەکێک لە دواهەمین نامەکانی براتیگان تەنیا مانگێک پێش کۆچی دوایی نووسی و ڕەوانەی کرد، بریتییە لەم نامەیەی بۆ خانمی یابانی تەکاکۆ شینا ی نووسیوە، ڕەنگە خوێنەرانێک بپرسن بەستنەوەی براتیگان بە یابانەوە چییە؟ ئەمەش لە وەڵامدا دەڵێین دووەم

هاوسەری کە بە ماوەی دوو ساڵ پێکەوە بوون خەڵکی یابان بوو بە ناوی (ئاکیکۆ یۆشیمورا).

دەقی نامەکە:

بێلیناس
١١ی ئابی ١٩٨٤

بەڕێز تاکاکۆ
سڵاو
من (تۆم ڕاد) م بینی لەسەر شەقامەکی سانفراسیسکۆ چەند ڕۆژێك پێش ئێستا، ئەو سلاوەکی دوورو درێژ و بەچێژی لە لایەن (لانکەکە) پێدام.
من بەردەوامم لەسەر ئەوەی دەیکەم. کار.
ئەم بەیانیە، دوو سەگی دەریاییم بینی بە دووریی نزیکەی پێنجا مەتر لە ڕۆخی دەریاوە پێکەوە بوون، گەر (ئی. تی) {کچی تاکاکۆ شینایە} بیبینینایە شادمان دەبوو. ئەو دوو سەگە دەریاییە پێکەوە هاتن، زیاتر بە شێوازی سەگی دەریایی قسەیان دەکرد، پاشان هەردووك بە مەلەکردن لە چاوان بزر بوون بە دوو ئاراستەی جیاوازدا، ئەوان لە ئاوەکەدا بازیان دەداو بە ماوەیەکی درێژ لە ناوچەکەدا مانەوە، من وای بەچووم خەریکی ڕاوکردن بوون بە ژەمی بەیانی، ئەوان بەیانییان بە یاریکردنەوە بەڕێکرد.
لە چاوانی مندا جوان دەردەکەوتن. ئۆقیانووسی ئارام تەمومژێکی پشووبەخشی لەگەڵ خۆدا هەڵگرتبوو، و هەواکەش بەرامەیەکی تازەی خۆشی پێبوو، من بیرم لە (ئی. تی) دەکردەوە.
من چەند ئەوم خۆشدەوێت، من چەند تۆم خۆشدەوێت.

ڕیچارد

تێبینی: ئەم نامەیە ئەمڕۆ ڕەوانە دەکەم دووشەممە [١٣ی ئاب] پشووی هەفتەی رابردوو من مسوەدەی سیناریۆی یەکەم فلیمی ڕۆژئاواییم تەواو کرد، دەمەوێت تۆ ئەم هەواڵە بە پیاوەکەت بڵێی لە تەکیۆ کە حەزی بە پۆلی (ب)ی فلیمی ڕۆژئاوایی هەیە، ئەمە ئەوەیە کە من و اتەدەفکریم ناوەڕۆکەکەی دەخوازی ئەو بەت کاتێك دەمنووسی، تەماشای دەکات و بە دڵی دەبێت.

تێبینی٢: ژمارەی تەلەفۆنەکەم دەسکەوت …
24xx-868-451

ئیمزای براتیگان

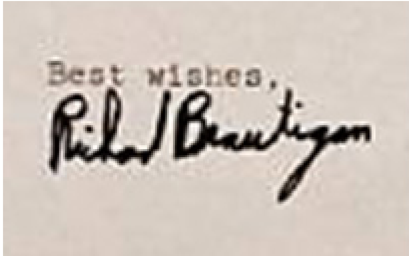

ئامانجی هونەر هوشیارکردنەوەی مرۆڤە*(گەعدە) جنسێکی غەریب لەناو هونەردا -2-… نەبەز گۆران *

_2_

بەر لەهەمووشتێك بروای تەواوم بەوە هەیە، لەناو (گەعدە)ی گۆرانی و شیعری شاشەیدا، هیچ هوشیارییەکی نوێ بوونی نییە، ئەو هوشیارییەی هەیە(گەرناوی هوشیاری بێت) نەریتییە و بۆ زمانێکی شەعبی دور لە زمانی نووسین و بیرکردنەوە خەریکی فراوانکردنی فەزایەکی ناجۆرە، لەهەردووکیاندا چ گۆرانییەکان چ شیعرەکان تروسکایەك نابینرێت تا دەرکبکەیت لە رەگەی ئەم مەدەلە کرچوکاڵەوە دونیابینی بەرهەمبهێت. بۆنمونە: ئیشی (گەعدە)ی گۆرانی لەگەڵ هوشیاریدا نییە، لەگەڵ دەرکەهەستەکییەکاندا نییە، لەگەڵ گۆڕینی دونیابینیدا نییە، لەگەڵ شانوملەدایە. هەرچۆن شانومل تەشەنوج دەکات و سەنتەری مەساجەکان_ ئەم شانوملە نەرمدەکەنەوە، لە ئەستادا ئیشی (گەعدە) شوێنی ئەو سەنتەری مەساجانەی_ گرتووەتەوە. ئەو دەخەی (گەعدە) دورستیدەکات دەخەکە شانومل دەهێنێتە جوڵە و لە تەشەنوج بوون رزگاری دەکات.

بەهەمان شێوە دەخەکە لەناو خەڵەبیرکردنەکی کاتی، مرۆق پێویستی بەوەیە ریتمێك هەبێت بیجوڵێنێت، ئەو ریتمە کەمتر لەناو هونەرێکدا بارگاوی بە ئەندێشە بوونی هەیە و هونەر نایەوێت مامەڵە لەگەڵ

ب□جو□خستنی شانوملدا بکات، بە پێچەوانەوە هونەر گوێگر ناچاردەکات بیربکاتەوە، ناچاریدەکات جۆرێکی دیکە ژیان و بوونی ببینێت و، دەسکاری دونیابینیەکەی دەکات نەك شانوملی. هەندێکجار هونەر رابردوو دەگەیەنێت بە ئێستا و ئێستا دەکاتە شوێنێك بۆ بیرکردنەوە لە ئایندە. (گەعدە) کێشەی لەگەڵ ئەم جۆرە لە بیرکردنەوە نییە و، خۆشی سەرقاڵناکات بە گەڕان بەشوێن پرسیارەکان و بەرهەمهێنانی دیگای نوێ، هیچ کات پێویستی بە بیرکردنەوە نییە. ئەو وەك ریتمێکی خێرا دەیەوێت لە دۆخێکی شاددا، گوێگرەکان والێبکات زۆرترین شانوملیان بجوڵێنن. بەڵام ئەم ریتمە لە بنەمادا بەرهەمی (گەعدە)نییە، و ریتمەکان لەناو هونەری میللیدا هەن و (گەعدەچی) دێت خۆی دەکات بەخاوەنییان و لەرێگەی شیعری لاوازەوە، چ ریتمەکە دەشێوێنێت، چ هونەرە میللیەکە. دونیای (گەعدە) دونیایەکە خاڵی لەبیرکردنەوە و خاڵی لە خەمی گەورە، دونیایەکە لە ناو بازنەی شادییدا ئەرکی بە جو□خستنە، نەك هیچ کردەیەکی دیکە.

" هونەرمەندانی رابردوو، لەبواری روانگە و جیهانبینی، ئاراستەو بەیانکردندا، لەژێرکاریگەری کۆمەڵێکدابوون. جۆرج لۆکاچ." ئەم دیدە بۆ هونەری میللی زۆر دورستە. هونەری میللی لەچوارچێوەیەکی دیاریکراودا خولدەخواتەوە. ئەم چوارچێوە دیاریکراوە تەنها وێنای ئەو دیاردە و کردە کۆمەڵایەتییانە دەکات، کە هونەرمەندی میللی توانای بینینیانی هەیە، لە دەرەوەی بینینە گشتی و ئاساییەکە، هونەرمەندی میللی بینینی دیکەمان ناخاتە بەرچاو. گەرچی زۆرجار هونەرمەندی میللی لەگەڵ شیعری راستەقینە و شیعری ئاست بەرزدا مامەڵەدەکات، بەڵام بینینەکەی خۆی و هوشیارییەکەی خۆی هەر لە دۆخە میللییەکەدایە. بۆ نمونە: (سەید محەمەدی سەفایی، یان میدیا حسێن و بەشێك لەکارەکانی عەینەدی□ن… هتد" بە گوێگرتن لە بەرهەمەکانیان، ئەو میللی بوونە دەدۆزینەوە لەناو هونەرەکەدا خۆی نما دەکات. ئێمە دەتوانین بەم جۆرە لە هونەرمەند بڵێین: هونەرمەندی میللی، کە خەمەکانی زۆر خەمی دیارن، دیدگاکانی بۆ جیهان زۆر سنووردارن، نایەوێت لە گۆشەی مام□□ك، یان دانیشتنێك پرسیاری زۆر قورس لە بوون و لە دونیا بکات و، جیهانبینیی□کی نوێ بەیانبکات بۆ شوێنی جیهانە کۆنەکە، لەبری ئەمە لە رێگەی ئاواز و شیعری کلاسیك و فۆلکلۆرەوە، سەرقاڵی جۆرێك لە هونەرە، ئەم هونەرە زیاتر لە دانیشتنە تایبەتی و خێزانییەکان دێتە دەرەوە و، خەمەکانی و پرسیارەکانیش لەو چوارچێوەیەدان.

بەڵام لەناو ئەم هونەری میللیی□دا شیعر قورسایی خۆی هەیە، ئاواز

قورسایی خۆی هەیە، مامەڵەکردن لەگەڵ گۆرانییدا، تەنها مامەڵەیەکی ئاسایی نییە و، مامەڵەیەك نییە نەتوانین وەك هونەری میللی لێی بڕوانین، دەرككردن بە چێژی گوێگر لەم هونەرەدا شوێنی خۆی هەیە، پاشان خال▯ی نییە لە جوانیناسی. هەرگیز داواش لەم جۆرە لە هونەرناكەین بێت دونیامان بۆبگۆڕێت، ناوەكەی خۆی_میللی_بوونەكە، ناوێكە لە شوێنێکی دیاریکراودا دەتوانێت تەماهی لەگەڵ گوێگری خۆی بکات و ئەو بەپرسیارییەتییە گەورەی دەخرێتە سەر هونەری راستەقینە، ناخرێتە سەر هونەری میللی. گەرچی لە چەندین وێستگەی هونەری میللی ئێمەدا، چ لەرووی ئاوازە، چ لەرووی شیعرەوە، توانیویەتی کۆمەڵێك کۆتوبەند بشکێنێت و تەنانەت چێژ و بینینی سنووورداری نوێش بەرهەمبهێنێت، بەڵام چونکە روئیاییەکی نوێی بۆ خۆی و دونیا نییە، لەشوێنەکەی خۆی ماوەتەوە و تەجاوزی شوێنەکەی خۆی نەکردوە. ئەمە تایپە ناکرێتە دەرەوەی هونەر و هونەرێکە لە میللی بووندا خۆی دووبارە دەکاتەوە.

بەڵام ناهوشیاری ئەوەیە، بە (گەعدە) بڵێیت: هونەری میللی.

لەکاتێکدا ئەم ناهونەرە، سەرقاڵی پیاهەڵدانە. پیاهەڵدان بە خۆی، بە ئەویتری میوان، بە سیستەمی دەسەڵات و کەسە باڵادەستەکاندا، پیاهەڵدان بە گرێکانی پیاوسالاری، پیاهەڵدان بە هەرشتێکدا پارمەتییەکی (گەعدەچی) بدات. ئاستی نزمی بەند و شیعر، لە شوێنێکدایە هەرگیز شیعری فۆلکلۆر و میللی ئامادەنییە لەو ئاستە نزمەدا خۆی دەرخات. ئەوە تەنها (گەعدە)یە لەو ئاستە نزمەیشیعردا بەند ریزدەکات و هەندێکجار دەچێتە دۆخی سوکایەتی و جنێودان بەیەکتری. کە بۆخۆی ئەم ئاستەی بەند ئاماژەیەکی گرنگە بۆ ناسینی ئاستی فەزاکە، کە فەزایەکی شێواوی سایکۆلۆژییە. بەشێکی زۆری ئاوازەکانیش، ئەو ئاوازانەن لای هونەرمەندانی میللی وتراون، ئەمان ئەمرۆ بە ئامێری مۆدێرن کەمێك دەسکاریاندەکەن و تێکەڵ بە بەند و شیعری ئاست نزم دەیانڵێنەوە، جیهانێك دەخولقێنن جیهانەکە تەنها لە هونەردا بوونی نییە و ناشکرێت هەرگیز ئەمە وەك هونەر ناوبهێنێت، بە پێچەوانەوە هیچ کات لە مێژووی کورددا هێندەی ئەم چەند ساڵە لەرێگەی (گەعدە)ی گۆڕان و شیعری شاشەییەوە، بێحورمەتی بە هونەر نەکراوە، ئیتر هونەری گۆرانی بێت یان شیعر. " گەر هونەر نەتوانێت وەڵامی پرسی مانای خۆی و دۆخەکە بداتەوە، هی کەسانێکە ئاستی سەلیقە و هوشیاریان نزمە .گەر هونەر تەنها خەریکی پیاهەڵدان و فریودانبێت، هی کەسانێکە توانای ئەندێشەیان داڕزاوە. چرنیشۆفسکی." ئەم دیدگایە بکەینە دەروازه▯ی▯ك، لەناو ئەم دیدگایەدا ئەو ناهونەرە دەبینین ئەمڕۆ لەژێر دەماملی میللی

بووندا خۆریکی ئەو تەگەیشتنەیە (چرنیشەفسکی) باسیدەکات. لەناو (گەعدە) دا بە هونەر ناگەڕێم، بە ناسەلیقەیی و ناهوشیاری دەرهەق بە هونەر دەگەڕێم، بە وەناکردنی دونیایەکی نوێ ناگەڕێم، بەدەخۆ سایکۆلۆژیە دەگەڕێم دونیای لەبووە بە خۆ راوەشاندن و دونیای لەبوە بە پیاهەڵدان.

بە بەرگری و بەرهەمهێنانی کارەکتەری بەرگریکار ناگەڕێم، بە خۆمی گشتی ناگەڕێم، تەنها بە ئەو ئاستە شەعبییەی زمان دەگەڕێم ئەم فەزا سایکۆلۆژییەی پێ هونەرە! بەهەمان شێوەش لە (گەعدەی) شیعری شاشەیدا، بە زمانی نوێ، بە وەناکردنی نوێ، بە ئەو رووبەرە فراوانە ناگەڕێم شیعرتەیدا نیشتەجێیە و کێشەی لەگەڵ سیستەمدا هەیە و، کێشەی لەگەڵ زمانی شەعبی هەیە و، کێشەی لەگەڵ دونیای کۆن هەیە و خۆی بە خەمە گەورەکانەوە سەرقاڵدەکات. لەهەردوو (گەعدە)کەدا گەڕانەکەی من بە ئەو دیوە دارزییەوەی نەبوونی هوشیاری و نەبوونی هونەرە. بە ئەو تەگەیشتنە باوەیە کە هەشتا ئەرکی هونەر و رووبەری هونەر ناناسێت، بە ئەو زمانە شەعبییەیە هەر لەخۆیەوە ناو لە شتەکان دەنێت. بە ئەو ئاستە دابەزیوەی شیعرە، کۆمەڵێك بەئاگا لە شیعر، تەنها لەبەر ئەوەی بچنە بەرنامەیەك و پەشکەشکارەکە وەك بوکەڵە هەڵیانسورێنێت و غرورێك لە شاعیربووندا نەهێڵێت، لەرێگەی کۆمەڵێك وشەی نەریتییەوە، لەرێگەی دونیابینیە سنووردارەکەی خۆیانەوە، لەرێگەی بەئاگایان بە دەق و شیعر و تەگەیشتن لە رووبەری شیعر، خۆریکی بچوککردنەوە و لاوازکردنی خۆیان و شیعرن. خۆریکی خزمەتکردن بەو نەریتە باوانەی شیعر کێشەی گەورەی لەگەڵیان هەیە. خۆریکی بە کاڵاکردنی خۆیان و شیعر و هونەرن، کە شیعر هەرگیز لەگەڵ بەکاڵابووندا یەکناگرێتەوە. هەرچۆن سیستەمی سەرمایەداری ئارەزوییەتی هەمووشتێك بکات بەکاڵا، ئەمرۆ لەناو کۆمەڵگەکەی ئەمە لەرێگەی کۆمەڵێك رۆحی دارزیوی ناهوشیارەوە، هونەر و شیعر، پێکەوە بوون بە کاڵایەك لەناو شاشەکانەوە وەك نمایشکارێکی بەتاڵ خۆیان نامایشدەکەن. هەر دەرکەوتنێکی ئەم ناهوشیارییە گورزێکی کوشندەیە لە هونەری گۆرانی و هونەری شیعر.

ئەم خۆنمایشکردنە بە لاواز پیشاندانی خۆت، بە ستایشکردنی ئەویتر، بە خۆ بەسۆزدار پیشاندان، بە بە بەندکردنی شیعر، ئیشی ئەوانەیە نە رووبەری شیعر دەناسن، نە رووبەری هونەر، ئیشی ئەوانەیە تەنانەت خۆشیان ناناسن و لەرێگەی لاوازو بچوك پیشاندانی خۆیان بە ئەوی_کچ_ یان ئەوی_پیاو_ بێحورمەتی بە شیعر و هونەرەوە دەکەن.

میدیای لاواز و بەکاڵاکردنی ماناکانیش، فەزای (گەعدەیی) بە هەردووکیان رێکدەخات و، لەو فەزایەدا پێکەوە لە جیهانێکی نمایشی زۆر کۆمیدیی و بێمانادا،(کەهەموویان لە یەک ئاستی ناهوشیاریدان) هەم شیعر وێراندەکرێت و لە ئەرکە راستەقینەکەی خۆی دووردەخرێتەوە، هەم هونەر وێراندەکرێت و دەکرێت بە بەند و پیاهەڵدان. (جۆرج لۆکاچ) دەڵێت: " ئەم بازارە بە چێژ دەگۆڕێت." بێگومان بازاری چێژەکانە، شاشەکان و میدیای بەکاڵابوو، نایەوێت بە دەقی زیندو هونەر بگۆڕێت، چونکە دەقی زیندووی شیعر کێشەی لەگەڵ ئەو بەبازارکردنی چێژانەدا هەیە، کێشەی لەگەڵ خودی سیستەمەکە و میدیاکە هەیە، کێشەی لەگەڵ بەکاڵاکردندا هەیە، لە شوێنی ئەمە میدیای بەبازارکەر،دەگۆڕێت لەناو رووبەرە گەورەکەی ئەدەب و هونەردا کەسێکی پێرازی نابێت بیخاتە بازارەکەی خۆیەوە، لە دەرەوەی ئەمە کەمەڵێك پەراوێزخراو هەن، ئاستی تێگەیشتنیان بە هونەر و بە شیعر، هێشتا لە ئاستی هەست و نەستدایە و، هێشتا لە ئاستی خۆش و ناخۆشیدایە وەك ئاستی کەسێکی دور لە هونەر و دەقە، وەك ئاستی کەسێك هێشتا دەق بەچێژ و بەسەلیقەیی خۆی هەڵسەنگێنێت، ئەوانە دەهێنێتە سەر شاشە و ناویی شاعیر و هونەرمەندیان لێدەنێت و بازارەکەی خۆی گەرمدەکات و، لەرێگەی دارزینی شیعر و هونەرەوە، کەمەڵێك چێژی کاتی دروستدەکات ئەم چێژەکاتیانە هەم شانومل دەجوڵێنن، هەم دونیای شیعر کورتدەکەنەوە بە هەست و نەستی نێوان دوو کەس، کە ئەمەش دەردێ دەڵێ نەك شیعر. لە پاڵ ئەمەدا ئیدی رووبەری شیعر بە پێی ئاستی ئەم میدیا بەکاڵاکەرە دەگۆڕێت بە رووبەری خۆشی و چێژ و زمانێکی شەعبی کە بەرهەمەکەی تەنها ئەمەیە: بیرنەکردنەوە.

لێرەدا بە شێوەیەکی کورت جیاوازییەکانی نێوان: شیعر و شیعری گەعدەی شاشە، هونەر و هونەری میللی و گەعدە دەخەینە روو.

یەکەم: رووبەری شیعر رووبەرێکی رامنەکراوە، رووبەرێکە جیاواز لە رووبەری دەسەڵات و نەریت و دیدگا باوەکان. رووبەرێکە جگەلەوەی کێشەی لەگەڵ کۆی شتەکانی دەرەوەی خۆی هەیە و، ئیشدەکات بە سەرلەنوێ مانادان و بەرهەمهێنانەوەی دونیای نوێ و مانای نوێ، کێشەشی لەگەڵ خودی خۆیدا هەیە. کێشەی لەگەڵ ناو لێنانە نەریتییەکانە، کێشەی لەگەڵ حەقیقەتی باودایە و لەناو هیچ رووبەرێکی کۆنترۆڵکراودا شوێنی نابێتەوە و هەرێمی سەربەخۆی ئازادی خۆی هەیە. ئەم رووبەرە بە زمانی شەعبی و نەریتی ناتوانێت تەئویلی خۆی بکات و لە دۆخی بەرگریکردنا بێت. رووبەری شیعر رووبەرێك نییە بتوانێت لەگەڵ سیستەمدا تێکەڵبکرێت و رووبەرێکی

شۆرشگێرانەی بەرگریکارانەیە. نایەوێت بەوجۆرە دونیا بیینی، ئەوانی تر دەیبینن، نایەوێت بەو جۆرە وێنابکات ئەویتر وێنادەکات، ناشیەوێت ئەو زمانە بکاتە دەربڕی خۆی، وزەیەکی تێدانییە بۆ بەرهەمهێنان. لە هەموو حاڵەتێکدا رووبەری شیعر، هەندێ فرە رەهەند و ئاڵۆزە هەرگیز لەو ئاستەدا نییە، لەرێگەی کۆمەڵێك نائاگاوە لە شاشەکانەوە دەکرێت بە کۆمیدیا و شادی و خۆ زەلیلکردن لەبەر بەزەیی پێهاتنەوە. هەرگیز ئەو غرورەی لە شاعیردا هەیە، لەو ئاستە لاوازەدا نییە، هەوڵدات خۆی بچوك بکاتەوە تا ئەویتری بینەر و بیسەر لەرێگەی بەزەییەوە لەدەوری کۆببنەوە. غروری شاعیر غرورێکە کێشەی لەگەڵ هەموو خۆ بچوککردنەوە و خۆلاوازکردنێکە، غرورێکە وەك _مەحوی_ دەڵێت: " لەگەڵ دەستی مەلا، رێناکەوێت زوناری زوڵفی یار." بێگومان هەرگیز ئەو غرورەی شیعر لەگەڵ ئەم دونیا نمایشی و خۆ زەلیلپیشاندانەدا رێناکەوێت، هەرچەن حەڵقەی زوڵفی یار دژی نەریتەکانە و لەگەڵ مەلادا رێناکەوێت، شیعریش هەمان ئەرکی دەکەوێتە سەرشان و لەگەڵ ئەم مۆدێلە بەتاڵە رێناکەوێت.

دووەم: شیعری گەعدەیی ناو شاشەکان، شیعر نییە، بەندە لە فۆرمێکی تردا. زمانەکەی شەعبی و ساکارە، قووڵبوونەوەیەك تێیدا بوونی نییە. ئەوەی خۆی تێدا دەبینێتەوە بێگومان نازانێت رووبەری شیعر چییە. کێشەی لەگەڵ ئەو شتانەدا نییە نەبینراون، تەنها کێشەی لەگەڵ دەی خۆی و ئەوی بەرامبەری هەیە. هەموو دەردەڵکی لەندەبێتە شیعر، بەردەوام خەریکی خۆبچوککردنەوە و نەمانی غرورییەتی، رێك پێچەوانەی شاعیری راستەقینە. دەچێتە هەموو شوێنێك بۆ ئەوەی وەك کاڵایەکی دارزیوی جێی بەزەیی خۆی پیشانبدات. نە زمان بەرهەمدەهێنێت، نە روانینی نوێ، ئیشی ئەو ئەوەیە خۆی ناسك بکاتەوە، بۆ ئەوەی دەی کەسێك لەخۆی رازی بکات، بەشێکی زۆریشیان گرێی ئەویتر ناسینیان هەیە و دەیانەوێت لە رێگەی بەکاڵاکردنی خۆیان و شیعرەوە، ئەو گرێیە پڕبکەنەوە.

سێهەم: هونەری میللی، لەناو خۆیدا کۆمەڵێك پرسیاری دیاریکراو هەڵدەگرێت. ئەم هونەرە مامەڵە لەگەڵ شیعری کلاسیك و فۆلکلۆر دەکات، هەردوو تایپەکەی شیعر ئاستێکی بەرزیان هەیە، بەتایبەت شیعری کلاسیك. هونەرەکە خەمی گەڵینی دونیای تێدانییە، بەڵکو لەناو خەمە سنووردارەکانی خۆیدا، خۆی دووبارە دەکاتەوە و تەنها دەست بە ئەو رووبەرە دەبات رووبەری خۆیەتی. هونەرەکە لە دوو شوێندا ئیشدەکات، بەشێکی برینی کۆمەڵایەتیی و بەچیرۆککردنی بیرنەکانە، بەشێکی شادی بەرهەمهێنانە. لەهەردوو بەشەکەدا ئامادەنییە ئاستی ئاواز و ئاستی شیعر دابەزێنێت و بەتاڵی بکاتەوە لە مانا.

چوارەم: (گەعدە) هونەر نییە، جنسێکی غەریبی سەردەمی دۆخی سایکۆلۆژییە خۆی خزاندوتە ناو رووبەری هونەر. مۆدێلەکە لەکاتی بەرخەریدا دروستبووە. ئەو چینەی پەرەیان بەم مۆدێلەدا، چینێکی تازە پیاهەڵکەوتووبوون، هەستیان بە ونبوون دەکرد و کێشەکەیان زیاتر سایکۆلۆژییە نەك خەمی هونەریی. ئەم چینە پێویستیان بەشوێنێك بوو ناویان بهێنێت، ستایشیان بکات، پیایاندا هەڵبدات، لەناو هونەر و شیعر و مۆسیقا و وێنەکێشاندا، نەیانتوانی ئەو درزە بدۆزنەوە ئەم دۆخە سایکلۆژییەیان بە پڕبکاتەوە. بۆیە(گەعدەچی)یان لە دەوری خۆیان کۆکردەوە و لەڕێگەی ئەمانەوە درزە سایکۆلۆژییەکەی خۆیان پڕکردەوە. تەنها ناسینی دۆخی سایکۆلۆژی تاك و چینێك دەتوانێت بە تەواوەتی ئەم (گەعدە)یە بناسێت.

نە پرسیارێك نە گومانێك نە شیعرێك لەناو (گەعدە)دا بوونی نییە، ئەوەی هەیە هێنانی ئاوازی میللی و ئاوازی ڕەسمییە، بە ناو دونیایەکی سایکۆلۆژی. (گەعدەچی) لە چرکەیەکدا ستایشی دەسەڵات، ستایشی بکوژ، ستایشی هونەرمەندی راستەقینە، ستایش خۆی، ستایشی یار، … هتد دەکات. ئەو هونەر ناکات تا لەخۆی بپرسێت هونەر چییە و ئەرکی چییە. ئەو ریتمێکی وەرگیراو بە بەندی ستایشکەرەوە دەڵێت وحەقی ئەو فەوزایەی دروستیکردووە وەردەگرێت. ستایشکردن یەکێکە لە ئەرکە گەورەکانی (گەعدە) ستایشیش لەناو فەزایەکدا دروستدەبێت لەڕووی سایکلۆژییەوە شێواوە و پێویستی بە چارەسەرە. ئەشێت دۆخێك بێتە پێشەوە ئەو دۆخە سایکۆلۆژییە بە (گەعدە)ش چارە نەبێت و بەشوێن بازارێکی دیکە و فەزایەکی دیکەدا بگەڕێت. (گەعدە) چی هیچکات ئیشی بەبیرکردنەوە نییە لەناو رووبەری هونەردا، ئیشی تەنها بەوەیە لەو فەزا سایکلۆژییەدا لە پیاهەڵدانەکانی نەکەوێت و لەڕێگەی ئەم فەزایەوە، بەشێك لە بوونی خۆی بدۆزێتەوە کە ئەو پێی وایە ئەوە بوونە.

پێنجەم: هونەری ئەمە، لە سەرتاوە تاکو ئێستا. لە بەستە، هۆرە، سیاچەمانە، دەڕەیی، لاوك، حەیران، قەتار و ئەڵاوەیستی، سەفەر… هتد. لەناو ئەم هونەرەدا شوێنێك، ناوێك بوونی نییە، ناوی (گەعدە) بێت. ئەم ناوە نامۆیە بەرهەمی سەردەمی بەرخەریی و شێواوی سایکلۆژییە. ئەم ناوە دەبێت لە دەرەوەی هونەر وەك خۆی(گەعدە) لێی بڕوانین و، لە چوارچێوەی خۆیدا ببینن هەرگیز لەناو هونەردا بۆی نەگەڕێین. هەموو ئەوانەشی دەبنە گوێگری ئەم دۆخە سایکلۆژییە، لەشوێنێکدا هوشیاریان بەرزبێتەوە و ئاستی بینینیان کامڵدەبێت، لەم فەزا ناجۆرە دووردەکەونەوە و دەگەڕێنەوە بۆ هونەر. هەوڵدان بۆ

خوێندنەوەی (گۆعدە) لەناو ڕووبەری هونەر، جۆرێکە لە نەناسینی هونەر و ئەرکی هونەر. بۆیە هیچ کات هەڵەی واناکەین لە چوارچێوەی هونەردا سەیری ئەم جنسە غەریبە بکەین و، مێژووی هونەری ئەمەش دیارە و ناوەکان و شوێنەکان و تەنانەت ریتم و ئاوازەکانیش دیارن.

لە تەنیشت ئەم فەزا ناجۆرەی سایکۆلۆژییدا میدیای بە کاڵاکەر، میدیایەك نییە لەسەر بنەمای _پەروەردە، کلتوور، هوشیاری نوێ_ پایەکانی خۆی داکوتیبێت. میدیایەکی نمایشکاری ڕەواڵەتییە، بینینی بە دونیا بینینێکی ساکارە، بینینێك نییە بەشوێن چەمکەکاندا بگەڕێت و پرسیار و گومانی لا دروستبێت. زمانیشی لەو ئاستەدا نییە بتوانێ تەئویلی هونەر و مۆسیقا و شیعری پێبکات، زمانی لە ئاستێ شەعبییەکەدایە و پێویستی بەوەیە هاوئاستی خۆی بدۆزێتەوە، هاوئاستەکانیشی بەگومان ئەو نووسەر و شاعیر و هونەرمەندانە نین، لەپشت بەرهەمەکانییانەوە دونیایەکی دیکە ئامادەیی هەیە، ئەو (گۆعدەچی)یانەی گۆرانی و بەند و شیعری لاوازن، دەیانهێنێت لەبازارەکەی خۆیدا لەژێر ناوی ترەوە نمایشێکی کاتییان پێدەکات و دەیکانکاتە کەرەستەی چێژێکی کاتی و چونکە غرورێك لە هیچکامیاندا بوونی نییە، میدیای بەکاڵاکەر وەك بوکەڵە هەڵیاندەسووڕێنێت و تا دەگاتە ئەوەی نمایشی کۆمیدیشان پێدەکات بە ئەوەی بینەرێك بهێننە پێکەنین. گەر لەڕاستیدا ئەمانە هونەرمەند و شاعیربن بە واتا ڕاستەقینەکەی، هەرگیز ئەو بە غرورییە لەناو شاشەدا قبوڵناکەن و نابنە کەرستەی خۆبەکۆمیدیکردن لە پێناو زەردەخەنەی بینەرێك. بەڵام چونکە هونەرێك لە ئەواندا نییە، ئیدی فەزاکەی خۆیان دەزیوێتەوە و پێکەوە دەبنە سەرکچی سەرشاشە.

“هونەر بەرەنگارییە، بەرەنگارییە بەرووی کۆیلایەتی، بەرووی مەرگ، بەرووی دزێوی و لەنگیدا. ژیل دۆڵۆز” لەم ڕۆحە دادەزیو خۆ بە لاواز دانەرەدا، لەناو (گۆعدە) و شیعری گۆعدەی شاشەدا، هیچ بەرگرییەك لەو تایپە پەرگریانەی (دۆڵۆز) دەیخاتە بەردەم هونەر بەدیناکرێت. بە پێچەوانەی ئەم بەرگریانەوە تەسلیم بوون، بە سیستەم، بە ئەویتر، بە نەریت، بە شێوەژیانی باو، بە خۆ زەلیل پیشاندان، بە خۆ کردن بە کۆمیدیا و بوکەڵەیی، ئەرکی ئەوانە و هەریەك لەم ئەرکانەش، پێچەوانەی ئەرکی هونەر و شیعرن. هەر لەبەر ئەم تێگەیشتنانەیە ئەمە (گۆعدە) بە جنسێکی غەریب دەزانین لەناو هونەرداو هەرگیز جەسارەتی ئەوە ناکەین ناوی بنێین هونەر، پاشان بەندبێژی شاشەیش لە ژێر ناوی شیعردا، بە بیئاگا دەزانین لەناو دونیای شیعر و ئەدەبدا و، وەك دیاردەیەك دێن و دەچن و کۆتایی بە

نمایشەکەیان دێت، چونکە هیچ کامیان هونەر ناکەن تا بمێننەوە.

نەبەز گۆران

پەراوێز و سەرچاوەکان:

_* ناونیشانی ئەم وتارە، ناونیشانی وتارێکی(جۆرج لۆکاچ)ە.
_بۆ زیاتر لە بارەی هونەرەوە، بگەڕێوە بۆ:
جوانیناسی و هونەر، لای هیگڵ/ بلینسکی و جوانیناسی و کاریگەری هیگڵ، گی پلانتی بونژور
ریالیزمی جوانیناسیانە، چرنیشوفسکی و هیگڵ، گی پلانتی بونژور
هونەری سەربەست یان رێنوێنیکراو، جۆرج لۆکاچ
ئامانجی هونەر هوشیارکردنەوەی مرۆڤە. جۆرج لۆکاچ
پرسەکانی رەخنەی ئەدەبی، ئانتۆنیۆ گرامشی، کتێبی کۆمەڵناسی و ئەدەب، وەرگێڕانی، هادی محەمەدی
مراقبت و شدن/ ژیل دلوز در گفتوگو با انتۆنی نگری.

ئایە سیاسەتی دروست کردنی حکوومەتی سەنترەڵ و بە هێز لە دوای کۆلۆنالیزم و سەردەمی گلۆبلازێیشن سەردەگرێ ؟

جەلال بەرزنجی
کەنەدا

زۆر کەس، لەوانەی خەریکی شرۆڤەی سیاسین ، بە پشت بەستن بە سیاسەتی ، سەرۆکی ئەمەریکا ترمپ و سەرۆک وەزیرانی بەریتانیا تریزا و سەیر نەکردنی هەموو گۆشەکان و دەرئەنجامەکان، دەڵێن بەڵێ.

ب□ام، لە سەردەمی گلۆبلازیشن، کۆچی رۆژهەڵات، باشوور، ئەورپای رۆژهەلات ، ئەمەریکای باشوور، گەورەبوونی شارەکان ، تێکەڵاو بوونی کلتوورەکان، کاڵ بوونەوەی کلتوری نەتەوەی باڵا دەست و بە هارمۆنی پێکەوە ژیانیانی پێشینە جیاوازاکان ، بەر بەستن، لە پێش ئەو جۆرە حکوومەتانە تاکو تا سەر بژین.

لە ئەنجامی ئەو سیاسەتەی ترمپ، بانگێشتە بۆ ئەمەریکای مەزن، کە مەبەستی(ئەمریکای سپی پێستاکانە) کۆمارییەکان، کە مافی مرۆڤ وفرەکلتوری لەبەر چاو دەگرن، کۆنگرێس (هاوس ئۆف ریپرەزە نزەتیفیان) دۆڕاند. ئەندامی کۆنگرێسی دیموکراتەکان (نانسی پلوسی) بووە سەرۆکی ئەو پؤستە گرنگە. سەرۆک وەزیرانی بەریتانیا تریزەش بە هاتنەوە دەرەوە لە یەکیەتی ئەوروپا و خەونی بە هێز کردن و پاراستینی بەریتانیا، کورسیەکی زۆری دۆڕاند .ئوسترالیاش لەو ماوەیە، ناسەقامگیرە، لە ماوایەکی کورتدا چەند جار سەرۆکوزیرانیان گۆڕاوە.
هەر چەندە عێراق ولاتێکی فرە کلتوریە، بەلام، لە میکانتزمی حکوومەتەکان، تا ئێستا ئەوە بەباشی لەبەر چاونگیرێت و پیادە ناکرێت، هێشتا بۆنی رەگەزپەرستی دێت، بەڵام رەنگە کاردانەوەی زیاد لە پێویستی سەرۆک وەزیرانی پێشوی عێراق،عەبادی لە سەر ریفراندۆم، خەونی حکوومەتێکی مەرکەزی بەهێز، یەکێک بوون، لەو هۆکارانەی کەوا لە هەڵبژادنی ٢٠١٨ چەند کورسیەک لە دەست بدات و نەبێتەوە سەرۆک وەزیران.

لە لایێکی تر،لە ئەورپاو ئەمەریکا، لەبەر بەکار نەهێنانی حەبی سک نەبوون ، کۆندۆم منداڵ□دان بەستن و ئەو پارە زۆرەی حکومەت مانگانە دەیداتە دایک و باوکی منداڵ□ان ،بۆ نموونە لە کەنەدا ئەو خێزانەی دوو منداڵ□ی لە خوار هەژدە ساڵانی هەبێت ١٠٠٠ دۆلار مانگانە وەر دەگرێت. بۆ هەر منداڵ□□کی تریش ٥٠٠ دۆلاری ترخەرج دەکرێت. ئەو هۆکارانە وایان کردووە، لەدایک بوونی منداڵ□□ ن□□ بە رێژەیەکی بەر چاو لە ناو خێزانی رەوەندی موسلمان دەبینرێت. بە پێچەوانەی ئەو دیاردەیە، تاقەت نەمانی رۆژئاوایەکان بۆ منداڵ□ی زۆرو بە خێو کرنیان ، لەلایێکی تر گەشەکردنی حەزی هاورەگەزی، وای کردووە، پێشبینی دەکرێت، لە ئایندە رێژەی کۆچبەر و پەناهەندە لە رێژەی دانیشتوانی ئەسلی ئەو ولاتانە زیاتر بێت.بۆیە سەر گرتنی مۆدیلی ئەو جۆرە حکوومەتانە زەحمەتە.

تۆپی کریستاڵیی خاپوورستان له بیلبیله‌ی جادووگه‌را … سۆران محه‌مه‌د

ته‌لیسمه‌کانیان به‌تاڵ کردیه‌وه
جه‌نجه‌لوت!
بۆنی ڕیحانه‌ی کزرو
عه‌تراوی گوڵه‌باخه‌کان
له‌ شیعرێکا، وێنه‌ی هاروت
*
مه‌رگی زۆران
ئه‌فسانه‌یی
به‌ بێ به‌قا
ره‌شاو ڕژاو عه‌تر پژا
له‌ به‌ر پێی باڵنده‌ی عه‌نقا
*
دیدگای نابین
له‌ تۆپی کریستاڵ نغرۆ
ره‌شتر ئه‌بن، بێ سپێنه
ئه‌و سینانه‌ش وێرانه‌تر
بێ گلێنه
*
له‌ قه‌ره‌جه‌کانی بوخارسته‌وه
یا له‌ زۆنی ئه‌لیزێوه
هه‌ر کۆڕه‌وی ڕیتمه‌کانه
کێ ده‌زانێ
بۆ قهڵاته‌ خاپووره‌که‌ی
ئه‌خناتونه‌ بێ سه‌ره‌کانه؟
*
تویتێك
که‌وته‌ ئه‌ودیوی تۆڕی نێت

نەبینراوە..
جریوە بوو یاخود ریتم؟
بێدەنگ نێژراو
گۆڕی بە عەنبەر تەنراوە..
□
□
□□□

بەبۆنەی چلەی دکتۆر جەمال نەبەز … د. جەواد مەلا

چۆن دکتۆر جەمال نەبەزم ناسی وچۆن خەباتم کرد لەگەلیدا بۆ ماوەی نیو سەدە
پاش ئامادەبوونم لە کۆنفرانسی حەوتەمی پارتی دیموکراتی کورد لە سوریا کە لەشاری عامودا سازکرا لە ساڵی 1968، بەڵام دەرکەوت ئەو پارتە لە پرنسیبەکانی لایداوە، ودەستلەکارکێشانەوەی خۆم پێشکەش کرد لەگەڵ مام ئوسمان کە ئەویش بۆی دەرکەوتبوو ئەو پارتە کە دایمەزراندبوو وسەرۆکی بوو لایداوە لە پرنسیبەکانی.

پاش ئەوەی مام ئۆسمان ڕەتیکردەوە پارتێکی نوێ دروستبکات پێم باشبوو سووریا بەجێبهێڵم بەرەو ئەوروپا چونکە دووچاری دەستگیرکردن وڕاوەدوونان وئازاردان بوونەوە بەهۆی ئەوەی هاوهەڵوێست بووم لەگەڵ مام ئوسمان، ولەکاتی ڕویشتنم بۆ ئەوروپا ژمارەیەك ناوی پێدام کە متمانەی پێیان بوو وەکو حمرش ڕەشوو کە خەڵکی باکووری کوردستان بوو و لە ئەڵمانیابوو، ومەحمەد بەکر کە خەڵکی ڕۆژئاوای کوردستان بوو ولە چیکۆسلۆڤاکیا بوو ومامۆستا جەمال نەبەز کە خەڵکی باشووری کوردستان بوو جگە لە ژمارەیەکی دیکە لە کەسایەتی کوردی کە لە ئەوروپا بوون ،ولە کۆتایی 1969 گەیشتمە ئەوروپا وبەشێوەیەکی بەردەوام پەیوەندیم هەبوو لەگەڵ حمرش ڕەشۆ وڕۆژانە دیدارمان هەبوو لەگەڵ کوردی هەموو پارچەکانی کوردستان کە لە شاری بەرلین دەژیان وسەردانیان دەکرد، وهەموو قسەکانیان هاوشێوە بوون تا ئەو کاتەی مامۆستا جەمال نەبەز

سەردانی کردین، وپێش ئەوەی بگاتە لای حمرش ئاگاداری کردمەوە کە جەمال کوردێکی زۆر نەتەوە پەرەستە ،ئەمەش وای کرد کە زۆرم خۆش بوێت پێش ئەوەی بیبینم ولەناخمدا پێم وابوو کە شتێکی لێ دەبیستم خواستەکانم تێر دەکات و ببێتە مایەی دروستبوونی ڕێچکەیەکی نوێ کە ڕزگارکەر دەبێت بۆ گەلەکەمان لەو گێژلۆکەیەی کە دەمێکە تەیایدا دەژین ، وپاش گەیشتنی مامۆستا جەمال نەبەز وسڵاو کردن وتوێژمان کرد ولە قسەکانیدا بۆم دەرکەوت کە پێ وایە چارەسەر کردنی دۆزی گەلی کورد لە ڕێگای سەربەخۆیی کوردستان دەبێت وپێ وابوو دامەزراندنی دەوڵەتی کوردی تاکە ئامرازە بەمەبەستی بەدەستهینانی ئاسایش وبەرقراری ودادپەروەری بۆ گەلی کورد، وئەو قسانەی ناوبراو ئەوە بوون کە من بۆی دەگەڕام ، وپاشان دیدارەکانمان دووبارە بوونەوە وگوێم لە بوچونەکانی دەگرت وچێژەم لێ وەردەگرت وخوازیار بووم ئەو ئامانجانە خەباتی بۆ بکەم .

ولەیەکێك لە دیدارەکانمان دکتۆر جەمال باسی ڕێکخستنی کاژیکی KAJYK کرد وئامانجەکانی چەسپاندنی بزوتنەوەی نەتەوەی کوردی (کوردایەتی) لە چوارچیوەی فۆرمێکی ئایدلۆژی وفەلەسفی .. داوام لێکرد شتێکی نوسراوم پێ بدات لەسەر ئامانجەکانی کاژیك وئەویش پەرتووکێکی پێ دام بە ناوی (کاژیکنامە) کە لەماوەی یەك شەودا خوێندمەوە ،سەرلەبەیانی ڕۆژی دواتر بە خێرایی چووم بۆلای دکتۆر جەمال وپێم ڕاگەیاند کە ئامادەم بەشێوەیەکی تەواو وتا دواساتی ژیانم قوربانی بدەم بەهەموو شتێکی لە پێناو ئەم بیروباوەرە مەزنە کە تەنها ئامانجی بونیادنانی دەوڵەتی کوردی نییە بەڵکو بەهێزکردنی گەلەکەمان لە ڕووی بیرەوە کە دەبێتە مایەی پاراستنی دەوڵەتی کوردی لە ڕووخان لە داهاتوودا، وپاشان پەیڕەو وپرۆگرامی ناوخۆیی کاژیکم بەوردی خوێندەوە وداواکاری بە ئەندامبوونم لە کاژیك پێشکەش کرد،پاشان دکتۆر جەمال ناساندمی بە ژمارەیەك لە هاوڕێ لە کاژیك وەکو پارێزەر کامل ژیر کە بەسەردانێك هاتبوو لە کوردستانەوە وئەندازیار بروسکە ئیبراهیم وکەسانی دیکە .

وئامادە دەبووم لە وانەکانی پرۆفیسۆر جەمال نەبەز کە لە زانکۆی بەرلینی ئازاد پێشکەش دەکرد سەبارەت بە زمانی کوردی، لەوکاتەوە ژمارەیەکی هونراوەی هەژار موکریانیم لەبەرکرد کە پرۆفیسۆر جەمال نەبەز لەسەر تەختەکە دەینوسی وبۆ خوێندکارەکانی وبە تامەزرۆییەوە شیدەکردەوە بەتایبەتی کاتێك دەگەیشتە ئەو کۆپلیانەی کە دەیگوت تەیایدا بە کوردی دەژیم وبۆ کوردایەتی دەمرم ولە ناوگۆڕدا وڵامی پرسیارەکانم بە کوردی وڵام دەدەمەوە ولە ژیانی پاش مردنیشدا

خەبات دەکەم بۆ کوردایەتی.
ودکتۆر جەمال نەبەز ژمارەیەك زمانی زۆر بەباشی دەزانی وەکو ئەڵمانی وئینگلیزی وفارسی وسینسکریتی وچەندین زمانی دیکەش، وسەبارەت بە زمانی کوردی زۆر بەباشی هەموو شێوەزارەکانی دەزانی .
وەکو ئەوەی زانیم کە یەکەم بڕوانامەی کە بەدەستیهێنابوو لە بواری فیزیا بوو لە زانکۆی بەغدا لە پەنجاکانی سەدەی ڕابردوو، لەوکاتەدا ژمارەیەك پەرتووکی زانستی نوسیبوو بەزمانی کوردی ،ویەکەم کورد بوو کە زمانی کوردی بەکارهێنا بۆ وانەوتنەوەی فیزیا ،ووشەی بازنی بەکارهێنا کە ژن لەدەستی دەکات وکردی بە وشەیەکی فیزیایی کە بازنەیە، بۆیە هەر لەسەرەتاوە داهێنەر ونوێگەر بوو لە زمانی کوردیدا .
ودکتۆر جەمال زۆر باسی پەیوەندیەکانی دەکرد لەگەڵ کوردەکان لە بەغدا وباسی ئەوەی دەکرد کە لەدوای کاتی زانکۆ ئێواران لە بەرگدرووی بەشیر موشیر کۆدەبوونەوە ودووکانەکە بوو بە یانەی کوردی وناوی نرابوو (قیبلەتی هیواکانی کورد)، وناوبراو خۆشەویسترین کەس بوو لە لای بەشیر موشیر چونکە هەموو جارێك بەشیر موشیر کاتێکی وتووێژی سیاسی ونەتەوەیی بەهێز دروست دەبوو هەموو جاریك ئیبراهیم ئەحمەد وجەلال تاڵەبانی دەرئەکرد لە دووکانەکەی ودەیگوت تەنها جەمال دەمێنێتەوە چونکە بەفەرمی جوداخوازە.

لە ساڵی 1962 جەمال نەبەر بەرەو ئەوروپا ڕوویشت ویەکەم وڵات تەیایدا نیشتەجێ بوو سویسرا بوو، ولەیەکەم ڕۆژەوە میوان بوو لای میر کامەران بەدراخان کە تامەزرۆی پرسیارکردن بوو لە دکتۆر جەمال نەبەز سەبارەت بە هەواڵەکان وئایا ڕاستە کورد شۆرشیان کردووە لەبەرامبەردا دکتۆر جەمال باسی ئازایەتی پێشمەرگەی کردووە لە شەڕکردن دژی سووپای عێراق و کاتێك هەردووکیان دەچن بۆ خەوتن میر کامەران خەوی لێناکەوێت بەهۆی هەواڵە خۆشەکانی کە لە زاری دکتۆر جەماڵەوە بیستبووی، ولە نیوە شەودا میر کامەران دکتۆر جەمال خەبەر دەکاتەوە وپرسیاری لێدەکات ئایا پیشمەرگە تفەنگیان پێیە؟؟ لە وەڵامدا دکتۆر جەمال وەڵامی دەداتەوە بەڵێ تفەنگیان هەیە من لە بەیانی وهەتا شەو باسی شەرەکانت بۆ دەکەم لە نێوان پێشمەرگە وسوپای عێراق ئایا دەکری بە دار وبەرد شەڕیان کردبێ؟؟؟
بەم قسانەی دکتۆر جەمال ئاماژەی بۆ ئاستی لەدەستدانی متمانەی دەکرد کە لە لایەن گەلی کوردەوە دروستبووبوو لەسەرهەڵدانی شۆرش چونکە لە پاش ڕووخانی کۆماری مەهاباد لە ساڵی 1946 وهەتا شۆڕشی ساڵی 1961 هیچ شۆرشێك ڕوینەدا جگە لە ڕاپەرینێکی لێکاڵی کە

هێزێکی شاری جوانڕۆ لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان ئەنجامیاندابوو، ئەمەش وای کردبوو کە ئەو میرە کوردە بێهیوا بێت چجای کومەڵانی خەڵکی کورد.

لە ساڵی 1970 سەرەڕای ئەوەی سێ سیکولەرشیپی خوێندنم بەدەستهێنا بەڵام لە هەممان کاتدا هەڵگری باوەڕی کاژیك بووم کە وەکو سوفییەك بووم کە ئەوەی بۆی دەگەرا دۆزیێەتەوە .. بۆیە بڕیارم دا ئەو سکولەرشیپانە لە ئەوروپا وەرنەگرم وبیدەم بە خوێندکاری کورد وبگەڕێمەوە بۆ کوردستان بەمەبەستی بڵاوکردنەوەی بیروباوەری کاژیك لە ڕۆژئاوا وباکووری کوردستان ..وزۆربەی هاوڕێ کۆنەکانم سەریان سورمابوو وگلییان لە هەڵسوکەوتەکانم دەکرد لە ڕەتکردنەوەی سکولەرشیپەکان وبۆ دەنگبوونم لەو شتانەی کە بیری لێدەکەمەوە، لەلایەکی تروە بەهۆی ئەوەی کاژیك ڕێکخراوێکی نهێنی بوو ونابێت ئەندامەکانی ئەندامێتی خۆیان ئاشکرا بکەن بەهیچ شێوەیەك بۆیە هەڵسوکەوتەکانم شیندەکردەووە.

وماڵئاوایم لە مامۆستاکەم جەمال نەبەز کرد وبەرەو کوردستان هاتم .. لە پێناوی ئەوەی ئازاد بم لە جوڵەکردن بۆ هیچ سانسۆر وبە ئازادانە شاری بەیروتم هەڵبژارد چونکە تاکە شوێن بوو کە سەرچاوەیەك بوو بۆ دیموکراسی وئاستی ئازادیەکانی لە هیچ شارێکی ئەوروپی کەمتر نەبوو ونزیك بوو لە کوردستانەوە ،وشاری بەیروت بوو بە سەنتەرێك بۆ بڵاوکردنەوە وچاپ کردنی بڵاوکراوەکانی کاژیك وسەنتەرێکی گرنگ بوو بۆ پەیوەندی کردن بە جیهانەوە لە ڕێگای ئاژنسەکانی هەواڵ وباڵیۆزخانەکان ودامەزراوە نێودەوڵەتییەکانی دیکە کە بوونی هەبوو لە بەیروت وبێ هیچ چاودێریەك لەو وڵاتانەی کە کوردستان داگیر دەکەن .. وبەشێوەیەکی بەردەوام پەیوەندیم هەبوو بە مامۆستاکەم جەمال نەبەز وهیچ هەنگاوێکم نەدەنا بەپێ گەڕانەوە وبۆ وەرگرتنی مۆڵەتی لێ وسەرجەم ئەرکەکان بەپێ ڕێنموونی ئەو ئەنجامدەدرا ، لە خۆرئاوای کوردستان وبەفەرمانی دکتۆر جەمال ڕێکخستنەکانی کاژیك دروستبوون وژمارەیەك ڕێکخراوی کۆمەڵایەتی وەکو لاوان ژنان وخوێندکاران وچەندین ڕێکخراوی دیکە سەر بە کاژیك دروستبوون وڕێکخراوی خوێندکارانی لەهەموویان چالاکتربوون وبەناوی یەکێتی خوێندکارانی نەتەوەی کورد کاریان دەکرد وگۆڤارێکیان دەردەکرد بەناوی هۆشیاری وبەشێوەکی بەرفراوان بەدەستی بڵاودەکرایەوە لە خۆرئاوای کوردستان، ولە بەیروتەوە بە پۆستەی فەرمی دەنێردرا بۆ هەموو جیهان ،وسەردانی خوالێخۆشبوو ژنەڕاڵ مستەفا بارزانیم کرد وبەشداریم کرد لە کۆنگری خوێندکاران لە

سلێمانی وخوێندنگایەکی کوردیم دامەزراند لە شاری بەیروت جگە لە ژمارەیەکی تر لە چالاکی کە ئەنجامدەدران بە ڕێنمونی دکتۆر جەمال بەمەرجێك بەناوی ڕێکخراوی خوێندکارانەوە ئەنجامبدرێت نەك بەناوی کاژیکەوە تا بەنهێنی بمینێتەوە .
ولە شاری دیمشق وحەلەب دەیان خوێندکاری بوونیان هەبوو کە لە باکووری کوردستانەوە هاتبوون بۆ خوێندنی شەریعەتی ئیسلامی، وهەموو ساڵێك زیاتر لە دە خوێندکار خوێندنیان تەواو دەکرد وهەموو ساڵێك زیاتر لە دە خوێندکار دەستیان بە خوێندن دەکرد لە دیمشق وحەلەب وکارم دەکرد لە ڕێکخستنی زۆربەی ئەو خوێندکارانە لەکاژیکدا وەکو هەنگاوێکی یەکەم لە بڵاوکردنەوەی ڕێکخستنەکانمان لە باکووری کوردستان.

ولە ساڵی 1975 ژمارەیەکی کادری کاژیك پارتێکی نوێ وئاشکرایان دروستکرد بەناوی باشوری کوردستان ، ولە ساڵی 1982 لە سووریاوە بەرەو ئەوروپا ڕۆیشتم لەویەوە گەڕامەوە بۆ کوردستان لەڕێگای ئێرانەوە ولەساڵانی نیوان 1982-1984 وەکو سەرکردەیەکی پاسۆك وفەرماندەیەکی مەیدانی هێزەکانی پێشمەرگە بەشداریم کرد لەشەڕ لە جیاکانی کوردستان وەکو شەری پشتئاشان لە 1-5-1983 .
هەمیشە خاوەن بیروباوەڕە نەتەوییەکان هەمیشە دووچاری ناڕەحەتی دەبوونەوە وڕووبەڕووی هەوڵێکی شکستخواردوو بووم بۆ تیرۆرکردنم لەشاری کەرەجی ئێران وشەهید ئیدریس بارزانی ڕێگر بوو لەوەی دەستگیر بکرێم لە لایەن هەواڵگری ئێرانەوە وگەیشتنم بۆ ئەوروپا، ولە کۆتایی 1984 گەیشتم بۆ بەریتانیا ودەستم کرد بە خەباتێکی نوێ لەگەڵ دکتۆر جەمال نەبەز وناوبراو هاندەرێکی نایاب بوو بۆ هەر جوڵانەوەیەك کە تروسکایی هیوای تەیایدا بێت بەمەبەستی گۆڕینی ڕێڕەوی خەباتی گەلی کورد لە پێناو ئازادی وسەربەخۆیی وەکو ئەو کارانە :
1- لە سالی 1985 دکتۆر جەمال نەبەز یەکێك بوو لە دامەزرێنەرانی وسازکردنی کۆنگرەی نیشتمانی کوردستانی بەمەبەستی یەکڕیزی پارتە وڕەوتە کوردییەکان لەگەڵ هەریەك لەگەڵ ژەنەڕاڵ عەزیز عەقراوی ودکتۆر مەحمەد ساڵح کابووری ودکتۆر سەڵاح جەموور ودکتۆر موزەفەر باتڵمە وئەندازیار بروسکە ئیبراهیم وشیخ لەتیف مەریوانی ودەرویش حەسەن شیخی ئیزیدییان وژمارەیەکی دیکە لە کەسایەتی نیشتمانی لەهەر چوار پارچەی کوردستان وهەر یەکێکیان ئەرکێکی هەبوو، وهەڵبژێردرام وەکو سەرۆکی کۆنگرەکە ودکتۆر جەمال نەبەز وەکو ڕاوێژکاری یەکەمی کۆنگرەکە هەڵبژێردرا
2- لە سالی 1988 دکتۆر جەمال نەبەز هانیدام بانگیشتنامەی نەتەوە

یەکگرتووەکان قبووڵ بکەم بەمەبەستی لێکۆڵینەوە کردن لە دیار نەمانی هەشت هەزار کوردی بارزانی کە لە لایەن حکومەتی عێراقەوە ڕفێنرابوون لە ساڵی1983

3- دکتۆر جەمال نەبەز ئەکادیمیای کوردی بۆ زانست وهونەر دامەزراند وئامادەی کۆنفرانسی دامەزراندنی بووم کە لە شاری ڤیەننا لە سالی 1991 سازکرا ،وژمارەیەکی گەورە لە زانا وئەدیب وبیرمەند وهونەرمەندی کورد لە خۆگرتبوو، وئەو ئەکادیمیایە چەندین بڵاوکراوەی بڵاوکردەوە ولە لایەنی چاپخانەی فەرهاد ئازاد لە سووید چاپ دەکران .

4- لە ساڵی 1995 دکتۆر جەمال نەبەز داوای لێکردم ڕەزامەند بم لە داواکاری پەرلەمانی کوردستانی لە تاراوگە کە لە بەلجیکا بوو کە ئەندام بم لەو پەرلەمانە .

5- دکتۆر جەمل نەبەز داوای لێکردم کە بانگیشتنامەی عەقید موعمەر قەزافی قبووڵ بکەم وسەردانی بکەم لە لیبیا.

6- لە ساڵی 2000 داوای لێکردم بانگێشتی سەرۆکی حکومەتی هەرێمی کوردستان نیچیرڤان بارزانی قبوڵ بکەم وسەردانی کوردستان بکەم لە ساڵی 2000

7- دکتۆر جەمال نەبەز دەیان سمیناری ساز کرد لە سەرجەم وڵاتە ئەوروپیەکان وبەشداریم کرد لە زۆرینەیان ،وسمینارەکانی کە لە لەندن سازکرابوون هەموویانم ڕێکخستوون وتۆمارم کردوون بە ڕەنگ ودەنگ بەمەبەستی ئەوەی بیانخەمە ڕیزی پەرتووك ووتارە نایەب وزۆرەکانی کە وەکو سامانێکی نەتەوەیی هەمیشە زیندوو دەمێنێتەوە ،وژمارەیەکی لەپەرتووکەکانی لە لەندن چاپم کردوون لە نێوانیان پەرتووکی بیری نەتەوەیی کورد وپرسی نەتەوەی کورد بە زمانی کوردی وپەرتووکی کورد ومێژوویان وکەلتووریان بە زمانی ئینگلیزی.

8- دکتۆر جەمال نەبەز ئامادە بوو لەسەرجەم کۆنفرانسە گشتیەکانی کۆنگرەی نیشتمانی کوردستان ودواینییان کە لەساڵی 2009 سازکرا ،ولە هەموو کۆنفرانسێك وتارێکی نایابی پێشکەش دەکرد ،وپاش هەموو کۆنفرانسێك سمینارێکی پێشکەش بە ئامادەبووان دەکرد کە چەند کاتژمێرێکی دەخایاند وتایبەت بوو بە بارودۆخی کوردستان.

9- دکتۆر جەمال نەبەز خواستێکی زۆری هەبوو سەردانی کوردستان تەنانەت ئەگەر بۆ یەك ڕۆژیش بێت وهەموو جارێك کاتێك سەردانی کوردستانم دەکرد داوای لێدەکردم باسی هەڵوێستی پێزەتیڤی سەرکردەکانی سەبارەت بەو وبە بیری نەتەوەی بۆ بکەم ، وهەوڵم لە ڕێگای هاوڕێیەکانمان لە هەولێر وەکو شێخ ئەحمەد ولە سلێمانی لە

ڕێگای پارێزەر کامل ژیر چەند جاریك هەوڵیان داوە لەساڵی 1992 وە کۆنگرەی نیشتمانی کوردستانی نوسینگەیەکی فەرمی ومۆڵەتی هەبێت لە کوردستاندا بەڵام هەوڵەکان بێ سوود بوون ، ولەدیدارەکانم لەگەڵ سەرکردایەتی کورد لە میانی دواین سەردانەکانم بۆ کوردستان لە ساڵی 2012 زۆر بە گەرمی پێشوازیم لێکرا بەڵام پۆزەتیڤ نەبوون لە ڕووی کرداروە، وداوای مۆڵەتی فەرمیم کرد بۆ کۆنگرە لەمیانی دیدارەکانم لەگەل ً لوتکەی دەسەڵات وبەرزترین ئاستەکانی لە کوردستان بەڵام تەنها بە زارەکی ڕازی بوون وهەتا ئێستا کۆنگرە مۆڵەتی وەرنەگرتووە ،ودکتۆر جەمالم لەوە ئاگادار کردووە کە هیچ هەڵوێستێکی پۆزەتیڤیان نییە سەبارەت بە ئێمە وبە بیری نەتەوەیی، ئەمەش وای لە دکتۆر جەمال کرد کە دوودڵ بێت لە سەردانیکردنی کوردستان بەتایبەتی پاش ئەوەی هەندێك هەواڵی پێگەیشت کە هەندێك بەرپرسی باشووری کوردستان هەواڵی ناڕاست سەبارەت بەو بڵاو دەکەنەوە، لەکاتیکدا ناوبراو هەزاران کیلۆمەتر لەوانەوە دوور بوو بەڵام پێشوازی فەرمی تەرمەکەی دکتۆر جەمال نەبەز بەڵگەیەکی یەکلاکەرەوە بوو کە ئەوان لە دکتۆر جەمال ولە بیری نەتەوەییەکەی دەترسان .

10- لە ساڵی 1995 کاتێك کۆمەڵەی خۆرئاوای کوردستانم ڕاگەیاند دکتۆر جەمال نەبەز بەشداری کرد لە چالاکیەکانی دامەزراندن وکاتێك کۆمەڵەکە هیچ نوسینگەیەکی نەبوو ماڵی شەهید فەرهاد زین عەلووشی کردبوو بە نوسینگە، ودکتۆر جەمال نەبەز وێنەی یادگاری گرت لەگەڵ ئەندامانی کۆمەڵەکە لەبەردەم نوسینگەی کاتی کۆمەڵەکە.

دکتۆر جەمال نەبەز کۆچی دوایی کرد لەکاتی ڕۆیشتنی بۆ کارکردن، کاتیك تووشی ڕووداوێکی هاتوچۆ بوو وئۆتومبیلەکەی لەناکاودا وبەبەهێزی ڕاوەستا لە ئاکامدا ناوبراو کەوت وپەراسووکانی شکان لەسنگیدا، ئەمەش بووە هۆی دروستبوونی هەو کە بووە هۆی کۆچی دوایی ،وناوبراو پێش ئەو ڕووداوە ڕەشە خاوەن تەندروستیەکی باش بوو ،دکتۆر جەمال تووشی ئەو ڕووداو بوو کاتێك لە ڕێگای بوو بۆ کارکردن ودابین کردنی بژێوی ژیانی سەرەڕای ئەوەی تەمەنی 85 ساڵ بوو ،بەڵێی دکتۆر جەمال نەبەز خاوەن تەندروستیەکی باش بوو وجەستەیەکی بەهێز بوو وەکو کەسێکی وابوو کە لە منداڵیەوە وەرزشی دەکرد وهەمیشە چالاك و خاوەن هزرێکی زیندوو بوو وخێرا بوو لە جوڵەکردن وەکو گەنجێکی 20 ساڵان ،وئەگەر ئەو ڕووداوە ڕەشە نەبوایە ئەوا تەندروستی یارمەتیدەر بوو سەد ساڵی تریش بژی، ئایا ئەرکی حکومەتی هەرێمی کوردستان نەبوو موچەیەکی خانەنشینی بۆ خەرج بکات تا بژێوی ژیانی دابین بکات وناچار نەبێت کار بکات لەو

تەمەنەدا ،وەدەبوایە هەموو تواناکانیدا تەرخان بکات بۆ نوسینەوە کە تەرخانکرابوون بۆ ئایندەی گەلی کورد سەرەڕای ئەوەی من دڵنیام کە هەر موچەیەکی خانەنشینی ڕەتدەکردەوە چونکە دکتۆر جەمال کەسێکی ناوازە بوو وهەرگیز ڕازی نەدەبوو کەس بژێوی دابین بکات ، وپاش کۆچی دوایی دکتۆر جەمال نەبەز لە 2018-12-8 نامەم نارد بۆ ژمارەیەك بەرپرس لە حکومەتی هەرێمی کوردستان وسوپاسم کردن لە پێشوازیکردنی بە فەرمی لە تەرمی دکتۆر جەمال نەبەز لە 2018-12-22 وئەو وتارانە کە لەفرۆکەخانەی هەولێر وتران سەبارەت بە خەباتی ونوسینەکانی، ئاماژەشم پێکرد لەنامەکانم کە ئەوەی دکتۆر جەمال بەجێهیشتووە سامانێکی نەتەوەییە لەڕووی زمانەوانیەوە کە خاوەن زمانێکی پاراو ولەڕووی بۆچونە ناوازەکانی لە بیری نەتەوەیی کورد ،ونوسینەکانی شایانی ئەوەن گەشتاندنی بۆ بکرێت وبەشێك بێت لە پرۆگرامەکانی خوێندن بێت لە خوێندنگا وزانکۆکان چونکە پەروەردەکردنی مرۆڤ گرنگترە لە دروستکردنی دیوار وهۆتیلەکان.

من ودکتۆر جەمال وتوێژی زۆر دووردودرێژممان سەبارەت بە پرسە تایبەتەکانی بە گەلی کورد وکوردستان وبزوتنەوەی ئازادی خوازی کورد کە دکتۆر جەمال خوازیار بوو جێبەجێ بکات، ولە خودا داوا دەکەم پاش کۆچی دوایی جێبەجێ بن تا ڕووحی ئاسوودە بێت .
من لە ئێستادا زیاتر لە 400 نامەم لایە کە دکتۆر جەمال بەدەستی خۆی نوسیوێتی کە سامانێکی نەتەوەییە وبەهایەکی زۆر هەیە ،وئەوەی من نوسیوەمە تەنها چەند دێڕێکە وهەر پەراگرافێکی لەم نوسینەم دەتوانرێت بکریت بە پەرتووکێك.
وچۆن مام ئۆسمان مامۆستام بوو لە ساڵی 1961وە دکتۆر جەمال نەبەزیش مامۆستام بوو لە ساڵی 1969وە وهەردووکیان وەکو شاخ بەهێز بوون بە بیری نەوتەوەییان سەرەڕای ئەوەی نەیانتوانی ئەوە جێبەجێ بکەن کە باوەڕیان پێ بوو لە ئازادی بۆ کورد وسەربەخۆیی بۆ کوردستان، بەڵام ئەوەی گرنگە ئەو وڵاتانەی کە کوردستانیان داگیر کرد نەیانتوانی هەڵیانخەڵەتێنێت وهەرگیز بیریان لە پاشگەز بوون وسازش کردن نەبوو لە دژی گەلی کورد لەکاتێکدا کەسانێك هەن کە نەك سازش دەکەن بەڵکو خۆیان وگەلەکەیان دەفرۆشن لە پێناو دەسەڵات وپارە ،وبەهۆی بەهێزیان ڕووبەڕووی ناوزڕاندن بوونەوە لەو دەوڵەتانەی کە کوردستانیان داگیرکردووە بەمەبەستی کەمکردنەوەی بەهاکانیان ،وسەرەڕای ئەوەی دووچاری بوون هەمیشە بە پاکی مانەوە وبەکورتی وەکو ئاڵتونی عیاری 24 وابوون کە لە ئێستادا بوونی نەماوە .
ولە کۆتاییدا باسی ئەوە دەکەم کە پرسیاری ئەوەم لە هەردووکیان

کرد که ڕا وبۆچوونیان چیه لەسەر یەکتری ، مام ئۆسمان وتی دکتۆر جەمال نەبەز کەسێکی نەتەوەییە وکوردێکی پلە یەکە بەڵام تۆزێك ڕەقە، ودکتۆر جەمال نەبەزیش وتی مام ئۆسمان نەتەوەییە وکوردیەێکی پلە یەکە بەڵام تۆزیکی ڕەقە ،بەم شێوەیە ڕاوبۆچوونیان یەك بوو لەسەر یەکتری وەکو ئەوەی دوو ڕووی یەك دراو بن وهەردووکیان ڕەق بوون بێ سنووری لە داواکردنی مافەکانی گەلی کورد سەرەڕای توندبوونیان بەرامبەر بە دوژمنانی گەلی کورد بەڵام مامەڵەکردن لەگەڵیان زۆر خۆش بوو وشێوازی قسەکردنیان لەگەڵ هاوڕێ کانیان بەچێژ بوو وهەمیشە زەردەخەنە لەسەر لێویان بوو ئەمەش وای کرد هەر کەسێکی ئەوانی ناسیبێت خۆشیویستوون.
وهیچم لەدەست نایەت تەنها سەرم بنوێنم لەبەردەمیان وەکو دوو کەسی مەزن کە هەرگیز ناتوانم لەیادیان بکەم بەدرێژایی ژیانم ،هەزار سڵاو لە گیانی پاکیان وجێگایان بەهشت بێت وخودا ئارامی ببەخشیت بە خانەوادەکانیان وهاوڕێیەکانیان بەهۆی لەدەستانیان کە هەرگیز قەربوو ناکرێتەوە ..

د. جەواد مەلا
سەرۆکی کۆنگرەی نیشتمانی کوردستان
لەندەن 2019-1-8

بەریەکەوتنی قەزەونەکان لەمەڕ پرس ئازادی .... چالاك ئاغجەلەری

داری ئازادی بە خوێن ئاونەدرێ .... سەربەخۆیی بەفیداکاری ئەبەد سەرناگرێ
پیاو ئەبێ بۆ مردنی خۆی لەمردن سڵ نەکا...هەر بەوخە بەس نییە تاکو نەسەندرێ نادرێ.
ڕەوانت شاد فایەق بێکەسی شاری هەڵمەت و قوربانی، ئەوە هەر دوێنێ بوو وەک مێژوو قەڵەمەکانی ئەم شارە بۆ ئازادی ووشەی بەرخودانیان دەکردە نەو پەیڤەکانیانەوە بۆ ئەوەی گەلەک بۆ ئاگا بهێننەوە لە بەرهەڵستکاری بەرامبەر ڕەقیبەکان، ڕەقیبەک بۆ ئازار و کوشتن و

زیندانی کردن تەقەلای زۆردا خواستی ئازادی لە ناخی خەڵکدا خامۆش و دەستەمۆ بکات، ئەنجام و ئاکامی ئەو مێژووە خوێناوییە خاڵی کۆتایی بە مردنی ڕەقیبە دەست بە خوێنەکانی ئەو ڕابردووە دانا و خواستی ئازادی تاک و کۆمەڵگە بە گەشی مایەوە و خامۆش نەبوو ، بەردەوامیش دەبێت لە هەنگاوەکانی بەهەرچی گەیشتن بە دوا وێستگەی خۆی لە هەڵمژینی ئازادییەکی بێ قەید و شەرتدا.

ئەم خەڵکە بە درێژایی چەندین دەیە ڕاهاتووە لە بەرگریی کردن بەرامبەر هەر سانسۆرێکی سیاسی دەسەڵات کە بزانێت سنور بۆ ئازادیی سیاسی و مەدەنیەکانی دادەنێت. کێشەی گەورەی شۆڕشی چەکداری کوشتنی دەسەڵاتێکی چەکدار و هێنانی هەمان چەک بەدەستە بەڵام لە فۆرمێکی جیاوازدا بە نەتیجە لە درێژەوودادا دەچێتەوە سەر هەمان فۆرمی پێشوتری ئاراستەکراو کە شۆڕشی چەکداری بەڕووداکرا. هەڵەی جەوهەری لەم یارییە ئاگرینەدا بە جیا لە ئازارە جەستەیی و ڕووحییەکەی نە بوونی دیدگا گەلێکی ڕۆشنە کە شەقامی تێدا ئاراستە بکرێت، دووبارە بوونەوەی ئەم گۆڕانکارییە لە یەکچونانە ئەو ڕاستییەمان بە دەردەخات ئێمە خاوەنی روئیایەکی ڕۆشنن نین بۆ گەیشتن بە خواستەکانمان لە پەیوەند بە ئازادی تاک و کۆمەڵگە.

بەشەرەکان لە کۆمەڵگەی ئێمەدا بە درێژایی ژیانی سیاسیی و بگرە کۆمەڵایەتیان ئازادییەکانیان سنور بۆ کێشراو بووە ، سنورێک بەخواستی دەسەڵاتی سەردەست و کلتوری بۆ ماوەی پڕ لە نابەراری بەڕووی جەندەردا ، وەک چۆن مێینە پشکی شێری پێبڕاوە لە پرسی ئەخلاقدا هەر ئاماژە پێدان و ڕەخنەیەک بەرووی ئەم فۆرمە سەقتەدا سنوربەزاندنی ئازادیی کۆمەڵگەیە و دەبیتە حاشیەو مۆری نابووتی بەدەستی نابووتخوازان بەڕوودتدا دەکرێت، ئەم تەوق و سنوربەندیانە پێویستی بە خەڵکێکی هوشیارە ڕێنسانسێک بخوڵقێنێت کەی پرسەکانی ژیان بە شێوەیەکی سەردەمیانە ببێت بە بەرکەوتەی هەڵسوکەوتی تاکەکانی کۆمەڵگە. لێرەوە ڕەهەندە سیاسیەکان وەکو چۆن لە جیهانی دۆگما و کورت بینیدا پەیوەندییەکی ئەرگانی لەگەڵ ڕووحی کۆمەڵگەدا هەیە، هەر هەڵسوکەوتێکی تەندروست بە کایەی سیاسی دەبێت بە فۆرمی موعجیزەی دوور لە مەنگق، کەواتە ئەوەی ڕوودەدات دووبارەیە و گریمانەیەکی چاوەڕوان کراوە و ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستیش لە ناوەڕاستی ئەم دیدگایەدایە و کەت و بەندەکان لەوە دژوار و ئالۆزترن کە من بتوانم بە چەند دێڕێک گوزارشتی پێبکەم.

هەر بۆیە ئەوەی لە سلێمانی ، هەولێر یان هەر جێگەیەکی ئەم ناوچەیە ڕوودەدات بە شێکن لەو پاشخانە فیکر و سیاسییەی خەڵکەکانی

بەڕوویدا بوونەتەوە، کێشەی سەرەکی ئەم ڕێگری و ڕاپێچانە هەردوو بەرەیە . لەم ناوچە گەشەگیرەدا دەست بردن بۆ سیاسەت و گرتنە دەسەڵات مەقاشەکی گەرمە دەبێت بەزاناییەوە دەستی بۆ بەریت، چونکە هەموو سوچێک ئەکرێت جێ دەستی سوتاوتی پێوە دەرکەوێت، ئەم چزێیەش ئازار بەخشە بەڵام نەسوتانی نانەکە پێش هەر ئازارێکە. بۆ ئەوەی تێبگەین دەبێت دەست بۆ باشترین ڕەهەندی سیاسی بەرین بۆ هەرچی کەمترین بەریەککەوتنی سیاسی ناتەندروست بەرۆکت بگرێت، ئەگەر ناسیونالیستی دەبێت پێگە بنچینەییەکانی ئەم پرسە بۆ هەند وەربگریت داڵدەی هاوخوێن و هاوزمانەکانت بەشێک دەبێت لە ئاکاری سیاسیت هەر ڕێگرییەک بۆ ڕوویاندا بەتاڵتدەکاتەوە لەو ڕەهەندەی خەباتی بۆ دەکەیت، بۆ ڕەهەندە دینی و ئیشتراکیو دیموکراتییەکان و ئەوانی دیش ڕاستە.

ئەنجامی ئەم ئارگومێنتە کورتە تەنها دەبێت پرسی لێک تێگەشتن بکرێتە بنەما بۆ هەرچی کەمترین بەریەکەوتن ، نە دەسەڵات ببێتە سوارەی بەر لەشکر و دەرودراوسێ هەرچییەک بفەرموون ئەوەش بەجێیبهێنن نەوەک بەرامبەریش خوێندەوەیکی قوڵ بۆ بارودۆخەکە نەکات و دووربێت لە پرۆکسی و گوزارشت بۆ پرسی ژینگەی سیاسی خۆی بکات.
ئەم بەریەک کەوتنانە بەشێکی دانەبڕاون لە دونیای سیاسی ئێمە ، هەر گرتن و ڕاپێچکردنەک لە دەرەوەی یاسا و ڕێکارەکانی بەر ڕەخنە دەکەوێت و پێشێلی ئازادییەکانە، کارێک مەکەن فایەق بێکەس زیندو بکەنەوە و فەرمی ڕەقیبی خۆماڵیتان بەباڵاتاندا بپۆشێت، ئەو دارەی بەخوێن ئاوتاندا خەریکە بەدەستی خۆتان دەیبڕننەوە و مام جەلالیش لە ئارمگاکەی ڕادەچڵەکێنن!!

کەژاوەی ژوان … سەردار جاف

لە شەختەبەندانی دڵم
چی لەو ئیشقە گڵه بکەم
سەما لە سەر نەکەرێزکا
لە ئافاتخانەی دووریمان
چ لە ڕایەڵەی بێسیم کەم

نەتوانێ مەودا کورت بکا و
خانەی مێزەخانەی قامەت
بە یەکەوە گرێ بدا
....
لە پەرژینی نیشتیمانێ
هەڵاتووم و
تاریکستان بینە قاقای لێ تەنیوم
ئەتۆیش دێم
لە خەیاڵدانی ماڵێکا ، دەستەمۆ بووم
ڕێژنە فرمێسك
لە سێڵاوی خۆیم دەنێ
کەچی لە بەردەرگای پێتا، کڕنووش بەر و مشتێ گڵم
....
پەروانەکەم…
خۆت مەڵاسە
لە نێو سپی بەفری وڵات
لە نێو کۆڵانە تاریکەکانی زستان
لە نێو میترێ سەوزەکانی چراخانا
لە نێو پەرداخەشەرابی مەست نەبوونمان
خۆت مەڵاسە ….
لە نێوانی ڕەنگی پرچە قەترانییەکانی درەختت
لە زەماوەند ، جەنگی ئەشقت
لە خەرابات ، نسرمی پڕ خۆشەویستت
لە نێو دەنگی جریوەی چۆلەکەیەکا
خەونەکانمان
دەنێو دەست و پەنجەتا نێ
چرێ بکا بۆ هەبوونمان
....
دێم و لە قریوەی تۆیا
ئاهەنگی بوونم دەگێڕم
تاڵە ڕەشی زوڵفت بکە
بە قەنارەی گەردنی من
بە قەد و قامەتی جوانتا هەڵمواسە
لە داڵانی بەر سینەتا
جێ پەنجەی ڕچیوم کەوە
هێشتا بە لەشی تەزیو و کڕۆوەی تۆ
ڕانەهاتوون

گەرم گەرم ڕایانموسە
....
پێکەنینم ....
بە قەد دیواری گاردیمۆین هەڵواسیوە
ئەشكم لە توێشووی سەفەری ئەمجارەی بەفر كردەوە
هەر لە ئەزەلەوە دەڵێی
لە تەك ئاوازی ئەوینی تۆ ڕایی بووم
لە سەر نەخشەی نیشتیمانی دڵی منا
پێكەنینت بوونە پایتەخت
لە دەرگا و پەنجەرەكانی كەمفۆرتەوە شۆڕبوونەوە
لە هەنگاوی وڕكگرتووم
دیارە شێتێكی خۆرسكیم ، وا بە باڵای تۆیا هەڵچووم
....
سەمای سەرما و شنەی باوەشتم بۆ راخە
بە جاجمی حەیرانەكانت دامپۆشە
باسەر خەوێ
لە تەك باوڵە ڕەوڕەوەكەوە بشكێنم
تۆ ئەمێستا
لە كەناری گریانی هەنسكی منا ، پشووتداوە
یان هێشتا بەدەم خەمەكوتكێی سەماوە
كۆتەڵ بۆ ژوانی دادێ دادەبەستی
منیش هەر ڕێبوارێ بم و هەرمێكانی بەر باخەڵت ، بتەكێنم
....
بە باڵای گۆڕی دایكما بمشكێنە
هەر كات كە شەو لە خەو هەستا
با بەسەرما ڕابوورێ
تا بەرەو خوار بۆ لای باوكم هەنگاو دەنێ
هەر عەوداڵی سۆراغم بێ كە لێی ون بووم
لە بەر پێیەكانی خۆتا
وەك چیمەنی باخچەی بەر ماڵان رامبخە
تا پێت بە چقڵی ساراكان زامار نەبێ
هەر دوێنێ بوو
بە میوانی بۆ بیابانی لماوی و ئەبەدیەت و نەمانم چووم
....
كوڵمەكانت بوونە هەورە گرینۆكەی
تێكئاڵاوی ڕەش و سپی
بوون بە ن□ق□لت بوون بە ڕۆمان ، بە چیرۆكی ئەفسانەیی

لە تەنیشت لێوەکانتەوە خەیاڵدانی ماچم دەفڕێ
لە قایەغی نغرۆ بوونم کپبوویتەوە
لە میحرابی برۆکانت ، لە گومەتی مەمکەکانت
شەوی تاریك حەشارمدە
با شیعرەکانم پێ نەگرن ، یاخی نەبن ، چڕنووك بە گەردنتا نەکەن
باسی خەونی گێلاسیت کرد ، تەواو نەبووی
هەر زۆر زوو بوو ، بۆ لای زارۆکان چوویتەوە
....
نمە نمی سپێدانێ
تارمایی ئاونگێ دێنێ
دەنگی هەنگاو دەکرتێنێ
کاوڵاشێ بە ناخا دەکا
چرپەی ماچێکیش جاڕ دەدا
دۆزەخی باڵا واڵا کا
دە فێرم کە ئەمجارەیان چۆن بێمەوە
چۆن باڵبگرم بەرەو مەزار هەڵفڕمەوە
کە هاتمەوە چۆن سەما فێری باڵات کەم
کەی زڕبوونی خەو خەفە کەم
ئەمە شیوەنی تەمەنمە
لە گەڵم بە ، با باهۆزمان لە دیدار بێ
نازانم نا ، ئیتر چۆن مەی بەرم دەدا
....
کەوتمە خەرەندی ژیان و
بە دووکەڵی قانگەکانی جگەرەتا
خەمی سووریم بۆ دەنێری
کە تۆ ئاگر لە جەستەی سڕکم بەر دەدەی
دەسوێمە نێو مەجمەرێك و دەبمە ژیلەمۆی ژیانێ
هاواری ژان نەبڕایەوە
بە ئاوەزی سپیم ئاشنا
خەم دەبێتەوە سەر چۆپی و ئاوازی کۆتەڵ دەگێڕێ
جگە لە من و بەفر و ئاگر ......
هیچ شك نابەی بۆ هێورێ
تەنها ساتێ گوێ قوڵاغ بە
سەدای نییە جگە لە شین و گریانێ

Limburg _ Deutschland
11 _ 01 _ 2019

نەوەی نوێ و پزدانەکەی گەڕان ... کامیار سابیر

خەڵکی کوردستانی عێراق، لە شەستەکانەوە تا ئێستا، فێڵی سیاسیی و درۆی سیاسییان لەگەڵدا دەکرێ. بێئومێدیی و بێ متمانەییەکی زۆر دروست بووە و خەڵک بە تەواویی ماندوو بووە. هەر حیزبێک لە شەستەکان بە دواوە، دروست بووبێت، لینکێکیان بە مەلایی و جەلالییەوە، هە بووە. باشترین و زەقترین نموونە، کۆمەڵەی ڕەنجدەران، ئەو ڕێکخراوە مارکسیستییە-شێخ مەنتاڵیتییە بوو کە ڕاستەوخۆ، گەورەترین درۆی سیاسیی لەگەڵ دەیان هەزار لە گەنجان و خەڵکانی چەپ و ئازادییخوازی کوردستاندا، کردووە. هەر لە دروستبوونی کۆمەڵەوە لە سەرەتای حەفتاکاندا، ماستەرمایندەکەی، تاڵەبانیی بووە و کۆمەڵە نوخبەی خوێندەواری ئەفەندیی و گەنجی شێخزادەی ئەو سەردەمەی، تێدا زەرع کردبوو. خاڵە شەهاب، ئەنوەر، جەعفەر و فەرەیدوون عەبدولقادر، جگە لە واجیهەیەک بۆ شاردنەوەی مانیفێستە سیاسیی و کولتوورییەکانی تاڵەبانیی، جگە لە شاردنەوەی مەغزای تاڵەبانیی روو بە خەڵک، ئەوان هیچ کارە بوون.

تەنیا سیاسییەکی گەنج لەناو کۆمەڵەدا، دوای لە سێدارەدانی سەرکردەکانی کۆمەڵە، بەجدیی و بە ئەجێنداوە، پێچەوانەی سیاسەتەکانی مام جەلال جوڵابێتەوە، شەهید ئارام، بوو. بێگومان، کوشتنەکەیشی هەزار و یەک گومانی لەگەڵ خۆیدا هەڵگرتووە و هیچ کام لە لایەنگرەکانیشی جورئەتیان نەکردووە، پیلان و پلانی کوشتنەکەی، بۆ رای گشتیی، روون بکەنەوە. بەدەستی جاشەکانی بەعث، شەهید کرا، بەڵام بە دڵ و بە ویستی ئەوانە بوو کە کوردایەتیی ئەفەندییان لەژێر جامانەی چەپ و فەرەنجیی مارکسیزمدا، دەکرد.

سەرەنجام، دەرکەوت، کۆمەڵە و بزوتنەوە و خەتی گشتیی، دواتر کۆمەڵە و شۆڕشگێڕان، جگە لە تاکتیک و ستراتیژی یەک شەخص، ئەویش تاڵەبانییە، وەکو سیاسییەکی موحەنەک(sophisticate) و پڕ ئەزموون، شتێکی تر نەبوون. ئەو هەموو خوێن، ئیعدام و زیندانیی و

قوربانییانە بە ناوی چەپ، مارکسیزم، ماویزم، کرێکار و زەحمەتکێشی کوردستانەوە، بە رزگاریی نیشتمانیی! و بازرگانیینەکردن بە کێشەی سیاسیی کوردەوە، دژی بنەماڵەی بارزانیی و دژی فیۆدالیزمی کوردایەتیی(دەرەبەگایەتیی) لە لاوان و گەنجانی حەفتا و هەشتاکانی کوردستان رۆیشتن، بە ستراتیژ و ئەجێندای مام جەلال، بوو. پەمپی ئەو هەموو قوربانییانە، لەژێر سەری رائیدی تەکیە و شەخە سیاسییەکانی کوردستاندا بوو کە ناوی رائیدی کوردایەتیی ئەفەندیزم (الافندية)ی لێدەنێم.

دوای تەصفییەکردنی ئارام، شەخصی نەوشیروان موصطەفایش-نم، بە رەسمیی و بە ئەجێندایەکی ستراتیژییەوە، لە لایەن تاڵەبانییەوە، تەعیین کرا و مەئموریەتی کۆنترۆڵکردن و جڵەوگرتنی ئەو گەنجە چەپ و یاخییانەی ناو کۆمەڵەی پێ ئەسپێرا کە سەریان بە تاڵەبانیی، نەدەلەقاند. بە کورتییەکەی، کۆمەڵەی رەنجدەران، جگە لە دەرییەکی زۆر گەورەی سیاسیی و کەیەدی موحەنەکەکانی کوردایەتییە ئەفەندیزمەکە لەهەمبەر ماڵەی بارزانیی(کوردایەتییە کۆنسەرڤەتیزمەکە)، شتێکی تر نەبووە. کاتێکیش لە دەیە و نیوەک کەمتر، رۆڵەی ئەو مەئموریەتە بە ئاکام گەیشت، کۆمەڵەیان بە ئەبەد، ناشت و بەشێکی زۆریش لە قیادییە جەلالییەکانی کۆمەڵە، ئێستا بوونە بە میلیاردێری مافیا و لەگەڵ ماڵی بارزانییدا شەریکی بیزنسی نەوتفرۆشتنن و بەیعەتی بەردەوامی پێدەدەن.

ئێستا، بەرەی کوردایەتییە ئەریجنالەکە(بارزانیی) سەری هار و ماری لە پۆپۆلیزمی سیاسیی تێدایە. حیزبی شیوعیی و یەکگرتووی ئیسلامیی، وەکو سەروپە، لە قازانی کوردایەتییەکەی بارزانییدان. هەروەها لە نوخبە عەلمانیی و تەکنۆکراتە موبایەعەچییەکانەوە بیگرە، بە نووسەر و رۆشنبیرەکانمان!، بە مەلایانی ئایینیی و نوخبەی موهاجیرەکانی کورد کە رانتی ویلایەتی رەعیەتی، کەرامەتی مرۆییشی لەئێستاندوونەتەوە، بە صەدان هەزار دەربار لە کادیرانی سیاسیی حیزبە جۆراوجۆرەکان(لە راست و چەپ) تا بە عولەما و فوقەهاکانی هەموو پارادایمەکانی کوردایەتیی دەگات، هەموویان، بە کۆرس بە ماڵەی بارزانیی و خورافاتە نەتەوەیی و بیزنسە جۆراجۆرەکانی وەکو ریفراندۆم و سەربەخۆیی ئابووریی، قییە قییەیان بە کێشکەلانی فەلەک دەگات و مەبەڵایزی سیاسیی بە مەرجەعی خورافیی سیاسەتی کوردیی، دەکەن. بە کورتییەکەی، پارتیی بیزنسێکی زۆر زیرەکانە و جوان دەکات بەناوی پۆپۆلیزم و جەماوەرییبوونەوە، سیاسەتەکانی خۆی تەواو، ئەرگەنایز و سەنترەڵایز، کردووە.

لەبەرەکەی تر(ئەفەندییەکان)، ئاڵای شۆڕش-ئاش لە هەشتاکاندا، جودا بووەوە، دواتر گۆڕان جودا بووەوە یان وەکو کۆمەڵە، دروستیان کرد! دەی هەر ئێستا، ئەو گۆڕانەی خەڵکێکی زۆر، ئومێدی پێی هەبوو کە لە رێگەی فشاری جەماوەریی و پارلمانییەوە، دەتوانێ ژیانی خەڵک باش بکات و عەدالەتی کۆمەڵایەتیی، کەمێک بەرقەرار بکات، تەنیا ژیانی هەندێ سیاسییان لە حیزبەکەی خۆیان و ماڵباتی نم، گۆڕیی. وێڕای ئەوەی گۆڕان، دارێکی بەدەستەوەیە هەردوو سەری پیساییە (بەشدارییکردن و نەکردن لە حکومەتدا)، نەک هەر نابێتەوە بە گۆڕانی ٤ ساڵ لەمەوبەر، بەڵکو “نم”ش بمایە لە ژیاندا و ئەم بە فیکریی و بە بەرنامەیی، بە روئیەیی و بە روئیاییەی، ئەم پاسیفیست و بە جورئەتییەی هەروەکو ئێستا دەبوو. بە کورتییەکەی لە هەموو مێژووی سیاسیی کورد لە عێراقدا، هیچ حیزبێک وەکو گۆڕان، ئیستیحماری(کەرکردن=کەراندن) شەقامی ناڕازیی نەکردووە و سواری شەپۆلی ناڕەزایەتییەکانی خەڵکی کوردستان، نەبووە. قەومی ئاشیش، نیوەی عەڕابی پارتیین و نیوەکەی تر، بە دەستی دوو خزمەتی ئەجێنداکانی فاشیزمی کوردایەتییە ئەصیڵەکە دەکەن.

هیچ ئۆپۆزیسیۆنێکیش ئەوەندەی گۆڕان، زەبری کاریی لە خەباتکردن بە عەدالەتی کۆمەڵایەتیی، نەداوە. یەکێتیی ئەگەر چەند قیادییەکی بەرهەم هێنابێت کە لەبرە و لەوە خۆیان بە پارتیی ساغکردەوە، ئەوە بەشێکی زۆری قیادەی گۆڕان و کادیرەکانی، موبەڵیغ، موطیع و سامیعی پارتیین. هاوکات، ئەوەندەی پارتیی لەماوەی ئەم چەند ساڵەدا، مورتەزیقەی لەناو گۆڕاندا، زەرع کردووە(ئیخوانییەکان و نەتەوەییەکان)، لە شەستەکانەوە تا ئێستا، هیچ حیزبێکی ئەوەندە بە خێرایی و بە کارامەیی، خەرق نەکردووە. وێڕای خەرقکردنی گۆڕان لەلایەن، یەکێتییەوە. ئەم پرسیارانە بە ئەو شوێنە خۆیان دەکوتن، ئەی نن، چۆن خەرق ناکرێ بەو هەموو بەتاڵیی و بێفیکرییەوە، بەو هەموو کەلێن و شاشییەوە و سەرەنجامیش بەو هەموو پۆپۆلیزمە لیبراڵییەوە؟

وێڕای ئەوەی پۆپۆلیزم، مەرج نییە هەمیشە رەهەندی نەگەتیقی هەبێت، بەڵکو زۆر جار سیاسییەکی عەقڵانیی، دەتوانێ لە پاڵ شەپۆلی پۆپۆلیزمدا، ئەجێندا سیاسییەکانی خۆی بە قازانجی بەرنامە و فیکری سیاسیی خۆی، بە خزمەتی گشتیی، ساغ بکاتەوە. کارەسات ئەوەیە پۆپۆلیزم لە کوردستان کە زۆرینەی خەڵک بە گاڵتە هاتوون لەم چەتەگەرییە ئابوورییە و لەم مافیایانەی کوردایەتیی، بە قازانجی گشتیی و خەڵک، نییە. سەرەنجام، پۆپۆلیزمەکەیان بە بنەماڵەکەی

خۆیان، کوڕەکانی خۆیان، بیزنسەکەی خۆیان و بەرژەوەندییە شەخصیی و حیزبییەکانی خۆیانە.

با واقیعیی بیین و خاڵ لەسەر حەرفەکان دابنێنین. لە توێژینەوەی ئەکادیمییدا، ئارەشەیەک هەیە پێیدەگوترێ “گرفتی لێکۆڵینەوە= Research problem”، ئەم گرفتە لە توێژینەوەدا بەو کەنتەکستانە دەگوترێ لە رووبەرێکی گەورەدا(لێرەدا سیاسەتی کوردیی، مەبەستە) دەنگ و رەنگیان هەیە، بەڵام سەریان بۆ بییرکردنەوە و ئاراستەکردن، نییە. گرفتی توێژینەوە لە سیاسەتی کوردیی، گرفتەکی ثیۆریی، مێژوویی، فیکریی و مەعریفییە. دەبێ مێژووەکەی، کارکردەکەی و ئاوەزە سیاسییەکەی سەرلەبەر هەڵتەکێنەت و ئاڵتەرناتیڤەکی سیاسیی رۆشن بەدەستەوە بدەیت. ئەم گرفتە(لێرەدا توێژینەوە و قسەکردن لەسەر کوردایەتیی) پێویستی بە عەقڵی گەورە، تۆلێرانس، بەرچاوڕوونیی و جەرائەت هەیە کە کەی تانوپۆی ثیۆریی و پراکتیکیی ئەم گرفتە(ئەم ئایدیۆلۆژییە) بەسەریەکدا بهاڕێت و تەقدیسی مێژووە پڕ لە عەمالەتە ئیقلیمییەکەی بشکێنێت و پرۆژەیەکی نیشتمانیی(نەک فاشیزمی نەتەوەیی) سەردەمییانە، بە پێکەوەژیانی گەلی کورد و گەلانی ناوچەکە، لەبری فاشیزمی کوردایەتیی، رێ بنێیت. دەرمانی سیاسیی و فیکریی ئەم گرفتە نەدۆزرێتەوە، نەک هەر نن، هەر حیزبەکی تر لە کەشوهەوای پۆپۆلیزم و پزدانی حیزبەکانی کوردایەتییدا، پەیدا ببێت، نەک ئەوەندەی گێڵانی پێناکرێت، بەڵکو ناتوانێ بە نییوەی ئەو رێگەیەش بگات کە گێڵان پێیدا دەڕۆیشت.

نم، بەو هەموو جەبەروتییەوە، بەو هەموو کاریزما عەسکەریی و سیاسییەوە، صەدان کادیری عەسکەریی لە دەور بوون(لە گەران و لە ناو یەکێتییدا)، ئەمانە، توانای مانەوەی عەسکەریی گەورەیان هەبوو، توانای ئیفلیجکردنی موئەسەسەی عەسکەریی یەکێتییان هەبوو، تەنانەت توانای ئینقیلابی عەسکەریی و دەستبەسەراگرتنی حیزب و ناوچەیەکی گەورەیشیان هەبوو، وێڕای پۆپۆلیزمە گەورە شەخصییەکەی خۆی، بەڵام سەرەنجام پاش ٨- ٩ ساڵ، داری بەسەر پەردوویەوە نەما. هۆکاری سەرەکیی، مردنی رێکخەری گشتیی-رگ (پێشوو) نەبوو، جەبانیی و داوەشاویی خانەی راپەڕاندن نەبوو، بەڵکو هۆکاری سەرەکیی ئەوە بوو کە گێڵان، نەیتوانی تەجاوزی ئەو حەلەزۆنە سیاسییەی کوردایەتیی بکات کە لە پزدانی پارتیی، یەکێتیی و دێمۆکراتەکانی کوردستانی ئێران…تاد بەربووەتەوە و هەر لەناو ئەو سیستەمەیشدا، لە دایک بوو، بە کەمتر لە دەیەیەک، بەشەنەییش مرد. بەدڵنیاییەوە، خورافەیەکی زۆر گەورەیە، هەرکەس پێیوا بێت، جارێکی تر گێڵان، راست

دەبێتەوە.

گەڕان، جگە لە کۆمەڵێ دروشمی موسەکین و مەطاطیی، لە چەشنی عەدالەتی کۆمەڵایەتیی، ئەنتی گەندەڵیی، بە دامودەسگاییکردنی دەسەڵات، گۆڕیینی سیستەم! و هەندێ وردەکە شیعاری پۆپۆلیستانە، نەیتوانی، دوای نم، یەک قائیدی سیاسیی، یەک نووسەر، یەک کەس دروست بکات کە بییربکاتەوە و جورائەتی تێدا بێت، تەحەدای ئەو دونیا خورافییە بکات کە فاشیزمی کوردایەتیی، ٨٠ ساڵە بەڵمی لەسەر دادەنێت. (جگە لە هەندێ گەنج کە بییرکردنەوەیان باشە، بەڵام جادووی سیاسەتی شاعیرانە و چەمکی رەوانشاد، بەستی لە ب□یون و توانای تەحەداکردنیان نییە). نن، لە پزدانەکەی گەڕانەوە پەیدا بوو کە خۆیان پێیدەڵێن حیزبە تەقلیدییەکان! ئایا نن، بەو بە تفاقیی و بە ذەخیرەییەوە، لە ناو ئەو هەموو قاتوقڕییەی سیاسەتی کوردیی و حیزبە تەقلیدییەکاندا(چەمکەکی شاعیرانە و ناسیاسیانەیە)، لە ناو پزدانەکەی کوردایەتییدا، دەتوانێ چیی بکات؟ ئایا لەناو ئەم هەموو بێئومێدییە سیاسییە و ئەم هەموو بێ ئاسۆییەدا، بەبێ فیکرێکی سیاسیی رۆشن و جەرییئانە، بێ شەکرەکەی نیۆلیبراڵیزمی بازاڕ، دەتوانێ دڕ بە سیستەمی سیاسیی و ئابووریی چەتەکانی کوردایەتیی و سیستەمەکەیان، بدات؟

درێژەی هەیە…

ئامانجی هونەر هوشیارکردنەوەی مرۆڤە* (گەعدە) جنسێکی غەریب لەناو هونەردا -1- … نەبەز گۆران

بەشی یەکەم …

هونەر چییە؟ ئەرکی هونەر چییە؟ ئەو رووبەرەی هونەر کاریتێدا دەکات، چ رووبەرێکە؟ ئایا ئیشی هونەر خزمەتکردنە بە دیدگا

چەقبەستووەکە، یان بەرھەمھێنانەوەی روانینی نوێیە؟ ئایا ھونەر دەردە دڵە، ستایشکردنی ئ□و□یتری دەرەوەی خۆتە، یان پانتاییەکە تا لەوێوە دەسکاری دونیا بکەیت؟ ئەو زمانە شەعبییەی لەیەککاتدا، بە (عەباسی کەمەندی) دەڵێت: ھونەرمەند و بە (گەعدەچی) یەکیش دەڵێت: ھونەرمەند، چۆن سەیری ھونەر دەکات؟ میدیای بەکاڵاکردنی ھونەر و شیعر، بۆچی پشت لە ھونەر دەکات و خەریکی بازاڕی (گەعدە) یە؟ ئەی ئەوانە کێن بە (گەعدە) دەڵێن: ھونەری میللی؟ جیاوازییە گەورەکانی ھونەری میللی و (گەعدە) چین؟ ئەو دۆخە سایکۆلۆژییەی دەرك بە خۆونبوون دەکات، بۆچی تەماھی لەگەڵ (گەعدە) دەکات و پشت لە ھونەر دەکات؟ سایکۆلۆژیای شێواو بەدوای چ چێژێکدا دەگەڕێت؟ بۆ ئەوەی ھونەری میللی بناسین دەبێت لە کوێدا بۆی بگەڕێین؟ ھەر کارەکتەرێك دەنگی خۆشبوو ھونەرمەندە؟ گەر دەنگخۆشی ھونەربێت، ئەی ھونەر خۆی چییە و ناھونەربوون چییە؟

لەم وتارەدا تەنھا ئیش لەسەر ھونەری گۆرانی و ھونەری شیعر دەکەم.

دەمەوێت بە پشت بەستن بە کۆمەڵێك تێزی فەیلەسوفان بۆ وەڵامی پرسیارەکان بگەڕێم و، پاشان لەسەر ئەو دۆخە سایکۆلۆژییە شێواوە بوەستم، کە ھونەری گۆرانی و ھونەری شیعر ناناسێت و لە لاوازی ھوشیارییەوە سەرقاڵی وێرانکردنی ئەو دوو ھونەرەیە. ل□ تەنیشت ئەم دۆخەوە قسە لەسەر ئەو میدیا نمایشکار و بەکاڵاکردنە دەکەم، لەرێگای ئاستە لاوازەکەی خۆیەوە دوای وێرانکردنی ھونەری گۆرانی، ئێستا سەرقاڵی وێرانکردنی ھونەری شیعرە و، لە رێگەی (گەعدەی شیعری) ییەوە، ئاستی شیعر و ئاستی زمانی دابەزاندوەتە شوێنێك، تەنھا دەکرێت ئەو ئاستە لەچوارچێوەی (گەعدەدا) ناوی بھێنین. ل□ تەنیشت ئەمەوە لەناو ھونەری گۆرانی کوریدا، لە (سەید عەلی ئەسغەر)ەوە، تا ئێستا بەدوای ھونەر دەکەوین و دەپرسین لەکام وێستگەی ھونەردا، بە ھونەری میللییشەوە، (بەند و گەعدە) بوونی ھەبووە؟ ئەم مۆدێلە چیبوو ھات و لەناو کام چیندا گرنگی پێدەرێت؟ ئەو چینە لەرووی سایکۆلۆژییەوە خوێندنەوەیان بۆ بکرێت، یان لەرووی ھونەرییەوە؟ چێژ و سەلیقەی ئەو چینە چۆنە؟ ئەم جنسە غەریبە لەناو ھونەردا بۆ رێیدەبێتەوە و، ئەو زمانە شەعبیە بۆ ریزکردنی وشە بۆ ناوینراوە شیعر؟

“ھونەر بریتییە لە دیتنی راستییەکان، یان بیرێك لە فۆڕمی دیمەنی فەنتازیا. ھیگڵ.” ئەو راستییانەی لەناو ژیانی واقیعیدا ھەن، دەبنە دینەمۆیەك بۆ بینینێکی جیاواز لای ھونەر. ھونەر لەگەڵ راستییەکاندا دەرگیردەبێت، سەرلەنوێ خوێندنەوەیان بۆ دەکات و، ئەم خوێندەوەیە گومان و پرسیار لەسەر خودی راستییە بینراوەکان

دروستدەكات، گومان و پرسیارەكان لای هونەر دەبنە دروستكردنی جۆرێكی دیكە لە راستی، كە ئەو راستییە نییە دەبینرێت و راستییەكە هونەر خۆی دەیخولقێنێت.

بە دیوێكی تردا، خولقاندنەوەی راستییەكی نوێیە پێچەوانەی راستییە بینراو نەریتییەكە. ئەگەر هونەر ئاوەژوكەرەوەی راستی نەریتی و بینراو نەبێت بە خولقاندنی راستییەكی نوێ، دەبێتە كۆپی كەرێكی ئەو راستییە و، كۆپیكردنەوەی راستی هەرچییەك بێت هونەر نییە. بەدەر لە راستی بوونەكە، بیرەكە لە ناو هەرێمی خەیاڵدا. هێزێكی گەورە لەناو هونەردایە هێزی خەیاڵە، ئەم هێزە بەردەوام سنوورەكان تێدەپەڕێنێت و لەرێگەی خەیاڵەوە جیهانێكی دیكە دروستدەكات، ئەم جیهانە زۆر جار لەسەرووی جوانی جیهانە واقیعییەكەوەیە. " كەسیەتی هونەرمەند، كەسێكە پەی بە نهێنییەكانی سروشت دەبات. بلینسكی." پەیبردن بە نهێنییەكان، پەیبردنێكی ئاسایی نییە، لەناو سروشتدا كۆمەڵێك نهێنی بوونی هەیە، ئەم نهێنیانە كەسی ئاسایی پێیان پێنابات، تەنها هونەرمەند پەی بەم نهێنیانە دەبات، چونكە كەسیەتی هونەرمەند سەروكاری لەگەڵ ئەندێشەدایە، ئەندێشە وەك مەكینەیەكی بەرهەمهێنان بۆ هونەرمەند، دەبێتە چەقێك تا پەی بەو نهێنیانە ببات ئەویتری ئاسایی دەركی ناكات. هەر ئەم پەیبردنە لەرێگەی ئەندێشەوە كەسێك لە كەسێكی ئاسییەوە دەكات بە هونەرمەن.

گەر هونەرمەند وەك ئەوانیتر سروشت ببینێت، وەك ئەوانی تر وێنای دەرەوەی خۆی بكات، وەك ئەوانی تر لەگەڵ دۆخە باوەكاندا بیگوزەرێنێت، ئیدی نەهونەرمەندە و نە هونەرێك لە ئەودا بوونی هەیە. جیاكردنەوەی هونەرمەند و ناهونەرمەند راستەوخۆ پەیوەندی بە ئەندێشەوە هەیە. ئەمە بۆ ئەوەی هونەرمەندێك بناسین، سەیری بەرهەمەكەی دەكەین و لەرێگەی بەرهەمەكەیەوە ئەندێشەی دەناسین، ئەو كەسەی بەرهەمەكە بەناو دەكاتەوە ئەندێشەیەك لە بەرهەمەكەیدا نەبێت پەی بە نەبینراوێك نەبردبێت، بێگومان ئەو كەسە بەرهەمێكی پیشاننەداوین ناوی هونەری لێبنرێت، لەبری ئەوە لەناو دونیا بینراوە ئاساییەكەدا بە بێ پەیبردن بە نەبینراوەكان، لاسایكردنەوەیەكی خستوەتە بەردەستمان و ئەم لاسایكردنەوەیە بە هونەر وەنادەكات، لەكاتێكدا تەنها لاسایكردنەوەیەكە، بەبێ پەیبردنبێك بە نهێنییەك و بەبێ هونەرێك سەروكاری لەتەك ئەندێشە هەبێت. لەناو جەوهەری هەر بەرهەمێكی هونەریدا ئەندێشەیەك بوونی نەبێت، وەزەیەك بخاتە ناو بەرهەمەكەوە ئەو وزەیە خولقاندنێكی نوێ

بخاتە روو، ئەو بەرهەمە و خاوەن بەرهەمەکە نەیانتوانیووە کارێکی هونەری بکەن، تەنها لەژێر ناوی هونەردا، بەرهەمێکی ناهونەریان خستوەتە سەرکەی ئەو بەرهەمانەی دیکە هونەرەکیان تێدا نییە.

“هونەر تەنها کاتێک بە مەبەستی خۆی دەگات، لە دیاردە تایبەتەکاندا، پرسی گشتی و پێویستی عەقڵانی ئاشکرابکات و گشتییەتی نادیاری دیاردەکان، لەگەڵ گشتییەتی بەرهەستی ئەواندا دەربخات. هیگڵ.” ئەو دیاردە تایبەتیانەی لەناو فەزای تایبەتدا ماونەتەوە، ئەرکی هونەرە لە رێگەی عەقڵگەراییەوە ئەم پرسە نادیارانە سەرلەنوێ شەنبکاتەوە و بیانکاتە پرسێکی گشتی و دیار. پرسە نادیارەکان پرسگەلێکن لە رووبەری تایبەتی خۆیاندا کار لەسەر مانەوەی تاک و کۆمەڵگە دەکەن لەشوێنێکی چەقبەستوودا، هونەر دەرک بەم نادیاری و چەقبەستوویە دەکات، دەرک بەم تایبەتی بوون و وەستانە دەکات، لە رێگەی هونەری ئەندێشەوە ئەم نادیاریانە کەشفدەکات و لە تایبەتی بوون دایاندەماڵێت و دەیانکاتە پرسی گشتی و دیار. کاتێک دەبنە پرسی گشتی و دیار، دەبنە شوێنی گفتوگۆکردن و خوێندنەوە، شوێنی بینین و بیرلێکردنەوە، شوێنی سەرلەنوێ دارشتنەوە و مانادانێکی نوێ پێیان. هونەر لەم دیاردە تایبەتیانەدا دەورێکی گرنگ دەبینێت و، تەنها ئەوی هونەرە دەتوانێت لە رێگەی هونەری بیرکردنەوە و خەیاڵکردن جارێکی دیکە ئەم نادیاریانە بدۆزێتەوە و، پرسەکە بکاتە پرسی گشتی.

هەردیاردەیەکی تایبەت ویستی فەزاکەی خۆی فراوانبکات و لە وەستاندا بەردەوام بێت، لەو ساتەدا ئەرکی هونەر دێتە پێش بە هەڵتەکاندنەوەی ئەو فەزا وەستاوە و گۆڕینی بە پرسێکی گشتی. “هەرگیز هونەر بە مانای لاسایکردنەوە نایەت. هیگڵ.” هونەر کاتێک دەبێتە هونەر لاسایی کەرەوە نەبێت، ئەو لاسایکردنەوە چ بە لاسایکردنەوەی سروشت بێت، یان خودی ژیانی گشتی، یان دووبارەکردنەوەی رابردوو، ئیشی ئەوانی دی. ئەگەر هونەر لە چوارچێوەی لاسایدا مایەوە، لە مانا راستەقینەکەی خۆی دادەماڵدرێت و دەبێتە ناهونەر. هونەربوون لەو چرکەساتەوە دەستپێدەکات، دووبارەکردنەوە و لاسایکردنەوە تێدەپەڕێنێت و بە جۆرێکی دیکە وێنای سروشت و ژیان و دیاردە و نەبینراوەکان دەکات، بیرکردنەوە و دونیابینیەکی نوێ بەرهەمبهێنن. یانی: (هیگڵ) وتەنی: ” هونەر راستییەکان دەخولقێنێتەوە، کۆپیان ناکات.”
هیچ کام لە فەیلەسوفان، لەسەر هونەر و جوانی ناسین لە هونەردا، هونەر ناکەنە دەرەوەی ئەندێشە. بەردەوام ئەندێشە لە هونەردا

رووبەرێکی فراوان داگیردەکات و، هونەر راستەوخۆ کاتێك دەبێتە هونەر، ئەندێشەیەکی تێدابێت لەناو پانتایی ئەندێشەدا بەشوێن ماناکاندا بگەڕێت. ئەندێشەش تەنها پەیبردن نییە بە نەبینراوەکان، ئەندێشە سەرلەنوێ خوڵقاندنەوەیە. بەڵام هونەر و هونەرمەند دانابڕدرێن لە فەزا کۆمەڵایەتییەکە. ئەو فەزایەی هەیە، وەك (ئانتۆنی گرامشی) کاتێك نائومێد دەبێت لە فۆرمەکی باوی هونەر، دەڵێت: “دەبێت باس لە خەبات بۆ فەرهەنگی نوێ بکەین، یانی خەبات بۆ ژیارێکی ئەخلاقی نوێ و روانینێکی نوێ. روانگەیەك کە دەبێت بە شێوەیەکی نوێ راستییەکان ببینین، تا لەسەرئەنجامدا جیهانێك بخولقێنین لەگەڵ هونەرمەندی شیاو، بەرهەمی هونەری شیاو بێتە ئاراوە.” ئەم دیگایە دەمانبات بۆ پرسیارکردن لەسەر فەرهەنگی نوێ. بە بروای ئەم فەیلەسوفە ناتوانین هونەر دابرین لەو فەرهەنگەی لەناو کۆمەڵگەدا هەیە و داوای لێبکەین پەرجومان پیشانبدات بە ئەوەی فەرهەنگەکەمان گۆڕانکاری بەسەردا بێت.

پێش ئەوەی خەباتبکەین بۆ بەرهەمهێنانی هونەرێکی بەرز، پێویستە خەبات بۆ گۆڕینی فەرهەنگ بکەین. گۆڕینی فەرهەنگ لەگەڵ خۆیدا گۆڕینی هونەریش دەهێنێت. بەبێ دەسکاریکردنی فەرهەنگی کۆمەڵگە، هونەر بەتەنیا ناتوانێت دەستکاری خۆی و فەرهەنگیش بکات. ئەشێت ئەم دیدە پشت بەوە ببەستێت، ئەوەی ناوی لێنراوە هونەر و هونەر نییە، بەرهەمی فەرهەنگی کۆمەڵگەیە. بۆ ئەوەی هونەر مانا راستەقینەکەی خۆی بۆ بگەڕێتەوە، پێویستە دەستکاری فەرهەنگەکە بکەین. ئەما کاتێك هونەر خۆی بووییە خزمەتکاری ئەم فەرهەنگە نەریتییە وەستاوە، ئەوکات چی دەبێت؟ لێرەدا پێچەوانەی ئەو بروایەوە، ئەکرێت باس لەوە بکەین، هونەر یەکێك لە ئەرکەکانی گۆڕینی فەرهەنگی کۆمەڵگەیە.

گەر هونەرخۆی فەرهەنگی کۆمەڵگە لە شەعبی بووندا بیخاتە ژێر سێبەری خۆی، لەم دۆخەدا ئیدی هونەرێك نەبووە و تەنها لاسایکەرەوەیەك بووە ویستوویەتی لەناو ئەو فەرهەنگە شەعبییەدا شوێنی خۆی بکاتەوە و خزمەت بەو تێگەیشتنە باوانە بکات فەرهەنگەکە وزەی لەوەردەگرێت. پێچەوانەی دیدگاکەی (گرامشی) بە ئەوەی فەرهەنگ بگۆڕێت بەر لەهەمووشتێك پێویستە هونەر خۆی جیابکاتەوە لە ناهونەر بوون، یان هونەر خۆی بگۆڕێت. پاش خۆ جیاکردنەوەی لە ناهونەربوون و رۆیشتنەوە شوێنەکەی خۆی، ئەرکێکی هونەر دەستکاریکردنی فەرهەنگە. ” یەکێك لە باڵاترین ئامانجەکانی هونەر ئەوەیە دەبێت گەشە بە هوشیاری مرۆق بدات. چرنیشێفسکی.” بەم لۆژیکە هونەر دینەمۆیەکە بۆ

گەشەکردنی هوشیاری، لە ڕێگەی ئەم گەشە هوشیارییەوە فەرهەنگیش ئاڵوگۆڕی بەسەردادەت. پێچەوانەی (گرامشی) دەبێت هونەر خۆی پایەیەکبێت بۆ گۆڕینی فەرهەنگەکە، نەك لە چوارچێوەی فەرهەنگدا بیر لە گۆڕینی هونەربکرێتەوە. ئەگەرچی (گرامشی) پێی وایە: هونەر خەباتە بۆ ژیانێکی نوێ.” بەڵام کاتێك دێتە سەر گۆڕینی فەرهەنگ، کەمتر ئەرکێك دەخاتە سەر هونەر لەم گۆڕینە و، لەچوارچێوەی گۆڕینی فەرهەنگدا بیرلە گۆڕینی هونەر دەکاتەوە.

بە پێچەوانەی تێزەکەی ئەویشەوە، (چرنیشێفیسکی) ئەرکە باڵاکەی هونەر کاتێك دەبینێت، بتوانێت هوشیاری نوێ بخاتە شوێنی ناهوشیاری، یان هوشیاری باو. گۆڕینی ناهوشیاری بۆ هوشیاری نوێ، لە تەنیشتیدا گۆڕینی فەرهەنگی کەمگەشە، لە فەرهەنگێکی وەستاوە بۆ فەرهەنگێکی نوێ. ئەرکی هونەر لێرەدا ئەرکێکی گەورەترە، ئەرکێکە دوای شوێنگرتنی خۆی وەك پایەیەکی کلتووری، دەبێت دەست بە دونیاو هوشیاری مرۆڤەکان ببات و ئاڵوگۆڕی دونیابینی دورستبکات. تەنها لەم چوارچێوەیەشدا ناوەستێت و یەکێکی دیکەی ئەرکەکانی، بەرنگارییە دژی سیستەمی دەسەڵات. هونەری ڕاستەقینە هەرگیز ڕووبەری خۆی ناخاتە خزمەتی سیستەمی دەسەڵاتە و، لە ڕووبەرەکەی خۆیدا دژی سیستەم دەوەستێتەوە بۆ ئەوەی کردەیەکی بەرگریکارانە ئەنجام بدات، لە پێناو ژیانی گشتی و فراوانکردنی مەودای ئازادی.

پرسێکی دیکەی هونەر، جوانی بینە، جوانی ناسینە، وێناکردنەوەی جوانی و دروستکردنەوەی جوانییەکی نوێیە. ئەم پرسە گفتوگۆی زۆری لەسەرەو هەریەك لە فەیلەسوفان بەجۆرێك لەسەر پرسی جوانی لە هونەردا قسەی خۆیدەکات. لە هەموویان زیاتر(هیگڵ) کە جوانی هونەر باڵاتر دەکات لە جوانی سروشت. باوەڕی وایە ئەو جوانییەی هونەر دەیخولقێنێت جوانییەکی مانەوەیە، جوانییەکە لەو جوانییەی سروشت باڵاترە. دیدی ئەم فەیلەسوفە بۆ جوانی هونەر بە جۆرێك تیۆریزە دەکات، جوانی سروشتی بە جوانی کاتی دەبینێت. دیمەنەکان لەبەرچاو دەڕۆن و کۆتاییان دێت، بەڵام هونەر جۆرێك لە جوانی دەخولقێنێت دەمێنێتەوە، ئەمە چ لە هونەری شیعربێت، یان هونەری نیگارکێشان، یان هونەری ئاواز…هتد ، لەم جوانییەدا هونەر کۆپی ناکاتەوە، خۆی جوانییەك دەخولقێنێت جوانییەکە جیاوازییەکی جەوهەری هەیە لەگەڵ جوانی سروشتدا. بەڵام (هێگڵ) دەڵێت: ” هونەر بۆ هونەر ڕەنگە جوانبێت، بەڵام هونەر بۆ پێشکەوتن جوانترە.” ئەو تێزەی هونەر لەناو هونەردا بۆی بگەڕێین، تێزی بەشێك لە بیریارانبوو، تا لەهونەردا وێنای هونەربکەنەوە. ئەم تێزە هونەری دادەماڵی و

دەیخستە ناو رووبەرێکی تایبەتەوە کە زیاتر وێنای خۆی لە خۆیدا ببینێت، کاتێك (هیگڵ) دەڵێت، هونەر دەبەستێتەوە بە پێشکەوتنەوە، پێشکەوتن بەو واتایەی، جۆرێکی نوێ لە بیرکردنەوە، جۆرێکی نوێ لە وێناکردن، جۆرێکی نوێ لەخوڵقاندنی هوشیاریی و چێژ، جۆرێکی نوێ لە بەرنگاری و کردەی شۆڕشگێڕانە لە ڕێگەی ئەندێشەی هونەرییەوە. مەبەستییەتی رووبەری هونەر بهێنێتەوە شوێنە راستەقینەکەی و دای نەبەڕێت لە رووبەری کۆمەڵایەتی. جوانی ناسینەکەش لەوەدا نابینێت وێنەیەکی نوێ بێت لە دەرەوەی جوانی سروشت، لەوەدا دەیبینێت پێشکەوتن لەگەڵ خۆی بهێنێت و هەموو پێشکەوتنێکیش وێناکردنێکی جیاوازە لەوەی پێش خۆی. بەم واتایە، رووبەری هونەر بینینەکە بە سەرجەم رووبەرەکانی دیکە، ئەندێشەیەکە لەو رووبەرەوە بەردەوام چاودێری رووبەرەکانی دیکە دەکرێت، تا وزەی نوێیان پێبدات و روانینی نوێ بخاتە ناویانەوە.

” لەناو هونەردا هوشیاری پێشخانی بەرهەم، جێی لەوردبوونەوەیە، ئەو هوشیارییە راستەقینەیە یان درۆینە. گەر هوشیارییەکە راستەقینە نەبوو ناتوانین ئەو بەرهەمە بایەخی هونەری پێدەبین. چرنیشێفسکی.” لەناو بەرهەمی هونەریدا پاشخانێکی هوشیاری بوونی هەیە، ئەم پاشخانە لەسەر بنەمای بینینی راستی دروستدەبێت. گەر لە ناو بەرهەمدا پاشخانێکی هوشیاری بوونی نەبێت، بناغەیەکی بیرکردنەوە بوونی نەبێت، ئەو بەرهەمە بەرهەمێك نابێت لە چوارچێوەی هونەردا سەیربکرێت. بەرهەم کاتێك دەبێتە بەرهەمی هونەری پاشخانێکی هوشیاری لەسەر بنەمای راستی تێدا بەدیبکرێت. ” بەرهەمی هونەری بەجگە لە پیشاندانی راستییەکان، ئاسۆی راستییەکان دادەڕێژێت و ئاراستەیاندەکات و بنەمای فاکتەکان _وەستان و گۆڕان_ پیشاندەدات. جۆرج لۆکاچ.” بەرهەمی هونەری لە دیدی (لۆکاچ) تەنها راستییەکان پیشان نادات، بەڵکو ئاسۆی راستییەکان فراواندەکات و سەرلەنوێ دایاندەڕێژێتەوە. تەنانەت بەجۆرێك کار لەسەر ئاسۆکان دەکات، فاکتە وەستاوەکان دەگۆڕێت و فاکتی گۆڕاو دەخاتە شوێنیان. ئەم جوڵەیەش کاتێك دەکرێت هونەر ڕۆحی سەردەمەکەی خۆی بناسێت. ئەو سەردەمەی هونەر لەگەڵی دەرگیردەبێت، ئەرکی هونەرە لەگەڵ ناسینی سەردەمەکەدا، دەرگیربوونەکەی بکاتە وەستگەیەك بۆ بەرهەمهێنانی دونیایەکی نوێ و راستییەکی نوێ بخاتە شوێنی راستییە نەریتییەکە. هەڵبەت ئەو راستییەی هونەر بەیانیدەکات، گەر راستییەکی دەمامکداربێت، یان تەنها لە چوارچێوەی فۆرم و ڕەواڵەتدا بێت، زوو کەشفدەبێت و کەشفبوونەکەی هونەرەکە لە هونەر دەخات. ئیشی هونەر نییە بەشوێن ڕەواڵەت و راستی ناراستییدا بگەڕێت، ئیشی هونەرە

لەسەر راستییەك بوەستێت جەوهەرەکەی مانایەکی جیاواز بە دونیابدات. ئیشی هونەر نییە خۆی دابەزێنێت بۆ ئاستێکی بێمانا، ئیشی هونەرە ک□م□گ□ و فەرهەنگەکەی لە ئاستی نزم یان ناوەندەوە بەرزکاتەوە بۆ ئاستێکی بەرز.

بەپێی ئەم ک□م□□ روانینەی فەیلەسوفانبێت. ت□ند□گەین رووبەری هونەر رووبەرێکە پەیوەندی بە ئەندێشەوە هەیە. ئەم رووبەرە رێگانادات لەشوێنێکی نەریتی و چەقبەستودا بمێنێتەوە و، بەردەوام لە دەسکاریکردنی دونیاکەی خۆی و دەرەوەی خۆی ناوەستێت. رووبەرێکە هوشیاری تێیدا باڵادەستەوە و، ئەم هوشیارییە دەرك بە نەبینراوەکان دەکات و دەرك بەو دیاردانە دەکات لە سەردەمەکەی خۆیدا روودەدەن، لەرێگەی دەرککردنەکەوە کەسی هونەرمەند جارێکی دیکە بە پشتبەستن بە هوشیاری دەرککراوی خۆیەوە، وێنەی نوێ و دونیابینی نوێ دەخولقینێت. رووبەرێکە وزەیەکی گەورەی خەیاڵ و ئەندێشەی تێدایە، وزەکە بەردەوام لە جوڵەدایە تا شتەکان لە بێمانایی رزگاربکات و مانایەکی تازەیان بکات بەبەردا. هونەرکاتێك دەبێتە هونەر لەسەر ئەم بنەمایانە سەیری خۆی و دونیای دەرەوەی خۆی بکات. بەم پێیە ئێمە لێرەدا دەپرسین: (گەعدە) چ هیی گۆرانی، چ هیی شیعری شاشەیی، هیچکام لەم خەمانەی هەڵگرتووە؟ ئایا کەسی گوێگر، یان خوێنەری ئەو مۆدێلە هوشیارییان لەرێگەی (گەعدە)ی گۆرانی و شیعری شاشەییەوە گۆڕانێکی بەسەردا هاتووە دەرکبکەن ئەم گۆڕانە لە رێگەی (گەعدە)وە ب□ر□مهاتبێت؟ ئایا ئەم جنسە غەریبەیە توانای ئەوەی هەیە ئەم بەپرسیاریییەتە هەڵبگرێت و حەقی ئەوەی هەیە وەك هونەر سەیربکرێت؟ هەردوو تایپەکەی بەند و گۆرانی، شیعری شاشەیی ناو بەرنامە تافیهەکان هیچ لەم جەوهەرەیان تێدایە ئێمە لێرەدا بەشێکی کەممان خستە ڕوو؟

درێژەی هەیە ….

2-1

کەسێك هەر دێت .. منیش دەیبینم
… حەیدەر عەبدولڕەحمان

لە دەستپێکی نمایشی (کەسێك هەر دێت) لە نووسینی (جۆن فوسە) و دەرهێنانی (مەهدی حەسەن) ئەکتەرێکی ژن و یەکێکی پیاو، بە سواری پایسکلێکەوە لە تاریکییەوە دێنە سەر شانۆ، لە سەر ئەرزێکی چنراو بە گەڵای زەردی هەڵوەریوی پایز، بە دەوری پیرە دارێکی وشکی بێ گەڵا دەسوڕێنەوە، کە لە ناوەڕاستی شانۆدا چەقیووە، بەدەم گفتو گۆ کردنەوە بەرەو دورگەیەکی دابڕاو لە هەموو دنیا، خانوویەك بۆ نیشتەجێ بون دەکڕن، کە بێجگە لەوان هیچ بنیادەمێکی لێ نیە، پێیان وایە ئەو شوێنە دوورە پەرێزە گونجاوە، بۆ ئەوەی بەردەوامی بە خۆشەویستی خۆیان بدەن و ژیانێکی ئارامی تێدا بگوزەرێنن.

نمایشەکە هەر لە دەستپێکدا ، کۆمەڵێ ئاماژەت بۆ دەردەخا، تا تێش وەك بینەر بچیتە ناو ئەتمۆسفیری نمایش و رووداوەکانی، کاتێ چاوت بەو گەڵا وەریوە پایزیانە دەکەوێت ئەو دوو کاراکتەرە بە دەم گفتوگۆ کردن لە سەر ئەو هیوایەی بۆی دەچن، ئەو وشکە دارە بێ گەڵایە لە ناوەڕاستی شانۆدا دەبینی رەسمی ژیانێکی بێ هودەت بۆ دەکێشێ، هەست بەوە دەکەیت ئەو شوێنە شوێنی هیوای هەڵوەریووە، بۆیە زوو خەیاڵت بۆ ئەوە دەچێت، بەڵێ ئەو ژن و مێردەش لە ئاکامی ئەو بێ هیواییە، رادەکەن و ئەو شوێنە بەجێ دێڵن ..بەڵام ئاخۆ راکردن و روو کردنە گۆشەگیریی ، چارەی برینی ئەوان دەکات ؟

نەخێر کە ئەوان دەگەنە شوێنی مەبەست، لە پڕێکا هەستێکی نامۆ ژنەکە دادەگرێ، ترسێك ئەو شوێنە دادەپۆشێ، نیگەرانیەك وەك سێبەر بەدوایانەوە دێت، نیگەرانی ئەوەی کەسێك هەر دێت، وەك ئەوەی دێنیا بێت لەوەی، کەسێك هەر دێت، بۆیە لە ناو شەپۆلێك لە ترس و رارایی، چەند جارێك بە پیاوەکە دەڵێت: چ روو دەدات ئەگەر کەسێ بێت ؟ رادەکشێ و گوێ لە زەویەکە ڕادەگرێ بۆ ئەوەی گوێ ی لە خشپە پێی هاتنی ئەو کەسە بێت کە دێت :

(پێ دەچێ قەدەری ئێمە ئاوا بێت کە بەتەنیا نەژیین ! نەخێر لێ ناگەڕێن ئێمە بە یەکەوە بین !ئا ئەوەتا کەسێکمان لێ پەیدا دەبێت ..)

دواتر نەخۆشی ئەو گومانە لە ژنەکەوە دەگوازرێتەوە بۆ پیاوەکە، نیشانەی تووش بوون بەو نەخۆشی گومانە لای پیاوەکە لەوەوە دەست پێ دەکات، ئاخۆ چۆن ئەو ژنە مکوڕە لەسەر ئەوەی یەکێك هەر دێت ئەگەر

خۆی بەو هاتنە نەزانێ ؟ بۆیە بە توڕەیی هێرشی بۆ دەبات و پێی دەڵێ : پێم بڵێ کێیە دێت ؟
بەڵام دیسان بۆ چارەسەر کردنی ئەو هیستریایەی ژنەکەی گرتێتەوە، پیاوەکە پەنا بۆ دڵ نەوایی و لە ئامێز گرتن دەبات، تەنیا بە لە ئامێز گرتن دەتوانێت ئارامی بە ژنەکە ببەخشێت و لەناو ئەو ترس و گومانە هێوری کاتەوە ..

دەرهیِ َنەریش بە هەمان فۆرم لەگەڵ لە ئامێز گرتنەکە، رووناکی کز دەکات و دەیانخاتە ناو گەرووی تاریکی، لەوێ جگەرەیەك دادەگیرسێنێ، هەردوکیان بە یەکەوە هەر جارەو قومێکی قوڵ لە جگەرەکە هەڵدەمژن و دوکەڵەکەی بەبا دەکەن، بۆ ئەوەی لەو ئەتمۆ سفیرە ئارامە، هەم ریتمی هەڵچوونی دەروونیی لای کاراکتەر هێور کاتەوە، هەمیش بینەر ئارام بێتەوە، بەڵام ئەو حاڵەتە کاتیەش دادیان نادات و گومانەکە بەتوندتر لە جاران دەگەڕێتەوە.

وەهەمەکە دەبێتە راستی، کەسێکی نامۆ پەیدا دەبێت کە فرۆشیاری خانووەکەیە و باوکو باپیرانی لەو خانووەدا نیشتەجێ بوونە، دەچێتە ناو ژیانیان، وەك گەردەلولێك دەیانخاتە گێژەنەیەك، وێڕای توڕەبوونی پیاوەکە و ئەو هەستە پڕ لە ئازارە دەروونییەی تووشی دەبێت ، ئەمجارە زۆر لە ژنەکە زێتر، گومان دەست دەخاتە قاقای و بەرەو شێت بوونی دەبات، ئەوەتا بە گومانەوە بە کچەکە دەڵێت: تۆ داوات کرد لە تەنیشتتەوە دانیشێ، چاو ببڕیتە ناو چاوی ؟ بە

تایبەت دوای ئەوەی ژنەکە قەبوڵی ئەوە دەکات پیاوەکە بە دەستی خۆی ژمارەی تەلەفونەکەی بخاتە نێو سوخمەکانییەوە، ئەویش قەبوڵی بکات، هەموو ئەوانە ترس و دڵە ڕاوکێیەك لای پیاوەکە دروست دەکەن و دەگەڕێتەوە سەر ئەو گرێ کوێرە دەروونییەی ئازاری دەدات و ناوە ناوە بە ژنەکە بڵێ: پێم بڵێ زەروری بوو کە تۆ چاو ببڕیتە ناوچاوی ؟

ژنەکەش دەیەوێت لەو گومانەی دابڕێنێ و چەند جارێك دووپاتی دەکاتەوە: (بڵێ باچینە ژوورەوە) بۆ ئەوەی لەوێ غەریزەکانی خۆیان هەڵڕێژن و کۆتایی بە نیگەرانییەکانیان بێنن.

بەڵام بینەر هەر زوو ئەو پرسیارەی لا دروست دەبێت، ئاخۆ هۆکاری نەرمی نواندنی ژنەکە بەرامبەر بە پیاوە خانوو فرۆشەکە چی بوو؟ لەبەر ئەوە بوو کە پیاوێکی دەوڵەمەندو خاوەن پارە بوو؟ یاخود لە بڕوا بەخۆ بوونی ژنەکە بوو بە خۆی، چونکە لە دایەلۆگێکا دەڵێ: من نە نەفرەتی لێ دەکەم، نە خۆشیشم دەوێ، بەڵام ئەو بڕوا بە خۆ بوونە بەهایەکی نەبوو لای پیاوەکە، تا لە ئاکامدا بە بەردەوامی لە سەر گومان دەگەڕێنەوە ناو تاریکییەکە و خانوو فرۆشکەش بەردەوام دەبێت لە سوێ خواردنەوە بە دەوریاندا .

شوێن لەجوگرافیای نمایشدا

شوێن لە نمایشەکەدا پرسیاری زۆر دروست دەکات، ئایا شوێن دەتوانێت ئاسوودەییەکی ڕەها دەستەبەر بکات ؟ یا شتێ لە هاوکێشە دەروونی و مرۆیی و کۆمەڵایەتیەکانەوە بگۆڕێت ؟ یان جێ گۆڕێکێ بە شوێن وەهەمێکەو هەموو شوێنەکان وەك یەکن بۆ خۆشەویستی و ئارامی ؟ تۆ بڵێی سوچێك هەبێت بە گۆڕانی شوێن کۆتایی بە گومان و نا ئارامی بێنێت ؟

یان دەگەیتە ئەو ئەنجامە نەخێر هەموو شوێنەکان وەك یەکن مادام بنیادەم لەسەر هەسارەیەکا دەژیت کە لە ژێر دەسەڵاتی مرۆڤ دایە

دەرهێنان:

هەر شانۆکارێك بیەوێت کار لە سەر شانۆگەرییەکانی (جۆن فۆسە) بکات، ئەوە دەبێت پێشتر ئەو نووسەرە شانۆکارە نەرویجیە بناسێت کە بە جێگرەوەی ئەبسن ــ ناونراوە، بە هۆی لێك نزیك بوونەوەی لە هونەری (ئەبسن) و (بیکیت) و کاریگەرییەکانی ئەوان لەسەر بەرهەمەکانیدا.

بە هۆی ئەو تایبەتمەندییەی (فۆسە) هەیەتی، ڕەنگە بۆ دەرهێنەرێکی کوردی وەك (مەهدی حەسەن) کارێکی ئاسان نەبیت، بەڵام ئەوەش بەو مانایە نیە، کە دەرهێنەرە کوردەکان بەهۆی ئەو تایبەتمەندییەی

فۆسە هەیەتی ، نەتوانن خۆیان لە قەرەی بدەن، بۆیە خۆ لێدانی مەهدی لەو بەرهەمە، تاقیکردنەوەیەکی جیاوازە و کارێکی ئاسایی نەبووە.

زۆربەی شانۆگەرییەکانی (فۆسە) وەك : پاڵتۆی زەرد، چەترێك بۆ باران، خەونی پایز، سۆزان ، بەچەندین زمانی جیهانیی لەشانۆ ئەوروپیەکاندا نمایش کراون، مەهدی حەسەن لە نێوان 30 دەقی شانۆیی ـ جۆن فۆسە ـ شانۆیی (کەسێك هەر دێت) ی دەست نیشان کردووە، کە فۆسە ساڵی 1994 نووسیویەتی و یەکێکە لە دیارترین بەرهەمەکانی ئەو لە لایەن (هاودەم ساڵح جاف) لە نەرویجیەوە کراوە بە کوردی، دەرهێنەر بە سێ ئاراستە کاری لە سەر بەرهەمەکە کردووە کە بوونەتە کرۆکی بەرجەستە کردنی فەلسەفەی نمایشەکە : لەوانە :

1.موزيك :

ئەو فۆرمە نمایشانەی کە دەکەونە نێو ئەتمۆسفیرێکی سایکۆلۆژی و دەروونی لە ترس و نیگەرانی و رارایی لە چەشنی ستایلەکانی (بیکیت) پێویستی زۆریان بە موزیك هەیە بۆ گوزارشت کردن لە ناخی کاراکتەرەکان و بەرجەستە کردنی رووداوەکان، واش باشترە کە موزیکی زیندوو تایبەت بە نمایشەکە هەبێت، ئەگەرچی ئێمە موزیك ژەنی درامی مان نیە، ئەگەرنا دەبێت موزیك هاوشان بێت لەگەڵ ریتمی نمایشەکە، لەو نمایشەدا موزیکێکی گونجاو لە گەڵ ریتمی نمایش هەیە کە بۆتە ئەلتەرناتیفی موزیکی زیندوو، بینەر هەست بەوە دەکات کە موزیك کاریگەرییەکی زۆری هەیە بە جێ هێشتووە لە سەر سینۆگرافیای نمایشەکە .

2. تاریکی و رووناکی:

لە نمایشەکەدا شوێن لە گەڵ زەمەندا لێك گرێ دراون، زەمەن ئێستایە، تەماشای چوار دەوری فەزای شانۆ بکە، هیچ دیکۆرێك نابینی جگە لە باگ راوندێکی رەش نەبێت ، کە فەزای نمایش بە رەشی بنوێنێ ، لە بەر دوو هۆ : یەکێییان بۆ ئەوەیە کە تۆ وەك بینەر لەوە بگەیت کە رەنگی رەش رەنگی زەمەنێکی تاریکە .
دووهەمیان: فەزای رەش دەتوانێ بەرجەستەی رەنگەکانی تر بکات و ئاوێزانی هەر رەنگێکی تر بێت ، بە تایبەت بۆ رووناکی سوورو شین و ئاوێتە بوونێکی هارمۆنی دروست بکات ..بە تایبەت بۆ ئەو نمایشە کە تاریکی و رووناکی، دوو هێمای بنەڕەتی رەنگەکانن بۆ دوو رووی جیاوازو دوو فەلسەفەی دژ بە یەك ، بەڵام تاریکی لەم نمایشەدا

زۆرینەی فەزاو پانتایی نمایشەکەی داگیر کردووە و لە ئاستی سینۆگرافیاو ستاتیکای شانۆیی جوانتر کردووە بۆ بەرجەستەکردنی دیمەنەکان، ئەوەتا دەسپێکی نمایش بە تاریکی دەست پێ دەکات و کۆتایی هاتنەکەشی بە تاریکی کۆتایی دێت .

لە بەر ئەوەی گومان ساراپای نمایشەکەی داپۆشیووە ، هەمیشە پێویستیت بە تاریکی دەبێت، بۆ دەربڕینی حاڵەتەکانی ترس و کڕپە دەروونییەکان و سایکۆلۆژیەتی شوێن ، لە هەمان کاتیشدا حالەتەکانی ئارام بوونەوە ، بەتایبەت دوای ئەوەی لە هەندێ دیمەندا ریتمی نواندن بەرز دەبێتەوە و کاراکتەرەکان دەگەنە پێپەی نیگەرانی و ترس و تووڕەبوون و پیاوەکەو ژنەکە بۆ خۆ رزگار کردن لەو حاڵەتە هیستیرییانە بە گەڕانەوە بۆ ئامێزی یەکتر ئەو ریتمە خاو دەکەنەوە و حاڵەتێکی رۆمانسی دروست دەکەن، دیسان دەرهێنەر پێویستی بە تاریکی دەبێتەوە .
دەرهێنەر بایەخێکی ئەوتۆی بە دیکۆر نەداوە،بەڵکو سەراپای فەزای شانۆی بە رەنگی رەش داپۆشیووە، تیشك و سێبەری بەکار هێناوە، وەك هێمایەك بۆ گۆشەگیر بوونی ئەو دوو کەسە لە جیهانی دەرەوەدا، هەردوو ئەکتەر لە سەرەتاوە لە تاریکییەوە دێن .

ئەکتەر :

ئەکتەر کرۆکی نمایشەکەیەو هەموو هیواکان بە توانست و ئەدای ئەکتەرەوە بەندن، ئەگەر داینەمۆی نمایش کە ئەکتەرە هاوسەنگ نەبێت

لە گەڵ ئەو چوارچیوە ستاتیکییەی بۆ ئەکتەر ئامادە کراوە ، ئەوە هیچ لە ئامرازەکانی دیکەی سینۆگرافیا ناتوانن ببن بە ئەلتەرناتیلف بۆ ئەکتەر.
دەرهێنەر بە دەستپێکێکی دروست دەستی پێکردووە کە سێ ئەکتەری بە توانای دەست نیشانکردووە بۆ ڕۆڵی کاراکتەرەکان کە بریتین لە
یوسف عوسمان (فرۆشیاری خانوو) :
ئەکتەرێکی خاوەن ئەزموونە، تەمەنی ئەو و ئەو توانایەی لە رووی نواندنەوە هەیەتی، هەمیشە بوونەتە یاریدەدەر بۆ هەڵبژاردنی لەلایەن زۆر لە دەرهێنەرەکان بۆ بینینی ڕۆڵی کاراکتەرە بە تەمەنەکان، لەم بەرهەمەدا کە کەسی سێەمی نمایشەکەیە، ڕۆڵی ئەو پیاوە خاوەن خانووە دەبینێت ، کە دەبێتە فاکتەری دروست کردنی گومان و دووبەرەکی نانەوە، بۆ روخاندنی خۆشەویستی لە نێوان ژن و مێردەکە سەرچاوەی ترس و مردنە، تەنانەت تا ئەمڕۆش لەگەڵ دابێت ئەو کاراکتەرە وەك ئەهریمەن بە دوای تێکدان و دروست کردنی گومان لە سەر ڕۆحی مرۆڤایەتی دا هەر ماوەو هەر دەمێنێ .

یوسف عوسمان ـ لە رووی تەمەنەوە جیاوازییەکی زۆری هەبوو لە گەڵ ژنەکە بۆ ئەوەی هەوڵی دروست کردنی پەیوەندییەکی سۆزداری لە گەڵدا ببەستێت، بە حوکمی پارەو سەرو سامان کە زۆر جاران دەیوست بیکات بە کارتێك بۆ ئەوەی خۆشەویستیەکە لە کوڕەکە بستێنێتەوە بۆ بەرژەوەندی خۆی، چونکە ئەو پێی وابوو پارە زۆر لە هاوکێشەکان دەگۆڕێت، چەند ئەوەندەی خۆشەویستی گەورە بێت ، بەڵام رەنگە لە زۆر حاڵەتدا نەبێتە ئەلتەرناتیف بۆ دابین کردنی ژیانێکی ئارام و بەختەوەر، بۆیە بینەر وا هەستی دەکرد خەریکە بە نەرمی نواندنی ئەم گومانە ژنەکە ببێتە ئەمری واقیع ، ئەگەرچی نەرمی نواندنەکەی ژنەکە زۆر لێکدانەوەی جیا جیای بۆ دەکرێت .

چاوان خەلیل :

کە بە داینەمۆی بنەڕەتی نمایشەکە دەهاتە بەرچاو، بە ئەداو نواندنی بوێرانەو داهێنەرانەی خۆی ، هەمیشە ریتمی نمایشەکەی لەسەر شانی خۆی راگرتبوو، وەك ئەکتەرێك تێگەیشتوو لە کاراکتەرەکەی خۆی و ڕۆڵەکەی ئازادییەکی رەهای لە نواندندا بە خۆی بەخشیبوو، بۆ ئەوەی بینەر هەست بە هیچ گرێیەك نەکا لە بەرجستە کردنی نواندنەکەی و دیمەنەکان تێر کات لە ستاتیکاو سینۆگرافیای شانۆیی بە جەستەو ئیلقاو دەنگ، چێژێکی زۆری بە بینەر بەخشی، بە تایبەت لەو شوێنانەی کە راجفرین و ترس و نیگەرانی لێ دەکەوتەوە ، یا لە کاتی لە ئامێز گرتن و ئاوێزان بوونە رۆحیەکان لە گەڵ

دلـًَداره‌که‌ی دا .
بۆیه ئێمه هه‌موومان چاوه‌ڕوانی ئه‌وه‌مان ده‌کرد، که خه‌ڵاتی باشترین ئه‌کته‌ری ئافره‌ت به چاوان ببه‌خشرێت ، که وا ده‌رنه‌چوو، ئه‌گه‌رچی خه‌ڵاتی راسته‌قینه لای بینه‌ر بوو که میدالی خۆشه‌ویستی به‌و ئه‌کته‌ره داهێنه‌ره به‌خشی که شایه‌سته‌ی زۆرتر بوو .

دلشاد شه‌هاب:

ئه‌و به‌رهه‌مه بۆ (دلشاد)* ده‌رفه‌تێکی له بار بوو، بۆ ئه‌وه‌ی هه‌موو توانستێکی خۆی وه‌ك ئه‌کته‌ر نیشان بدا، ئه‌گه‌رچی کارێکی سه‌خت بوو بۆ ئه‌و له‌ته‌ك ئه‌و توانسته فره جه‌مسه‌ره‌ی (چاوان) بتوانێت خۆی رابگرێت، به‌ڵام ئه‌و نه‌ك هه‌ر توانی هاوسه‌نگییه‌که رابگرێت، به‌ڵکو تایبه‌تمه‌ندییه‌کی خۆی به کاراکته‌ره‌که‌ی به‌خشی بوو، به‌شدار بوونێکی دیاری کرد، له چێژ وه‌رگرتن و تێر کردنی سینۆگرافیای نمایشه‌که .

ڕۆحانییەت، لە نامەکانی پێشەوا کاکەییدا... سارا فەقێ خدر

بە هۆی شیعر[illegible]کانی پێشەوا کاکەییەوە، گەشتێکم بۆ ئەفریقا و ئەمریکا کرد و، وتەیەکی ئاینشتاینم هاتەوە یاد، کە باسی ئایینی گەردوونی دەکا: «تێگەیشتن لەو ئایینە کارێکی گرانە بۆ کەسێک، کە لە ناخەوە هەستی پێنەکا.»١
دوای خوێندنەوەی «ئەفریقانامە و زمیننامە، بۆ تامی شیعر» و «ئەمریکانامە، بۆ تامی شیعر» هەستمکرد ئەمریکانامە زیاتر تامی شیعر دەدا. جا نازانم ئەمریکا لە ئەفریقا خۆشترە یان لەبەر ئەوەیە کە نووسەر لە ئەمریکانامەدا زیاتر گرنگی بە ڕۆحانییەت داوە؟
لە هەردوو گەشتەکەدا، نووسەر وڵاتەکان بە هەرێمە بێنازەکەی خۆی بەراورد دەکا و ڕەخنە لە دەسەڵاتە گەندەڵەکانی ئێرە و ئەوێ دەگرێ. لە هەمانکاتدا پەیامی ئەدەبیی وڵاتەکەی پێیە و دەیەوێ بە دنیای بناسێنێ:

«دوایی زانیان کە من کوردێکم بۆ وێ هاتووم،
لە گشت وڵاتانی ئەفریقادا:
هەردوو نامەکەی نالی و سالم بخوێنمەوە!.»٢

هەر لەو گەشتانەیدا، ناوی زۆرێک لە نووسەر و شاعیرە کۆن و نوێیەکانی کوردستانی باشوور دەنێ وەک «نالی، سالم، گۆران، شێرکۆ بێکەس، ڕەفیق سابیر، ئەحمەدی مەلا، هیوا قادر، د. سالار باسیرە، هتد...» لەبەردا، هیچ ژنێک لە گەشتەکە لە گەڕیدانین و ناویان نەهاتووە! بەڵام کاتێک سەردانی وڵات و شارانی دیکە دەکا و، نووسەر و شاعیران دەبینێ و لەگەڵیان دەدوێ، لە گۆیانای بەڕازیل و هەرێمی ئاماپا، باسی ژنە شاعیرەکانی خەڵکی پالیکور دەکا، دەکرێ ئەمە ڕەنگدانەوەی واقیعی کۆمەڵگای نەریتی خۆمان بێ، کە لە دەرەوە زیاتر مرۆڤەکان دەکرێنەوە لە باسی ئەواندا دەڵێ:

«دووسێ شاعیری سوننەتگەرایی تێدابوون،
باسیان لە خۆڵەمێش دەکرد، وێنەیان بە گۆزە دەکرد،
پەنجەکانیان... کاری جوانکارییان دەکرد،
ژنێک، نەیدەزانی چۆن قەرزی بولبول بداتەوە،
چەهچەهە، تا ئەوسەری ڕۆحی بردبوو.»٣

نووسەر، کەمتر خۆی لە قەرەی سەرکردە و کەسە سیاسییەکان داوە، تەنیا ئەوانە نەبێ کە دڵسۆزی گەل و نیشتمانبوون و خزمەتی هەژارانیان کردووە، وەکوو: «خۆسە مۆخیکا»ی سەرۆکی ئۆرۆگوای، کە بەیەکەوە سواری تراکتۆر دەبن و زەوی جوتیاران دەکێڵن.
دوو خاڵی سەرنجڕاکێشی ئەمریکانامە، تێکەڵبوونە لەگەڵ سروشت و شۆڕبوونەوەیە بە ڕۆحانییەت.
– کە تێکەڵەی سروشت دەبێ:
١- سروشت بە نەخشی دەستی خوا دەبینێ و، وەک هونەرمەندێکی مەزن لێی دەڕوانێ. بۆ نموونە، دەڵێ:

«خودا، هەندێکجار بە شێوەی شەستەبارانە،
وێنەی سوریالی دەکێشا.
هەندێکجار، نم نم، وێنەی دوو عاشق و،
ماوەماوەش،
بەلێزمە، وێنەی سێڵاوی نێو کۆڵان و شەقامەکانی دەکێشا.»٤

٢- سروشت وەک ڕۆحێکی زیندوو دەبینێ و، وتووێژی لەگەڵ دەکا:

«تۆ ئەی گیا، ئەگەر ڕۆژێک لە ناو پاوانی تۆدا ونبووم و،

شین نەبوومەوە،
باران وەک مەقامبێژێک، دڵنەوایی من ناداتەوە.»٥

شاعیر، لەگەڵ مەسەلە دنیایی و ماددییەکاندا دانووی ناکوڵێ و، گرنگی بە لایەنی گیانیی دەدا. هەر کە دەگاتە بەڕازیل، بە خەڵکی ئەوێ دەڵێ، دەمەوێ لەگەڵ پاوڵۆ کۆیلۆ دابنیشم. دوای گوتوبێژێکی زۆر، لە ماڵئاواییدا پێی دەڵێ:
«چ لە مرۆ دەکەی، کە ڕۆح نەبینێت.»٦

نموونەی دیکە:
* «دوابەخشینی من لێرە: نزاکردنە وەک عاشقانێک، کە هیچیان لە خودا مەتڵەب نییە، جگە لە نوور بەخشین.»٧
* «هاتووم لەو دیو شەڕانگێزییەوە، بۆ چۆڕێک ئاو و بستێک خۆڵ و دڵێکی پڕ بەڕەسە و، بە هەناسەیەکی قووڵەوە، ڕووناکیی ببەخشم!.»٨
* پێشەوا، لە گەشتەکەیدا بۆ گاتاکانی زەردەشتەوە بە ڕێ دەکەوێ، بە شانزە گزنگی جیا جیا، بە وڵاتاندا تێدەپەڕێ.
«ئەی ئاهوورا،
ڕوو لە کوێ بکەم، هێزم بدەرێ،
جیهان وەختە لە ڕۆح دەردەچێ.»٩

* باسی عەشقی ستوونیی دەکا، کە مەبەستی بەرزبوونەوەیە بۆ لای خودا؛
«دەی ڕەحم لە هەر لایەک بێ،
دەیەوێ بە ستوونیدا بچێتەوە سەرەوە.»١٠

دواگەشتی نووسەر، لە کەنەدا، لە ناو سەهۆڵبەنداندایە و تاکە شتێک لە بیری مابێ «لاوکی هەڵەبجە»ی ڕەفیق سابیرە. لێرەدا، سەرەڕای ئاماژەکردن بە کارەساتەکە، هەڵەبجە دەکاتەوە بە دەستەخوشکی قەڵادزەی زێدی خۆی، لە ڕێگای شاعیرەکەی لاوکی هەڵەبجە، کە ئەویش خەڵکی قەڵادزەیە.
ئەو پڕوژە نوێیەی پێشەوا کاکەیی، بە گەردوونیکردنی ئەدەب و هونەرە، کە لە ڕێیەوە، هەنگاو بۆ مرۆڤدۆستیی و گیانی پێکەوەژیان و ڕەتکردنەوەی داباشکردنی مرۆڤ لەسەر بنەمای ڕەگەز و ئایین و مەزهەب و ئایدیۆلۆجیا، دەنێ.
وێڕای دەستخۆشیی، بە ئومێدی بەردەوامیی و بەخشینی زیاترین.

کانونی دووەمی ٢٠١٩

....

١- العالم كما أراه: ألبرت أينشتاين، ت. فاروق الحميد.
٢- ئەفریقانامە و زەمیننامە، بە تامی شیعر: پێشەوا کاکەیی، پڕۆژەی یەکەم و دووەم، چ. کارۆ، سلێمانی، ل. ١٨، ٢٠١٨.
٣- ئەمریکانامە، بە تامی شیعر، پڕۆژەی سێیەم و چوارەم، چ. کارۆ، سلێمانی، ل. ٧٠، ٢٠١٨.
٤- هەمان سەرچاوە… ل. ١٩.
٥- هەمان سەرچاوە… ل. ٢٨.
٦- هەمان سەرچاوە… ل. ١٦.
٧- هەمان سەرچاوە… ل. ٤٤.
٨- هەمان سەرچاوە… ل. ١٢٧.
٩- هەمان سەرچاوە… ل. ١٣٠.
١٠- هەمان سەرچاوە… ل. ٣٧.

خواردنەوەی وەهم …
ئامادەکردن/سەروین دەروێش

وینستۆن تشرشڵ دەڵێت:ڕاستی زۆر بە نرخە بەڕادەیەک دەبێت بەکەژاوەیەک لە درۆ بپارێزرێت.

بە هۆی پێویستی مرۆق بە فاکتەرەکانی ڕۆشنبیرکردن وفێرکردنی جیاجیاوە،ڕاگەیاندنی جیاواز دروست بوو کە ئەڵقەیەکی بەستنەوەیە بە خەڵک.وە کاری ڕۆشنبیر کردنە نەک تەنها گوستنەوەی هەواڵەکان. تەڵەکەبازی میدیاکارەکانیش لەپشت مایکرۆفۆنەکانەوە ولەکەناڵە ئاسمانیەکان،دوور لە بەهای کارکردن و بەدوژمن کردنی دەست وە بە دەست کردنی دووژمن و بەکارهێنانی هونەری کارتێکردن لە هزرو شوشتنەوەی مێشک و ڕیکلام کردن بە شتی پووچ…

میدیا دەتوانێت یاری بە ژیانی کەسانێک بکات هەروەک چۆن زانیاری سەبارەت بەکەسە ناودارەکان دەدرێت و بەمەبەستی ناو زڕاندن،جا ئەو زانیاریانە ڕاست بن یاخود هەڵبەستراو یان تەنها بۆچونێک بن،زۆر جار وەک خەوی موگناتیسی دەبێتە هۆی سەپاندنی بیرۆکەو کەلتور بەسەر کۆمەڵگا،خەڵک بەشێوەیەکی ڕاستەوخۆ کەوتۆتە بەر کاریگەری

میدیاو باوەڕ بە هەموو ئەو شتانە دەکەن کە دەیبینن ودەبیستن ، بەبێ ئەوەی ڕاستیەکان بزانن.

لە ڕووی زانستیەوە مر□ق ز□ر بە ئاسانی توانای بیرکردنەوە لەدەست دەدات کاتێک دووچاری پاڵەپەستۆی مرۆیی و سۆزداری دەبێت تەنانەت هەندێک جار وای لێدێت کە باوەڕ بە وەهم و زێدەڕەوی بکات کە بە هیچ شێوەیک ئەقڵ قبوڵی ناکات…
ڕۆبەرت فیسک دەڵێت:
میدیای هاوچەرخ تاوانێکی گەورەیە،چونکە وەک دار دەستی جادووکەر وایە کە کۆنترۆلی مێشکی خەڵک دەکات وەبەرەو ڕاستیەکی خەیاڵیان دەبات.
میدیا جەنگێکی وەهمی لە ناو سەرمان دروست دەکات و هەڕەشەیە بۆ سەر هزرمان ئەوەش بۆ خزمەت کردنی ئەجندای جیاواز و بۆ بەرژەوەندی بەهێزەکانە،زۆر جار لە پشت هەر دەزگایەکی میدیادا ئایدۆلۆژیایەک هەیە کە بۆ مەبەستی تایبەت بەکاردێت.

بێگومان نەبونی چاودێری لە میدیادا لەسەر ئەو هەموو پێشێلکاریانەی دەکرێت کاریگەری خەراپی هەیە لەسەر هەڵسوکەوتی کۆمەڵگا،بینین یان بیستنی هەواڵی کوشتن ودەست درێژی و توندوتیژی سێکسی و جنێوو هەڕەشەو سوکایەتی کردن بووە بە شتێکی ئاسایی و قبوڵ دەکرێت،کاریگەری نێگەتیف ب□جێدەهێڵێت لەسەر دەرونی تاک و دەبێتە هۆی لە دەست دانی بەهاو بنەماکان…
بەداخەوە تا ئێستا میدیا دەستبەسەرە و نەیتوانیوە ئالنگیری ئایدۆلۆژیاو هۆکارە کۆمەڵایەتیەکان بکات و ئازاد بێت و ڕاستگۆیی و بوێری لەدەست نەدات.

هەڵکردنی ئاڵا! … دابین□ەمەزان

پیرۆزتانبێ
خێرو بێری ئەم ووڵاتە
بەدەستکەووتی ،

سەدان ساڵەی باوانتانبێ
هەتا ماوون شەختەبەند و
هەورازوو لێژی ڕێتان بێ
کاسەی شەرابی سەرمێزتان
پڕخوێناو بێ
دڕک و داڵی گۆڕی شەهید
پشکۆی ئاگر ،
بەسەرین و سەرجێتانبێ

پیرۆزمان بێ
خوێنی شەهید ناڵەی دایک
شەڕوو کووشتار بەنۆشمان بێ
پیرۆزمان بێ …
ماراسۆنی شارو شارمان
هەڵپەو شادی و
ئاگر بارانی شەوانمان
وەک شیری دایک حەڵاڵبێ
پیرۆزمانبێ ..
هەتا ماوین ،
گەورەترین دەستکەووتمان
هەر هەڵکردنی ئاڵا بێ!

Dabin Ramazan

ترسان لە دونیای نوێ، ترسان لە رەواڵەتی دونیای نوێ … 3 … نەبەز گۆران

_3_

بە پێویستی دەزانم کەمێك لەسەر لێکچوونی نمایشکاری_مۆدێلی_ رەواڵەتخواز و، واعیزی نەریتخواز بوەستم. ئەم دوو تایپە لە دوو

شوێنی جیاوازدان، شوێنێکی نەریتی و، شوێنێکی نوێ لە فۆرم نەك ماهییەت. بەڵام لە هەندێك وێستگەدا دەبنەوە یەك و هەردووکیان سەر بە یەك دونیان. نمایشکاری مۆدێلی_ رەواڵەتخواز، دەبێتە واعیزی نەیتخواز و بە پێچەوانەکەشییەوە رووودەدات.
رەواڵەتخواز لەناو دونیای نوێدا، بەشوێن ناسینی دونیای نوێ ناکەوێت، لەبری بەشوێنگەڕاند دونیای نوێ بۆ ئەو رووبەرەکە تا نمایشەکانی خۆی تێدا بکات. کێشەی رەواڵەتخواز لەگەڵ دونیای نوێ، کێشەی فۆڕمە، هەرچەن کێشەی واعیزی نەریتخواز لەگەڵ دونیای نوێ، کێشەی فۆڕمە. تەنانەت ئەم دوو جۆر تایپە هەندێ دژی یەك دەبن، لەناو فەزاکەدا وەك دوو شەیدا بە یەکتری دەردەکەون. هەدووکیان رەچەڵەکی دونیاکەیان بە حیکایەت گەمارۆ دراوە، چ حیکایەتی کۆن بێت، یان حیکایەتی نوێ. هیچکامیان مەعریفەیەك و کلتوورێك بەرهەم ناهێنن، خۆشبەختانە هەردوو لا لەشوێنێکدان رووبەروو بوونەوەکەیان بەریەکتری دەکەوێت پەیوەندی بە کلتوورەوە نییە. هەر ئەو کارەکتەرە نمایشکارە رەواڵەتخوازە، دەکرێت سەر بە نەریتە کۆنەکەی واعیزبێت.

نمونە: رەواڵەتخوازی نمایشکار بەشێکی زۆریان لە ئێستادا سەرقاڵی_ئامۆژگاری_کردنن، وەکچۆن واعیز دونیاکەی دونیای ئامۆژگارییە، رەواڵەتخوازیش کەوتوتە هەمان دۆخەوە. هەردووکیان پێویستیان بە حەشاماتە، حەشاماتێك لە دەوریان بێت. رەواڵەتخواز چێژ لەوە دەبینێت تەماشای بکەیت، واعیزیش چێژ لەوە دەبینێت گوێی لێبگریت. رەواڵەتخواز شەیدای ستایشکردنە، واعیزیش بە هەمان شێوە. رەواڵەتخواز جیهانبینییەکی تازەی نییە لەرێگەی زمانییەوە دەریخات، واعیزیش جیهانبینییەکی تازەی نییە تا لە رێگەی زمانەوە دەریخات. رەواڵەتخواز و واعیز پێکەوە یەك تایپ زمانی میللیان هەیە. یەکێکیان دەوانەی شادییە، ئەویتریان دەوانەی پرسە. هەردوو کردەکەش_پرسە و شادی_ دووکردەی جەماوەرین. واعیز لە پرسەدا خۆی دەنوێنێت و دەستدەکات بە وەعزدان، رەواڵەتخواز لە شادییدا خۆی دەنوێنێت و دەستدەکات بە نمایشکردنی فۆڕمی خۆی. واعیز دونیا گرێدەدات بە ئەخلاقی _نێرسالاری_یەوە، رەواڵەتخواز دونیا گرێدەدات بە ئەخلاقی رەواڵەتییەوە.

رەواڵەتخواز بە ئامۆژگاریکردنەکانی دەڵێت: ” گوێبە قسەی خەڵك مەدە، خۆتبە!” بەرلەوە لەسەر مانای خۆبوون بووەستین، لەسەر ئەو زمانە میللییە دەوەستین رەواڵەتخواز لە واعیزەوە وەریدەگرێت. _گوێ بە قسەی خەڵك مەدە_ دەستەواژەیەکی نەریتییە، دەستەواژەیەکە

هەموو ئەوانە بەکاری دەهێنن زمانێکی قوڵ و بەرز شك نابەن بۆ تەئویلکردنی خود و ئەویتر، ناچار بگەڕێنەوە بۆ زمانە میللییەکە و بە هەمان زمانی میللییەوە تەئویلی خود و ئەویتر بکەن. ئەم زمانە بۆ ناساندنی خود، زمانی واعیزە، زمانێکە بەکەڵکی قوڵبوونەوە نایەت، زمانێکە لەچوارچێوەیەکی دیاریکراودا تەفسیر بۆ هەمووشتێك دەکات. بەڵام لەپشت ئەمەوە خود بوون دەبێت لای رەواڵەتخواز چیبێت؟ بێگومان مەعریفەی نوێ نییە، جیهانبینی نوێش نییە، رەواڵەتە. بەڵام چ رەواڵەتێك؟ ئەو رەواڵەتەی دونیای نوێ دەسكاریكردوە و لەبازار کەدەاوە، زۆربەی ئەندامانی رەواڵەتخوازی نمایشی هی خۆی نین و بەرهەمی بازارن. کەچی داوای خودبوون لە ئەوانی تر دەکات و خۆشی بەشێکی زۆری رەواڵەتی لە بازارەوە وەرگرتووە. خودبوون بە رەواڵەتخواز بەستراوە بە کاڵا بەکاهاتووەکانییەوە، ئەو کاڵایانەی بەکاریاندەهێنێت بۆ خۆنمایشکردن، بۆ ئەو خودبوونە. گوێگرە ئازیزەکانیش پرسیار لەم خودبوونە رەواڵەتییە ناکەن خاڵییە لە فیکر و جیهانبینی، وەك ئەرکی حەشامات ستایشی رەواڵەتخواز دەکەن و، ستایشکەش پەیوەندی بە ئامۆژگارییەکەوە نییە، پەیوەندی بە عەریزەی رەواڵەتییەوە هەیە. (مرۆڤێك پێویستی بە ئامۆژگارییە، نەیەوێت بیرکردنەوەی خۆی بخاتە گەڕ و چاوەڕێبێت ئەویتر بیری بۆ بکاتەوە.)

لە پاڵ ئامۆژگارییە میللییەکەی رەواڵەتخوازە، واعیزیش ئامۆژگاری دەکات و دەڵێت: " بۆ ئەوەی خۆتبیت دەبێت رابردووی خۆت بیرنەچێت!" لە سەر زمانە میللییەکەی ناوەستین، کە پەیوەندی بە مێژووی واعیزەوە هەیە. لەسەر رستەکە دەوەستین. رابردوو جیهانی واعیزە، جیهانێکە شکۆمەندییەکان و ئەخلاقەکان لە رابردوودان و، دونیای نوێ خاڵییە لە شکۆمەندی و ئەخلاق. جیهانێکە بەردەوام خەونی پێوەدەبینێت و ناشتوانێت پشت لە دونیای نوێ بکات و دەشییەوێت بگەڕێتەوە بۆ دواوە. لەبیرکردنی رابردوو خودبوون ناسڕێتەوە، بەبڕوای من خودبوون کاتێك دەستپێدەکات رابردوو وێرانکەیت و دونیایەکی نوێ دروستبکەیت، کە لەم دونیا نوێییەدا کەی بیینینەکان جیاواز بن لە بینینی رابردوو. هیچ کاتێك بەرهەمهێنانی دونیای نوێ، کۆتایی هاتن نییە بە خودبوون. هەر خودبوونێك تەواوی کەرەستە مەعریفییەکانی ببەستێتەوە بە حیکایەتەکانی رابردووەوە، ناتوانێت ئێستای خۆی بناسێت. ئێستا ناسین و خولقاندنی داهاتوویەکی نوێ، پێویستی بە ئێستاخوێندنەوەیە نەك تەنها خۆبەستنەوە حیکایەتەکانی بەرابردووە. واعیز کاتێك گوێگرەکان ئامۆژگاری دەکات بۆ رابردوو، دنەیان نادات لە رابردوودا بەشوێن جەوهەر و پرسیارە گەورەکاندا بگەڕێن، دنەیاندەدات وەك ئەو خۆی لە جەوهەر و پرسیارە گەورەکان

رزگاربکەن و، پەیوەستبن بە حیکایەتەکانەوە، ئەو حیکایەتانەی لە هەر گۆشە نیگایەکەوە لێیان بڕوانیت دەخەونەوە ناوسنووری روانینی دونیا لەرێگەی ئەخلاقی _ نێرسالارییەوە. واعیز پێویستی بەوەیە جەماوەر کۆبکاتەوە بۆ ئامۆژگاریکردن، تا جەماوەر لەو دونیا سنووردارە غیاب لە بیرکردنەوەی خۆیدا، فەزایەك دروستبکات پڕبێت لە ژێژ بۆ خۆی.

دیوێکی دیکە بۆ ئەم دوو تایپە، دەمامکەکانیانە. دوو تایپەکەی ناو دوو شوێنە جیاوازەکە، دونیایەك دەمامکیان هەیە. دەمامکەکانیان بۆ خۆ خۆشەویستکردنە. کەسیان ئامادەنییە بە یەکجاری خۆی یەکلایی بکاتەوە سەر بەکام دونیایە، دونیای نوێ، یان دونیای کۆن؟! واعیز بەشێکی زۆری ژیانی لەو فەزایەدا بەسەردن□بات دونیای نوێ دروستیکردوە، بەشێکی زۆری کاڵاکانی، کەرەستەکانی سەر بە دونیای نوێن، تەنها شوێنێکی سەر بە دونیا کۆنەکەیە، عەقڵ و بینینیەتی. ژیانی گەمارۆ دراوە بە دونیای نوێ و دەست و پەنجەی لەگەڵ نەرمدەکات و کێشەیەکی نییە و پرسیارێکیشی بۆ دروست نابێت و ناشیو□ت دونیا نوێکە لە خۆی بکاتە دەرەوە! رەواڵەتخوازیش لە رەواڵەتدا سەر بە دونیای نوێیە، بەڵام لە بۆنە نەرتییەکان، لە کردە نەرتییەکان، لە زمانە میللییەکە، لە تێگەیشتنە باوەکان، لەناو دونیای کۆندایە و، ئامادەش نییە تەواوی ئەم تێگەیشتنە نەریتیانە لە بیرکردنەوەی خۆی وەدەرنێت، گرنگ ئەوەیە هەرکات پێویستیکرد دەمامکێك بخاتە سەر روخساری و بە پێی ئەو پێویستییە خۆی نمایش بکات.
لەم کەمە لێچونانەدا دەچینەوە سەر پرسیار□ بنەڕەتییەکەی ئەم وتارە، ئایا ئەم دوو تایپە لە مر□ق د□توانن کلتوور دروستبکەن؟ ئایا ئەم دوو تایپە گەر کەمێك وردتر لێیان بڕوانین تەنها لە رەواڵەتدا لەیەك جیانین؟ دونیای نوێ لە دیدی ئەم دوو تایپەوە چ جۆرە دونیایەك بوو؟

بێگومان هیچ کام لەم دوو تایپە بەرهەمێنەری کلتوور نین، ناشتوانن کلتوور بە باشی بناسن و جیهانەکەشیان جیهانێکە خزمەت بە کلتوور ناکات و لە دەرەوەی کلتوورە. حیکایەتخوانی واعیز، رەگوڕیشەکەی لەناو نەریتە باوەکانی ئەفسانە و دیندایە. چیرۆکی نمایشکاریش رەگوڕیشەکەی لەناو رەواڵەت و دیاردەگەراییدایە. لێکچونەکانیشیان بە جۆرێك نزیکە بەردەوام هەردوو تایپەکە پێویستیان بە دەمامك دەبێت، تا شوێنی خۆیان جێنەهێڵن و بین□ هۆی گومانکردن و پرسیاردروستکردن لای جەماوەرەکەیان. دۆخی وا دروستدەبێت واعیز

هەمان کردەی نمایشکار دەکات. بۆ نمونە: کاتێك واعیز دەیەوێت کردەیەکی _خێر_ ئەنجام بدات، دەیەوێت بە چەندین رێگەی شاشەی، رێگەی زمانی میللی، کردەکەی نمایشبکات و پەخشی بکات بۆ ئەوەی_ئەویتر_ ئاگاداربێت لێی و جەوماوەر لە خۆی کۆبکاتەوە. هەرچەن نمایشکار پێویستی بەوەیە کردەکانی نمایشبکات تا حەشامات لە دەوری کۆببنەوە، واعیزیش هەمان کردە ئەنجامدەداتەوە و مانایەکی تری دەداتێ، بەڵام لە جەوهەردا نمایشە و نمایشەکەی بۆ سودبینین لە نمایشکاری رەواڵەتخواز وەرگرتووە.

دونیای نوێ لە دیدی ئەم دوو تایپەوە هەم دونیایەکی ترسناکە، هەم دونیایەکی پڕچێژە. یەکێکیان لە دونیانوێیەکەدا بەشوێن چێژەکاندا دەگەڕێت، یەکێکیشیان لێدەترسێت و چێژیشی لێدەبینێت. یەکێکیان دەیەوێت لەناویدابێت و نەفرەتی لێبکات، ئەویتریان دەیەوێت لەناویدا بێت و بەچێژ خۆی لێبیربکات. لەهەردوو تایبەکەدا، بەهۆی لاوازی ئاستی زمان، بە هۆی لاوازی ئاستی بینین، بەهۆی لاوازی کردەی کەشفکردن جۆرێك لە کۆمیدیای سەردەمی پیشاندەدرێت. هەدوو لاش لە رووی رەواڵەتییەوە هەندە دژی یەکن، لە رووبەروو بوونەوەکاندا هاواردەکەن و سوور و سنج دەبنەوە، بەڵام بەئاگا لەوەی لە زێر وەستگەدا ئەوان یەکن و بەرهەمەکەشیان بەرهەمێك نییە، پرسیاری مەعریفی دروستبکات و ترس بخاتە سەر کلتوور.

لەم لەکچونانەی ئەم دوو تایپە دەستهەڵدەگرین و دەچینەوە سەر دونیای نوێ، دونیای نوێ وەك شارستانییەتێکی نوێی مرۆق. لەم دونیایەدا شار گەشە دەکات، فەزاکان زۆر دەبن، بازار دەچێتە دۆخێکی دیکە، ژیان ئاڵوگۆڕی بەسەردا دێت، پەیوەندییەکانی مرۆق بەجۆرێك نزیك دەبنەوە سنوورێك نامێنێت. لەم دونیا نوێیەدا، کە مرۆق بەرهەمیدەهێنێت، پێویستیمان بەم رستەیە هەیە. “لەو شوێنەی مرۆق خۆشەویست بوو، لەو شوێنەدا شارستانییەت دروستدەبێت. سوقرات.” مرۆق بە بەواکانییەوە، بە ئایدیا و خەون و جیاوازییەکانییەوە، بە هەموو کردەکانییەوە. ناکرێت مرۆق لە کردە و ئایدیاکانی داماڵین و رووتی بکەینەوە، ئەو جیاوازیانەی لە مرۆڤدا هەیە، جیاوازییەك نیین تا رق لێبوونەوە دروستبکەن. گرنگە مرۆڤمان بە جیاوازییەکانەوە قبوڵبێت و خۆشبوێت. دونیای نوێ دونیای جیاوازییەکانە، دونیایەکە سیستەمی دەسەڵاتەکان هەوڵدەدەن ئەم جیاوازیانە بچوك بکەنەوە و سنووردارى بکەن، سیستەمە جیهانییەکە بە بازار دەگەڕێت، گەرچی فەزایی ئازادی دروستدەکات، بەڵام ئەوە مرۆڤە دەتوانێت بەم پانتاییەدا کلتوورەکان رەنگرێژ

بکاتەوە. گەرچی سیستەمی دەسەڵاتەکان کار لەسەر کۆنترۆڵکردن دەکەن، بەڵام مەعریفە و پرسیاری مرۆڤ بەردەوام مەودای جیاوازییەکان گەورەتر دەکات.

لەم دونیانوێیەدا کە شارستانییەتەکان لە گەشەکردندا، خۆشویستنی مرۆڤ، بناغەیەکە بۆ کلتووری نوێ. مرۆڤ وەك خۆی، بەبێ ئەو شوناسانەی سیستەمەکانی دەسەڵات پێیدەدەن و بەبێ ئەو ئایدۆلۆژیانەی پێی بارگاوی دەکرێ. بە ئەوەی کلتوور و شارستانییەت پەرە پێبدرێت، ناسینی مرۆڤ یەکەم دەروازەیە بۆ پەرەپێدان. ئەوەی پاش ناسین بەرماندەکەوێت خۆشویستنییەتی، ئەو خێرەی لە خۆشویستنی مرۆڤ (سوقرات) باسیدەکات، ئاماژەیەکە بۆ چوونە ناو شارستانییەت، شارستانییەتێك کلتووری جیاوازیی قبوڵکردنی تێدابێت. شارستانییەتێك بەبێ جیاوازی قبوڵکرنن، بەبێ بەرهەمهێنانی کلتوورێکی فرە ڕەنگ دروستنابێت. کاتێك مرۆڤ شارستانی دەبێت، خۆشەویستی بۆ ئەویتری جیاواز لەخۆیدا بچێنێت. لەم چوارچێوەیەدا خۆشویستی مرۆڤ تەنها شارستانی بوونی ئەمەی مرۆڤ دەرناخات، بەڵکو کلتوورێکی نوێش دەتێ ئاراوە ئەم کلتوورە دادەماڵدرێت لە _سەپێنەوە، رق لێبوون، توندوتیژی_. بە ئەوەی لەم دونیا نوێیەدا جێگایەکمان هەبێت، ئەرکمانە لە مرۆڤ ناسین و لە خۆشویستی مرۆڤ و لە ئەویتر قبوڵکردنەوە دەست پێبکەین. گەر بە زمانەکی میللی، یان ڕەوانێتی سەیری دونیای نوێ و شارستانییەتی نوێ بکەین، وەك (بەختیار عەلی) دەڵێت: لەناو دەخی(جیهان نەبینی) دا دەمێنینەوە.

دونیای نوێ کەدێت، لەگەڵ خۆیدا مەعریبەی نوێ و فۆرمی نوێ دەهێنێت، ڕەدکردنەوەی دونیای نوێ وەستگەیەك نابێت بۆ بەرگریکردن لە کلتوور، چونکە کلتوور سروشتێکی هەیە لەگەڵ دونیایی نوێدا خۆی دەگونجێنێت و لەو فەزا نوێیەدا کلتووری نوێ بەرهەم دەهێنێت. ئەشێت بوترێت لەناو فەزاکۆمەڵایەتییەکەی ئەمە، هێشتا ئەو خۆشەویستییەی (سوقرات) باسیدەکات بە مرۆڤ بەو جۆرە مەعریفەیە دروستنەبووە. خۆشەویستی لە کۆمەڵگەی ئەمە زیاتر بەستراوەتەوە بە دیدگا و ناسراویی و خزمایەتییەوە، نەبەرستراوەتەوە بە خودی مرۆڤ بەبێ هیچ کام لەو ناوانیشانانە، بەیە تا مرۆڤ وەك خۆی نەبێتە چەقی خۆشەویستی و قبوڵکردن، کلتووریش ئاڵوگۆڕی جەوهەری بەسەردا نایات. واعیز و ڕەوانێتگەڵا ناتوانن بنەوانی ئەم خۆشەویستە دروستبکەن، چونکە هەردووکیان لە دەخی بەرگریکردنەکی بە بەرهەمدان. کردەی گۆڕینی کلتوور بە ڕووبەرێکی فراوانتر، کردەیەکی مەعریفیانەیە و دورە لە واعیز و نمایشکاری ڕەوانێتییەوە. نامۆوەت

بچمە سەر کۆی رووبەرەکانی دیکە، چ لە ئەدەب، چ لە سیستەمی دەسەڵات، چ رووبەری کۆمەڵایەتی، کە پڕە لەو جۆرە لە تێگەیشتن لای واعیز و لای نمایشکاری رەواڵەتی هەیە. بەڵام لە هەموو حاڵەتێکدا نە دونیای نوێ ترسناکە بۆ کلتوور، بەوجۆرەی واعیز باسیدەکات، نە دونیای نوێ ئەو رەواڵەتخوازییەیە نمایشکاری رەواڵەتی پیشاندەدات.

کۆتایی

[بەشی یەکەم ….](#)

[بەشی دووەم ….](#)

نەبەز گۆران

بەختی ئابوری عیراق ل□س□ی نوێدا … چالاك ئاغجەلەری

کۆماری فیدراڵی عێراق یەکێکە لەو ووڵاتانەی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست بە درێژبوونەوە لە تەمەنی دروست بوونیەوە زۆرترین کێشمەکێشیسیاسی و عسکری بەرۆکی گرتوە، ئەمەش بەهۆی خەسڵەتی دروستکردنیەوە لە کاتێکدا داڕێژەرانی ئەم ئایکۆنە سیاسیە لە ناوچەکەداهیندەی لە هەوڵی پاراستنی بەرژەوەندیەکانی خۆیاندا ئەم نەخشە سیاسییەیان کردە پێویستیەک بۆ هەرچی گەیشتن بە مەرامە ئابوریەکانیان،زۆر کەمتر هەڵوێستەیان لەسەر داهاتویی جیوپۆڵەتیکی و جیوسیاسی ئایکۆنەکە کردەوە، هەر بۆیە نا جێگیری ڕەوشی سیاسی هەرد□م□ تەکە ئاسا ئامادی□ی بەرچاوی هەبووە و دەشیبێت ب□ س□ب□ی ڕۆژی ئەم ووڵاتە، ج□ن□گ و گ□رژییە سیاسیەکان لە پێشەوەی هەرە گریمانەچاوەڕوانکراوەکان، دەکرێت کۆتایی پەرەگرافی پردێکتەکان(پێشبینی) لە سوچێکدا چەند ووشەیەک بچێتە نێو کاتەگۆری بوژانەوەی ئابوریئەم ووڵاتەوە.

ئەوەی من لێرەدا مەبەستمە وەستانە لەسەر ئەو چەند ووشەیە لە

پەیوەند بە ئابوری عێراق بۆ ئەمساڵ (٢٠١٩)، کە تاچەند ئەم ووڵاتەچانسی ئابوری یاوەری دەبێت لەمەڕ گەشەی ئابوری

لە چوارچێوەی ئابوری جیهاندا. پێشبینیەکان بۆ گەشەی ئابوری جیهان فرە ڕەهەندە ، دیارە بە پشت بەستن بە ڕووداوە ئابوری وسیاسیەکانی ساڵی ٢٠١٨شڕۆڤەکارانی ئابوریناس پێشبینیەکانیان بە جۆرێک ئەرێنیە بەهێندەی ئەوەی قسەیەک لەسەر هەڵئاوسانەکەیبکرێت، هەرچەندە گریمانەی داڕووخانی ئابوری هەمیشە وەکو دەرگایەکی دانەدخراو بەجێدەهێڵن بۆ میس پۆڵەسیە نەخوازراوەکان.

بە گەڕانەوە بۆ گەشەی ئابوری عێراق لە ساڵی ٢٠١٩دا ، بەجۆڕێک کە داهاتی نەوەت بڕبڕەی سەقامگیری و بە پێوە وەستانی ووڵاتەکەدیاری دەکات ، لە کاتیکدا نەوتی ئەم جوگرافیا سیاسیە لەسەدا ١٠ی هەموو جیهان پێکدەهێنێت. هەروەها پرێدکتەکان چاوەڕوانی هەڵکشانی□ک بەمیل نەوتی خاو بۆ ٧٠ دۆلار دەخەمڵێنن، ئەمەش بە هۆکاری کەمکردنەوەی ئاساتی بەرهەم هێنانی نەوت ووڵاتانی ئۆپیک لە مانگی١٢ی ٢٠١٨ ووڵاتانی ئەندام لە ڤی□نا بڕی کەمکردنەوەی نەوتیان بۆ ١٢٠٠٠٠٠ لە ڕۆژێکدا بڕیاردا کە بە جۆرێک نرخی نەوت بەرەوهەڵکشان دەبات، هاوکات سزاکانی سەر ئێران لەلایەن ئەمریکاوە جوڵە بەم بەرزبوونەوەیە دەکات ، بەدوای ئەم بڕیارەدا کەمکردنەو□ ینا ردنی نەوەتی سعودیە بە ڕێژی ٤٠٠٠٠٠ بەرمیل لە ڕۆژیکدا لە هەمان مانگدا و ئەم مانگەش ٤٠٠٠٠٠ تری کەمکردوە ، کۆی٨٠٠٠٠٠ بەرمیل بوستێکی بەهێزە بۆ بەرزبوونەوەی نرخی نەوەت کە سعودیە چاوی بڕیوەتە ٨٠دۆلار بۆ هەر بەرمیلێک تاوەکو کۆتاییساڵی ٢٠١٩.

ووڵاتی عێراق جیاواز هۆکارەکانی بەرزبوونەوەی نرخی نەوت هاوکات لەلایەن ئەمریکاوە چۆتە ڕیزی ئەو ووڵاتانەوە کە تاوەکو مانگیپێنج ئازادە لە مامەڵەکردنی ئابوری لەگەڵ ئێراندا، بۆ خۆی ئێران یەکەم ووڵاتە کە زۆرترین ئاڵوگ□□ی ئابوری هەیە لەگەڵ عێراقدا.هۆکارێکی دی کە پشتیوانی بەختی بوژانەوەی ووڵاتەکەیە ئەویش کۆتایی هاتنی شەڕی داعش و گەڕانەوەی ئارامی بە شێوەک لە شێوەکانهەروەها ئەگەری دروست بوونی کابینەکەی عادل عبدول□ه□دی بە بێ کێشە هەنگاوێکی ئەرێنی ترە لە بوژانەوەی ئابوری ووڵاتەکە، دواخ□یش دۆزینەی میکانیزمێک بۆ شل بوونەوەی بەستەڵەکی نێوان هەرێمی کوردستان و دەوڵەتی فیدراڵ هۆکارێکی تر دەبێت بە ئاراستەیسەقامگیری ووڵات .

بە شێوەکی گشتی ئەم خاڵانەی لەسەری هەڵوێستەم کرد و هاوکات

پەیوەندییە سیاسی دیبلۆماسیەکان بە ووڵاتانی ناوچەکە و دونیا ئەکرێتعێراق بە گشتی چاوەڕوانی بەختێکی باشی لێبکرێت بۆ بەدەستهێنانی ئابورییەکی گەش و تۆکمە تر لە ساڵی ۲۰۱۹دا.

ئۆپەرێتی: چنار و هێمن ... نوسینی: عەلی حەمەڕەشید بەرزنجی

ئه و دوو منداله ي كه له زستاني سالي 1992 دا و له رؤزي 7/1 دا كيانيان بةخشي و بوون به سونبولي به روه رده و زانست لة شارؤجكه ي سيد صادق

منداڵان پێکەوە خەریکی یاری کردنن لەسەر شانۆکە.
دارا:هاوڕێیان دەزانن خوێندن چرای ژیانە و ڕێگەی تاریکمان بۆ ڕووناک دەکاتەوە.
شێن:ڕاستە ئەوەتا ئەمەش بەخۆشییەوە دەچین بۆ قوتابخانە و دەخوێنین.
سێوە:منیش ئێستا لە باخچەم حەزدەکەم وەکو ئەوە بچمە قوتابخانە.
شێن: باشە باخچەکەی ئەوە ناوی چییە؟

سێوە:

باخچەکەمان رەنگینە
هەر قاقاو پێکەنینە
خۆشە و جوانە و رازاوە
باخچەی (هێمن)ی ناوە
سێوە:ئەی قوتابخانەکەی ئەوە ناوی چییە؟
شێن: قوتابخانەکەم
ناسراو و دیارە
هەموو بیزانن
ناوی (چنارە)

کۆرس:

قوتابـــــخانەی چنـــار و
باخچە جوانەکـــەی هێمن
دوو جێگەی ناو ئەم شارەن
بۆ پەروەردە و بۆ خـوێندن

منداڵێک: خۆزگە دەمزانی بۆچی کە ناوی (چنار و هێمن) دەهێنین بـــاوکم و دایکـــم بێــدەنگییــەک دایـــان دەگرێـــت و هەناســەیەک هەڵـــدەکێشن..چونکە لانەی خـــوشکم لە بـــاخچەی هێمنە و منیـــش لە قوتابخانەی چنارم.

دارا: منیش ئەو ڕۆژە لە مامۆستا جەمالم پرسی ئەویش دوای ئەوەی کە تەماشایەکی کردم وتی گوڵەکەم چیرۆکێکی دوور و درێژی هەیە ، ڕۆژێک بۆ تۆ و هاوڕێکانیشتی دەگێڕمەوە.

شەن: ئەی بۆی نەگێڕانەوە؟

دارا: با …بۆی گێڕاینەوە؟

(لێرەدا چەند کەسێکی تر ئەگەر گەورەش بن باشترە دەردەکەون و نمایش دەست پێدەکاتەوە.)

یەکەم:

شاری جوانی سید ێادق ……. . .شارێکە لەم هـــەرێمە
خۆش و دڵگیرە و ئــازیز………خـــۆشەویستـە لای ئێمە

دووەم:

شـــاری ڕازاوەی شەم و …..شاری وەلی دێوانە
لە جەرگەی شارەزوورا……وا ئێستا ئاوەدانە

سێیەم:

ساڵانێک بوو ئەم شارە……مەنزڵگەی ئاوارە بوو
کێ دوژمن دەری دەکرد……میوانی ئەم شـارە بوو

چوارەم:

لە ســـــاڵی نەوە و دوودا….کۆمەڵێک میوان هاتن
لەناو شار و چوار دەوری…نیشتەجێ بوون دانیشتن

پێنجەم:

ساڵی نەهامەتی و مەرگ….ساڵی کۆڕەوی کوردان
نابێت لەبیری بکـــــەین…هەتا ماوین لە ژیان

یەکەم:

زستانێکی ســـەخت بوو... بەفر و باران دەباری
لەگەڵ ئەوەش نەبوونی..خۆی کردبوو بە دیاری
دووەم:
کۆمەڵێک کەسی دڵســـــــۆز...وەک ئەرکی نیشتمانی
بوون بە مامۆستا و خەمخۆر..بۆ شـــــار و منداڵانی
سێیەم:
تا ئەلفوبێی خوێندن و ...خۆشەویستی کوردستان
فێری منداڵان بکـــــەن....تا ســەرکەون لە ژیان
چوارەم:
بە زانســـــت و زانیاری.....منداڵانیان گۆش دەکرد
بۆ ئەوەی کە گەورە بوون ....دڵسۆز بن بۆ گەلی کورد

پێنجەم:

ڕۆژێکی ســـەرماو بەفر...منداڵان هـــــاتنە دەر
قوتابخانەیان جێهێشت..ڕێگەی ماڵیان گرت□ بەر
دوای ماوەیەک منداڵان..کەســـیان نەمان لەو ناوە
تەنها چـــــنار و هێمن ..مابـــــوون بەناو ڕێگاوە
بەفر و سەرما ڕێگربوون....کە ئەو خوشک و برایە
بگەنەوە مـــــــاڵەوە...بۆ ناو بـــــاوەشی دایە

یەکەم:

چناری لێو بە خەندە و.... هێمنی جوان و ڕۆح سووک
دوو منداڵ بوون ئاوارە......نەشمیلە و ژیر و بچووک
چنار زانی کـــــە هێمن... تەواو لە گۆ کـــــەوتووە
هێزی هیچ تیا نەماوە و...پەنجەی جوانی سڕ بووە
باوەش پێداکـــــــردوو..دەستیشی کرد بە گریـــــان
بێگەردیان تێکــــەڵی.. ..بەفرەکە کرد هەردووکیان
دووەم:
وا ئیتر لـــــــــەو ڕۆژەوە...ناوی چـــــــــنار و هێمن
بوون بە ســونبولێکی جوان..بۆ زانســـــــت و بۆ خوێندن
وەک دوو پەپولەی رۆح سووک..شەنگ و نەشمیلە و نازدار
ناویان وەکو ئەســـــــتێرە..دیارە لە ئاسمانی شـــــار

سێیەم:

ئێستا لە دەروازانی شـــار... بۆ ئـــەم دوو پەپولەیە
تا هەمیشـــــە لە یاد بن... پەیکــەری ئەوان هـــەیە
تا هەمـــوو کەس بیزانێت...کـــــەوا چـــنار و هێمن
دوو مـنداڵی شـــــەهیدن...لەڕێی زانســـت و خوێندن
قوتابخـــــانەی چنار و... باخچە جوانەکەی هێمن
دوو جێگەی ناو ئەم شارەن... بۆ پەروەردە و بۆ خوێندن
کۆرس(کۆمەڵێک منـداڵی بـاخچە دەر دەکەون و پێکەوە ئەم گۆرانییە دەڵێن و لەسەر پارچە کارتۆنێک نوسراوە (باخچەی منداڵانی هێمن) :).
ژیکەڵە و بچکۆلانەین......خونچەی ئەم باحچە جوانەین
دڵ پڕ لە هیوای مەزن ......هاتووین بۆ باخچــەی هێمن
دادە و مامۆستاکانی...... زۆر بـــە نـــــــەرم و نیانی
ئێمەی بچوک دەدوێنن......بەســــــــۆز دەمان لاوێنن
چیرۆک و ئامۆژگــاری...... هۆنراوەی خۆش ،زانیـــــاری
دیاری دەستی ئەوانن...... بۆ ئێمەی ژیـــــر و جـــــوانن
کۆرس(کۆمەڵێک قوتـابی دەردەکەون و لەســەر پـارچە کـارتۆنێک نوسراوە(قوتابخانەی چنار) و ئەم گۆرانییە دەڵێن) :
ئێمــــەی منداڵ قـــوتابی........قوتابخــــانەی چنـــارین
هەمـــوو هاتووین بۆ خوێندن........چـالاک و وریا دیـــــارین
هـــەوڵ و تێکۆشـــــانی زۆر........دەکەینە کـــار و پیشـــــــە
تا ئاســـۆمان گەش دیاربێ و........ســـەرکەوتووبین هەمیشــــە
مامۆستاکـــانمان هەمـــوو........دڵسۆزمـــان ن بۆ خـــوێندن
ڕێنیشــــــاندەری ئێمــــەن........بەرەو لوتکەی سەرکـــەوتن
رێزی مامۆســـتاکانمـــان........لەئەســـتۆی هـــەموواندايە
خۆشـــــەویست و خەمخـۆرن........هەروەکـــــو بابـــە و دایە
بەڵێن دەدەین کۆڵ نـــەدەین........بخوێنین ژیـــروچـــــــالاک
هەتا لە پاشـــــــــەرۆژدا........سوودمەند بین بۆ گەل و خاک
ئێستاش لە ســـایەی ئاڵای........شەنگی ئەم کوردســـــــتانە
سرودو گـــــــــــۆرانی خۆش ....دەڵێینەوە ڕۆژانە

هەڵهاتن لە پێناو دەستکەوتنی ئیقامە … ئامادەکردنی: هێژار

ئاژانسی هەواڵی ئەی بی سی نیوز بڵاویکردەوە کچێکی تەمەن هەژدە ساڵی بەڕەگەز سعودی ووڵاتەکەی خۆی بەجێ هێشتووە و بە گەشتێك ڕووی لە تایلەند کردووە و هەوڵیداوە بچێتە ئوسترالیا بەمەبەستی وەرگرتنی مافی پەنابەرێتی لەو ووڵاتە.
ئەو کچە کە ناوی (رەهف ئەلقنون) لەپاش گەیشتنی بە فڕۆکەخانەی بانکۆکی نێودەوڵەتی خۆی دەخاتە ژوورێکەوە لەو فڕۆکەخانەیە و داوا دەکات کە نوێنەری کۆمیسیۆنی باڵای پەنابەرانی سەر بە نەتەوە یەکگرتووەکان ببینێت و بە ووتەی خۆی کە لە گرتەیەکی ڤیدیۆیدا بڵاویکردوەتەوە ، داوای ئیقامە دەکات.

لەپاش ئەوەی نوێنەری نەتەوە یەکگترووەکان دەبینێت و زامنی ئەوە دەکات کە دیپۆرتی سعودیە ناکرێتەوە، لە ئێستادا لە بنکەیەکی تایبەت بە کۆچی تایلەندە.
لەپاش بڵاوبوونەوەی هەواڵی هەڵهاتنی ئەو کچە لە سعودیەوە، چالاکانی کۆمەڵگای مەدەنی لە ئوسترالیا داوا لە حکومەتی ئوسترالیا دەکەن بە زووترین کات هاوکاری ئەو کچە بکەن بەمەبەتسی وەرگرتنی مافی پەنابەرێتی لە ئوسترالیا.

هەرچەندە تا ئێستا حکومەتی ئوسترالیا هیچ لێدوانێکی نەداوە لەبارەی کەیسی ئەو کچەوە و ئوسترالیا سیاسەتێکی زۆر توند لە بەرامبەر کۆچبەرانی نایاسایی پیادە دەکات بە تایبەت لە بەرامبەر کۆچبەرانی دەریایی قاچاخ بەجۆرێك هەر کەسێك بیەوێت بە قاچاخ و بە بەلەم ڕوو لە ئوسترالیا بکات دەستگیر دەکرێت و ڕەوانەی ئەو ووڵاتە دەکرێتەوە کە هەوڵی داوە لێوەی بچێت بۆ ئوسترالیا، بەڵام بە ووتەی ئەندام پەرلەمانێکی ئوسترالیا لەسەر لیستی سەوزەکان دەکرێت دۆکومێنتێکی گەشتکردنی بەپەلە بۆ ئەو کچە دەربکرێت بۆ ئەوەی خۆی بگەیەنێتە ئوسترالیا.

کەڵەشێر ... ئیڤان باڵخی

من کەڵەشێرم
من کەڵەشێرم
پەرم رەنگاو رەنگ
زۆر خۆم ئەنوێنم
ناو چاوم زەردە
تواناشم زۆرە
لە پێش برکێدام
لەگەڵ ئەو خۆرە
بە دەنگی قووو قوووم
نەشئە ئەنوێنم
لەخەو بەیانیان
هەڵتانەسێنم
زۆر جار بە قاچم
نەمام ئەروێنم
لەکاتی رۆشتن
سەر ئەلەقێنم
من پەلەوەری باشوو دڵ پاکم
تەمەڵ نیم هەردەم
چوست و چالاکم
رووەک خواردنمە
ئەژیم تەندروست
ئەو کەسەی پێش خۆر
چالاک دەرکەوێ
بەری بەیانی
وەک من خۆشەوێ
چونکە بەدەنگم
کۆتای دێ شەو
خۆش حاڵەو خێرا
هەڵدەستێ لە خەو
هۆنراوە بۆ منداڵان

گۆڤاری کەلێن ژمارە 5

عیسا لــــە ئاسمان مەهدیی لەناو بیر
ئیشمان شلۆقــە یــــــــــــــــاران چ تەدبیر
نــە ئــەو دێتە خوار نە ئــەم دێتە دەر
دەجاڵیش زۆرن گشتی سواری کەر
مەلای گەورە

ڕەخنە و لێکۆڵینەوە:

– ئەدەبی قەرەج لە ئینگلیزییەوە: شەوقی حوسێن مەقسوود

– یادێک بۆ سیمۆن دێ بۆڤوار/ نووسەر، فێمێنیست و فەیلەسووفی سەرکێش/ ن: ڕەهیار شەریف، لە فارسییەوە: شیتاڵ عەبدولعەزیز

– پێگەی “مەرگی” نووسەر لە ڕوانگەی بارت و فوکۆدا/ فاتح سەعیدی

– تۆماس مان: نووسەرێك لە نێوان ئەدەب و فەلسەفە/ کامەران عەزیز

– ئاوڕدانەوەیەک بۆ پێوەندیی نێوان کۆمەڵناسیی و ئەدەب؛ شیکردنەوەیەکی تیۆریی- بەشی یەکەم/ کاروان محەممەد عەزیز

مەلەفی چیرۆك: چیرۆکی چیرۆکنووسانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان.

– چاوخشاندنێکی خێرا بەسەر ڕەوتی چیرۆکنووسیی ڕۆژهەڵاتی کوردستان/ کاوان محەم□دپوور

– زڤڕین/ موحسین سوبحانی

– ئاو و ئاگر/ شەرمین ساڵحی

– گوناهی خۆبەخۆ/ ڕەزا فرووغی

– □□جن□/ مریەم قازی

– پەمەیی ناسوور/ فەرهاد ساڵەحی فەر

– ژوانی من/ سمکۆ قادری

– پەروەر / خەبات ڕەسووڵی

– دوو چیرۆکی حسەین مورتەزاییان ئابکەنار لەگەڵ یادداشتێك/ (تانک، گوڵاوی فەرەنسیی و هەزار پەیڤ دەربارەی گوڵشیریی) بۆ کوردیی ناویین: سوورەن ئیبراهیم

***

مەلەفی شیعر: نەوەی بیت.

– نەوەی بیت: نەوەی قەیرانەکانی ئەمریکا / ئازاد حەمە شەریف

– نەوەی بیتی ئەمریکیی… بۆ تووڕەیی هاتنە نێو جیهان و گاڵتەیان بە هەمووان کرد/ عەبدوللەتیف ویراری، لە عارەبییەوە: ڕەشید مەحموود

– تکایە گۆرەم، ئالەن گینزبێرگ و وچانێک لە سەر "نەوەی بیت"/ ئەرسەلان چەڵەبی

– ئەمریکا / ئالەن گینزبێرگ، لە ئینگلیزییەوە: ڕەشید مەحموود

– هۆنراوەی یەکەم/ پیتر ئۆرلۆڤسکی، لە ئینگلیزییەوە: چیا

– هەندێک لە "هایکۆ"یەکانی ئاڵێن گینزبێرگ/ لە ئینگلیزییەوە: ژیار ئەسوەد

– واین لێرۆ/ ناس و دامیان ماڕڵی، لە ئینگلیزییەوە: گۆران عەبدوڵڵا

***

دەقی شانۆ:

– شەنگە و بەنگە/ چ□ت□یێ زێدۆ (چەتن ئەرۆل)

– مەرگی شازادە بچکۆلەکە/ شوان کەریم

– 48 خولەك/ عەلی سەرباز

شێوەکاریی: مەلەفی مەدحەت کاکەیی.

– ژیان و تابلۆیەکانی مەدحەت کاکەیی.

– مەدحەت کاکەیی؛ لە نەوای هێڵکارییەوە بۆ خەڵوەتگەی ڕۆشنایی ڕەنگەکان/ هەندرێن

– ڕەنگڕێژکردنی ڕێگەکەی بەرەو ڕووناکیی/ ئۆلی گرانات، لە ئینگلیزییەوە: گەڵاڵیی

– لە هونەر و ئەدەبدا سایکۆلۆژیا ئافرێنەری هەرتشت، تشتەک لەوانەش شێوەکاریی لەلای مەدحەت کاکەیی/ خەلیل سەلیم

– مەدحەت کاکەیی و چوارگۆشەی ڕەش/ دانیال بیرنبووم، لە ئینگلیزییەوە: شکۆفە ئەحمەد

– گرینگی تێخنە لەلای مەدحەت کاکەیی/ زریان جەلال سلێمان

– تابلۆیەکانی مەدحەت/ ئەدۆنیس، لە عارەبییەوە: عەلا ڕەمەزان

– سەرنج و تێبینیی بۆ ناردنی بابەت بۆ گۆڤاری کەلێن

بزوتنەوەی خەڵکیی زۆر زەروورە بە هاوپشتی چینی کرێکاران … زاهیر باهیر

نزیکەی چوار دەیەیە هاوپشتی چینی کرێکاران بەتایبەتی کرێکارانی کەرتە پیشەسازییەکان و کۆمپانییە زەبەلاحەکان بۆ بزوتنەوەی خەڵکی کە ماوەیەکی زۆرە لە ئارادایە, یا نەبینراوە یاخود زۆر دەگمەن بوووە.

ئەم دیارەدیە زۆر بە ئاسانی دەبینرێت. با هەر دوور نەڕۆین تەماشای بزوتنەوەی سەوزی حوزەیرانی 2008ی ئێران، ئەوەی پار کە هێشتا هەر ناو بەناو دەردەکەوێتەوە، بکەین ، هەروەها ولاتانی ” بەهاری عەرەبیی“ش. هەر ئاواش ئەم دیاردەیەمان لە ئەردەن و بەحرەین و خۆپیشاندان و پرۆتیستە گەورەکەی گازی پارکی تەقسیمی تورکیا، ساڵی 2013 و فەرەنسای 2005 یش، بینیوە کە بێ پشتوپەنای کرێکاران ماونەتەوە .

لو هموو خپیشاندان و پرتستانی عراق-یش ب کوردستانیشو
ک هر ل داگیرکردنکی 2003 و سری هدا، تنانت ئمانی
ئم دوایی مانگی تموز و سبتمبری شاری ‘بسر’ی سای پار،
2018، لرش هاوپشتی کرکارانمان نبینی. ل واتانی بلکی شرقی
ک سر ب شورویی جاران بوون ، خپیشاندانك و پرتستکی زر
لم سانی دواییدا هتا ئم دوایش درکوتن بام هشتا هر
کرکاران وکو پویست پشتگیرییان نکردن . لمانش گرنگتر ئوی
فرنسای ک ل ناواستی مانگی نۆمبری پارکو
دستیپکردوو و تا ئستاش هر بردوام ، چینی کرکاران هر
خریکی کاری خیان و کک‌کردنی سرمایان ب خاونکارکان و
خاونکمپانیاکان .

پشکوتنی تکنلجیا، جیهانگیریی [گبلایزیشن/ عولم] و
قبار و جرتیی [کوالتی] چینی کرکاران لم چرخدا ، هموو
ئمان دبوای ئمی برو ششی سشیالیستیی ببردای یاخود لانی
کم هارکاریی و هاوپشتی ئو بزوتنوانی خکیان بکردای ک ب
بردوامی و ل زر شونی ئم دونیایدا ڕوویانداو و ڕوودن.
بام مخابن ئوی ک لم چوار دیدا دیبینین، چینی
کرکاران یا هاوپشتییان نکردون یاخود هر زر کم. من وای
دبینم ک زمینی هنووکیی پیشسازیی ، تکنلجیای نو و
پشکوتوو، جیهانگیریی ، همو ئمان دبوای ئامادکاریی ب
ششی بکردای.

گرفتکش هر ئو نیی ک شش ڕووینداو ، بکو خودی
بزوتنوی کرکارانیش ل زرك ل واتانا هر بوونی نیی.
هلومرجی ئستایی کرکاران گیشتت ئو ئادیی ک خی بدوور
ل بزوتنوی خکی بگرت. پرسیار دکرت بچی تا ئستا شش
ڕوویندوا؟ من لردا هونادم ک وامی ئم پرسیار بدموو
چونک من ل هندك ل وتارکانی پشترما خم ل قری واماکی
داو. بکو من لردا هودم ئو بارودخی ک گماری
کرکارانی داو، بم نوسین گر کورتیش، لکبدموو، ئمش
بگوری بچوون و تگیشتن و ئزموونکانی خمن .
من باوم وای ئم هوستی چینی کرکاران ک پاپشتی
بزوتنوی خکی ناکات زر ب توندی گردراوتو ب
جیهانگیریو [گبلایزیشن] . ب من ئو ئاشکرای ب
فراوانبوونی شپلی جیهانگیریی، ب گیشتن واتانی زیاتر،
چینی کرکاران لاواز و لاوازتر بوون . ب سلماندنی ئمش دکرت

سەرنجی ئەم دوو خاڵەی خوارەوە بدەین:

کەی جیهانگیریی دەستیپێکرد؟ بە واتایەکی دیکە لەکەیەوە چینی کرێکاران لاواز و لاوازتر بووە؟

بە وەڵامی ئەم پرسیارە لە نێوانی ئابووریناسان و مێژووناسەکانا ڕایەکی هاوبەش و یەکگرتوو نییە سەبارەت بە سەردەمی یاخودی مێژووی دەستپێکردنی جیهانگیریی. هەندێکیان دەیگێڕنەوە بۆ سەرەتای چەرخی نۆزدە. هەندێکی دیکەیان بۆ چەرخەکانی شازدە و حەڤدە، بەتایبەت بە یەکەم ئیمپایەری پورتوغالیی و ئیسپانییەکان ، دواتریش بە ئیمپایەری ‘دەچەکان’ و بریتانییەکان کە دەستیان بە کۆڵۆنایزکردنی وڵاتان، کرد. ئەم گروپە باوەڕیان وایە ئەمە لە سەرەتای چەرخی حەڤدەدا، بەدیاریکراوی پاش دامەزراندنی کۆمپانیا فرە قەومییەکەی کە ناوی کۆمپانیای بریتانی لە ڕۆژهەڵاتی هندستانا بوو، کە لە ساڵی 1600 دا، دامەزرا ، ئەمە سەرەتای جیهانگیریی بووە.

لەگەڵ ئەم ڕایانەدا زۆرێکیش کە لەم بوارەدا کاردەکەن ئەوە دەسەلمێنن کە جیهانگیریی سەردەمیانە [مۆدێرنانە] لە دوای جەنگی جیهانی دووەمەوە دەستیپێکردووە.. ئەمەش کاتێك کە ڕێگادراوە کە کاڵای هەرزان لە بەرهەمهێنانا و بەکارهێنانی هێزی بازووی هەرزان، کەوتە بەردەست ، ئەم دیاردەیە زۆر یا کەم ، پاڵنەرێك بوو بۆ پێشەوەچوونی ئابووریی هەنگاوێك زیاتر.
کاپیتاڵیزم لە دوای جەنگی جیهانی دووەمەوە پێی نایە قۆناخێکی نوێوە و هاوکاریی جیهانگیریی کرد. ئەمەش سەرەتایەك بوو بۆ دۆزینەوە و و دامەزراندنی کۆمەڵێك دامەزراوەی جیهانیی. یو ئێن [United Nation] ، فراوانبوون و زیادبونی ژمارەی کۆمپانیای فرەنەتەوەیی لە ئەمەریکا و ئەوروپا ، ڕیکەوتنی یا پەیمانی گشتی لەسەر گومرگ و بازرگانیی General Agreement on Tariffs and Trade (GATT)] ، پەیمانی/ڕێککەوتنی ئازادی بازرگانیی باکوریی ئەمەریکا، [North American Free Trade Agreement (NAFTA)] ڕێکخراوی بازرگانیی جیهانیی[World Trade Organization (WTO)] ، پەیمانی ماستریخت [Maastricht Treaty] و لە کۆتایشدا یەکێتی ئەوروپا [European Union]. تەکنەلۆجیای پێشکەوتوو کە نرخی یاخود تێچوونی بازرگانی کەمکردەوە ، بۆی گوومرگ و سنووریی زۆنی بازرگانیی لابرد یا هەر زۆر کەمیکردنەوە ، هەموو ئەمانە هاوکار و یارمەتیدەری ئەو دامەزراوانە بوون کە لە سەرەوە باسمکردن.

ئاڵوگۆڕکردنی زانست و پێشکەوتنی لەسەرجەمی دونیادا ، تەکنەلۆجیا

و بەرهەمەکان ، ماسمیدیا، پێشەوچوون و تەشەنەکردنی هاتووچۆی جیهانیی ، پەیوەستکردنەوەیی تەلەفونیی و بەشەکانی ئەلەکترۆنیی ڕۆڵێکی یەکجار گرنگ و کاربەیان لە جیهانگیریی سەردەمدا ، گێڕا.

بۆچی جیهانگیریی ، چینی کرێکارانی لەبری چالاکبوون پاسیڤکرد؟

ئەوانەی کە لەسەرەوە پێنجەم بەڕاکێشان سوود و زیانی خۆیان بە چینی کرێکاران گەیاند. بەڵام بەڕای من بە سەرمایە و سەرمایەداریی زۆر زیاتر تاکو چینی کرێکاران، بەسوودتر بوون.
من بە وەڵامی ئەو پرسیارەی سەرەوە دوو هۆکاری سەرەکی دەبینم:
یەکەم: جیهانگیریی سەردەم بەهەر شوێنێك گەیشتبێت تەواوی ستراکتوریی چینی کرێکارانی گۆڕیوە. ئەوەی کە بە کرێکاران ماوەتەوە و هاوبەشە تەنها ناوەکە و فرۆشتنی هێزی بازوو و مێشکیانە ، نە زۆر نە کەم. ئەمە ئەم دیاردەیە لە بریتانیادا زۆر بە ئاشکرا دەبینین. کرێکاران لەسەر کار بە توێژاڵی جیا جیا و بەهەلومەخی جیا دابەشکراون. ئیدی چی تر یەکێتی چینی کرێکارانی، تەنانەت لە هەمان کۆمپانیادا یا کارگەدا ، یا هەمان سۆپەرمارکێتا، یاخود لە خەستەخانەکانا، شارەوانییەکانا، بەهۆی دامەزراندنی کەرتی جیاوازەوە ،لەناوبردووە ، لانی کەم تا ئێستا.

کەرتی ئای تیی ، بەرهەمهێنان، کەرتی دۆزینەوەی بازاڕی فرۆشتن ، ڕێکلامە، بەشی دامەزراندنی کرێکار و کارمەند، ئەدمین ، کرێکارانی سەر کاسەکان ، کرێکارانی پاراستن و پاککەرەوە و پاسەوانی شوێنەکانی سەر کار ، تەکنیشنەکانی پاراستن و چاککەرەوەی ئامرازەکان و ماشێنەکانی کار… ئەمانە چەند کەرت و بەشێکن لە هەمان کۆمپانیادا، کارگەدا یا لە شارەوانییەکان و خەستەخانەکان و ..تد . ئەم کرێکارانە و ستافەکانی دیکە کە لەو شوێنەدا کاردەکەن هەلومەرجی کار و سەر کاریان و موچەیان جیاوازە. ئەمەش هۆکارێکە کە بە دەگمەن دەیبینین کە کارمەند و کرێکارانی کۆمپانیایەك یاخود کارگەیەك بەیەکەوە مانبگرن بە هاریکاریی کرێکارنی دیکە و هەتا بەشێکی خودی کرێکارانیش لە بەشەکانی کۆمپانیایەکە یا شارەوانییەکە کە لە مانگرتنان .

گومانیش لەوەدا نیە کە لێرەدا نقابەش ڕۆڵێکی گەورە یاریدەکات بە ڕازیبوونی دابەشکردنی کرێکاران بەسەر چەند نقابەیەکی جیاوازدا . ڕەنگە یەکێك بڵێت ئەوە لە بریتانیادا بەهۆی یاسای دژە نقابەوەیە بۆیە کرێکاران ناتوانن هەڵوێستیان هەبێت. بەڵام لە ڕاستیدا گەر کرێکاران لە بناخەدا بەهێز و یەکێتییان هەبوایە، چالاکی جددیان

دژی مارگرێت تاچەری سەرەکوەزیرانی ئەوکاتەی بریتانیا ، بکردایە، کە ئەو بوو یاسای دژە نقابەی چەسپاند ، هەرگیز تاچەر زاتی ئەوەی نەدەکرد کە ئەم یاسایە بخاتە گەڕ. تاچەر ئەمەی کرد لەبەرئەوەی کە کرێکاران خۆیان لاواز ، بەش بەش، بێ ورە، بوون، مرۆڤگەلێکی نەیار بە خۆشیان بوون. بێ گومان ئەمە نەدەکرا گەر نقابەی مەرکەزیی و پارتی کرێکارانی بریتانیی یارمەتیدەری تاچەر نەبوونایە.

مێژووی کرێکاران لە چەرخەکانی هەژدە و نۆزدەدا، تەنانەت لە نیوەی چەرخی بیستی-شدا ئەوە دەسەلمێنێت کە چینی کرێکاران زۆر چالاک و یەکگرتوو بوون لەو سەردەمانەدا. هەکاری ئەمەش، لای من ، تەنها دەگەڕێتەوە بۆ ئەوەی کە سەرمایەداریی وەکو ئەم دواییە پێشنەکەوتبوو و جیهانگیریی سەردەمیانەش نەهاتبووە کایە. هەنووکە بە پێشکەوتنی تەکنەلۆچیا و قەبارە و جۆرێتیی چینی کرێکاران کە شۆڕشگێڕی پێشەنگ و قەدیمەکان لە نەوانیشیانا کارل مارکس-ش ڕایانوابووە کە ئەو مەرجانە دەکرێت بەس بن بۆ ڕوودانی شۆڕش. ئەی بۆچی ڕووی نەدا ؟ وەڵامی پرسیارەکە بە خودی خوێنەر بەجێدەهێڵم .

فاکتی دووەم، جیهانگیریی جوتێك پێشکەوتنی لەتەك خۆیدا هێنا: یەکەم: زۆرێك لە بەڕێوەبەرانی ناونجیی درووستکرد ، هەروەها ڕۆبەت، زۆرینەیێك لە خەڵک کە ئێستا لە بەشەکانی وەکو : کڕینی شمەکی جیا جیا [دووکان و بوغازە و سوپەرمارکێتەکان]، بەشی هاتووچۆ، گەشتکردن ، بەشەکانی دیکەی وەکو : بانکەکان، شوێنەکانی دیکەی خواردنەوە، هوتێل، قاوەخانە، چێشتخانە، جۆرەکانی دیکەی خواردەمەنی، هەنایە ئاراوە . هەندێك لە ڕاپۆرتە نوێیەکان ڕێژەی سەدیی ئەو کرێکار و کارمەندانەی کەلەم شوێنانەی سەرەوە کاردەکەن بە لە سەدا 26 ی سەرجەمی کرێکارانی بریتانیای خەمڵاندووە . هاوکاتیش بەگوێرەی تازەترین ڕاپۆرتی نقابەی مەرکەزیی بریتانیی تەنها 2.6 ملیۆن کرێکار لە بەشەکانی پیشەسازییدا کاردەکەن.

کاری پیشەسازیی واتە کارکردن لە کارگە و کارخانەکانا لە ساڵەکانی حەفتاکانی چەرخی ڕابووردووەوە بەشێکی بچوکی ئابوریی بریتانیا پێکدەهێنن. دووەم: جیهانگیری بە ڕێژەی خۆی بێکارییەکی یەکجار زۆر، پەنابەر و کۆچبەر ، خەڵکانی هەژار هەر زۆر هەژار، کرێکارێکی زۆر بە بە پارەیەکی یەکجار کەم کە هیچ زەمانەت و ئایندەیەکیان لەسەر کارەکانیان، نییە ، دروستکردووە. تا ڕادەیێك لە هەموو شوێنێکی ئەم دونیایەدا نەك هەر بە تەنها لە ئەوروپا و ئەمەریکا و وڵاتانی دیکەی پیشەسازیی گەشەکردوو، ئەم دیاردەیە دەبینین. جیهانگیریی کارێکی وای کردووە کە خەڵکێکی زۆر لەدامەنی کەمەڕ-دا

بژین و پەرواوێز بکەون.

خەڵکانی فەرامۆشکراو، پەراوێزخراو کە من لەگەڵ سەرجەمی کرێکارانا بە چینی پڕۆلیتاریان دەزانم و دەناسم کە: بێکاران، خانەنشیکراوان، قوتابی و خوێندکاران، پیاوان و ژنانی تەنیا بە لەگەڵ منداڵەکانیانا کە کار دەکەن یا لەسەر بیمەکانن، ئەوانەی لەسەر بیمەکانن، کەمئەندامان و خەڵکانی خاوەنپێداویستی تایبەتیی، دەسگێڕەکان، خاوەندووکانە بچووکەکان.. تد. هەرە زۆرینەی پڕۆلیتاریان، ئەمانە لەم جیهانەدا لەسەر هێڵی برسێتی دەژین و هەندێکیشان لە خوار ئەو هێڵەوە ژیان دەبەنەسەر. دەتوانین پەنجە بۆ زۆرێك لە وڵاتە جیا جیاکانی بەشەکانی جیهان یا کیشەرە جیاوازەکانی دونیا ڕاکێشین کە نزیکەی نیوەی دانیشتوانیان داهاتی ڕۆژانەیان یا تاکە دۆلارێکی ئەمریکییە یا دوو دۆلارە.

ئەم خەڵکانە لە ڕووی ئابوورییەوە، کۆمەڵایەتییەوە، داراییەوە باری ژیانیان زۆر خراپترە لەو کرێکارانەی کە کەم تا زۆر کارەکیان هەیە و داهاتیان باشترە لەوان، هاوکاتیش گەلێکیان شوێنێك، خانویەکیان هەیە کە تیایدا دەژین گەر چی بە کرێش بێت. بەم جۆرە ئێمە دەبینین کە پڕۆلیتاریا بەشە زۆرەکەی کۆمەڵن لە هەر شوێنێکی ئەم دوونیایەدا، بن، ئەمانە ئەو خەڵکانەن کە ژیانیان ڕۆژ لەدوای ڕۆژ خراپتر دەبێت و بێ چارە ماونەتەوە. ئەمانە ژیانەکی ناڕەحەت دەچێژن، ژیانیان کولەمەرگییە. خۆشبەختانە زۆرێك لەمانە لە پێناوی باشکردنی ژیانیانا لە خەباتدان دژ بە دەوڵەت و بە سیستەمەکە. هەر ئەم هەکارەشە واتە زۆرینەی پڕۆلیتاریا لە کۆمەڵدا، کە من باوەڕم وایە یا شۆڕش نابێت یاخود دەبێت شۆڕشی پڕۆلیتاریا و کۆمەڵایەتیی، بێت، نەك بە تەنها شۆڕشی چینی کرێکاران.

لەگەڵ وتنی ئەوانەی سەرەوەشدا، مانای ئەوە نییە کە چینی کرێکاران ڕۆڵێکی کەمدە بینن لە شۆڕشی سۆشیالیستیی-دا. لە ڕاستیدا شۆڕش بێ بەشداریکردنی ئەوان و هاوپشتییان کە زۆر زەرووری و بناخەییە، مەحاڵە، چونکە یا بزوتنەوەکە، ڕاپەڕینەکە ڕەنگە بەرەو جەنگی ئەهلی بڕوات، یاخود لەلایەن ڕاستڕەوە، توندڕەوکانەوە، یا لە لایەن گروپە ئیسلامییە دەسەڵاتخوازەکانەوە وەکو ئەوەی کە لە " بەهاری عەرەبی"دا بینیمان، کۆنترۆڵدەکرێت. ئەمە جگە لەوەی لە حاڵەتی بەشدارینەکردنی کرێکارانا، ئەگەری ئەوەش هەیە زۆر درێژە بکێشێت کە لەم بارەشدا خەڵکیی هیلاك و بێ ئومێد و پەردەوازە دەبێت و دواتریش لە لایەن دەوڵەتەوە بزوتنەوەکە تێدەشکێت.

زاهیر باهیر – لەندەن
04/01/2019

ترسان لە دونیای نوێ، ترسان لە ڕەواڵەتی دونیای نوێ … 2 … نەبەز گۆران

_2_

لە دونیای نوێی_سیستەمی سەرمایەداری_ دا فەزای نوێ دروستدەبن. فەزای شوێن و کاریگەری لەسەر مۆدێلی ژیان، ئیشی ئەم بەشەی وتارەکەیە. دەمەوێت لەبەردا لەسەر فەزای شوێن و ترس لە دونیای نوێ کەمێك بوەستم، پاش روانینەکی خێرا لەسەر فەزای شوێن، پرسیاری ترس لە دونیای نوێ و ترس لە سڕینەوە و کاڵکردنەوەی کلتوور دەبێتە چەقی بەرهەمهێنانەوەی پرسیارەکانمان. پێشوەخت گرنگە بزانین ئەو فەزایانەی دونیای نوێ دروستیدەکات چ جۆرە فەزایەکن و، مەترسییەکانیان چیین؟ ئایا لەم فەزا نوێیانەدا کلتوور چی بەسەردێت و نەریتخوازی بەرەو چ ئاقارێك دەڕوات؟ بەرگریکارانی رابردوو بە کەرەستەیی نەریتییەوە چۆن لەم دونیا نوێیە و لەم فەزا نوێیانە دەروانن؟ بەچی واعیز بەردەوام دونیا بارگاوی دەکات بە ئاکار و، هەموو نوێیەك بە دژە ئاکار دەزانێت؟ ئایا دونیای نوێ دونیایەکی نا ئاکارییە و کلتوورەکەی ئەمە کلتوورێکە تەنها لە چوارچێوەی ئاکاردا دەبینرێت؟
(لەفیڤرە) دەڵێت: "سیستەمی سەرمایەداریی فەزا بەرهەم دەهێنێت." فەزای ئایدیالی، فەزای مەجازی، فەزای گشتی، فەزای تایبەت، فەزای جیاواز… هتد. هەریەك لەم فەزایانەش دونیاکەی بەستراوە بە سیستەمەکەوە، بەڵام فەزاکان لەشوێنی خۆیاندا تاسنوورێك ئازادیان هەیە.

دونیای نوێ ناتوانێت بەبێ بەرهەمهێنانی فەزا درێژە بە بازاری

خیبدات، بی بردوام دبت فزا برهمبهنت تا بازاری نو
برهم بهنت. کی فزاکان ل دونیای نودا، فزایکن ب بازار
و لناو ئم بازاری فزایاندا کلتوور و مدلی ژیان و معریف و
هونر و فرهنگ، جوی خیاندکن. ئوی گرنگ جی سرنجبت
فزاکان ب سینوی کلتوورکان دروست نابن، بکو ب بازار
دروستدبن و، مودایکی ئازادی لم فزایاندا هی تا کلتوور و
هونر و فرهنگ و معریف بتوانن کاری خیان بکن. ب ئوی
کمك لسر چمکی _فزا_ بوستین دگینو لای (ستیوارت
ئلدن) ئم بیرکروی ب پشتبستن ب ئاماژکی (فک) کاتك
دت: " ککی سدی بیست فزای." بشون مانا جیاوازکانی
ئم چمکدا دگت و لهر ئان و ساتکدا کار لسر ماناکانی
دکات، لم کارکردندا ب ئم روندبتو_فزا_ چندین
گانکاری بسر ماناکانیدا هاتوو. "وشی فزا، ل وشیکی
لاتینییو ورگیراو_ مانا راستقینکی مودا، یان درژیی.
خودی وشک ل خولانوی گالیسکی ئسپ سوارییو ورگیراو. ل
سدکانی ناوراستدا نووسران ئم وشیان ب دفر بکار دهنا،
پاشان ب فزای ئاسمان. لسردمی دیکارتدا مانایکی دیک
وردگرت، ک مانایکی بیرکاریانی. بام بهموو ئو مانا
جیاوازانو پیوندی وشک بستراو ب _کات و شون_و.
ستیوارت ئلدن."

لم ئیقتیباسو برچاومان روندبت، فزا لگ بکارهنانی
وشیکی دیک لگییدا، مانایکی دیک وردگرت. کاتك ل سر
فزای شون قس دکین، مبستمان لسر ئو ژینگی قسبکین
لو شوندا برهمدت. ب یارمتیدانی خمان دوونمونی ساد
وردگرین. ئم دوو نمونی لیك شاردا وردگرین. یککیان
برهمی دونیای نوی، ئویدکیان برهمی ژینک ئاسایکی ناو
ژیان ئاسیی و میللییکی. هردوو شونک لناو یك شاردان،
هاواتییکانی هردوو شونک خکی یك شارن، بام شونکیان
جرك ل ژیان جرك ل ژینگی پیوندی و نریت بردکات،
ئویدیککان جرکی دیک، ک هیچ کات مرڤکانی ناو ئم دوو
ژینگی، ژیانیان براورد ناکرت. ئم دوو نمونی ئشت ل
زری شارگورکاندا هبن و بهی گشی سیستم جیهانییکو
ورد ورد ئو فزایانش دگوازرنو ب شارچککان و پاشان ب
گوندکانیش. (لم دوو نمونی قس لسر جیاوازی چینایتی
ناکین، قس لسر فزای شون دکین، ل دونیای نوداو،
ئاوژوکردنوی ئو ترسی واعیزی نریتخواز ب دونیای نو هیتی

و ترسەکەی دەبەستێتەوە بە کلتوورەوە.)
نمونە: شاری سلێمانی، لەناو ئەم شارەدا، گەڕەکی (وەوبە) لەگەڵ (قەیوان سیتی) وەردەگرین. گەڕەکی (وەوبە) لەسەر ژینگەیەکی ئاسایی کۆمەڵایەتی دەژی و (قەیوان سیتی) فەزایەکی نوێیە بەرهەمی ئەم دونیا نوێیەیە. بە ڕوانینەکی خێرا لەسەر شێوە ژیان و ژینگەی ئەم دوو شوێنە، نزیکدەکەوینەوە لە فەزای شوێن و کاریگەرییەکانی لەسەر ژیان و پەروەردەی تاکەکان و جۆرەکی دیکە لە کلتووری پێکەوەبوون.

(قەیوان سیتی_ خانوەکانی بەشێوەیەکی هەندەسی ڕێکوپێك دروستکراون، لەرووی قەبارە، لەرووی ڕەنگ، لەرووی یەکسانی هەندەسی، هەموو کۆڵانەك دیمەنی تایبەت بە خۆی هەیە و دیمەنەکان خاڵی نین لە ستاتیکای بیناسازی نوێ. خزمەتگوزارییە سەرەتاییەکانی ژیان، لە ئاو، کارەبا، ڕێگەوبان، لولەکێشی غاز، ئاوەڕۆ، هیچ کێشەیان نییە و، گەر کێشەیەکیش هەبێت، بە یەك زەنگ بە ئیدارەی کۆمپانیاکە بە خێرایی کێشەکە چارەسەر دەکرێت. هەر لەناو ئەو کۆمەڵگەیەدا، باخچەی ساوایان، پارك، کافتریا، مەلەوانگە، مارکێت، دایەنگە، خوێندنگە لەسەر سیستەمی پەروەردەی جیهانی.. هتد. هەیە. هەرهەموو ئەو شوێنانەی پەیوستن بە شێوە ژیانەکی نوێوە لەم دونیانوێیەدا، لەم کۆمەڵگایەدا گرنگی پێدراوە، تەنانەت تا سەنتەری وەرزشی و سەنتەری جوانکاری و..هتد.(هەموو ئەم شوێنانەش ناومان هێنان، دەچنە ناو چوارچێوەی فەزای شوێنەوە لە دونیای نوێدا.)
لەناو کافەکان و باخچەکاندا کچان و کوڕان، ژنان و پیاوان، خیزانەکان پێکەوە دادەنیشن و هیچ جیاکارییەك نەکراوە بە دروستکردنی گرێی ڕەگەزیی. ئاسایشی کۆمەڵگەکە پارێزراوە. منداڵەکان لە باشترین خوێندنگە کە سەر بە کۆمپانیاکەیە دەخوێنن. منداڵەکان لە کافەکان یادی لە دایك بوونیاندەکەنەوە و فەزایەکی خۆشیان بۆ ڕێکدەخرێت.

ئاسایشی خەڵکەکە لەلایەن تیمی _ سیکوریتی_ کۆمپانیاوە دەپارێزرێت. خەونی منداڵەکان بەدەستهێنانی بڕوانامەی بەرز و گەیشتنە بە ئاستەکی بەرزی خوێندن. زۆربەیا زمانی دیکە دەزانن، بە تایبەت ئینگلیزی. هیچ کات کۆڵانەك شوێنەك نین بۆ دانیشتنی ئێوارانی ژنان و هاتنە دەرەوەی منداڵان بە یاریی کۆڵان ، بەڵکو بەرادەیەك بێدەنگ و ئارامن هەستناکەیت کەسی تێدا دەژیت. کێشە و شەڕ زۆر بە دەگمەن ڕوودەدات، گەر ڕووشبدات دەبێتە شوێنی سەرسوڕمان و پرسیارکردن کە بۆچی ڕوویداوە و دۆخی سایکلۆژی لەم کۆمەڵگە نوێیەدا لە تائاستەك جێگرە. دیاردەی چەکداری نابینرێت و ئەو

بەرپرسانەی لەم کۆمەڵگەیەدان شەوان لەگەڵ خەڵکی ئەو کۆمەڵگەیە بەسەر شەقامەکاندا وەرزشدەکەن و پێویستیان بەوە نییە چەکبەدەست لە دەوریان بن. کچ و کوڕەکان لەو زانکۆیانە دەخوێنن زمانی ئینگلیزی بناغەی خوێندنە و سیستەمی خوێندن سیستەمی نوێیە، بە هەمان شێوە کەی خوێندنگاکان لەسەر سیستەمی نوێیە و هیچ پەیوەندی بە سیستەمە کلاسیکییەکەی حوکومەتەوە نییە. پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکان لەسەر بنەمای کات رێکدەخرێن و بەبێ دروستکردنی کات، هیچ ناسراوێك خۆی ناکات بە ماڵی ئەویتردا… هتد)

ئەم شوێنە، یەکێکە لەو فەزا نوێیانەی لە دونیای نوێدا بەرهەم دێت. ئەمە جارێ ناپرسین، ئایا ئەم فەزا نوێیە، کە بەرهەمی دونیای نوێیە، مەترسیی بۆ کلتوور دروستدەکات یان کلتوور گەشە پێدەدات؟ لەبری ئەم پرسیارە و وەڵامەکەی دەچینە لای ناساندنی گەڕەکی (وۆوبە)

(وۆوبە گەڕەکێکی ئاسایە و مێژووی گەشەکردنی دەگەڕێتەوە بۆ ساڵانی هەشتاکان. شێوەی دیزاینەکەی دەبەسترێتەوە بەو شێوە دیزاینەی سیستەمی فاشی_بەعس_ بۆ ئۆردوگاکانی دروستدەکرد. خانووەکانی ئەم گەڕەکە هیچ ستاتیکایەکیان تێدا نییە. هەرکەسەو بەپێی سەلیقەی خۆی قەبارەی خانوو، ڕەنگی خانوو، بەرزونزمی خانووی دروستکردوە. پڕە لە ناڕێکی هەندەسی و جوانی. لە خزمەتگوزارییە سەرەتاییەکانی، ئاو، کارەبا، نەوت، ڕێگەوبان، ئاوەڕۆ، لەو پەڕی خراپیدایە و سیستەمی دەسەڵاتەکە ناتوانێت بۆیان دابینبکات و جۆرێك لە دۆخی شێوانی سایکۆلۆژی بۆ خەڵکی نیشتەجێبووی ئەم گەڕەکە دروستکردوە. باخچەی ساوایان، دایەنگە، خوێندنگەی تایبەت، پارك، کافێ، مەلەوانگە، شوێنی وەرزش و لەشجوانی، مارکێت، هیچ کام لەم شوێنانە کە شوێنن دونیای نوێ دروستیاندەکات بۆ ئاسانکردنی ژیان، لەم گەڕەکەدا بوونی نییە.

لەرووی ئاسایشەوە دڵنیاییەك لە ئارادا نییە. لە زۆرشوێنی کۆڵانەکان بەرپرسی بچکۆلەی حیزبی لەبەردەرگای ماڵەکانیان قولەی پاسەوانەکیان قوتکردوەتەوە و لەبەردەرگای ماڵەکانیان تاسەیەکی گەورە هەڵدەکەن بۆ ڕێگریکردن لە تیژڕەیی ئۆتۆمبێل. بەشێکی گەڕەکەکان کۆڵانەکانی خۆڵە. لە دەرەوەی گەڕەکەکە تەنها پارکێکی بچکۆلانە هەیە تا گەنجە بەدبەختەکان_کوڕەکان_ کچەکان نا، شەوان تێیدا کۆببنەوە و جگەرە بکێشن. بەشێکی زۆری گەنجەکان لەناو بازاڕە میللییەکەی شار خەریکی کاری دەستفرۆشی و عەرەبانچییەتین و خەونی بەدەستهێنانی بروانامەیان جێهێشتووە بۆ پەیداکردنی

بزێویان.

دەمەوعەسران بەردەرگای ماڵەکان پڕدەبن لەژن و منداڵەکان دەڕژێنە کۆڵان. دیاردەی چەکداری و چەقۆهەڵگرتن لای بەشێك لە گەنجەکانیان جۆرێکە لە نمایشکی شکۆمەندانە! خوێندنگەکانیان بە مۆدێلە کۆنەکەی دەسەڵات دروستکراوە و بە مۆدێلە کۆنەکەش وانە دەوترێتەوە، بۆیە کەمترین خۆشەویستی دەبینی لە لایەن خوێندکارەکەوە بۆ خوێندنەکەی. پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکان بەشێوەیەکی چڕ رژاون بەسەریەکدا و هاتووچۆکردن بۆ ماڵی یەکتری، وەك هاتووچۆکردنە بۆ ماڵی خۆت و، هیچ بنەمایەکی کاتدانان بوونی نییە. خەڵکێکی سادە لە جل و بەرگ، سادە لە روانین بۆ دونیا، سادە لە ژیانکردن. گەر کێشەیەك یان شەڕێك رووبدات، نابێتە حیکایەت، بەڵکو وەك دیمەنێك لێدەروانرێت کە پێشتر روویدابێت.

لە چەند کۆڵانێك بە هۆی کێشەی کۆمەڵایەتییەوە دوژمندارییەکان دیواریان لەناوەڕاستی کۆڵانەکە هەڵچنیوە و بەردەوام پاسەوانی خۆیان دەکەن… هتد)
ئەم شوێنە شوێنێکە بەرهەمی دونیای نوێ_سیستەمی سەرمایەداری_نییە. شوێنێکە بەرهەمی دەسەڵاتێکی فاشییە بۆ کۆکردنەوە خەڵکی ناوچە سنوورییەکان، تابتوانێت بە شێوەیەکی باش کۆنترۆڵیان بکات. شوێنێکە نەریت و پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکان لە ئاستێکی توندان و، قۆناغێکی درێژی پێویستە تا ئەم دیدگایە ئاڵوگۆڕی بەسەردابێت. ئەوانەی ترسیان لە دونیای نوێ هەیە، ئەشێت دونیای نوێ نەناسن، ترسەکەیان ترسێکی مەعریفی نییە، ترسەکە لە چوارچێوەی رەواڵەتدا. جیاوازی دونیابینی خەڵکەکەی ئەم دوو شوێنە، لە هەموو قوژبنێکی ژیانەوە دەرك دەکرێت، تەنانەت ئەو گۆرانیانەی لە شوێنە نوێیەکە گوێیان لێدەگیرێت، هەرگیز ئەو گۆرانیانە نین لە شوێنە کۆنەکە گوێیان لێدەگیرێت.

تەنانەت ئاستی گوێگرتنیش بە هۆی فەزای شوێنەوە گۆڕانکاری بەسەردا هاتووە. ئەم گۆڕانکاریانە تەنها لە ئاستی ژیان و سەلیقە و گوێگرتندا نییە، گەر وردببینەوە لە هەموو رووەکانەوە شوێنەکان دەسکارییەکی زۆری دونیای تاکەکانی کردوە، لەکاتێکدا گومانم نییە، خێزانێکی گەڕەکی (وەوبە) بهێنە، دووساڵ لە کۆمەڵگەی (قەیوان سیتی) بژیت، بەشێکی زۆری دونیابینی و شێوە ژیان و روانینی دەگۆڕێت و، لانیکەم هەوڵدەدات لەگەڵ ئەو ژینگە نوێیەدا بگونجێت شوێن بۆی دروستدەکات. یانی کاریگەری فەزای شوێن لەسەر پەروەردە و کلتوور، یەکێکە لە کاریگەرییە بنەڕەتییەکان. ئێستا بەشێك لە

ک□م□ناسەکان پەروەردە تەنها نا بەستنەوە بە خێزانەوە، لە دەرەوەی خێزان چەندین فەزا هەیە، هەریەك لەو فەزایانە کاریگەری خۆی دروستەکات، یەکێك لەو فەزایانەش کاریگەری لە پەروەردە و کلتووردەکات، فەزای شوێنە.

ئێمە لە رێگەی بەراوردێکی ئاسایی ئەم دوو شوێنەوە تێدەگەین، فەزا نوێیەکە ژینگەیەکی دیکە و جیهانێکی دیکەیە، کە ئەم ژینگەو جیهانە نوێیە لەرووی پەروەردە و دونیابینی و کلتوورەوە، جیاوازییەکی گەورەی هەیە لەگەڵ گەڕەکەی بەرامبەری هەیە. بێگومان خۆمان لەوە لانادەین ئەمە جیاوازی چینایەتییە، بەڵام ناشتوانین بەو رستە نەریتیانە رازیبین ترسمان لە دونیا نوێ هەبێت و نەزانین بۆچی لێیدەترسین. ئەگەر نمونەی: ئەم شوێنە نوێیە مەترسی بێت لەسەر کلتوور، کەوایە گەرەکە میللییەکە خزمەت بە کلتوور دەکات! هاوڵاتییانی هەردوو شوێنەکە، لەناو یەك کلتوور و زمان و ژینگەی شاردا دەژین، لێ جیاوازییەکانیان لە شێوە ژیاندا بەهۆی فەزای شوێنەوە پەروەردەی خەڵکەکەی گۆڕیووە.

ئەمە ئەو فەزایە کە (لۆفیڤرە) باسیدەکات. سیستەمی سەرمایەداریی بەبێ دروستکردنی فەزای نوێ، نا بێتە سیستەمێکی درێژ ماوە. بێگومان لە پشت ئەم فەزا نوێیەوە کۆمەڵێك فەزای دیکە هەیە بە هۆی خراپ بەکارهێنان و کەمهوشیارییەوە بوونەتە مەترسی لەسەر پەروەردە و زمان و دونیابینی. نمونە: فەزای مەجازی_دونیای شاشەکان_ ئەم فەزایە بە تایبەت تۆڕەکۆمەڵایەتییەکان، دوێکی کراوەتە فەزایەکی جەنگەڵیی. فەزایەکە بەکارهێنەرانی لە دونیای واقیع داد□ب□ت و دەیانخاتە ناو دونیایەکەوە لەیەك چرکە ساتدا چەندین دیمەن و چەندین فریودان و حەقیقەت بەرچاویان دەکەوێت و، دۆخێکیان بۆ دروستدەبێت ئەکرێت بە دۆخی_ناڕوونی_ ناوی ببەین و، لەم ناڕونبوونەدا زۆرجار بەکارهێنەر راستی و ناراستی، جوانی و ناشیرینی، خود و ونکردنی خود، ئەویتری دەمامکدار و ئەویتری حەقیقی بۆ جیاناکرێتەوە.

ئاستی دابەزینی هوشیاری لە دونیای شاشەکان، روو بەرێکی زۆری ئەم فەزایەی داگیرکردوە. هەموو بەکارهێنەرێك بۆخۆی میدیاییەکی هەیە، لەم میدیاییەدا پەیوەندییەکی بەردەوامی لەگەڵ ئەوانیتری دەرەوەی خۆی هەیە. ئەشێت ئەو بەکارهێنەرە لەم میدیاییەی خۆیەوە مەعریفە و ستاتیکا و هونەر و دونیابینی نوێ بخاتە روو، ئەشێت پێچەوانەکەی بکات و سەرقاڵی پەخشکردنی ژەهر و ئەویتر شکاندن و ئەویتر سڕینەوە و وێرانکردنی خۆی و پیسکردنی ژینگەی فەرهەنگ و توندوتیژی بێت. لە

هەردوو دیوەکەدا فەزای دونیای شاشەکان، وەك فەزای شوێن، بەرهەمی دونیا نوێیەکەیە وەك ئەو فەزایەی لەسەرەوە باسمکرد. لەیەکێکیاندا سەرمایەدارێك دێت ژینگەیەکی نوێ لەگەڵ دونیانوێیەکەدا بگونجێت دروستدەکات و لەویتریاندا بەکارهێنەر خۆی سەرپشکە چ جۆرە جیهانێك بۆ خۆی دروستدەکات و دەیەوێت بەپێی هوشیاری خۆی چی بەرهەم بهێنێت.

لێرەدا وەك کەوانەیەك جیاواز لە باسەکە پێویستە بڵێم: من بەخۆم لە دونیای نوێ_سیستەمی سەرمایەداری_ بروای تەواوم بەم تێگەیشتنەی (ژیل دۆلۆز_) هەیە کە دەڵێت:" لەناو سیستەمی سەرمایەداریدا تەنها یەك شت جیهانییە، ئەویش بریتییە لە بازار. دەوڵەتی جیهانیش بوونی نییە و تەنها بازار جیهانییە، دەوڵەتەکان مارکەتی ئەم بازارەن." بێگومان گەر دیدگاکەمان لە دوو شوێنی شارەوە بگوازینەوە بۆ نەخشەی هەرێم و دەوڵەت، دەبێت بیر لە بازار بکەینەوە. دونیای نوێ دونیای بازارە، دەوڵەتەکان وەك چوارچێوە و وەك سیاسەت و ئایدیای تایبەت بەخۆیان و ژینگەی تایبەت بەخۆیان هەیە، بەڵام دواجار مارکەتێکن بەبازاری سیستەمە جیهانییەکە. هەرچەن سەرمایەدارێك دێت لە چوارچێوەیەکی دیاریکراودا کۆمەڵگەیەکی نوێ و ژینگەیەکی نوێ دروستدەکات تا ببێتە بازارێکی نوێ و ژیانێکی نوێ، بە هەمانشێوەش دەوڵەتەکان لە چوارچێوە گەورەکەی خۆیاندا نایانەوێت ئەرکی بە مارکەت بوون لە دەست بدەن و بخرێنە دەرەوەی سیستەمە جیهانییەکە.
مارکەت و کافێکان و هۆڵی لەشجوانی و هۆڵی جوانکاری لەش و بانکەکان و... هتد بەرهەمی دونیای نوێن. دەوڵەتەکانیش وەك مارکەتێك بەدەرنین لەم بە بازارکردنەدا. کێشە ئەوەیە لەناو سیستەمە جیهانییەکەدا دەوڵەت وەك مارکەت نەناسی و هەموو ئەو فەزانوێیانەی دونیای نوێ بەرهەمیاندەهێنێت نەناسی و لەشوێنی خۆتەوە نەریتخوازانە باس لە بەرگری لەکلتووربکەیت و نەشتەوێت تێبگەیت کلتوور چییە و مەترسییەکان لەسەری لەم دونیانوێیەدا چین! پاشان ئامەدەنەبی بە ساتێك بیر لەم دونیانوێیە بکەیتەوە و لەڕێگەی زمانێکی میللیەوە تەفسیری بە بکەیت! (بەرەزیان: بە پێی سیستەمە جیهانییەکە ئێمە هەرێمین هێشتا مارکەت نین، مینی مارکەتین.)
با لەم نەخشەیە بێینە دەرەوە جارێکی دیکە بچینەوە سەر پرسیارەکەی خۆمان. بەراست بە پێی ئەو نمونانەی لەسەر فەزای شوێن هێنامانەوە، مەترسی لەسەر کلتوورە؟ ئەو ژینگەیی لەو شوێنە نوێیانەدا دروستبووە ژینگەیەکە کلتوور بسڕێتەوە یان ژینگەیەکە بەرگێکی نوێ دەکات بە کلتووردا؟ هاوارکەرانی نەریتخوازیی دەیانەوێت لەناو ئەم

بە بازاربوونی جیهاندا بەچ کەرەستەیەکی مەعریفی بەرگری لە کلتووربکەین؟ هەریەك لەو هاوارکەرانە دەتوانن خۆیان لەم نمونانە بکەنە دەرەوە و بەشێك نەبن لەم مۆدێلی ژیانە؟ ئەگەر کارەکتەرێك لەناو شار بژیت، یان لە شارچکەیەك و تارادەیەك لە گوندیش، نەچێتە کافێ، نەچێتە هۆڵی لەشجوانی، نەچێتە ناو شاشەکان بۆ تۆڕەکۆمەڵایەتییەکانەوە، نەچێتە مەلەوانگەکان، نەچێتە یاریگاکان، نەچێتە رێستورانتەکان، نە چێتە مارکێت و مینی مارکێتەکان، نەچێتە بانکەکان، دوربێت لە هەموو کەرەستەو کاڵایەك بەرهەمی دونیای نوێیە، دوربێت لە هەموو فەزایەك دونیای نوێ دروستیدەکات، پێویستە پێمان بڵێت: چۆن دەژیت و چ جۆرە کلتوورێکی هەیە؟

بێگومان ئەوانەی بە دیدگایەکی نەریتیی و ئاکارییەوە سەیری دونیای نوێدەکەن، دیدگاکەیان بەکەڵکی ئەوەنایەت ئەم دونیا نوێیەی پێبخوێنیتەوە. بە پێچەوانەی ئەو نەریتخوازانەوە، لە بەشی یەکەمی ئەم وتارە باسم لە رەواڵەتکرد و ترس لە رەواڵەت ترس نییە لە وێرانکردنی کلتوور، لەم بەشەدا باسی فەزای شوێنمانکرد، کە ئەم فەزایە وزە بە بەرهەمهێنانەوەی پەروەردە و کلتوور و جۆرێکی دیکە لە جوانبینین، دونیا بینی، جۆرێکی دیکە لە ژینگەی جیاوازی ژیان دروستدەکات و، مەترسییەك نییە بۆ کلتوور. نەك هەر مەترسییەك نییە بۆ کلتوور، فەزایەك لە جیهاندا هەیە، ئەم فەزایە لە رێگەی بازارەوە دابەشدەبێت بەسەرشوێنەکاندا و، لەم فەزایەدا کلتوورەکان لەیەکتری نزیك دەبنەوە و کلتوورەکان گەشە بەخۆیان دەدەن و، ژینگەیەکی کلتووری دروستدەبێت، لەم ژینگە کلتوورییەدا کلتوورە جیاوازەکان هەوڵی سەرلەنوێ خۆ رەنگکردنەوە دەدەن.

بەکارهێنەرانی ئەم فەزایانە کە زۆربەیان فەزای گشتین، گەر کەمێك بەباشی فەزاکان و کلتوور بناسن، زۆر بە ئاسانی بە پێی قۆناغێکی کەم دەتوانرێت رەنگێکی دیکە بدرێتەوە بە کلتوور و پەروەردە، کە جیاوازبێت لەو رەنگە نەریتییەی بە کلتوور و پەروەردە دروستکراوە. بارگاویکردنی کلتوور و پەروەردە بە ئاکار، نەناسینی کلتوور و پەروەردەیە. ترسان لە دونیای نوێ لە دیدێکی ئاکارییەوە، ترسانە لە ئاکارێك خۆی هیچ رێگوێشێکی نییە و نەریت بەزۆر سەپاندویەتی.

هەرئاکارێك رێگوێشەی هەبێت لەناو کلتووردا لەترسی نەریت بەرهەم نەهاتبێت، لە دونیای نوێدا گەشە بەخۆی دەدات، هەرئاکارێکیش لەترسی نەریت بەرهەم هاتبێت، لەم دونیانوێیەدا بەپێی کات کاڵدەبێتەوە. تەماشاکردنی دونیای نوێ وەك دژە ئاکارێکی

نێرسالارانە نەناسینی دونیای نوێیە و، کورتنکردنەوی کلتووریش بۆ بۆ ئاکار، مەترسیدارترە لە هەموو ئەو تەوژمانەی رووبەرووی کلتوور دەبنەوە. (من لێرەدا تەنها قسەم لەسەر ئەو ترسە بێبنەمایە کردوە لە دونیای نوێ بۆ سەر کلتوور، قسەم لەسەر دیوەکەی تری سەرمایەداری نەکردوە، کە جیاوازی چینایەتی و نائینسانییەت و شێواندنی ژینگە رووبەرێکی گەورەی ئەو سیستەمەیە. ئەکرێت لە شوێنی دیکە سەرنجی لەسەر بدەم، بەڵام فەزا نوێیەکان وەك نەریتخوازان بانگەشی بۆ دەکەن، ترس نین لە کلتوور، ترسن لەو دونیابچوکەی نەریتخواز وەعزەکانی خۆی تێدا دەدات.)

درێژەی هەیە …..

سەوڵ لە بەرمۆدای (خود- عیشق- نیشتیمان) دا … سۆران محەمەد

لێکۆڵینەوەی رەخنەیی:

سەردەمانێك لەمەوپێش شاعیرانێك هەبوون گیانیان لێك نزیك بوو، بەهۆی ئەوەی هەر چەند بڵاوکراوەیەکی ئەدەبی و کۆڕی ئەدەبی و شوێنی کۆبوونەوەی دیاریکراو هەبوون پێکەوەی گرێ دەدان، ئەوانیش ژمارەیان بە پەنجەکان دەژمێردران، بەڵام مەخابن هەر زوو لێشاوی تەکنەلۆژی ئای تی و گۆڕانکارییە خێراکانی جیهانی سەرمایەدارییە ئەو ساتانەی لە زیهن و ژیاندا خێرا کوژاندەوەو شاعیرەکانیشی پەرتکرد هەریەك بەلایەکدا؛ رەنگە لەم ساتەدا هەندێکیانم لەیاد بێت و هەندێکیشیان نا، بۆیە نامەوێت ناوی کەس بهێنم، بەڵام دەتوانم بڵێم شاعیر (سیروان ناشاد) یەکێك بوو لەو دەنگە گەرم و گوڕو پڕ هەڵچوونانەی دەیویست بە شیعر جیهان وێنا بکات.

لەم رۆژانەدا کە دەقی (سەوڵ)ی شاعیر سیروان ناشادم خوێندەوە، توشی رامانی کردم، ئیدی سەرکۆنەی خۆمم کرد کە بۆچی دەقێکی وا سەرنجڕاکێش و پڕ رەهەندو کراوە هیچی دەربارە نەنووسراوە؟ وابزانم ئەو دەقەش دوا دەقی ئەو شاعیرەیە کە چەند ساڵێك پێش ئێستا لە گۆڤاری (نووسەری نوێ) بڵاوبووەوەهو من ئاگاداری بم، دەقێکە لە

چەند رووبەکەوە جۆی تێڕامان و لێکۆڵینەوەو هەڵوێستە لەسەرکردنە. رۆڵان بارت وای دەبینێت: ئەدەب کورتهەڵناهێنێت لە باش و خراپدا، یان پێڵێنکردن و ڕیزکردنی رەگەزەکان، بەڵکو ئەوەیە کە لەرینەوەو جوڵەی بەرپا دەکات لەناو پێڵێنە کۆنەکاندا، بۆیە ئەو وای دەبینێت دەق وەستاو نییەو هەمیشە لە جوڵەی بەردەوامدایە کە دەبێتە هۆی تێپەڕاندن و ئاوهاش دەقی چێژبەخش لە لەدەستدانەکانەوە حاڵەت دەخولقێنێت و پشوو دەگۆڕێت بە شەکەتیی.

پاش خوێندنەوەیەکی وردی ئەم دەقە بڕیارمدا لەم لێکۆڵینەوەیەدا ئاستەکانی لێدوان دەربارەی لایەنە جۆراوجۆرەکانی ئەو شیعرەی دابەشی ئەم چەند تەوەرەیەی بکەم، کە خودی جیاکاریەکان زەمینەخۆشکەری ئەم دەستنیشانکردنە بوون:

1- ئاستەکانی گوتاری شیعریی.، 2- سێکوچکەی بونیاتی مانا. 3 – ئاستەکانی ڕێزمان. 4- ئاستەنگەکانی ناو دەق. 5- پارادۆکسەکان (لایەنی هونەریی).

ئەم دەقە دادەنرێت بە دەقێکی فرە دەنگ و چڕ، کە هەڵگری زیاتر لە ماناو دەلالەتێکە، ئاستەکانی گوتار تیایدا هەڵبەزو دابەزین دەکات لە نێوان لێدوان لە خود، بانگکردنی کەسی نادیار، خودا، شێخ، هاوڕێ، ئەوان، تۆ….

شاعیر لەم شیعرەدا سەرەتاو کۆتا کۆپلەی بە (ماراسا) دەنووسێ، ئیتر ئایا مەبەست لەمە کەسیەتیەکانی ناو شانۆی ماراسادی نووسەر (پیتەر وایس)ی فەرەنسییە کە لە شەستەکاندا لە واقیعیکی جێشدراوی شۆڕشدا نووسراوە، پێشی دەگوترێت: (شانۆی شۆڕش و کوشتن و گۆرانی و شێتی)،کە باس لە ڕۆڵی نەخۆشانی دەروونی و ڕۆشنبیری بەرزو توانای داهێنەرانە دەکات ، بە گێڕانەوەی رووداوەکانی ناوەوەو دەرەوە، یان ئەوساو ئێستای وڵات.

ناوی (ماراساد)یش پێکهاتەیەکە لە کۆتایی هەردووناوی کەسایەتی ناو شانۆکە : (جان پۆل مارا) و (مارکیز دی ساد) پێکهاتووە، بەڵام دەبێ ئەوەش بڵێین ئەمە هەر گریمانەیەکەو شاعیر رەنگە بۆ خاتری زمانی شیعریی پیتی (د)ی لە کۆتایی ناوەکەدا نەنووسیبێت، یان رەنگە ناوێکی جوانی خەیاڵی بێت و شاعیر وەك تازەگەرییەك بەکاریهێنابێت، وەك چۆن ماراسا ساروفار بورتیکو – هوتێلێکی ناوداری ناوچەی (راجکوت) ـە لە هندستان.

بەهەرحاڵ ، ئەم روونکردنەوەیە زیاتر بۆ بەرچاو روونی خوێنەران بوو، ئەگەر نا، ئەوا گەر مانای تریشی هەبێت هیچی ئەوتۆ لە ئاستی دیدو خوێندنەوەی دەقەکە ناگۆڕێت.

/ چۆن دەتوانین ماراسا بەسەر رایەخی دڕکە زیبا بخزێنینە نێو
پێچەکانەوە
کە شەلاڵی برینانین/
یەکەم/ ئاستەکانی گوتاری شیعریی:
لەم شیعرەدا بە چڕی بەر کۆمەڵێك دەستەواژەی مانادارى ناسۆراوی دەکەوین لەسەر هەر سێ هێڵی(ویژدان، سۆز، هزر) دەجوڵێن، کە لە پشت هەر یەکەیانەوە سەرگوزشتەو بەسەرهاتێك رەنگە هەبێت، کە شاعیر توانیویەتی بە زمانێکی جوانی شیعریی وەسفەکان بهۆنێتەوەو لەگەڵ خۆیدا بە هەڵبەزو دابەزەکانی دەقەکەدا بمانبات و ئەو جیهانە کاولانەمان نیشان بدات کە هەر لە سەرەتای دەقەوە دادو فیغانێکی بی ئاکامیان دەربارە دەکات کە زەمەنیش تیایاندا پەرت بووە بەسەر: (رابردووەکان، ئێستا)دا. لەم جەنجاڵیەدا شاعیر چاوی ئاسۆکانی لێڵ دەبن و سەر ئەوەی ناپەرژێت بیرێك لە نەخشەی پرۆژەکانی داهاتوو بکاتەوە، کاتێك باس لە داهاتووش دەکات هەموو ڕێگاکان لەبەردەمیدا دەگیرێن و تاکە وەڵامێك دەست دەخات کە لەسەر دیوارو دەرگاکانی بەختەوەریی نووسراوە: (هەرگیز)
/ کامەرانی لە نوکتە ئێکسپایەرەکانی ژیان دەچێ/

*

/ هێشتا نەمانزانیوە سەرابە ڕێی ئەم غوربەتە نامانگەیەنێتە هیچ
لە نزای چەپڵەکانیش نەگەشتین
ئومێدی گوڵە دالیاکان بە هەڵەتی هەڵدێریان بردین/
هەرچەندە بشیەوێت بە کامەرانی بگات، بەڵام ئەفسوس ئەم ئاکامە مەحاڵەو مەگەر هەر داواخوازی ئەوە بێت لە راناوی نەناسراوی (ئەو) کە بە مەرگێکی هێمنی بسپێرێت. (مادام نەیتوانی دڵی چۆلەکەیەك ئاشتکاتەوەو فرمێسکی مناڵەکان بسڕێت و نوزەی مێرroولە پانبووەکان ژیر بکاتەوە)
/ خودایە!
تازە دڵی چۆلەکەیەکمان پێ ئاشت ناکرێتەوە
بە لیواری گۆسەبانەکەوە بوو بە چلوورە
ئیدی فرمێسکی ئەو منا□ە لیمان خۆش نابێ
بێ گوناهـ لە رەحمی زەمەندا مەیی
نوزەی ئەو مێرووڵەیە نابڕێتەوە بە گەورەیی پێمان لێنا/
سەیرورەتی تاوان دەرحەق ئەم بوونەوەر و شتە بچوکانە ئیکۆیەکی ئازاراوی هەمیشەیی لە زەین و ناخی بە ئاگای شاعیردا جێهێشتووە کە هەرگیز چاك نابێتەوەو هەرگیزیش ناتوانێت بگەڕێتەوە سەریان و

بیانگێڕێت، ئەمەیە دەسەوسانی شاعیر بەرانبەر قەدەری زاڵ دەردەخات و خود لەبەردەم ئەم بەرداشە مەزنەدا زۆر سست و گرمۆڵەو بێتوانا و دەروون ساکاو دەبێت.

بەڵام گەر بێینە سەر شێوەی ئەم مانایە وەك (بونیاتگەراکان) بە مەیدانێکی ئەزمونیی کاری خەیاڵی دەزانن، ئەوا دەتوانین بەم جۆرە شێوە گشتیەکە نیگار بکەین وەك بەرەنجامێکی خوێندنەوەی کۆپلەکە:

نادادیی لەگەڵ لانەوازان—کۆتاییهاتوو——-ئازار——بێکۆتایی

شاعیر هەر لە سەرەتاوە یەکسەر بە وەسفی موعاناتەکان دەستپێدەکات پاشان دێتە سەر کارتێکەریی ئەم موعاناتانە لەسەر خودی شاعیرو دواتر دێتە سەر هێنینەوەی ئازارو بەشێک لە موعاناتەکانی دەرەوەی خودو هەروەها ئەوانە وەك ئەو خاوەنی زاتێکی مەرگەساتاوین، ئەمەش چۆن کارتێکەریی بووە بەسەر بنیاتنانی بێهوێدییەکی قووڵ بەسەر شیعرەکەو هەستی شاعیرەوە، جارانێك دەمانباتەوە بۆ رابردوویەکی دوورو کۆستەکانی ئەنفال. جارانێکیش دەمانهێنێتەوە بۆ واقیعێکی تاڵ بە پەشیمانبوونەوە لە تاوان و سێبەری خیانەت و وێستگەی کاڵبوونەوەو لەدەستدانی قەناعەت و ئایدیاکان کەساڵانێک لە خەونـدانی شـاعیردا جموجۆڵیـان بـووە، ئاوهـا شـاعیر درك بـە فەرامۆشکردنی بوونەوەرە لاوازەکان دەکات و سەرکۆنەی خۆی لەسەر دەکات، بەڵام ئەستەمە گێڕانەوەی چرکە ساتەکان و هەڵدانی کۆلارەی منداڵی بە پەتی خۆشنوودیی و بەدەستهێنانەوەی بەرائەتی منداڵی:

/ بەم قرچەی سووتانە ئەسەف کە ناتوانین
کۆلارەکان بە پەتی خۆشنوودی هەڵدەینەوە/

ئاوها سەوڵەکان لە کار دەکەون و لە سێ کوچکەی بەرمۆدای (خود- عەشق- نیشتیمان)دا شاعیر لە دەست و پێ دەکەوێت و تەمی دەسەوسانیی باڵی رەشی بەسەر دەقەکەدا دەکێشێت.

دووەم/ سێکوچکەی بونیاتی مانا:

ئەم دەقە بە سەر سێ بابەتی سەرەکیدا دابەش دەبێت، کە هەر یەکەیان تەواوکەری ئەوەی ترەو بە هەرسێکیان سێگۆشەیەك دروست دەکەن و کەشی گشتی قەسیدەکە دەخەمڵێنن، لە هەندێك جێدا خوێنەر دەبێت لە پشت زاراوەکانەوە ئەم سێ رەهەندە کەشف بکات، لە هەندێك جێشدا ئاشکرا رەهەندەکان ماناکانیان تەعبیر لە خۆ دەکەن و ئاسانتر خوێنەر دەتوانێت بەدەستیان بهێنێت. کە ئەوانیش هەر یەك لە (خود، عەشق، نیشتمان)ن. بەڵام ئەو خاڵەی هەر سێ تەوەرەکە لەخۆی کۆدەکاتەوە دەبێتە خاڵی هاوبەشی نێوانیان بریتییە لە ناسۆرو ئازارو شکست و موعاناتەکان، کە دەتوانین ئا لێرەدا دەستەواژە بەکارهاتووەکانی هەر یەك لەم کێڵەکانە ڕیز بەند بکەین کە لە شیعرەکەدا

بەکارهاتوون تاکو زیاتر بە دنیابینی شاعیر و دۆخی دەروونی شاعیر لە ساتی نووسینی دەقەکەدا ئاشنا ببین.

-خود: / مەملەکەتێکم لە کۆس و قۆچ/

-/ نیشتیمان: حەرفێك بوو نەخوێنرایەوە/

– / عیشق: نوشتەیەك بوو بەتاڵکرا/

ئەلف/ خود: وەسفە جۆراوجۆرە بەکارهاتووەکانی خودی بێژەر یان دانەر، زیاتر لەم دەستەواژانەی شاعیردا چڕ دەبنەوە:

(جەستەی سوتاو، لەرزین، پێی شەقار، پێکراو، کفت و کەمجوڵەو کەتوو، سیغاری ژەنگاویم، بەرچنەیەك ژان، بۆکڕوزی نێڵەکانم، باڵا شەنگەبی لەرزیو و تەزیو وتۆقیو و ڕچیو، تۆپە بەفرینی وەهم).

بێ/ نیشتمان: نیشتیمان بە هەردوو رووە مەجازیەکەی (ناخی شاعیرو نیشتیمانی واقیعی) یان ئەو وێنانەی بۆ نیشتیمان کێشراون لە چەند دەستەواژەیەکدا دەربڕینیان لێکراوە، کە ئەوانیش لەسەر هەمان رەزم و ئیقاعی مانا بەرجەستەکراون، کە ئەمانەن:

(تاریکستانی دەڤەری هەڵچو، تەمێکی ڕێ ونکەر، سارای سەراباوی، بیابانی لماوی، نیشتمانی تەپکە، حەرفێکی نەخوێندراوە، نیشتیمان لالەنگییەکی پاککراو، سەرابە ڕێی غوربەت، ویستگەی کاڵبوونەوە، گۆڕێکی بە کۆمەڵ، دارەمەیت،مەملەکەتی کۆس و قۆچ)

جیم/ عیشق:

ئەو دەستەواژانەی پەیوەستن بە عەشق و مەعشوقەوە لێرەدا پۆلێن دەکەین، جا ئایا ئەو عەشقە رەها بێت و مەعشوقیش زیاد لە زاتێك بێت، یاخود تەنانەت لە دەرەوەی بازنەی مرۆڤیشدا بێت ئاوها بەرجەستە دەبن و لە دەقەکەدا جێیان پێ دەدرێت، یان بە لەگەڵ دوان یان بە وەسفکردن بەکارهێنرابن:

(سواخم دە و دامپۆشە با ئەم درزانە نەبینی، روو وەرگێڕە، سوێرەشکی عیشق، عیشق نووشتەبوو بەتاڵکرا، خواردنەوەی دوا نوزەم لە پیاڵەیەکی شکاودا بخۆرەوە)

لە ئاکامی خوێندنەوەیەکی وردی هەر یەك لە یەکە جوداکانی ئەم سێ رەهەندە، دەگەینە یەك راستی رەها کە هەر سێ کوچکەکە پێکەوە گرێ دەدات و لە خاڵی (ناسۆرو ئاکامی مەرگەساتە جیاوازەکاندا سێگۆشەیەك پێکدێنن کە من بە (بەرمۆدای ناسۆر) ناوی دەبەم، وەك لە هێڵکاریی ژمارە یەکدا دەردەکەوێت:

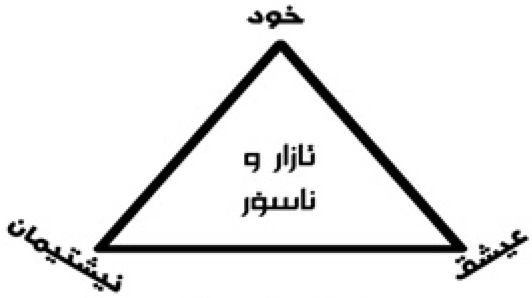

هێلکاری ژمارە یەک

سێیەم/ ئاستەکانی ڕێزمان:

ناو/ ڕاناو/ جێناوەکان:

گیانی پەژموردەی شاعیر لە سەرجەم کۆپلەو دێڕەکاندا بە شێوەیەکی راستەوخۆو ناراستەوخۆ دەردەکەوێت، تەنانەت گۆڕین و هەمەجۆریی ڕاناوی کەسانی بانگکراو و وتووێژ لەگەڵکراو ئەم راستییە دەسەلمێنن، کە چۆن شاعیر تەنانەت جارانێك پەنا دەباتە بەر بەکارهێنانی ڕاناوی ئەو، ئیتر بە (ئەو)ێکی ئاڵۆزو نەناسراو دەمێنێتەوە تاکۆتایی دەقەکەو لێرەوە خوێنەر چێژ دەبا لە خەمڵاندن و دۆزینەوەی حەقیقەتی (ئەو)ی بەکارهاتوو، کێیەو رۆڵی لەم دەقەدا چییە؟ وەك ئەوەی دەڵێت:

(ئۆی بەستەزمان) کە رەنگە هەر خودی شاعیریش بێت وەکو منێکی سایکۆلۆژی بووبێتە (ئەو)و وتووێژی لەگەڵدا بکرێت، کە ئەمەش جۆرێکە لە شێوازی مەنەلۆگی شیعریی.

– ناو و جێناوەکان:

* خودایە: 4جار

/ خودایە چ حیکمەتێکە ئەم بوونە

چ سڕێکە ئەم گەردوونە/

*شێخ:

/ ئەی شێخ …دوانوزەم لە پیاڵەیەکی لێو شکاودا بخۆرەوە/

* هاوڕێ 2جار:

/ هاوڕێکانیش لە بیابانێکی لماویدا جێیان هێشتین/

* نەنك 2جار:

/ زیندەگی لە حیکایەتەکانی نەنکم دەچوو نیوە شەوان/

* باپیر:

/ سوتووی جغارە عارەبییەکەی باپیرەم/

* تۆ:
/ وەتدەزانی بەرسیلەی کامەرانی دەچنی/
* من:
/ من تۆزی ئەودیو مێژووم پێوەیە/
* ئەو:
/ جا چۆن کچی پاشای بەختەوەریی مارە بکەین؟/
/ تەعاروفێك لەگەڵ راهیبەیەکدا بکەین/

تێبینی: گەر ورد سەرنج بدەن دەبینین چۆن شاعیر رەشبینییەکان باڵیان بەسەردا کێشاوە، یان وەکو مەحوی رەنگە بە خۆی بڵێت (لەناکەس کاریا) یان (بە زایع چوو لە مالایەعنیا) بۆیە بۆ بەختەوەریی لە دەرەوەی خۆیدا دەگەڕێت، لەکاتێکدا لە زۆربارداو لای زۆرێك لە زاناکان وا باسکراوە کە لە ناخەوە دروست دەکرێت. کەچی لێرەدا شاعیر تەنانەت پەنا بۆ ئەفسانەکانیش دەبات بەو مەرجەی بگاتەوە بەختەوەریی.. ئەو بەختەوەرییەی هیوا دروست دەکات و مانا بە ژیان دەبەخشێت.. رەنگە ئەم حاڵەتی هەستکردن بە تاوانیش بەس دەروونی بێت و ئاوهاش لای شاعیر چەکەرەی کردبێت.

*** ئێمە:**

/ تێپە بەفرینەکانی وەهمین بەسەرخۆدا دادەچۆڕێین /

هەروەها کاراکتەری ئاژەڵە لاوازو بچوك و پاکو دڵفڕێنەکانیش کە هێمای ئازادی و سادەیی و جوانین بێبەش نەبوون لەم دەقەدا وەکو کەرەسەیەکی دەوڵەمەندی رازاندنەوەو گەیاندنی ماناکانی دەق کە ئەوانیش:
(کەو، سوێسکە، ماسی، پۆڕ، باڵندە، مێروولە)ن.

4چوارەم/ ئاستەنگەکانی ناو دەق:

وەك چۆن شاعیر لەسەرەتاو دوا کۆپلەدا لە پێکردنەوەی پێچەکان بە دوای خەمی فریادڕەس عەوداڵ دەبێت، لە کاتێکدا زەمین رایەخی دڵکە زییەو برینانیش شەلالی خوێنن، ئەوا شاعیر رووبەرووی چەند ئاستەنگێکی جودا دەبێتە کە بێسکی لێدەبڕێن و هەموو ساتێك جۆرێکی جیاواز ناهومێدیی تێدا دەڕوێنن کە لە کۆتاییدا هەر ئەوەمان بۆ دەمێنێتەوە لە گەورەیی ئازارەکان رابمێنین و لەگەڵ شاعیردا بەشداری کێسپ و خەمەکان بین، تا کەمێك باری سەرشانی سوك بێت.
لە سەراپای تانوپۆی دەقەکەدا ئەم ئاستەنگانە دەردەکەون و هەر جارێك لە وێنەیەکی شیعری جیاوازو مانایەکی تراژیداویدا خۆیان

نمایش دەکەن:
/ بەم قیبلە نوما ژەنگاوییەوە چۆن لە تاریکستانی ئەم دەڤەرە هەڵچووە ڕێ دەرکەین
کە غەریقی بەحری تاوانین/
*
/ لە کام رەزا بەرچنەیەك ژانی یاقوتییت چنی لێم بگەڕێ
کە بەسەر کەلاوەیەکی سوتاوەی گەرمێندا کەوتی من ڕازە چاو خۆڵەمێشییەکەم/
ئەم توخمانەش ئاوها دابەش دەبن و لیکدانەوەیان بۆ دەکرێت:
(1- قیبلەنومای ژەنگاوی: نەخشەڕێی جوڵان و دۆزینەوەکان.
2-دەڤەری هەڵچوو: بەمانای شوێن وەك سەنتەرێك بۆ سەرلێتێکچوون.
3-خیانەت: لەسەر ئاستە جیاوازەکان و کەسایەتییەکان.
4- گوناهـ: لەسەر ئاستی خودی وتوێژکەرو دانەر.
5- موعاناتەکان و مەرگەساتەکان: بەرەنجامی کۆی ئەو 4 پێکهاتەی سەرەوەن کە شاعیر وەکو زات و بابەت توشی قەیرانی هیواو بەختەوەریی دێت) وەك دەڵێت:
/ ئەی پاشماوەی مەرگەساتەکان
روو وەرگێڕە فریای بۆکڕوزی نێڵەکانم ناکەوی
سیغارە ژەنگاویەکەی ڕۆژگارم/
کە لێرەشدا دەتوانین بە هێڵکاری ژمارە دوو ئەم مەبەستە زیاتر روون بکەینەوە:

هێڵکاری ژمارە دوو

پێنجەم/ پارادۆکسەکان (لایەنی هونەریی):

لەم دەقە شیعریەدا بەر چەند پارادۆکسێکی نوێ دەکەوین، کە زیاتر وێنە شیعریەکان تازە دەکەنەوەو بەهای ئیستاتیکی دەقەکە بەرز

دەکەنەوە، کە لە وێنەی شیعری سەرنجڕاکێشدا جێیان کراوەتەوەو ئاماژە بەم دوو وێنەیە دەدەین:

1. / وەرە هاوڕێ لە ژێر ئەم (بی)یە رەزا قورسەدا
دیژلەمەیەکی کامەرانی فێ کەین/
لای هەموو شاعیرانی تر (داربی) بە رووە جوان و شۆخەکەی بەکاردێت و دەشوبهێنرێت، بەڵام لێرەدا بە هۆی دنیابینی و کەشی رەشی قەسیدەکەوە (دار بی)یەکانیش رەزایان قورسە، لە لایەکی ترەوە هەمیشە چای تاڵ ناخۆش و دڵتنەگکەرە، کەچی لێرەدا بەکاردێت وەك هۆکاری فەراهەمهێنانی کامەرانی، کە ئەمەش مەحاڵەو مانا لەم پارادۆکسەدا پێچەوانە دەکاتەوەو ئاوها کۆکراونەتەوە:
داربی: ناشرین—دیدگای مەرگەساتاویی
چای تاڵ: کامەرانی—— کەواتە خۆشی و ناخۆشییەکان هەر یەکن کە تاڵن

*

2. / شاتووەکانی فیراق لێرە بەر دەگرن

درەختەکانی موعانات هەمیشە سەوز/
جارێکی تر شاتوو و درەخت مایەی ئاسوودەیی و گەشەو خۆشیهێنە، بەڵام لێرەدا بە پێچەوانەی مانای خۆیانەوە سوودیان لێبینراوە بە خستنە پاڵی فیراق و موعانات بۆ هەردووکیان، کە دووبارە ئەمەش هەر خزمەت بە سیاقی گشتی ماناو کەش و دیدگای شیعریی شاعیر دەکات. کە تونراوە لە شوێنی خۆیاندا شیاو بەکاربهێنن و شاعیر داهێنانیان تیا بکات:

3- ئەودیوی رەشبینی:

ئەوەی لای زۆربەمان خوێندراوەتەوەو زانراوە بەکارهێنانی خۆڵەمێشی(ماتریال)ە بۆ جەسەدی(ماتریاڵ) و وەکو دوو هاوتا بەکاردێن و بەمەش مانا باوەکەی بەدیدێنێت، کەچی زۆر ناوازانە لێرەدا بەر ئەو مەجازە ناوازەیە دەکەوین کە رادەی تراژیدی و ناسۆرەکان چۆن نەك بەس ئێسقانی کون کردووە، بەڵکو رۆحی (میتافیزیك)یشی سووتاندووەو کردوویەتی بە خۆڵەمێش کە ئەمە بەس لە دنیای فانتازیدا دەخەمڵێنرێت، ئەمەش رەوانبێژییەکی جوانە بۆ دەرخستنی ڕۆژەی قوربانی و سووتان. لیرەدا شاعیر داوا دەکات و بە هاوڕێیەك کە نازانین کێیەو لە چ ئاراستەیەکەوە هاوڕێی شاعیرەو

لەسەر چ ڕێیەك رۆژێك لە رۆژان كۆبوونەتەوە یان لە دۆخی ئێستادا هاوڕێن (چونكە لە دەقەكەدا باس نەكراوە) بەلام ئاوها بە شێوەیەكی فانتازیائامێز داوای لێدەكات:
/ ببە نەرمە(با)یەكی تەزیو خۆڵەمێشی ئەم رۆحە بڕەقسێنە/

سەرچاوەكان:
....
Roland Barthes ,The Pleasure of the Text.. Translated by: Richard Miller, 23rd prnt-1
Marat/Sade Written by Peter Weiss, 2012-2
3-گۆڤاری نووسەری نوێ . ژمارە 65. تشرینی یەكەمی 2013، هەولێر.

فیزیای شیعر لە دیوەخانی ئودەبا ... ئاراس هەمەوەندی/ رۆستەم عینایەتی

زۆرجار خودی هەڵخەلەتێن وامان فێردەكات خۆمان وەكو فریشتە وێنا بكەین، تاكو ئەو دڕندەیەی لە ناخماندا خۆی حەشارداوەو چرۆی كینەو ئیرەیی و توانجدانمان تێدا دەڕوێنێت ناهێڵێت تامی ژیان و جوانی و گیانی هاریكاری بكەین، دان بە بەرەندەییدا بنێین و ناقۆڵایەكانیش وەكو خۆیان ببینین، بێ ئەوەش تێكدانی ئەم هاوتایی و هاوكێشەیە زاتێكی ناجۆرمان لێ دروست بكات و كەسانی دەوروبەرمان هەست بەو لەقبوونانە بكەن و بەڵام خۆمان هەر وەكو سوورەی بەر لەشكر تەماشای خۆ بكەین و دان بەو حاڵەتانەدا نەنێین.
ئەوەی مەبەستمانە لەم پێشەكییەدا: تیشكخستنە سەر دیاردەیەكی زۆر ناشرینە، كە ئەگەر لە هەر ڕشتێكی تری ژیاندا ببینرایە، ئەوا نەدەبوو لە ڕشتەی ئەدەبدا بوونی هەبووایە، چونكە ئەدیب بە حساب كەسی هەست زیندوو و خاوەن ویژدانە، كرۆكی بەرهەمەكانی دژی ئەو ناشرینیانەیە كە خۆی لەدەقەكانیدا وا نیشانی دەدات كە پێوەی دەناڵێنێت.

لێرەدا وەك نموونە چەند بەرهەم و وتەی کەسێکی زانستی دەهێنینەوە کە لە هەمانکاتدا خامەکەشی بۆ بابەتی ئەدەبی و شیعر بەکاردێنێت، هەر لەم سۆنگەیەوە بەراوردی هەردوو بوارە تیۆری و پراکتیکیەکەی ئەو جۆرە لە نووسین و نووسەر دەکەین و لە کۆتاییدا با پێکەوە ببینین و بڕیاریش بۆ خوێنەر جێدەهێڵێت و هەر ئەویش سەر پشك دەبێت بۆ قبوڵکردن و رەفزکردنی ئەم بیروبۆچوون و ڕایانە.

ئەو نووسەرە لە لایەك ڕەخنە لە کاڵوکرچی دەقەکان دەگرێت، لە لایەکی تر رەخنە لە وتارو داڕشتن دەگرێت، دوایی دێتەوە سەر وێنەی شیعریی و لووسوپووسیی!! نازانرێت بە تەواویی دەیەوێت چی بڵێت، کەچی لە لایەکی تر کە دێینە سەر نووسینەکانی ئەم نووسەرە کە بە ناوی شیعر پێلێنی دەکات، دەبینین هەموو ئەو قسانەی نووسیونی وەکو توانجدان ئەوا بەسەر شیعرەکانی خۆیدا دێنە دی و لەو بوارەشەوە نموونەی شیعرەکانی دەهێنینەوە، سەرەتا با دیقەت لە وتەی ئەم نووسەرە بدەین، ئەو لەم بارەیەوە ڕای خۆی وا دەنووسێت:
{{ بەداخەوە لە ئەدەبی کوردیدا زۆر کەس هەن نەخۆشیی (بەرزەمن)یان هەیە و وا دەزانن هەرچی ئەوان دەینووسن دوڕ و گەوهەرە، لەکاتێکدا زۆربەی دەقەکانیان کرچوکاڵ و وشەڕیزکارییە یان هەندێک لەملاو بڕێک لەولا هێنراون و هەڵەی جۆراوجۆریان تێدایە و هیچ سیفاتێکی نووسینی دەق و وتار و داڕشتن و وێنەی شیعری و چێژبەخشی و تەشویق و گەڕچنی و لووسوپووسیی ڕستەسازی و تێگەیشتن و واتایان تێدا نییە}}.

پێش ئەوەی بێینە سەر قسەکردن لەسەر شیعرەکان، با سەرنجی ئەم وتەیەشی بدەین کە چۆن لە لایەکی ترەوە رەخنە لە رەخنەگران دەگرێت و بە {خەسیو و فیشاڵ و بەربووك و کەشوفش و چەنەلێدەر…} باسیان دەکات، خوێنەر لە کاتی خوێندنەوەی ئەم وتەیەدا رادەی فشارە دەروونیەکانی سەر ناخی داتەپیو و کاول دەخوێنێتەوە، بەوەی چۆن ئەم قەڵەمبەدەستە ئەوەی لە توانایدا بووە لە ڕشانەوە دەریبدات و شوێنگەی خۆشی بخاتە ژێر پرسیارەوە، بەوەی ئایا کەسێك لە شوێنگەی بەرپرسیاری ئەدەب و ئەدیباندا بێت چۆن ئەم هێرشە ناڕەوایانە دەکاتە سەر رەخنەنووسان؟ لە کاتێکدا ئەدەبی کوردی هەژارترین ئەدەبە لە رەخنەدا، جگە لەمەش ئەمە دادەنرێت بە (مێتیقی کورهاندن) کە بە پێی یاساکانی مافی مرۆڤی نەتەوە یەکگرتووەکان: هەموو جۆرە مێتیقێکی کورهاندن تاوان و قەدەغەکراوە، جا چ رەگەزیی بێت یان بە هۆی ئینتیماوە بێت، یاخود بەهۆی بیروبۆچوونی جیاوازەوە….هەروەها ئەمە ئەو میسداقییەتەی (ئیتیحادی ئودەبا)

دەخاتە ژر پرسیارەوە کە بەوەی ئایا دەبت ئەمە نەکرابتە واجیهەیەك ب برەودان بە باکی شیعریی دژی ئەوی دی؟ هەر ئەم تەکتیکەش لە پشت بەرەندەبوونییەوە بت ب ئەو پگە ئیداریی و شونگەیە؟ (چونکە ئەو گوتانەی ئەو بەس وەکو رایەکی شەخسی لکنادرنەوە) ب ئەوەی لە بیری ئەوەشدا بن کە ئەم جەنگە لە پناوی چیدا دەکەن؟ لە کاتکدا ئەوەی حسابی فاریزەی دوای نوقتەشی ب ناکرت لە (کوردستاندا) هەر ئەدەبە… لە دەستدانی ئەو میسداقییەتەش کی بوونی ئەو دەزگایانە دەخاتە ژر پرسیارەوە بەوەی ئایا بە شایستەو توانای ئەدەبی ئەو کەسانە گەشتوونەتە ئەو شونانە؟ یان ئەو جگایانەش ورانەیەکن خراپتر لە بارەگا سیاسییەکان؟ جا گەر کەسك لە دەزگا رەسمییەکاندا چەند کارکی گرنگی هەبت، ئیتر چن رەخنە لە سیستەمی دەسەات دەگرت کە بە جرك لە جرەکان ئەوان کەکەیەکن تیایدا؟ هەروەها بەکارهنانی پگەی ئیداریی ب سوکایەتیکردن بە کەسانی لاوازو دەرەتان و ب پەنا هیچ ئازایەتی تدا نییەو ئەم جرەش لە چەوساندنەوە هجی کەمیر نییە لە چەوساندنەوەکانی تر، هەر لە مەحرومکردنی ژەمە خوانکەوە بیگرە تا گەورەترو گەورەتر… بەهەرحا ئەو لە وتەکەیدا ئاوەها دەنووست:

{{ خنگری بربووکی بواری ئدب، همیش نووسری خسیون، ئمان بارستاییک ل فیشا و بتای بسر خونری داماوی باوکراو پ ل هوپکاندا دبشنو و بردوام دسخکر و خونر فریودرن، ئم بربووکان ل درژدادی و چنلدانی بناوک و کشوفشی ب بنما و خهکشان بولاو هیچی دیک نین، نکی بختی بکویت ژر کاریگریی زب نووسینکانیانو، ئوان همیش وک برگدرووکی قپ، باداان کار ب چواشکردنی خونر دکن و گولمستی دقنووسی کوار و وشیزکردنکانیانن، قت ناتوانن ستو وشیزکاران ب برگی جوان داپشن، ن خولیا و خونکی گوریان هی، ن بانژکی گشاو، هاکا گوبیستی پووکانو و بزربوونیان بوویت}}.

ئستا با بینە سەر شیعرەکانی ئەم شاعیرەو بزانین چ تازەگەریی و داهنانکی تدایەو چ کاردانەوەیەك لە ناخی خونەردا جدەهت، ب ئەم مەبەستەش نووسینەکە دابەشی ئەو سەبتایتلە سەرەکیانە دەکەین کە شایستەی لەسەر دوانن و بە زەقی لە بەرهەمەکانیدا رەنگی داوەتەوە:

– وشکیی خەیادانی شیعر:

بە حوكمی ئەوەی ئەندێشە رەگەزێكی سەرەكی داهێنانی شاعیرە، كە دەتوانێت بە هۆیەوە تازەگەریی و نوێبوونەوە بە یەكە شیعریەكان ببەخشێت، لە فەزای داهێناندا خامە ئازادییەكی رەهاش بەدەستدێنێت، كەچی بە پێچەوانەوە لەناو ئەم جۆرە دەقانەدا هیچ زاراوەو وشەو پنتێكی نوێ نابینرێنەوە كە زادەی خەیاڵی خودی شاعیر بێت، و لە ئەنجامدا كۆی شیعرەكەش سەرنجمان راناكێشێت و وا هەست دەكەین زۆر لەمەوپێش ئەو دەقەو ئاوهامان زۆر خوێندووەتەوە، لەو شیعرانەدا كە باسی شتەكانیشی تیا دەكرێت و بەكاردێن ، ئەوا هەر راستەوراست باسی حەقیقەتی خودی شتەكان دەكرێت، نەك بەس ناكرێن بە سیمبوڵ و بە هونەرەكانی وەك پارادۆكس و میتافۆر ئاوێتە ناكرێن و بە سەلیقەی هونەریی و هێنینەوەی وەستایانە مانای تریان لێ فەراهەم نایەت، بەڵكو دەبینین دەقێكی رەق و وشك لەبەردەمماندا دەیەوێت فێڵ لە هەستەكانمان بكات و خۆی بە شیعر ناوزەد بكات، بەڵام سەلیقەی بەرزی شیعریی خوێنەر لە كۆتاییدا جڵەو دەگرێتە دەست و حەقیقەتی سادەیی و راستەوخۆیی ئەو شیعرەی بۆ دەردەكەوێت.هەرچەندە كەسانێكی روپاماش دەستخۆشی بەرهەمی وا بكەن، كە رەنگە لە ئاستلاوازیی ئەو كەسانەش بێت، بەڵام ئەوە نابێتە سەنگی مەحەكی هەڵسەنگاندنی ئەو جۆرە بەرهەمانە، با نموونەیەكی ئەم شێوازە بهێنینەوە كە چۆن شاعیر خەمی مردنییەتی و بۆ ئەوەی نیشانمان بدات چەند كتێبی هەن و چۆن خۆی رۆشنبیركردووەو خوێندونییەتیەوە، ئاوها لە ئێستاوە شینی كتێبەكانی دەكات:

ئەوان، ژووری كتێبخانەكانمان
بەتاڵ دەكەن
سەرجەم كتێبەكان دەخەن□ ناو
فەردەی گەنم و
گووشی پەتاتەو
كیسەی چیمەنتۆ و
عەلاگەی نایلۆنی پێڵاو و
كارتۆنی قەبەوە،
لەلاژوورێكی هەور□ بانەكەی كەڵەكەدەكەن

– گێڕانەوەی یاداشتەكانی رابردوو:

مرۆڤ كە نەیتوانی لە قەوان و بەرگی خۆی دەركەوێت وەكو شاعیر، هەمیشە یادەوەرییەكانی كانگایەكی دەوڵەمەند دەبن بۆ ئەوەی لێیان دەربهێنێت و بیانكات بەشیعرو شیعرەكانیش زۆر نزیك دەكەونەوە لە

زمانی قسەکردنی رۆژانە، بەس جیاوازییان ئەوەیە کە ئەم شیعرانە لاپەرەی یادەوەریەکانی مرۆڤ هەڵدەدەنەوەو داخ و حەسرەتی ئەو رۆژە رەسەن و سادەو خۆشانەی پێ هەڵدەڕێژێت و مادام خوێنەر یادەوەریی هەیە لەگەڵ ئەو رۆژو شوێن و کەسانەدا، ئەوا لە ئەنجامدا حەماسەتی بۆ ئەو دەقانە دەجوڵێت، بەڵام ئایا لە راستیدا شیعرن؟ بەس بەوەی کە لە شێوازی ستوونی شیعردا داڕێژراون؟ ئەگینا وەك چڕبوونەوەو گرنگی دان بە فرەمانایی، ئەوا خاڵیین لە داهێنان و هیچ زیادەیەك ناخەنە سەر خەرمانەی شیعری رەسەن و نوی و ناوازە.

ئەگەر تەماشای تێکستی [خانووەکەی عەونی یووسفیان]ی شاعیر بکەین، ئەوا زۆر بە ئاسانی بەر ئەم شێوازە سادەیە دەکەوین و خەم و ئاوات و توانای شیعرنووسینی شاعیر لەم بارەدا زیاتر وەدیار دەکەوێت ، ئەو لەو تێکستەدا دەڵێت:

خانووەکەی عەونی یووسفیان
لەگەڵ زەوی تەخت کرد
*
بولبولێکی خۆشخوانی
گۆرانیی کوردی و تورکمانیی
*
ئێستا زانیم
جێوڵێ و سوکناشمان
دەدەنە بەر دەوە شێفلان

– هەوێن و تێمای سواو:

شاعیر کاتێك نۆستالیژییانە لە شیعر بگات و بخوێنێتەوە و راهاتبێت، هەمیشە هەر لەو بازنە داخروانەی بابەتە پێشینەکاندا دەخولێتەوەو دەترسێت لییان دەربچێت و مامەڵەش لەگەڵ شیعردا هەر لەو بازنە داخراوەدا دەکات، نەك تەنیا بە نووسین؛ بەڵکو هەر ئەو شیعرانەش بە جوان و پەسەند دەزانێت کە ئاوها و وەکو شێوازی خۆی شتە دووبارەکانی تیا بەکارهاتبێت، چونکە سەلیقەی شیعریی ئەو وا دەگەشێتەوە کە گوێبیستی ئەو جۆرە لە نووسین بێت کە تاکڕەهەندیی سیمای سەرەکی ناسینەوەی ئەو دەقانەیە، ئێمە کە ئەم راستییە دەنووسین توشی هیچ روپامایەك نابین بەوەی شوێنگەی ئیداریی شاعیر لە پێشچاوبگرین و چاو لە خودی رەهەندی شیعرەکان بنوقێنین، ئەمە لە کاتێکدایە قسە لەسەر بەرهەمەکانی شاعیر دەکرێت نەك خودی خۆی، چونکە مرۆڤ خۆی لە خۆیدا ڕێزدارو پایەدارە.

هەمیشە ئاسان و کەم مەسرەفە خۆماندوونەکردن و نەگەڕان بە دوای

سەریەشەی نوێگەریی و داهێنان و بەکارهێنانی شێوازی جودا و جۆراوجۆردا، هەرواش ئاسانە دەستبردن بۆ شتەکانی دەوروبەر کە لە بەرچاوان، زۆربەی شاعیرە کەمئاستەکان هەر پەلاماری ئەو شتە سادانە دەدەن و هەر لە قاڵبی خۆشیاندا دەیاننوسنەوە، واتا باڵندە هەر باڵندەیە، تیشکی خۆر هەر تیشکی خۆرە….هتد(بەو مانایەی وشە زیاتر ڕۆڵی کامێرایەکی فۆتۆگرافی دەبینێت)، بۆ نموونە لێرەدا لە چەند شیعرێکی جیاوازەوە هەژاریی توانای شاعیر و بەهرەی ئەم شاعیرە دەخەینە بەر تیشکی لێدوانەوە کە ئەویش دووبارەکردنەوەی وەرزەکانی ساڵە لە زۆربەی شیعرەکاندا وەکو بەهارو پایزو هاوین وزستان، ئاوهاش خیتابی کۆنی ئەم شیعرانە زیاتر بێزارمان دەکات و بەلای هەندێکیشەوە وایە بەس ڕێکخستنی (سەروا) دەبێتە هۆی ئەوەی شیعر لەدایك بێت، کە ئەمە زۆر هەڵەیە: نموونەکان/

(یەکەم: پاییز)

بای وێشت هێڵدێکا لێرانێ
بێ نێغمێ و نێیژێنینێوێ
پاییز پێ دێکا لێ حوزن
بێ هێڵبێستی غێمگینێوێ

(دووەم: بەهار، هاوین)
گێر تێ نێبای
سێرێتای هێموو بێهاران
سێوزایی لێ گیا دێتێرا
لێ هاوینا
قرچێ گێرمایی نێدێما

گێر تێ نێبای
سێرێتای هێموو بێهاران
سێوزایی لێ گیا دێتێرا
لێ هاوینا
قرچێ گێرمایی نێدێما
گێ قێت کێپێی نێدێبینی
ئاسێ بێ زێردێپێێ دێما
پاییز ڕێنگێ نارنجییێکێی
لێ گێڵا و گوڵ دێسێندێوێ

(سێ: خەزان)

گەڵا لە هەڵوەرين ياخى
درەخت بڕياريدا چيتر
بۆ خەزانى زەردەو□ بوو
نەكا تەوە
خەمى ئاڵۆزى نێو ناخى

(چوار: زستان و پاييز)
تەنيايى
گەڵا يەكى وشكەو□ بووى
پاييزەيە
زستانى ساردى
بەسەرا دادێ

– هەڵەى خوازەو زمانەوانى:

گرنگى نەدان بە وردەكاريى و بيرنەكردنەوەى پێويست لە بونياتى تۆكمەو بنەماكانى شيعرييەتى هۆنراوەو بەكارنەهێنانى زمانى هونەريى و خۆ ماندوونەكردن و رۆنەچوون بە گوتنى نەگوتراوەوە، وا لە زمانى شيعر دەكات شلۆق بێت و بگرە هەڵەى زەق و شتى پێچەوانەش لە ناو يەك تێكسدا كۆ بكاتەوە، نەك بەس پەلەكردن و پێدانەچوونەوەى تێدا هەست پێدەكرێت، بەڵكو لاموبالاتى شاعير دەردەخات و ئەو تێگەشتن و پاڵنەرە سەرەكيانەى تێدا دەدۆزرێتەوە كە بووەتە هۆى لە دايك بوونى تێكستى ئا لەو جۆرەى پڕ هەڵەو نوستاليژيايى، ئەمە لە كاتێكدا هەر ئەم نووسەرە لە وتەكەى سەرەتادا گازندە لەو شاعيرو وتارنووسانە دەكات كە شيعرەكانيان كرچوكاڵ دەنووسن و چێژبەخش نين و پڕ هەڵەن، خۆ رەنگە شاعيرى سادەو خوێنەرى سادەش ئەم سەرنجانەيان لا گرنگ نەبێت و هيچ حسابێكيشى بۆ نەكەن، چونكە سەليقەى سادەيى لە شيعردا هەر ئەوەيان پێ دەخوازێت ، و سەريان تەقەى دێت لەگەڵ تێكستى ئاست بەرزو هەر لەم روانگەشەوە ئەو دەقانەى بە ئاست و زەوقى ئەوان ناخوات ئاوها تاوانبار دەكرێن بە كاڵوكرچى و وشەڕيزكردن! ببينن ئەو چۆن لە جێيەكدا دەبێتە زماناس و رەخنە لە مامۆستايەكى زمانزانى زانكۆ دەگرێت، بەڵام چ رەخنەيەك؟ باخوێنەر بڕيار بدات:
* ئەو ئەم رستەيەى ئەو مامۆستايەى پێ هەڵەيە:
(شيعرى يەك دێرى يا شيعرى نانۆ لە بيستەكان و هەشتاكانى شيعرى كوردى ئامادەگى نەبوو)
دەڵێت ڕاستكردنەوەكەى ئاوەهايە:

(شیعری تاك دێڕی یان شیعری نانۆ لە بیستەكان و هەشتاكانی شیعری
كوردی ئامادەیی نەبوو)
* دووبارە ئەو ئەم رستەیەی ئەو مامۆستایەی پێ هەڵەیە كە شیعرێكی
گۆرانە:
(هەر چەند ئەكەم ، ئەو خەیاڵەی پێی مەستم)
دەڵێت ڕاستكردنەوەكەی ئاوەهایە:
(هەر چەن ئەكەم، ئەو خەیاڵەی پێی مەستم،)
* جارێكی تر ئەو ئەم رستەیەی ئەو مامۆستایەی پێ هەڵەیە:
دووجاران نووسراوە: (نەفەس كورتی)
دەڵێت ڕاستكردنەوەكەی ئاوەهایە:
(هەناسە كورتی).

***

ئێستا با بێین ئەم هەڵانە؛ بە هەڵەكانی خۆی بەراورد بكەین و بزانین كامیان گەورەترن؟

1-كورد یان دەڵێت پشتی خۆیم لێ دەكا، یان پشتی خۆیم تێ دەكا، بەڵام بزانن شاعیر چی دەڵێت:
(تاش□ بەردێكی بنار كێوێكم
ئەوەی دێ، پشتی خۆیم پێ دەكا)

2-ئەو خوازەیەكی هەڵە بۆ گەڵای زەردی وشكبوو بەكاردێنێت، كە دەڵێت قەد هەڵناوەرێت، لەمەدا پێچەوانەی سروشتە و ناچێتە زیهنی هیچ خوێنەرێكەوە، ئەمەش رادەی كەمتوانایی و شاعیرێتی و بێ سەرنجیی ئەم شاعیرە دەردەخات كە كەس پێش ئەو ئاوهای نەگوتووە:
تەنیایی
گەڵا یەكی وشكەوەبووی
پاییزەیە
زستانی ساردی
بەسەرا دادێ
لە ماڵی پاییز پێی ڕێ ناگرێ
بۆ دەشت و دەرێ
وەیشوومە سەری پێ نەوی ناكا
ئەو یاخی بووە و
بڕیاری داوە
قەت هەڵنەوەرێ.

3- لەم كۆپلەیەدا هەڵەی مانا هەیە، جگە لە بەكارھێنانەوەی (كۆترو بەهار) هیچ جوانی و ناوازەیەیەكی تێدا نییە ئەگەر خاڵخاڵۆكە ببێتە

کۆتره شینکه؟ بۆچی و چۆن؟ هەم لە دنیای واقیعدا مەحاڵە، هەم لە دنیای شیعردا رەفزکراوەتەوە، چونکە خزمەت بە هیچ ئیستاتیکایەك ناکات و هیچ بیرۆکەیەکی ئافراندنی تێدا نییە، دواتر ئەگەر خاڵخاڵۆکەکە یەکەم پیتی ناوی ئەوی دۆزیبێتەوە، ئەوا دەبوو بینووسیایە سێ پیتەکەی تری ناوتی نەخشاند، ئەمەش هەر لاموبالاتی شاعیر دەخات لە نووسینی شیعردا، دووبارە وا لێکدەدرێتەوە کە گرنگی ئەم شاعیرە زیاتر لە ڕێکخستنی سەرواکاندایە وەك (باڵ و ساڵ) نەك ئایدیاو بیرۆکەی بەهێزی نوێ و شیعریی.. پاشان وا دەزانێت بە بەکارهێنانی ناوی خاڵخاڵۆکە و کۆتره شینکه شیعرەکە ناسك و سۆزدارو ڕۆمانسی سەردەچێت، کە لە راستیدا وانییە، یان ڕەنگە لە ژێر کاریگەریی شێرکۆدا بێت کە دەڵێت:

(شێرکۆ:
ئە م کاتە و باش
من ناوم کۆتره شینکە یە و کچم
ماڵە کە م وا لە و گە ڕە کی منارە یە)

با بێینەوە سەر شاعیرەکەمان کە دەڵێت:
خاڵخاڵۆکەیەکی باڵ مەیلەو نارنجی
ئێوارەیێ
بە نیو باخی شیعرەکانما
گوزەری کرد
لە نێو کووچەی دێڕەکانیا
بە دوای ناوی تۆدا وێڵ بوو
کاتێ گەیشتە‌ ترۆپکی یەکەم پیتی
بە خاڵەکانی سەر باڵی
هەر چوار پیتی ناوتی نەخشاند
کە لێبۆوە
هەر لەوێ دای لە فڕکەی باڵ
وەختێ لەسەر چڵی درەختێ نیشتەوە
بووبووە
کۆتره شینکەی بەهاری ساڵ

– زۆر بەکارهێنانەوەی واژەکان:

ئەو واژە سەرەکیانەی شیعر لە دەوریدا دەخولێنەوە بنەڕەت و بڕبرەی پشتی شیعرەکە پێکدێنن، هەمیشەش بۆ یەکەمجاری خوێندنەوەکان؛ تەرکیزکردنی خوێنەر لەسەر ئەم لایەنە دەبێت بۆ گەڕانە پێشینیەکانی

به تانوپۆی هەر دەقێکدا، بە گەڕان لە دوای ئەم خاڵە زۆر ئاسان
شیعری سادەو دووبارە جیادەکرێتەوە لە شیعری تازەو نەگوتراو،
لێرەوەیە سەرنج دەدەین ئەم شاعیرە خاوەنی هیچ دنیابینی و گەمەی
زامانەوانی و روئیای شیعریی نییەو لە بەرەنجامیشدا هیچ مۆرکێکی
جیاکاریی و ئافراندن بەسەر بەرهەمەکانییەوە دیار نابێت ، ئێوە
وردببنەوە لە پەلاماردانی دەستەواژە باوەکانی ناو پەڕتووکەکانی
قۆناغە سەرەتاییەکانی خوێندن لەم شیعرانەدا، هەر شیعرەکانیش
سیمای دنیای منداڵان و نێوجەوانانیان پێوە دیارە، ئەو ئەگەر هیچ
بابەت وهەوێنی شیعری دەستنەکەوێت یەکسەر دنیای تەیرو تەوار،
باڵندەو پەلەوەڕ لەبەردەستیدا حازر دەبێت و بێ هیچ سێ و دوو
کردنێك پەلاماریان دەدات و بەکاریان دەهێنێتەوە، ئەگەر لە
دەقەکانی پێشووتری خۆشیدا بەکاری هێنابن هەر لای گرنگ نییە، وەکو
بەکارهێنانەوەی (چۆلەکەو ڕیشۆڵەو کۆترو کۆترشینکەو پەرەسێلکەو
.....هتد)، باسەیری لێکچوونی نێوان ئەم دوو دەقە جیاوازە بکەین؛
بزانین بۆچی کردوونی بە دوو شیعر. لەکاتێکدا خاوەنی هەمان خاڵی
هاوبەشی سەرەکین:

یەکەمیان:-

ڕیش□□ی□کی تەریوەی
سەرکزۆڵەی دڵ پڕ لە خەم
سەرگەردان و دیدە پڕ نەم،
نزایەکی بۆ خۆر هەنارد،
خۆر ئێوارە
ڕووناکترین تیشکی خۆی لە
گڕکانەکانی زستانە
بە شنەی ئێوارە بۆ نارد،
دوای چەند ساتێ
ڕیشۆڵەی تەرەی ڕێ ونبوو
بە باڵی تیشکی زستانە
بە باوەشێ بریقەوە
بە چەپکێ جریوەی تازە
گەیشتەوە نێو هێلانە
***

دووەمیان:-

چۆلەکەیەکی گەردەن زەرد
لە بنچکی لێڕەوارێ
ویستی هێلانەیێ چێکا،
لەودیو دوندێ

نوقم لە بۆی مێرخوزارێ
چەپکێ پرشنگی لە خۆر خواست،
خۆر بە کزەبای ئێوارە
گۆلمێ تیشکی نارنجیی
لە کەزیی زەردەپەڕ بۆ نارد..
لەو ڕۆژەوە
چۆلەکە و خۆر بوونە هاوڕێ،
کە چۆلەکە، هەموو ڕۆژێ
لەگەڵ تاریک و ڕوونی بەرەبەیانا
بای باڵی خۆی دەدا.. ئینجا
خۆر سەری لە کەل دەردێنا
....

لێرەدا سەیر بکەن سەرەکیترین خاڵی هاوبەش کە هەردوو کۆپلە پێکەوە گرێدەدات و خوێنەر وادەزانێت هەر یەك کۆپلە دەخوێنێتەوە، بریتین لە دەستەواژە سەرەکییەکان و ئاوهاش بۆمان دەردەکەوێت کە هەر پاشوپێش بە زاراوەکان کراوەو بنیاتی دەقەکە بۆش و مردوو دەردەچێت، دەردەکەوێت کە دنیای ئەم جۆرە دەقە چەندە کۆن و خاوەنی مانای سواو و دوور لە نوێگەرییە.

لە یەکەم کۆپلە ریشۆڵەیەو لە دووەمدا کراوە بە چۆلەکە.

نەك هەر هێندەش کە هەردووك باڵندەن ، بەڵکو (هێلانە)ش دووبارە دەبێتەوە و خاڵێکی تری هاوبەشی نێوانیانە لە هەردوو شیعرەکەدا.

هەروەها لەیەکەمدا ئێوارە و لە دووەمدا گۆڕدراوە بە بەرەبەیان.

4 جاران وشەی خۆر لە کۆپلەیەکی کورتی وەك کۆپلەی 2دا بەکارهاتووە، لە کۆپلەی یەکەمیشدا 2 جاران.

ئیتر لێرەدا ئێمەش سەرزەنشتی خۆمان کرد کە گوایا خەریکی چیین و کاتی خۆمان بە چییەوە بەسەر دەبەین؟ بۆیە هەندێك کۆپلەی تر دەهێنینەوە لەسەر پەلەوەر کە دوایش لە گۆڤاری رامان دا بڵاویشی کردوونەتەوە! با خوێنەر خۆی سەرنجی دووبارەیی و لاوازیی ئاستی وتاری شیعریی و دنیابینی شاعیر بدات تیایاندا:

(دەربارەی : پەرەسێلکە)
تا پەڕەسێلکەی ڕەوەزان
زەردەپەڕ بەخاک نەسپێرن
بە دەنووک و
شاپەڕی پڕ لە تیشکەوە
نەگەنەوە نێو هێلانە،
خۆر لە شەرمان
ئاوا نا بێ بەم زووانە

*
(جارێکی تر چۆلـەکه)
چۆلەکەیەکی چۆماوان
لە دیدارێکی پڕ شکۆ
خاڵە زەردەکانی ملی
بە خۆر بەخشی،
خۆر قەفتەیێ تیشکی دایێ
لەبن بنچک و گەزەڵێن
هێلانەیێ بۆ خۆی چێکا
جاویدان بێ تا هەتایێ
*
(ئەمجاره شینە شمقاڕ و خۆر)
شینە شمقاڕێکی زەلان
بۆ دیدارێکی لەگەڵ خۆر
دەوەنێکی کردە جێژوان،
له کۆتایدا داوا دەکەم لەم نووسەره بەڕێزه وەك ڕێزێك له شیعر ، با وەستانێك وەربگرێت و ماوەیەك شیعری تیادا نەنووسێت با پشوویەك وەربگرین و سەلیقەمان بگەڕێتەوه شوێنی خۆی و بشزانێت ئەوانەی به ناوی شیعرەوه دەینووسێت چ کاریگەرییەکی هەیه لەسەر خوێنەرانی شیعرو ئەوانیش کاردانەوەیان چی دەبێت، که لێرەدا بەشێك لەو راو کاردانەوانەمان به راشکاوی خستووەته روو، هەر هیچ نەبێت با ڕێزێکیش بۆ شیعر بھێڵینەوه ..

ستۆکھۆڵم

ئەدەب و ئایدیۆلۆژیا … ناڵە حەسەن

_ تێگەیشتنێک بۆ ئەدەب

بۆ تێگەیشتن لە ئەدەب دەکرێ ئەو قسەیەی (تێری ئیگڵتن) بە نموونە بھێنینەوە ، کە لە کتێبی ‘تیۆری ئەدەبیدا ‘ لە وەڵام بە

پرسیاری ئەدەب چییە دا ؟ دەڵێ (تۆ دەتوانی ئەدەب وەک نووسینی خەیاڵی لە تێگەیشتنی داستانەوە پێناسە بکەیت ، واتە نووسینێک کە دەقاودەق ڕاستی نییە بەڵام ، کورترین سەرنجدان لەوەی خەڵک بە گشتی دەیخەنە ژێر ناونیشانی ئەدەبەوە ، نیشانی دەدات ، ئەوە پێناسەیەکی تەواو نییە بۆ ئەدەب ..!) . دروست وایە ، ئەوەی کە پێناسەکردنی ئەدەب کارێکی گونجاو نییە .

چونکە ئەدەب لە چوارچێوەی یەک مانادا جێگەی نابێتەوە ، زێتر لە گۆشە نیگا و مانایەک لەخۆ دەگرێت . چونکە بە یەک مانا و ب□ یەک بینین ، ناتوانین پەی بە ڕووبەرە فراوانەکەی ئەدەب ببەین . ئەدەبیش وەک شیعر و مۆسیقا و عەشق بوونێکی گەردوونی هەیە ، هەموو ئەو چەمکانەش کە بوونێکی گەردوونییان هەیە ، ناتوانین لە یەک ئاستدا بیانخوێنینەوە و مانایان بۆ دیاری بکەین . دەکرێ ئەدەب / هەوڵدانێک بێت بۆ بە سیستەماتیککردن و چڕکردنەوەی زمان تا ئاستی جیاکردنەوەی لە قسەی ڕۆژانە .. یان وەک لەلای فۆرمالیستەکان ،(ئەدەب بە شێوەیەکی گەوهەری بریتی بوو ، لە جێبەجێکردنی زانستی زمان لە توێژینەوە ئەدەبییەکاندا .. ،) لەم گۆشەنیگایانەوە ئەو ڕاستییە دەبینین کە / ئەدەب هێندەی بایەخدانە بە بنیاد و ڕێکخستنی زمان ، هێندە بێشکە و هەڵگری هیچ بیروباوەڕێک و لەهەمانکات ئاوێنەی ململانێ و ڕاستییە کۆمەڵایەتییەکان نییە . چونکە لە بنەڕەتدا ئەدەب نووسینەوەی ژیانە یان دیوە نادیار و شاراوەکانی مرۆڤە بە تواناکانی خەیاڵ ، ئێمە لەم وتارەماندا خۆمان نابستینەوە بەوەی کە ماناکانی ئەدەب چین ؟ بەڵام بۆمان گرینگە تێگەیشتنێکی دروستمان بۆ ئەدەب هەبێت . ئەدەب هەر مانایەکی هەبێت ، بە بڕوای من (چەقی ئیشکردنی ئەدەب لەسەر مرۆڤ و بەها مرۆییەکانە …!) ، واتە هەر ئەمە ئامانج و هێڵە سەرەکییەکانییەتی .

بۆیە مر□ق ل□ □□گەی ئەدەبەوە هەوڵدەدا ، تەعبیر لە ئارەزووەکان و خەونەکان و غەریزەو حەزەکانی خۆی بکات ، وێنەی / خولیا و ئومێد و خۆزگەکانی خۆی بکێشێ .. بیرەوەرییەکانی خۆی بنووسێتەوە ، بەداوێک ڕابردوو و ئێستا و ئایندەی خۆی بەیەکەوە گرێبدات . دەتوانێ پەیوەندییەکانی خۆی / بە ناوەوە و دەرەوەی خۆی دیاری بکات و ڕێکییان بخات ، ئەدەب دەتوانێ قسە لەسەر هەموو ئەو چەمک و گۆشە و ڕووبەرانە بکات کە پەیوەندییان بە مر□ق و ژیانی مرۆڤەکانەوە هەیە ، مەبەستمە ئەوە بڵێم / ئەدەب لەو ڕووبەرە فراوانە ئیشدەکات کە بە ئەندازەی ژیان یان خەون و خەیاڵ بەرین و فراوانە ، کە هیچ

سنووربەندی و چوارچێوەیەک ، ناتوانن بیگرنە خۆ . وە بە هیچ مەبەست و مەرامێکیش ناتوانین بازنەیەکی بەدەوردا بکێشین و ڕووبەرە فراوانەکەی بچووک بکەینەوە .

_ ئەدەب و ئایدیۆلۆژیا

دیارە هەموو ئایدیۆلۆژیایەک بەرنامەیەکی دیاریکراوی هەیە بە گەیشتن بە ئامانجێک ، هەموو ئایدیۆلۆژیایەک مەبەستییەتی کۆمەڵگە بەرەو ئەو ئاراستەیە بەرێت کە ئاسۆ و ڕێگاکانی لە بەرنامەکەیاندا نەخشەی بۆ کێشراوە . بۆ نموونە / ئایدیۆلۆژیای مارکسیزم ، مەبەستییەتی کۆمەڵگە بەرەو سۆشیالیزم و کۆمۆنیزم بەرێت و لەم ڕێگایەوە هەوڵدەدەن دنیایەکی بێ چین و چەوسانەوە بهێننە ئاراوە ، دیارە ئیدیۆلۆژیای ناسیۆنالیزم و ئاینگەراکانیش هەر بەهامنشێوە . هەرئایدیۆلۆژیایەک پێویستی بە حیزبێک هەیە کە بیکەن بە ئامرازێک ، بۆ بڵاوبوونەوەی بەرنامەکەیان و گەیاندنی پەیام و نەخشە ڕێگاکانییان ، لەو سەرەوەش هەنگاونان بەرەو دوا خاڵی ئامانجییان کە گەیشتنە بە ترۆپکی دەسەڵات . لەم پێناوەدا سوود لە هەموو چالاکییە مرۆییەکان دەبینن . بۆ نموونە / ئەدەب ، هونەر ، شانۆ ، مۆسیقا ، وەرزش ، ... . هەوڵدەدەن ئەم چالاکییە مرۆییانە لە ڕێگەی حیزب و ڕێکخراوەکانییان بەکاریان بهێنن .. بۆ بردنە پێشەوەی بەرنامە و بەرفراوانبوونی پێگەیان لەناو جەماوەردا . لەوەوەش گەیشتن بە ئامانجە سەرەکییەکەیان و پێکهێنانی دەوڵەتێک بەو شوناسەی لە چوارچێوەی بەرنامە دیاریکراوەکەی خۆیان . کەواتە ئەدەب وەک بەرهەمی بیری مرۆڤ ، ئایدیۆلۆژیا و ئایدیۆلۆژیستەکان وەکو هەکارێک مامەڵەی لەگەڵ دەکەن ، واتە لای ئەوان ئەدەب (هەکارە نەک ئامانج) .

لێرەدا ، ئەدەب ناتەبا و دژ دەبێتەوە لەگەڵ ئایدیۆلۆژیا . چونکە لە بنەڕەتدا ، ئەدەب (ئامانجە نەک هەکار) . ئەدەب ئامانجە بە گەیشتن بە ڕووبەری جوانی ، ئامانجە بە گەشەکردن و نوێبوونەوەی زمان ، ئامانجە بە ئارامبوونەوەی دەروونی مرۆڤ و پڕکردنی لە چێژ ، ئامانجە بە بەها مرۆییەکان و زۆر شتیتر ...! بەڵام ئایدیۆلۆژیا هیچ بەهایەک بەم ئامانجانەی ئەدەب دانانێت و وەک هەکارێک بەکاری دەهێنێت . واتە ئەدەب لە هەموو بەها و ئامانجەکانی دادەشۆرێت .. تا ئەو ئاستەی ئەگەر ئەدەب بەو ئاراستە دیاریکراوەی ئایدیۆلۆژییەکان ئیش نەکات بە ئامرازێکی بە کەڵک و بە بەها چاولێدەکرێت . نووسەر و ئەدیبەکانیش مەحکوم دەبن بەلادان و دەیان ناو و ناتۆرەی دروستکراو..! بۆ نموونە مارکسیستەکان بە

نووسەرەکانی دەرەوەی خۆیان دەڵێن (نووسەری بۆرژوازی ، لیبراڵ ، ڕۆشنفیکر ….) زۆر ناویتر ، هەرچەند ڕۆشنفیکر بەمانای ڕووناکبیر دێت بەڵام ئەوان ، بە دیدێکی نێگەتیف بەکاری دەهێنن بە مانای (کەسێکی لاتەریک و بێئاگا ، دوور لە سیاسەت و خەبات ، قەڵەم بەدەستێکی ناجەماوەری …) ئیسلامییەکانیش نووسەرەکانی دەرەوەی خۆیان بەتایبەت ، نووسەرە سۆشیالیست و کۆمۆنیستەکان ، بە کافر و مولحید لە قەڵەم دەدەن و نوسینەکانیشیان بە شتێکی بێبەها چاولێدەکەن ، ناسیۆنالیست و نەتەوە پەرستەکانیش بەهەمانشێوە ، باس لە تابووری پێنج و خائین بەخاک و نیشتیمان و دەستی دەرەکی و زۆر توهمەت و ناو و ناتەرەیتر . لێرەدا دەبینین ، هەموو ئایدیۆلۆژییەکان بەبێ جیاوازی هیچ بەهایەک بە ئەدەبی دەرەوەی بازنەکانی خۆیان دانانێن …! هەموویان ئەدەب وەک هۆکارێک و وەک دەزگایەک یان ڕێکخراوێکی حیزبی سەیر دەکەن ، نووسەر و ئەدیبەکانیش وەکو کەسانی وابەستە و کۆیلە و ملکەچ دەبینن . ئەوان نایانەوێت لەوە تێبگەن کەوا ئەدەب یان نووسین هەوڵێکی تاکە کەسیە ، نووسەرەکان لەنێو ئەدەبدا قسەی دڵی خۆیان دەکەن..! ئەوان نایانەوێت گوێبیستی ئەوە بن کەوا ئەدەب کردەیەکی زمانەوانییە و بارگاوییە بە مەعریفە ، ڕەنگە ئەو مەعریفەیە و ئەو ئاگاییە بە نووسین و داهێنان ، بە کەسایەتی و سەربەخۆیی تاک ، ڕێگە نەدات نووسەر قەڵەمەکەی کۆیلە و وابەستە بێت بە ئایدیۆلۆژیا و لایەنێکی دیاریکراو ..! بۆیە هەروەک لەسەرەتا باسمانکرد ، ئەدەب لە ڕووبەرێک ئیشدەکات کە بە ئەندازی خەون و خەیاڵ بەرین و فراوانە ، بەهیچ دەلیل و هۆکار و ئایدیۆلۆژیاییەک ناتوانین ئەم ڕووبەرە فراوانە لە ئەدەب بەرتەسک بکەینەوە یان بازنەیەکی بەدەورەدا بکێشین .

لەماناو تێگەیشتنە مرۆییەکەی دووری خەینەوە و دایببڕێنین . ئەدەب ڕەگوڕیشە و قەدوباڵای خۆی بەهیچ ڕەنگێکی دیاریکراو ڕەنگ ناکات ، ناتوانێ هیچ ماسکێکی دیاریکراو بپۆشێ ..! ئەدەب بە بیانووی هیچ مەبەست و ئایدیۆلۆژیایەک پۆلین ناکرێ و ناتوانین ئیزمە ئایدیۆلۆژییەکانی بەبەردا بکەین . مەبەستمە ئەوە بڵێم ، لە نووسینێک یان ڕۆمانێک یان هەر دەقێکی ئەدەبی کاتێک ، ناوەڕۆکەکەی هاوتەریب و هاوڕا دێتەوە لەگەڵ بەرنامە و ئاسۆ و ئامانجەکانی ئایدیۆلۆژیایەکی دیاریکراو ، ئەوە بەو مانایە نایەت کە ئەدەبەکەی بخاتە خزمەت و ژێر ڕکێفی ئەو ئایدیۆلۆژیایە ، ناوێک یان پاشگرێک بە ئەدەبەکەیە بلکێنێ .. بە نموونە ڕۆمانی (دایک) ی مەگسیم گۆرکی ، ڕاستە بە دیدگایەکی سۆشیالیستانە نووسراوە و بە پراکتیکی

نەخشەی خەباتی چینی کرێکارانی ڕووس دەکێشێ ، بەڵام کرێکارانی ڕووس بەشێکن لە کرێکارانی دنیا ، دەکرێ ئەم شاکارە جیهانییە ئاوێنەیەک و سەرچاوەیەکی لەزەتبەخش بێت بۆ هەموو کرێکاران و خوێنەرانی دنیا ، دوای ئەوە ، هەموو کرێکاران و خوێنەرانی دنیاش سۆشیالیست نین و ، ب□بڕوای ئێمە وا پێویست دەکات ، ئەم شاکارانە لەنێو رووبەرە گەردوونییەکە بهێڵێنەوە پێویست بەوە ناکات بە ئەدەبی سۆشیالیستی ناویان بەرین و لە ماهییەتە گەردوونیی□کەیان کەم بکەینەوە ، چونکە کرێکار□ کر□کار ه□ر ل□ هەر کوێیەکی دنیا بێت ، یان سەر بە هەر ئایین و ئایدیۆلۆژیایەک بێت ، لە بەرامبەر کێشەی (کار و سەرمایە) دەرگیری هەمان کێشە و گرفتن ، وە دواجاریش / شاکارە گەردوونییەکان موڵکی هەموو مرۆڤایەتین نەک دەستە تاخمە و ئایدیۆلۆژیایەکی دیاریکراو ، یان بۆ نموونە ئەدەبەکەی (بەختیار عەلی) لەن□و ب□□مانەکانی لە زۆرشوێن ، باس لە ئەنفال و کۆڕەو و شۆڕشی کورد و جەور و ستەمی کورد بەدەست ڕژێمی بەعسەوە دەکات بەڵام ، ناتوانین ئەدەبەکەی بەختیار عەلی بە ئەدەبی ناسیۆنالیستی ناوبەرین ، چونکە ڕۆمانەکانی بەختیار لە بنەڕەتدا ، بە دیدگایەکی گەردوونی و بە خەیاڵێکی گەردوونییەوە نووسراون بۆیە ، دوورنمایەکی مرۆیی و گەردوونییان هەیە ، هەر لەنێو ئەم ڕووبەرە گەردوونییەش دەمێننەوە .

وەک چۆن ئەدەبەکەی (ڤۆلتێر و ژانژاك ڕۆسۆ) ڕۆڵێکی گەورەیان بینی لە گۆڕانە سیاسی و ئابوورییەکانی فەڕەنسا تا ئاستی گۆڕینی سیستەمی دەرەبەگی و ئەریستۆکراتی ، لە پێناو ژیانێکی ئازاد و ڕەهادا ، داوای ڕزگاربوونییان دەکرد لەدەست دابونەریتە کۆنەپارێزەکەی ئەوکاتە و بۆ ئەم مەبەستە شەڕی خورافە و ئایین و کلێساکانییان دەکرد ، لەم پێناوەدا بە تایبەت ڤۆلتێر ڕووب□□□ووی ه□□□ش و کوشتن و زیندان و مەنفا دەبوویەوە ، بەڵام ئەدەبەکەیان جگە لە ئەدەب و جگە لە شوناسی مرۆڤایەتی هیچ پاشگرێکی پێوە نەلکا ، دیارە بۆ ئەدەبی (شکسپیر و تۆلستۆ و دەستۆفسکی و گابریل کارسیا مارکیز و …) ، ئەدەبی هەموو گەورە نووسەرانی جیهانیش بەهەمانشێوە .

ل□□□دا مەبەستمان ئەوە نییە هەرچی پاشگرێک و ناوێک بۆ ئەدەب ڕەتکەینەوە ، هەندێک پاشگر و ناو بەهۆی تایبەتمەندییانەوە بە ئەدەبەوە دەلکێن ئەوە ئاساییە چونکە ، هیچ سنووریب□ندییەک بۆ ئەدەب دانانێن و لە بەهاو ڕووبەرە فراوانەکەی کەم ناکەنەوە ، بۆ نموونە (ئەدەبی منداڵ□) ، دیارە بەهۆی تایبەتمەندی منداڵ□ان و

بارى تەمەن و دەروون و بيركردنەوە و ئاستى وەرگرتنييان ، دەبێ بە شێواز و فۆڕمێكى تايبەت و گونجاو بە منداڵان بنووسرێت ، يان (چيڕۆكى خۆشەويستى) يان (ئەدەبى ليريک) ، ئەمانە بە فۆڕم و شێوە زمانێكى تايبەت دەنووسرێن و لەهەمانكات شوناسە مرۆيى و گەردوونييەكەيان لەدەست نادەن .

بەڵام ئەگەر بڵێين ئەدەبى (ژنان و پياوان) ، ئەم جۆرە پۆلين و ناوبردنە لە تايبەتمەندى دەچێتە دەرەوە و دەچێتە خانەى سنووربربەندى ، وەک چۆن ئيزمە ئايديۆلۆژييەكانى وەک (سۆشياليزم و ناسيۆناليزم و ئيسلاميزم و … هتد) ئەم پاشگرانە دەچنە خانەى سنووربربەندييەوە ، ئەدەب ناتەبا و دژ دێتەوە لەگەڵ ئەم ئيزمانە ، بەڵام ئيزم و پاشگرى قوتابخانە ئەدەبييەكان وەک (سومبوليزم ، دادائيزم ، سورياليزم ، فۆرماليزم … هتد) لێرەدا دەبينين ، ئەدەب هاوتەبا و ڕێک دێتەوە لەگەڵ ئەم ناو و ئيزمانە چونكە ، ئەم ناوانە بەهۆى تايبەتمەندى زمان و شێوازى جيا و داهێنانى نوێوە دێنە بوون ، ئەمانە ڕووبەرى ئەدەب فراوانتر دەكەن و خشتێک دەخەنە سەرديوارى ئەدەب و پەيكەرەى ئەدەب تونددوتۆڵتر دەكەن . لەلايەكيترەوە ، ناتوانين ناتەبايى و شەڕ و ململانێى نێوان ئايديۆلۆژييەكان بگوازينەوە نێو پانتايى ئەدەب ، بۆ نموونە / (ئەدەبى سۆشياليستى) لەلايەن كەسانى ئاينپەروەر و نيشتيمانپەروەر ، داهێنان و جوانييەكانى ئەم ئەدەبە نابيندرێ ..! لە هەمانكات وەكو ئەوانيش چێژى لێنابينن ، چونكە لە بنەڕەتەوە خۆيان سەر بە ئايديۆلۆژيايەكى جياوازن و ئايديۆلۆژييەكەشيان لە شەڕو ململانێيەكى ڕيشەيى و سەختدان ، ڕەنگە داهێنانەكانى يەكتر بێبەها چاولێبكەن .

يان ئەگەر بەهۆى پاساوى ڕزگارى نيشتيمانى و نەتەوە و ڕزگاركردنى چينيك بە دەستى چينێكيتر و يان ڕزگاركردنى ئاينێک بە دەستى ئاينێكى ترەوە … ، (ئەدەب لە پێناو ئەدەب) ڕەتكەينەوە و وەک چەكێكى شۆشگێڕانە ئەدەب بخەينە خزمەت مر□ق ب□ سەركەوتن و بەدەستهێنانى ڕزگارى و ئازادى و ژيانێكى خۆشبەخت بەڵام ، دەبێ لەوە تێبگەين كەوا ، ئەدەب ئازادى و ڕزگارى بۆ مرۆڤەكان بە دەست ناهێنێ ، هەروەک (سارتەر) يش بڕواى وابووە كە ، ئەدەب دەتوانێ مرۆڤەكان والێبكات بير لە ئازادى و ڕزگارى بكەنەوە . ئەدەب ناتوانێ كۆمەڵگەيەكى بێ چين و چەوسانەوە بەدەستبهێنێ ، بەڵام مرۆڤەكان دەتوانن لە ڕێگەى ئەدەبەوە ئەو وشيارى و مەعريفەيە بەدەستبهێنن كە بير لە ژيانێكى خۆشبەخت و بير لە ئازادى و لە

ک□م□گ□یەکی بێ چین و چاوسانەوە بکەنەوە .. لیرەوە بەوە دەگەین کەوا ئەدەب ملکەچ و وابەستەیی بۆ هیچ ئایدیۆلۆژیا و بەرنامەیەکی دیاریکراوی تایبەت نییە ، لە ئەدەبدا هیچ بیرکردنەوەیەک بە تەنها بوونێکی ڕەهای نییە ، ئەدەب لە ڕێگەی زمانەوە ئیش لەسەر وڕوژاندنی پرسیار و گومان و نامۆبوون دەکات ، ل□ بەرگێکی جوانکاری و ب□م ب□ستی بەرھەمهێنانی جوانی .. جوانیش هەم لە ئەدەب و لە هەموو شتەکانیتر بوونێکی ڕێژەیی هەیە . نامۆبوونیش دۆخێکە کە مرۆڤ لە جەوهەری ڕەسەنایەتی خۆی دادەبڕێنێ یان دووریدەخاتەوە . بۆ ئایدیۆلۆژیاش (گومان و نامۆبوون) دوو چەمکی توورەهات و بێمانان .

چونکە گومان و نامۆبوون تەنانەت پرسیاریش دۆخێکی ناجێگیر و شلۆق و ناتەبایان هەیە لە پێگەی ئایدیۆلۆژیادا ، مانەوە لە نێو گومان و □□ایی لای مرۆڤە ئایدیۆلۆژیستەکان بە عەیبوعارێکی گەورە چاولێدەکرێت . چونکە لە ئایدیۆلۆژیادا لە چوارچێوەی ئەو بەرنامەیە دیاریکراوەدا ، وەڵامی پرسیارەکان دراونەتەوە و ڕێگاچارەکان بۆ گەیشتن بە ڕزگاری و خۆشبەختی دیرایکراون ، مرۆڤە ئایدیۆلۆژیستەکان دەبێ وابەستەی ئەم بەرنامەیە بن و لەسەری بڕۆن ، کەچی لە بنەڕەتدا ، (ڕێگاچارە بۆ کێشەکان هەڵنابژێردرێ بەڵکو دادەهێندرێ ..! مرۆڤ خۆی دەتوانێ ڕێگاچارە بۆ کێشەو گرفتەکانی خۆی دابهێنێ ، نەک ڕێگایەکی پێشوەختە بە ئاسۆیەکی دیاریکراو بۆ ئامانجێکی دیاریکراو هەڵبژێرێ) . ئەدەب بەم ماسک و بەم جەستە ڕێکخراوەییە و بەم قەڵەمە وابەستەییە ناتوانێ ئیش بکات و داهێنان بکات . نووسەر ناتوانێ بە پەنجەکان و قەڵەمەکەی خۆی ، سنوورێک یان بازنەیەک بە دەوری خەیاڵ و بیرکردنەوەکانی خۆی بکێشێت .

ناتوانێ بوخچەی ئارەزووەکان و بارە دەروونییەکەی خۆی فەرامۆش بکات ، تۆ ناتوانی بەسەر دیوی ناوەی خۆت بازبدەیت و دیوی ناوەوەی ئەوانیتر بکێشیت ، وەکچۆن ، ناتوانی زنجیر لە دەست و پەنجەکانی خۆت بکەیت و لەهەوڵی پچڕاندنی زنجیری دەستی ئەوانیتر بیت . چونکە ئەدەب لە بنەڕەتدا / فڕینە لە نێو ڕووبەری زمان و خەیاڵ و بیرکردنەوە ، فڕینە ل□ نێو بۆشایی دەروون و حەزوئارەزووەکانی خود ، نووسینەوەی گومانەکان و نائومێدییەکان و دەروونە تێکشکاوەکانە . یان رەسمکردن و نووسینەوەی وڕێنەکانە ، نووسینەوەی ئەم جوولە و شەپۆلانەیە کە ناوەوەی مرۆڤ دەجوولێنێ و ئاراستەی ڕۆیشتنی دیاریدەکات . بەڵام بۆ ئایدیۆلۆژیا خۆشلکردن بۆ گرفت و موعاناتە تاکەکەسییەکان دۆخێکی نەخوازراو و بارێکی نێگەتیڤە .

چونکە لە بەها پیرۆزەکانی ئایدیۆلۆژیا و بەرنامەکە دووردەکەوییەوە . یان بە کەسەکی(لادەر) ناوزەد دەکرێت . هەروەک لە کتێبی (تیۆری ئەدەبی) دا هاتووە و دەڵێ (ئەگەر مارکس سەیری دەرئەنجامەکانی پێداویستی ئەمە بە کارکردن بکات ، لە ڕوانگەی پەیوەستکردنییەوە بە پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکان و چینە کۆمەڵایەتییەکان و ئەو شێوازانەی سیاسەتەوە کە بەدوایاندا دێت ، ئەوا فرۆید سەیری تەوەئاڵاندنی ئەو پێویستییە دەکات بە ژیانی دەروونییەوە ، ئەم ناتەبایی و پارادۆکسە کە کارەکەی ئەوی لەسەر دەوەستێت ، ئەوەیە کە نابین بەوەی کە هەین ..!) . دەبینین (فرۆید) سەیری تەوەئاڵاندن و پەیوەندییەکان و پەیوەستییان دەکات بە باری دەروونیی و ململانێیە دەروونییەکانەوە ، دەکرێ ئەم بیرکردنەوەیەی فرۆید ببێتە بیرکردنەوەی نووسەرێک کە لەنێو دەقێکی شیعری یان لە نێو چیرۆک و ڕۆمانێک ئیشی لەسەر بکات ، بەڵام بە ئایدیۆلۆژیا / ئیشکردن لەسەر ئەم بارە دەروونییە و کێشە دەروونییانەی خود کارێکی نەخوازراو و ناتەندروستە . چونکە ئایدیۆلۆژیا نووسەر و ئەدیبی گوشەگیر و یاخی ناوێت . باوەڕیان بە جیاوازی و ڕەتکردنەوە نییە ، بەڵام لە بنەڕەتدا / قسەکردن لەسەر سروشتی غەریزەکانی مرۆڤ و وەهم و نائومێدییەکانی خود ، بە بڕوای ئەمە ئەوە یەکێکە لە هەڕە سەرەکییەکانی ئەدەب . چونکە ئەدەب ئیش لەسەر دروستکردنەوەی مرۆڤ دەکات .. دواجار دەتوانین بلێین / کاریگەری ئایدیۆلۆژیا بەسەر ئەدەب بەمانای ، کوشتنی ئەدەب و بەرتەسککردنەوەی سنووری خەیاڵ و بیرکردنەوەکان و داشۆرینی بەهاکانی جوانی و نوێبوونەوە دێت .

_ ئایدیۆلۆژیا و (زمان و ئازادی و ڕەخنە)

زمان سەرەکیترین بنیاد و پێکهاتەی ئەدەب و نووسینە ، لەدەرەوەی زمان هیچ ئەدەبێک بوونی نییە . لەنێو ئەدەبیشدا زمان دەیەوێت ڕۆلی خۆی ببینێت ، زمانی ئەدەبی لە ئاکامی گەشەی ڕێچەڕێکی مرۆڤ خۆیەوە هاتەتەبوون و پەرەی سەندووە . لە ئاکامی ململانێکان لە پێناو مانەوەدا . ئەویش دەکرێ بڵێین ، مێژووی گەشەی مرۆڤ لە ئەنجامی بەریەککەوتنی ژیان و ئەو واقیعەی ڕووبەڕووی بۆتەوە ڕێکخستنیان لە پەیوەندییەکی زمانەوانیدا بووە . (بە باوەڕی (چۆمسکی) یش نەک هەر زمانی ئەدەب / بەڵکو هەموو زمانە مرۆییەکان ڕەسەنن ، لەوەدا کە بەهۆیانەوە هەموو بیرەکانی مرۆڤ لەبارەی خۆیان و دەورو بەریانەوە دەگەنە مرۆڤی تر ، ڕەسنایەتیش هەربەوە نایەت کە مرۆڤ یاساکانی زمانەکەی جێبەجێ بکات بەڵکو ، هەندێجار

لە ڕێگەی بەزاندن و شکاندنی یاساکانەوە دروست دەبێ …!) ، دەکرێ لەنێو ئەدەبدا بە شێوەیەکی ئەبستراکت ئیش لەسەر زمان بکرێت ، بێ گوێدانە هیچ یاسا و ڕێسایەک و هیچ سیستەمێکی ڕێزمانی و خاڵبەندی و هیچ سیستەمێکی تر .

ئەدیب دەتوانێت بەشێوەیەک ئیش لەسەر زمان بکات تا بەزاندن و لادان ، بۆ جیاکردنەوەی زمانی ئەدەبی لەگەڵ زمانی ئاسایی ڕۆژانە و بە شێوەیەکی چ□اکانە ئیش لەسەر نوێبوونەوە دەکات . هەروەک لە کتێبی (لێکۆڵینەوە زمانەوانییەکان) دا هاتووە و دەڵێ (بە پێچەوانەی زمانی ئاخاوتنی ڕۆژانە زمانی چیڕۆک و زمانی زانستەکان ، زمانی شیعر ، دیاردەیەکی تەواو ئاڵۆزە نە کات (مێژوو) ، نە شوێن (جوگرافیا) نە ڕێزمان ، نە یاساکانی واتا سازی ، نە ڕێنووس ، سنووری بۆ ناکێشن و لە دەسەڵاتی کەم ناکەنەوە) ، چونکە ئەدەب زێتر بای□ت□کی جوانناسییە ، نەک پیادەکردن و بەرجەستە کردنی کۆمەڵایەتییانە و بیروباوەڕی ئایینی یان ئایدیۆلۆژی .

چونکە دواجار ئومێد و ئارەزووەکانی مرۆڤ د□ب□ن□ سەرچاوەیەکی پڕ وزە بۆ جوولەی ئەدەب و شارستانێتی . ب□ مانایەک زمان لە ئەدەبدا ، ئەو ڕووبەرەیە کە بیر و مەعریفە و خەیاڵی مرۆڤ تێیدا گەشە دەکات ، دواجار نەک هەر لە ئەدەبدا بەڵکو زمان دەبێتە یەکێک لە پێکهاتە سەرەکییەکانی بوونی مرۆڤ ، مرۆڤ بە گشتی بە هەموو ڕەنگ و ڕەگەز و نەتەوەو ئایینەکانەوە . وەکچۆن منداڵ لە ساڵەکانی سەرەتادا ، کاتێک مێشکی لەژێر کاریگەری ناخودئاگایی دایە ، هەر کەلوپەلێکی بکەوێتە دەست یاری پێدەکات و لەناخی ناخەوەی ئارام و دڵخۆش دەبێ ، نووسەریش / (زمان و وشە) ئەو کەلوپەلانەن یاری پێدەکات ڕۆحی پێیان ئارام دەبێتەوە و لەزەتییا لێ دەبینێت ، وەک قوڕی دەستکرد ، وشەی نوێ و ڕەنگی نوێیان لێ دروست دەکات ، وەقسەیان دەهێنێ دەنگی نوێیان لێ دەبیستێ ، زمان بۆ نووسەر ئاوێنەیەکە ، دەتوانێ هەموو نهێنی و دیوە شاراوەکانی خۆی تیا ببینێ ، نووسەر لە نێو ئەم ئـــاوێنەیەدا کۆلۆمبســێکە ، هەمـــوو ئەو رووبەرە تـــاریکە نەبیندراوانە و هەموو کوچەو کۆڵانە نەدۆزراوەکان ، دەدۆزێتەوە و بەسەرییان دەکاتەوە .

بێ گوێدانە هێز و جوولە و کاریگەری□ دەرەکییەکان ، لەوکاتەدا تەنها هەرخۆیی و خەونەکانیەتی ، خۆی وەک بوونێکی رەسەن لەنیو ئەم ڕووبەرە کاردەکات .. ئازاد لە هەموو گاریگەری□ دەرەکییەکان ، لەم ڕووبەرە نووســەر بە تەواوی مانـــا ئـــازادە و مومارەســەی ئازادییەکانی خۆی دەکات ، وەک مرۆڤێکی یاخی خۆی بۆ هیچ بیروباوەڕ

و کولتوور و دەسەڵاتێک شل ناکات ، ئەدەب و نووسین / ئەو شوێنانەن کە مرۆڤ دەتوانێ لەوێدا تەواو ئازاد بێ لە قسەکردن و لە ڕەفتار و لە دەربڕینی هەر شتێک کە بیەوێت ، (نەک هەر ئەوە بەڵکو شاعیر یان ئەدیب بەیان هەیە هەموو زمانە مرۆییەکان بە سەرچاوەی خۆیان دابنێن و فەرهەنگی ئەم هەموو فەرهەنگەکانی جیهانی بەهەر زمانێک بن و لە هەر سەردەمێکدا کەکرابنەوە) ، دواجار / ئازادیش ئەوکاتە مانایەکی هەیە کە مرۆڤ دەتوانێ مومارەسەی بکات ، هەروەها / ئازادی ڕەتکردنەوەی هەموو ئەو بارەدۆخانەیە کە بوونی مرۆڤ دەشێوێنی و پێی دەکات لە نامۆیی . بەڵام ئایدیۆلۆژیا ئەم ئازادییەی نووسەر لەنێو ڕووبەری ئەدەب و زمان بە یاخیبوون و لادەر لە قەڵەم دەدات ، ئایدیۆلۆژیا گەمەی زمانەوانی و ئیشکردن لەسەر میتافۆر و وێنە و پارادۆکس و پرسیار و گومان و پێکهاتە ڕەوانبێژییەکان .. و ئەمانە بە ئەو بەهایەکی ئەوتۆیان نییە ، هەندەی زمانێکی شەفاف و ڕوونی لە نووسەر دەوێت هەندێکجاریش زمانێکی دروشمئامێز ، بە گەیاندنی مەبەست و پەیامێکی دیاریکراو . چونکە بە ئایدیۆلۆژیا ئەدەب جگە لە هۆکارێک هیچی تر نییە ، ئامانج نە داهێنانە نە جوانکاری .

بە دیوێکی تریش ، ڕەنگە / زۆرێک لە نووسەران لە ڕێگەی ئەو عەشقەیان بە بیروباوەڕ و ئایدیۆلۆژییەکەیان ، بە هیچ فشار و کاریگەرییەکی دەرەکی بکەونە ژێر ڕکێفی ئایدیۆلۆژییەکەیان و لەزەت لەوە ببینن کە ، بەم شێواز و ستایلە بنووسن کە هاوتەریب دێنەوە لەگەڵ مەبەست و ئامانجی ئایدیۆلۆژییەکەیان . بە مانایەک نووسەرانێک خۆیان زنجیری ئایدیۆلۆژی و کاریگەرییەکانی دەرەکی لە دەستی خۆیان دەکەن و ڕووبەری خەیاڵ و بیرکردنەوە و شێواز و ستایل و زمانەکەیان بەرتەسک دەکەنەوە ، بە بڕوای من / ئەم نووسەرانە کۆیلە و وابەستەن ..! چونکە دەبێ لەوە بەئاگابین ، ئایدیۆلۆژیا نەک هەر بەرامبەر بە گەمە زمانەوانییەکان و ستایل و جوانکارییەکان بەڵکو ، هەوڵدەدات ئازادی نووسەر سنووردار بکات ، چونکە ئایدیۆلۆژیا ناتوانێ لەوە تێبگات (ئەدەب بە زمانی ئەندێشە و فەنتازیا دەنووسرێ ، ئەندێشە و فەنتازیاش سیفاتی دیالێکتیکیان هەیە …!) ، نەک هەر ئەمە بەڵکو ، ئایدیۆلۆژیا بەرامبەر ڕەخنەش هەمان ڕۆڵ دەگێڕێت .

ڕەخنە بە ئایدیۆلۆژیا ، یەک مانای هەیە ، ئەویش / دەبێ ڕەخنە لە ئەویتر بگریت و داکۆکی سەرسەختانە لە بیروباوەڕەکەی خۆت بکەیت . ڕۆڵی ڕەخنەگر هەرەسهێنان و تێشکانی لەشکری بەرامبەرە .. !

قسەیەکی تەقلیدیش هەیە بەرامبەر ڕەخنە بە هەموو ئایدیۆلۆژیا و بیروباوەڕەکان ڕاستە ، کە ئەویش / ئەگەر ڕەخنەکە هاوتەریب بوو لەگەڵ ئاسۆ ئامانجەکانی ئەو ، واتە گەر لە بەرژەوەندی ئەودا بوو ، ئەوا ڕەخنەیەکی (بونیادنەرە) ئەگەرنا دەبێتە ڕەخنەیەکی (ڕووخێنەر) ..! بەبێ هیچ لەبەرچاوگرتنی میتۆد و جدییەت و بنەمای مەعریفی و زانستی ڕەخنەکە .. گرینگ ئەوەیە ئەم ڕەخنەیە لەگەڵ تۆ دێتەوە یان نا ..! ڕۆژانە ئەوە دەبیستین لە ڕەخنەکانی بەرامبەر بە یەکتری بە (ژەهر) ناوزەد دەکەن ، پێیان وایە ڕەخنەکان و نووسینەکانی دژبەیەک ژەهرەکە بە دژی یەکتری بڵاوی دەکەنەوە ، لەولاوەش هەموولایەن و ئایدیۆلۆژییەکان بە ماسکێکی ناشیرین و ڕەزا قوسەوە / باس لە ئازادی و دیموکراسی و گرینگی ئەدەب و ڕەخنە و بەهای مرۆڤ و مرۆڤایەتی دەکەن . ئەوەش بەو مانایە نایەت کە / دەستی سیاسەت و ئایدیۆلۆژیا ببڕین لەنێو ئەدەبدا یان ئەدەب نەتوانێ قسە لە سیاسەت بکات . بەڵکو هەموو نووسەرێک ئازادە چۆن بیردەکاتەوە و یان هەڵگری چ بیروباوەڕیک و ئایدیۆلۆژیایەکە بەڵام ، گرینگە کە ئەدەبەکەی نەخاتە ژێر ڕکێفی ئایدیۆلۆژیایەکی دیاریکراو ، واتە / ئەدەبەکەی نەبێتە هۆکار بە ئایدیۆلۆژیایەکی دیاریکراو . مەبەستی تایبەتیشمان تەنها (پاراستنی ڕووبەرە گەردوونییەکەی ئەدەبە) ، لێرەدا بە باشی دەزانین کەوا / نووسەر خاوەن ڕوئیاو بیرکردنەوە و جیهانبینی تایبەت بەخۆی بێت ، چونکە بە پێویستی دەزانم لێرەدا پێ لەسەر ئەم وتە گرینگەی ڤۆڵتێر دابگرم کە دەڵێ ، (ڕەنگە لە بیر و بۆچووندا جیاواز بین ، بەڵام ئامادەم بمرم لە پێناو داکۆکیکردن لە بیروبۆچوونت ..!) دواجار ئەدەب بەرهەمی بیری مرۆڤە و هاوتەریبە لەگەڵ مرۆڤ و بەها مرۆییەکان ، حەقیقەتیش (بە تەنیا) لەلای هیچ لایەنێک و ئایدیۆلۆژیایەکی دیاریکراو نییە ..!

دیسەمبەری ٢٠١٨

سەرچاوەکان :

بۆ نووسینی ئەو بابەتە سوود لەم سەرچاوانە وەرگیراون .

١/ کتێبی (تیۆری ئەدەبی)
نووسینی / (تێری ئیگڵتن) .. وەرگێڕانی (عەتا قەرەداغی)

٢/ کتێبی (ئەدەب چییە) .. نووسینی (ژان پۆڵ سارتەر)
وەرگێڕانی (مستەفا غەفوور)

٣/ کتێبی (نامەیەک لەبارەی لێبووردەییەوە)
نووسینی (ڤۆڵتێر) .. وەرگێڕانی لە عەرەبییەوە (عەبدولڕەزاق

عەلى)
٤/ کتێبی (ل□ک□ینەوە زمانەوانییەکان) .. نووسینی / (پڕۆفیسۆر د.محەمەد مەعروف فەتاح)
کۆکردنەوە و ئامادەکردنەوەی / (شێروان حسێن خۆشناو) ، (شێروان میرزا قادر)

لەکۆتاییدا قارەمانەکە نایەوێ بمرێت! ... هیوا سەعید

ئەو پوچگەراییی□ی مر□ق ن□ناسراوانە لەناویدا دەژی، بە ژیانی فەلسەفەکاری و گەڕان بەدوای ڕاستیدا، هەرچەندە پوچییەکە بناسێ و بە داهێنان هەوڵی ڕزگاربون لێی بدا، گشت جارێک بە کۆتاهاتنی ژیانە داهێنەرییەکە، دەکەوێتەوە ناو یەکێتی بونێک (پانتیزم)، وەک پوچییەکی تری کوشندە.

لە شانۆگەری هەبونەبودا، ڕەجەب مرۆڤێکی ئەوەندە تەوەزەڵ و بێئاگایە، لە بن دارهەنجیرێک لەسەر پشت بە دەمکراوەیی ڕاکشاوە، لە چاوەڕوانی هەنجیرێک بەربێتەوە ناودەمی. دواتر ئەم مرۆڤە تەوەزەڵە، بەهۆی گیرۆدەبونی بە خۆشەویستی ناسکە و لەدەستچونی وەک ستەمێک، بەسەر پایەکانی هۆشیاریدا دەکەوێ و دواجار فەلسەفەکارانە، بە زانین خۆشەویستەکەی دەدۆزێتەوە و یەکدەگرنەوە.

لێرەدا گریمانەکە ئەوەیە، ڕەجەبی فەیلەسوف جارێکی تر ناسکە بزر بکاتەوە، بە شوێنیدا قۆناغەکانی زانین بب□تەوە و ببێتەوە بە چی، لەکاتێکدا ئەزمونی فەلسەفەکاری بۆ ئەم زانراو و بەکۆتا هاتوە، یان دور لە بڕینەوەی ئەم قۆناغە ئەزمونکراوە، لە بن دارهەنجیرەکە وەک دەستبەردارییەک لە ژیان ڕابکشێتەوە!

لە کۆتایی ڕۆمانی هاوزێدا*، قارەمانەکە بە پێچەوانەی ئۆدیب، لەبری کوشتنی باوک، بە پاساوی دەستتێکەڵاوی لەگەڵ پیاوانی دەسەڵاتدا، بە بڕیاری شۆڕش دایکی خۆی دەکوژێ. بە مانای شۆڕش و کوشتنی دایک، بەرانبەرب□ونەوەی لۆژیک دژ بە شیعرییه□ت و پەشیمانبونەوەیەکی ئۆدیبیە، بۆ ئەوەی کوڕەکان لە کوڕی

دایکییانەوە ببنەوە بە کوڕی باوکیان. ل□ بەرئەوەی کاتێک ئۆدیب باوکی خۆی دەکوژێ و دایکی لەخۆی مارە دەکاتەوە، ئەم هەست و سۆزە دایکانەیە، بۆ هەڵوەشاندنەوەی ئەخلاق و لۆژیکی باوکانەی بال□ادەست، هەڵگەڕانەوەیەکی شیعرییانەی دژەباوە. بۆ ئەوەشی ئۆدیب لەم هەست و سۆزە دایکانە و شیعریییەتە، ببێتەوە کوڕی لۆژیک و باوکەکان، پێویستە پەشیمان ببێتەوە، ئەویش بە خۆکوێرکردن پەشیمانییەکە دەردەبڕێت.

بە هەمان شێوە قارەمانەکەی هاوزێ، دوای کوشتنی دایکی، بۆ در□□ژکردنەوەی ئەم کوشتنە و گوێڕایەڵی لە لۆژیکی باوکە شۆڕشگ□□ر□کان و ڕاگرتنی چەک بەڕوی شیعردا، بەشداری شۆڕش دەکات. کەچی لەوێ کوشتنی بە ناڕەوای دایکی بۆ ڕون دەبێتەوە، بەوەی ئەم دەستتێکەڵیییەی دایکی و پیاوانی دەسەڵات، بە فەرمانی شۆڕش بوە. بۆیە ئەمجارە کوڕەکە، هەتا لەسەر بنەمای ئەم ڕاستییەی پێیگەیشت، بە لۆژیکێکی تر دژ بە لۆژیکەکەی ئەوان نەوەستێتەوە، بە بێهودەیی دەڵێ: تازە من چ بکەم، گۆڕەکە (بە نیازی زیندوکردنەوەی مردوییەک) هەڵدەمەوە، یان خۆم بکوژم!

ئەم بێچارەییە لە نەگەڕانەوەی ڕابردو، سەرەڕای پەشیمانی لە کوڕایەتی باوکە شۆڕشگ□□ر□کان، نایەوێ بە دژوەستانەوەشیان ببێتەوە کوڕی دایکی. بەڵکو بۆ هەڵاتن لە تەواونەبونی ئەم ناکۆکییەی تێز و ئەنتی تێز، خۆی بخاتە نێوان هەڵبژاردنی مانەوەیەکی بێئامانج لە ژیان و خۆکوشتندا، چونکە دوا بڕیار یەکەمیان لەسەر بنەمای گەیشتن بە ڕاستیقینە هەڵدەبژێرێ و چەکەکەی فڕێدەدا.
بەو مانایەی شۆڕشگێڕێک ل□ بەر بێزاربون، چالاکی دوبارە ئەزمونکردنەوەی یەکجۆر خەباتی شۆڕشگێڕی تێدا نییە، ڕەجەبی فەیلەسوفیش لە ئەگەری لەدەستدانەوەی، ئیتر بەشوێن هەمان ناسکەدا ناگەڕێ. هەروەها ژیانی پاش ڕونبونەوەی ڕاستقینەیەک، بێهەوڵ بۆ ئامانجێکی تر پوچ دەبێ، ئەم مانەوەیە بە پوچییەش سزای خۆنەکوشتنەکەیە، وەکئەوەی قارەمانەکە لە دوای فڕێدانی چەکەکەیی و بەجێهێشتنی شۆڕش، کە لە ڕێگا توشی کاروانێک دێ، فەردەپیازەکەی بەرەو لوتکەی چیاکە پێ باردەکەن، بە سزادانەوەیەکی سیزیفانەی، یەکسانکردنەوەی پانتیزم بە ئەبسێرد، لێی بار بکەن.

بەڵام ئەم تیکەڵبونەوەیە بە کاروان، وەک تێکههڵکێشی دو ئەزمون (سێنتێز)، تێکەڵبونەوەی بەئاگایەکی ڕاستیناسە (ئەنتی تێز)، بە ژیانی بێئاگایی (تێز) و ڕاکشانەوەی ڕەجەبێکە ئەمجارە بە فەیلەسوفی لە بن دار هەنجیرەکە. لە بەردەوامی ژیانیشدا، دابڕان

هەر بۆ ئەوە نییە، بە هەڵگری ناوەڕۆکێکی تر، بۆ دیسان باوەشکردن بەوەی لێی هەڵگەڕاینەوە. ناکۆکی و ململانێیەکی تر سەرهەڵدەداتەوە.

کەواتە باری بە شانهەڵگرتنی ژیان، بەهیوای گەیشتنە لوتکەیەک، هەرجارێک بکەوێ و خلۆر ببێتەوە و سەرلەنوێ بار بکرێتەوە، ئەم پوچییەیان لە نائاگایی لوتکەیەکی نەبینراوە. پوچییەکەی تر، دوای گەیشتن بە لوتکەکە، بزانرێ لوتکەیەکی دیکە بۆ بینین و ناسینی ڕاستەقینەیەکی تر بوونی نییە، بارەکە لەپێناو یەکسانبوونەوەی پانتیزم بۆ ئەبسەرد، بە سەرخستن بە شاندا بدرێ. دەبێتە خۆکوشتن.

*ڕۆمانی هاوزێ، نوسینی دلاوەر ڕەحیمی، چاپی یەکەم ۲۰۱۸.

دەچامە ... عەدنان موحسن ... و: موکەڕەم ڕەشید تاڵەبانی

1
من شاعیرم
هەموو بەهرەکانم خۆم دەزانم
ناتوانم
شتێکی لەم جۆرە بنووسم
کاتێك برووسکە ستەم لە پەنجەکانی خۆی دەکات
تاریکی لەناو لەپمدا پەرت دەبێتەوە
کاتێك بەخۆی بەتەنیا دەڕوات
خۆم دەبینم بوومەتە گۆی زەوی
جارێك بە چواردەوری خۆیدا دەخولێتەوەو
چەندان جاریش بە چواردەوری هەمووواندا.
ناتوانم بڵێم
پەنجەکانم هەڵەی زۆر دەکەن و
لیکی ناو دەمم ناتوانێت بێتە خوارەوە
قورگێکی گۆشەگیر لە دەممدایە
یەك دەستم هەیە

بۆ بەکارهێنان بشێت
دووەمیان تەنیا بۆ ڕێوڕەسمی ماڵئاوایی بەکاردەهێنرێت.
ئەگەر بەهرەی پێویستم هەبووایە
چامەکانی خۆم بۆ چەندان تارمایی دەخوێندەوە
بە چەندان زمان ورتە ورتیان دێت
جا لەبەر ئەوەی بەو شێوەیە م
بۆیە شیعرەکانم بە ساکاری جلە شڕەکان دەنووسم
کە لەبەرم دەکەن
2
لە ئاهەنگێکی خۆگۆڕکێدا
دەبوو ڕۆڵێك ببینم کە دەیزانم
جلەکانی کەڵەگامێش بۆ من دەڵپن و
چەوگانەکەی چارلی چاپلن حەیزەرانم بیردەخاتەوەو
ڕیشەکەی کارل مارکس بۆ دەموچاوم گەورەیەو
سەر ڕووتییەکەی لینین لەگەڵ لووتم ناگونجێت
بیرم لە قلیانەکەی ژان پۆل سارتەر کردەوە
(سیمۆن)م بۆ ئەم ڕۆڵە نەدۆزییەوە
لە ئەرشیفدا وێنەیەکی (ئەنکیدۆ)م نەدۆزییەوە
تا ڕۆڵی ئەو هاوڕێیە بگێڕم کە دەمرێت
بۆیە بە ڕووتی چووم بۆ لایان
جگەرەیەکم بە دەمەوە بوو
پێڵاوێکی دڕاویشم لەپێ بوو
لەگەڵ خۆمدا گوتم
کاتێك باران ببارێت
ئاو لەژیر پێمدا گرد دەبێتەوە
ئەو کات ڕۆڵی ئەو کەسە دەگێرم بەسەر ئاودا ڕێ بکات
3
ئەمە باش دەزانم
ڕۆژێك
دەچمە ناو ئینسکلۆپیدیای گینسەوە
هەموو ژمارەکانم پێوانەیین
لە پزیشکیی دادوەری
هەموو کاکیلەکانیان بە ساغی و
چەند خەونێکیان دۆزییەوە ئیکسپایەر نەبووبوون
هەموو ئەندامەکانی لەشم
بۆ بەکارهێنان دەشیان
بەرپەڕی کارەکانم دەڵێت

له ساڵی فیلدا لەدایك بووه
یەکەمین کەس کە دەستی بە لووتییەوە دابێت
کابرایەك بوو لە عەرەبە لەناوچووەکان
لە شارە گەورەکاندا ژیابوو
لە شەقامەکانیاندا نووستبوو
تا یەك ڕستە بنووسێت
ڕستەکەیش شی نەکرێتەوە.
4
لە مەیخانەکەدا
ڕۆژانە پتر لە جارێك
ئاهەنگی لەدایکبوونی خۆم دەگێڕم
ئافرەتی خاوەندی مەیخانەکە دەمناسێت
بەڵام لەبەردەم هەر هەمووواندا ئەوەی ڕاگەیاند
کە کەڵەگامیش ناناسێت
سوێندی ئەوتۆیشی خوارد
کە ئەنکیدۆ
لە ڕۆژگاری هەرزەکاریدا
لەبەردەم قوتابخانەدا چاوەڕێی دەکرد
حەمووڕابی یاساکەی خۆی داڕشت
تا ئەم بتوانێت مێرد بە ئامۆزاکەی خۆی بکات
پیشتریش لە شەقامەکانی ڕۆمادا چاوی بە هاروون ڕەشید کەوتووە
هنری چوارەم بڕوای بە ئاینزای کاسولیکی هێنا تا خۆی لەم نزیك بکاتەوە
کۆلۆمبس هەردوو ئەمریکای دۆزییەوە تا بەلای ئەمەوە مەزن دەربکەوێت
ناپلیۆن پۆناپرتیش هەموو هەڵمەتە سەربازییەکانی لە جیهاندا دەست پێ کرد
تا چەپکێك گوڵی بۆ بکڕێت شایستەی پەنجەکانی بن
لەناو کەشتییەکەی نووحیشدا
ئەمەی دوایی گێچەڵی سێکسی پێ کرد
لینین خوازبێنی کرد
بە هۆی ئەمەوە ژمارەیەکی زۆر لە شاعیران خۆیان کوشت
پێنج ساڵ و
شەش مانگ و
سێ ڕۆژ لە من بەتەمەنتر بوو
بەڵام بە بچووکەکەم بانگم دەکات.
لە مەیخانەکەدا نیوەی کاتی خۆم
لەگەڵ نەدارەکان و ئەوانەی لە شۆڕشگێڕان خانەنشین کراوم

دەگوزەرێنم
هەر هەموو ئەوانەیش ڕاهاتوون
هەموو ئەو شتانە تۆمار بکەن ڕۆژگاریان بەسەرچوون
هەندێك جاریش
میواندارییەکی گەورە بۆ لەبیرچوونەوە
سازدەکەین.
5
نیرۆدا منیش وەك تۆم
گەواهی دەدەم کە زۆر ژیاوم
زۆر پێکەنیوم
زۆر گریاوم
لەبری سێ نەوەی دادێ جگەرەم کێشاوە
ئەوەندەیشم خواردووەتەوە تا ڕۆژی هەڵسانەوە بەش بکات
چەندان دوورگە و
چەندان دەریا و
چەندان ئۆقیانووسم بینیون
لە بیابانی (ڕوبعی خالی)
خەریك بوو زەماوەند بکەم
ئەلفوبێیەکم بۆ نائامادەگی داهێنا
هێڵەکانیم بۆ مێروولە
جوان کێشا
هەموو نوکتەکانی خۆم گێڕایەوەو
بۆ تارماییەکانیش سەرگوزەشتەکانی خۆم لەگەڵ ئافرەتەکاندا
گێڕایەوە
ئەوەی لە یادگەم مابووەوە
فڕێم دایە ناو ڕووبارەوە
چۆن خوا دروستی کردبووم
بەو شێوەیە گەڕامەوە لایان
ژمارەیەکی بێ شومار گوناهم کرد
هیچ هەڵەیەکیش نەیکردم
ئەو هەڵانە نەبێت شیاوی کەسانی دیکە نین.
6
دوێنێ
وەك چۆن نووستوو لە خەوندا دەبینێت
خۆم لە پرسەیەکدا بینی
ئەو ئەندامانەی خێزانەکەم بۆیان دانابووم
کە مابوونەوە

دایکمم بینی
بە جلی بووکێنییەکەیەوە
لەناوەڕاستی هەموویاندا دانیشتبوو
باوکیشم
وەك چۆن ڕاهاتبوو
ئۆتۆمۆبیلە نوێیەکەی دەشوشت
ئافرەتە دراوسێَ دڵنەرمەکەی خۆمانم نەبینی
ئەوەم لەدەست دەرچوو بۆ دوایەمین جار گوێم لە جنێوەکانی بێت
وێڕای ئەوەی کە بە ڕووداوی خنکان مردم
کەچی ڕووبارێکم نەبینی
بەڵام هەموو ئەو ئافرەتانەم بینی کە خۆشم ویستبوون
تەنیا یەکێکیان نەبێت
پێیان گوتم لە شوێنێکی ئەم جیهانەیە
قاوەی بەسەر نائامادەبووەکاندا دابەش دەکرد
هەرکەیش هەلی بۆ بڕەخسێت
هەندێك لە ڕەوشتە بەرزەکانی منیان بۆ دەژمێرێت.
7
بەر لە دوو ڕۆژ
سەگی ئافرەتە دراوسێ دڵنەرمەکەمان تۆپی
پرسەیەکی گەورەیان بۆ گێڕا شایەنی ئەو بێت
منیش لەگەڵ ئامادەبوواندا لەوێ بووم
هەر هەموویان ستایشی
حەپەی کۆچکردوویان دەکرد
تەنیا من نەبێت
لە سووچێکەوە بووم
خوالێخۆشبوویەکم بیرکەوتەوە
مەبەستم باوکمە
کاتێك مرد
تەنیا خۆم بووم
ئەو قسانەم دەگوتەوە
ئەو کاتە پێی گوتم دەستی گرتبووم و لە پێشی خۆی دابووم و
بۆ فێرگەی دەبردم
8
بە ئەزموون
شارەزای ئەوە بوومە کە بزانم
کێَ دڵێکی بەتاڵی لە سینگدایە
جاروبار بە ڕێ کردنەکەیەوە

جاروبار بە دانیشتنەکەیەوە
کاتێك لاق لەسەر لاق دادەنێت و
بەوپەڕی بێ گومانیی زاناوە
بۆ هەموو لایەك ڕایدەگەیەنێت
کە زەوی دەخولێتەوە
لەکاتێکدا خەونەکانی
هێشتە لەسەر ڕەفەکەن و ناجووڵێنەوە
9
چوون دڵۆپێك لەناو پەرداخێکی بەتاڵدا
چوون هاوارێك ڕێگەی قوڕگی بزرکردبێت
چوون گوڵێك لە باخچەیەکی بەتاڵدا
چوون ئافرەتێك لە دواتەمەنیدا بێزوو بکات
چوون فەرمانڕەوایەك ڕقم لێ دەبێتەوە
چوون فەرمان بەسەردا کراوێك ڕقی لێم ببێتەوە
چوون گۆڕستانێك شایستەی هەموو ئەوانە بێت کە خۆشم دەوێن
چوون دڵێك شوێنی هەمووانی تێدا ببێتەوە تەنیا خاوەندەکەی خۆی
نەبێت
ئەوە ئەو تەنیاییەیە
کە گێچەڵم پێ دەکات
هەرکە خۆم بە ڕێگەیەکدا ببینم
بە ئاراستەی خۆم ناچێت
10
ئەمە سەرگوزەشتەی ئەو کوڕەیە
کە نایەوێت گەورە ببێت
کاتێك ئەوەند چاوەڕێ دەکات تا شەکەت دەبێت
کاتژمێرێکی لەکارکەوتوو دەکڕێت
هەرکە لە میلەکانی ورد ببێتەوە
بەخۆی دەڵێت
هێشتە زۆری ماوە
بۆ ئەوەی کات بەسەربچێت.
ئەمە سەرگوزەشتەی ئەو پیاوەیە
کە بۆ خودی خۆی گەڕایەوەو
کەسی تێدا نەبوو
بۆیە کاتژمێرێکی لەکارکەوتووی کڕی
تا لە چاوەڕوانی بێزار نەبێت.
ئەمە سەرگوزەشتەی ئەو کەسەیە کە نانوێت
هەندێك جار

هەموو خەونەکانی لەسەر مێز دادەنێت
تا زیانەکانی خۆی بژمێرێت
هەندێك جار
بە ڕاستە خەیاڵا پڵاوییەکانی خۆی دەپێوێت
هەندێك جاریش بە ئافرەتێك.
ئەمەیش سەرگوزەشتەی شاعیرێکی نەفرەتییە
لە خوانی شاعیراندا
هاوڕێ و ناسیاوی
لە هەموو سووچ و قوژبنێك هەیە
یەکێکیان براکەی خۆیەتی
کە مێزەکە هەڵەوگێڕ دەکاتەوە.

عەدنان موحسن شاعیرێکی عیراقییە لە پاریس دەژێت.
سەرچاوە: www.kikahmagazine.com

ساڵی نوێ … شیعری حەمە هیوا

سەرشەقامەکان پڕن لە مر□ق
میدیاکان لە چرکەساتێکدا
هەزارەها دروشم بڵاو دەکەنەوە
کوڕی سەرۆکەکان سواری ئۆتۆمبێلێکی چەند ملیۆن دۆلاری دەبن
لەگەڵ ئەوەشدا
دەیەها سەگی قات ل□ بەر
لە دواوە پاسەوانیان
بۆ دەکەن
عاشقەکان
وەک ڕابردوو
بە چاوەڕوانی دیدەنێک
دەمێننەوە
منداڵێکی پێپەتی لە ناوڕاستی

شۆستەیەک سمتی لەسەر تاشە بەردێک
داناوە و گۆرەوی دەفرۆشێت
کاتێک
پیاوێک بەویادا تێدەپەڕێت
دەڵێت:مامە مامە!توخوا گۆرەویم ل□ □ بکڕە
دایکێک
لە دوا ساتەکانی ئەمساڵدا
سوژدە دەبات و بە خودا دەڵێت:
خودایە ئەمشەو کوڕە کوژراوەکەم بێنە خەوم
دوبارە
ڕۆژی لەدایکبونەکان
دێنەوە
لە ساڵی نوێدا
هیچ ناگۆڕێت
دەموچاوەکان
هەمان دەموچاوی
سێ دەیەی ڕابردوون
روخسارەکان
دوبارە دەبنەوە درۆزنترین بونەوەر
سیاسیەکان
بەڵێنی تۆڵەی خوێن دەدەن
بە دەمی جەرگ سوتاوەکان
عاشقەکان
چاوەڕوانی زەنگی یارەکەیانن
وەک چۆن
عیسا پەرستەکان
چاوەڕێی زەنگی کڵیسا
دەکەن
دەمێننەوە
لە چاوەڕوانیدا دەمرن
دەمرن
دەبن بە مردویەکی بێ کفن لە نیشتیمان.
لە ساڵی نوێ
مردوەکان
چاوەڕوانی
فاتیحای زیندوەکان دەکەن
سەری ساڵ

هەموو گرگنەکانی حیزب
بە کچە دەپاکەکان دەڵێن: قەحبە
بەو کچانەی جەستەیان
ساختەیە دەڵێن: شازادە
سواڵکەرەکان
دوعاکانیان لای
خودا فەرامۆش دەبێت
دەبێت بەڵام
هیچ ناگۆڕێت هیچ
هەرزەکارە خێر لەخۆ نەدیوەکان
لە دەریادا
دەبن بە ژەمەکی قرشە برسییەکان
نیشتیمان پەروەرەکانیش
بە حەبل خۆیان لە سێدارە دەدەن.

(حەمە هیوا)

پۆپۆلیزمەکەی نەوەی نوێ، لاساییکردنەوەی گۆڕانە ... کامیار سابیر

واقیعی سیاسیی کوردستانی عێراق ئەوەیە کە حیزبێکی سیاسیی نوێ، پەیدابووە و ناوی "نەوەی نوێ-نن"ە. ئەم حیزبە، نەیاری سیاسیی زۆری هەیە، بەڵام دەستی سیاسیی، کەمە. زۆرینەی ئەو ڕەخنانەی لەم حیزبە گیراون، بریتیین لە عوقدەی حیزبیی و شەخصیی، یان عوقدەی ئێرەیی و هەجووکردن. لە سووکایەتییکردن و زمانی بازاڕییەوە بیگرە کە بە درێژایی هەشتا ساڵی ئەو بزوتنەوە نەتەوەییەی هەیە و بە کوردایەتیی ناوزەد بووە، درێژەی هەیە تا بە سیاسییە مەدەرن و گەنجە ڕادیکاڵە سیاسییەکانی ئەم سەردەمە دەگات. تا ئێستا، ڕەخنەیەکی سیاسیی، کولتووریی، فیکریی، ریشەیی و جدیی لە بونیادی سیاسیی ئەم حیزبە(جوڵانەوەیە)، نەگیراوە، یان لای کەم من

نەمدیوە.

زۆرترین رەخنەی ئەو نووسەر و رۆشنبیرانەی کورد کە بەردەوام قسە لەسەر سەراپای سیاسەتی کوردیی دەکەن، لەسەر نن، بێدەنگیی و خۆلادانیان لەم واقیعە سیاسییە، هەڵبژاردووە. ئەمانەیش هۆکاری ئەو بازاڕە پۆپۆلیزمەیە کە نایانەوێ دەی هیچ سیاسیی و حیزبێکیان، لە بەنجە. هەروەها نایانەوێ، تەلەفزیۆنی ئەن ئار تی، بە نمایشکردن، لەدەست بدەن. لەسەرێکی تریشەوە، ریتەریک و غرووڕەکی تووڕەها تە کە خۆیان ناهێننە ئەو ئاستەی کە لە وەهمی نەرجسییەتی خۆیاندا، ئیستیبیانیان کردووە. تەنانەت، مافیا دێرینەکانی پێشمەرگایەتیی، کۆمەڵێ لە گەنجە نوکتەچییەکانی کوردایەتیی، کۆمەڵێ شەلاتیی و چەقۆکەشیان، بەرەڵڵای سۆشیاڵ مێدیا کردبوو، بە نەوەی نوێیان دەگوت" طفل جدید"، لە کاتێکدا، مەعریفەی کرچوکاڵیان، بایی ئەوە نییە کە "الجیل"ی عەرەبیی و "نەسڵ"ی فارسیی، بەرامبەر بە "نەوە"، دەن.

نن و سەرۆکەکەی، یان باشتر و دەقیقتر بنووسرێ، خاوەن و سپۆنسەرەکەی(شاسوار عەبدولواحید-شعو)،دونیایەک رەخنە و سەرنجی سیاسیان لەسەرە. بە تایبەتییش لە هۆکارەکانی دەوڵەمەندبوون و بیزنسەکانی، ئەو کۆنتراکت و پرۆژانەی کە دەسەڵات(بە تایبەتیی هەندێ باڵی یەکێتیی) ئاسانکارییان بۆ کردوون. بە باوەڕی من، وێڕای ئەوەی دەیان سەرمایەداری میلیاردێری شەریک لەگەڵ دەسەڵاتدا، لە کوردستاندا هەن و پارەی رەشی دزراو لە خەڵکی کوردستان، بە دەسەڵات سپیی دەکەنەوە و سامانەکانیان، دەیان و بگرە صەدان جار لە "نن و شعو" زەبەلاحترن، بەڵام چونکە ئەوان راستەوخۆ دەخالەتی سیاسەت ناکەن و حیزبیان دروست نەکردووە، هیچ کەس ناویشیان ناهێنێت. لێرەدا، بە کورتیی و پوختیی، دەمەوێ ئەوە بڵێم، هەموو ئەو رەخنانەی لەسەر شعو، لەلایەن گۆڕانەوە هەیە، لە جوغزی(پرەنسیپ، روئییە، دەرک، مەرام و ویژدان)ی سیاسییەوە نییە، ئەوەندەی لەوەوەیە کە بە رەقیبیی خۆی دەزانێ و بازاڕی بیزنسە سیاسییەکەی(ئەپۆزیسیۆنی پۆپۆلیست) ئەو کەمدەکاتەوە(هەروەکو کردیشی).

بە کورتییەکەی ئەگەر شعو، وەکو ساڵانی رابردوو، کەناڵەکەی بە خزمەتی گۆڕان، تەرخان بکردایە، ئەوە شەریفی شام دەبوو. سەبارەت بە کۆنتراکت و سەرمایەکانیشی، وێڕای ئەوەی سوودمەندبووە لە دەسەڵات و حکومەتی هەرێم، هەروەها سەرمایەکەی جێگەی گومانە، بەڵام کام سیاسیی و سەرۆکی حیزب هەیە لەوانەی لە ئاستی مەکتەب

سیاسیی و هاوپلەکانیان، خاوەنی دەیان و صەدان میلیۆن دۆلاری دزراو نەبن؟ بگرە بەشەکی زۆریان خاوەنی دەیان میلیارد دۆلارن(مافیا گەورەکان و رائیدە بەسەوادەکانیان، خاوەنی صەدان میلیارد دۆلارن). کەواتە لەو شامی ناشەریفەدا، شەریف نادۆزیتەوە لە شام و خەڵکەکەی و سامانی گشتیی، دزیی نەکردبێت و لە گەندەڵییەکان سوودمەند نەبێت؟

هاوکات، کام دەوڵەمەندی شەریف هەیە لەگەڵ دەسەڵاتدا، دەستی تێکەڵ نەکردبێ و لای کەم، دەیان میلیۆن دۆلاری بە فڕان مافیای کوردایەتیی و فیسار چەتەی سەربەخۆیی ئابووریی، سپیی نەکردبێتەوە؟ واقیع ئەوەیە کە شەخصی نەوشیروان موصطەفایش-نم ، حیزبێک و چەندین کۆمپانیا و صەدان میلیۆن دۆلاری، بە دۆکیومەنتی دادگا و طاپۆی رەش، بە موڵکی شەخصیی، بە سەرمایە و بە کاش، بە کوڕەکانی جێهێشت. لە کاتێکدا نم، لە لایەن دەنگدەرانی گۆڕانەوە، بە غاندیی، چێکیڤارا و ژۆسێ موخیکا José Mujica دەناسرا. گۆڕانیش، بە سیمبوڵی ئەنتی گەندەڵیی، چرای عەدالەتی کۆمەڵایەتیی، باوکی هەژاران و دادپەروەریی، دەیناساند! سەرەنجامیش، لە پشت

خاکیبوونەکەی، جلوبەرگە ساکارەکانی و نانوماستاو خواردنەکانی، سەرمایەیەکی زەبەلاحی بە نەوەی دووەمی کوردایەتییە لیبراڵییەکە، جێهێشت و دەنگدەرانی گۆڕانیش، بە پتر لە سێ صەد هەزار دەنگ(کەم-کردن)، سزای حیزبەکەیان دا. جیاوازییەکە تەنیا ئەوەیە بەهەی دزیی و گەندەڵیی و بیزنسی ناسیۆنالیزمەوە، نەوەی دووەمی کوردایەتیی کۆنسەرڤەتیزمەکە(بارزانیی)، خاوەنی صەدان میلیارد دۆلارن، نەوەی دووەمی کوردایەتیی ئەفەندییەکەش(تاڵەبانیی) خاوەنی دەیان میلیارد دۆلارن، بەڵام نەوەی دووەمی کوردایەتیی لیبراڵەکە(موصطەفا)، خاوەنی صەدان میلیۆن دۆلارن.

نن، هەلەکیان بە رێککەوتووە بە درێژایی یەک چەرخی تەواو(صەد ساڵ) لە سیاسەتی کوردیی(لە عێراقدا)، بە هیچ حیزبێک هەڵنەکەوتووە کە ئێیمەنتە سیاسیی و مرۆییەکانی ،زادەی فەشەلی سیاسیی و ئابووریی دەسەڵاتداران و ئۆپۆزیسیۆن، بن. حیزبێک، کەوتووە بە سەر دونیایەک فەشەلی فرە رەهەندی ئەو مەدرەسە فاشیل و ساقیط و پێ لە عەمالەتەی کە ناوی کوردایەتییە(بەهەرسێ باڵی دەسەڵاتدار و ئۆپۆزیسیۆنی جارانەوە). نن، دەتوانە ببێ بە هێزێکی کۆمەڵایەتیی و سیاسیی گەورە، دژ بەم سیستەمە سیاسییەی دەسەڵاتی کوردیی، بەو مەرجەی خاوەنی روئییە و مانیفێستێکی نیشتمانیی بێت و خاوەنی قیادەیەکی گەنجانەی پێ لە وزە(نەک یەک شەخص) بێت و لە

بیزنس و لە گەندەڵیی ئابووریەوە، نەگلەون! هاوکاتیش زۆر بە ئاسانیی دەتوانن ببنە بەبەشێک لەو قەراصینانەی کە سامانی نیشتمانیی و پارەی خەڵکی کوردستان، دەدزن و سەهمی شەریکایەتیی خۆیان، بە زیادەوە دەپچڕن و داوای پشکی زیاتر دەکەن.

لە سەرەتای دروستبوونی عێراقەوە، تا سەرەتای ساڵی ٢٠١٩، لە کوردستانی عێراقدا، سێ شەپۆلی سەرەکیی لە ئایدیۆلۆژیا جیاوازەکان(ناسیۆنالیزم-کوردیی و عەرەبیی- بە کاڵیی و کوڵاویی)، شیوعییەت(لە هەشتاکانیشەوە لە قەیرانی نەوەدا، چەمکی جیهانیی-کۆمیونیزم) و ئیسلامی سیاسیی(ئیخوانیی، سەلەفیی، جیهادیی و موشتەقاتەکانیان)، هەرسێکیان خۆیان تاقیکردەوە و هەرسێ ئایدیۆلۆژیاکە فەشەلی سیاسیی، کولتووریی و فیکریی خۆیان، دەزوو بە دەزوو، بەیان کرد. ئەوەی ماوەتەوە، بەهۆی دەسەڵات و دزیینی سامانی نیشتمانیی(کوردستانی عێراق)ەوە، فاشیزمی کوردایەتییە(ئێثنۆناسیۆنالیزمی کوردیی) کە ڕەونەقی خۆی بە تەزویر و ساختەکاریی بێت یان بەهۆی هاوکێشە ئیقلیمیی و جیهانییەکانەوە بێت، لە دەسەڵاتدا هێشتووەتەوە.

پارتیی و ماڵی بارزانیی، بەچوونەکی دانسقەیان هەیە و دەڵێن لە شەستەکانەوە، هەرچییەک لەمان جودا بووەتەوە، سەرەنجام وەکو فەرع، بە سەر ئەصڵ و مەرجەع، گەڕاونەتەوە. ڕاستییەکەی ئەوەیە نەک هەر ئەوانەی لە پارتیی جودا بوونەتەوە، بەڵکو بەهۆی پۆپۆلیزمی کوردایەتییەوە، ئەوانەی لە ڕەقیبە دێرینەکانی پارتییش (حشع، یەکێتیی و چەپەکان و...تاد) جودا بوونەتەوە، لەگەڵ زۆرینەی پارادایمە ئیسلامییەکان و زۆرینەی حیزبە پڕۆکسییەکانی کوردستانی ئێران کە ڕەدیفی پارتیین، هەموویان بە سەر خوانەکەی مەعاویەی کوردایەتیی(ماڵی بارزانیی) گەڕاونەتەوە.

بە ئیبراهیم ئەحمەد و تاڵەبانیی و نم و... ئەتباعەکانیشیانەوە. تەنیا ئەوە نەبێت ئیبراهیم ئەحمەد لە ئاخیری تەمەنیدا، بەهۆی بەچوونەکانی ئەجەلانەوە، لە ماڵی بارزانیی و لە سیاسەتەکانیان، کەوتەوە ڕەخنەگرتن. ئەو لایەنگرانەی گۆڕان کە بە عەقڵیاندا ناچێت کە "نم" کە ڕابەرایەتیی لیبراڵیزمی کوردایەتیی دەکرد، گەڕایەوە سەر سفرەکەی مەعاویە، دەبێ بیریان بهێنرێتەوە کە لەناو مەنهۆڵەکانی کوردایەتیی(لە فاشیزمەکەی کاژیکەوە بە نەوەی دووەمی بارزانیی، تاڵەبانیی و موصطەفا) وەرنە دەرەوە و دونیا و پێوەندییە ئیقلیمیی و نێودەوڵەتییەکان، بە ڕەنگاوڕەنگ ببینن. بڕۆن سەیری گیرفانی خۆتان، ناوماڵی خۆتان و ژیانی برا و خوشک و

منداڵەکانتان بکەن و بەراوردی بکەن بە ژیانی ئەو منداڵانەی کە باوکەکانیان، لە چلەکانەوە تا ئێستا، مورتەزیقەی ئیقلیمیی(پێشمەرگایەتیی) بوونە.

پێشوەخت، نم، خەی وەلەدی شەرعیی کوردایەتییە. بە یەک دەڕێش، ڕەخنەی سیاسیی و فیکریی لە ناسیۆنالیزمی کوردیی و فاشیزمی سیاسیی و ئابووریی‌یەکەی(کوردایەتیی) نەگرتووە. جگە لە کۆمەڵە دروشمی پۆپۆلیستانە(عەدالەتی کۆمەڵایەتیی، بە دامودەسگاییکردن بە نیشتمانییکردنی حکومەت و کانوونەکانی دەسەڵات، دژایەتیی گەندەڵیی...تاد)، بە حەرفیش، حەرفەکیی بە ستراکتەری "سیاسیی و فیکریی" گۆڕان، ڕێ نەناوە. بە پێچەوانەوە، پۆپۆلیزم و شەعبەوییبوون، جەماوەرییبوون و دوای کاریزما کەوتن، کۆکردنەوەی پاتاڵی ئەکادیمیستی لەبرسامردوو، نوخبەی موهەڕڕیج، موبایەعەچیی و کەسانی هەلپەرست، بەرژەوەندییخواز و گیرفان قووڵ، چەپی فاشیل و ئیسلامیی پڕ لە فیاسکە، سەری گۆڕانیان بە فەتارەیەک دا کە هیچ حەکیمێکی سیاسیی و ثیۆریستێک، ناتوانێ چارەسەری بکات. لەسەروو هەموو ئەمانەیشەوە، ئەم شکستەی گۆڕان کە هەرگیز بەرعەکس نابێتەوە(irreversible)، خەتا سەرەکییەکەی بە تەنیا بە خانەی ڕاپەڕاندن، جقاتی گشتیی و ئەو نوخبانەی بەدەوری گۆڕانەوە بوون، ناگەڕێتەوە، بەڵکو بەشێکی زۆری بە بێ مانیفێستیی و پەلەپەلکردنی شەخصی نم و بەرنامەی سیاسیی و پرۆژەی پۆپۆلیزمیی و بێ فیکرییەکەی دەگەڕێتەوە.

ئەوەی بە نۆ ساڵ بەسەر گۆڕاندا هات ، بە دەنیاییەوە ئەگەر نن لەسەر هەمان نەهجی پۆپۆلیزمە تاقیکراوەکەی گۆڕان کار بکات (کە ڕێک وا دەکات)، بە عەقڵی یەک پیاوی بیزنسمانەوە هەڵبسوڕێت کە بە نوێیی، دەستی بە سیاسەت کردووە، وەڕای ئەوەی ئیعجابێکی گەورەیشیان بە لیبراڵیزمی ئابووریی ڕۆژئاوا و بگرە بە سیاسەتە راستڕەوەکانی عەصابەیەکی نیۆلیبراڵیستی وەکو ترەمپیش هەیە، ئەوە بە دەنیاییەوە داکشان و داڕمانێک بەسەر نەوەی نوەدا دێت، ئەوەی گۆڕان لە چاویدا، لاربوونەوەی یەک قاقمەی دارەڕاکەیە ، بەڵام داکشانی نن، وەکو تەزرە(تەرزە بە ڕەشەکیانە- vulgar) ی بەهارێکی درەنگ، فریای توانەوەیش ناکەوێت، بەڵکو هەڵدەپڕوکێت. ئەمانەی باسکران، تا جەولەیەکی تر لە هەڵبژاردن، ئاکامەکانیان بە وردیی، دەرناکەون.

ئەم باسە، درێژەی دەبێت و لە بەشی ئاییندەدا، دەچێتە سەر ئەوەی ئایا نن، دەتوانێ بە ئاستی گۆڕانی ٥-٦ ساڵ لەمەوبەر بگات؟

ترسان لە دونیای نوێ، ترسان لە رەوایەتی دونیای نوێ … 1 … نەبەز گۆران

بەشی یەکەم ....

ئەو ترسەی لە دونیای نوێ دروستبووە، چ جۆرە ترسێکە؟ ترسێکە بە سڕینەوەی کلتوور؟ یان ترسێکە بەرگری لە رابردووەکی وەستاو دەکات؟ ئایا کلتووری ئێمە هەندە لاوازە، هەمیشە کلتوورەکانی دیکە دێن دەیسڕنەوە؟ چوونە ناو دونیای نوێ و قبوڵکردنی ئەو دونیا نوێیە، بە روکەش و جەوهەرەکەیەوە ونمان دەکات؟ یان ئەمە ترسێکە بنەمایەکی نەریتی هەیە و کەسی ترساو لە دونیای نوێ، بروای وایە ئەم دونیا نوێیە ئێستا و رابردوو لەناو دەبات؟ کلتووری ئێمە هێندە خاڵییە کلتوورەکانی دیکە بەئاسانی ئاڵوگۆڕێکی بەسەردا دەهێنن نەناسرێتەوە؟ یان ئەوە کۆمەڵێك کلتوور نەناس و نەریتین بەم جۆرە سەیری دونیای نوێ و کلتوور دەکەن؟ دونیای نوێ دەرگیردەبێت لە گەڵ کلتووردا، یان پێکەوە جیاوازیی و کلتووری نوێ بەرهەمدەهێنن؟

ئەم پرسیارانە دەمانبەن بۆ شوێنێك، کەشفی ئەو جۆرە لە تێگەیشتن بکەین، بەرامبەر بە کلتوور و دونیای نوێ و رەوایەتخوازی دونیای نوێ هەیە. بۆ ئەوەی وەڵامێکی دروستمان دەستکەوێت، پێویستە لەسەر _دونیای نوێ_ کلتوور_ بەرەنگاریی و نوێبوونەوە پرسیار دروستبکەین و بۆ وەڵام بگەڕێین.
پێویست ناکات لەم سەردەمەدا باس لە گوند و شار بکەین، ئێستا گوند و شار جیهانێکی لێکئاڵاون، جیهانێکن جیاوازییەکان تێیاندا کاڵبوونەتەوە و چەن کارەکتەرێکی شاریی لەگەڵ دونیای نوێ تێکەڵبووە، بە هەمان شێوەش کارەکتەرێکی گوندو شارۆچەکانیش تێکەڵبووە. بەڵام ئەوەی دونیای نوێ دەیەوێت پێمان بناسێنێت زۆرتر دونیایەکی رەوایەتییە، دونیایەکە بەستراوە بە _شتەکان، کاڵاکان_ بەتایبەت بە بەشێکی زۆری کۆمەڵگە. تەنها نوخبەیەك لەو دونیانوێیەدا بەشوێن جەوهەرێك و مانایەکدا دەگەڕێن و خەمی

کلتووریـــــان هەیە، زۆرینەی کۆمەڵگە دەســــتوپێنجە لەگەڵ رەواڵەتە نوێیەکان نەرمەکات و بەپێی ئاستی تێگەیشتنی خۆشی، یان دەچێتە ناو دیمەنەکەوە، یان دژی دەبێت و پرسیارێك لە خودی دونیانوێکە و کلتووری خۆی ناکات.

باشترین دەســتەواژە تــا لە رەگەیەوە روانینمــان بۆ ئەم دونیــا رەواڵەتییە دەرخەین، کە شەیدایانی رابردووی هەراسان کردوە، ئەو دەســـتەواژەیە خـــانمەکی نمـــایشکەر لە دیدارێکـــدا دەری بڕی: “چەنچکەلەری_گۆڕیـــن.” ئەم دەســـتەواژەیە کـــرایە دەســـتەواژەیەکی کۆمیدیی، بەڵام لە راستیدا ئەم دەستەواژەیە جەوهەری بنەرەتی ئەم دونیــا نــوێیــە و مــامەڵە لەگەڵ گۆریـنداد ەکات، گۆریــن لە فۆڕم و هەندێکجار لە جەوهەر. کۆمەڵگەی ئێمە دەچێتە ناو دونیایەك، یان بڵێین: دونیایەك دێتە ناو کۆمەڵگەی ئێمە، دەست بە گۆڕینی زۆر شت دەکات، بەتایبەت لەرووی فۆڕمەوە، هەر لە جوانیی و جەستەوە بیگرە، تا ناو ماڵ و تا شەقام و شوێنە گشتییەکان و شارەکان. ئەشێت ئەم پرۆسەی گۆڕینە تەنها لە فۆرمدا خۆی نەبینێتەوە و بگوازرێتەوە بۆ مـاهیەت. گۆرینێـــك روودەدات، مانـاکـانیش بە شتەکـان دەگۆڕێـــت. دەستەواژەی_چەنچکەڵەری_ لە سیاقی ئەم دونیا نوێیەدا دەست بە کۆی شتەکان دەبات.

با لە رووی فۆڕمەوە تەماشا بکەین، نمونە فۆڕمی جوانی مرۆڤ. دەتوانین لەم دونیانوێیەدا بڵێین: ئیتر جوانی ئەو جوانییە نییە، تەنها لەناو چەندین کەسدا یەکێك بەری بکەوێت. دونیا نوێکە دەت دەسکاری فۆڕمی جوانی دەکات، جوانییەك هەرکەسەو روخسار و جەستەی خۆی چۆن بـوێت، دەتـوانێت بەو جۆرە رێکـی بخـات. چ لە قـژ، چ لە روخسار، چ لە جەستە. جوانی ئەم دونیانوێیە جوانییەکی سروشتی نـابێت، جـوانییە سـروشتییەکە دەگۆڕێـت و دەیکـاتە جـوانییەك بە دلخَوازی کەسەکە خۆی. دونیا نوێیەکە ناهێڵێت جوانی لەکەسێکدا کۆبێتەوە و ئەوانیتر حەسرەتی بۆ بخوازن، لەبری ئەمە فەزایەکی دروستکردوە هەرکەسەو دەتوانێت ئەو جوانییەی دەیەوێت بەدەستی بهێنێت. ئەگەر لە رابردوودا فۆڕمی جوانی پیاو، ژن، بریتیبوبێت لە شێوازێك و کوتکرابێتەوە تەنها بۆ چەند کەسێك، لەم دونیانوێیەدا جوانییەکـان بە جۆرێـك ئاڵوگۆڕیـان بەسـەردا دێـت، هەمـوو کەسـێك دەتوانێت فۆڕمی خۆی بە جوانترین شێوە بگۆڕێت.

گۆرینی پرچی ژنان لە رابردوودا، تەنها کەرەستەیەك بۆ ئەم گۆڕینە گیایەك بووە گیاکەش یەك شێوە رەنگی هەبووە، ئێستا چەندین کەرەستە هەن و چەندین رەنگ هەن، بە شوێنەکانی دیکەی روخساریش بە هەمان

شێوە. گۆڕینی ئەندامانی روخسار لە رابردوودا بوونی نەبووە، ئێستا گۆڕینی روخسار هێندەی گۆڕینی جل و بەرگ ئاسان بووەتەوە.(لەرێگای نەشتەرگەرییەوە.) گۆڕینی جەستە لە قەڵەو بۆ لاواز، لە لاواز بۆ قەڵەو زۆر کەم بووە، ئێستا سەنتەرەکانی وەرزش و جوانکاری، شوێنەکن بۆ گۆڕینی جەستە بەو جۆرەی کەسەکە خۆی بیەوێت.

ئەم گۆڕینە زۆربەی کایەکانی ژیانی گرتوەتەوە، بەشێکی کارەکتەری کوردیش لەگەڵ ئەم جۆرە لە گۆڕین کە پەیوەندی بە فۆرمەوە هەیە تێکەڵبووە و کێشەی بەشێکی زۆری ئەو کارەکتەرانەش، رازی نەبوونە لەجوانی خود و لەم سەردەمەدا بەشوێن جوانییەکدا دەگەڕێت رازیبن لێی، سەردەمەکەش بە هۆی گۆڕینی فۆرمەکانەوە زەمینە سازی بۆ دەکات و زۆر بە ئاسانی ئەو گۆڕینە روودەدات. ئێمە لێرەدا ناپرسین بۆچی خۆمان جوان دەکەین؟ (ئەوە پرسیارێکە پەیوەندی بەم بابەتەوە نییە.)

دەپرسین کلتوور بۆچی لەم گۆڕینە ڕەواڵەتییە بترسێت؟ ئایا کلتوور کێشەی لەگەڵ ڕەواڵەت هەیە، یان لەگەڵ جەوهەر؟ ئەگەر کلتوور خۆی ڕەواڵەتیبێت، کەوایە کلتوور نییە و دیاردەیەکە دێت و دەڕوات. کلتوور کاتێك ترسی دەکەوێتە سەر لە جەوهەرەکەی بدەیت، نەك بە ڕەواڵەت رووبەرووی ببیتەوە. ئەوەی ترس لە کلتوور دروستەکات ئەو بنەما کلتووری و نەریتیانەن، لەرێگەی ئایینەکان و هەژمونی کلتووری دراوسێکانەوە هاتوونەتە ناو کلتوور و، بێئەوەی قسەیان لەسەربکرێت، بەشێك لە کلتووری کۆمەڵگەیان گۆڕیوە بۆ کلتوورێکی دیکە. لە هەندێك قۆناغدا بە پێچەوانەی ئەو ترسەوە لە دونیای نوێ، کلتوور لە سنوورێکی لۆکاڵییەوە دەچێتە ناو جیهانەوە، سیستەمی دونیای نوێ سیستەمێکی کاڵایی و ڕەواڵەتییە، لەناو ئەم ڕەواڵەتخوازییەدا لەروی جەوهەریشەوە بە خۆی کلتووری تایبەت بە خۆی هەیە، ئەم سیستەمە تێکەڵ بە هەموو کلتوورە جیاوازەکانی کۆمەڵگە جیاوازەکان دەبێت، خۆ پاراستن لەو کلتوورە نوێیەی سیستەمەکە لەگەڵ خۆی دەیگوازێتەوە، بە زمانی نەریتپارێزی ناکرێت و، پێویستە خوێندنەوەی رژدی بۆ بکرێت و دیوە نەبینراوەکەی پیشان بدرێت.

هیچ کات هێندەی ئەم قۆناغە کلتووری ئێمە لە بەردەم پرسیارکردن لە خۆی نەبووە. ئەم کلتوورەی ئێمە کەمترین ڕەخنەی لەگیراوە بۆیە کەمترین ئالوگۆڕی بەسەردا هاتووە، ئەما لەم سەردەمەدا ڕەخنەشی لێنەگیرێت کلتوورەکە تێکەڵ بە کلتوورێکی جیهانی دەبێت و لەم تێکەڵبوونەدا لەرووی فۆرمەوە کەمێك دیمەن دەبینێت ئێشێت ئەو

دیمەنانە بنەمای دیکەی بە دروستکەن، بنەماکان ببنە وەستگەیەك بە سەرلەنوێ خۆبونیاد نانەوە نەك ترسان لە سڕینەوە و نەمانی. دژ بوون بەم گۆڕینە نابێتە وەستگەیەك بە پاراستنی کلتوور. گەر لەچوارچێوەی بینینێکی خێرادا بروانین دەبینین گۆڕینەکە زۆر شوێن دەگرێتەوە و بەشێك لەو شوێنانەش تەنها ڕەواڵەتی نین: بیناسازی و شێوازی ماڵەکان، بەشێکی دونیای کارەکتەری کوردیی، جۆرە ژیانێك بە جۆرێکی دیکە لە ژیان، گرنگیدان بە تەندروستی و خۆپاراستن، هەوڵدان بۆ ئاژەڵ دۆستی و سروشت خۆشویستن، کردنەوەی ئەو هەموو کافێ و چێشتخانە و کتێبخانەی شوێنی گشتیین و هەردوو ڕەگەز دەتوانن تێدا دابنیشن و گفتوگۆ بکەن، کردنەوەی زانکۆ نوێیەکان، کردنەوەی گوندە نوێکان لەناو شارەکان… هتد.

(لە بەشەکانی تردا، باس لە کاریگەری شوێن لەسەر پەروەردەی تاك و، باس لە جیاوازی چینایەتی، باس لە مۆدێلی ئاڵوگۆڕی خویندن دەکەم.) هەموو ئەمانە بەشێکن لەو دونیا نوێیەی هاتوەتە ناو دونیابینی و ژیانی ئەم کۆمەڵگەیەوە. بێگومان لەگەڵ ئەم هاتنەدا کۆمەڵێك ڕەواڵەتگەرایی، توندوتیژی نوێ، ئەویتر قبوڵنەکردن، جیاوازی چینایەتی، بەکاڵابوونی ژیان، دێن. هەموو قۆناغێك دیوی روناك و دیوی نەبینراوی هەیە، بەڵام ترسان لەم دونیا نوێیەی گەڕان لە ژیاندا دروستدەکات، ترسان لە خۆونکردن لەناو ئەم دونیا نوێیەدا، ترسێکی واعیزانەیە، ترسێکە خۆی لە هەموو دونیایەکی نوێدا بە غەریبە دەزانێت و، کێشەی گەورەی ئەم خۆ بەغەریب زانینەش کێشەی تەنها بینینی ڕەواڵەتەکان و بیرنەکردنەوەیە لە جەوهەری کلتوور و جیاوازییەکان.

دەستەواژەی (چەنچکۆڵەری_گۆڕین) لە زمانی نمایشکارێکەوە، تەنها کۆمیدیاییەك نییە مرۆڤەکان لەڕووی زمانەوانییەوە پێی پێبکەنن. ڕەواڵەتگەرا تەنها فۆرمی خۆی ناگۆڕێت تا خۆی لەناو دونیا نوێیەکەدا ببینێتەوە، ڕەواڵەتگەرا زمانیشی دەگۆڕێت و دەیەوێت بەو زمانە قسە بکات، زمانی سیستەمە جیهانییەکەیە. بێگومان لە رووی فۆرمەوە ئەم دەستەواژەیە زۆر کارەکتەر و زۆر شوێن دەگۆڕێت، گۆڕینەکانیش هێندەی پەیوەندی بەوەوە هەیە چۆن لەرووی ڕەواڵەتەوە خۆت بخەیتە ناو دونیا نوێیەکە، هێندە پەیوەندی بەوەوە نییە دونیا نوێیەکە بناسیت.

من وەك خوێنەرێکی پرسیارکەر و گەڕان بەشوێن وەڵامی لۆژیکیدا بەم دەستەواژانەدا پێناکەنم، لەبری پێکەنین بە ئەو مۆدیڵە دەگۆڕێم تەنانەت لە گۆڕینی فۆرمی کەسەکانەوە، دەچێت بۆ گۆڕینی زمان و

دەسکاری زماندەکات. ئەم دەسکاریکردنەی زمان بە هاتنی دەستەواژەی غەریب بۆ ناو زمان، نامترسێنێت. چونکە زمانی پاك و پەتی بوونی نییە، هەموو زمانێك رووبەرێکی فراوانی بۆ وشە و دەستەواژەی غەریب تێنراوە. لەبری پێکەنین بەهاتنی وشە غەریبەکە، پرسیار لەو دونیا نوێیە و لە بەرگریکارانی کلتووری رابردوو دەکەم. لەو بەرگریکارانەی فەڕمیان لەبوە بە کلتوور، لەو ترسەی خەون بە گۆڕانەوە دەبینێت بە رابردوو ، ئامادەنییە بێتە ئێستاوە و هەموو ئێستایەك و هەموو رەواڵەتێك بە ترس دەزانێت لەسەر نەریت و رابردوو و ئاکاری خۆی. ئەو کارەکتەرەی ژیانی خۆی تێنراوە بەکاڵا و بە شاشە_شاشەی تەلەفزیۆن، مۆبایل، کۆمپیوتەر_ لەناو چەقی دونیانوێیەکەدا بووەتە مرۆڤی ئامێری و، کەچی ترسی لە دونیای نوێ هەیە لەسەر کلتوور! گرنگە لێرەدا لەو بە ئامێربووە ترساوە دەپرسین: ئایا ئەوە تۆی لە ناو دونیا نوێیەکەدایت یان کلتوور؟ ئایا کلتوور مەترسی کەوتۆتە سەر، یان ژیانە ئامێری و بەکاڵابووەکەی تۆ؟ ئایا لە رێگەی وەعزەوە لە شاشەکان و بەکەرەستەکانی دونیای نوێ بەرگری لە چ کلتوورێك دەکەیت و، دەتەوێت چ بەم بەرگریکردنە بخەیتە شوێنی ئەم دونیا نوێیەی کە تۆ تێیدا بارگاوی بوویت بە کاڵا و شاشە و، خەونیش دەبینیت بە گۆڕانەوە بۆ دواوە؟!

بەئەوەی بزانین مرۆڤ لەم دونیا نوێیەدا چی لەهاتووە و بە لەم دونیا نوێیە دەترسێت و ترسەکەی چەند پەیوەندی بەترسی کاڵبوونەوە و نەمانی کلتوورەوە هەیە. رەنگە پاڵەوانی رۆمانەکەی _کافکا_ یارمەتیمان بدات بەراوردێکی ئاسایی بکەین و کەمێك وێنەی لەم جۆرە لە مرۆڤمان بۆ رونبکاتەوە. ئەو پاڵەوانەی بەیانییەك هەڵدەستێتەوە و گۆڕانێکی گەورە بەسەریدا روودەدات و دەبێتە قالۆنچە. ئێستا ئەو پاڵەوانە ئامادەیی هەیە، بەڵام لەبری بوون بە قالۆنچە، بووە بە ئامێر و کاڵا. ئامێرو کاڵا مرۆڤیان گەمارۆداوە. ئەم گەمارۆدانە بە خێراتەکاندن و بە هەوڵدان بۆ گۆڕانەوە بۆ رابردوو مرۆڤی ئامێری و کاڵایی رزگاری نابێت.

دونیا نوێ گەر وەکخۆی نەیناسیت و وەك خۆی جەوهەرەکەی نەبینیت، بێگومان یان دەکەویتە ناو رووبەرەکەیەوە و لەو رووبەری بە ئامێربوون و بە کاڵابوونەدا وندەبیت، یان دەکەویتە دۆخی دژ بوونییە و بە مەترسی دەزانیت. کلتوور چونکە رەگوڕیشەی هەیە و پێویستی بە گوتارێکی رۆشنبیر و هوشیاریی و کەشفکردنە تا ئاڵوگۆڕ بەسەرخۆیدا بهێنێت، لەم رەواڵەتگەرییە ناترسێت، بەڵام مرۆڤی

گەمارەدراو بە ئامەر و کالا و بە دیدگا نەریتی، چونکە هیچ شوناسەکی خۆی نابینێتەوە، کێشەی نەناسینی خۆی لەناو ئەم دونیا نوێیەدا، دەکات بە کێشەی کلتووری! (چەنچکێڵەری) رەواڵەتیی مەترسی بە کلتوور دروستناکات، مەترسی بە کارەکتەرێك دروستدەکات خوێندنەوەی بە جەوهەری کلتوور نەبێت. ئەو مرۆڤەی بە جەوهەر نەریتییە و بە رەواڵەت بە ئامەر و کالا دەورە دراوە، هەر ئەو مرۆڤە بە کەرەستەکانی دونیای نوێ بەرگری لە دیدگایەك دەکات، دیدگاکە رەگوڕیشەی لەناو وەستانەکدایە ئامادەنییە هیچ جوڵەیەك بە خۆی بدات و ئەم وەستانەش لەرێگای گوتاری روکەشییەوە دەکاتە خەمەکی کلتووریی و، ئەویتری گوێگریش لەگەڵ شەپۆلەکەدا بروا بەم خەمە دەکات! لەکاتێکدا خەمەکە پەیوەندی بە کلتوورەوە نییە، پەیوەندی بەو ئاکارەوە هەیە، محافزکار لەناویدا خۆی دەبینێتەوە.

لە ئێستادا پاڵەوانەکانی _کافکا_ رۆژانە بەرمان دەکەون، بەڵام بەو جۆرەنا _کافکا_ لە رۆمانەکەدا وێنەی دەکێشێت، بەو جۆرەی زمانەکی نەریتی، دیدگایەکی نەریتی بارکراو بە ئاکارهەیە و بە ئامەربوون و بە کالابوونی خۆی نابینێت و، دەبێت بەپێی ئەو دونیابینییەی خۆی، تەفسیر بە دونیای نوێ و بە کلتوور دەکات. یانی: (هاوار بە رابردوو بکە، تا لە ئێستای دونیای نوێدا وننەبیت!) رەواڵەتگەری ناو (چەنچکێڵەری)یش، لە دەرەوەی خوێندنەوە بە دونیای نوێ، خۆی دەخاتە ناو دیمەنەکەوە و لەگەڵ گۆڕینی فۆڕمەکانی ژیانیدا، بەشێك لە زمانیشی دەگۆڕێت و دەبێتە ئەو کەرەستەیەی دونیای نوێ کاری بە دەکات. یانی: (دەست لە جەوهەر مەدە، فۆڕمی خۆت بگۆڕە تا لەم دونیا نوێیەدا شوێنت هەبێت!)

درێژەی هەیە ......

نەبەز گۆران

چاوپێکەوتنێک لەگەڵ د. کوردە

عەلی دا ... بەشی دووەم و کۆتایی... هەڵۆ بەرزنجەیی

چەند پەیڤێکی پێویست:

ئەم چاوپێکەوتنە، بۆ یەکمجار بەر لە زیاتر لە ٢٠ ساڵ پێش ئێستا لە گۆڤاری خوێندکاری کورد دا بڵاوکراوەتەوە. گۆڤاری ناوبراو، بەهۆی کەم دەرامەتییەوە بە تیراژێکی کەم دەردەچوو و بڵاودەکرایەوە. لەم سۆنگەیەوە باوەڕم وایە بەشێکی زۆری خوێنەری کورد و بگرە دۆستانی کاک کوردۆش چاویان پێنەکەوتووە. بە یادی ئەم ساڵەی کۆچی دوایی گیانی پاک و مێژووی پڕ لە تێکۆشان و خزمەتی وشەی کوردیی هاوبیر کوردۆ (١٩٥٠ ـــ ٢٠١٦)، بەچاکم زانی جارێکی تر بێ هەڵە و کەمووکوڕی تایپی بکەمەوە و پێشکەش بە ئەوەی ئازیزی بکەم.
چاوپێکەوتنەکە تێروتەسەلە و لەگەلێ ڕەهەندی مێژوویی و سیاسی و ڕۆشنبیرییەوە و تیشکێکی هەمەلایەن دەخاتە سەر کۆمەڵێ بابەت و باسی جۆراوجۆر.
هەڵۆ بەرزنجەیی ١٤/١٢/٢٠١٨ بەرلین

١٠ – هونەری وەرگێڕان هونەرێکی بەرز و زەحمەتە. بەڕێزتان بەوەرگێڕانی سەرکەوتووانەی کۆمەڵێک بەرهەم، کتێبخانەی ژیکۆڵەکەی کوردیتان دەوڵەمەند کردووە. دەمانەوێت بزانین ئەو مەرجانەی پێویستە لە وەرگێڕاندا هەبن چین؟ چۆن بابەت بۆ وەرگێڕان هەڵدەبژێرن؟ چ ڕێچکەیەک لە وەرگێڕاندا دەگرنە بەر؟

بەڵێ راستە، وەرگێڕان کارێکی هەروا ئاسان نییە، وەک هەندێک تێیگەیشتوون، بەڵکە هونەرێکی بەرز و کارێکی زەحمەتە، چونکە تۆ تەواو ئازاد نییت لە دەربڕیندا، بەڵکە پێبەندی دەقێکیت و ناتوانیت لەی دوورکەوییەوە و بە ئازادیی گوزارە لە هەستی خۆت بکەیت.
بەبڕوای من مەرجی یەکەم بۆ وەرگێڕان توانا و مەیل و ئارەزوویەکی ئاشقانەیە، کە بەهەوەی بەردەوام و بێ پسانەوە، بەخۆڕاهێنان، گەشە و شکۆفە دەکات و تیفتیفە دەدرێ. لە تەک ئەوەدا، زانینی تەواوی هەردوو زمانەکە و پەیبردن بەگشت کەلێن و قوژبنەکانیان و شارەزاییەکی قووڵ لەبواری ئیدیەم وقسەی نەستەق و پەندی پێشینانیاندا، یەکێکە لە مەرج و پێویستییە هەرە گرنگەکان، دەنا

وەرگێڕ دەکەوێتە هەڵەی زۆر زەق و خەوشدارەوە و چێژ و پێز لە دەقەکە دەبڕێت و گەلێکجار واتاشی دەشێوێنێت.

بە قەناعەتی من ، زمان نیوەی نووسینە، بۆیە زۆر گرنگە وەرگێڕ بە زمانێکی ڕەوان و پاراو، دەقەکە وەرگێڕێت، زمانێکی شیرینی وا، کە سەرنجی خوێنەر ڕاکێشێت و بە خوێندنەوەی پەلکێشی کات. زمانێک بێت، خوێنەروا هەست بکات کە ئەودەقە لە بنچینەدا هەر بەو زمانە نوسراوە.
هەرجار کە « داغستانی من » دەخوێنمەوە، لەبەرخۆوە دەڵێم ئەمەیان گۆڕی دیوی یەکەمی فەرشەکەیە. لەخۆوە بیرم بە وەی دەچێت کە لە پێشدا مامۆستای هەژا و بەهرەمەند ، کاکە عەزیز گەردی وەریگێڕابێت، ئەوجا ڕەسووڵی حەمزەتۆف نووسیبێتی. من لەو باوەڕەدام گەر حەمزاتۆف خۆی کورد بایە و بە کوردی نووسیبای، هێندە شیرین و پڕچێژ بۆی دانەدەڕێژدرا.

ئەفسانەی چیای ئاگرین و قەڵای دمدم و شاکارەکانی دیکەی مامۆستای هەژا شوکور مستەفا و سیاحەتنامەکەی مامۆستای دلۆڤان سەعید ناکام و شەرەفنامەکەی ڕەوانشاد هەژاری موکریانی و گەلێک شاکاری دیکەمان هەن سەرتۆپ و نموونەی هەرە بەرزی وەرگێڕانی بە پێز وپڕچێژ و سەرکەوتووی کوردیین و کتێبخانەی قشتەڵەی هەژارانەمان، بەوانەوە ئاوەدانن و دەبێت هەموو خاوەن ویژدانێک شانازییان پێوە بکات.
بە بەشی دووەمی پرسیارەکەتان، کە دەفەرموون : چۆن بابەت بۆ وەرگێڕان هەڵدەبژێرن؟ دەبێت ڕەپ وڕاست بڵێم: من بابەتێکە هەڵنابژێرم، بەڵکە بابەتێکە خۆی خۆی دەسەپێنێت و هەڵمدەپەچێت بیکەمە کوردیی. هەرچی بەهەر زمانێک دەخوێنمەوە و سوود و چێژێکی لێوەرگرم، حەزدەکەم دەمودەست تەرجەمەیکەم، تا خوێنەری تینوو و تامەزرۆی کوردیش لەو چێژ و خۆشییە بێبەش نەبێت.
شارەزایانی بواری هونەری وەرگێڕان، چوار شێواز دەستنیشان دەکەن:

١- وەرگێڕانی وشە بە وشە
٢- وەرگێڕانی ڕستە بە ڕستە
٣- وەرگێڕانی دەقاودەق
٤- وەرگێڕانی واتا بە واتا

من لە کاری وەرگێڕانمدا هەمیشە هەوڵمداوە شێوازی واتا بە واتا بگرمە بەر، یانی مەبەستمە کرۆک و جەوهەری دەقەکە بە خوێنەر ڕاگوێزم و بە پەرۆشەوەم بە کوردییەکی پەتی و ڕەوان، بەزمانی نووسین، نەک قسەکردن، نەوەڵێکی دەقەکە بە خوێنەر ڕاگوێزم. ئیدی تا چەند سەرکەوتووم و چەندە ئامانجم پێکاوە، بڕیارەکە خوێنەران و

مەژوو دەیدەن.

١١- وەک نووسەرێکی خەماندووکەر و پشت بەستوو بە چەندین سەرچاوەی جیهانیی ، بەچەند بەرهەمێک بەرپەرچی مارکسیەتی و چەپی کورد دەدەنەوە، ئەمەش بۆتە مایەی دابڕانی لەقەبی ئەنتی مارکسی بەسەرتان دا. تا کوێ لەگەڵ ئەم بۆچوونەدا یەکدەگرنەوە؟

وشەی ئەنتی لەزمانی کوردیدا واتایەکی دزێوی پێبڕاوە، زێتر بەواتای دوژمنایەتی لێکدەدرێتەوە نەک دژایەتی کە مانای ڕاستەقینەی خۆیەتی ئەوەش داهێنانێکی مارکسیانەی کوردانەیە تا دژەکانیانی پێ بەچەترسێن و دەمکوتکرێن و کەس پێکەشی ئەوە نەکات ڕەخنە لەو بیر و بزووتنەووە پیرۆزە بگرێت. دەنا دژایەتی بەقەڵەم و دەم لە سنووری ململانێیەکی ئیدیۆلۆژیی ڕەوا و ڕاستگۆیانەدا مەترسی و زیانی بۆ پێزەکانی کەس نییە تەنها بۆ ئەوانە نەبێت کە گووتنی ڕاستی و پەردەهەڵماڵین لەسەر درۆ و دەلەسە ماڵیان کاولدەکرێت.

ئەوان دەیانویست گشت لە گشتمان بەهەبەهە بە پاشایەکی لەندەزێڕی ڕووت و قووت بکەین و بڵێین نامەخوا کە پۆشتە و پەرداختە و ئای کەجلکەکانی شیک و جوانە! من بەخۆم لە کتێبی ئاشی چی و باراشی چی؟ دا کە لە وەڵامی گوتارێکی کاک بەهادین نووری دا نووسیومە ئاشکرا و ڕەپ و ڕەوان گوتوومە: دژم؛ وەلێ دوژمن نییم. بەڵێ دژی گشت جۆرە دیکتاتۆرەتی و ملهوڕی و بێدادیی و خوێنڕێژیی و چاوگەی درۆ و دەلەسەیەکم من گەر لەسەر نووسین و گوتارەکانم لەقەبی ئەنتی مارکسیم پێوە بلکێنن ئەوا بەشەرەفێکی گەورەی دەزانم و وەک میدالیای سەرسنگ و بەرۆکی (کەنە جەنگاوەران)ی دەبینم ئەوانەی عارەب بە المحاربين القدما نێویان دەبات.

هەر لە ڕاستیشدا کراوینەتە جەنگاوەری کۆن ئەوەتا ئێستا مارکسپەرستەکانی کورد حەپولکی ئێمەمانان نادەن ئەوەی دە پازدە ساڵێک لەمەوبەر ئێمە دەمانگووت و پێی تاوانباردەکراین و لەسەری نەفرەتمان لێدەکرا تازە بەتازە بەخێرە خۆیان هەستدەکەن کە زۆربەی ڕاست بووە و کەمیشمان گووتووە. یانی مەودای جوداوازی و بەکردنی بیرمان لایەنی کەم دە پازدەساڵێکە بۆیە هەڵپیانە بەپەلە تەڕێی دەپازدەساڵە تەمەن و بیری قەتیسماو و جەڵاویان بکەنەوە ئەوەتا ئەوڕۆ بەتەنکە شەرمەکەوە کۆنە گوتەکانی ئێمە دەجوونەوە و بە نرخی نوێش پێمان دەفرۆشنەوە.

جگەلەوە ئەگەر ئێمە تەنها ئەنتی مارکسی بین ئەوا ئەوان خۆیان ئەنتی ھەموو چشتێکن ئەنتی چین و ئەنتی دین و ئەنتی پاک و ئەنتی چاک و ئەنتی بیر و ئەنتی ژیر و ھەتا گەلەکجار ئەنتی خۆشیانن.
لەبەرئەوە دەربەستی ئەو جۆرە ناوونەتۆرانە نیم و بەڵکە شانازییشی پێوە دەکەم کە بەر لە دەپازەدەساڵ وەک ئەورۆی ئەمان بیرمکردۆتەوە وێراویشمە زار بکەمەوە و چی بەڕاست دەزانم بیڵێم.

١٢- گەر شەڕی سارد بە سەرکەوتنی بلۆکی خۆرھەڵات کۆتایی ھاتبا، چارەنووسی مرۆڤایەتی بە چ ئاقارێکی دیکەدا ڕەوتی دەکرد؟

ئەگەری پرسیارەکەتان ،پەندەکەم دێنێتەوە یاد کە دەڵێت : “ئەگەر پوورم ڕدێنی ھەبا، پێمدەگوت خاڵە”. ھیچ کات و لە ھیچ ڕوویەکەوە ، ھەتا لە چڵەپۆپەی ھێز و دەسەڵاتیشیاندا،ھەرگیز باوەڕم بەوە نەبووە بەو شێواز و ھەست و نەست و ھۆشە سیاسی و بارە ئابوورییەوە داتەپیو و دواکەوتوو و شێواوەوە،لەسەر ئاستی نێونەتەوەیی و نێودەوڵەتان، ھیچ سەرکەوتنێک بەدەست بێنن. بیر و بزووتنەوەکە لە مێژ بوو پایدۆستی لە بنەما ئیدیۆلۆژییەکانی خۆی کرد بوو، دەمێک بوو پشتیوانیی و پشتیگیریی جەماوەری لەدەست دابوو، تەنھا سەری نێزە و زنجیری زرێپۆش ئەو کۆسیستێمەیان ڕاگیکردبوو. نابێت ئەوەشمان لەبیر بچێت کەبوونی تەنھا بلۆکێک لەو دوو بلۆکە، خۆی لە خۆیدا شکستی و زیانێکی گەورەیە بۆ مرۆڤایەتی، چونکە ترسی باڵادەستیی و فریشککەوتن و نەسڵەمینەوە و نەپرینگانەوە لە دەستدرێژی و ناخونەک و چاوزیتکردنەوە، زاڵە.

جگەلەوە، بانگاشەی وڵاتانی خۆرئاوا کە ھەوڵی بەرقەرارکردنی سیستەمێکی نوێ و پاراستنی مافی مرۆڤ و دەستبەرکردنی ئازادیی میللەتان دەدەن، گشت لە گشتی درۆن، درۆیەکی پەتیی ھەرزەخەڵەتێن، دەنا کێ دەستی گرتوون و بۆ ھێشتا لەسەر داروپەردووی سیستێمە کۆنە بەدفەڕەکە ھەڵکورماون و پارێزگاریی لە دەیان ڕژێمی کۆنەپەرستی، ڕەگەزپەرستی پیاوکوژی دنیا دەکەن و ڕۆژانە چاو لە صەدان و ھەزاران تاوانیان دەقوچێنن و پینەوپەڕۆی دەلاقەی عەیبەشیان دەکەن. لێرە قسە نەستەقەکەی (ڕۆزفلت)م د□ن□ت□وە یاد، کە ئەوڕۆکەش پڕاوپڕ دەگەڵ سیاسەتی ئەمریکا و وڵاتانی بەرژەو□ن□پ□رستی ئەوروپادا ڕێکاوڕێک دەگونجێت. لە (ڕۆزفلت)دەپرسن:” بۆچ ئێوە پشتگیریی ئەو دیکتاتۆرە خوێنخۆرانەی ئەمەریکای خواروو دەکەن؟ ئەوانە ھەموو کوڕی صەگن”. بەدەم قاقاوە دەڵێت:” ڕاستە، دەزانین کوڕی صەگن، بەڵام کوڕی صەگی خۆمانن”. دیارە ھەتا ئێستەش ھەر دڕندەیەک بەرژەوەندییان بپارێزێت، ئەوان بە ماڵی خۆیان و کوڕی صەگی خۆیانی

دەزانن و بەوپەڕی تواناوە پشتیدەگرن.

هەڵبەت بلۆکی خۆرهەڵات بەو تەمەنە کورتەی خۆشیەوە، زەبری کوشندەی بە سەرجەمی بیر و بزووتنەوەی ئازادیخوازانەی جیهان گەیاند و جەزرەبەیەکی خراپی دا. چونکە درۆ و دەسبڕیی دەگەڵ کردن، بە مەرام و بەرژەوەندیی خۆی هەڵیدەسووڕاندن. بەڵێنی قەبە و دوورەدەست و پاشەڕۆژێکی ڕووناک و بەختیاری پێدەدان.
چاک بوو لە شەڕی سارد دا گلا و سەرەنگرۆ بوو، دەنا لە بریتی تاقە ((ستالین))ێک، (ماو)ێک و (پۆلپۆت)ێک و (چاوچیسکۆ)یەک و (خواجە)یەک و… هتد، دەیان دڕندەی دیکە، دەیان خوێنڕێژی دیکەمان دەبوو، چنگەڵەیان لە کەڵکاگەی مرۆڤایەتی گیردەکرد و گشت بیرێکی ئازاد و گشتدەنگێکی ئازادیان، هەر بەناوی ئازادییەوە، یاساغ دەکرد. هەموو دنیا دەبووە (ک.گ.ب) یەکی گەورە، دەبووە (شتازی) یەکی گەورەتر دەبووە (سەکۆریتاتێکی) مەزنتر.

١٣ـ بەدوای قووڵبوونەوەیەکی باش و سەرقاڵییەکی درێژخایەن لە ئەدەب و دراساتی ڕەخنەگر لە مارکسێتی ، ئێستا بە ناو چەپی کورد لە کوێی وێڵی و وێڵبووندا دەبینن؟

جارێ بەرلەوەی وەرامی پرسیارەکەتان بدەمەوە، بە پێویستی دەزانم ئەوەتان عەرزبکەم کە زاراوەکانی چەپ و پێشکەوتنخواز و شۆڕشگێڕ و گشت ئەو قسە پڕباق و بریقانە لەسایەی سەری مارکسپەرستەکانەوە، هێندە سووک و چرووک و بێتام و بێڕەونەق بوون، کە بە بیستنیان مرۆ لەشی دادەهێزرێت و نەویانی لا دەبێزرێت، چونکە تاوان بەرامبەر بەو زاراوانە کراون و هێند سووکایەتییان پێکراوە، کەڵکیان لێبڕاوە و پووکێنراونەتەوە، قەت لە جێی خۆیاندا بەکارنەهێنراون و بە نای ناهەق پێچەوانەکراونەتەوە، کراونەتە خەسڵەتی شتێک کە بۆی ناشێن و دەگەڵ یەکدیدا ناگونجێن.
مارکسیستی کورد ئەگەر وا زوو تێبگەن، فلیمەکە کۆتایی هات و بیرەکە ئاشبەتاڵی لێکرد، ئیدی مانای وایە نە مارکسین و نە کوردیشن. ئەوەتا ئەوەی ڕووس و دەوڵەتانی خولگەی، بەو هەموو ساڵانەی دەستەڵاتییان، بەو توانا مرۆڤی و سیاسی و ئابووری و سوپایی و ئیعلامییە زۆر و زەوەندەی بەردەستییانەوە، بۆیان نەچووەسەر و لە ژێریدا پسان و بەڕیانخوارد، بەخۆڕە بەنیازی ئەمان بۆیان هەستێننەوە و باری کەچیان بە ڕاستکەنەوە. مارکسپەرستی کورد، جاران بەو هەموو پشتوپەنا ماددی و مەعنەوییەوە، نەیانتوانی هیچ بە هیچ بکەن، ئێستاکە وەک زێڕنەقووتەی بە باب و

داک وان، دەبێت چییان لەدەست بێت و چییان پێبکرێت و چییان پێ بگۆڕدرێت؟ ئەوانەی هێشتا لەسەر ئەو بیرە ماون و توندڕەویی دەکەن، دیارە هەرزەکاری سیاسین و پەند لە هیچ نسکۆ و نەهامەتییەک وەرناگرن.

١٤_ ماوەیەکی زۆر خۆتان لە ڕیزی پارت و ڕێکخراوی نەتەوەییدا دیوەتەوە و سەرپەرشتی کاروبارتان کردووە، ئەو ئەزموون و سەردەمە چۆن هەڵدەسەنگێنن؟

مادامەکی پرسیارەکە پەیوەندی بە خۆم و دەور و ڕۆڵی خۆمەوە هەیە، حەز دەکەم بەوە دەست پێبکەم کە بە خۆم هەر بە هەژدەساڵەی هەوای سیاسەت لە کەللەی دام و لەو دەوروبەرەی تەمەنی هەرزەکاریمدا تێکەڵی کۆڕ و کۆمەڵە سیاسییەکان بووم و دەگەڵیان تێهەڵچووم. لەوبەر هەر لەخۆوە، بەسەز بووبوومە کۆمۆنیست، بێ ئەوەی بزانم کۆمۆنیستی چییە، خۆم بە کۆمۆنیست دەزانی. بەوەی چاک بوو کۆمۆنیستان پێیان نەزانیم و زوو دەستیان پێمدا نەگەیشتوو و دەستەمۆیان نەکردم، دەنا لەدەست دەچووم. یەکێتی قوتابیانی کوردستان، یەکەم قوتابخانە و فێرگەی سیاسی و کۆمەڵایەتی و ئەخلاقییم بوو، تێیدا فێری نیشتمانپەروەریی و خۆناسین و کوردناسین بووم. کاتێک بوومە ئەندامی پارت، هێشتا ڕەش و سپی سیاسەتم لێک هەڵنەدەبوارد، لە هەستم دەکرد ڕۆژ بە ڕۆژ زێتر هۆشم بەبەردا دێتەوە و تا دەهات لە ڕەفتار و هەڵسوکەوتمدا هێورتر دەبم و کوردانەتر بیردەکەمەوە و بەرەو پێشکەوتن دەچم.

پاشان دیتم ئاسەی تاکتیک و ستراتیژ و ڕێباز و ڕێڕەوی سیاسی پارتی، جەنگەی خەون و خەیاڵ و ئاواتە قاچاغ و قەدەغە و تامەزرۆ و بەرزەفڕەکانی منی تێدا نابێتەوە و خەریکن باڵی بیرم بکەن و هێدی هێدی کەویمکەن. جارجارە لەبرە لەوە بە چپەوە، باسی تارماییەکی سەیرم بەناوی (کاژیک)ەوە دەبیست، وەک شابازی چاوئەندازی، چاکنیازی فەنتازییەکانی من دەینواند. بە هەزار دەردیسەری و ئەمسەروئەوسەر دەروازەی سست و سەرکەڵەمکراوی تارماییم دۆزییەوە و قەدەرێکی چاک کوتام. ڕەحیان کردم بە ئاو، تا بەخاوەخاو کردیانەوە. کە دەروازە قڵیشاو شەبەقی کزە ڕووناکی دەیدا بە تاریکی، پیرە تارمایی، تراویلکە دەرچوو. ساڵانێکی زۆر هەردوکلامان (ئەمەش و کاژیکیش)خۆمان تەفرە دەدا، ئەو بە گوریشمە و نازەکەوە خۆی وا نیشان دەدا، کە گوایە حیزبە، ئێمەش گێل گێل بەدیار ئەو مەلەتکە هەر بە مردوویی لەدایکبووەوە، هەڵتروشکابووین و وامان

پێشان دەدا، کە گوایە ئەندامین.

دەبێت لێرەدا ڕاستییەک بۆ مێژوو و بۆ وەچەکانی داهاتوو تۆمار بکەم، بە بڕوا و باوەڕی من، بوونی کاژیک بەو شێوە سڕ و سست و شل و پ□□یت و بێ جووڵە و چالاکییە، بوونی ئەو مەلۆتکەیەی هەر بە مردوویی لە دایک بوو و کەس دڵی نەیهێنا، یاخود نەیپەرژا بینێژێت، مەزنترین کۆسپ و گەورەترین تەگەرەبوو لەسەرەڕێی بیر و بزوتنەوەی نەتەوەیيانەی کورد دا. توندترین زەبر و گەورەتریبن سەکتەی لەو بیر و ڕێبازە وەشاند و نیوسەدە لە گۆی خست و دوای خست و سڕی کرد و هێز و پێزی ل□ بەربڕی، چونکە بوونی ئەو تارمایی و داهۆڵە، مانەوەی ئەو توێکڵە بێ نێوەڕۆکە، ڕێگەی ئەوەی بەسەوە بیر و بزوتنەوەیەکی نەتەوەیيانەی ڕاستەقینەی کامڵ و خەمڵیی بێتە کایەوە و سەرپێی خۆی کەوێت و جڵەوی کارەکە بگرێتە دەستی خۆی. ئەوەی هەبوو، خەیاڵێکی ڕۆمانسییانە و فەنتازی بێباج و بێنیازی کۆمەڵێک شاعیر و نووسەر بوو، کە مخابن هەرگیزاو هەرگیز بۆیان نەکرایە واقیع. لە دایکبوون و نێونان و مردنی مەلۆتکەکە، ل□ یەک کاتدا بوون، پێکەڵپێکی یەکبوون.

لە دۆنادۆنەکەی کاژیک و پاسۆکیشدا، هەرچی خەسڵەتی بەدو بێکەڵکی کاژیک هەبوون، گشت لە گشتیان زانە هەناوی پاسۆکەوە و هەر لە سەرەتاوە ئەویش بە شەپڵەلێدراوی زایەندرا. جگەلەوە، ڕاستتان دەوێت من سیما و خەسڵەتی بیرێکی نەتەوەیی کوردیی کامڵ و خەمڵیو نابینم. بیر و بزووتنەوەیەک بە چوار بەیان و سێ نامیلکە و دوو دروشمی زەقی کۆپیکراو، ناگاتە قۆناغی کەماڵ و ناتوانێت لاف و گەزافی قەبە و لەسەنگی خۆی قورستر لێبدات. ماکی یەکەمی شکست و لانەوازیی و لاوازیی ئەو ڕێبازە، کەمتوانایی و بەتەنگەوەنەهاتن و خۆخڵافاندن و خۆخەڵەتاندنی ڕێبەران و کادێران و ڕێونکەرانی خۆیەتی، دەنا هەرچی شت هەیە لە کوردستاندا ڕەواجی نەدەبوو، تەنها بیری نەتەوەیی نەبێت. هەتا جاشێتیش بەبرەو بووە، چونکە کاری بۆ کراوە. ئەوانەی تاوانی نوشوتی و بێ برەوی و کەم ڕەواجیی بیرەکەیان، بە شانی کەسان و دەستەوتاقمی دیکەدا دەسوون و قسورەخۆیی و قسرەزاتییەکە فەرامۆش دەکەن، ناڕاست و دوور لە واقیعن و هەمدیسان خۆ و جەماوەر فریودەدەنەوە.

تەجرەبەی من لە ڕیزی بیر و بزووتنەوەی نەتەوایەتیدا، ئەزموونێکی تاڵ و نوچدان و نوشوستییەکی گەورەیە و هەست دەکەم ڕەنج بەبابووین و ق□ت واقیعانە بیرمان نەکردۆتەوە و وەک پێویست کارمان بۆ بیرەکە نەکردووە، بەڵکە هەر خەریکی قسەی قەبە و سەوز و سوور و بێ

باج بووین.

١٥ ـ نووسەرێکی بەگانە پێناسەی خۆی لە هەندەران ئاوها دەکات:" من درەختێکم لەق و پۆپ و گەڵام شین بووە، وەلێ ڕەگ و ڕیشەم بەم خاکەوە نییە". تۆش ساڵانێکی زۆرە پەڕیدەی هەندەران بوویت، تاراوگە بە تۆ چ دەبەخشێت و چ کاریگەرییەکی لەسەرت هەیە؟.

ئێمەمان لەو ڕووەوە ووشەیەکی جوانیان هەیە، دەڵێن (entwurzelt) واتە ڕیشەکێشکراوە. ئەو درەختەی ڕیشەکێش دەکرێت، ناتوانێت لەسەر تاوێری دەربەدەری ڕەگ و ڕیشە داکوتێتەوە و بەرز هەڵچێت. من هەمیشە خۆم بە ئاوارە و نامۆ و میوان زانیوە و خەونم بەو ڕۆژەوە دیتووە کە بتوانم بگەڕێمەوە ئامێزی زێدی ئازیزم. قینت لەهەرکەس بوو، نزا و تووکی لێ بکە، پازدە، بیست ساڵ لە مەفتەنی خۆی دوور کەوتەوە و بە ئاوارەیی بژێت. گرنگترین شتانێک کە لە پەڕیدەیی هەندەران و دەربەدەریم فێربووبم، ئەوەیە: نەتەوە و نیشتمانەکەی خۆمم لە جاران زیاتر و تا ڕادەی پەرستن خۆش بوێت. خوێندنم تەواو کردووە و بەڵک زانست و شتی نوێ فێربووم، کە بە خۆم و ڕەنگە بە نەتەوەکەشم سوودبەخش بن. زمانێکی جیهانیی گرنگ فێربووم، بەباشی پێی دەخوێنمەوە و لەتێک بەڵک نووسینی خۆمدا، هەندێک بەرهەمی دانسقەم پێ تەرجەمە کردووە.

١٦ـ هیچ بیرەوەری و یادگارێکی ڕۆحیت لەگەڵ یادی شەهیدانی وەک کاکە فەتاح ئاغا و فەرهاد خەفاف و مولازم حەمە شەوقی و کاکە جەلالی حاجی حسین و مولازم کەریم و کاک ئازاد مستەفادا هەیە، بتهەژێنن و بەمان بگێڕیتەوە؟.

زامتان هەڵنامەوە سوێ و بەچەند کوافەیەک ژان. دەستان شەتەک دام. ئەو شەهیدە سەروەرانە بەڕێکیان مامۆستا و برای گەورە و زێدە ئازیزم بوون، هەندێکیشیان هاوتەمەن و هاوڕێی گیانی بە گیانیم بوون، یادیان هەمیشە بە خێر و پڕ فەڕ بێت و ڕەوانی پاکیان شاد. لەگەڵ هەر هەموویان دا کۆمەڵێک یادگاری شیرینم هەن، کە گەش گەش لە بیر و هەستمدا دەچرسکێنەوە. گەر لەگەڵ هەر یەکێکیان دا یادگارێکی خۆم بگێڕمەوە، ڕەنگە باسەکە هەجگار درێژە بکێشێت و خوێنەر وەڕس بکات.
شەهیدان کاکە فەتاح مامۆستا و برای گەورە و ئازیزی هەموومان بوو، بەڵێ یادگارێکی شیرین لەو ساتە خۆشانەی لە خزمەتی ئەو کەسە مەرەدا بردوومەتە سەر، دەکەمە باقەبەندێک و لە بریتی گشت

یادگارەکان دەیگێڕمەوە.

کاکە فەتاح لە پەلی شەشەمی سەرەتاییدا مامۆستای زمانی کوردیم بوو، یەکێک بوو لە مامۆستا هەرە خۆشەویست و سەرکەوتووەکان. بە پێشمەرگایەتیش لە هێزی خەبات هەر براگەورە و سەروەرم بوو. قەت داوایەکم لێ نەکردووە بۆی جێبەجێ نەکردبێم. هەتا دێ دەخوازێت میهرەبان و قسەخۆش بوو. ئێوارەیەک لە مەریوانەوە حەمە فەڕی شەفەری نارد بۆ دووی من و کاکە برایمی حەمە عەلی دا. ترساین هەڵەیەک ، سەرپێچییەکمان کرد بێت. کە گەیشتینە خزمەتی، فەرمووی: تاکەی؟ بۆچ داوای پشوویەک، ئیجازەیەک ناکەن؟ عەرزمان کرد: قوربان ئێمە پێشمەرگەین، ئیجازەی چی؟ فەرمووی: چاکە، دە ئەمشەو ناهێڵم بڕۆنەوە، میوانی منن. شەو پێکەوە نانمان خوارد و یەک دوو بیرەشمان پێکەوە خواردەوە. هەر لەوێش لە ماڵی خۆیان نواندینی. بەیانی زوو زوو وەخەبەری هێناین. فەرمووی هەستن بچنە ئەو مزگەوتەی ئەوبەر دەست و دەموچاوتان بشۆن و زوو وەرنەوە، گیپەم بۆ کردوون. ئێمەش لە خۆشی گیپە ئامان کرد، بە پەلە دەستودەموچاومان پشیلەشۆر کرد. کە گەڕاینەوە، سینییەکی گەورەیان هێنا، کەدایان نا، یەک دوو ژێرپیاڵەی گچکە ماستی لەسەر بوون. کاکە فەتاح (یادی بەخێر و ڕەوانی شاد) پێکەنی و فەرمووی : ئەوە گیپەی پێشمەرگەیە.

١٧ـ باری ئێستای بزووتنەوەی خوێندکاریی و پیشەیی کورد چۆن دەبینن؟

بەداخەوە، هێشتا بزووتنەوەیەکی کوتکوتی شەق و پەقکراوی لاواز دەبینم، کە ناتوانم بە بزووتنەوەی خوێندکاران و پیشەیی نێویان بەرم و بڕوا ناکەم خزمەتی چاوەڕوان کراویان پێهەڵسووڕێت، چونکە لە بریتی ئەوەی باڵوێز و نوێنەری ڕاستەقینەی نەتەوە کەساسەکەیان بن، بوونەتە چەند کەوسوورەکی بەر لەشکر و برغوویەک لە ئامێری خوێناویی و ژەنگاویی شەڕی چەپەڵی کوردکوژیی حیزبەکانیان و ئارمانجی سەرەکیی لە بیرکراوە و شتەکان لنگەوقووچ کەوتوونەوە.

١٨ـ لە تاقیکردنەوەی تاراوگەتانەوە چ پێشنیازێک بۆ خوێنەران دەکەن، لە بارێکدا وەک ئاگادارین وا بۆ چەند ساڵێک دەچێت هەوڵی گەڕانەوەی هەجگاریی بۆ وڵات دەدەن؟

پێشنیاز و تکام لە گشت کوردێک ئەوەیە کە لەو هەل و دەرفەتەی ئەوروپایان سوود وەرگرن، هیچ نەبێت کەمەکێک لە ئەزموونی دێموکراسەتی و ئازایی و ئازادیی بیری ئەوروپا فێر ببن و لە ژیانی

ڕۆژانەی خۆیان دا پێڕەویی بکەن و خۆیان لەو تەنگەتیلکەیی و تاقم تاقمێنە و پەرتپەرتی و لەتلەتییە دوور□ پەرێز بگرن و نەبنە بەشێک لێـــی. بە بڕوای مـــن، ئێمە بە هەڵە و لنگەوقـــووچ لە شۆڕش و شۆڕشگێڕێتی گەیشتووین، پێمان وایە شۆڕشگێڕ کەسێکە کە دەکوژێت، خوێند□□ژ□ت، لەش دەنێژێت، لێ لە ڕاستیدا شۆڕشگێڕیی هەڵوێستە، ڕەفتار و ئامڕاز و ئامانجە، مەبەستە. شۆڕشگێڕ ئەو کەسەیە کە بارێکی کەچ و خراپ ڕاست دەکاتەوە و گۆڕانکارییـەکی بنەرەتیی و بنجیی چاکی تێدا ئەنجام دەدات. بۆیە بەلای منەوە شۆڕشگێڕی ڕاستـەقینە ئەو کەسەیە کە بەر لە هەر شت، لە خۆیدا و ئەوجا لە کۆمەڵگەدا گۆڕانکاریی چاک دەهێنێتە دی. ئەو کەسە شۆڕشگێڕە کە ڕاستگۆیانە و ئازایانە پێ لە هەڵە و پەڵەی خۆی دەنێت، ڕێز لە ڕاوبۆچوونی بەرامبەرەکەی دەگرێت و ئەوەی ڕاستە لێی دەسەلمێنێت. بەهیوام گشت کوردێک تا ئەو مەودایە و بەو پێ و دانگە شۆڕشگێڕ بێت.

١٩ ـ خوێندکاری کورد چۆن دەبینن؟

چیتان لێ بشارمەوە، ناڵێم خراپە، یا خوادانەکردە بێسوودە، بوونی چاکە و ئەویش دەنگێکە و جارجارە دەچریکێنێت، لێ ڕاستانم دەوێت ئەوە نییە کە بە ئاواتی دەخوازم. جگەلەوە نێو و نێوەڕۆک و شێواز و مەبەستی لەگەڵ یەکدیدا ناگونجێن و جووت نایەنەوە و هاوتا ناوێستنەوە. گۆڤارەکە نە خوێندکار دەری□د□کات، نە گوتاری خوێندکارانەی تێدایە و نە پێوەندیی بە خوێندکارانەوە هەیە، کەچی نێویشی (خوێندکاری کورد) ە. من لەسەر وەختێکدا ژیاندمەوە و مەخابن نێوی (خوێندکاری کورد)م لێنا یەوە. کە خۆم خوێندکار بووم و زۆربەی هەرە زۆری گوتارەکانی خۆم دەمنووسین. لێ ئەو دەمەش هەر بە بیر و بزووتنەوەی خوێندکارانەی کورد تا ڕادەیەکی زۆر نامۆ و نا بەڵەد بوو. من تکا و پێشنیاز دەکەم نێوەکەی بگۆڕن بە نێوێکی شیاوتر و گونجاوتر، بۆ نموونە (پەیـک) یاخود(پەیام) جوان و لەبارن، یەکێکیان هەبژێرن. ه□رو□یش بدەن لە بابەت و نێوەڕۆکدا کەمێک ڕەنگینتر و دەوڵەمەندتر کرێت. دیارە بەشێکی ئەو ئەرکە شانی خۆشم دەگرێتەوە، هەق وایە جارجارە کۆمەکێکتان بکەم.

٢٠ـــ بار و زروفی ئێستای کوردستان چۆن هەڵدەسەنگێنن؟ کام داهاتووتان بۆ ل□ بەرچاو گرتووە؟.

بارودۆخی ئەمڕۆی کوردستان ئەنارخیستانەیە،وڵاتی فرەکوێخایە و

گشتیان پێکڕا پەندە کوردییەکە پەیڕەو دەکەن کە دەڵێت:" ئەخۆی ئەخۆی،هەرکەس بۆ خۆی". یاسا و داب و نەریت هەڵگیراون و ترس و دڵەڕاوکێ و برسێتی و خەم و دزیی و جەردەیی و بەرتیل خواردن زاڵن. کەس لە گیان و ماڵ و سەر و سامان و ژیانی خۆی دڵنیا نییە. دەبێت ئا لەو حاڵ و بارەدا چاوەڕوانی چ داهاتوویەک بکەم. ئەوەی لە کوردستانێکی نیمچە ئازاد و چکۆک وابەستەدا دەکرێت، لە هەر وڵاتێکی صەدان ساڵەی پێشکەوتووشدا کرابا، لە مێژبوو بووبووە وێرانە و ئاساری بەسەر پاتارییەوە نەمابوو.

پێشەو گوتەنی، وەرە ئەو برسێتی و دوژمنایەتی و چەکە زۆرە بەرە وڵاتێکی پێشکەتووی وەک سویسرا و سوێدەوە،جا پاش ساڵێک حاڵی میللەتەکانیان دەبینیینەوە. گیان بەوەیە لە کوردستانی ئەوڕۆدا، خەڵکە بە حورمەتە کوردپەروەرەکە، نەبوو و برسییە، دەنا گەر پێچەوانەی ئەوە بایە، وەزعەکە هەجگار شپرزەتر دەبوو. ئالەو بارودۆخەدا، دەبێت چاوەڕوانی چ پاشەڕۆژێک بکەین؟
بە دڵنیاییەوە دەڵێم: گەر بەزوویی ڕێونکەرانی بزووتنەوەی ماڵوێرانکەری کورد، تیماری دەروونی نەخۆش و پێستی خۆیان نەکەن و کۆتایی هەجگارەکی بە شەڕی خۆکوژی نەهێنن و چارەسەرێک پەیدا نەکەن،یانی حوکمی مردنی میللەتەکە لەو کوتە وێرانەدا، پەنجەمۆرە دەکەن. هەرچیش بەسەر میللەتەکە بێت، تەنها و تەنها دوو گوێنەتەڕەکە لێیبەرپرسیارن و مێژوو بواری هیچ پاکانەیەکیان نادات.

۲۱ـــ بە یادی صەدساڵەی ڕۆژنامەگەریی کوردیی چ بەرنامە و پێشنیازێکتان هەیە؟

بە خۆم بەرنامە و نەخشەی فرەم هەن و توانای کەم،تایبەت نەداریی و دەست کورتییەکە پشتی من، یاخود پشتی من و زۆرکەسی دیکەشی شکاندووە. بەڵام
گیان بەوەیە هیوا و ئاواتی پەتیی و هەناسەی سارد هەڵکێشان، پووڵی تێناچێت و دەتوانم بەکامی دڵ و بێ ترس و دەستەلەرزە، دەزوو بە کەلارەی خەیاڵ و ئاواتی بەرزەفڕم بەرهەڵدا بکەم. ئاواتم ئەوەیە گشت توانا بەهرەدار و گەشەکان یەکخرێن و کۆتایی بەو کوتکوتی و پەرتپەتییە بهێندرێت و بە گشت لایەک هەفتەنامەیەکی سەربەخۆی ڕێک و پێک و گۆڤارێکی مانگانەی بە پیتی پڕ سوود، سەر بکەن بە گشت ماڵە کوردێکی پەڕیدەی دەستی تەڕیدەکان و تینووی وشەی پیرۆز و بە پێزی کوردیدا.

****

سەرچاوە: گۆڤاری خوێندکاری کوردی، یەکخراوی خوێندکارانی سۆسیالیستی کوردە لە ئەوروپا – سەکسە، ژمارە ٢٤–٢٥ ی گەلاوێژی ٢٦٠٩/١٩٩٧

بۆ زیاتر شارەزابوون لە کەسایەتی کاک کوردۆ و کار و بەرهەمەکانی خوێنەر دەتوانێ تەماشای ئەم لینکەی خوارەوە بکات. بابەتێکی بەندێیە بەناوی

Gesendet mit der GMX Mail App

بەهاو هەڵەی پێشبینییەکان ... سەباح ڕەنجدەر

[بۆ خوێندنەوەی ئەم کتێبە کلیکی ئێرە بکەن ...]

جەنگ، وەك ئامرازێک بۆ مانەوە ... ڕەها ئەبوبەکر

لە تەنیشت گۆردوونەوە دانیشتووم و
بەکوڵ دەگریم،
چاویشم
چەشنی ئەستێرە دەدرەوشێتەوە.
شەڕ دەکەم لە بەرگریکارێکی خراپم؛
وەکو ماسییەکی بە قولاب وەبووم
کە کۆتاییەکەی دەزانێ و
لەگەڵ ئەوەشدا خەریکم هیوا دەئافرێنم.
پیرەکم

لە مردنی خوا دەترسێم،
تەنیام و
بەرهەڵستی خەمێکی دەکەم،
کە سەربازیشبووم، لە باتی گولە
گشت ڕۆژێک بە ناڵەی دایکێک بریندار دەبووم.
منم بەهیوایانە
لە بەرزەخەوە دەدوێم
منم،
هەمیشە لە جەنگدا بووم و دەبم.

تاقیکـــــــــــردنەوە ... عەلـــی حەمەڕەشید بەرزنجی

ئەوا تاقیـــــکردنەوە
بۆمان هـــاتە پێشـــەوە
پێویستە هـــەوڵ بدەین
خۆمان زۆر ماندوو بکەین
هەتا تاجی ســـەرکەوتن
بە هەوڵ و کـــۆشش کردن
لە مامۆستا وەربگـــــرین
پێی شاد و دڵخۆش ببین
قوتابی ئازا و وشـــیار
هەوڵی خۆی خستۆتە کار
خۆی ئامادە کـــــردووە
ئەم ماوەیە مـــــاندووە
زۆر حەز دەکات کە دەرچێت
تاجی بەرزی لەســـــەر نێت

عەلی حەمەڕەشید بەرزنجی
١/٤/١٩٩٩

پێنووسەکەم ... ڕۆستەم خامۆش

پێنووسەکەم خۆشدەوێ
لە بیرمە ڕۆژ و شەوێ

پێی دەنووسم وشەی چاک
وشەی ناخی دڵی پاک

لە هەر ش□و□نێ بم لامە
بۆ ژینم ئەو چرامە

ئازیزو خۆشەویستە
بۆ خوێندەوار پێویستە

هەردەم لە هزر و هەستە
بۆیە وا لە نێو دەستە

ڕۆستەم خامۆش

گفتوگۆ لەگەڵ جەبار مستەفا ... ئامادەکردنی سالار ڕەشید

“یەکێتیی تێکۆشانی کارگەران”، “ئەڵقەی کۆمۆنیستیی بڵێسە”،
“یەکێتیی خەباتی کۆمۆنیزمی کرێکاری”
(گفتوگۆ لەگەڵ جەبار مستەفا)

“یەکێتیی تێکۆشانی کارگەران” یەکێکە لە سازمانە کۆمۆنیستییە سەرەتاییەکانی چەپی نوێ لە کوردستان، کە سەنگ و کاریگەریی دیاری

لەنێو بزووتنەوەی چەپ و کۆمۆنیستیدا هەبوو. "ئەڵقەی کۆمۆنیستیی بۆسە" کە دواتر ناوەکەی کرا بە "دەستەی کرێکارانی پێشڕەو" یەکێک بوو لەو ئەڵقەڵ کۆمۆنیستییە چالاکانەی دەیەی هەشتاکان کە بۆ ماوەی چەند ساڵێک لەنێو بزووتنەوەی چەپ و کۆمۆنیستیدا ڕۆڵ و کاریگەریی هەبوو. هەروەها "یەکێتیی خەباتی کۆمۆنیزمی کرێکاری"یش کە لەدوای ڕاپەڕینی ساڵی ١٩٩١ەوە پێک هات، یەکێک بوو لەو سازمانە کۆمۆنیستییانەی کە قورسایی خۆی هەبوو، وە دواتر کۆڵەکەیەک بوو لە بنیاتنانی حیزبی کۆمۆنیستی کرێکاریی عێراق.
بۆ ڕوونکردنەوەی چەندین لایەنی ئەم گرووهانە، گفتوگۆیەک لەگەڵ "جەبار مستەفا" وەک کەسایەتییەکی ناسراو و کاریگەر، وەک یەکێک لە ڕابەران و بنیاتنەرانی ئەو گرووهانە ساز ئەکەین.

سالار ڕەشید: بەڕێز جەبار مستەفا! هەر وەکوو تێبینی ئەکرێ، زۆربەی هەرە زۆری ڕابەران و کادرانی سەرەتایی بزووتنەوەی چەپ و کۆمۆنیستیی نوێ لە کوردستان، کە هەڵسووڕاوی دوو دەیەی ساڵەکانی حەفتاکان و هەشتاکانی سەدەی ڕابردوو بوونە، لە هەناوی ڕێکخراوی "کۆمەڵەی مارکسیی لێنینیی کوردستان/ کملک"ەوە هاتوونەتە دەرەوە، کە دیارە خۆشت نەک هەر یەکێکی لەو هاوڕێیانە، ڕەنگە تاکە کەسێکیش بیت، کە لە بەرەبەیانی چەپی نوێوە دەستت پێ کردبێ و تا هەنووکەش هەر لەسەر هەمان ڕەوت درێژە بەکاری خۆت بدەیت. ئەکرێ بڵێین، مێژووی سیاسیی خودی جەبار مستەفا، بەشێکی گرنگ و لایەکی گەورەی مێژووی چەپ و کۆمۆنیستیی نوێی کوردستانیشە. بۆیە سەرەتا پرسیارەکانمان لە "کۆمەڵە"ەوە دەستپێ ئەکەین.
لە چ ساڵێکدا پەیوەندیت بە "کملک"ەوە کرد و کەی وازت هێنا، بۆچی وازت هێنا؟ کاتێک کە وازتان هێنا ژمارەتان چەند کەس بوو؟

جەبار مستەفا:
سوپاس بۆ پێشەکییەکەت. پێش ئەوەی وەڵامی پرسیارەکانت بدەمەوە، پێم خۆشە، ئاماژە بە چەند خاڵێک بکەم: ئەوە ڕاستە من وەک هەڵسووڕاوێکی کۆمۆنیست لە سەرەتای حەفتاکانی سەدەی ڕابردووەوە دەست و پەنجە لەگەڵ ئەم بزووتنەوەیە نەرم دەکەم، بەڵام هێشتا ئاگاداری مێژووی لایەنێکی ئەم بزووتنەوەیەم، نەک هەمووی. نووسینەوەی سەرتاپای مێژووی بزووتنەوەکە، دەبێ کاری دەستەجەمعی و بەکۆمەڵ بێت. من کە لەم مێژووە دەدوێم، لە ڕوانگەی خۆمەوە لێی دەدوێم، چۆن ڕووداوەکانم دیوە و چۆن تێیان گەیشتووم، ئاوا باسیان دەکەم. دڵنیام، ئەمە سەرجەمی ڕاستییەکان نییە و گێڕانەوەی تر و تێگەیشتنی تر هەیە. من دڵنیام، هەموو

ڕاستییەکان لای من نین و ئەوەی من باسیان دەکەم، بەشێکن لە ڕاستییەکانی ئەم مێژووە. جگە لەمانە و ئەوەی کە زۆر گرنگە بەلای منەوە ئەوەیە، کە خەسڵەتی هەرە سەرەکیی مێژوو، هەر مێژوویەک بێت، “بابەتیبوون”ەکەیەتی، ناکرێ مێژوو لەپێناو ئامانجی سیاسی، کۆمەڵایەتی، یان هەر ئامانجێکی تر ئارەزوومەندانە لێی بدوێیت، یان بینووسیتەوە، چونکە مێژوو مێژووە. هەڵسووڕاوان و ڕابەرانی خەباتی چینی کرێکار و کۆمۆنیستەکان پێویستییان بە پاڵەوانبازی و پاڵەوانی ئەفسانەیی نییە، بەڵام زۆر پێویستییان بەوەیە کە شارەزایی ڕەوتی سەرهەڵدان و گەشەکردنی مێژووی خەباتی چینەکەیان بن، بە هەموو خاڵە بەهێز و لاوازەکانییەوە.

ئێستا ئێمە خەریکین قسە لەسەر نزیکەی ٤٠ ساڵ لەمەوبەر دەکەین، بۆ ئەوەی نووسین و ئامار و دۆکومێنتی ئەو سەردەمە لەبەردەستماندا بێت، تەنها پشت بە هێزی وەبیرهاتنەوەی خۆمان دەبەستین. من دڵنیام ئەم هێزەش لەم تەمەنەی ئێمەدا و دوای ئەم هەموو ساڵانە سەد دەرسەد پێرفێکت نییە. بۆیە من داوای لێبووردن لەو هاوڕێیانە دەکەم، کە وەک خۆی باسیانم نەکردووە، یان لە باسکردنی هەر بڕگەیەکدا هەر هەڵەیەکی ترم کردبێت.

کۆتایی ساڵی ١٩٧٢ و سەرەتای ١٩٧٣ کاتێک وەرزی خوێندن لە زانکۆکان لە مانگی ٩ بەدواوە دەستپێ دەکات، هاتمە زانکۆی سلێمانی. ئەو کاتە ماڵمان لە شاری بەسرەی خوارووی عێراق بوو. ئەو سەردەمە لە ڕێگای بەدواداچوونی خۆمەوە دەمزانی ڕێکخراوێک یان گرووپێکی مارکسیستی لە کوردستاندا هەیە و بەنهێنی کار دەکات.

لەڕاستیدا من بەدوایدا دەگەڕام و هیچم لەسەر نەدەزانی، هەر ئەوەندە نەبێت، کە جیاوازە لە هەردوو باڵی حیزبی شیوعیی عێراق. لەگەڵ دەستپێکردنی خوێندن، زۆر زوو بە هیوا غەفوور ئاشنا بووم. لە ماوەیەکی زۆر کورتدا بووینە دوو هاوڕێی نزیک و خۆشەویستی یەکتر و قسە و باسی سیاسی لەنێوانماندا زۆر زوو کرایەوە و من بەئاشکرا خۆم وەک مارکسیستێک دەناساند و ئەم مەسەلەیەش لەو سەردەمەدا زۆر ئاسایی بوو، تەنانەت لە پۆلی دەرسەکانیشدا لەبەرامبەر بیروبۆچوونی هەندێ مامۆستادا قوتابی زۆر بەئاسایی قسەی خۆی دەکرد. بە هەر حاڵ هاوڕێ هیوا کە دواتر لە ساڵی ١٩٧٤ لە بۆردوومانەکەی شاری قەڵادزێ گیانی لەدەست دا، بە چەند کەسێکی تری ناساندم و پێشنیاری ئەوەی کرد، کە مارکسیزم بە شێوەیەکی جەماعی دیراسە بکرێت باشترە.

من یەکسەر تێگەیشتم و پێشنیارەکەیم پەسەند کرد. هەر ئەو کاتە کۆمەڵێک جیاوازیم لەگەڵ هیوا هەبوو و لەسەرووی هەموویانەوە بابەتی ئەوەی: ئایا چینی کرێکاری کوردستان پێویستی بە حیزبی مارکسیست_ لێنینیستی خۆی هەیە، یان نا؟ من موخالیفی ئەم مەسەلەیە بووم و دەمزانی، کە ئەمە بە تەنها بۆچوونی خۆی نییە. پاش بەسەربردنی ماوەیەکی کورت لە ئەڵقە ڕۆشنبیرییەکاندا لە ڕێگای هیواوە زانیم، کە ئێمەش بەشێکین لە "کۆمەڵەی مارکسیی لێنینی/ بیروباوەڕی ماوتسیتۆنگ" و لە سەرەتای ١٩٧٤ بەفەرمی بوومە ئەندامی کۆمەڵە و بۆ یەکەم جار لە کۆبوونەوەیەکدا لەگەڵ محەمەد فەتحوڵا بە سەرپەرشتی کەمال عەلی دەستووری کۆمەڵەمان خوێندەوە. دەستووری کۆمەڵە بریتی بوو لە کورتەیەک لە ناو و ئامانج و شێوەی ڕێکخراوەیی کۆمەڵە، کەسێک ئەندام نەبووایە نەیدەبینی.

لە سەرەتای ساڵی ١٩٧٤دا کە وردەوردە شەڕ هەڵگیرسانەوە لەنێوان پارتی و ڕژێمی بەعس مەعلووم دەبوو، سەرکردایەتیی کۆمەڵە لە سەرەتای مارتدا نووسراوێکی دەروونی لە ڕیزەکانی خۆیدا (بۆ ئەندامان) بڵاو کردەوە، کە قسە لە شەڕی هەردوو لا دەکات و دەڵێت: ئەم شەڕە لە لایەن خەڵکی کوردستانەوە شەڕێکی ڕەوایە، چونکە بەشێکە لە خەباتی خەڵکی کوردستان بۆ چارەسەرکردنی مەسەلەی نەتەوایەتی، بەڵام سەرکردایەتیی بزووتنەوەکە کۆنەپەرستە، بۆیە بەشداریکردن لە شەڕەکەدا بە ئەرکی خۆمان دەزانین، بەو ئامانجەی کە سەرکردایەتییەکەی وەلا بنێین و حیزبێکی مارکسیست_ لێنینست سەرکردایەتییەکەی بگرێتە ئەستۆ. ئەوەبوو، بەشێکی بەرچاو لە سەرکردایەتی و ئەندام و دۆستانی کۆمەڵە ڕێی شاخیان گرت و چوونە دەرەوە.

لە پایزی ١٩٧٤دا کە من لە ماوەت لە شانەیەکی کۆمەڵەدا لەگەڵ فوئادی مەجید میسریی نووسەر لە شانەیەکدا کارم دەکرد، نووسراوێکی دەروونیمان بۆ هات، کە بەبێ ئەوەی ڕەخنەی ئاشکرا لە بۆچوونی کۆمەڵە بگرێت، ڕەخنە لە بزووتنەوەکە دەگرێت و بە بزووتنەوەیەکی سەرتاپا کۆنەپەرستی دەناسێنێت، چونکە سەرکردایەتییەکەی کۆنەپەرستە و ئامانجی بزووتنەوەکەی بە سیاسەتی شای ئێران و تەنانەت ئیسرائیلیشەوە بەستۆتەوە.

وا بزانم، ئەم بۆچوونە هی سەرکردایەتیی هەرێمی سلێمانی بوو، کە ئەو کاتە ئاوات عەبدلغەفوور لێپرسراوی بوو، کەچی پاش ماوەیەک ئەو نووسراوە ڕەت کرایەوە. ئێمە ئەندامان و هەڵسووڕاوانی ڕێکخراو زانیمان، کە ناکۆکی لە سەرکردایەتیی کۆمەڵەدا هەیە. لە سەروبەندی

ئاشبەتاڵدا زۆر کتوپڕ کۆمەڵێک هاوڕێی کۆمەڵە بە لێپرسراوێتی دلێر تاهیر بە کۆمەڵێک چەک و تەقەمەنییەوە گەیشتینە ماوەت و پێیان وتین، کە پارتی ئاشبەتاڵی کردووە و سەرکردایەتیی کۆمەڵە بڕیاری بەرگری لە ناوچەی شارباژێڕەوە (کە شەهابی شێخ نووری خەڵکی ئێم ناوچەیە و گوندی بارێی گەورەیە) داوە و لەم ڕۆژانەدا لە ڕێگای ئێران و پێنجوێنەوە دەگەنە ناوچەکە. تا گەیشتنی دلێر و هاوڕێیانی تر نە پارتی و نە خەڵکی ماوەت نەیان بیستبوو، کە ئاشبەتاڵە. کاتێک ئێمە هەواڵەکەمان بڵاو کردەوە، پارتی و پاراستن خەریک بوون، دلێر بگرن.

ئێمە بەپەلە چووینە لای لێپرسراوی ئەوسای ناوچە (تالیب ڕۆستەم) و ئەو هەواڵەکەی پشتڕاست کردەوە. لەڕاستیدا ئەوە لە گرتن ڕزگاری کرد، کە برازای عومەر دەبابە بوو. بەهەر حاڵ بڕیاری سەرکردایەتیی کۆمەڵە شۆڕوشەوقێکی سەیری بە ئێمە دا، ڕەنگە بڵێم، چرکە و ساتمان لە چاوەڕوانی گەیشتنی هاوڕێیاندا دەژمارد.

کەچی دوای چەند ڕۆژێک لە کۆتایی مانگی مارتی ١٩٧٥دا لە سلێمانییەوە بڕیارێکی سەرکردایەتیمان بۆ هات، کە دەبێ، بۆ شار بگەڕێینەوە و کۆمەڵەش بەرگری ناکات. ئەم مەسەلەیە نائومێدی و نیگەرانییەکی زۆری لەناوماندا درووست کرد و بووە مایەی ڕەخنەیەکی زۆر لە سەرکردایەتی. هەر ئەو ساڵە ئێمە لەناو شار، مەبەستم ئەو ئەندام و کادرانەی کە لە شاخ بووین، لە هێڵێکی ڕێکخراوەیی جیاوازدا سازمان دراین و لەو دەمەشدا دەنگۆی ئەوەمان بیست، کە سەرکردایەتیی کۆمەڵە خۆی بۆ گفتوگۆ لەگەڵ ڕژێمی بەعس ئامادە دەکات.

ئەوەی ئەم مەسەلەیەی بەهێز کرد، قسەکردنی لێپرسراوانی نزیک لە سەرکردایەتییەوە، لەوەی کە کۆمەڵە دەبێ لەم کاتەدا، کە لە کوردستاندا تەنیا هێزی سیاسییە، بە ئۆتۆنۆمییەکی فراوان قایل بێت و دیارە ئەم مەسەلەیەش بە گفتوگۆ لەگەڵ ڕژێمدا دەچێتە پێشەوە. لێرەوە ناکۆکی لە ڕیزەکانی کۆمەڵەدا تەقییەوە و ڕۆژبەڕۆژ قووڵ دەبووەوە. من لەگەڵ سەڵاح حوسێن و کەمال عەلی لە یەک شانەدا بووین و لێپرسراوی شانەکەمان حەمە سەعیدی فەقێ عەلیی شاور بوو، هیچ کۆبوونەوەیەکمان بۆ تەواو نە دەکرا، تا وای لێ هات، سەرکردایەتیی کۆمەڵە هەرچییەکی دەووت، ئێمە پێی موخالیف بووین.

لەولاشەوە سەڵاح پەیوەندی بە دلێر تاهیر و چەند کادرێکی ترەوە

هەبوو، تاکێکییەکان لەسەر سێ مەسەلەی سەرەکی چەقیان بەستبوو: هەڵوێستی نادرووستی کۆمەڵە لە مەسەلەی بەشداریکردن لە شەڕی ١٩٧٤دا، چونکە بزووتنەوەیەکی کۆنەپەرستانە بوو و کاتێک کە ئاشبەتاڵ بوو، دەبووایە، سەرکردایەتی مقاوەمەتی بکردایە. ئۆتۆنۆمی دروشمێکی بۆرژوازییانە بۆ چارەسەرکردنی مەسەلەی نەتەوایەتییە و کۆمەڵە دەبێت مافی دیاریکردنی چارەنووس بە دروشمی خۆی بزانێت و لەڕاستیدا ئۆتۆنۆمی ڕێگاخۆشکردنە بۆ مفاوەزات لەگەڵ ڕژێمدا. لە هاوینی ساڵی ١٩٧٥دا دلێر تاهیر و سەڵاح حوسێن سەرەتا بە ڕەسمی دەستیان لەکار کێشایەوە و منیش بە ڕێکخستنم ڕاگەیاند، بە مەرجێک دەمێنمەوە، کە مافی دەربڕینی جیاوازییەکانم لە ڕیزەکانی کۆمەڵەدا هەبێت. وەڵامی ئاسۆی شێخ نووری کە ئەو کاتە لێپرسراوی کۆمیتەی هەرێمی سلێمانی بوو، وابزانم ناوی "ئەستێرەی سوور" بوو، ئەوە بوو، کە ڕێگا نادەین جەبار مستەفا پشێوی لە ڕیزەکانی ڕێکخستندا بنێتەوە.
دوابەدوای ئەم وەڵامە بە فەرمی دەستم لەکار (لەگەڵ سەڵاح حوسێن و محەمەد فەتحوڵا) کێشایەوە. هەر ئەو کاتە سەڵاح، زەینەدین نەجمەدین (کە لە ساڵانی دواییدا لەناو یەکێتیی نیشتمانی کوردستان بە د. ساجید ناسرا و چەند ساڵێک لەمەوبەر بە نەخۆشی گیانی لەدەست دا، یادی بەخێر)ی پێ ناساندم. سەڵاح پەیوەندی بە بەختیار مستەفا و ئازاد جەلال و دلێر تاهیر و دلێریش پەیوەندی بە عەلی موراد (یادی بەخێر لە ساڵانی دواییدا بە نەخۆشی گیانی لەدەست دا)ەوە هەبوو.

لە سلێمانی هەروەها سەڵاح یان دلێر پەیوەندییان بە هیوا و ئاسۆ ڕەئووفەوە، کە لە بەغدا قوتابی بوون، هەبوو. جگە لەمانە و لە هەمان کاتدا ئیبراهیم خەلیل (یادی بەخێر، لە ڕووداوێکی ناڕۆشندا لە ناوچەی هەڵەبجە لەگەڵ چەند هاوڕێیەکی چەکداریدا گیانیان لەدەست دا)، ئیبراهیم حەسەن، وەستا کەمالی کارەباچی (یادی بەخێر لە گرتنەکەی ١٩٧٧دا لە سێدارەی درا) تاکێکییان هەبوو، بەڵام بە بۆچوونێکی جیاواز لە ئێمە. ئاگادار بووم، کە سەڵاح زۆر لەگەڵ ئیبراهیم خەلیل قسە و باسی دەکرد، بەڵام نەگەیشتنە ئەنجام.
بە کورتی پاش ماوەیەکی کەم سەکردایەتیی کۆمەڵە نووسراوێکی دەروونی لە سەر ئەو جیاوازی و وازهێنانە دەرکرد و دەڵێ، ئەوانە ١٣ کەسن، بەشێکیان بە هەلپەرستی ڕاستڕەو ناو دەبات، کە مەبەستی گرووپەکەی ئیبراهیم خەلیل بوو، کە دواتر "ڕێکخراوی ڕەنجدەرانی کوردستان"یان دامەزراند. بەشەکەی تریان بە هەلپەرستی چەپڕەو ناو دەبات، کە ئێمە بووین، دواتر بە عێراقییەکان دەناسرێن و پاش چەند

ساڵێک دەبن بە یەکێتیی تێکوشانی کارگەران.

سالار ڕەشید: هەر وەکوو ڕۆشنە، دوو_ سێ ساڵی کۆتایی شێستەکانی سەدەی ڕابردوو، ساڵانی شکۆگرتنی ڕێکخراوی کۆمەڵە بوو. هۆکاری ئەم شکۆگرتنە بە زۆر شت لێک ئەدرێتەوە، وەکوو لەئارادابوونی چینی کرێکار بەوێنەی چینێک بەتایبەت لەدوای ڕیفۆرمی زەویی ساڵی ١٩٥٨ و ساڵانی دواتر، ئیعتیباری کۆمۆنیزم وەکوو بزووتنەوە و تیۆرییەکی شۆڕشگێڕانە بۆ ڕزگاریی کرێکاران و زەحمەتکێشان و گەلانی بندەست لە ئاستی جیهاندا. لەپاڵ ئەمانەشدا حیزبی شیوعیی عێراقی بە هەردوو باڵەکەیەوە جێگای ڕەخنەی بەشێکی زۆری کەسانی چەپ و کۆمۆنیست بوون. ئەمانە گشت وای کرد، بیر لە بنیاتنانی ڕێکخراوێکی ماویستی وەکوو کۆمەڵە بکرێتەوە. قسەی تۆ لەم ڕووەوە چییە؟

جەبار مستەفا:
ئەگەر هەندێک وردتر قسە لەسەر هۆکاری شکۆگرتنی کۆمەڵە لەو ڕۆژگارەدا بکەین، دەبێ بڵێم، گەشەکردنی چینی کرێکار لە سەرانسەری عێراق و هاتنەکایەوەی بزووتنەوەی خواستەکانی ئەم چینە کە بە ڕادەیەکی فراوان لەپاڵ بزووتنەوە جەماوەرییەکانی تردا بەتایبەتی قوتابییان فشاری زۆریان خستبووە سەر ڕژێمی عەبدولڕەحمان عارف. ڕێپێوان و مانگرتن لە کۆتایی شەستەکاندا ببووە دۆخێکی ڕۆژانە و فشارێکی زۆری بۆ ئەم ڕژێمە هێنابوو، جگە لەمە سەرهەڵدان و گەشەکردنی توێژێکی ڕۆشنبیر لە شارەکانی کوردستان و بزووتنەوەی سیاسی، کە بە ڕادەیەکی بەرچاو بێزار بوون لە سەرکردایەتیی خێڵەکیی مەلا مستەفا و باڵی جەلالییەکان (پارتی شۆڕشگێڕی کوردستان) و شەڕی ناوخۆیان و ئەنجامە کارەساتبارەکانی ئەم شەڕە بێهوودەیە و ئەوەی کە مەلاییەکان چوونەتە پاڵ شای ئێرانی کۆنەپەرست و جەلالییەکان پاڵیان بە ڕژێمی بەغداوە داوە و هاوکاری تەواوی دەکەن، ئەمە ئیتر جاشایەتییەکی تەواوە و لە ئاستی کۆمەڵگادا بۆ هیچ کەس پاساو نەدەدرا.

جگە لەمە بەرجەستەبوونەوەی جیاوازی و ناکۆکییەکانی ئەو سەردەمەی نێوان حیزبی کۆمۆنیستی شوورەوی و حیزبی کۆمۆنیستی چین، کە لە ناوچەکە بە بزووتنەوەی کۆمۆنیستیی جیهانی ناسرابوون، بەتایبەتی لە عێراق و ئێران کەم تا زۆر هۆکارێک بوون لە شکۆپێدانی کۆمەڵەدا، لە لایەکەوە سیاسەتی ڕیفۆرمیستی و هەلپەرستانەی حیزبی شیوعیی عێراق، نەبوونی هەڵوێستێکی ڕۆشن بەرامبەر بە مەسەلەی نەتەوایەتی و ملکەچبوونی بۆ باڵێکی ناسیۆنالیستی کورد و پیادەنەکردنی سیاسەتێکی درووست بەرامبەر بە داخوازییە ڕەواکانی

خەڵکی کوردستان لە ڕژێمەکانی بەغدا، فرسەتی بۆوێ دا، کە حیزبێکی قەومپەرستی وەک پارتی و سەرۆک خێڵێکی وەک مەلا مستەفا ببێتە مەیدانداری خەباتی بەرحەقی خەڵکی کوردستان و بەپێی قازانجی کۆنەپەرستانەی چینە دواکەوتووەکانی کوردستان ئەو بزووتنەوەیە بە لاڕێدا بەرێت و لە کوردستانیشدا ببێتە قارەمانێکی نەتەوەیی. ئەم واقیعەتە بە پشتگیری حیزبی شیوعی لە ڕژێمی قاسم، هەوڵی نزیکبوونەوەی لە ڕژێمی عەبدلسەلام عارف ئەوەندەی تر لە کوردستاندا چەسپا و بۆ ساڵانیکی دوورودرێژ ناسیۆنالیزمی کوردی کردە مۆتەکەیەک بە سەرسەری جەماوەری کوردستانەوە.

هەرچی باڵی جیاوەبووی حیزبی شیوعیی قیادەی مەرکەزی بوو، ئەگەرچی لە هەندێک سیاسەت و هەڵوێستدا لە باڵی لیژنەی مەرکەزی ڕادیکاڵتر بوو، بەڵام ئەو گێژاوە فکری_ سیاسییەی، کە تووشی هاتبوو و ئەو شکستە قورسەی کە لە ساڵی ١٩٦٨ لەدوای ڕاپەڕینی ئەهوارەکاندا بەسەریاندا هات، بووە هۆی ئەوەی کە هەرگیز نەتوانن ڕۆڵێکی سیاسیی کاریگەر لە گۆڕەپانی سیاسیی عێراقدا بگێڕن.
لە لایەکی ترەوە هاتنی چەند ئەندامێکی سەرکردایەتیی باڵی جیاوەبووی حیزبی تودەی ئێران بە ناوی “سازمانی شۆڕشگێڕی حیزبی تودە” لە ئەورووپاوە بۆ کوردستان و نیشتەجێبوونیان لە بەکرەجۆ، کە بارەگای سەرەکیی جەلالییەکان بوو و پەیوەندیی توندوتۆڵیان بەیەکەوە، بووە مایەی ئاشنابوونی کۆمەڵێک کادر و هەڵسووڕاوی ئەم باڵەی پارتی و تەنانەت خودی جەلال تاڵەبانیش بە ماویزم.

دەڵێن، کۆرش لاشائی کە لە بەکرەجۆ بە د. جەلال ناسرابوو، لەگەڵ جەلال تاڵەبانی و کەسانی تری سەرکردایەتیی حیزبەکەیدا بەردەوام لەسەر ماویزم خەریکی گفتوگۆ و سیمینارگێڕان بوون. کارکردی ئەم بۆچوونانە بە شێوەی جۆراوجۆر لەسەر هەڵسووڕانی جەلالییەکان ڕەنگیدابووەوە، بەتایبەتی لە گۆڤاری ڕزگاری، کە زۆربەی ژمارەکانی باسی تەرجومەکراوی ماوتسیتۆنگی بڵاو دەکردەوە.

نووسەرانی ئەو سەردەمەی گۆڤاری ڕزگاری، نەوشیروان مستەفا (سەرنووسەر)، بەکر حوسێن، عومەر فەتاحی قوتابیی کۆلێجی ئەندازیاری، فازیلی مەلا مەحموود، مەحموودی مەلا عیزەت و کۆمەڵێکی تر سەرباری خودی جەلال تاڵەبانی باسەکانیان لە “ڕزگاری” و لەو سیمینار و کۆڕ و کۆبوونەوانەدا کە لە بەکرەجۆ دەیان بەستن، لەبەر ڕۆشنایی وتەکانی سەرۆک ماودا دەکرد. دەڵێن، نامیلکەی “چەپکێك لە وتەکانی سەرۆک ماو” خودی برایم ئەحمەد کردوویەتی بە کوردی. کتێبخانەی بیری نوێ لە بەغدا کە تەنها کتێبەکانی ماوی بە نرخێکی

زۆر هەرزان دەفرۆشت، هی ئەمان بوو.

ڕاستە کۆمەڵەی لە ساڵی ١٩٧٠دا واتە، ساڵی ڕێکەوتننامەی ١١ی ئازار و لێخۆشبوونی مەلا مستەفا لە سەرکردایەتیی پارتی شۆڕشگێڕ و گەڕانەوەی ڕێکخستنەکانی ئەم حیزبە بۆ باوەشی پارتی دایک پێک هات، بەڵام ئەوەندەی من لە کادرە دێرینەکانی ئەم ڕێکخراوەم بیستووە، بیرۆکەی پێکهێنانی ڕێکخراوێکی لەم جۆرە لە ساڵی ١٩٦٨وە هاتۆتە ئاراوە و تەنانەت بە جیا لە جەلال تاڵەبانی. ئەوەی کە لێرەدا گرنگە ئاماژەی پێ بدەم ئەوەیە، کە فەلسەفەی پێکهاتنی کۆمەڵە واتە، پێویستیی پێکهێنانی کۆمەڵە، لە ڕوانگەی دامەزرێنەرانییەوە، لە چییەوە سەرچاوەی گرتبوو؟ بۆ وەڵامدانەوەی ئەم پرسیارە ئاماژە بە درووشمێکی چکۆلە دەکەم، کە بەوردی و بەدەستخەتێکی ڕێشن لەسەر یەکێک لە دیوارەکانی گەڕەکی ئیسکانی شاری سلێمانی بەبۆ ناو نووسرابوو و تا دوای ڕاپەڕینی ساڵی ١٩٩٢ش هەر مابوو، دیارە ئەم درووشمە لە سەردەمی دەسەڵاتی جەلالییەکاندا نووسرابوو، پێدەچی بەشێکی چالاکی ئەو باڵە ماویستییەی ناو جەلالییەکان بێت، هەموو ڕۆژێک کە لە ماڵەوە بۆ زانکۆ دەچووم، دەم خوێندەوە، درووشمەکە دەڵێت: "سۆشیالیزم باشترین چارەسەرە بۆ مەسەلەی نەتەوایەتی". دیارە مەبەست لە مەسەلەی نەتەوایەتیی کوردە. بە بۆچوونی من ئەم درووشمە زۆر بەڕوونی و بەکورتی بەرنامە و ئامانجی کۆمەڵەی بەیان دەکات و دامەزرێنەرانی کۆمەڵە بەدوای چارەسەری مەسەلەی نەتەوایەتیی کوردەوە بوون و لە ڕوانگەی خۆیانەوە لەو سەردەمەدا مارکسیزم و سۆسیالیزم لە ماویزمدا بەرجەستە دەبووەوە.

سالار ڕەشید: هەر وەکوو باس دەکرێت، لە سەرەتادا، کاتێک کە کۆمەڵە لە بەرواری ١٠/٦/١٩٧٠ پێک دێت، ئەوە گرنگ بووە، ڕێکخراوێک بنیات بنرێ، وەکوو ئاڵتەرناتیڤی حیزبی شیوعی (بە هەردوو باڵەکەیەوە) لە عێراق و پارتی (بە هەردوو باڵەکەیەوە) لە کوردستان. ئیتر ئەوە زۆر جێگەی بایەخ نەبووە، بازنەی کار و سنووری هەڵسووڕانی ئەو ڕێکخراوە کوێیە. بەڵام زۆر نابات. ئەو مەسەلەیە وەکوو ناکۆکییەک سەرهەڵئەدات و لە مانگی تەمووز یان ئابی ساڵی ١٩٧١ ئەم ڕێکخراوە لەسەر ئەو مەسەلەیە ئەبێتە دوو کەرتەوە. ئەم دووکەرتبوونەش بە جۆرێک ئەبێت، ئەو چوار کەسە (شەهابی شێخ نووری، فەرەیدوون عەبدلقادر، مەحموودی مەلا عیزەت، فوئاد شێخ ئەنوەر قەرەداغی)ی کە دامەزرێنەری کۆمەڵە بوون، ئەبنە دوو بەشەوە: دووانی یەکەمیان لایەنگری "کۆمەڵەی مارکسی_لێنینیی کوردستان/ بیری ماوتسیتۆنگ"

ئەبن، دووانی دووەمیشیان لایەنگری "کۆمەڵەی مارکسی_ لێنینیی عێراق/ بیری ماوتسیتۆنگ" ئەبن.

لێرەدا پرسیارێک دێتە ئاراوە: ئێوە وەک دەستەیەک لە ئەندام و کادرانی کۆمەڵە لەسەر هەمان بنەما لەو ڕێکخراوە جیا دەبنەوە، بەڵام دیارە بۆ ئەوانەی ساڵی یەکەم بەجۆرێکی تر بووە، چونکە هەر وەکوو وتمان لە سەرەتای پێکهێنانی کۆمەڵەدا، ئەو مەسەلەیە یەکلا نەکرابووەوە، هەرچی بە ئێوە دەگەڕێتەوە، بە جۆرێکی تر بووە، چونکە ئەو دەمە کۆمەڵە یەکلا بوو، کە عێراقی نییە! ئەمەش مانای ئەوەیە، کە ئێوە سەرەتا کوردستانی (یان ڕاستر: داش عێراق) بوونە و پاشان لە پرۆسەیەکدا ئاڵوگۆڕتان بەسەردا هاتووە. ئایا ئەم لێکدانەوەیە بۆ ئێوە درووستە؟ ئەگەر وایە ئەو پرۆسەیە چۆن بووە؟

جەبار مستەفا:
دەبێ ئەوە بڵێم، کە زانیاری وردم لەسەر ئەو جیابوونەوەیە نییە، من لە مانگی ٩/١٩٧٢ بەدواوە لە ڕێگای "ئەڵقە ڕۆشنبیرییەکانەوە" بە کۆمەڵەوە پەیوەست بووم، هەرچییەک لەسەر ئەم بابەتە بڵێم، کۆمەڵێک زانیارین، لە هاوڕێکانی ترەوە بیستوومن. بە بۆچوونی من ئەو کێشەیە جیابوونەوە نەبوو، بەڵکوو وازهێنانی کاک فوئاد قەرەداغی و مەحموودی مەلا عیزەت و هەندێک کەسی تر بوون (فازیلی مەلا مەحموود، فەوزی مەلا مەحموود، ئەشرەف تاڵەبانی، عەبدوڵا دەباغ و...). فازیل هەر زۆر زوو بە قیادەی مەرکەزییەوە پەیوەست بوو، بۆیە لەناو کۆمەڵەدا دەوترا، فازیل بەنیاز بووە، کۆمەڵە بەرێتە ناو ئەو حیزبەوە. ئەوانی تر بۆ ماوەیەک درێژەیان بە هەڵسووڕانی سەربەخۆی خۆیان دا و پێیان دەووتن، عێراقییەکان.

دواتر یان لە کاری حیزبی دوورکەوتنەوە، وەک کاک فوئاد قەرەداغی و مەحموودی مەلا عیزەت، یان بە حیزبێک لە حیزبەکان پەیوەست بوونەوە. ئەوەندەی من ئاگادار بم، ئەم گرووپە تا ساڵی ١٩٧٤ چالاکییان هەبوو، بەڵام لە هەڵگیرساندنەوەی شەڕی ئەو ساڵە بەدواوە دەنگیان نەما. بڕیار وا بوو، کۆمەڵە ببێتە ئاڵتەرناتیڤی هەردوو باڵی حیزبی شیوعی و پارتی لە کوردستاندا. هەرچی باڵی پارتی شۆڕشگێڕی کوردستانە، دامەزرێنەران و لایەنگرانی کۆمەڵە هەوڵێکی زۆریان بۆ هەڵوەشاندنەوەی دا، بەتایبەتی دوای لێخۆشبوونەکەی مەلا مستەفا لێیان. ئەوە بوو، لە دوا کۆنگرەی خۆیان لە ساڵی ١٩٧٠دا سەرباری ناڕەزایەتییەکی زۆری باڵەکەی عومەر دەبابە ئەو بڕیارەیان دا.

ئەو ناکۆکییانە لە وەڵام بەو پرسیارەی، کە ئایا کۆمەڵە دەبێت

ڕێکخراوێك بێت بۆ کوردستانی گەورە (لە هەر چوار پارچەکەدا)، یان بۆ کوردستانی عێراق، یاخود بۆ عێراق، لە درێژەی قسە و باسەکاندا مەسەلەی کوردستانی گەورە زۆر زوو ڕەت دەکرێتەوە. بەڵام ناکۆکیی نێوان لایەنگرانی دوو بۆچوونەکەی تر بەردەوام دەبێت و سەرئەنجام لایەنگرانی کوردستانی عێراق و سەرکردایەتیی دواتری کۆمەڵە دەڵێن: کۆمەڵە تا ئێستا ڕێکخراوێکی نهێنییە و هێشتا خۆی بە جەماوەر نە ناساندووە. مەسەلەیەکی لەم جۆرەش دەبێ جەماوەر خۆی بڕیاری لەسەر بدات. بۆیە یەکلاکردنەوەی ئەم کێشەیە بۆ کاتی ئاشکراکردنی کۆمەڵە هەڵدەگرین. لایەنگرانی عێراقیبوونی حیزب ئەم پێشنیارە ڕەت دەکەنەوە و ڕیزەکانی کۆمەڵە بەجێ دەهێڵن.

هەر وەکوو وتم، ئەم گرووپە تا ماوەیەک درێژە بە هەڵسووڕانی خۆیان دەدەن و دواتر بڕاوەی لێ دەکەن. لەو کەسایەتییانەی ئەم گرووپە کە ناسیمن، عەبدوڵا دەباغ، مامۆستای زمانی ئینگلیزی لە کۆلێجی ئادابی سلێمانی بوو. کەسێک بوو، بەئاشکرا لەنێو قوتابییاندا تەبلیغی بۆ مارکسیزم دەکرد و تەنانەت یەکێک لە کتێبەکانی ماکسیم گۆرکی کردبووە بابەتی خوێندنی ئەدەبیی ئەو زمانە. لە ڕادەبەدەر کەسێکی سادە بوو و پەیوەندیی فراوانی بە قوتابییانەوە هەبوو. لەوە دەچوو، کەم تا زۆر ئاگاداری پەیوەندیی من بە کۆمەڵەوە بێت.

یەک_ دوو جار قسەی لەگەڵ کردم، هەر دوو جارەکە باسی کۆمەڵەی کرد و وتی: ئاگاداری خۆت بە، ئەمانە هەر جەلالییەکانن و کۆمەڵەش پڕۆژەی خودی جەلال تاڵەبانییە! من ئەم قسانەی ئەوم لە کۆبوونەوەکاندا باس کرد، وەڵامی لێپرسراوی ئەڵقەکەمان (هیوا غەفوور) ئەوە بوو، کە ئەم کەسە سەربە عێراقییەکانە و هەوڵ بدە زۆر قسە و باسی لەگەڵدا نەکەیت. کەسی دووهەم فەوزی مەلا مەحموود بوو، کە بەهۆی خزمایەتیی نزیک و تێکەڵاویی زۆری لەگەڵ هیوای ڕێکخەرمەوە، ئاشنایەتیمان بۆ درووست بوو. لەو سەردەمەدا زۆر هانی دەدام بۆ خوێندنەوەی کلاسیکی مارکسیزم و زۆرێک لە بۆچوونەکانی بۆ لای هەندێک هاوڕێی کۆمەڵەوێ بە ترۆتسکییانێ لەقەڵەم دەدران. بە هەر حاڵ لە ساڵی ١٩٧٧دا باسی لە پەیوەندیی دۆستایەتیی خۆی لەگەڵ پاشماوەی قیادەی مۆرکێزیدا بۆ کردم، کە ئەو کات بڵاوکراوەی "وحدة القاعدة"یان دەردەکرد و چەند نووسینێکی لەسەر مەسەلەکانی ئەو کاتە بەدەستەوە بوو. دواتر لە ساڵەکانی ١٩٧٧ بەدواوە زانیم کە چووەتەوە ڕیزی کۆمەڵەی ڕەنجدەران و تا ساڵەکانی ٨٧ بەدواوە دۆستایەتیمان هەر مابوو.

لەوە بەدوا بە ماڵ و منداڵەوە بۆ هەندەران دەربازبوون. لە

ڕاپەڕینی ساڵی ١٩٩٢دا ناویم لە یەکێک لە دۆسیەکانی ئاسایشی سلێمانی بەرچاو کەوت، کە لەگەڵ شانەیەکی ڕێکخستنی کۆمەڵەدا هاتبوو. بەداخەوە لەم ساڵانەی دوایی لە ڕۆژنامەی هاوڵاتیدا خوێندمەوە کە فایلدارە و وەک ئەندامێکی دەزگای زانیاری سەربە یەکێتیی نیشتمانی هاوکاری دەزگای موخابەراتی ڕژێمی بەعسی کردووە.

وەک ئاماژەم پێ دا، کاتێک کە من بە کۆمەڵەوە پەیوەست بووم، ئەوەی کە کۆمەڵە دەبێ ببێتە ئەڵتەرناتیڤی پارتی و هەر دوو باڵی حیزبی شیوعیی عێراق بڵابووەوە، ئەگەرچی سەرکردایەتیی کۆمەڵە بەڕاشکاوی ئەم مەسەلەیەیان باس نە دەکرد. هەر لە سەرەتای ئاشنابوونم بە هیوا غەفوور و محەمەد فەتحوڵا، کە دواتر لە یەک شانەی کۆمەڵەدا ڕێک خراین، مەسەلەی عێراقیبوونی کۆمەڵە بۆ من مەسەلەیەکی جیدی بوو.

بۆچوونی من ئەو کاتە ئەوە بوو، کە پێکهێنانی ڕێکخراوێکی مارکسیستی لەسەر بناغەی قەومی شتێکی نادرووست و دژ بە فەلسەفە و ئایدیۆلۆجیای مارکسیزمە و لەڕاستیدا بۆچوونێکی قەومییە. لە لایەکی ترەوە ئەگەر پێکهێنانی ڕێکخراوێکی مارکسیستی لە سەرانسەری عێراقدا درووست بێت، ئێمە بۆ نەچینە ناو قیادەی مەرکەزییەوە، ناکۆکییەکان لەگەڵ ئەواندا چین؟ دیارە باڵی لوجنەی مەرکەزیمان بە تەحریفی دەزانی، کە لە بناغەوە لە مارکسیزم لایانداوە. لەسەر ئەم بابەتە زۆر دواین و ماوەی چەند مانگێک من لەگەڵ هیوا و محەمەددا مشتومڕم لەسەر کرد. هەستم دەکرد، هیوا ئەو بابەتانە لەگەڵ کەسی تردا، لە سەروو پلەی ڕێکخراوی خۆیدا باس دەکات و زۆر جار دەهاتەوە، شتی تازەی دەهێنایە ناو باسەکانەوە.

سەبارەت بە قیادەی مەرکەزی لەسەر ئەوە ڕێک کەوتین، یان وردتر بڵێم، چووینە سەر بۆچوونی هیوا کە دەیووت: ئەم ڕێکخراوە زیاتر گیڤاریستین، تا ئێستاش لەناو خەڵکی کوردستاندا خۆشەویست نین، بەهۆی ئەوەی خەڵکی لەگەڵ لەباڵی لوجنەی مەرکەزیدا زۆر لێکیان ناکاتەوە و… هتد. هەرچی خاڵی یەکەمیشە کۆمەڵە لە سەرەتای درووستبوونیدایە و تا ئێستا زۆر بەنهێنی لە چوارچێوەیەکی تەسکدا کار دەکات، ئێمە با یەکلاکردنەوەی ئەم مەسەلەیە بۆ کاتێک هەڵبگرین، کە کۆمەڵە خۆی بە خەڵکی کوردستان دەناسێنێت.

با ئەو کاتە جەماوەر خۆی بڕیار بدات، کە چ جۆرە ڕێکخراوێک پێک دەهێنێت. هەموو لەسەر ئەمە بڕاینەوە. کەچی دوای تێپەڕاندنی نزیک

بە ساڵێک لە ئەڵقە ڕۆشنبیرییەکاندا واتە، ئەو کاتەی بەفەرمی لە کۆمەڵەدا سازمان درام، بۆ یەکەمجار دەستووری کۆمەڵەمان لە کۆبوونەوەیەکدا خوێندەوە، زانیم، کە هەم دەستوورەکە (دەستووری کۆمەڵەی مارکسی_ لێنینی ماوتسیتۆنگ/ کوردستانی عێراق) بۆ کوردستانی عێراقە، هەم کوردستانی عێراق و ئەو کوردانەی عێراق کە لە شارەکانی ناوەڕاست و باشوور نیشتەجێن پانتایی جوگرافی و ئینسانیی هەڵسووڕانی کۆمەڵەیە. بەکورتی ئەگەر لە سەرەتای دروستبوونی کۆمەڵەدا هەندێک ناڕۆشنی یان تێکەڵاوییەک سەبارەت بە کوردستانیبوونی کۆمەڵە هەبووبێت، ئەوە لەدوای وازهێنانەکانی ١٩٧١وە کۆمەڵە، یان لانیکەم سەرکردایەتییەکەی، بەتەواوی لەسەر کوردستانیبوونی ساخ ببوونەوە و ئەوەی کە ئەم مەسەلەیە دواتر بڕیاری لەسەر دەدرێت، زیاتر بۆ بێدەنگکردنی ئەو ئەندام و کادرانە بوو، کە ئەم بابەتەیان باس دەکرد.

ئەگەرچی ئەم بابەتە تا هەڵوەشاندنەوەی کۆمەڵە هەر مایەوە و هەر ماوەماوە بە جۆرێک سەری هەڵدەدا و ڕۆژ بەڕۆژ سەرکردایەتیی کۆمەڵە توندتر بەرەو ڕووی لایەنگرانی ئەم بۆچوونە دەبووەوە. تا وای لێهات لە سەردەمی مێترێحبوونی کۆمەڵە و خەباتی شاخدا، لە ساڵی ١٩٧٦ بەدواوە بە دەیان شێوە لایەنگرانی ئەم بۆچوونە ئازار دەدران، تۆمەتیان بۆ هەڵدەبەسترا، دەگیران و تەنانەت هەوڵی تیرۆرکردنیشیان دەدرا. ئەوەی سەرکردایەتیی یەکێتی و کۆمەڵە بەسەر مەلا بەختیار و ئاڵای شۆڕشیان هێنا، لەسەر ئەم مەسەلەیە زۆر دیار و مەعلوومە.

ئەوەندەی بە جیابوونەوەی ئەو گرووپەی ئێمە دەگەڕێتەوە، وا نییە، کە لەسەر مەسەلەی عێراقیبوون و کوردستانیبوونی کۆمەڵە وازمان هێنابێ، دیارە مەبەستم ئەوە نییە، کە ئێمە عێراقی نەبووین. من تەنها ئەوە دەڵێم، کە ئەم مەسەلەیە بابەتێکی سەرەکی، یان تەنانەت بابەتی ئەو باس و جیاوازییانەی ئێمە و سەرکردایەتیی کۆمەڵە نەبوو. ئێمە دواتر لەدرێژەی باس و لێکۆڵینەوەکانی خۆماندا بەو ئەنجامە گەیشتین. ئەمە لە لایەک، لە لایەکی ترەوە هەر ئەو جیابوونەوەیەی ئەو کاتە (هاوینی ١٩٧٥) بەتەنها ئێمە نەبووین، کە لەگەڵ خەتی فەرمی کۆمەڵەدا کەوتینە ناکۆکییەوە، بەڵکوو هاوکات لەگەڵ ئێمەدا گرووپێکی تر جیابووەوە، زۆر ناسیۆنالیستتر لە کۆمەڵە، کە پاش چەند مانگێک سازمانی “ڕێکخراوی ڕەنجدەرانی کوردستان”یان پێک هێنا (ئیبراهیم خەلیل و ئیبراهیم حەسەن و…) و هەر زۆر بەپەلە مەفرەزەیەکی چەکداریان پێک هێنا و

زۆر زوو لە شەڕێکدا دژ بە هێزەکانی بەعس هەموو چەکدارەکانیان تێداچوون.

ئەوەی مەبەستمە ڕوونی بکەمەوە ئەوەیە، لەسەر کۆمەڵێک مەسەلەی سیاسیی ئەو سەردەمە و کۆمەڵێک هەڵوێستی کۆمەڵە، ناکۆکی کەوتە ڕیزەکانی کۆمەڵەوە. عێراقیبوون و کوردستانیبوونی کۆمەڵە یەکێك لەو بابەتانە نەبوو، بەڵکوو هەندێک بابەتی دیکە بوون، کە باسیان دەکەم. ئەو ئەندام و کادرانەی کە لەگەڵ سەرکردایەتیی کۆمەڵە کەوتنە ناکۆکییەوە، نە لە ڕەخنەکانیاندا لە سەرکردایەتی و خەتی باوی کۆمەڵە، نە لە ئەنجامگیرییەک، کە لە کۆتایی ئەو دەورانەدا بەدەستیان هێنا، یەکخەت و هاوبەش نەبوون، بەڵکوو جۆرێک لە تێکەڵاویی فکری و سیاسی هاتبووە ئاراوە، کە ماوەی چەند مانگێکی پێویست بوو، تا ڕەوەندی باسەکان ڕوون ببنەوە و مەعلووم بن، هەر گرووپە چی دەوێت و چی دەکات. ئەنجامی ئەو کێشمەکێشانە بە وازهێنانی کۆمەڵێك کادر و هەڵسووڕاوی مامناوەندی واتە، لەخوار سەرکردایەتییەوە کۆتایی هات و دواتر بوونە دوو گرووپی زۆر جیاواز لەیەکتر لە ڕووی سیاسییەوە. جیاوازییەکی تری ئەم جیابوونەوەیە لەگەڵ ئەوەی ساڵی ١٩٧١دا ئەوە بوو، کە گرووپی یەکەم درێژەیان بە هەڵسووڕانیان نەدا، بەڵکوو هەر وەکوو پێشتر ئاماژەم پێی دا، پاش چەند ساڵێک لە هەڵسووڕانی فکری واتە، خوێندنەوە، گفتوگۆ، نووسین و پەیوەندیکردن بە کەسی تازەوە لە ئاستێکی زۆر تەسکدا، بڕاوەیان لێ کرد.

لە کاتێکدا جیابوونەوەی دووهەم بە هەر دوو گرووپەکەوە کەوتنە هەڵسووڕانی بەردەوام و یەکێکیان لە ئەنجامی هەڵسووڕانیاندا و لەو بارە سەخت و دژوارەدا کە ڕژێمی بەعس سەپاندبووی لەناو چوو. ئەوی تریان مایەوە و ئاڵوگۆڕی زۆری بەسەردا هات و لەڕاستیدا بووە هێزیکی سەرەکیی چەپی کوردستان (کارگەران، ڕەوتی کۆمۆنیست، بڵێسە، کرێکارانی کۆمۆنیست و… هتد) و دواتر هەڵسووڕاوانی ڕێی دیاریان لە دامەزراندنی حیزبی کۆمۆنیستی کرێکاریی عێراقدا هەبوو.

هەر وەکوو ئاماژەم پێی دا، جیاوازییەکانی ئەو گرووپەی ئێمە تاوەکوو جیابوونەوەمان لە کۆمەڵە مەسەلەی عێراقیبوون یان کوردستانیبوونی کۆمەڵە نەبوو. سەرەتای ئەو جیاوازیانە لەڕاستیدا بۆ ساڵی ١٩٧٤ دەگەڕێتەوە، کاتێک کە پەیوەندیی ڕژێمی بەعس و سەرکردایەتیی پارتی ڕۆژبەڕۆژ بەرەو ئاڵۆزبوون دەچوو و بەتەواوی مەعلووم بوو، کە پارتی خۆی بۆ شەڕ ئامادە دەکات. سەرەتای مانگی مارتی ١٩٧٤ سەرکردایەتیی کۆمەڵە ڕاگەیاندنێکی

ناوخۆیی بڵاو کردەوە، کە باس لەوە دەکات، شەڕهەڵگیرسانەوە مسۆگەرە و ئەم جەنگە جەنگی عادیلانەی خەڵکی کوردستان دژ بە ڕژێمی فاشیستی بەعسە، بەڵام بە سەرکردایەتییەکی کۆنەپەرست. ئەرکی کۆمەڵە لەم جەنگەدا بریتییە لە بەشداریکردن، بەڵام بۆ گۆڕینی سەرکردایەتییەکەی بە سەرکردایەتییەکی مارکسیست، کە ئامانجەکانی میللەتی کورد لە دیاریکردنی چارەنووسیدا بەدەست بهێنێ. من یەکێک لەو ئەندامانەی کۆمەڵە بووم، کە بە کۆمەڵێک ڕێنمایییەوە، پێم ڕاگەیەندرا، لەگەڵ قوتابییانی زانکۆی سلێمانی بچمە دەرەوە و لەگەڵ هاوڕێیانی تردا درێژە بە کارەکانی خۆمان بدەین. شەوی ١٠ لەسەر ١١ی مارت بە ڕێنمایی پارتی بەشێکی زۆری خەڵک شاری سلێمانی و شارەکانی تریان چۆڵ کرد. چەند تیمێکی کۆمەڵە لە سلێمانی کۆمەڵێک دروشمیان لەسەر دیواری چەند گەڕەکێکی شار بەبێ ناو نووسی. سەرەکیترین دروشمیان ئەوە بوو، کە دەڵێت: "مارکسیزم ئاڵامانە، حەمرین سنوورمانە".

ئەندامان و لایەنگرانی کۆمەڵەش لەگەڵ خەڵکدا ڕوویان کردە دەرەوە. ئەوەی لێرەدا جێی سەرنجە ئەوەیە، پاش ئەوەی لە بۆردوومانی شاری قەڵادزێدا ٣ ئەندامی کۆمەڵە و قوتابییانی کۆلێژی ئادابی سلێمانی (محەمەد هیوا غەفوور، هاوڕێی نزیک و یەکەمین ڕێکخەرم لە کۆمەڵەدا، حەمە ساڵح سامسام و بورهان عەبدوڵا شاسوار) لەگەڵ ٢٠٥ کەسی تردا گیانیان لەدەست دا، سەرکردایەتیی کۆمەڵە ئاگاداری کردینەوە، کە لە وەرگرتنی کار و ئەرکی مەترسیدار خۆمان بپارێزین و بەتایبەتی هەوڵ بدەین نەچینە ڕیزی پێشمەرگەوە.

لە هاوینی هەمان ساڵدا ڕاگەیاندنێکی ترمان (لەوە دەچوو، لە سەرکردایەتیی هەرێمی سلێمانییەوە ڕێبێت) دەربارەی ناوەڕۆکی بزووتنەوەکە و هەڵوێستی کۆمەڵە بۆ هات، کە تیایدا هاتبوو: ئەم جەنگە لە لایەن هەردوو لاوە ناڕەوایە، چونکە سەرکردایەتییەکەی کۆنەپەرستە و سەرتاپای بزووتنەوەکەی بە سیاسەتی ئێران، ئیسرائیل و ئەمەریکاوە بەستۆتەوە و بەتەواوی ڕێگای بۆ خۆش کردوون، کە دەست لە کاروباری وەر بدەن و… هتد. پاش ماوەیەک ئەو بەیانە سەحب کرایەوە و پێمان ڕاگەیەندرا، کە هەڵوێستی ڕەسمیی کۆمەڵە هەر ئەوەیە، کە لە ڕاگەیاندنی سەرەتای مارتی ١٩٧٤دا هاتووە. ئێمەش تێگەیشتین، کە جیاوازی، یان ناکۆکی لە نێوان سەرکردایەتیی کۆمەڵە و ڕابەریی هەرێمی سلێمانیدا هەیە.

پاش نزیکەی یەک ساڵ، ئەم مەسەلەیە دەبێتە، یەکێک لە خاڵەکانی ناکۆکیی ئێمە لەگەڵ سەرکردایەتیی کۆمەڵە. لە سەروبەندی

ئاشبەتاڵدا دلێر تاهیر ئەندامی کۆمیتەی سلێمانی و برازای عومەر دەبابە کە ئەو کات لە دارایی لە چۆمان فەرمانبەرێکی بەرز بوو، لەگەڵ مەفرزەیەکی کۆمەڵە کە بریتی بوون لە هاوڕێیان: دڵشاد عەبدوڵا، ئەنوەر شاکەلی شاعیر و چەند هاوڕێیەکی تر کە بەداخەوە ناویانم نایەتەوە بیر، لەگەڵ کۆمەڵێک چەک و تەقەمەنی بۆ ناوچەی ماوەت هاتن و بڕیاری سەرکردایەتیی کۆمەڵەیان پێ ڕاگەیاندین، کە بریتی بوو، لە بەرگری.

ئێمە ئەو کاتە کەوتینە خۆمان و چەند هاوڕێیەکی کۆمەڵە کە ئەو کاتە لەو ناوچەیە بووین، بەهۆی ئەوەی هەندێک کاری کۆمەڵایەتیمان کردبوو، تا ڕادەیەک ناسراو بووین و متمانەی بەشێک لە خەڵکی ناوچەکەمان بەدەست هێنابوو. سەرباری ئەوەی کە دلێر وتەنی خزمەکانی خاڵە شەهاب لە دەوروبەری دێی بارێی گەورەن، ئەمەش زەمینەیەکی باشە بۆ دەستپێکردن. بەگوێرەی قسەکانی دلێر دەبووایە ئەندامانی سەرکردایەتیی کۆمەڵە لە ڕێگای ئێرانەوە بۆ پێنجوێن بچن و لەوێشەوە بۆ ناوچەی ماوەت بێن. لە چاوەڕوانیی گەیشتنی سەرکردایەتیدا ڕۆژێک لەناکاو سەڵاح حوسێن گەیشتە لامان و وتی، دەبێ خۆتان تەسلیم بکەنەوە، سەرکردایەتی هەموویان ڕۆیشتوونەتەوە و چەند ڕۆژێکە لە شارن! ئەم هەواڵە بۆ ئێمە شۆکێکی گەورە بوو، کە دواتر دەبێتە خاڵی دووهەمی ناکۆکییەکانمان.

پاش گەڕانەوەمان بە تووڕەیی و پەستی لە سەرکردایەتیی کۆمەڵە، سەڵاح حوسێن، کەمال عەلی و من لە شانەیەکی سەرەکیدا سازمان دراین، کە بەشێک بوو لە ڕێکخراوێکی سەربەخۆ، بۆ ئەو ئەندامانەی کۆمەڵە کە چوونەتە دەرەوە. هەر لەو کاتەدا هەواڵێک بە نا فەرمی لە ڕیزەکانی کۆمەڵەدا بڵاو بووەوە، کە گوایە سەرکردایەتی وا بار و دۆخی کوردستانی دوای ئاشبەتاڵ و ئەو بۆشاییە سیاسییەی هاتۆتە ئاراوە شی دەکاتەوە، گوایە: ئەگەری بوونی کۆمەڵە بە ئاڵتەرناتیڤی پارتی لە کوردستاندا زۆرە و ڕەنگە ڕژێمی بەعس مفاوەزاتمان لەگەڵدا بکات! شانبەشانی ئەمەش باسی مەسەلەی نەتەوایەتی لە سەرەوەی ڕێکخستنەوە بۆ ناو ڕیزەکانی کۆمەڵە دابەزی و قسەیان لە ڕازیبوون بە جۆرێک لە خودموختاریی فراوان دەکرد.
ئەم بابەتە بار و دۆخەکەی تەقاندەوە و کار وای لێ هات، کە کۆبوونەوەی هەفتانەمان مشتومڕ بوو لەسەر ئەم هەڵوێستەی سەرکردایەتی و لە ماوەیەکی زۆر کەمدا درێژەی کێشا بۆ باسکردنی ئەو دوو خاڵەی تریش کە لە سەرەوە ئاماژەم پێی دابوو.

کار بەوە گەیشت، لە شانەکەی خۆماندا کە هاوڕێ حەمە سەعیدی فەقێ

عەلیی شاور لێپرسراوی بوو، تەنات کۆکردنەوەی ئابوونەش دەبووە جێگای مشتومڕ و سنووری ڕێکخستن بەهای نەما و لە هەموو لایەکەوە دەست بە قسەکردن لەگەڵ ئەو هاوڕێیانەی کە لەو مەسەلانەدا بە خاوەن بۆچوون دەناسران، کرا. لەو ڕۆژانەدا بوو، بە سەڵاح حوسێن و منیان ڕاگەیاند، کە لە ناوچەی سلێمانییەوە کەسێک بۆ لێکۆڵینەوە لە بار و دۆخێک کە هەردووکتان لە شانەکەی خۆتاندا پێکتان هێناوە، دێت بۆ لاتان. پاشان هاوڕێ محەمەد فەتحوڵا قوتابیی ئەندازیاری لە زانکۆی سلێمانی و ئەندامی ناوچە هات و دانیشتنەکەمان یەک شەوی تەواوی خایاند.

سەرلەبەیانی زوو لە کۆتایی دانیشتنەکەدا ڕایگەیاند، کە ئەویش بەتەواوی لەگەڵ بۆچوونەکانی ئێمەدایە و دێتە پاڵ ئێمە. بە هەر حاڵ ئەم مەسەلانە لێ لایێن سەرکردایەتیی "کۆمەڵە"وە نەک هەر وەڵام نەدرانەوە، بەڵکوو ڕۆژبەڕۆژ جیاوازییەکان قووڵتر دەبوونەوە، تا کار بەوە گەیشت، دلێر تاهیر، سەڵاح حوسێن، محەمەد فەتحوڵا بڕیاری دەستلەکارکێشانەوەیان دا و منیش وتم، ئەگە ڕێگام پێ بدرێت، بۆچوونەکانی خۆم ئازادانە لەناو ڕێکخستندا باس بکەم، ئەوا دەمێنمەوە. لە ڕێگای ڕێکخەرەکەمەوە ئەم داخوازییەم بەرز کردەوە. وەڵامی ئاسۆی شێخ نووری کە ئەو کات ئەندامی کۆمیتەی ئەستێرەی سوور واتە، سەرکردایەتی و لێپرسراوی سلێمانی بوو، ئەوە بوو، کە جەبار مستەفا دەیەوێت لە ڕیزەکانی ڕێکخستندا ئاشووب بنێتەوە.

ئیتر زانیم، کە جگە لە دەستکێشانەوە چارێکی ترم نییە. هەتا ئێرەش مەسەلەی عێراقی و کوردستانی لێئارادا نەبوو. مەسەلە سەرەکییەکان ئەوانە بوون، کە باسم کردن. ئەمە جگە لەوەی کە لێدرێژەی مشتومڕەکاندا مەسەلەی سەیرکردنی خودی کۆمەڵە بۆ مارکسیزم_ لێنینزم و بیروباوەڕی ماو درایە بەر باس و ئێمە بەوە گەیشتین، کە بیروباوەڕی ماو بەشێکە لە مارکسیزم_ لێنینزم و لە درێژەی ئەواندایە، بەڵام لەناو کۆمەڵەدا بووە بە هەموو شتێک و بووە بە ئەڵتەرناتیڤی ئەوان. ئێمە تا ئێستا نە مارکسیزم دیراسە دەکەین، نە لێنینزم، هەرچییەکمان هەیە، هەر ماویزمە. ئەمە کارێکی نادرووستە و دەبێ بۆ مارکسیزم بگەڕێینەوە، چونکە ئەوە سەرچاوەی خودی ماویزمیشە.

دلێر تاهیر کە ئەو کات لەباری تیۆرییەوە کەسێکی زۆر بەتوانا بوو، کۆرسێکی دیراسەکردنی ئامادە کرد، لە هیگڵ و فۆیەرباخەوە دەستپێ دەکات. مەبەستم، لە فەلسەفەوە تا دەگات بە ئابووری و سیاسەت، بەڵام وابزانم سەرمایەی تێدا نەبوو، لەبەر ئەوەی گوایە، زۆر

قورسە. بەهەر حاڵ هەرگیز ئەو کۆرسەمان بۆ تەواو نەکرا، بەڵام خاڵی پۆزەتیڤی ئەوەبوو، کە سەرنجی بەلای سەرچاوە سەرەکییەکانی کلاسیکی مارکسیزمدا ڕاکێشاین و کەم تا زۆر هەر یەکەمان لە شوێنی خۆیەوە دەستمان دایە دیراسەکردنیان.

هەر لەو ماوەیەدا و لەناو خۆماندا مەسەلەی کوردستانی و عێراقیبوون بە جۆرێکی تر هاتنە پێشەوە و گەیشتینە ئەوەی کە سەرکردایەتیی کۆمەڵە بە جۆرێک ئەم پرسە دێنێتە ئاراوە، کە هەر لە سەرەتاوە وەڵامەکەی بە قازانجی لایەکدا بشکێتەوە، کە خۆیان مەبەستیانە. ئەوان پرسیارەکە وا دەکەن: ئایا میللەتی کورد، کە مافی دیاریکردنی چارەنووس بە مافی جیابوونەوەشەوە مافێکی ڕەوای خۆیەتی، مافی ئەوەی هەیە، کە ڕێکخراو یان حیزبی مارکسیستی خۆی هەبێت، یان نا؟ لەبەرامبەر ئەم پرسیارەدا ئێمە وتمان: ئەمە وانییە، پرسیاری سەرەکی ئەوەیە: ئێستا، کە عێراق لە ڕووی ئابوورییەوە وڵاتێکی نیمچە دەربەگیی نیمچە داگیرکراوە و کوردستانیش لە ڕووی ئابووری و سیاسی و یاساییەوە بەشێکە لێی.

مەسەلە بنەڕەتییەکانی شۆڕش لە ڕوانگەی مارکسیستەکانەوە بریتین لە: ڕووخاندنی دەسەڵاتی بەعس و دامەزراندنی ڕژێمێکی دیموکراسی نوێ و چارەسەرکردنی تەواوەتیی مەسەلەی زەوی و چارەسەرکردنی مەسەلەی نەتەوایەتیی کوردستان بە دیاریکردنی مافی چارەنووسیشەوە، ئایا جێبەجێکردنی ئەم ئەرکانە حیزبێکی مارکسیستی کوردستانی دەخوازێ، یان حیزبێکی عێراقی؟ ئەمە جگە لەوەی کە یەکپارچەیی چینی کرێکار لە چوارچێوەی یەک یەکەی ئابووریی سیاسیی قانوونیدا مەسەلەیەکی پایەیی مارکسیزمە و قابیلی گۆڕین نییە. هەر زۆر زوو لەسەر ئەم بابەتە ساخ بووینەوە. لەولاشەوە سەرکردایەتیی کۆمەڵە ڕاگەیاندنێکی ناوخۆیی بڵاو کردەوە، کە باس لە دەستلەکارکێشانەوەی ١٣ ئەندام دەکات و دەڵێت، ئەمانە بەشێکیان هەلپەرستی ڕاستڕەون (ئیبراهیم خەلیل و ئەوان) و بەشێکی تریان هەلپەرستی چەپڕەون (کە مەبەستی ئێمە بوو).

وە زۆر بەخێرایی لە لایەن سەرکردایەتیی کۆمەڵەوە بە عێراقییەکان ناسراین و هەڵسووڕاوان و لایەنگرانمان یەکبەیەک لە لایەن لێپرسراوانی کۆمەڵەوە بۆ ڕیزەکانی کۆمەڵە دەستنیشان دەکران. هەر بۆ نموونە، خۆم لە زانکۆ زیاتر لە کەسێک و دووان، کە بەڕێکەوت و بەبێ ناسینی لەوەوپێش هاتوونەتە لام و بەبێ پێشەکی وتوویانە: کاک جەبار! من کوردستانیم لە عێراقی پێ باشترە. ئەم کارە ناڕەوایە بەرامبەرمان، ئەگەرچی لەو کاتەدا لە ڕووی ئەمنییەوە زۆر

مەترسیدار بوو، بەڵام لێ لایەکی ترەوە زۆر خزمەتی بە ناساندنمان کرد و ڕێگای بۆ گفتوگۆ و پێکهێنانی پەیوەندیی سیاسی و فکریی لەگەڵ چەندین کەسدا خۆش کرد، کە دواتر بوونە هاوڕێ و هەڵسووڕاوی گرووپەکەمان.

سالار ڕەشید: ئەو ساڵانەی تۆ لەنێو کۆمەڵەدا بووی، قسە و باسەکانی نێو کۆمەڵە چی بوون و ناکۆکییەکان لەدەوری چی تەوەرەیان بەستبوو؟ ئەوەندەی تۆ ئاگادار بیت، ئایا تێڕوانینێکی لەو جۆرە هەبوو، کە کۆمەڵەش وەکوو حیزبی شیوعیی عێراقی لەگەڵ حیزبی بەعسدا بەشداری بەرەی نیشتمانی بێت؟

جەبار مستەفا:
سەرەتای پەیوەندیی هەر کەسێک بە کۆمەڵەوە، لە ئەڵقە ڕۆشنبیرییەکانەوە دەستی پێ دەکرد. دیارە ئەو کەسەی، کە تازە پەیوەندی پێوە دەکرا، بەم ناوە ئاشنا نەبوو و نەیدەزانی، کە ئەمە ئەڵقەیەکی ڕۆشنبیرییە. ئەم ناوە تەنها ئەندامانی کۆمەڵە یان ئەوانەی کە زۆر لە ڕێکخستن نزیک بوون، دەیانزانی. ئەندامان و هەڵسووڕاوان سەرەتا پەیوەندییان بە کەسانێکەوە دەکرد، کە مارکسیزمیان قبووڵ بێت، یان لانیکەم بۆ بڕواهێنان پێی ئامادە بن، بەڵام هەندێک ناڕۆشنییان لەسەری هەبێت. دەبووایە بەتەواوی لای کۆمەڵە ناسراو بووایە و هیچ جۆرە پەیوەندییەکی بە پاراستن و ڕژێمی بەعس یان هیچ ڕێکخراوێکی سیاسیی دیکەوە نەبووایە.

سەرەتای کار لەگەڵیدا بەوە دەستی پێ دەکرد، کە مارکسیزم پێویستە بە کۆمەڵ دیراسە بکرێت و هەر زۆر زوو لێپرسراوی ئەڵقەکە لیستێک لە کتێبی دەهێنا و پێشنیاری دەکرد، کە بەیەکەوە بخوێندرێنەوە. هەموو ئەڵقەیەک بەزۆری لە ٣ کەس پێک هاتبوو. لیستی کتێبەکان کە هەمووی عەرەبی بوون، لە “المادیة الدیالکتیکیة” و “المادیة التاریخیة”یەکەی “یاخود دۆبۆستنیک”ەوە دەستی پێ دەکرد، تا کتێبەکەی “ل. سیگال” لەسەر قۆناغەکانی گەشەکردنی کۆمەڵ و نامیلکەکانی ماو لەسەر شیکردنەوەی چینایەتیی کۆمەڵگای چین و کتێبەکەی جەلال تاڵەبانی “کردستان والحرکة القومیة الکردیة” بە تایبەتی دوابەشی کە باس لە پێویستیی پێکهێنانی حیزبی پێشڕەو دەکات و تا بە کتێبێکی مونیر شەفیق کە باس لە حیزبی مارکسیست_لێنینستی پێشڕەو دەکات، دەگەییشت.

هەر کەسێک ئەم کۆرسەی تەواو بکردایە، لێپرسراوی ئەڵقەکە، کە ئەندامی کۆمەڵە بوو، گوزارشی لەسەر دەدا. ئەگەر چالاک بووایە

لەباری خوێندنەوەی و پەیوەندیکردن بە کەسی تازەوە و… هتد.، لە کۆبوونەوەیەکدا کە زۆر جار بە کەسێکی تازە دەناسێنرا، پێیان ڕادەگەیاند، کە تۆ لە ئێستاوە ئەندامی “کۆمەڵەی مارکسی_ لێنینیی گۆشکراو بە بیروباوەڕی ماوتسیتۆنگی کوردستان”یت. دەستووری کۆمەڵەی بۆ دەخوێندرایەوە، ئەگەر ڕازی بووایە، ئەوا بۆی ئابوونەی مانگانەی بۆ دیاری دەکرا و دەچووە شانەی ئەندامانەوە. ئینجا ئەو بەگوێرەی چالاکیی خۆی، دەبووە لێپرسراوی ئەڵقەیەک، یان چەند ئەڵقەیەکی ڕۆشنبیری، یان لانیکەم چەند کەسێک، کە ئامادەی دەکردن بۆ ئەوەی لە ئەڵقەدا ڕێکیان بخات.

لە شانەکانی ڕێکخستندا بەرنامەیەکی دیراسەی فراوانتر و موشێخەستر بەڕێوە دەچوو. کتێبەکانی ستالین، ماوتسیتۆنگ، مونیر شەفیق دەخوێندرانەوە. دیارە هەر وەکوو وتم، هەمووی بە زمانی عەرەبی بوون. جگە لەمانە، گۆقاری ناوخۆیی کۆمەڵە (ئاڵای سوور) دەخوێنرایەوە و قسە و باسی لەسەر دەکرا. ئەوەندەی من ئاگادار بم، لە ماوەی ٣ ساڵدا دوو ژمارەی لێ دەرچوو. بابەتەکانی سیاسیی کۆمەڵایەتی بوون. لە یەکێک لە ژمارەکانیدا شیکردنەوەیەکی چینایەتی بۆ شاری ڕانییە کرابوو، بە هەمان شێوەی ماو، کە کۆمەڵگای چین شی دەکاتەوە، سەرنجی هەموومانی زۆر ڕاکێشا.

لە وەڵامی پرسیاری پێشوودا ئاماژەم بەو ناکۆکییانە دا، کە دوای ئاشبەتاڵ هاتنە کایەوە و بووە مایەی جیابوونەوەی دەستەیەک لە هاوینی ساڵی ١٩٧٥. جگە لەمە و ئەوەندەی من بزانم، تا ساڵی ١٩٧٥ ناکۆکییەکی ئەوتۆ لەناو کۆمەڵەدا نەبووە، بەڵام لەسەر کاری ڕۆژانە کە زیاتر بریتی بوون، لە ڕاکێشانی کەسانی تازە بۆ ناو ئەڵقە ڕۆشنبیرییەکان، یاخود لەسەر مەسەلەی کارکردن لەناو یەکێتیی قوتابییانی کوردستان، کە بۆ هەڵسووڕانی ئەندامانی کۆمەڵە مەیدانێکی سەرەکی بوو، هەندێک جار جیاوازی دەهاتە ئاراوە. ئەم جیاوازییانەش نە دەگەیشتنە ڕادەی ناکۆکی و ئەگەر تا ڕادەیەک بەردەوام بووایە، بۆچوون و بڕیاری سەرەوە دەیبڕاندەوە.

سەبارەت بە دوابەشی پرسیارەکە هەر وەکوو لە پرسیاری پێشوودا باسم کرد، تا ساڵی ١٩٧٥ واتە، ساڵی ئاشبەتاڵ، باسێکی لەو جۆرە لەناو کۆمەڵەدا نەبوو. بەڵام دوای ئاشبەتاڵ باسێکی لەو جۆرە هاتە ئاراوە، ئەو باسەش بەشداریکردنی کۆمەڵە لە “بەرەی نیشتمانی…” بەعسدا نە بوو، بەڵکوو باسکردن بوو، لە ڕازیبوون بە ئۆتۆنۆمییەکی فراوانتر لەوەی بەعس کە لە ساڵی ١٩٧٤دا ڕایگەیاند. ئەم بابەتەش، وەکوو وتم، لەو بۆچوونەی سەرکردایەتیی کۆمەڵەوە هاتبوو، کە

گوایە، دوای ئاشبەتاڵ بۆشاییەکی سیاسی لە کوردستاندا هاتۆتە کایەوە، ئەگەری پەیوەندیکردنی ڕژێمی بەعس بە کۆمەڵەوە لە ئارادایە. ئەم بۆچوونە ئەگەرچی بەفەرمی لەناو ڕیزەکانی کۆمەڵەدا باس نەکرا، بەڵام پێدەچێت، لەناو سەرکردایەتیی کۆمەڵەدا هەبووبێت، چونکە دوای چەند ساڵێک واتە، ١٩٧٨ لە بەندیخانەی ئەبوغرێب یەکێک لە ئەندامانی سەرکردایەتیی کۆنی کۆمەڵە کە لەگەڵ ٧ کەسەکەی لە دووهەم شاڵاوی گرتندا بۆ ئێران ڕۆیشتن و گیران و ڕادەستی ڕژێمی بەعس کرانەوە، بەسەرهاتەکەی بۆ گێڕامەوە و وتی: ڕژێمی ئێران لە سنووری پێنجوێنەوە ڕەوانەی عێراقی کردینەوە. تەنها ٢ پۆلیسیان لەگەڵدا ناردین و لە کاتێکدا ئێمە ٧ کەس بووین. ئەو دوو پۆلیسەش زۆر بەخاوی و بەبێ خەم لەگەڵماندا دەڕۆیشتن.

هەندێکمان وتمان، با ئەم دوو پۆلیسە بگرین، چەکیان بکەین و خۆمان دەرباز بکەین، فەریدوون عەبدلقادر زۆر سەرسەختانە دژمان وەستایەوە و کارێکی وای کرد، پۆلیسەکان هەستیان بە شتێک کرد. ئینجا کەوتنە خۆیان و هەندێک لێمان دوور کەوتنەوە، تا گەیشتینە سنووری عێراق. کە لێم پرسی، باشە فەریدوون بۆ وای کرد؟ لە وەڵامدا وتی: ئەو بڕوای وابوو، کە ڕژێم وەک سەرکردایەتیی سیاسی نەک هەر هیچمان لێ ناکات، بەڵکوو مفاوەزاتیشمان لەگەڵدا دەکات.

سالار ڕەشید: تۆ لە ناوەڕاستی ساڵی ١٩٧٧ و بەهۆی ئیعترافاتی ئیبراهیم حەسەن، یەکێک لە ڕابەرانی “ڕێکخراوی ڕەنجدەرانی کوردستان”ەوە دەسگیر و زیندانی کرایت و نزیکەی دوو ساڵ لە زیندانی ئەبوغرێب مایتەوە. شێوەی کاری سیاسیی ئێوە لەنێو زینداندا چۆن بوو؟ ناکۆکی و ململانێکان چۆن ڕیزی بەستبوو؟ پەیوەندیت لەگەڵ ئەو هاوڕێیانەی دەرەوەی زیندان، کە دوای وازهێنانت لە کۆمەڵە پێکەوە لە ئەڵقەیەکدا یەکتان گرتبوو، چۆن بوو؟

جەبار مستەفا:
ژیان بەسەربردن لە بەندیخانەدا بە شێوەیەکی گشتی زۆر لە ژیانی ئاسایی ناو کۆمەڵگا جیاوازە. یەکێک لە جیاوازییە هەرە سەرەکییەکانی هەموو بەندیخانەیەک لە زۆربەی شوێنەکانی جیهان ئەوەیە، کە تۆ ناچاریت، ئەو ماوەیەی کە بۆت دیاری کراوە، لەگەڵ کەسانێکدا بەسەر بەریت، کە لەوەوپێش نەتناسیون، نەتدیون، نازانی چۆنن، یان بێ بێ پرس و ئیرادەی خۆت و ئەوانیش دەبیتە هاوشوێن و هاودەم و هاو زۆر شتیان. ئەم تایبەتمەندیانە لە زیندانەکانی ڕژێمی بەعسدا زۆرتر دەبن، بەتایبەتی سەبارەت بە بەندکراوی سیاسی.

چونکە لەو سەردەمەدا کار و ئەرکی سەرەکیی دەزگا ئەمنییەکانی بەعس و لەسەرووو هەمووشیانەوە بەندیخانەکان، لە یەک ئەرکی سەرەکیدا چڕ دەبووەوە، ئەویش، تێکشکاندن و هاڕینی گیانی ڕێزلەخۆگرتن و بەرگریکردن لەو پرانسیپ و بەهایانەی کە بەندکراوێکی سیاسی بڕوای پێیانە و پەشیمانکردنەوەی لەو مەسەلەیەی کە لەسەری گیراوە و ئەشکەنجە و حوکمیش دراوە. وە ئەوەی کە هەڵەیەکی گەورەی بەرامبەر بە "ڕژێمی نیشتمانی" کردووە، دەبێ هەتا زووە لەو هەڵەیە بە پراکتیک پەشیمان بێتەوە.

پەشیمانبوونەوە، خۆ بە ئاژاوەگێڕ و موخڕیب سەیرکردن، چاوەڕوانی زەلیلانەی "مەرحەمەتێکی" ڕژێم بە بۆنەی جەژنەکانی ڕەمەزان و قوربان یان بە بۆنەی ساڵیادی لەدایکبوونی سەرۆکی فەرماندەوە، ئامانجی سەرەکیی سیاسەتێکی داڕێژراوی ڕژێمی بەعس بوو، کە دەبووایە دەزگاکانی سەرکوت لە بەندیخانەکاندا بەرامبەر بە هەموو زیندانییەکی سیاسی بەبێ جیاوازی جێبەجێی بکەن. ئەم پرۆسەیە لە یەکەم ڕۆژی گرتنەوە دەستی پێ دەکرد، بەڵام لە ماوەی لێکۆڵینەوە و تێحقیقدا ئامانجی ڕاستەوخۆ بەدەستهێنانی زۆرترین و وردترین زانیاری لەسەر هەڵسووڕان و پەیوەندییە سیاسییەکانی گیراوەکە بوو. ئێمە کە ئەم پرۆسەیەمان تێپەڕاند، وامانزانی لە بەندیخانەی ئەبوغرێب پشوویەک، هەناسەیەک دەدەین، بەڵام کە گەیشتینە ئەوێ، هەر زۆر زوو تێگەیشتین، کە بار و دۆخی ئەبوغرێب بواری هەناسە و پشوودانی نییە.

یان دەبێ بەگوێرەی بار و دۆخی ئەو بەندیخانەیە کە لە زیندانیی سیاسی و نا سیاسی لێوانلێو بوو، درێژە بە هەڵسووڕانی خۆمان بدەین، یان سەرتاپای ژیانمان دەبێتە شتێکی پووچ و بەتاڵ. یەکەم خاڵ کە سەرنجمانی ڕاکێشا، قەرەباڵغی بەشەکانی ئەبوغرێب بوو. هەموو بەشەکانی حوکمە قورسەکان (أحكام ثقيلة) واتە، لە ٥ ساڵ زیاتر، لە زیندانی جەمەی دەهات. کە بەسەر بەشەکاندا دابەشیان کردین، مامۆستا ئازادی مەلا محەمەد و من بەر قاف ٦ کەوتین. زیاتر لە ٣ هەفتە، بەڕۆژ، لەدوای هاتنەوەمان لە کارگەی فەرشچنین بە نۆرە لەسەر جێگای دوو هاوڕێی تر (ڕەفیق و جەبار)، کە پێش ئێمە گەیشتبوونە ئەوێ، دائەنیشتین و ئێوارانیش جێگاکانمان دەبردە حەوشەی قافەکەوە. دوای ئەو ٣ هەفتەیە هەردووکمان سەرو ٢ مەتر ئەرز و یەک قەرەوێڵەمان لە ڕێڕەوی نهۆمی سەرەوەدا دەستکەوت. دوای چەند ڕۆژێک هاوڕێ تەهای حەمە ڕەش هاتە لامان و هەرسێکمان تا ماوەی چەند هەفتەیەکی تر لەو شوێنە ماینەوە.

گەورەترین کێشە لەو چەند هەفتەیەدا کە بۆمان هاتە پێشەوە، دزینی شتەکانمان بوو. ڕۆژێک لە کارگە ئەهاتینەوە سەرەغازەکەمان دزرابوو. ڕۆژێکی تر مەنجەڵێکمان دیار نەبوو. کاتێکی تر جانتاکانمان شکێنرابوون…هتد. ئەم بار و دۆخە بەردەوام بوو، تا محەمەد ڕەحیم هەڵەبجەیی کە دواتر لەناو یەکێتیدا بە ئاسۆ ناسرا و ئێستا لەگەڵ بزووتنەوەی “گۆڕان”دایە، هاتە لامان. محەمەد لەژێر ئەشکەنجەدا و لە ئەنجامی هەڵواسیندا هەر دوودەستی لەکار کەوتبوون. زۆر بەسەختی خواردنی بۆ دەخورا. نەیدەتوانی ڕیشی بتاشێت و خۆی بشوات. بە هەر حاڵ هاتنی ئەو لە دزیی ڕزگاری کردین. چونکە ئەو نەیدەتوانی بۆ کارگە بێت و بەڕۆژ بەدیار جێگاکانمانەوە دادەنیشت.

لە ئەبوغرێب سزای هەر جۆرە پەیوەندییەکی سیاسی، ڕێکخراوەیی، بە دەرەوەی زیندان، چەند سادە و سەرەتایی بووایە، لەسێدارەدان بوو. هەر جۆرە پەیوەندییەکی ڕێکخراوەیی، سیاسی لەناو خودی بەندیخانەدا بە پەتی سێدارەی دەگەیاندیت.

ئاسایشی بەندیخانە کە ئەو کاتە نەقیب مەدحەت کۆیی لێپرسراوی بوو، تۆڕێکی زۆر فراوانی لە هاوکارانی خۆی بڵاو کردبووەوە و بەزۆری لە حوکمدراوە نا سیاسییەکان (دز، پیاوکوژ، تاوانی سێکسیی جۆراجۆر…) بوون. زۆر دڵسۆزانە و زۆر جار لەسەر هیچ گوزارشیان لەسەر دەنووسیت. دەسەڵاتی بەعس بەوەش نەوەستابوو، کە زیندانییە سیاسییەکانی تێکەڵاوی زیندانییەکانی تر کردبوو، ماوەماوە بە بیانووی جۆراوجۆرەوە بانگیان دەکردین و لێکۆڵینەوەیان لەگەڵدا دەکردین. گوایە لەگەڵ کەسی تردا قسە و باسی سیاسیمان کردووە، یان پەیوەندیمان بەدەرەوە هەیە، یاخود کتێبی قەدەغەکراو دەخوێنینەوە… بەڵام پێش ئەوەی پێمان بڵێن، لەسەرچی بانگ کراوین، دەیانپرسی تۆ لەسەر چی گیراوی؟ لە وەڵامدا دەبووایە بڵێیت، کەمن ئاژاوەگێڕ (مخرب) بووم. ئەوسا دەیان گوت: دەی باشە! مادام پەشیمانی لەو کارەی کردووتە، بەڵێنی نووسراومان بدەرێ، کە هاوکاری ئاسایش بکەیت و گوزارش لە هەر کەس بدەیت، کە دژی حیزبی سەرکردە و شۆڕش هەڵسوکەوت بکات. ئەگەر هەر لە سەرەتاوە بتوتایە، من سیاسیم، یان بە بەندی یاسایی ٢٠٤ یاخود لەسەر (قضایا ألشمال) گیراوم، ئەوە یەک ژەمی باش ئەشکەنجەت دەخوارد و ئیتر وەک کەسێکی حاقد و قین لەدڵ بەرامبەر بە “حیزب و شۆڕش” دەچوویتە ڕیکۆردیانەوە.

بۆ وەڵامدانەوەی پرسیارەکەت، ئەم پێشەکییەم بەپێویست زانی، چونکە

یەکەم مەسەلە کە زیندانی سیاسی لەو ساڵانەدا ڕووبەڕووی دەبووەوە، مەسەلەی هەڵوێستگیری بەرامبەر بە سیاسەتی ئاسایشی بەندیخانە بوو. زیندانە سیاسییەکان، بە کورد، عەرەب، تورکمان و ئاشووری و… هتد.، بەگوێرەی هەڵوێستیان لەم مەسەلەیە دەبوونە دوو بەشەوە، بەشی یەکەمیان دەیانگوت: پێویست ناکات، ڕووبەڕووی ئاسایش ببینەوە و با زۆر تێکەڵاوی یەکتر نەبین. تێکەڵاوی ئەو سیاسیانە نەبین، کە لەوەوپێش نەماننناسیون. سیخوڕەکان بدوێنین و کەمەکەمە پەیوەندیشمان لەگەڵیاندا هەبێت. پێویست ناکات، ئێمە کارێک بکەین، کە ئاسایش لێمان تووڕە بێت. ئاخر ئێمە لەبەردەستیاندا ین.

با خۆمان بۆ دەرەوە ئامادە بکەین… بەکورتییەکەی، ئەم بەشە دەستیان بە کڵاوی خۆیانەوە گرتبوو، با نەیبات. هەرچی بەشی دووهەمە، ئەم هەڵوێستەی ڕەت دەکردەوە بەوەی، کە ئێمە تازە حوکم دراوین، واتە، لای ڕژێم ئاشکرا بووین. ماوەتەوە ئەوەی، کە ڕێز لە خۆمان و لە مەسەلەیەک بگرین، کە لەسەری زیندانی کراوین.

ملکەچکردن بۆ سیاسەتەکانی ڕژێم، جگە لەوەی کاری وا، بۆ ئەندازە سووکایەتی بەخۆکردنە و لە ئاستێکیشدا ناوەستێت. لە کارێکدا ملکەچیان بوویتایە، دوو شتی تریان لێ داوا دەکردیت. ئەم بەشە هەر لە سەرەتاوە تێکەڵاوی سیخووڕەکانی ئاسایش نە دەبوون، سەرباری ئەوەی بەزۆر شێوەی جیاواز ئەوان هەوڵیان دەدا، کە پەیوەندیان لەگەڵدا پێک بهێنن. هەر لە یەکەم جارەوە کە بۆ ئاسایش بانگ دەکران، بە هیچ جۆرێک ملیان بەوە نەدەدا، کە ئاژاوەگێڕ بن، خۆیان بە سیاسی دەزانی و دەیانگوت، ئێمە بە ماددەی ٢٠٤ (ئاسایشی دەوڵەت) زیندانی کراوین. ئێمە ئاژاوەگێڕ نین، ئێمە کاری سیاسیمان کردووە و لەسەر ئەوەش حوکم دراوین. لەسەر ئەم هەڵوێستە تووشی ئەشکەنجەدان دەبوون، بەڵام بەم هەڵوێستەیان مشتێکی توندیان بەناو دەمی ئەو دڕندانەدا دەکێشا.

مەیدانێکی تری هەڵسووڕانی ئێمە، تێکەڵاوبوون بە زیندانییە سیاسییەکانی تر و ئاڵوگۆڕی بیروڕای سیاسی سەبارەت بە مەسەلە سیاسییەکانی ڕۆژ و مەسەلە فکری و ئایدیۆلۆجییەکان، مارکسیزم، مەسەلەی نەتەوایەتیی کورد و عەرەب، مەسەلەی فەلەستین، ناکۆکییەکانی بزووتنەوەی کۆمۆنیستی، ماویزم، کۆمۆنیزمی ئەلبانی، خەباتی چەکداری لە کوردستاندا بوو. لەو ڕۆژانەدا گردبوونەوەی نیشتمانی عێراقی (التجمع الوطني العراقي) هەبوو، کە ڕێکخراوێکی بەرەیی بوو و زۆربەی حیزبە ئۆپۆزیسیۆنەکانی عێراقی لەخۆ گرتبوو. یەکێتیی نیشتمانی کوردستانیش هەر لە سەرەتای پێکهاتنییەوە بووە

ئەندامی. هەواڵی تازەی ئەم ڕێکخراوە، بەرنامە، درووشم و ئامانجە سیاسییەکانی (کە ئێمە زیاتر ئاگاداریان بووین، چونکە تازە بووین لە ئەبوغرێب)، مەسەلەیەکی تر بوو، کە ماوەیەک سەرقاڵی قسە و باس بووین لەسەری و لە ئەنجامدا کۆمەڵێکمان گەیشتینە ئەو ئەنجامەی، کە ئەم بەرەیە، بەرەی حیزبە بۆرژوازییەکانی عێراقە و مافی بەسەر چینی کرێکارەوە نییە.

پرۆسەی تێکەڵاوبوونمان بە زیندانییەکانی ترەوە (جگە لە ئەندامانی کۆمەڵە) هەتا دەهات فراوانتر دەبوو. ئێمە کە گیراین، تەنها من و هاوڕێ زەینەدین نەجمەدین، بە ڕەسمی ئەندامی چالاکی گرووپەکەی خۆمان بووین. بەڵام پێش ئەوەی بگیرێین، لەگەڵ مامۆستا ئازادی مەلا محەمەددا لە ڕووی فکری و سیاسییەوە زۆر نزیک بووین، کە بەڕێکەوت ڕۆژێک پێش گرتنەکەی نامەی دەستلەکارکێشانەوەی بە کۆمەڵە دابوو. هەروەها لەگەڵ لەتیفی شێخ عومەریش، کە ئەندامێکی چالاکی یەکێتیی خوێندکاران بوو.

جگە لەمە، هەر لە کاتی لێکۆڵینەوە لە ئیستیخباراتی فرقەی ٧ لە سلێمانی نزیکایەتی و هاوفکرییەکی تەواو لەنێوان تەهای حەمە ڕەش و مندا درووست بوو. هەروەها لە هەیئەی کەرکووک لە گەڵ ستار محەمەد کەریم (فوئاد سادق)، عوسمان محەمەد کەریم، ئیسماعیل عەبدلقادر. جگە لەم هاوڕێیانە، عەلی موراد کە لە زانکۆی سلێمانی کرێکاری بیناسازی بوو و پێش ئێمە لەگەڵ ئاسۆی شێخ نووریدا گیرابوو، هاوڕێیەکی تری گرووپەکەی ئێمە بوو و یەکێک بوو لەوانەی کە لە سەرەتای وازهێنانمانەوە لەگەڵماندا بوو. ئەمە جگە لە بەختیار مستەفا، کە ماوەیەکی کەم پاش گرتنی ئێمە ئازاد کرا و فرسەتی یەکتربینینمان لە ئەبوغرێب نەبوو.

تێکەڵاوبوونمان لەگەڵ کۆمەڵێک هەڵسووڕاوی قیادەی مەرکەزی کە لە ساڵی ١٩٧٤وە گیرابوون، تا دەهات قووڵتر دەبووەوە. ئەمانە هەموویان پێشتر بڕیاری لە سێدارەدانیان بۆ دەرچووبوو، بەڵام دواتر کرابوو بە بڕیاری ئەبەدی. ئەم کۆمەڵە هاوڕێیە بە سەرسەخترین زیندانیی سیاسی ئەو ساڵانە لە عێراقدا ناسرابوون. ئەمانە لەڕووی فکری و سیاسییەوە بەتوانا بوون. لەبەرامبەر سیخوڕ و ئاسایشدا بوێر و چاونەترس بوون.

لە ڕاستیدا ئاسایش لە بەرامبەریان دۆش دامابوو و نەیدەزانی چییان لێ بکات. جۆری ئەشکەنجە و ئازاردان نەمابوو، لەگەڵیاندا تاقی نەکاتەوە. سیخوڕی چەقۆکێش نەمابوو، بۆ ترساندنیان کە

نەینێرێتە گیانیان. ڕۆژانە یەک دووانێکیان بۆ ئاساییش بانگ دەکران و بە جۆرەها شێوە ئازار دەدران. بەڵام ئەمان چاونەترسانە بەرگرییان لە خۆیان دەکرد. بەکورتی، هەر ئەم هەڵوێستەیان وای لێ کردبوون، کە زیندانە ئاساییەکانی ئەبوغرێب ڕێزی زۆریان لێ بگرن و سیخوڕەکانی ئاساییش سڵیان لێ بکەنەوە،

ئەم هاوڕێیانە هەر کە بیستیان ئێمە خەڵکانێکی مارکسیستیین، زوو بە پیرمانەوە هاتن و هەر زۆر زوو هەر دوو لا بووینە جێ متمانەی یەکتر و قسە و باسی سیاسی لەسەر مارکسیزم، ڕیڤیژیونیزمی سۆڤێت، تێزی سێ جیهان، کۆمۆنیزمی ئەلبانی، بابەتەکانی بڵاوکراوەی "وحدة القاعدة" (کە تا کاتی گرتنمان ١٢ ژمارەی لێ بڵاو کرابووەوە و من خوێندبوومنەوە)، هەڵسەنگاندنی ڕێکخراوی قیادەی مەرکەزی و کۆمەڵەی مارکسی_ لێنینی/ ماوتسیتۆنگ کوردستان لەنێوانماندا دەستی پێ کرد.

پاش ماوەیەک لە قسە و باس و لێکۆڵینەوە لەسەر ئەم بابەتانە گەیشتینە ئەوەی، کە لە ئێستادا حیزبی سەرتاسەریی چینی کرێکار لە عێراقدا بوونی نییە و ئەرکی لەمەودوامان بریتییە لە خەباتکردن بۆ بەدیهێنانی ئەو حیزبە. بڕیارمان دا، وەک یەک گرووپ کار بکەین. یەکەم کار دوای ئەم بڕیارە، کردنەوەی خولێکی فکریی سیاسیی ڕۆشنبیری بوو. مەسەلەکە لە سەرەتادا لەنێوان سەباح عەبدولڕەزاق، عەلی عەباس، ئەبو سەباح و مندا باس کرا و دواتر من لەگەڵ مامۆستا ئازاد و لەتیفی شێخ عومەر باسم کرد. بابەتەکانی خولەکە لە فەلسەفەوە دەستی پێ دەکرد و سەرەتایەک لە فەلسەفە و مێژووی فەلسەفە تا دەهاتە سەر فەلسەفەی مارکسیزم و ڕەخنە لە فەلسەفەی هیگل و فۆیەرباخ، ئابووریی سیاسی و ڕژێمی سەرمایەداری و تیۆرییە ئابوورییە سەرەکییەکانی مارکسیزم و دواتر مەسەلەی خەباتی سیاسی، دیکتاتۆریی پرۆلیتاریا، حیزبی سیاسی و حیزبی مارکسیی لێنینیی چینی کرێکاری عێراق و… هتد. هەر یەکەمان لە ڕێگای پەیوەندییەکانی خۆیەوە ئەم کارەی دەکرد و بار و دۆخێک لە قسە و باس و جەدەلی گەرموگوڕ هاتە کایەوە، کە تا ڕۆژی ئازادبوونمان لە زیندان هەر بەردەوام بوو.

سالار ڕەشید: ئێوە لە سەرەتای جیابوونەوەتان لە کۆمەڵە، ئەوەندەی من بزانم نزیکایەتیتان لەگەڵ حیزبی شیوعیی عێراقی/ قیادەی مەرکەزی زۆر بوو. بەڵام جیاوازییەکانتان چی بوون؟

جەبار مستەفا:
کاتێک ئێمەش وازمان لە کۆمەڵە هێنا، قیادەی مەرکەزی وەک ڕێکخراوێکی سیاسی نەمابوو. چونکە ئەو بەشەی کە لە کوردستان چەند

ئۆردووگا و بنکەیەکیان هەبوو، لەگەڵ ئاشبەتاڵی پارتیدا خۆیان ڕادەستی ڕژێم کردبوو. بۆ چەند ساڵێک دوای ئەوە، واتە، لە ساڵی ١٩٧٦وە ڕۆژنامەی "وحدة القاعدة" دەرچوو، کە ئەرکە سەرەکییە ڕاگەیەندراوەکەی بە سەرلەنوێ ڕێکخستنەوەی ڕیزەکانی قیادەی مەرکەزی دانابوو. لەو ژمارانەی کە من فریایان کەوتم، کە بیانخوێنمەوە، لەسەر ناکۆکییەک لەنێوان یەکێک لە نووسەرە سەرەکییەکانی ڕۆژنامەکە (بەناوی "عادیل"ـەوە بابەتی دەنووسی، کە وابزانم، ئەو کەسە فازیلی مەلا مەحموود بوو) و چەند نووسەرێکی تر، لەسەر مەسەلەی ناساندن یان سروشتی ڕژێمی ئەوسای بەعس بوو.

لایەنێک ڕژێمیان بە نیمچە دەرەبەگی_ نیمچە داگیرکراو دەناساند و شۆڕشی داهاتووی عێراقیان بە شۆڕشی ڕزگاریی نیشتمانی بە ڕابەریی چینی کرێکار دەزانی. لایەنەکەی تر ڕژێمیان بە سەرمایەداری و شۆڕشیان بە شۆڕشی سۆسیالیستی دەزانی. پەیوەندییەکانی ئێمەش زیاتر لە ئاڵوگۆڕی بیروبۆچووندا بوون و زیاتر لە ڕێگای هاوڕێیان ئازاد جەلال و سەلاح حوسێنەوە بوو. کاتێک هێرشی گرتنەکانی ساڵی ١٩٧٧ دەستی پێ کرد، ئازاد و سەلاح دوای چەند مانگێک ڕوویان لە ئەورووپا کرد و پەیوەندیمان نەما. پاش ماوەیەک دووبەرەکی کەوتە نێو ڕێکخراوی "وحدة القاعدة"وە و بوون بە دوو بەشەوە.

بە هەر حاڵ ئەو نزیکایەتییە لەگەڵ گرووپێکی عێراقیدا، کە هێشتا ساغ نەبوونەتەوە و مەعلووم نییە، بەرەو کوێ دەڕۆن، زیاتر پەیوەندییەکی دۆستانە بوو. بەداخەوە سیاسەتی سەرکوتگەرانەی بەعس مەودای درێژەدانی ئەو پەیوەندییەی پێ نەداین. بەڵام بیروبۆچوونمان لەسەر قیادەی مەرکەزی لە ساڵانی دواتر و لە زیندانی ئەبوغرێب یەکلا کردەوە.

سالار ڕەشید: لە ماوەی کاری ئەقەڵییەتاندا چۆن کارتان ئەکرد و سەرەنجام چۆن هاتنەسەر بیرۆکەی پێکهێنانی "یەکێتیی تێکۆشانی کارگەران/ کارگەران"؟ لە ساڵی چەند ئەو ڕێکخراوەتان پێک هێنا و دامەزرێنەرانی کێ بوون؟

جەبار مستەفا:
ماوەیەکی کەم پاش جیابوونەوەمان لە کۆمەڵە، دلێر تاهیر کە کەسایەتیی سەرەکی گرووپەکەمان بوو، ئیعتیرافی لەسەر کراو لە کاتی تاقیکردنەوەکانی خولی دووهەمدا ئاسایش بۆی هاتن، بەڵام خۆشبەختانە لەدەستیان ڕایکرد و دەرباز بوو. دلێر پێش وازهێنانی لە کۆمەڵە ئەندامی کۆمیتەی شاری سلێمانی بوو. ئیتر ماوەیەک خۆی

شاردەوە و دواتر مامی (عومەر دەبابە) ناردی بەدوایدا و ڕووی کردە شاخ و پاش ماوەیەک بۆ هەندەران ڕۆی و پەیوەندی بە ئێمەوە نەما. تا ئەو لە کوردستاندا بوو، خۆی و سەڵاح حوسێن و من جارجار یەکترمان دەبینی و قسە و باسمان لەسەر کارەکانمان دەکرد. دواتر لە سلێمانی، سەڵاح حوسێن و محەمەد فەتحوڵا و من یەکترمان دەبینی و ڕاستییەکەی زۆربەی کات هەر پێکەوە بووین. ئێویش، هەم بەهۆی نەبوونی شوێنی خۆحەشاردان، تا دوای دادگاییکردنی گیراوەکانی خولی یەکەم (عەلی موراد، ئاسۆی شێخ نووری، شێخ شەهاب و هاوڕێکانی) و هەم بەهۆی ئەوەی کە تازە دەکەوتینە سەرخۆمان و سەرقاڵی دیاریکردنی سەرخەتی گشتیی کارەکانمان بووین. ئەو سەردەمە ئێمە بووبووین بە ئەڵقەی سەرەکیی گرووپەکەمان لە سلێمانی. لە مانگی ٥/١٩٧٧ من و زێینەدین نەجمەدین گیراین. دیارە پێش ئەو کاتەش محەمەد فەتحوڵا دەستی لە کاری سیاسی کێشابووەوە.

سەڵاح خۆی حەشار دا و پاش ماوەیەک لەگەڵ ئازاد جەلالدا بۆ لای مەفرەزیەکی قیادەی مەرکەزی لە شاخ چووبوون و لە وێشەوە بەرەو هەندەران. لە ماوەی دوو ساڵ زیاتر لە زیندانیی ئێمەدا، هیوا ڕەئووف، عەلی حەمە فەرەج، بەختیار مستەفا (کە پاش ماوەیەک لە گیرانی ئێمە لە ئەبوغرێب ئازاد کرا) ئەڵقەی سەرەکیی گرووپەکەیان پێک هێنابوو و کۆمەڵێک پەیوەندیی تازەشیان درووست کردبوو. کە ئێمە ئازاد کراین، من پەیوەندیم بە ئەڵقە سەرەکییەکەوە کرد و کەوتینە هەڵسووڕانێکی فراوانتر. پەیوەندییەکان لە فۆرمی هەرەمیدا نەبوو، بەڵکوو جۆرێک بوو لە پەیوەندیی بازنەیی و لەناو ئەڵقەی سەرەکییەکەدا ناوی کەس لە پەیوەندییەکان نەدەهێنرا. لەگەڵ گەشەکردنی هەڵسووڕانماندا، ژمارەی ئەڵقەی سەرەکی دەگۆڕا. لە پایزی ١٩٨٢دا هاوڕێیان بەختیار مستەفا و عەلی حەمە فەرەج لە شاخ، عوسمانی حاجی مارف، هیوا ڕەئووف، لەتیفی شێخ عومەر و من لەناو شار ئەندامی ئەڵقەی سەرەکی بووین.

لەو هاوڕێیانە جگە لە لەتیف و هیوا، هەروەها لەگەڵ ئاسۆی کەریم زەند سەردانی کۆمەڵەی ئێرانمان لە نزیک شاری بۆکان کرد. ئەو دەمە لەگەڵ یەکێتیی تێکۆشەرانی کۆمۆنیستدا سەرقاڵی پێکهێنانی حیزبی کۆمۆنیستی ئێران بوو. بۆ یەکەم جار ئەوان پێشنیاری ئەوەیان بۆ کردین، کە ناوێک بۆخۆمان دیاری بکەین. ئێمەیش پاش بەجێهێشتنی ئێوان و هەر لە ڕێگاوە سەرقاڵی دیاریکردنی ناوێک بووین. پاشان لە کۆبوونەوەیەکدا، کە عوسمانی حاجی مارف، لەتیفی شێخ عومەر، بەختیار مستەفا و من ئامادەی بووین، ناوی "یەکێتیی تێکۆشانی

کارگەران"مان پەسەند کرد. هەر وەکوو وتم، ئەمە لە پایزی ساڵی ١٩٨٢دا بوو.

سەبارەت بە دامەزرێنەرانی کارگەران، ئەگەر ئەڵقەی ناوەندی بە دامەزرێنەران دیاری بکرێن، ئەوا ئەو کەسانە بوون، کە ئاماژەم پێیان دا، سەرباری ئاسۆی کەریم زەند، کە هاوڕێی سەردانەکەی ئێرانمان بوو. ئەگەریش سەرجەمی هاوڕێیانی ئەندام لە گرووپەکەدا بە دامەزرێنەر دیاری بکرێن (کە خۆم ئەمەم پێ درووسترە)، ئەوە من ناتوانم گشت ناوەکان دیاری بکەم، چونکە زۆرن و من هەموویان ناناسم.

سالار ڕەشید: ئایا کارگەران هیچ بەرنامە و پەیڕەوێکی هەبوو؟

جەبار مستەفا:
نەخێر، کارگەران هیچ بەرنامە و پەیڕەوێکی ناوخۆی نووسراوی نەبوو. کارگەران تا هەڵوەشاندنەوەی و درووستبوونی ڕەوتی کۆمۆنیست شێوەکاری ئەڵقەیی پیادە دەکرد. بەو هیوایەی کە لە قۆناغێکی گەشەکردنیدا بەرنامە و پەیڕەوی ناوخۆ بنووسێتەوە و کۆنفرانسیش بگرێت. بەڵام تا ئەو دەمەی هەڵوەشایەوە، هیچیانی نەکرد. کارگەران لە ژیانی ناوخۆیی خۆیدا پشتی بە کۆمەڵێک پرانسیپ و شێوەکاری ڕێکخراوەیی دەبەست، کە لەناو ڕێکخراو و حیزبە مارکسیستەکانی جیهاندا باو بوون. ئەمە سەرباری کۆمەڵێ ڕەوشت و سوننەت کە لە زەین و بیری ڕابەرانیدا بوون و لە ژیانی سیاسییانەوە فێریان بووبوون.
کارگەران لە سەرەتای درووستبوونییەوە هەتا کۆتایی تەمەنی، سەرەڕای دەور و کارکردی لە شەپۆلی خۆپێشاندانی قوتابییان و جەماوەریی شارەکاندا، وەک ئەڵقەیەکی فکری مایەوە و نەیتوانی ببێتە ڕێکخراوێکی سیاسی.

سالار ڕەشید: ئەو قسە و باسە تەوەرەییانە چی بوون، کە کارگەران پێوەی خەریک بوو؟ ئایا ئەوانەی بە وێنەی نووسراو بڵاو کردەوە؟

جەبار مستەفا:
بەکورتی، ئەو باسانە دوو جۆر بوون: یەکەمیان، قسە و باس و لێدوان لەسەر مەسەلە بناغەییەکانی مارکسیزم، مەسەلە گرنگەکانی بزووتنەوەی کۆمۆنیستیی جیهان، مەسەلە سیاسییە پایەییەکانی عێراق و ناوچەکە، ناوەڕۆکی ڕژێمی بەعس و سیاسەتەکانی، ناوەڕۆک و سیاسەتی بزووتنەوەی ناسیۆنالیستیی کوردستان بوو. ئەم باسانە

زیاتر بۆ لێدوان و ڕۆشنکردنەوە بوون. بەشی دووهەمیان، مەسەلە سیاسی و هەنووکەییەکانی ڕۆژ بوون، کە دەکران بە نووسراو و هەندێکیان لە بازنەیەکی تەسکدا بڵاو دەکرانەوە و ئەوانی تریشیان دەکران بە بەیاننامە و لە ئاستێکی "فراوان"دا بەناو شارەکاندا بڵاو دەکرانەوە.

سالار ڕەشید: کاریگەریی شۆڕشی ئێران و بەدیاریکراوی کۆمەڵەی زەحمەتکێشان و یەکێتیی تێکۆشەرانی کۆمۆنیست لەسەر ئێوە چۆن بوو؟ ئەو باسانەی ئەوان کە کاریگەریی تەواوی لە هەڵتەکاندنی بنەمای فکریی ئێوەدا هەبوو، کامانە بوون؟

جەبار مستەفا:
زێدەڕەوی ناکەم، ئەگەر بڵێم هێڵی فکری_ سیاسیی کارگەران ڕەنگدانەوەی کارکردی شۆڕشی ئێران و دەور و نەخشی ڕاستەوخۆی کۆمەڵە لەسەر مەحفەلێکی پۆپۆلیستی ماویست_ ئەلبانی ئەو سەردەمەی ئێمە بوو. ئێمەش کە لە کۆمەڵە جیابووینەوە، مەحفەلێکی تەواو ماویستی بووین. نووسراوەکانی ماوتسیتۆنگ و مونیر شەفیق سەرچاوەی سەرەکی دید و بۆچوونەکانمان بوون. تەنانەت لە زۆر کاتدا جێگای نووسراوەکانی مارکس، ئەنگڵس و لێنینیشی بۆمان دەگرتەوە.

لە ساڵی ١٩٧٧ بەدواوە ناکۆکیی نێوان چین و ئەلبانیا لەسەر تیۆری سێ جیهانی قووڵ دەبێتەوە و بەرە و جیابوونەوەی یەکجاری دەڕۆن. لە سەرەتای سەرهەڵدانی ئەم جیاوازییانەوە لەنێو خۆماندا بڕیارمان دابوو، کە یەکێتیی گرووپەکەمان تا ئەو کاتەی کە بۆمان ڕۆشن دەبێتەوە، ئەم جیاوازییانە چ کارکردێکیان لەسەر بەرنامە و هێڵی سیاسیمان سەبارەت بە عێراق دەبێت، بپارێزین. بڕیارەکەمان ئەوە بوو، کە لە چوارچێوەی یەکێتیدا ناکۆکییەکانمان بۆ پێشەوە بەرین. کاتێک ئازاد بووین، سەرتاپای هاوڕێیانی دەرەوە، جگە لە عوسمان پێنجوێنی، لایەنگری تیۆری سێ جیهانی بوون.

بەتایبەتی دەستەی ڕابەریی گرووپەکە کە ئەو کات لە هاوڕێیان هیوا محەمەد ڕەئووف، بەختیار مستەفا، عەلی حەمە فەرەج پێک هاتبوو. لە کاتێکدا ئەو بەشەی کە لە بەندیخانە لەدەوری یەک کۆبووینەوە، کە لە ڕۆژی ئازادبوونماندا نزیکەی ١٥ کەس (زەینەدین نەجمەدین، مامۆستا ئازاد محەمەد، لەتیفی شێخ عومەر، محەمەد ڕەحیم، تەهای حەمە ڕەش، سەرداری قەڵادزێ، عەدنان کەریم، ستار محەمەد، عوسمان محەمەد، ئیسماعیل عەبدلقادر، خالید سەرسپی، عەلی موراد، محەمەد عوسمان، جەبار مستەفا) دەبووین، جگە لە کۆمەڵێک دۆست و لایەنگر و

کۆمەڵێک هاوڕێی عەرەبزمان کە تا ساڵی ٢٠٠٣ بەدواوە نەمان دینەوە، سەرتاپامان نەک هەر دژی تیۆری ناوبراو بووین، بەڵکوو خودی بیروباوەڕی ماویش لەلامان کەوتبووە ژێر پرسیارەوە و کۆمەڵێک لە بۆچوونە سەرەکییەکانیمان ڕەت دەکردەوە. دیارە لە ڕوانگەی کۆمۆنیزمی ئەلبانییەوە.

لە ساڵی ١٩٨٠ جموجووڵێک کەوتە نێو گرووپەکەمانەوە. هەندێک نووسراومان بە دەستنووس لە چوارچێوەیەکی تەسکدا لەسەر مانگرتنی ١٩٨٠ شاری پێنجوێن، جەنگی عێراق ئێران و… بڵاو کردەوە. کەوتینە پەیوەندیکردن بە هاوڕێیانی بەندیخانە و کۆمەڵێک پەیوەندیی تر. هاوڕێیان بەختیار مستەفا، ئاسۆی کەریم زەند، کامیل محەمەد، عەلی حەمە فەرەج، نەجمەدین فاتیح… چوونە دەرەوە بۆ ناوچەکانی یەکێتیی نیشتمانی، بەبێ ئەوەی ببنە ئەندامی هیچ ڕێکخراوێکی ناو "یەنک".

لە هاوینی ساڵی ١٩٨١دا لە کاتێکدا زانکۆی سلێمانی بە نیازی گواستنەوە بوو بۆ هەولێر، لە کاتژمێر ٢ی نیوەڕۆدا و لە ئەنجامی چالاکییەکی چاونەترسانەدا، تیپێکی گرووپەکە، کە لە نەجات محەمەد دەروێش ناسراو بە نەجاتی موهەندیس، نووری کەریمی موهەندیس، جەمال مستەفا، لەتیف شێخ عومەر، جەبار مستەفا پێک هاتبوو، دەستمان بەسەر ڕۆنیۆ و تایپێکدا گرت و ئیتر لە بەدەستنووسین و کۆپیکردن ڕزگارمان بوو.

لە لایەکی ترەوە، لە ئاستی کاری جەماوەریدا و لە چلەی مامۆستا ئازاددا، کە ڕێکەوتی نەورۆز بوو، بۆ یەکەمین جار لە ماوەی چەند ساڵی ڕابردوودا، سەرباری هەوڵەکانی کۆمەڵەی ڕەنجدەران بە ڕێگرتن لە ڕێکخستنی خۆپێشاندانی جەماوەری، لەسەر گۆڕی هاوڕێ ئازادەوە لە گردی سەیوان، ڕێپێوانێکمان بەڕێ خست. تا گەیشتە بەردەم ئامادەیی سلێمانی کچان و لەوێ لەگەڵ دوو ئۆتۆمبیلی پۆلیسی فریاکەوتن دەرگیر بووین، هاوڕێ هیوا هەر لە سەرەتاوە لەناو ڕێپێوانەکەوە هاواری کرد: بەرد هەڵگرن! کاتێک پۆلیسەکان لە ڕێپێوانەکە نزیک بوونەوە، بەرد بەسەریاندا باری و لە یەک چرکەدا شووشە بە ئۆتۆمبێلەکانیانەوە نەما و ئیتر بەپەلە پاشەکشەیان کرد. ڕێپێوان تا نزیک فلکەی ئاسۆی دەلاک بەردەوام بوو. کاتێک کە هێزی تایبەت بەسەریاندا دابارین، ئەوجا بڵاوەیان پێ کرد. هەندێ کەس گیران، بەڵام هەر ئەو ڕۆژە بۆ ئێوارەکەی هەموویان بەربوون.

لە ڕێکەوتی ٢٤/٤ی هەمان ساڵدا، لە ڕێگەی هاوڕێیانی شاخەوە و وەک بەشێک لە ئامادەکاری بۆ یادکردنەوەی بۆمبارانکردنی شاری

قەڵادزێ، هاوڕێیانمان لە هەرێمی جووتیاران چوونە مزگەوتی سەرەکیی شاری قەڵادزێوە و بانگەوازی دانیشتووانی شارەکەیان بۆ ڕاپەڕین کرد. لە هەمان ڕۆژدا ئێمە لە سلێمانییەوە ئامادەکاری تەواومان بۆ هەمان بۆنە کرد. ئیتر ڕێپێوان لە هەموو لایەکەوە تەقییەوە.

لەم بار و دۆخەی هەڵسووڕانی گرووپەکەدا و پاش ئەوەی هاوڕێیانی شاخ (بەختیار مستەفا، ئاسۆی کەریم زەند)، چەند جارێک چەند لێپرساوێکی کۆمەڵەی شۆڕشگێڕی زەحمەتکێشانی ئێرانیان دیبوو، سەرەنجام لەسەر دیدارێک ڕێکەوتبوون، کە چەند ئەندامێکی ئەڵقەی سەرەکیی ناو شاریش تیایدا بەشدار بن. ئەوەبوو عوسمانی حاجی مارف و من لەناو شار و ئاسۆی کەریم زەند، بەختیار مستەفا و عەلی حەمە فەرەج لە شاخەوە بۆ بارەگای ناوەندیی کۆمەڵە بەڕێ کەوتین، کە ئەو کات لە گوندی ئاجیکەندی نزیک بۆکان بوو. لە دوو کۆبوونەوەی دوورودرێژدا لەگەڵ هاوڕێی گیانبەختکردوو د. جەعفەری شەفیعی و هاوڕێ حەسەن ئەندامانی ناوەندیی کۆمەڵە قسە و باسی زۆرمان کرد. بەکورتی ئەتوانم بڵێم، کە لەو دوو ڕۆژەدا سیستەمی فکری و سیاسیی پۆپۆلیستیی کارگەرانیان هەڵوەشاندەوە و بە مارکسیزمی شۆڕشگێڕ ئاشنایان کردین.

ئاشنایان کردین بەوەی، کە ئیمپریالیزم هەر سەرمایەدارییە، بەڵام لە قۆناغێکی باڵادا، مەسەلەی نیشتمانیبوون و پێشکەوتنخوازیی بەشێک لە چینی بۆرژوازی ئەفسانەیەکی ڕووتە، عێراقیش وەکوو ئێران وڵاتێکی سەرمایەدارییە، بە کۆمەڵێک تایبەتمەندیی خۆیەوە لە پرۆسەی بەرهەمهێناندا (ژێردەستەیی)، ناکۆکیی سەرەکی لەم وڵاتانەشدا هەر ناکۆکیی نێوان کار و سەرمایەیە، شۆڕشی بێ وچان و...هتد.، هەروەها دەیان گوت: کارکردن بەبێ ناو، بێ ئەندازە هەڵسووڕانێکی بێ هودەیە. هەوڵ بدەن، لەناو بزووتنەوەی چەکداریی کوردستاندا بوونی سەربەخۆ و هێزی چەکداری سەربەخۆتان هەبێت و ئێمەیش بۆ هەموو جۆرە یارمەتییەک ئامادەین. ڕاستییەکەی ئەوەیە، کە ئەم دیدارە نەک هەر سیستەمی فکری و سیاسیی گرووپەکەمانی هەڵوەشاندەوە، بەڵکوو کردی بە شێوە ڕێکخراوێک و ڕێکخراوەکەشی خستە سەر ڕەوتی بنبەست.

ئەنجامی ئەو کۆبوونەوەیە لە دوو تەوەرەی سەرەکیدا دەرکەوتن: یەکەم، خۆئاشکراکردن و فراوانکردنی هەڵسووڕانی جەماوەریمان. یەکەم کارێک دوای گەڕانەوەی هاوڕێیانی ناوشار، دیاریکردنی ناو (کارگەران) و ڕاگەیاندنی بە بەیاننامەیەک کە لە سلێمانی، کەرکووک و دواتر لە هەولێر بڵاو کرایەوە. چڕکردنەوەی هەڵسووڕانمان لە

شارەکاندا بە تایبەتی لەناو قوتابییانی زانکۆکانی سەڵاحەدین، مووسڵ و تا ڕادەیەکیش بەغدا. هەروەها لە ئاستی جەماوەری و لە ڕیزەکانی پێشمەرگەدا.
لێرەدا پێویستە ئەوە بڵێم، کە یەکێک لەو پرانسیپانەی کە هەمیشە دەستمان پێوە گرتبوو، ئەوەبوو، کە هیچ ئەندامێکی حیزبێکی سیاسیی تر وەرنەگرین و هەرگیز خەت مایلمان وەرنەگرتووە، چونکە کارمان پێی نەبوو.

بەهەر حاڵ بەو ڕادەیەی هەڵسووڕانمان لە شارەکاندا فراوانتر دەبووەوە، بە هەمان ڕادە دەست و لایەنگرمان لەناو ڕیزی پێشمەرگەدا زیادی دەکرد و لە هەمان کاتیشدا فشاری سەرکردایەتیی "یەنک" و لێپرسراوانی بۆ سەر هاوڕێیانمان چڕتر دەبوونەوە. لە زۆر شوێندا هاوڕێیانمان بۆ لێپرسینەوە بانگ دەکران. زۆر جار نەیان دەتوانی لە هەندێک شوێن تەنانەت وەک سەربازی ڕاکردووش بژین. لەناو شارەکاندا لە ڕێگای هەندێک چەقۆکێشەوە هاوڕێ نووری کەریمیان بە مەستی کوشتن بەرچەقۆ دا.

بەڕاستی تەنها لێهاتوویی و چاونەترسیی خۆی کە بەدەستی بەتاڵەوە بەرەنگاریان بووەوە، پاراستی. کار بەوە گەیشت، دەنگۆی هەوڵی چەند لێپرسراوێکی "یەنک" بۆ تیرۆرکردنی چەند هاوڕێیەکمان بڵاو بووەوە. لە دوا هەوڵی سەرکردایەتیی "یەنک"دا، لە پێش مفاوەزاتی ساڵی ١٩٨٤دا، جەلال تاڵەبانی داوای کرد، کۆ لەگەڵمان کۆ بێتەوە. کۆبوونەوەکە ئەنجام درا و ئەو داوای لێمان کرد، کە ئەندامانی خۆمان جیا بکەینەوە و بارەگا دابمەزرێنین.

بەڵێنی یارمەتیشی پێ داین. بەڵام ئێمە بەو ئەنجامە گەیشتین، کە "یەنک" هەرگیز ئەوەندە دیمۆکراتی نییە و ئەم داوا و بەڵێنە تەنها بۆسەیەکە بۆ لێدانمان.
تەوەرەی دووهەم، کۆشانەوەی هاوڕێیانی ئەڵقەی ناوەندی و ئەندامان لە شاخ، چەقبەستن لەناو شارەکان و سەرکردنە سەر دیراسەکردنی مارکسیزم بەتایبەتی کلاسیکی مارکسیزم، نووسراوەکانی مارکسیزمی شۆڕشگێڕ و هەڵسەنگاندنی بزووتنەوە جەماوەرییەکانی ئەوسای کوردستان، کە لە سەرەتادا ڕۆڵی سەرەکیمان تیایاندا گێڕا. هەروەها هەڵسەنگاندنی بزووتنەوەی چەکداریی ناسیۆنالیزم و بزووتنەوەی ناسیۆنالیزمی کورد بەگشتی. ئەم کارە لە سەرەتای ساڵی ١٩٨٤وە بەچڕی دەستی پێ کرد و تا هەڵوەشاندنەوەی کارگەران لە پاییزی هەمان ساڵدا درێژەی کێشا.

سالار ڕەشید: سەرەنجام کارگەران لە ساڵی ١٩٨٤ هەڵوەشایەوە. ئایا نەدەکرا بەشێوەی پلمیک و وتووێژ ئاڵوگۆڕی فکری بەسەر کارگەران بهێنرایە و هەڵنەوەشێنرایەتەوە، هەر وەکوو کۆمەڵەی زەحمەتکێشان، کە چۆن ڕەخنەیان لە پۆپۆلیستیی خۆیان گرت؟ وە یان هەر وەکوو ڕەوت بۆ خۆیشی، کە چۆن ڕەخنەیان لە دیدی مارکسیزمی شۆڕشگێڕی خۆیان گرت و ڕەوتیشیان هەڵنەوەشاندەوە؟
پاشان دەپرسین: تۆ یەکێک بووی لەو کەسانەی کە ئەو هێڵەت بەردا و لەگەڵ ڕەوت نەکەوتی، هۆکاری ئەمە چی بوو؟

جەبار مستەفا:
بە بۆچوونی من دەکرا بە شێوەی وتووێژ و پلمیک ڕێگا بە هەڵوەشاندنەوەی کارگەران بەو جۆرەی کە ڕووی دا بگیرێت. ئەمە وەڵامی کورتی بەشی یەکەمی پرسیارەکەتە. بەڵام من پێم خۆشە بڕێک زیاتر لەسەر ئەم بەشە بڵێم. لە ساڵی ١٩٨٤ کارگەران لەباری سیاسی و فکری و ڕێکخراوەییەوە بە قۆناغێک گەیشت، کە دەبوو ئاڵوگۆڕێکی ڕیشەیی بەسەردا بێت. ڕۆژ بەڕۆژ باسەکانی حیزبی کۆمۆنیستی ئێران و مارکسیزمی شۆڕشگێڕ لەسەر سیستەمی فکری_ سیاسیی پۆپۆلیستیی گارگەران سەنگینی دەکرد و فشاری بۆ دەهێنا. من پێشووتر ئاماژەم بەوە دا، کە جگە لە من زۆربەی ئەندامانی دەستەی ڕابەری سەر بە تیۆری سێ جیهانی و ئەوانی دیکە (بە خۆیشمەوە) سەر بە خەتی ئەلبانی بوون. کەچی لە ساڵی ١٩٨٤دا هیچ کەسێک باسی نە ماویزم و نە فکری ئەنوەر خۆجەی دەکرد. هەر دوو لا بە خشکەیی و بە بێدەنگی و بەبێ ئەوەی هیچ باس و لێکۆڵینەوەیێ و ڕەخنەیەک نە لە ئاستی کۆمەڵگادا و نە لەناو ڕیزەکانی ڕێکخستندا بکرێت، وازمان لە هەر دوو خەتەکە هێنا و خۆمان بە مارکسیزمی شۆڕشگێڕ ناساند.

لەباری ڕێکخراوەییێوە کارگەران زۆر فراوان ببووەوە، بە تایبەتی لەناو شارەکاندا. شانەکانی ڕێکخستن گەیشتبوونە شارەکانی هەولێر، کەرکووک، گەرمیان، مووسڵ و بادینان. سەرباری لایەنگرانی تر، کە لە هەموو شوێنێکەوە سەریان هەڵدەدا و کاریان بۆ ڕێکخستن دەکرد. ئەمە جگە لەوەی کە فشاری “یەنک” لەسەرمان زۆر زیادی کردبوو. هەر لەو کاتەدا جەلال تاڵەبانی کۆمەڵێک هاوڕێی ئێمەی بانگ کردبوو و پێی ڕاگەیاندبوون، کە ئەوان باش دەزانن، کە ئەوان سەر بە کارگەرانن و داوای لێ کردبوون، کە لەناو “یەنک”دا کاری ڕێکخستن نەکەن و خۆیان جیا بکەنەوە و پێشنیاری کردبوو، کە بارەگا بکەنەوە و بەڵێنی یارمەتیشی پێ دابوون. ئێمەش ئەم بابەتەمان زۆر باس کرد و بە ئاشنایەتییەک کە تا ئەو کات لەسەر “یەنک” هەمان

بوو، بڕوامان بەو بەڵێنانە نەکرد و وتمان ئەمە تەڵەیەکی سەرکردایەتیی "یەنک" و تاڵەبانییە. ئەگەرچی ئێمە هەرگیز کاری ڕێکخستنمان لە ڕیزەکانی "یەنک"دا نە کردووە، بەڵام دوای دانیشتنی دووهەم و پاشان ئاگربەست و مفاوەزاتی ١٩٨٤ "یەنک" لەگەڵ ڕژێمی بەعسدا، بڕیارمان دا، گشت هاوڕێیانمان بۆ ناو شارەکان بڕۆنەوە و بەنهێنی بژین و کاری سیاسی بکەن.

دیارە ئەم بڕیارەش قورساییەکی زیاتری خستە سەرمان. لە هەموو ئەمانەش گرنگتر دڵشدامانی ڕابەریی ئەوسای کارگەران بوو، بەرامبەر بە مەسەلە سیاسیەکانی کۆمەڵگا لەو سەردەمەدا، کە گرنگترینیان مەسەلەی جەنگی عێراق_ ئێران و مەسەلەی مفاوەزاتی یەنک_ بەعس و هاتنەوەیان بۆ ناو شارەکان و شەپۆلی ناڕەزایەتیی جەماوەری دژ بە سیاسەتی سەرکوتگەرانەی بەعس و نادیاری و نەبوونی ستراتیژێکی ڕۆشن لەبەردەم کارگەراندا، کە ئەم ناڕەزایەتییانە بەرەو کوێ دەڕوات.

بەکورتییەکەی، ناڕەزایەتییە جەماوەرییەکان بەتایبەتی لە زانکۆکانی هەولێر و مووسڵ و تا ڕادەیەک بەغداش شەپۆلی دەدا، هەزاران سەربازی هەڵاتوو لە جەنگ نەیان دەزانی چی بکەن و ڕوو لە کوێ بکەن. کەچی سەرکردایەتیی کارگەران خەریکی تێپەڕاندنی پۆپۆلیزمەکەی بوو، ئەویش بە دیراسەکردن. نەبوونی ئاسۆیەکی ڕۆشن وای کرد، ئەوەندەی تر قەیرانی کارگەران قووڵ بێتەوە و لە ئاستی قەیرانێکی دەروون تەشکیلاتیدا دەربکەوێت. لەو هاوڕێیانەی ناوەند ئاسۆی کەریم زەند بڕیاری دا بۆ دەرەوەی وڵات بڕوات. هاوڕێ هۆشیار قادر لە ناوەند دابڕا و کەمتر ئامادەی کۆبوونەوەکان دەبوو. هاوڕێ بەختیار مستەفا قسەی لەسەر سەختیی پێکهاتنی ڕێکخراوی کۆمۆنیستیی چینی کرێکار لە وڵاتانی جیهانی سێهەمدا دەکرد و جارجار بیری لە ڕۆیشتن بۆ دەرەوە دەکردەوە. بار و دۆخێکی وا هاتە پێشەوە، کە باسکردن لە بچووکترین مەسەلە لە ناوەنددا ناکۆکیی زۆری لێ دەکەوتەوە. کۆبوونەوەی لاوەکی و نا شەرعی لە ئاستی ناوەنددا دەستی پێ کرد. ناڕەزایەتی، داپچڕان و وازهێنان لەناو کادر و هەڵسووڕاوانی ڕێکخستندا دەستی پێ کرد.

زۆرێک لە مەسەلە شەخسی و تایبەتییەکان دەبوونە مەسەلەی گەورە و هەڵوێستیان لێ وەردەگیرا. لەبیرمە، ئەو کات بار و دۆخێکی سەیر هاتە ئاراوە، هەندێک لە هاوڕێیانی ناوەند (کە خۆم یەکێکیان بووم) گلەیی ئەوەیان دەکرد، کە گوشارێکی تەشکیلاتی ڕۆژانەی زۆریان لەسەرە و بەهۆی کۆبوونەوە و کاری زۆری ڕێکخستنەوە، بواری دیراسەکردنیان نییە، تا زیاتر بە مارکسیزمی شۆڕشگێڕ ئاشنا ببن.

هەندێکی تریشمان (وەکوو هاوڕێ موئەیەد ئەحمەد، کە ئەو دەمە بە هاوڕێ ڕێبوار دەناسرا) گلەیی ئەوەیان هەبوو، کە هەرچی کارە تیۆرییەکانە ئەوان دەیکەن، کەچی دەدرێنە پاڵ کەسانی (دیارە مەبەستی من بوو) دیکە. بەکورتییەکەی، هەر وەکوو وتم، کارگەران بۆ بنبەست گەییشت.

تا ئەو کاتەی کە سکرتێری ڕێکخستن نەبوو، ئەتوانم بڵێم، کەسایەتیی یەکەمی کارگەران بووم. لەدوا کۆبوونەوەی ناوەندا کە من ئامادەی بووم، بەڕاشکاوانە وتم: تا ئێستا هیچ کەسێک لە ئێمە نوێنەرایەتیی مارکسیزمی شۆڕشگێڕ ناکات و بە بۆچوونی من، کارگەران لە ئەزمەدایە و هەم خودی خۆشم هەست دەکەم، کە لە ئەزمەی فکریدام. بۆیە بڕیارم داوە، واز لە ئەندامێتیی ناوەند بهێنم و بچمە خوارەوە، دیراسە بکەم.

پاش ئەم کۆبوونەوەیە، ئەو هاوڕێیانە کۆبوونەوەیەکی دیکەیان ڕێک خستبوو، من دواتر زانیم، کە بە دانیشتنی تری لاوەکی خۆیان ئامادەیان کردبوو، منیشیان بۆ کۆبوونەوەکە، کە لە ماڵی هاوڕێ هیوا حەمە ڕەئووف بوو، بانگ کرد. لەڕاستیدا من چووم. بەڵام هاوڕێ عوسمانی حاجی مارف کە کۆبوونەوەکەی ساز دابوو، کاتەکەی بە هەڵە بە من وتبوو. کاتێک کە چووم، زۆرم لە دەرگا دا، کەس نەی کردەوە، ئیتر منیش بۆ ماڵەوە گەڕامەوە. پاش ماوەیەک عوسمان بەدوامدا هات و وتی، وەرە بۆ کۆبوونەوەکە! من کە لەو هەڵەیە زۆر پەستبووم، نەچووم و وتم، من هیچ باسێکم نییە، بڕیاری خۆمم ڕاگەیاندووە، دەچمە خوارەوە و دیراسە دەکەم. پاش ماوەیەک هاوڕێ جەمال (نادر عەبدلحەمید) بۆ لام هات و پێی ڕاگەیاندم، کە ئەوان نوێنەرایەتیی مارکسیزمی شۆڕشگێڕ دەکەن و من (جەبار) لەو ڕەوتەدا نیم و ئەوان نووسین لەسەر ئەو بار و دۆخە بڵاو دەکەنەوە. لە وەڵامدا وتم، ئەوەی کە ئێوە مارکسیزمی شۆڕشگێڕن، ئەوە بۆچوونی خۆتانە، من قسەی خۆمم لەم بارەیەوە کردووە. سەبارەت بەوەش کە نووسراو بڵاو دەکەنەوە، زۆر باشە.

بەڵام منیش شت دەنووسم و مافی خۆشمە لەناو ڕێکخستندا بۆم بڵاو بکەنەوە. لە وەڵامدا وتی، ئەگەر ناوەند لەسەری ڕازی بێت، بۆتی بڵاو دەکەینەوە. من زۆر بە وەڵامەکەی پێکەنیم و وتم، من لە دژ ئەو بۆچوونانەی ئێستا باسی دەکەیت، کە هی ناوەندە شت دەنووسم، ئیتر چۆن ئەوان ڕازی دەبن! بەهەر حاڵ من دڵنیام بڵاوی ناکەنەوە، بەڵام خۆم ئاگاداری هەموو هەڵەکانی ڕێکخستنم و پێیانی دەگەیێنم. پاش چەند هەفتەیەکی تر بە مەلا سیروانی برامدا، کە ئەویش کارگەران

بوو، هەواڵی دەرکردنمیان بۆ نارد. بە بیستنی هەواڵەکە بەپەلە بۆ ماڵی موئەیەد کە لە نزیک ماڵی خۆمان بوو، چووم، هەستم کرد، خۆی لێ شاردمەوە و نەهاتە دەرەوە! دوای چەند ڕۆژێک عوسمانی حاجی مارف بۆ ماڵەوە بۆ لای مەلا سیروان هات، تاوەکوو هەندێک چەک و کەلوپەلی تر کە لە لای بوو، وە لە حەشارگەیەکدا هەڵگیرابوو، وەربگرێتەوە. بە عوسمانم وت: حەقی خۆمە بزانم، لەسەر چی دەرتان کردووم؟ بەبێ زەحمەت دەقی ئەو بڕیارەم بۆ بنێرن! لە وەڵامدا وتی، کە ئێمە‌ هیچت بۆ نانێرین، نووسین لەسەری بڵاو دەکەینەوە. وتم، نووسین شتێکی ترە، من داوای ئەو بەشە لە گوزارشی کۆبوونەوەکە دەکەم، کە پەیوەندی بە منەوە هەیە.

دیسانەوە وتی، کە ئێمە‌ هیچ نانێرین. هەروەها پێم وت، هەندێ قسەی شەخسیم لەسەر ئێوە بیستۆتەوە، ڕایگرن، جوان نییە! ئەم قسانە ئاسانە هەموو کەسێک بیکات، زەردەخەنەیەکی بۆ کرد و ڕۆیشت. ئێستاشی لەگەڵدا بێت، نازانم، لەسەر چی دەرکرام! بەڵام ئیتر من پەیوەندی شەخسیم لەگەڵ پچڕین و یەکمان نەدیبیەوە، تا پێکهاتنی حیزبی کۆمۆنیستی کرێکاریی عێراق. لەوە‌ ئەچێت، هاوڕێیانی ناوەند بڕوایان بە قسەکانی دوا کۆبوونەوەم نەکردبێت و وایان زانیبێت، کە من بە نیازی جیابوونەوە‌م. چونکە‌ پێشتر هەندێکیان (بە تایبەتی هاوڕێ موئەیەد) زۆر لەوە نیگەران بوون، کە من جارجار هەندێک هاوڕێی ڕێکخستنم بە شەخسی دەبینی. لەوانە، سەرداری قەڵادزێ کە زۆر لە نزیکەوە ئاگاداری باسەکانی مارکسیزمی شۆڕشگێڕ بوو و فارسییەکی باش فێر ببوو. تەهای حەمە ڕەش و نەبیلی موهەندیس، کە هەرسێکیان لە شاخ بوون و تازە بۆ ناوشار گەڕابوونەوە. هەروەها نەجات محەمەد دەروێش و نووری کەریمی موهەندیس. ئەم هاوڕێیانە لە کارگەران ناڕازی بوون و ڕەخنەی جیدیان لێی هەبوو. لێرەدا بە پێویستی ئەزانم، ئاماژە بە چەند خاڵێک بکەم:

یەکەم، ئەزمە و بنبەستی کارگەران لە ڕاستیدا ئەزمەیەک بوو، کە گشت چەپی عێراقی گرتەوە. باسەکانی مارکسیزمی شۆڕشگێڕ ئەگەرچی لە ئێران و لەسەر دەستی هاوڕێ مەنسوور حیکمەت هاتە ئاراوە، بەڵام بەوە نەوەستایەوە، کە پۆپۆلیزم تەنها لە ئێراندا تێک بشکێنێ، بەڵکوو ئەم کارکردەی لە کوردستانی عێراقیشدا درێژەی هەبوو. کارگەران کە سەرەکیترین باڵی چەپی ئەوسا بوو، بەرزە (بەرەی ڕزگاریی زەحمەتکێشان)، هەروەها “گرووپی کار”یش، ئەگەر چی ئەمان هەندێک جیاوازییان لەگەڵ دوو ڕێکخراوەکەی تردا هەبوو، کە زیاتر چەپی لیبراڵ بوون، کەچی ئەمانیش هەر ئەو کاتە بەو بیانووەی کە

پرۆلیتاریا لە عێراقدا وەکوو پرۆلیتاریای ئەورووپا پێشکەوتوو نییە، بارگەیان بەرەو ئەورووپا پێچایەوە. بەڵام ئەوەی جێی داخە کە خودی تێکشکانی پۆپۆلیزم لە ئێران ئەنجامێکی عەمەلیی بەرجەستەی لێ کەوتەوە و بە پێکهێنانی حیزبی کۆمۆنیستی ئێران کۆتایی هات، کەچی لە عێراقدا یان لە کوردستاندا ئەم ئەنجامەی بەدەستەوە نەدا، بەڵکوو ٧ تا ٨ ساڵی تر و ئاڵوگۆڕی زۆر جیدیتری ویست، تا بگاتە ئەوەی حیزبی کۆمۆنیستی کرێکاریی عێراق پێک بێت.

دووهەم: بنبەستی کارگەران و درووستبوونی ڕەوتی کۆمۆنیست نەک هەر نەبووە مایەی یەکریزی یاخود هاتنەکایەی هێزێکی سیاسی_ فکری و پێکهاتنی ڕێکخراوی سەربەخۆ، کە زۆربەی مەحفەل و گرووپە چەپەکانی ئەو سەردەمە کۆ بکاتەوە و لە ئاستی سیاسیدا بتوانێت ببێتە هێزێکی بەرچاو، هەم لەناو چینی کرێکاردا و هەم لە ئاستی کۆمەڵگادا، بەڵکوو ئەوەی کە درووست بوو، مەحفەلێک یان لە باشترین حاڵدا ڕێکخراوێکی تر چووە پاڵ مەحفەلەکانی تر بە هەندێک ئاڵوگۆڕی زۆر مەنفییەوە، کە لەسەرووی هەموویانەوە سیکتاریزمە.

بە درووستبوونی ڕەوت کۆمەڵێک کادری بەرجەستە پەرتەوازە بوون و ناوەندیی ڕەوت تەنها بە بیانووی ئەوەی کە ئەوانە ڕەخنەیان هەیە، ئیجرائاتی لەگەڵدا کردن، کە ئەویش دوورخستنەوە بوو.
دۆخێک گەیشتە ئاستێک کە بە پێوانەی زۆر ورد ڕادەی یەکڕابوون، یان جیاوازی لەگەڵ بۆچوونەکانی “ڕەوت”دا ببووە پێوانە بۆ ئەندامەتی لە ڕەوتدا.

جگە لەمانە، مەسەلەی نەبوونی بەرنامە کرایە بیانوویەک بۆ دەرگا داخستن لەسەر هەر جۆرە هەڵسووڕانێکی سیاسیی کۆمەڵایەتی، بەتایبەتی لەناو چینی کرێکاردا. ئەمە بەدەر لە ڕاستی و درووستی ئەو قسەیەی کە ئەو سەردەمە بەناوی هاوڕێ نادر عەبدلحەمیدەوە بڵاو بووەوە، کە گوایە وتبێتی: ئێمە ڕۆشنفکرێکی کۆمۆنیست بە ١٠ کرێکاری پێشڕەو ناگۆڕینەوە. خودی ئەم وتەیە باری ئەو سەردەمەی ڕەوتی عەکس دەکردەوە.

خوێندنەوە و دیراسە هەموو شتێک بوو. ماوەیەک هەواڵی ئەوە بڵاو بووەوە، کە هاوڕێیانی ڕەوت خەریکی خوێندنەوەی سەرمایەن. ماوەیەکی تر، ئاها ڕەوت تەواوی دانراوەکانی لێنینیان دەستکەوتووە. من نە ئێستا و نە ئەو کاتیش لە بایەخی ئەم کارانە کەم ناکەمەوە، بەڵام کاتێک کە ئەمانە جێی هەڵسووڕانی سیاسی دەگرێتەوە، ئیتر مەسەلەکە شتێکی ترە.

سێهەم: مارکسیزمی شۆڕشگێڕ کە لەبەرامبەر پۆپۆلیزمی باوی ناو چەپی ئێراندا سەری هەڵدا و تێکی شکاند، بۆ خۆی ڕەوتێکی فکریی سیاسی بوو و لە ڕاستیدا لە یەک خاڵی سەرەکیدا چڕ دەبووەوە: گەڕانەوە بۆ ئوسووڵی مارکسیزم و پاککرنەوەی ئەو تەپوتۆزەی کە لە ئەنجامی باڵادەستی ڕەوتە بۆرژوازییە جۆراوجۆرەکانی وەک، ستالینیزم، ماویزم، ترۆتسکیزم… لەنێو بزووتنەوەی کۆمۆنیستیدا، لێی نیشتووە، کە خەباتی چینی کرێکار بە لاڕێدا دەبات. ئەم بزووتنەوەیە لە ڕاستیدا بزووتنەوەیەکی فکری بوو و بە پێکهاتنی حیزبی کۆمۆنیستی ئێران کۆتایی هات. ئەرکی لەوە بەدوای کۆمۆنیستەکان بریتی بوو، لەوەی کە هاوڕێیانی ئێران لە کۆنگرەی دووی حیزبی کۆمۆنیستی ئێرانەوە ناویان لێ نا، بە کرێکاریکردنی کۆمۆنیزم و دواتریش لە سەرهەڵدان و گەشەکردنی کۆمۆنیزمی کرێکاریدا بەرجەستە بووەوە. هاوڕێیانی ڕەوت لەگەڵ سەرجەم گرووپ و مەحفەلەکانی چەپی کوردستاندا کاتێک شەڕیان لەسەر بە مارکسیزمی شۆڕشگێڕ بوون دەکرد، کەچی خودی مارکسیزمی شۆڕشگێڕ کۆتایی هاتبوو و لەم شەڕەشدا تاکە پێوانە قبووڵکردنی تێگەیشتنی ڕەوت لە مارکسیزمی شۆڕشگێڕ بوو. ئیتر بواری هیچ جۆرە جیاوازییەک نەبوو، دەنا دەبوویتە ئیکۆنۆمیست، پاسیڤیست و زۆر شتی تر.

بەکورتییەکەی بڵێم، ڕەوت هەر ئەو کارەی کرد، کە گرووپ و مەحفەلەکانی تری چەپ کردیان و هەر هەموویان بەیەکەوە بوونە مارکسیزمی شۆڕشگێڕ. دیارە لە کاتێکدا و بەدەر لەوەی کە کامیان زۆر مارکسیست بوون، پێداویستی بەرەوپێشبردنی خەباتی چینایەتی شتێکی تر بوو، نەک ئەوەی ڕەوت و مەحفەلەکانی تر. لەدوا قۆناغیشدا هەر بەیەکەوە، ڕەنگە بڵێم، هەندێکیان ئاسانتر لە ڕەوت بەرەوپیری کۆمۆنیزمی کرێکاری چوون و بە ڕۆحییەتێکی کۆمۆنیستی کراوەتر و بەمەرجی کەمتر و سیکتاریزمێکی سووکتر لەوەی ڕەوت حیزبیان پێک هێنا.

سالار ڕەشید: لە لایەن تەواوی سازمان و ئەڵقەی کۆمۆنیستییەکانەوە ڕەوتی کۆمۆنیست وەک ڕێکخراوێکی سیکتاریست و ئاکادیمیست، وە لە لایەن یەکێتیی نیشتمانی کوردستان و باقی حیزبە ناسیۆنالیستە کوردستانییەکانەوە تەنها ڕەوت وەک ڕێکخراوێکی کۆمۆنیست دەناسرا. بۆ ئەم دوو حاڵەتە چ شرۆڤەیەکت هەیە؟

جەبار مستەفا:
ئەم دوو حاڵەتە ناکوک و دژ بەیەک نین. دەکرێ ڕێکخراوێك لە ئاستێکی عەلەنی و فراواندا هەم لە لایەن حیزب و ڕێکخراوە

سیاسییەکانەوە و هەم لە ئاستی جەماوەریشدا بناسرێت، لە هەمان کاتیشدا هەمان ڕێکخراو دەکرێت، سیکتاریست و ئاکادیمیست و تەنانەت شتی تریش بێت. ئەوەی کە تەنها ڕەوتی کۆمۆنیست لە لایەن حیزبە ناسیۆنالیستە کوردەکانەوە دەناسرا، بە بۆچوونی من دەگەڕێتەوە بۆ ئەوەی کە تەنها ڕێکخراوی ڕەوت لە یەکەمین ڕۆژەکانی مارتی ١٩٩١وە خۆیان وەک ڕێکخراوێکی سیاسی ناساند و هەر زوو بارەگا و مەقەڕیان کردەوە و ئاڵای سووری ڕێکخراوەکەیان لەسەر بەرز کردەوە، هێزی چەکداریان لە چەند شارێک پێک هێنا، ئەوان تەنانەت لە شووراکانیشدا جەختیان لە سەربەخۆیی و جیاوازیی خۆیان لەگەڵ ڕێکخراو و گرووپە چەپەکانی تر دەکردەوە. هەڵسووڕاوەکانیان بە ناوی ڕەوتەوە قسە و بانگەوازیان دەکرد و وتاریان دەخوێندەوە. لە کاتێکدا باقی هەڵسووڕاوانی تر وەک کەسانێکی کۆمۆنیست یان چەپ، واتە، بەبێ ناو هەمان کاریان دەکرد. لە ڕۆژانی دواتریشدا ڕەنگە لە گەڵ حیزب و ڕێکخراوە سیاسییەکانی تردا گفتوگۆ و پەیوەندییان گرتبێت. ئەم کارەی ڕەوت بێگومان کارێکی ئیجابییە و ئەو ئەنجامەی لێ کەوتەوە.

سالار ڕەشید: تۆ یەکێک بووی لە بنیاتنەرانی "ئەڵقەی کۆمۆنیستیی بڕۆسە"، لە چ ساڵێکدا ئەم ئەڵقەیە پێک هات؟ کێ بوون بنیاتنەرانی؟ چ کارە بوون؟ خەڵکی چ شار و ناوچەیەک بوون؟ ئەی ئەو ماوەیەی کە دەکەوێتە نێوان وازهێنانت لە هێڵی "کارگەران" تا دەگاتە پێکهێنانی ئەڵقەی کۆمۆنیستی بڕۆسە هیچ کۆڕ و کۆمەڵێکتان هەبوو؟ بیرۆکەی پێکهێنانی ئەم ئەڵقەیە چۆن پەیدا بوو؟ ئامانجێک کە لەبەردەم خۆی دایناوبوو، چی بوو؟ پاش ماوەیەک نێوی ئەم ئەڵقەیە بە دەستەی کرێکارانی پێشڕەو دەگۆڕن! ئایا پەیوەندی بە چەندایەتی و چۆنایەتی ئەڵقەکەتانەوە هەبوو؟

جەبار مستەفا:
لەڕاستیدا من کە وازم هێنا، یان لە کارگەران "دەرکرام"، تەنها نەبووم، ئەو پرۆسەی وازهێنانە یان دەرکردنە، پرۆسەیەکی بەکۆمەڵ بوو، سەر تا پێی کارگەرانی گرتەوە، لە خوارێوە بۆ ئەڵقەی ناوەند. لە ئاستی ناوەندا لەتیفی شێخ عومەر وازی هێنا و تا ماوەی چەند ساڵێک دوای ئەوە لەکاری سیاسیماندا بەیەکەوە ماینەوە. ئاسۆی کەریم زەند هەر زوو بەرەوە ئێران ڕۆی و لەوێوە بۆ ئەورووپا. هۆشیار قادر لە کاری سیاسی و ڕێکخراوەیی کشایەوە. بەختیار مستەفا پاش ماوەیەک بۆ ئەورووپا ڕۆیشت. هیوا حەمە ڕەئووف وازی هێنا. بەکورتییەکەی، لە ناوەندی کارگەران تەنها مۆئەیەد ئەحمەد،

عوسمانی حاجی مارف و نادر عەبدلحەمید (کە تازە ببووە ئەندامی ناوەند) مانەوە. لە ئاستی کادر و هەڵسووڕاوانی خوار ناوەند، ژمارەیەکی زۆر وازیان هێنا، یاخود ناوەندی ڕەوت لێیانی نەپرسییەوە، کە ئەستەمە ناوی گشتیانم بیر بێتەوە. بە هەر حاڵ لەگەڵ وازهێنانمدا باسەکانی ئەو سەردەمە تا چەند مانگێک بەردەوام بوو.

لەو کاتەدا پەیوەندیی ڕاستەوخۆم بەم هاوڕێیانەوە هەبوو: نەجات محەمەد دەروێش، نووری کەریمی موهەندیس، عەدنان کەریم (ئەحمەد موعین)، لەتیفی شێخ عومەر، تەهای حەمە ڕەش، سەرداری قەڵادزێ، نەبیلی موهەندیس، سیروان مستەفای برام، کامیلی پارێزەر، هەروەها ستار محەمەد کەریم (فوئاد سادق) و عوسمان محەمەد کەریم لە گەرمیان. دیارە ئەم هاوڕێیانەش کەم تا زۆر پەیوەندیی تریان هەبووە.

ئێمە‌ بەهیچ جۆرێک هەوڵی لەتبوونی ڕەوتمان نەدا. هەر وەکوو وتم، باسەکانی ئەو سەردەمە زیاتر هەڵسەنگاندنی کارگەران و پرۆسەی وازهێنانی هەڵسووڕانی تازەی ڕەوت بوو. لەو هاوڕێیانە هێندێکیان ڕۆیشتن بۆ ئەورووپا.

پاش چەند مانگێک و لە وەڵام بەوەی چی بکەین، وە بەتایبەتی دوای ئەوەی پەیوەندیمان لەگەڵ کۆمەڵێک کادری حیزبی کۆمۆنیستی ئێراندا پتەو کردبووەوە، هاتینە سەر ئەوەی کە لە زستانی ساڵی ١٩٨٥دا ئەوەندەی بیرم بێت، هاوڕێیان نەجاتی موهەندیس، سیروان مستەفا، عەدنان کەریم و من ئەڵقەی کۆمۆنیستیی بڵێسەمان دامەزراند و یەکسەر پەیوندیمان بە گشت ئەو هاوڕێیانەی کە پێشتر ناوم هێنان، جگە لە سەرداری قەڵادزێ کرد. لەگەڵ نەبیلی موهەندیس کە ڕۆیشت بۆ ئەورووپا، ڕەخنەی سەرەکی ئەو سەردەمەمان لە ڕەوت ئەوە بوو، کە ئەوان بە بیانووی نەبوونی بەرنامەوە، ڕێگای هەڵسووڕانی سیاسی بەتایبەتی لەناو کرێکاراندا دەبەستن. دەکرێ هەر ئێستا بەم توانا فکری و سیاسییە‌ی خۆمانەوە بۆ کاری هۆشیارکردنەوە دەستبەرین.

بە ڕێکخستنی کرێکاران لە ئەڵقە و مەحفەلی کۆمۆنیستیدا، وەڵام بە مەسەلەی خەباتی ڕۆژانەیان بدەینەوە. هەر زۆر زوو و بە نووسراو وەڵامی بڕیاری حکوومەتی بەعسمان سەبارەت بە بەفەرمانبەرکردنی چینی کرێکار کە لە نووسینی من بوو، دایەوە. نووسراوێکمان لەسەر مەسەلەی نەتەوایەتی کە لە نووسینی عەدنان بوو، بڵاو کردەوە. یەکێک لە باسە سەرەتاییەکانی حیزبی کۆمۆنیستی ئێران سەبارەت بە

سۆڤێت، کە من بۆ عەرەبی وەرمگێڕابوو، بڵاو کردەوە.

لەگەڵ یەکەمین نووسراو، ئەڵقەی سەرەکی کە بریتی بوون لە: نەجاتی موهەندیس، سیروان مستەفا، عەدنان کەریم و من (هەر هەموومان لە سلێمانی دەژیاین) لەسەر ناوی ئەڵقەی کۆمۆنیستیی ب□سە ڕێک کەوتین. لە تاقیکردنەوەی ساڵانی پێشووەوە ئەوە فێربووین، کە هەرگیز بەبێ ناو کار نەکەین.
ئەندامانی بڵیسە بەواقیعی لە شارەکانی سلێمانی، کەرکووک، هەولێر، کەلار بوونیان هەبوو. هەر لە سەرەتاوە دەستمان بۆ پێکھێنانی ئەڵقەی کرێکاری لە شوێنی ژیان و کاریاندا برد. هاوڕێ نەجات لە گەڕەکی سەرشەقامی سلێمانی کەسێکی ناسراو و بە ئۆتۆریتە بوو. هەر ئەو کات هەستمان دەکرد و لە ساڵانی دوایشدا بۆمان دەرکەوت، کە تۆڕێکی فراوانی لە هەڵسووڕاوانی کۆمۆنیست کە ڕاپەڕینی ساڵی ١٩٩١ لە سلێمانی لەسەر دەستی ئەوان دەستی پێ کرد، پێک هێنابوو. من دەستم گەییشت بە کارگەی چیمەنتۆی سەرچنار و ئەڵقەیەکی دوو کەسیم لەوێ پێک هێنا.

خەسڵەتی سەرەکیی بڵێسە کرانەوەی بەرامبەر بە هەڵسووڕاوانی چەپ چ وەک ڕێکخراو چ وەک تاک بوو. ئەو سیکتاریزمە ڕێکخراوەییەی کە بە درووستبوونی ڕەوتی کۆمۆنیست تەشەنەی کرد، بە درووستبوون و گەشەسەندنی بڵێسە پاشەکشەیەکی بەرچاوی بەخۆیەوە بینی.

ئەوەندەی من لە ڕووداوەکانی ئەو سەردەمەی چەپ ئاگادار بم، سەرجەم ڕێکخراوەکان و زۆرێک لە هەڵسووڕاوانی ئەڵقە و مەحفەلە جیاجیاکانی چەپ لەو سەردەمەدا، جگە لە ڕەوت، جۆرێک لە پەیوەندیی دۆستانە، هاوکاری، بیروڕاگۆڕینەوە لەنێوانیاندا هەبوو. بەڵام هاوڕێیانی ڕەوت هیچ جۆرە حیسابێکیان بۆ ئەو تەیفە فراوانە نە دەکرد. لەبیرمە کە هاوڕێ سەڵاحی موهەندیس (حەیدەر هیدایەت)مان ناسی، هاوڕێیانی ئێمە لە کەلار (فوئاد و عوسمان) بۆ ماوەیەکی باش لە ماڵی خۆیاندا حەشاریان دا و تەنانەت مەسرەفی ڕۆژانەشیان ئەکێشا. پاش ئەوەی بڕیاری دا، بۆ سلێمانی بێت، ئێمە نەک هەر شوێنی ژیانیمان بۆ ماوەیەکی باش بۆ دابین کرد، بەڵکوو لەو پرۆژە‌ مالییەی کە لەگەڵ کۆمەڵێک هاوڕێی تردا هەمان بوو، مانگانەمان بۆ بڕییەوە. من بۆخۆم چەند جارێک لە هەڵەبجە (کە لە ماڵیکدا لەگەڵ سامان کەریم دەژیا و بەمەرجێک من نە لەگەڵ سامان و نە لەگەڵ حەیدەر لەباری سیاسییە‌وە دەگونجاین) سەردانیم کرد. هەروەها بەدرێژایی چەندین ساڵ پەیوەندییە‌کی هاوڕێیانەمان لەگەڵ هاوڕێ ڕێبوار ئەحمەدی ئێستا هەبوو، کە بۆ ڕۆژێکیش ئەندامی بڵێسە

نەبووێ. لەڕاستیدا پەیوەندیمان گەیشتبووە ڕادەی ئەنجامدانی هەڵسووڕانی زۆر تایبەت، کە مەترسی زۆر جدی بۆ سەر ژیانی هەر دوو لامان هەبوو.

بە هەر حاڵ، یەکێک لە مەیدانە زۆر گرنگەکانی هەڵسووڕانی بڵێسە ئەو کۆمەکە مالییە بوو، کە مانگانە بۆ کۆمەڵە و حیزبی کۆمۆنیستی ئێرانی دەنارد. سەرچاوەی ئەو کۆمەکە پرۆژەیەکی دەستبەسەراگرتن لە بەغدا بوو. ئەوەندەی بیرم بێت، لە ناوەڕاستی ١٩٨٧ەوە دەستی پێ کرد و نزیکەی ٢ ساڵی خایاند. ٢ تیم ئەنجامیان دەدا، تیمی یەکەم، ڕێبوار ئەحمەد و وەستا عەلی کفری، تیمی دووهەم فوئاد سادق و من. لەو کۆمەکە یارمەتی مانگانەی هەندێک هاوڕێ دەدرا، لەوانە من و تەهای حەمە ڕەش. هەروەها مانگانەمان بۆ هەندێک هاوڕێی دەرەوەی بڵێسە بڕیبووەوە، لەوانە حەیدەر هیدایەت و مانگانەش ١٠٠٠ دیناری عێراقیمان بۆ کۆمەڵە بەناوی هاوڕێیانی کۆمۆنەوە دەنارد، کە هەموو جارێکیش لە ڕادیۆی کۆمەڵەوە دەخوێنرایەوە. ئەمە سەرباری ئەوەی کە جارجار داوای کۆمەکی فەورییان بەتایبەتی بۆ ڕادیۆی کۆمەڵە لێ دەکردین.

نووسراوەکانی بڵێسە هەر هەموویان جگە لە بەیاننامەکان کە بە ڕۆنیۆی دەستی ئامادەمان دەکردن، دەستنووس بوون. دیارە تیراژیان کەم بوو، باسە سیاسییەکان لە ١٠ ژمارە و بەیاننامەکانیش لە چەند سەدێک تێنەدەپەڕین.

ماوەتەوە ئەوە بڵێم، کە ئەڵقەی کرێکارانی پێشڕەو هەمان ئەڵقەی بڵێسەیە و لەڕاستیدا پاش گرتنی هاوڕێ نەجات من و عەدنان بڕیارمان دا، کە تا چارەنووسی نەجات ئاشکرا نەبێت، هیچ شتێک بە ناوی بڵێسەوە بڵاو نەکەینەوە، نەوەک فشاری لێکۆڵینەوەی لەسەر زیاتر بکات. بە هەر حاڵ پاش ئەوەی بۆمان دەرکەوت، کە ئەو هاوڕێ ئازیزەمان لەژێر ئەشکەنجەدا گیانی لەدەست داوە، بەبێ ئەوەی یەک وشە بدرکێنێت، دیسانەوە ناوی بڵێسەمان بەکار هێنایەوە.

هاوڕێ نەجات لە ڕۆژی ٢٩/٤/١٩٨٧ لە خاڵی پشکنینی کەرکووک_ سلێمانی بە کۆمەڵێك بەیاننامەی بڵێسەوە کە بە بۆنەی یەکی ئایارەوە دەریکردبوو و بەتەما بوو بۆ هەولێر بیانبات و لەوێ بڵاویان بکاتەوە گیرا. هەر لەوێ هەوڵی ڕاکردنی دابوو، بەڵام گرتبوویانەوە و پاش چەند ڕۆژێکی کەم لەژێر ئەشکەنجەدا گیانی لەدەست دا. پاش چەند مانگێک کە ئەو هەواڵەمان بیست، من بۆ کەرکووک چووم و لەڕێی دەستێکمانەوە (ئیسماعیل عەبدلقادر) زانیمان، کە تەرمەکەیان

داوەتە شارەوانی کەرکووک و لە گۆڕستانی شێخ محێدین لە کەرکووک ناشتوویانە.

سالار ڕەشید: لەو دەمەدا چ ئەڵقە و سازمانێکی دیکەی کۆمۆنیستی لە ئارادا بوون؟ پەیوەندیتان لەگەڵیاندا چۆن بوو؟ قەوارەی ئەم ڕێکخراوە پێش هەڵوەشاندنەوەی چەند بوو؟ بازنەی هەڵسووڕانتان کوێی گرتبووەوە؟

جەبار مستەفا:
پاش پێکهاتنی بڵێسە بە ماوەیەکی کەم و لە ڕێگای فوئاد سادق و عوسمانی برایەوە و هەر لە ماڵی خۆشیان لە کەلار بە هاوڕێ حەیدەر هیدایەت ئاشنا بووم. دیارە پاش قسە و باسێکی کورت ئێمە زانیمان کە ئەویش پەیوەندی بە چەند هاوڕێیەکی ترەوە هەیە و بەبێ ناو کار دەکەن. هەر دوو لامان بۆمان دەرکەوت، کە جیاوازیی فکریی سیاسیمان هەیە و ناکرێ داوای کارکردنی لە بڵێسەدا لێ بکەین. بەڵام هاوکاری و نزیکایەتیمان وەک خۆی مایەوە. پاشان ئەو ڕۆیشتە سلێمانی و لەوێ لەگەڵ چەند هاوڕێیەکی تریدا (خەسرەو سایەی ئێستا، سامان کەریم و…) "دەستەی پێشڕەوانی پرۆلیتاریا"یان پێک هێنا. دوای ئەوەش پەیوەندیمان تا هەڵوەشاندنەوەی دەستە و بڵێسە هەر مایەوە. جگە لەو، هەر وەکوو پێشتریش ئاماژەم پێی دا، هەر لە ماڵی فوئاد و عوسمان ڕێبوار ئەحمەدم ناسی، کە ماوەیەک بوو لە کۆمەڵەی ڕەنجدەران جیا بووبووەوە و دەمان زانی کە ئەوانیش گرووپێکن و نزیکایەتی فکریی سیاسی و تەنانەت شەخسیش لەنێوانماندا زۆر بەهێز بوو.

پاش ماوەیەک ئەو چووە لای کۆمەڵە بۆ دەورەی ئامووزشی و پاش گەڕانەوەی لەسەر هەندێک وردەکاری ڕێک نەکەوتین، ڕەنگە ئێستا بڵێم، بیرم نایات، کە چی بوون. پاشان ئەو لەگەڵ هاوڕێیان: سالار ڕەشید و ڕەحمان داود "کۆمەڵەی تێکۆشەرانی کۆمۆنیست/ کۆتک"یان پێک هێنا و بڵاوکراوەی "بەرەو سۆسیالیزم"یان دەردەکرد. لەگەڵ ئەوێشدا ئێمە پەیوەندیی سیاسیی پتەومان لەنێواندا هەبوو. بەجۆرێک کە هەموو ژمارەکانی "بەرەو سۆسیالیزم"ی بۆ دەهێنایین و لەسەر زۆربەی مەسەلەکانی ئەو سەردەمە بیروڕامان دەگۆڕییەوە. ئەمە جگە لەو چالاکییەی کە پێشووتر باسم کرد. پەیوەندیمان هەر بەردەوام بوو، تا هەڵوەشاندنەوەی یەکێتیی خەباتی کۆمۆنیستەکان و بڵێسە. لەڕاستیدا دوای ئەو قۆناغە پەیوەندیی من و ڕێبوار چووە ئاستێکی ترەوە.
بە تایبەتی لەدوای سەرهەڵدانی کۆمۆنیزمی کرێکاری و ئاشنابوونمان پێی. ئیتر وەک دوو کەسی نزیک لەیەک، بێ ئومێد لە چەپی ئەوسا،

بەدوای ئەڵتەرناتیڤێکدا دەگەڕاین. تا کار بەوە گەیشت، هاتە سلێمانی و بۆ ماوەیەک لە ماڵی خۆمان دەژیا. سەرەتا هەردووکمان بە “کۆمەڵەی کرێکارانی ١ی ئایار”ەوە پەیوست بووین و دواتر “یەکێتیی خەباتی کۆمۆنیزمی کرێکاری”مان لەگەڵ تاهیر حەسەن و عەدنان کەریمدا پێك هێنا.

سالار ڕەشید: ئەم ئەڵقەیە کەی هەڵوەشایەوە؟ بۆچی؟

جەبار مستەفا:
بڵێسەش وەک زۆربەی ئەڵقە و ڕێکخراوەکانی چەپ، بە سەرهەڵدانی باسەکانی کۆمۆنیزمی کرێکاری و ئاشنابوونی هەڵسووڕاوانی چەپ پێیان، هەروەها بۆبێ وەڵام مانەوەی لە بەرامبەر بار و دۆخی سیاسی و کۆمەڵایەتیی ئەوسای عێراق، تووشی قەیران و بنبەست بوو. ئەگەرچی چەپی ئەو سەردەمەی کوردستان زیاتر ڕەوتێکی فکری بوو و کەمتر بار و دۆخی کۆمەڵایەتی و سیاسیی کۆمەڵگا و بەتایبەتی ناڕەزایەتی و خەباتی چینی کرێکار کاری تێ دەکرد. هەر بۆیە بە بۆچوونی من لە بنبەستبوونیدا فاکتەری یەکەم زیاتر ڕۆڵی بینی.
من پێشتر ئاماژەم بەوە دا، کە مارکسیزمی شۆڕشگێڕ وەک ڕەوتێکی فکریی سیاسی، لە ئەنجامی شۆڕشی ئێران و لەبەرامبەر پۆپۆلیزمدا سەری هەڵدا و بە پێکهاتنی حیزبی کۆمۆنیستی ئێران بە ئەنجامی خۆی گەیشت. لە کۆنگرەی دووهەمی هەمان حیزبەوە هاوڕێیانی ئێران بەتایبەتی مەنسوور حیکمەت ئەم ڕاستییەی وتووە، کە بەرەوپێشبردنی خەباتی چینی کرێکار بەتایبەتی لە ئاڵوگۆڕە جیهانداگرەکانی ئەو سەردەمەدا، پێویستی بە شتێکی تری زیاتر لە مارکسیزمی شۆڕشگێڕە.
کەچی چەپی عێراق هەتا ماوەیەکی زۆر و نزیک لە ساڵی ١٩٨٧_ ١٩٨٨ لە هەمان پرۆسەی بوون بە مارکسیزمی شۆڕشگێڕدا بوون.

بە هەر حاڵ، بار و دۆخی سیاسیی ئەوسای عێراق و کوردستان، جەنگی عێراق و ئێران و درێژەکێشانی بۆ ماوەی ٨ ساڵ و ئاکامە فەلاکەتبارەکانی، خەستبوونەوەی لە ڕادەبەدەری سەرکوتی بەعس و ئاڵوگۆڕە جیهانییەکان لە لایەک و بێ وەڵاممانەوەی چەپ، زۆربەی مەحفەلەکانی گەیاندبووە بنبەست. ئەوەندەی بە “بڵێسە”وە پەیوەستە، کە من یەکێک لە دامەزرێنەرانی بووم، دوو فاکتەری گرنگ لەو ئەڵقەیەم بێ ئومێدیان کردم.

لە سەرەتای ١٩٨٧وە بۆ دابینکردنی زیندەگی کەوتمە پرۆژەیەکی میرییەوە لە شاری بۆجی کە هەندێک کاری کارەبامان لەگەڵ سیروان مستەفا و چەند کەسێکی تردا گرت. ئەو پرۆژەیە زیاتر لە ٤٠٠٠

کرێکاری لێ بوو، کە لە شوێنە جۆراوجۆرەکانی عێراق و وڵاتە عەرەبییەکان و ئاسیاوە هاتبوون. ماوەی نزیک بە دوو ساڵ لەوێ ماینەوە و تێکەڵاوییەکی زۆرمان لەگەڵ ئەو کرێکارانەدا پەیدا کرد. بەڕاستی ئەوە دەرفەتێک بوو کە تێ بگەم، جیهانی ئەو چەپەی کوردستان و جیهانی چینی کرێکار زۆر جیاوازن. لەگەڵ ئەوەشدا ئەوەندەی باسەکانی حیزبی کۆمۆنیستی ئێران و مەنسوور حیکمەت و ئیرەجی ئازەرینم دەست دەکەوت و دەمخوێندنەوە، ئەوەندەی تر ئەو بۆچوونەم لا پتەو دەبوو. هەر لەو ماوەیەدا عەدنان کەریم، لەتیفی شێخ عومەر، فوئاد سادق نووسراوێکیان بە دەستخەت نووسی، لە ڕوانگەی مارکسیزمی شۆڕشگێڕەوە ڕەخنەیان لە بڵێسە گرتبوو و بە ئیکۆنۆمیست باسیان کردبوو، چونکە زیاتر خەریکی کاری عەمەلییە، نەک بەرنامەیی. کە نووسراوەکەم بینی، تێگەیشتم ئەمە باسی چەند ساڵێک لەمەوبەرە و پێم وتن، هاوڕێیان: ئەم مارکسیزمە شۆڕشگێڕەی ئێوە باسی دەکەن، لە خێو دەچێت، هیچ شتێکی دیار نییە، ئاخر کوا دەرکەوتەکانی، کوا سوننەتی خەبات و هەڵسووڕانی؟! باسەکە زیاتر لە باسەکانی دەستەی پێشڕەوان دەچوو و دواتریش زانیم، کە هەر بە کارکردی ئەوان دەرچووە. بە هەر حاڵ، من لەگەڵیان نەڕۆیشتم. ئەوانیش ناوێکی تریان لە خۆیان نا، بەداخەوە ئێستا بیرم نایات کە چی بوو.

لەولاشەوە من لەگەڵ ڕێبوار ئەحمەددا قسە و باسمان دەکرد، ئەتوانم بڵێم، هەردووکمان لە چەپی ئەو ڕۆژگارە بێ ئومێد بووبووین و وردەوردە ئومێدی زۆرمان بە باسەکانی کۆمۆنیزمی کرێکاری پەیدا دەکرد. دیارە هیچ نووسراوێکمان نەدیبوو، بەڵام بیستبوومان کە ڕەخنە لە مارکسیزمی شۆڕشگێڕ دەگرن. بەم جۆرە ئیتر کەس نەما، بەناوی بڵێسەوە هەڵسووڕێت و قسە بکات. ئەوەندەی نەبرد، سەرجەم ئەڵقە و سازمانەکانی تر، جگە لە ڕەوت چوونە ڕیزی بڵێسەوە.

لە سەرەتای ساڵی ۱۹۹۰ یان کۆتایی ۱۹۸۹ ڕەوت نووسراوێکی بڵاو کردەوە بە ناوی “کۆمۆنیزمی کرێکاری و واقیعەتی ئێمە”، کە تیایدا ڕایگەیاندبوو، ئیتر لەمەودوا ڕەوت سەر بە کۆمۆنیزمی کرێکارییە.

سالار ڕەشید: هاوڕێ جەبار! یەکێتیی خەباتی کۆمۆنیزمی کرێکاری بۆ دەورەی خۆی سازمانێکی چالاک و هەڵسووڕاو بوو. ئەگەر بکرێ، ڕوونکردنەوەیەکمان لەمەڕ چۆنیەتیی پێکهێنانی ئەم سازمانە پێ بدەیت. کێ بوون بنیاتنەرانی؟ چ کارە بوون؟ خەڵکی کوێ بوون؟ هەروەها بۆ ئەو دەمە، بەچی خۆتان لەگەڵ باقیی سازمان و

گرووهەکانی دیکە جیا دەکردەوە؟

جەبار مستەفا:
پاش هەڵوەشاندنەوەی بڕۆسە، من پەیوەندیم لەگەڵ ئەڵقەیەکی کرێکاری لە کارگەی چیمەنتۆی سەرچنار هەر بەردەوام بوو. لەملاشەوە لە ساڵی ١٩٨٩وە لەگەڵ ڕێبوار ئەحمەد پەیوەندیی سیاسی و شەخسیی نزیکمان هەبوو، هەم بەیەکەوە کارمان دەکرد، هەم بۆ ماوەیەک لە ماڵی ئێمە لە سلێمانی دەژیا. لە ڕێگای ئەوەوە بە کۆمەڵەی کرێکارانی ١ی ئایار ئاشنا بووم. ڕێبوار هەندێکیانی بە شەخسی دەناسی. وەکوو، تاهیر حەسەن و ئیبراهیم محەمەد (بلە سوور). پاش قسە و باسێک لەسەریان بڕیارمان دا، لەگەڵیان کار بکەین و بۆ ماوەی چەند مانگێک بۆ بڵاوکراوەیەکیان (خەباتی کرێکار) کە بەدەست دەنووسرایەوە و بە تیراژێکی کەم بڵاو دەبووەوە، دەستمان بە نووسین کرد.

داگیرکردنی وڵاتی کوێت لێ لایێن ڕژێمی بەعسەوە بار و دۆخی سەرانسەری عێراق و کوردستانی گۆڕی و لە ئاستی جیهانیشدا کە گەرمەی ڕووخانی بلۆکی ڕۆژهەڵات و سەرهەڵدانی نەزمی نوێی جیهان بوو، مەعلووم بوو، کە عێراق تووشی جەنگێکی خوێناوی لەگەڵ ئەمەریکا دەبێت و ئەمەش بە ئەگەری زۆر ڕاپەڕینی لێ دەکەوێتەوە. ئەو سەردەمە ئێمەش وەک بەشێک لە چەپ کەوتینە خۆمان و کەوتینە قسە و باس و گفتوگۆی بەردەوام لەسەر ئەو بار و دۆخە.

لە میانەی ئەو هەوڵانەدا من کە عەدنان کەریمم دەناسی، هەستم دەکرد، ئەو ئەڵقەیەی دوای بڕۆسە پێکیان هێنابوو نەماوە. ڕێبوار و تاهیریش هەواڵیان پرسی و سەرئەنجام لە ساڵی ١٩٩٠ لە ماڵی ئێمە لە سلێمانی لەسەر پێکهێنانی یەکێتیی خەباتی کۆمۆنیزمی کرێکاری ڕێکەوتین. ئەوەندی من بیرم بێت، لەو دانیشتنەدا ڕێبوار بە نوێنەرایەتی ئەڵقەی ١ی ئایار ئامادە بوو. منیش بە نوێنەرایەتیی ئەڵقە کرێکارییەکەی کارگەی چیمەنتۆ و عەدنانیش بە نوێنەرایەتیی گرووپێک لە هەڵسووڕاوان بەتایبەتی لە گەڕەکی سەرشەقام و جوولەکانی سلێمانی، لەوانە: نەبەز خالید، شەونمی هاوسەری، خالیدی مەلا عەلی، لەتیف محەمەد دەروێشی برای هاوڕێ نەجاتی موهەندیس و کۆمەڵێک هەڵسووڕاوی تر، کە بەداخەوە ناوەکانیان نازانم. دیارە ئەم هاوڕێیانە لە شوێنی خۆیانەوە پەیوەندی تریان هەبوو، کە من نایانزانم. بەڵام ئەزانم لە کەرکووک و هەولێریش یەکێتیی خەبات هەڵسووڕاوی هێبوو.

یەکەم کارێک کە دەستمان بۆی برد، دەرکردنی پلاتفۆرمێک بوو لەسەر شۆڕش یان ڕاپەڕینێ کە پێمان وابوو، لە عێراقدا بەرپا دەبێت. ئەوەندەی لە یادم بێت، لەو پلاتفۆرمەدا باسمان لە دامەزراندنی دەوڵەتێکی دیمۆکراتیی شۆڕشگێڕ لە ڕێگای شوورای کرێکاران و شووراکانی خەڵکەوە لە کارگە و گەڕەکەکاندا کردبوو. دوابەدوای ئەوە، کەوتینە پێکهێنانی کۆمیتەکانی ڕاپەڕین یان ڕوونتر بڵێم، دەستماندایە هەڵسووڕان لەو کۆمیتانەدا. چونکە ئەو کۆمیتانە لە زۆر شوێن هەر درووست دەبوون.

لەو سەردەمەدا جگە لە ڕەوتی کۆمۆنیست و یەکێتیی خەبات، سازمان و ئەڵقەیەکی تری وا نە مابوو، یان لانیکەم ئێمە ئاگاداریان نەبووین. دەستەی پێشڕەوانی پرۆلیتاریا دوای بڵاوبوونەوەی باسەکانی کۆمۆنیزمی کرێکاری وەک زۆربەی ڕێکخراوەکانی چەپ تووشی ئەزمەیەکی فکریی سیاسی بوون و بەتایبەتی دوای دەستکێشانەوەی حەیدەر هیدایەت لە هەڵسووڕانی سیاسی (کە بە بڕوای من کەسی یەکەمی دەستە بوو) ئەزمەکەیان ئەوەندەی دیکە قووڵ بووەوە. بێ نەگبەتیش لەو ڕۆژگارەدا ژمارەیەکی زۆریان کەوتنە بەر زەربەی ئاسایشی ڕژێم و تا ڕاپەڕین لە ئەمنە سوورەکە مانەوە.

سەبارەت بە جیاوازی ئێمە و ڕەوتیش، جگە لەو بۆچوونە کۆنەی لەگەڵ درووستبوونی ڕەوتدا هاتە کایەوە و زۆر جار باس کراوە، مەبەستم سیکتاریزمی ڕەوت و ئاکادیمیستبوونییەتی، ئەو ڕۆژانە ڕەوت هیچ بوارێکی بۆ قسە و باس یان کاری هاوبەش نە ڕەخساندبوو و بە تێڕوانینێکی تاکڕەوانەوە دەیڕوانییە سازمان و ئەڵقەکانی تری چەپ. ئەم بۆچوونە لە ڕۆژانی ڕاپەڕیندا زۆر بەڕۆشنی دەرکەوت و هەڵسووڕاوانیان تا بۆیان بکرایە، نەدەهاتنە نێو شوورای گەڕەکەکانەوە، ئەویش بەو بیانووەی کە ئەمانە شوورای خەڵکن و هی کرێکاران نیین. ئەگەریش بهاتبانایە، ئەوە بە دەمامکەوە دەهاتن، بۆئەوەی بۆ خەڵک نە ناسرێن. ئەمانە جگە لە خۆیان هەموو چەپیان بە پۆپۆلیست دەزانی. بەهەر حاڵ ئەم بۆچوونانە لە پێکهاتنی حیزبیشدا کەم تا زۆر ڕەنگی دایەوە.

ئابی ٢٠١٢

لە کتێبی:
مێژوویەک لە یادەوەریدا
(دیدار سەبارەت بە مێژووی چەپ و کۆمۆنیزم لە کوردستاندا)
ئێدیتۆر

سالار ڕەشید
ل(٢٥-٧٢)

بۆچی پیاوی کورد ژن دەکوژێت؟ … تاهیر حاجی حەسەن

کوشتنی ژنان لەژێر هەرچ پاساوێکدا بێت،نیشانەی دڕندەی و ناهۆشیاری بکوژو کۆی کۆمەڵگە دەگەیەنێت.
لەزۆربەی وڵاتە دواکەوتوەکاندا ئیتر هەر وڵاتەو بەپێی قۆناخێک تێیدا بوە لەڕووی ئاستی شێوە ژیان و شێوازی بەرهەمهێنانەکەیەوە لەڕووی ئابوری و سیاسیەوە،ڕەنگدانەوە یان کاریگەری هەبوە لەسەر کۆی پێگەی هۆشیاری کۆمەڵگەکانیان. کەسێتی ژن لەو نێوەدا،هەمیشە زۆرترین قورسای بەرکەوتوە. چونکە خودی دەسەڵاتەکان،هێشتا،بەجگە لەوەی بەگشتی دەسەڵاتی چینەداراو چەوسێنەرەکان بون،ئاستی چەوساندنەوە چینایەتیەکە،دوجار بەر کەسێتی ژن کەوتوەو هیچ بەهایەک بۆ خودی کەسێتیەکەی و ئەو ڕەنجە زۆرەی کێشاویەتی دانەنراوە،هەمیشە کەسێتی ژن لەنێو هەیمەنەی کەسێتی پیاودا ڕەنگی داوەتەوە، یانی،ئەوەی پیاو ویستویەتی یان خواستویەتی،دەبوا،ژن بۆی جێبەجێ بکات،لەئەرکی ماڵ داریەوە تادەگات بەخستنەوەی نەوە یان جێبەجێ کردنی چێژی سێکسی. ئەوەی بەگشتی لەم نێوەدا غائیب بوە خودی خۆشەویستی ڕاستەقینە بوە. چونکە خۆشەویستی تەنها کاتێک لەدایک دەبێت کەچیتر لەوەدا ژن ژن نەبێت و پیاو پیاو نەبێت،بەڵکو هەردولا بوبێتن بەمرۆڤ. گەیشتن بەکەسێتی بەمرۆڤ بون،لەدەرەوەی کۆی ئەو پەروەردەو کەلتورە باوانەوەیە کە بەرهەمهێنەرەکەی سیستەمە چینایەتیەکەی چینەچەوسێنەرەکانە.

کۆی مێژوویەک کەتێیدا دەسەڵات لەدەستی چینێکی کۆمەڵایەتی زاڵ و چەوسێنەردا بوبێت،لەوەدا،بەهایەک بونی هەبێت،بەهای زاڵی مادی و کڕین و فرۆشتن و قازانج و پاراستنی بەرژەوەندی و هەیبەتی زاڵی خاوەندارێتی تایبەتە. جالەوەدایە،کەکەسێتی ژن،هەربە ئەندازەی کاڵاکان بەهای بۆ دیاری کراوە بەپێی ڕۆژو بەپێی قۆناخێ یەک لەدوای یەکەکان. ئاینەکانیش بەکە،ئاینی دەسەڵاتدارێتی

چینەچەوسێنەرەکان و ئایینی هەیبەتی پێگەی پیاو بوە، بۆیە لەوێشدا،کەی پێگەی ژن لەجێبەجێکەرێک و بەدیهێنەرێکی خواستی پیاو زیاتر نییەو ناشبێت. جالەسەردەمی کۆیلایەتییەوە بوبێت یان لەسەردەم و قۆناخی دەرەبەگایەتییەوە بوبێت یان لەسەردەم و قۆناخی سیستەمی سەرمایەدارییەوە بێت.
ئەو کورتە پێشەکییەم وەک بەرچاو ڕونیەک بۆ بابەتەکەم نووسی،تائەوەی لەڕێوە لەو دەرگایانە بدەم کەبونەتە هۆکاری بەردەوامیدان بەکوشتنی ژنان و لەکەدارکردنی کەسێتی ژنی کورد زمان.

کەسێتی پیاوی کورد،بەڕێژەیی و بەگشتیش،ڕەنگدانەوەی ئاستی قۆناخ و هەلومەرجێکی مادییە کەلەنەویدایە. یانی لەڕێیشەوە بۆ گومان کردن، دەبێت بگەڕێینەوە سەر شێوازی بەرهەمهێنانێکی مادی کەزاڵە لەنێو کۆمەڵگەداو دیاری کەری کەی شێوە ژیان و قۆناخ و هەلومەرجێکە کەدەسەڵات و کۆمەڵگە و پێگە ئاینی و ڕۆشنبیری و سیاسی و پەروەردەییەکەی دیاری دەکات.

کۆمەڵگەی کوردی بەقۆناخێکی هەستیاردا تێپەڕە دەبێت،زیاتریش ئەو بەشەی ناوی باشوور یان هەرێمی کوردستانە. ئەو قۆناخە هەستیارە،لەدەستپێکی ئەحزابی دەسەڵاتی ناسیۆنالیزم خێڵەکی و ئاینی بەرەی ئەحزابی کوردایەتییەوە دەست پێدەکات،یانی لەساڵی 1991 وە،بەکەی ئەو مێژووە،دەسەڵاتدارانی ئەحزابی بەرەی کوردایەتی، بەجگە لەوەی شارنشین نەبون یان زیاتر خاوەن پێگەیەکی دواکەوتوانەو کە برسی بون بە هەڵپەی گەیشتنیان بەبونی پێکردنی گیرفانە تەرنەبوەکانیان و ناوگە برسیەکانیان بە مادی و چێژی سێکسی،بونە ئەو سەرچاوەیە،کەلەلایەک پەرە بەکوشتنی ژنان بدەن لەکاتی گەشتنیان بەشارو دەست بەسەرداگرتنی کورسیو، گوایە ئەو ژنانە لەشفرۆش بون لەسەردەمی ڕژێمی بەعسدا،وەلەلایەکیتر بونە ڕێخۆشکەرێک بۆ زیاتر بەبازاڕی کردنی کەسێتی ژن و بەرەوپێش بردنی مەدی چێژی سێکسی و، هەرخودی زۆربەیەک لەسیاسیەکان کاریان گەشتە قۆناخێک زیاتر تەڕەی دابەان و قۆناخی شاخیان لەکەسێتی ژن بکەنەوە. چونکە سیاسیەکانی بەرەی کوردایەتی هەر لەسەردەمی شاخیانەوە زیاتر بەشوەن بە بەهاکردن و لەکەدار کردنی کەسێتی ژنەوە بون. ژن،لای ئەوان مرۆڤ نەبو،بەڵکو،ئامرازێک بوە بە بەدیهێنانی خواستەکانی پیاوان، بەتایبەتیش پیاوانی خاوەن دەسەڵاتدار،هەروەک ئەوەی لەنێو ئاینی ئیسلام و ئاینەکانیتردا کەسێتی ژن لەئامرازێک زیاتر نەبوەو ناشبێت.

خاڵێکی گرنگتر لەم نەوەدا، ئاستی قۆناخی گواستنەوەی خێرایە، یانی بەرەو پێشچونی ئامرازەکانی گەیاندن و تەکنەلۆژیای زیرەک، ئەم قۆناخە بۆ وڵاتانێک کە خۆیان بەرهەمهێنەری کۆی تەکنەلۆژیا نوێیەکانن، بەشێوەیەک لەشێوەکان مرۆڤی زیاتر بەرەو بەکاریگەربون بردوە، چونکە ئەوی هەیمەنەو دەستی زاڵە بەسەر کۆی پێگەی ژیاندا، سیستەمی سەرمایەداری چینە دەسەڵاتدارەکانە، لەم نەوەیشدا، ئەوەی زانست پێی گەیشتوە لەوە زانستی و کەشف کردنی ئەو دیاردانەی تائێستا بەگومانەوە لەلایەن زۆرینەوە لێی تێڕوانراوە، کەشف دەکرێت، بەڵام پێگەو بەهاکەی دەگەڕێندرێتەوە بۆ چینی حاکم و هەیبەت و بەهای ئەوان، جا لەم نەوەیشدا، دەبێت و گرنگیشە بۆ مانەوەی چینە چەوسێنەرەکان، کە مرۆڤەکان بەرەو کەسێتی بەکاریگەرو [illegible] بون ببەن، جا لە هەرکوێیەکی کۆمەڵگەکانی ئەم سەر زەمینەدا بێت.

خاڵێکی کورد، لەم نەوەدا باجدەر دەبن وەک هەر کۆمەڵگەیەکیتر. پێش دەچێت، بە پێی قۆناخە لەدواکەوتویەکەی زیاتر باج دەر بن و لەم نەوەیشدا، وەک لەسەرەوە ئاماژەم پێداوە، لەغیابی مانای ڕاستەقینەی هۆشیاری سیاسی چینایەتی و هۆشیاری ڕاستەقینەی خۆشەویستی، و، زیاتر بەرەو پێشبردنی بەخودای کردنی پارەو چێژی سێکسی، کەسێتی ژن، دەبێتە ئەو ئامرازەی ڕۆژانە گوێبیستی لەناوچونی ببین.

لەکەسێتی بەردەباران کردنی کچە ئێزیدی دواعاوە لەلایەن پیاوانی خێڵ و ڕەگەز پەرستی ئاینیەکەیانەوە، کەی مێژووی پێش بەردەباران کردنی دواعاو دوای دوعاش، خۆکشتن و کوشتنی هەزاران ژنی بێ گوناح دەبینین، بێ ئەوەی کۆمەڵگە ڕاچەنیبێت و پرسیارێکی لەخۆی کردبێت بۆچی ژن کوشتن برەوی پێ بدرێت؟ ئەم ڕانەچڵەکینە بەخۆی نیشانەی مەرگەساتێکی بەردەوام و لەسەر خۆیە، سپاردنی کەسێتی کوژراو، بەوەی خودا لێی خۆش ببێت و لەگوناحەکانی ببورێت، نیشانەی بێدەسەڵاتی و ئاستی ناهۆشیاری سیاسی و بێ پەروەردەیی ئەوپەڕی کۆی تاک و کۆمەڵگە دەگەیەنێت. ئاخر ڕۆژ نیە، ئەو کۆمەڵگەیەی لەمڕۆ ئێمە گوێبیستی بەناهەق کوژران و تیاچونی دەیان کەس نەبێت، ئیتر بەهۆکاری نەخۆشی کوتوپڕو یان ڕودانی پێکدادانی سەیارە لەنەبونی ڕێگەوبانی باش و شۆفێری بێئیلتیزام تادەگات بەناچار کردنی خۆکوشتنی ژنان، ئەم کە مەرگەساتە ڕۆژانەییە لەگەڵ کۆیەک لەنەبونی و کوناوکون کردنی پێگەی ژیانێکی سەرەتاییانە، دەبنە هۆکار گەلێک و دەرئەنجام گەلێک، کە کۆمەڵگە وەک کارێکی ڕۆتینانەی ڕۆژانەییانە لێی بڕوانێت. ئێمە گەر بڕێک هۆشیاریمان هەبێت، دەبێت بەهۆشیارو ناهۆشیارمانەوە خۆمان بدەینە بەر ڕەخنەی جیدی و هەڵوەستەیەک

بکەین،لەوەی کە تۆمەتبارە سەرەکیەکەیە لەم نێوەندەدا؟ بۆچی لە بەرانبەر هەر تیاچون و مردنێکدا تەنها دەستەواژەی خودا لێی خۆش ببێت و ڕۆحی شادبێت هەڵدەبژێرین؟ بۆ ئەوەی بپرسین ئاخۆ گەر کۆمەڵگە خاوەن هۆشیارییەکی سیاسی و خاوەن پێگەیەکی بێن بەمانا گشتییەکەی هەبێت،چون قبوڵی دەکات لەدەسەڵاتێک کەهۆکارو بەرپرسی کەی نەهامەتییەکانییەتی ببێت و ئاوا دەسەڵاتێک بونی هەبێت؟ لەغیابی کەیەک لەپرسیارو نەهاتنەمەیدانی گشتیدا،ئیتر تەنها بەچۆکدادان دەبینرێت.

پیاوی کورد،کە بەگشتییەکەیشی ئەو چینە چەوساوەیە دەگرێتەوە کەکراوە بەکۆیلەی نەو بەرژەوەندی چینە دەسەڵاتدارو توێژە سەرەوەییەکانی ڕابەرانی ئاینی،یان ئەو توێژە لەپیاوان کەلەناو ئەو قۆناخەدا خۆیان دەناسێنن کە بەرگریکاری ڕابردون و دژی کۆی پێگە پێشکەوتن خوازییەکانن،ئەوانەن دەستیان هەیە لەکوشتنی کۆی ڕەگەزی مێینەدا،جائەو جۆرە لەپیاوانی کورد زمان،لەهەرێمدا بن یان لەهەر وڵاتێکی ئەوروپی دا بن،بۆ کوشتنی ژنان هیچ جیاوازییەک لەنێونیاندا نییە. ئەمه شاهیدی دەیان و سەدان کوشتنی ژنانی کورد زمان و غەیرە کورد زمانین، بەدەستی پیاوی کورد زمانەو لەوڵاتانی جۆربەجۆی ئەوروپادا تادەگات بەهەرێمی کوردستانیش.

بەڕێزان،بۆژنان و پیاوانیشەوە،کەی پرسیارم لێرەوە دەست پێدەکات:ئاخۆ ژنان یان پیاوانی کورد زمان چۆن لەمانای ئازادی تێدەگەن یان تێگەیشتون؟ ئاخۆ ئازادی بەمانای سێکس و بەئارەزو گەشتن دەگەیەنێت لەگەڵ کەسێکیتردا کەلەڕەگەزی جیاوازەکەت بێت یان ئازادی بەمانای زیاتر ڕۆچونە نێو ڕامان و تێڕامان دەبێت لەوەی بۆچی ئێمە تائێستا خاوەن کەسایەتی سەربەخۆو ئازادی خۆمان نین؟ لای من ئازادی،بەمانای ڕۆچون و تێڕامان دێت لەوەی بۆچی هێندە ئامادەییمان تێدایە قبوڵی ئەم کە ناڕەوایەتی و ئەم سیستەمە جەنگەڵستانییە بکەین کەلەکۆی پێگەو بەها ئەسڵییە مرۆییەکەمانی دابڕیوین؟ ئاخر گەر ئێمە مرۆق بین،چۆن دەبێت جیاوازی هەبێت لەنێوان هەردو ڕەگەزەکەماندا؟ ئاخۆ گەر ئێمە مرۆقین چۆن دەتوانین بەچەوساندنەوە بژین و قسەیەکیشمان لەسەر مانای مرۆق بون و خۆشەویستی ڕاستەقینەی نێوان هەردو ڕەگەزی جیاوازمان هەبێت؟ بۆچی قبوڵی ئەم سیستەمە جەنگەڵستانییە بکەین کەتەنها ئامانجی لەناوبردنی بەهاو کەسایەتی ڕاستەقینەمانە؟

ڕاستی گەلێک بێزارم لەماناو کەسێتی خۆم تادەگات بەکۆی تاک بەتاکی کۆمەڵگەکەم،لەوەی وادێتە پێشچاو کەهێشتا ئێمە لەسەرەتای

مێژووداین و هیچ قەناخەکمان نەبەیوە. کوشتنی ژنان بەدەستی پیاوی کورد زمان، نیشانەی ئەوەیە کە هێشتا ئێمە مرۆڤ نین، بەڵکو کۆمەڵێک دڕندەی بێ بەهاو بێ ناوەرۆکین. ئاخر گەر دەسەڵاتدارانی بەرەی ئەحزابی ناسیۆنالیست خێڵەکی دینی کورد، تەواو گەوج بێمێشک و دەبەنگ نەبونایە، چۆن دەبو لەماوەی بیستوحەوت ساڵەی دەسەڵاتدارێتیاندا تێر نەبوبێتن لەچێژی سێکسی و پارە کۆکردنەوەو نووسینەوەی مێژوویەکی تەواو قێزەون؟ مێژوویەک کە بەچرکەیەکیش لاپەڕەیەکی سپی تێدا نابینرێت؟ مێژوویەک هەیانە، مێژووی زیاتر لەبازرگانێکی خوێڕی تەماحکار زیاتر نیە.

بۆیە، ئەرکی کەی مرۆڤە جوانمەرو ئازادیخوازو زەحمەتکێش و یەکسانیخوازەکانە بێنە مەیدان و چیتر ڕێگە نەدەن بەکوشتنی ژنان یان بەناچار کردنی ژنان بەوەی پەنا بۆ خۆکوشتنیان ببەن. مایەی شەرمێکی گەورەیە لەم سەدەی بیستویەکەدا مرۆڤایەتی خێڵکی کورد زمان هێندە بەچەکدا هاتبێت و هێندە خۆگێل کردن و دەبەنگی خۆی کردبێتە ئەو دروشمەی دەڵێت ئاگرە سورە لەخۆم دوربێت. مایەی سەرشۆڕی و شکست و بێحورمەتی بەکۆی گشت ئەحزابی ناسیۆنالیست خێڵەکی و ئاینی بەرەی کوردایەتی و کۆی بەناو نووسەرو ڕۆشەنبیرو پیاوە ئاینیەکانیان کە بەهەمیشە پیرۆزی ئەو چینەچەوسێنەرە دەسەڵاتدارە لای کۆمەڵگەی ناهۆشیارو داماو پیرۆز دەکەن.

نەفرەت لەکۆی ژنان کوژانی پیاوانی کورد زمان.
حیکمەتی ڕزگاربونی هەردو ڕەگەز لەنێو دیوارەکانی ئەم جەنگەڵستانەیەدا لەنێو هاوکاری و کۆمەکی هەردو ڕەگەزدایە بە جیاوازی. یانی ژنانیش دەبێت بێنە مەیدان و هاوشانی پیاوانی زادیخوازو یەکسانیخواز دەست لەنێو دەست بنێن و مەیدانی خەباتی سیاسی و پێشوەچونی هۆشیاری سیاسی چینایەتیان یەک بخەن. بەبێ کارێکی ئاوەها سەرکەوتن هیچ کات بەدەست نایەت و ئەم جەنگەڵستانە بەردەوامی دەبێت و پلە دوی ژنانیش وەک خۆی هەر درێژەی دەبێت.

تاهیر حاجی حەسەن
30/12/2018

بڵاچەی زەرد … عارف کوردە

گەر یەکبگرن، دەتان کەنە
گسکی دەست و پێڵاوی پێ
کرێو□ یەک وا بەڕێوە
بۆن شیعرەکەی پۆتێی لێدێ
گوێم لە سروودێ تازەیەو
تەپڵی ئازادی لێ ئەدرێ
کۆمۆن گەوایی بۆ داوە
ڕوبار پڕ بوو لەقەڵبەزەو لە توڕەیی
گاش□ بەرد چ حەدی هەیە بیوەستێنێ
چی قەڵناشکەو
بەربەست هەیە ڕایدەماڵێ
پەتی زوڵم چەند ئەستوور بێ
شەغرەی جیڕی کۆنە ساڵە دەی پسێنێ
دەبێ کەی بێ؟
هەموو پەڵەهەوری پاریس
ببێ بەیەک
دڵی زەوی داخورپێنێ
هەنگاو هەنگاو
بە ئاسمانەکانا بڕواو
کانیاوی نوێ بتەقێنێ.

قەحبە …. پشکۆ ناکام

….لە ووڵاتی ئێمەیا و بەدەست نیشانکراوی لە هەرێمە لە هەرێم نەچووەکەی خۆمان، دوو جۆر قەحبە هەن و هەردووکیان بە پیتی (ن) نوون دەست پێ ئەکەن، یەکێکیان قەحبەی "نان " و ئەوی تریان قەحبەی "نەوت"، یەکەمیان پیشەیەکی کلاسیکی کۆنە و بە کۆنترین پیشە لە مێژووا دائەنرێت بۆخۆ بە خێوکرنه، ئەوی تریان دزییەکی ئابووریە لە ئابووری خەڵک و دژی خەڵک…

= قەحبەی نان لەبەر نەبوونی، بە ئەوەی پەلاماری بەر و بوومی ووڵات و خەڵک نەیا ، بەڵام ئەوەی نەوت بە خۆ دەوڵەمەن کردنی زیاتر، قووت و داهاتی خاک و خەڵک ئەخەن…

= قەحبەی نان کە پارەی لە موشتەرییەکەی وەرگرت یەکسەر ئەچێ بۆ بازاڕ شت و مەک بۆ مناڵەکانی بکڕێت، قەحبەی نەوت قازانج و داهاتی نەوتەکە بۆ دزییەوە ئەنێرێتە حساباتە تایبەتییەکانی بانکە دراوسێ و جیهانییەکان

= قەحبەی نان زۆرترین قسە و باسی بۆ مناڵەکانی لەسەر نەبوونی و ” خوا گەورەییە “!!، بەڵام زۆرترین قسەی قەحبەی نەوت لەسەر ” خوێنی شەهیدان” و نیعمەتی حیزبە..!!

= قەحبەی نان خواخوایەتی مناڵەکانی گەورەبن و بگەن بە نانی خۆیان ئەم خۆی تەقاعود بکا ، قەحبەی نەوت گەر ئێستا گەورە نەبن ، پەلەیەتی مناڵەکانی گەورە بن تا بەردەوام بن لەسەر پیشەکەی باوکیان.........

= قەحبەی نان باس لە ناچاری بوونی ئەکا لەوەی تێ ی کەووتوە ، قەحبەی نەوت باس لە شاخ و خەبات و میراتی شۆڕشگێڕییە..

= قەحبەی نان کەی ویستی و بە ئارەزووی خۆی هات و چۆ ئەکا، بەڵام قەحبەی نەوت بە فەوجەک میلیشیاوە وەک ” کاروانی بوک ” هات و چۆ ئەکات

= قەحبەی نان لەوەی ئەیکات هەر زەرەر لە خۆی ئەیا ،قەحبەی نەوت بژێوی ووڵاتێک تێک ئەیا و سفرەی ماڵان خاڵی ئەکات..

= قەحبەی نان باس لە داهاتووی فیعلەکەی ناکا و لە خەمی ئەو ڕۆژەیە ” ئەو نانە ، نانە ئەمڕۆ لە خوانە “، قەحبەی نەوت بیری لە شەش حەوت نەوەی خۆ کردەتەوە ” نەوتی ئەمڕۆ ، بۆ ڕۆژی ڕەش ..

= قەحبەی نان ڕەنگە لە هەموو عومریا گەڕەکەکەی جێ نەهێشتبێت ، بەڵام قەحبەی نەوت ڕەنگە بەدەیان ساڵ لەم و لا
قەحبەی” هەڵاتن “بووبێ…

= قەحبەی نان بە تەمشییەی ئمور ، پێویستی بە هیچ بانک و یاریدەر و موستەشارێک نیە ، قەحبەی نەوت لە نەخوێنەواری خۆیا ، دەیان موستەشار و هاوکار ی تەنانەت بێگانەش هەیە و هەر لەسەر حسابی نەوتەکە....

جا ئیتر شەرفمەندەتی ” مورانە” چۆن و لە کوێ خۆی بشارێتەوە و ساڵی تازەتان پیرۆز..

ماندووم..خاڵە ماندووم !! ...
شیعری : مەولود ئیبراهیم حەسەن

شەربایەکی گەرممان هه بوو،
ئەوارە..
کچەکەم گوتی :
پێدەچێ ئەم شەو زۆر سارد بێت !
چ شەرمەک دایگرتووم!
کە بیر لە برسیەکانی ئەو خەیمە دەکەمەوە .
***
سەرمایەکی ساردتر لە دوێنێ
دزەی کردووتە ژوورەکەم ،
ناچارم..
بەتانیەکی زیاتر بەخۆم دادەدەم.
چ شەرمەک دایگرتووم !
کەبیر لە بێداری ئەو کەمپەکان دەکەمەوە .
***
بە ئاسودەیی ڕاکشاوم ،
لەو دیوی پەنجەرەوە
هاژەی ساردیی با دێت ،
چ شە رمەک دایگرتووم!
کە بیر لە کۆڵبەرەکانی سەر سنوور دەکەمەوە .
***
چرا کانی سەر شەقام ،
کزکز دەسووتێن
لە نێو هه وای بەستووی ئەمشەو
چ شەرمەک دایگرتووم !
کە بیر لە پاسەوانی شەو دەکەمەوە .
***
هه رچی دەکەم ..
ئەم تەلەفزیۆنەم بۆ ناکوژێتەوە ،
تا چیتر دیمەنی ئەو پیرە نەبینم !

کە بە دەست و پی شکاوی
لە نێو ئاودەسێکا
بە برسی□تیەوە
خۆی لە بەتانیەک لولدابوو!
***
عەمباری سۆبەکەمان
پڕ نەوتە !
ئاگرەکەی جوان دەسووتێ ،
ئای چەند شەرم لە خۆم دەکەم .
کە بیر لەو پیرەژنە دەکەمەوە
بەرمیلی بەتاڵی لەسەر پشتە .
***
دوگمەی پاڵتۆکەم داخستووە،
خاولیەکەم لەملم لول داوە
گەرمی ماشێنم داگیرساندووە
شەرم لەو منداڵەدەکەم
لە چوارڕێان ..
بە ملی ڕووتەوە
لەسەرمان..نازانێ چیم پێ بڵێێ !
***
ماندووم خاڵۆ..ماندووم
منداڵێک لە سەر گوفەکی ژیان
بە گریانەوە ،وای گوت ؛
ئای چەندم ڕق لەخۆم دەبێتەوە !
کە خوارزاکەم ..
پێمدەڵێ..خاڵؤ .

******* سەعات سێی خەولێنەکەوتن/۳۱/۱۲۲۰۱۸- هه ولێر

س□ــــــا□ـــی تـــــــــازە … محەمەد

بەرزی

ئـەوا سـاڵـى تـازەيـە
خـۆزگـە بـێ ئـەندازەيـە

مـنـيـش هـەر لـە ئـێـسـتـاوە
ئـامـانـجـى خـۆم داناوە

بـاشـتـربـم لـە ساڵـى پـار
يـەكـەم بـم ، يـەكـەمـى شـار

هـەمـيـشـە ڕوو لـە ئـاسـۆ
دوور بـم لـە شـەڕ و درۆ

دڵـكـراوە بـۆ ڕاسـتـى
پـڕبـى لـە خـۆشـەويـسـتـى

خـەونـى گـەورە و ئـاواتـم
تـێـكـۆشـم بـ□ و□لاتـم

****

١٨ / ١ / ٢٠١٢